

નિત્ય નિયમ ઉપાસના પાઠ (સટીક)

જ્ઞાન સંપ્રદાય આધરથાપક
કૈવલવેતા પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર રચિત

॥ श्री परमगुरवे नमः ॥

नित्य नियम उपासना पाठ (सटीक)

ज्ञान संप्रदाय आधरथापड
कैवलवेता परमगुरु श्रीमत् ङ्कणासागर रचित

॥ श्री परमगुरुवे नमः ॥

नित्य नियम उपासना पाठ (सटीक)

ज्ञान संप्रदाय आधरस्थापक
कैवलवेत्ता परमगुरु श्रीमत् ङरुणासागर ररथित

प्रेरणामूर्ति :

कैवलवेत्ता पुरुष परमगुरु श्रीमत् ङरुणासागर

मार्गदर्शक

श्वसंमवेद ज्ञान केन्द्र

संत श्रीजनकदासल गुरु श्रीगोर्धनदासल
मु.पो. आलमपुर, ता.लु: गांधीनगर-3ॢ२0४२

संकलन-अनुवाद

श्री जीपीन आर. शाह

२, ङंयन वाटिडा, वकील वाडी, मणीनगर, अमदावाद

website: www.kaivalgyan.org

प्रकाशक

लजानंद पब्लिकेशन

विश्व सर्वजनमंगल येरिटी ट्रस्ट

ॢ-१0 सत्यम अपार्टमेन्ट, वकीलवाडी, मणीनगर,
अमदावाद, गुजरात, 3ॢ000ॢ

नित्य नियम उपासना पाठ (सटीक)

प्रेरणामूर्ति :

कैवलवेत्ता पुरुष परमगुरु श्रीमत् करुणासागर

1st Edition: March 2010

2nd Edition: January 2020

Price: Rs. 200/- (\$ 20 + S.H.)

ISBN: 978-81-921648-8-5

कोपीराईट : © विश्व सर्वजनमंगल चेंरिटी ट्रस्ट

पुस्तक प्राप्ति स्थान

श्वसंभवेद ज्ञान केन्द्र

संत श्रीजनकदासज्ज गुरु श्रीगोर्धनदासज्ज

मु.पो. आलमपुर, ता.ज्ज: गांधीनगर-3८२0४२

M: +19 9824025294

email: janakdasji2274@gmail.com

email: bshah6900@gmail.com

website: www.kaivalgyan.org

ज्ञान संप्रदाय आद्य रथ्यापडडैववेता, परम विशेध पाटली अंश, पंचम श्वरंमवेद रचलीता
पार्धे सहित परमगुरु श्रीमत् ङरुषारसागर महाराज
- गुरुगादी, सारसापुरी

अनंत ब्रह्मांडाधिपति सक्त सार्जनहारना

पंथ विशेषण

आद्य सक्त स्वराज कुरुते शा कुरुते

त्वं नमामी

ॐ साम्प्रथ केवल्य दिव्य द्विग साक्षीत्
आदी कर्ता कृपानिध्ये प्रगतः
कलेशनाशाय अनंताय नमो नमः

ॐ अनंत ब्रह्मांडाधिपति सक्तर्ता सर्वनहारना
सज्जल जल स्वरूप परमविशेष पाटवि अंश

श्रीमत् कुरुशासागर

त्वं नमामी

मेरो तन चैतन चिद् रुपा, सो तुमकु कह्यो लक्ष अनुपा;
तज तेही लक्ष रह्यो चित्त प्रोर्ष, चरमदेही मम तजो सनेही.

જ્ઞાન સંપ્રદાય આઘ સ્થાપક કુવેરસ્વામી
પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરાસાગરના દર્શનિય સ્વરૂપ

બાલ સ્વરૂપ

ઘનશ્યામ સ્વરૂપ

ચલ સ્વરૂપ

પ્રતિમા સ્વરૂપ

ગ્રંથ સ્વરૂપ

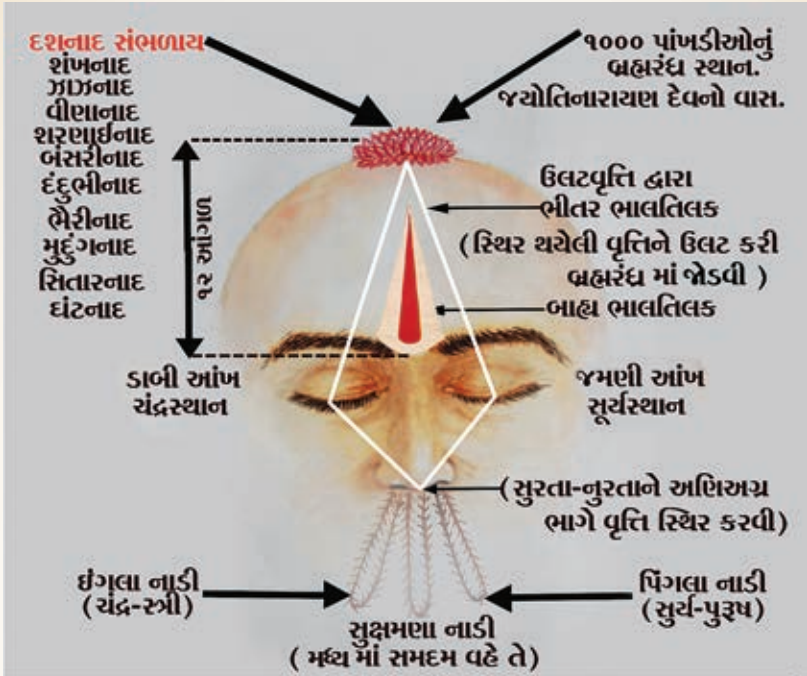
પરમગુરુ શ્રીમત્ કૃષ્ણાસાગર અને પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજને
લક્ષા બોધ આપતો પ્રસંગ

જેહી નિજપતિ ગતિ અતિ ક્ષુ, મહેરબાન હોઈ તોય;
તેહી ગતિ ઓરપે ન બક્ષાહી, સોગન સત તુજ મોય.

જ્ઞાન સંપ્રદાયના સંત તેમજ અનુયાયી માટેનું બાહ્ય ભાલ-તિલક

જ્ઞાન સંપ્રદાયના સંત તેમજ અનુયાયી માટેનું ભીતર ભાલ-તિલક

ચક્રોના નંબર	સ્થાન	જાપ ની સંખ્યા	ક્રમજાદળ	દેવતા અધિષ્ઠાન
૭	બ્રહ્મરંધ્ર	૧૦૦૦	૨	નિરંજન
૬	બકુટિ	૧૦૦૦	૨	શકિત
૫	કંઠ	૧૦૦૦	૧૬	બ્રુવશિવ
૪	હૃદય	૬૦૦૦	૧૨	શિવશક્તિ
૩	નાભિ	૬૦૦૦	૧૦	વિષ્ણુ
૨	ઉપરથ	૬૦૦૦	૬	બ્રહ્મા
૧	ગુદા	૬૦૦	૪	ગણપતિ

૨૧,૬૦૦ ૫૨
(૨૪ કલાક માં)

નોંધ : (૮૬૪ પ્રાણાયામે પેટા અવસ્થા પાંચેવ પૂરી કરે ત્યારે કુલ ૪૩૨૦ પ્રાણાયામે ૧ મૂળ અવસ્થા પૂરી થાય)

સમય	૧ કલાકોમાં	તત્વ	રંગ	લેલા વાયુ	મૂકતા વાયુ (આંગળા)	સ્વાદ	જવા માટેની દિશા	સ્થિતિ	ગતિ
૫૦ મળ	૩૦૦	પૃથ્વી	પીળો	કોરમ	અપાન	મીઠો	પૂર્વ	લાભ	મદ્યમાં
૪૦ મળ	૨૪૦	જળ	સફેદ	કલકલ	પાન	મધુર	દક્ષિણ	લાભ	નીચે
૩૦ મળ	૧૮૦	અગ્નિ	લાલ	દેવદત	ઉદાન	તીખો	પશ્ચિમ	તટસ્થ	ઉપર
૨૦ મળ	૧૨૦	વાયુ	લીલો	નાગ	વ્યાન	ચરપરો	ઉત્તર	નૂકસાન	સીધી
૧૦ મળ	૬૦	અકાશ	શ્યામ	ધનંજય	સમાન	ફિડકો	સ્થિર રહેવું	નૂકસાન	ત્રાંસો
	૯૦૦					(મોળો)			

આધ સદ્ગત સ્વરાજ ક્રુપેશ કૈવલ કર્તાકી
પ્રશિપત (નમસ્કાર) વિધિ

આથ સહત સ્વરાજ કુશોશ કૈવલ કર્તાકી ઉપાસના (ભજન) વિધિ

દરરોજ ૨ કલાક ૨૪ મિનિટમાં (૬ ઘડી) કુલ ૨૧૬૦ અમરમંત્રના જાપ જપવા

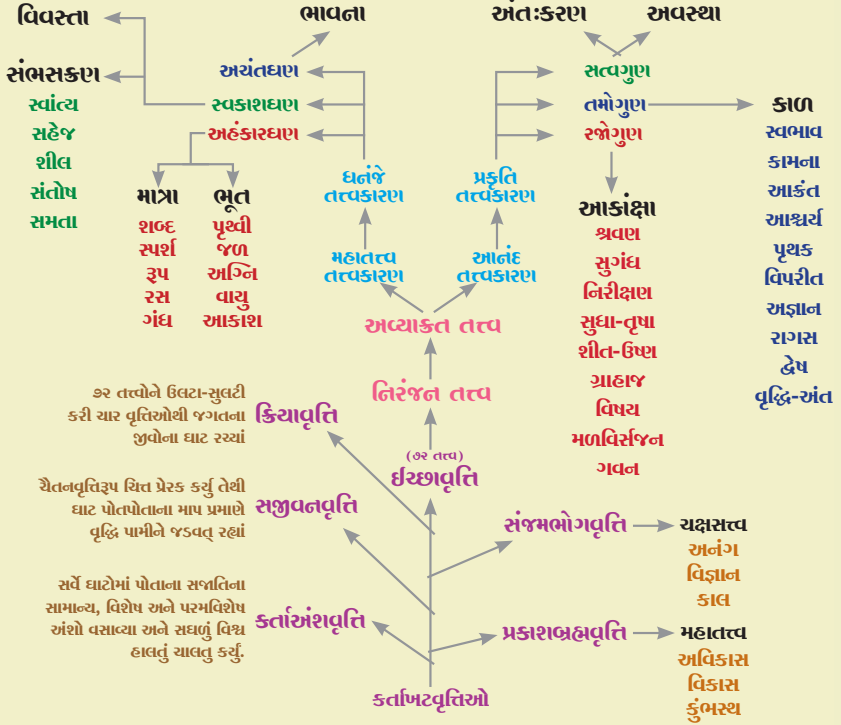
દરરોજ ૪૮ મિનિટમાં (૨ ઘડી) કુલ ૭૨૦ અમરમંત્રના જાપ કરવા

હરતા-ફરતા કૈવલ કૈવલના જાપ જપવા. સંતોની સેવા કરવી

૮૪ તત્ત્વોનો અને પંચદેહના તત્ત્વોનો વિસ્તાર

સ્થિતિ	અહમ્	અચેત	મન	જગત
ઉદાર	સમ્	ઉચાટ	બુદ્ધિ	સ્વપ્ન
ગલિત	વિસર્જન	અભાવ	અહંકાર	સપોષિત
કુંભ	નિંદ્રા	મુલ્ય	ચિત	તુરિયા
સામાન્ય	અંધતમ	અસાગ્રથ	નચિંત	ઉત્તમૂનિ

સ્થુળ દેહનો વિસ્તાર | સૂક્ષ્મ દેહનો વિસ્તાર | કારણ દેહનો વિસ્તાર

મહાકારણ દેહનો વિસ્તાર | પરમકારણ દેહનો વિસ્તાર

સર્જનહારના સખણ જાણ સ્વરૂપ અંશની ચૈતનતા

પ્રાણાયમને
ચૈતન
સ્વનાર
પૂર્ણ ચૈતન

પૂર્ણ
ચૈતન
અંશ

જડાતવોને
ચૈતનતા
પહોંચાડનાર
માધ્યમ
તરીકે રહેલ
સમ ચૈતન
પ્રાણાયમ

ઓહંગ
સોહંગ
કુંભક

ચૈતન અંશ

અવિકાસ
વિકાસ
કુંભસ્થ

સમ
ચૈતન
બ્રહ્મના
મહાતત્વો

પ્રાણાયમ

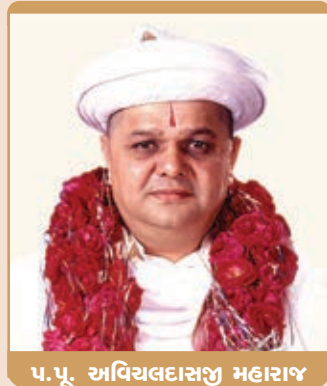
જડાતવોના
સમુદથી
બનેલ દસ
ઈન્દ્ર
વાળો
નર-
માદાનો
સ્થૂળ દેહ

જ
ડ
ત
વો
નો
સ
મુ
દ

પંચ મહાભૂતાવાળા શરીરની ઈન્દ્રિયોના અધિષ્ઠાન મહદ દેવતાઓના સ્થાન (અલ્પ તત્વ સ્વરૂપે) અને સ્થૂળ દેહની સ્થાના અંગેની સમજ

કુવેરાચાર્ય ઘુઠ

સમર્પણ

સાદર સમર્પણ
જ્ઞાન સંપ્રદાય આદ્ય સ્થાપક
પંચમ શ્વસામ વેદાચાર્ય કૈવલ ધર્મધૂરંધર
કૈવલવેતા દિવ્ય પરમગુરુ
શ્રીમત્ ક્રુણાસાગરના પવિત્ર ચરણોમાં
સમર્પણ કરીએ છીએ.

આપના ચરણરજના અભિલાષી
શાહ પરિવાર
Shah Family

5 Blackridge Ct. Catonsville MD - 21228, USA

M: 001-443-851-0051

email: bshah6900@gmail.com

અનુક્રમણિકા

નિવેદન.....	iii	શાળાગાર આરતી.....	૧૧૪
પ્રકાશકના બે બોલ.....	vii	કર્તા સ્તુતિ.....	૧૧૯
કર્તાના પંચ વિશેષણ.....	ix	પ્રકંમા (પરિક્રમા) ૧.....	૧૩૪
સંત હરિજન પ્રણિપત (નમસ્કાર) વિધિ.....	xi	પ્રકંમા ૨.....	૧૪૪
સંત હરિજનની રહેશવિધિ-ભજનવિધિ.....	xii	પ્રકંમા ૩.....	૧૫૦
પ્રભાત પદ ૧.....	૧	પ્રકંમા ૪.....	૧૫૭
પ્રભાત પદ ૨.....	૫	ગુરુ સ્તુતિ.....	૧૬૭
પ્રભાત પદ ૩.....	૮	ગુરુ મહિમા.....	૧૮૫
પ્રભાત પદ ૪.....	૧૧	ગુરુ મહિમા સાખી.....	૨૫૧
પ્રભાત પદ ૫.....	૧૫	ગોડીપદ ૧.....	૨૬૧
પ્રભાત પદ ૬.....	૨૩	ગોડીપદ ૨.....	૨૭૧
પ્રભાત પદ ૭.....	૨૭	ગોડીપદ ૩.....	૨૭૯
પ્રભાત પદ ૮.....	૩૩	ગોડીપદ ૪.....	૨૮૯
પ્રભાત પદ ૯.....	૩૮	ગોડીપદ ૫.....	૩૦૦
પ્રભાત પદ ૧૦.....	૪૩	ગોડીપદ ૬.....	૩૦૮
મંગળ પદ ૧.....	૪૯	ગોડીપદ ૭.....	૩૧૪
મંગળ પદ ૨.....	૫૪	ગોડીપદ ૮.....	૩૧૮
મંગળ પદ ૩.....	૬૦	ગોડીપદ ૯.....	૩૨૪
મંગળ પદ ૪.....	૬૫	ગોડીપદ ૧૦.....	૩૩૧
મંગળ પદ ૫.....	૭૦	સંઘ્યા સાખી.....	૩૩૬
મંગળ પદ ૬.....	૭૪	સંઘ્યા આરતી.....	૩૫૧
મંગળ પદ ૭.....	૭૯	સંઘ્યા સ્તુતિ.....	૩૬૩
મંગળ પદ ૮.....	૮૪	પોદણ આરતી.....	૩૬૭
મંગળ પદ ૯.....	૯૧	ભોજન સમયની ધૂન.....	૩૭૩
ભીતર ભાલતિલક માહાત્મ્ય (અગાધ બોધ ગ્રંથ).....	૯૯	કૈવલ કર્તા ની સ્તુતિ.....	૩૮૩
કૈવલવેતા સ્તુતિ (અગાધ બોધ ગ્રંથ).....	૧૦૨	કથા સ્તુતિ ૧.....	૩૮૯
મંગલા આરતી.....	૧૦૮	કથા સ્તુતિ ૨.....	૩૯૯
		ધર્મની ઓળખ.....	૪૦૯
		સામુદ્રિક ચિહ્નો.....	૪૧૦
		યોષાઈ અનુસુચી.....	૪૧૨

નિવેદન

ઉપાસના બિનું અંશકે, કારજ કબહુ ન હોય,
તબતે કરહી ઉપાસના, પરમગુરુ કી સોય.

પ્રિય આત્મબંધુઓ,

ૐકાર પ્રાણાયામના ત્રણ મહાતત્ત્વો જેના અંશ છે તેવા વ્યાપક બ્રહ્મપ્રકાશના પ્રકાશક કૈવલ કર્તા અને ત્રણેય પ્રકારના અંશોમાં જે પરમવિશેષ પાટવિ અંશ છે તેવા પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના ચરણકમળમાં અંશભાવે નમસ્કાર કરીને મારું નિવેદન રજૂ કરું છું.

જેમ કોઈ પ્રતિવ્રતા નારી પોતાના પતિની હયાતીમાં પછી ભલે તે દેશમાં કે પરદેશ હોય, પરંતુ પતિવ્રતા ધર્મ નિભાવીને દેહ થકી કરાતાં બધાં જ કર્મો ન્યોછાવર કરીને પતિભક્તિ કરતી હોય છે. પતિ પરદેશ હોય તો તેની પ્રતિમા નિહાળીને પોતાની સુરતા મૂળ પતિ સાથે જોડીને લૌકિક વ્યવહાર કરે છે. તેને ખબર છે કે પ્રતિમા તો માત્ર માધ્યમ છે અને જડ પ્રતિમા તેણીને શારીરિક સુખ કે અન્ય સહાયતા માટે રક્ષા કરવાનો નથી તેમ છતાં તે પતિવ્રતા દિવસ દરમિયાન થતા બધા વ્યવહાર પતિ સાથે સુરતા જોડીને કરતી હોય છે. પતિનો દેહાંત થાય પછી તે દેહભાવે કરાતાં કોઈ પણ કાર્યો કે લૌકિક વ્યવહાર કરતી નથી. માત્ર આત્મિયતાના સંબંધે જોડાઈને દેહાંત સુધી વૈરાગ્ય પૂર્ણ જીવન જીવીને પોતાનું જીવન પુરું કરે છે.

તેમ પરમગુરુ દિવ્યદેહે બ્રહ્માંડમાં હતા ત્યાં સુધી ભક્તે જે કોઈ તેમના સ્વરૂપને માધ્યમ રાખીને પૂજા-અર્ચના કે લૌકિક વ્યવહારે ભક્તિ કરી તે તેઓને સમર્પિત થઈ. કારણ કે તેઓ દિવ્ય દેહે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ હાજર હતા. તેઓએ જ્યારે જંબુદ્વિપમાંથી ગયા ત્યારે દિવ્યદેહને ત્યજી અહીંથી સીધા કૈવલધામમાં ગયા છે. તેવું અગાધ

બોધ ગ્રંથમાં તેઓએ જણાવ્યું છે. હવે તેઓ હાલમાં શુદ્ધ હંસ સ્વરૂપે કર્તાની સન્મુખ થઈને કૈવલધામમાં બિરાજમાન છે. માટે આ હકીકતને ધ્યાનમાં લઈ કાયમપંથીએ પણ દેહ ભાવે કોઈપણ પ્રકારની તેમના સ્થૂલ સ્વરૂપની પૂજા, અર્ચના કે ભક્તિ કરવી જોઈએ નહીં. કારણ કે તેઓ સદેહે રહ્યા જ નથી તો પછી તે ભક્તિ તેમને પહોંચતી નથી. માત્ર ચૈતન અંશ ભાવે હંગ થકી જે કાંઈ બની શકે તેવી ભક્તિ કરવી જોઈએ.

તો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે કે અંશભાવે કેમ ?

કર્તા અને પરમવિશેષ પાટવિ અંશ તો હાલ તત્વાતિત કૈવલ ધામમાં બિરાજમાન છે અને તે ધામ તો ઈન્દ્રિયાતિત છે. જ્યાં ઈન્દ્રિ અને અંતઃકરણોવાળા નાશ્વંત દેહ ભાવથી કરેલી ભક્તિ કે ઉપાસના પહોંચતી નથી. જેમ સજાતિ સજાતિને ગ્રહણ કરે તેમ અંશના અલ્પજ્ઞ હંગે કરાતી ભક્તિ કર્તાના સર્વજ્ઞ હંગને અંગિકૃત થતી હોય છે માટે પ્રત્યેક અંશે દેહભાવ ત્યજીને આત્મભાવ જાગ્રત કરીને સ્થૂલ પદાર્થભાવવાળી ઉપાસના ન કરતાં ચૈતન અંશને દૃષ્ટિકોણમાં રાખીને આપનપુ અને નિજ પતિપદના મેળાપ કરવા માટે જ ચૈતનલક્ષવાળી ઉપાસના કરવી.

પરમગુરુ હસ્તાલેવા ગ્રંથમાં કહે છે કે

**ભવમાં ભરમ ઉપાસના, લાગ રહ્યો સબ કોય,
ચૈતનતા ચીન્યા વિના, તાતે મૂક્ત ન હોય.**

પરમગુરુના ઉપાસક બન્યા પછી કાયમપંથી અનુયાયી તરીકે આપણી ફરજ છે કે પરમગુરુ રચિત ધર્મ ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરી તેમના વચનોનું મનન-મંથન કરીને અક્ષરશઃ તેમની આજ્ઞાને વળગી પોતાની વાણી-વર્તન અને વ્યવહાર કરવો જોઈએ. વળી સકર્તા અદ્વૈત લક્ષબોધ પંચીકરણના ઊલટ પંચીકરણ વિભાગમાં દર્શાવ્યા મુજબ પ્રત્યેક ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ સહિતના સર્વ તત્ત્વ વિભાગની પ્રવૃત્તિને કર્તા

પક્ષે ઉલટાવીને જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્યના બળે પરમપદને પામવા પ્રયત્નશીલ રહેવું. પરમગુરુ દ્વારા દર્શાવેલ લક્ષ ભજન વિધિ મુજબ નિયમિત પણે ધ્યાન ધરીને અહર્નિષ કૈવલકર્તાનું રટણ કરતાં કરતાં અતિ ઉજાગ્રત પણે આરતવંત થઈને સજ્જાણપણાના સ્વાનુભવ કેળવીને રહેવું. કારણ કે દેહથી કરવામાં આવેલી સ્થૂલ પદાર્થના માધ્યમ દ્વારા થતી દેવી-દેવતાઓની ભક્તિના પ્રતાપે મળતી દેવી કરુણા તો પદાર્થ સુધી પહોંચે પણ અંશને પહોંચે નહીં. જ્યારે પરમગુરુની કરુણા અંશને પહોંચી કર્તાને પણ પહોંચે છે. માટે અંશના કલ્યાણ માટે તો પરમગુરુની ઉપાસના એ જ શ્રેષ્ઠ ઉપાસના છે.

પરમગુરુએ અગાધબોધ ગ્રંથ અંગ ૮૩માં કહ્યું છે કે,
આન્ય ઉપાસના અતિ ભવમાંહી, કેવલ પદ ગત્ય તિનસે નાંહી,
જપ તપ તિરથ સંજમ સેવા, વરત દાન ફળ દાયક દેવા.

માટે પ્રત્યેક કાયમપંથીએ સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતથી તિત એવા સકર્તા સિદ્ધાંતના અંશ-અંશીના લક્ષને દર્શાવતી શુદ્ધ ઉપાસનામાં વ્યસ્ત રહેવું અને લૌકિક ઓરલી ઉપાસનાને ત્યજી દઈ એક અખંડ પદ પામવા માટે પ્રયત્નશીલ બની પરમગુરુની કૃપા મેળવવા તેમજ તેમના ચરણરજના અધિકારી બનવાનો આગ્રહ રાખવો. તેમાં જ આપણા સૌ અલ્પજ્ઞ જીવોનું કલ્યાણ સમાયેલું છે.

અગાઉના મહાપુરુષોએ અથાગ મહેનતના અંતે કરેલી ટીકા મને શબ્દાર્થ, અનુવાદ અને ભાવાર્થ લખવામાં ખૂબ જ સહાયભૂત થઈ છે. કોઈ ગ્રંથના અભ્યાસી મારા લખાણ સાથે સંપૂર્ણ સહમત ન થાય તે માનવા યોગ્ય છે. કારણ કે પરમગુરુએ જ અગાધબોધ ગ્રંથ અંગ ૮૫માં જણાવ્યું છે કે “વિવિધ વિક્ત કરી અરથ વિકાશો” એટલે કે, એક જ ચોપાઈના અતિ ગૂઢાર્થ એવા સકર્તા સિદ્ધાંતના પ્રાકૃત ભાષાની ચોપાઈના શબ્દોનું જેટલું મંથન થાય તેટલું તેમાંથી અર્થઘટન થઈ શકે તે સ્વાભાવિક છે. શબ્દકોશમાં પણ ઘણા શબ્દોનો ખુલાસો મળતો

નથી. નવ બુદ્ધિથી વિભૂષિત કૈવલવેત્તા પુરુષનાં વચનો સામાન્ય અંશ અને અલ્પ બુદ્ધિના જીવો પરિપૂર્ણ રીતે કેમ કરીને સમજી શકવાના? એમ હું પણ એક અલ્પ સામાન્ય અંશ છું તેમ છતાં મને નિમિત્ત બનાવી પરમગુરુએ જે પ્રમાણે પ્રેરણા કરી તે મુજબ અલ્પ સમજ દ્વારા આ લખાણ રજૂ કરેલ છે.

લખાણમાં કોઈ ક્ષતિ પણ હોઈ શકે છે માટે ગ્રંથના ઊંડા અભ્યાસીને કોઈ સિદ્ધાંતિક ભૂલ જણાય તો જરૂર મને લેખિતમાં (bshah6900@gmail.com) જાણ કરવા વિનંતી, જેથી હવે પછીની આવૃત્તિમાં યોગ્ય સુધારો કરી શકાય.

મહાસુદ બીજ,
સંવત ૨૦૭૬
૨૬ જાન્યુઆરી ૨૦૨૦

- બીપીન આર. શાહના હૃદયપૂર્વક
સંત પુરુષોને સત્ કૈવલસાહેબ
ભક્તજનોને સત્ કૈવલ પરમાત્મ

પ્રકાશકતા બે બોલ

સંવત ૨૦૬૬માં પ્રથમ “નિત્ય નિયમ ઉપાસના પાઠ” સટીક ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો જેને કાયમપંથી અનુયાયીઓ તરફથી ખૂબ જ પ્રતિસાદ મળ્યો છે. છેલ્લા બે વર્ષથી આ પુસ્તિકા ઉપલબ્ધ નહોતી અને સતત માગણીને અનુલક્ષીને આ આવૃત્તિને આપની સમક્ષ મુક્તા આનંદ અનુભવીએ છીએ.

દેવોને પણ દુર્લભ એવું મનુષ્ય જીવન આપણને પ્રાપ્ત થયું છે. પ્રત્યેક મનુષ્યનું લક્ષ્ય શાશ્વત સુખની પ્રાપ્તિ છે. આ ભવ સાથે પરભવમાં પણ સુખની અભિલાષા સંતોષવા મનુષ્યો આધ્યાત્મિક જીવન જીવવા તત્પર બને છે અને જગતના વિભિન્ન ધર્મના શરણે જઈ ધર્મગુરુઓ દ્વારા ચીંધાયેલા ટૂંકા માર્ગે પ્રભુ પ્રાપ્તિના માર્ગે ગમન કરવા છતાં, અંતે હતાશ થાય છે. આવા સમયે દિવ્ય પરમગુરુનું માર્ગદર્શન અને પ્રેરણા ખૂબ જ ઉપયોગી છે.

સગુણ-નિર્ગુણથી તીત સર્કર્તા સિદ્ધાંતનું શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન રજૂ કરતાં અમોને આનંદ થાય છે. ટ્રસ્ટના બંધારણની વિવિધ પરોપકારી પ્રવૃત્તિના આધારે વિશ્વના માનવોને કલ્યાણ અર્થે કેવલજ્ઞાન પ્રકાશિત કરવાનું જરૂરી લાગ્યું. આ જ્ઞાન કોઈ સંસ્થા, વ્યક્તિ અને ધર્મની સંપત્તિ નથી કે કોઈ જ્ઞાતિ, જાતિ કે દેશ માટે સીમિત નથી. સર્જનહારે વિશ્વના માનવ સમુદાય માટે અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા દિવ્ય પરમગુરુને બ્રહ્માંડમાં મોકલ્યા છે. “વિશ્વ સર્વજનમંગલ ચેરિટી ટ્રસ્ટ” નો પણ ઉદ્દેશ સમગ્ર વિશ્વના માનવ કલ્યાણ માટે પરમગુરુના જ્ઞાનને દરેક ભાષામાં પ્રગટ કરી કેવલજ્ઞાન ચક્રવર્તી કરવા માટેનો છે.

આ પુસ્તક સારા કાગળ, બે કલરમાં છપામણી, સિલાઈ બાઈન્ડિંગ કરી ગ્રંથની શ્રેષ્ઠતા મુજબ ટાઈટલ પણ યોગ્ય વિચારી ખર્ચની ગણતરી ન કરતાં સારું પુસ્તક તૈયાર કરવાના પ્રયત્નો કર્યા છે. હાલની દૃષ્ટિએ તેની પડતર

કિંમત ઘણી છે, પરંતુ ધાર્મિક સંસ્થા, મંદિર કે અન્ય ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટને આ પુસ્તક વિનામૂલ્યે આપવામાં આવશે. અમારો ઉદ્દેશ ધંધાધારી પ્રવૃત્તિ કરી નાણાં મેળવાનો નથી, પરંતુ પરમગુરુનું જ્ઞાન મુમુક્ષુજનો સુધી પહોંચાડવાનો અને કેવલ જ્ઞાનને ચક્રવર્તી કરવાના કાર્યમાં સહાયભૂત થવાનો છે.

આ પુસ્તકને વાંચી, વિચારી તેનું મનન કરીને દિવ્ય પરમગુરુની ઉપાસના કરવામાં આવશે તો જ ઉપાસનામાં ચિત્ત જોડાશે અને આપણે જે પાઠ કરીએ છીએ તેમાં પણ ભાવ જોડાશે.

દિવ્ય પરમગુરુનું શ્રેષ્ઠ આધ્યાત્મિક જ્ઞાન હૃદયમાં ઉતારીને પરમપદના માર્ગે મનુષ્યજીવન સાર્થક કરવાનું આપણા સૌનું કર્તવ્ય છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિ વિકાસ કમની સીડીનાં જુદાં જુદાં પગથિયાં પર હોય છે, તેથી ‘તૂંડે તૂંડે મતિર્મિન્ના’ એ સૂત્ર અનુસાર દરેકની વિચારસરણી જુદી હોય છે. જો આમ હોય તો દરેકને કેવી રીતે સંતોષી શકાય ? અમારો વિનમ્ર પ્રયાસ પ્રત્યેક મનુષ્યને સંતોષ આપવાનો અને પથ ભૂલેલા આત્મબંધુઓને દિવ્ય પરમગુરુના સત્ય અભિગમનું દર્શન કરાવવાનો છે. દિવ્ય પરમગુરુ અમારા આ ધ્યેયને સફળ બનાવવા આશીર્વાદ આપે તેવી અમારી પ્રાર્થના છે.

અમારા લખાણમાં કોઈ પણ પ્રકારની સિદ્ધાંતિક ક્ષતિ જણાય તો અમોને વિના સંકોચે bshah6900@gmail.com પર લખી જણાવશો તો તેનો અમને આનંદ થશે.

અમારા તરફથી પરમગુરુ રચિત અન્ય ધર્મગ્રંથો અને શ્વસંમવેદ સહિતનું જે પ્રકાશન થયું છે તે સર્વે અમારી વેબસાઈટ www.kaivalgyan.org

ઉપરથી વાંચી શકશો.

- ભજનાનંદ પબ્લિકેશન

વિશ્વ સર્વજનમંગલ ચેરિટી ટ્રસ્ટ વતી

બીપીન આર શાહના

સત્ કેવલ સાહેબ, સત્ કેવલ પરમાત્મા

કર્તાના પંચ વિશેષણ

આદ્ય, સક્રત, સ્વરાજ, કરુણેશ અને કૈવલ

આદ્ય: આદ્ય એટલે સૌ પ્રથમ સર્વની આદિમાં પોતે એકલા જ હતા. બીજું કોઈ જ ન હતું. ખગાકાર શૂન્ય હતું, પરંતુ તે પણ જાણ્ય વગરનું જડ જ હતું. જ્યારે કર્તા તો સજાણ જાણવાળા અને સચેત છે. માટે તેમને ‘આદ્ય’ વિશેષણ સંભવે છે.

સક્રતા (સક્રત): તેમણે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પ દ્વારા સર્વ અંશોને ઉત્પન્ન કર્યાં. તેમજ કીટ, પતંગ, સ્થાવર, જંગમ, દેવ, દાનવ, માનવ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહાદેવ, પુરુષ અને પ્રકૃતિ સહિત સર્વને ઉત્પન્ન કરનારા તે પોતે જ છે. જે પ્રથમ સર્વ ઘાટોના બીજના કર્તા કોઈ બીજા ન હતા, પરંતુ પોતે જ હતા માટે તેમને ‘સક્રતા’ વિશેષણ સંભવે છે.

સ્વરાજ: અનંત બ્રહ્માંડને અનંત દેવ જીવજંતુની આદ્ય લઈને સર્વ પોતાના હુકમ થકી જ વર્તે છે. જે આદ્ય, મધ્ય અને અંતને ચર-અચર વિષે બીજા કોઈ હુકમી અને અમલી નથી. વળી સ્વ કહેતાં જે પોતે સ્વ થકી જ હુકમી છે. પણ બીજા કોઈનો આપેલો હુકમ નથી. બીજા કોઈથી નવો પદાર્થ ન બને માટે નામ, રૂપ, ગુણ અને બ્રહ્માંડને વિષે પોતાનું જ રાજ છે. માટે તેમને ‘સ્વરાજ’ વિશેષણ સંભવે છે.

કરુણેશ: પોતે સર્વ જીવોને મોજ આપ્યા કરે છે, તેમ છતાં તેમનો ગુણ માનીને તેમની સન્મુખ કોઈ રહેતું નથી, તો પણ સર્વનું પાલન-પોષણ તેઓ કર્યા કરે છે. વળી સર્વ દેવોમાં અલગ અલગ - એક એક કરુણા પોખીને કરુણામય બનાવ્યા છે. વળી સર્વ દેવોમાં જે દેવ અધિક વિભૂતિવાળા છે તે દેવ અલ્પજ્ઞ વિભૂતિના જીવો ઉપર કરુણા કરે છે. સૂર્ય, ચંદ્ર, ઈંદ્રાદિક, મારુત વગેરેને તે કર્તાએ પોતે જ

હુકમ બક્ષિસ કર્યા છે. જેથી સર્વ કરુણાઓના ઈશ પોતે જ છે તે માટે તેમને 'કરુણેશ' વિશેષણ સંભવે છે.

કૈવલ: કર્તાએ પોતાના સંકલ્પથી જે જે પદાર્થો રચ્યા છે તે વળ પોખીને કર્યા છે. પોતે વળ સિવાયના છે અને તેમને વળ રહેતો નથી. જેમ કોઈ સ્ત્રી કાંતણ કામ કરીને આંટીને વળ દે છે, છતાં તેને હાથે વળ ચડતો નથી. તેવી જ રીતે નિજ કર્તાએ સર્વ વિશ્વને વળવાળુ રચ્યું છે, પરંતુ પોતે વળથી રહિત છે. વળી જેમ કુંભાર (કુલાલ) ચાક (ચાકડા)ને ફેરવીને અનેક પાત્ર વળ ઘાલીને કરે છે, પણ પોતાના હાથને વળ થતો નથી. તેમ કર્તા પણ પોતાના સંકલ્પરૂપી કળે કરીને સર્વ વિશ્વ વળ ભરીને કર્યું છે. પણ પોતે વળ રહિત છે. પોતે વળ રહિત હોવાથી તેમને 'કૈવલ' વિશેષણ સંભવે છે.

આ પાંચ વિશેષણ કર્તાને જ લાગુ પડે છે. માટે તેમને એક અદ્વૈત કર્તા કહીએ છીએ. પુરુષ-પ્રકૃતિની આઘ લઈને અણુભર વસ્તુ નવીન કરે તેવા બીજા કોઈ કર્તા નથી.

પંચ વિશેષણ અંગ જીનું સોહાવે, અનંત બ્રહ્માંડ પતિ સોઈ કહાવે.
 તેહી કર્તા કાયમ કુલ એકુ, પ્રગટ કીયે પ્રભુ જગત અનેકુ.
 કર્તા નામ કે હુતે વિશેષણ, તેહી નિજ લક્ષણ લખાયે.
 જમી આસમાન પાતાલ અચરચર, કોઈકે શિર ન સોહાવે.
 રાજતિલક રાજનકુ હોવત, રહીયત કે શિર નાંહી.
 તેહી પરકાર નામ સકર્તા કે, બિન કર્તા પર નાંહી.
 આઘ સકર્તા સ્વેક સબનકે, સ્વરાજ નિજ કરુણેશું.
 વલ વિનું કેતનકી બંધન, નિજપતિ નામ નવેશું.

સંત હરિજન પ્રણિપત (નમસ્કાર) વિધિ

(અગાધ બોધ અંગ ૮૨)

દંડવત કી કહુ અબ રીતિ । હરિજન સંત મિલનકી નીતિ ॥

સત્ કૈવલ સાહેબ કહેના જનકુ । સત્ સામ્રથ જીલના

સંતનકુ ॥૧॥

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે હવે સંત અને ભક્તજન મળે ત્યારે પરસ્પર દંડવત્ નમસ્કાર કરવાની નીતિ અને રીત હું કહુ છું. ભક્તજનોએ સંત પુરુષોને “સંત કૈવલ સાહેબ” કહેવા, અને સંતપુરુષોએ “સત્ સામ્રથ” બોલીને ઝીલવા.

ઓરુ હરિજન હરિજનકા મિલના । સો કહુ વચન સજન કે આધીના ॥

સત્ કૈવલ પરમાત્મ કહેના । એક એકપે હલી મલી રંગ ભીના ॥ ૨ ॥

વળી ભક્તજન, અન્ય ભક્તજનને મળે ત્યારે શું કહેવું ? એ પણ હું સજજનોને કહુ છું. બંને ભક્તજનોએ પરસ્પર હળીમળીને ભાવભીના બનીને એકબીજાને “સત્ કૈવલ પરમાત્મા” કહેવાં.

સંત સંત મિલનકી બાની, સો ભી પણ કહી દેઉ નિદાની,

અહોજયકૈવલહંશાકહહી, સનમુખહોય અન્યોઅન્યઉચરહી ॥ ૩ ॥

જ્યારે બંને સંત પુરુષો પરસ્પર મળે ત્યારે શું કહેવું ? તે પણ હું કહી દઉ છું. બંને સંત પુરુષો એકબીજાની સન્મુખ થઈને પરસ્પર “જય કૈવલ હંસા”નો ઉચ્ચાર કરવો.

સંત હરિજનની રહેશવિધિ-ભજનવિધિ

(અગાધ બોધ અંગ - ૮૨)

અબકે કહત ઉપાસના બરની, રહે સકલા ગત્ય નારી નરની;
ગુરુ કે બોધ બચન ચિત્ત ધરના, લક્ષ આરાધન અહોનિશ કરના. ૧

હવે અનંત બ્રહ્માંડાધીશ આદ્ય, સકત, સ્વરાજ, કરુણેશ, કેવલ કર્તાની ઉપાસનાનું વર્ણન હું કહુ છું તે પ્રમાણે સર્વ સ્ત્રી-પુરુષોએ વર્તવાથી તેઓ કેવલ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પ્રથમ દિવ્ય પરમગુરુના વચનામૃતનો ઉપદેશ ચિત્તમાં ધારણ કરવો, અને ત્યાર પછી લક્ષરૂપી અમરમંત્રનું આરાધન (ભજન) નિત્ય કરવું.

ભોર ભયે પ્રગટે જબ ભાનુ, સાવધાન થવુ કરી સ્નાનુ;
આસન દઢ કરી સમ દમ દેહા, વિશ્વ વિલાસ હાસ તજી નેહા. ૨

સૂર્યોદય થાય તે પહેલા દરેક સ્ત્રી-પુરુષોએ શૌચ, દંતધાવન તથા સ્નાન વિગેરેથી પરવારીને તૈયાર થવું. ત્યાર પછી મન, વચન અને શરીરથી સાંસારિક તમામ વૈભવ વિલાસનો ત્યાગ કરીને સ્થૂલ શરીરનો પ્રણવ સપ્રમાણ કરીને એકાંતમાં દઢ આસને બેસવું.

સુરત નૂરત કરકે એકતારા, હરદે ધ્યાન કેવલ કિરતારા;
ગુરુ લક્ષ જાપ મંત્ર તેહી જપના, ઈન્દ્રિ ભોગ સબ સુખ તજી સ્વપ્ના. ૩

ત્યાર પછી પ્રણવ સાથે સુરતા નૂરતાનો એકતાર કરીને હૃદયમાં કેવલ કર્તાનું દઢતાપૂર્વક ધ્યાન ધરવું અને સ્વપ્નાંતરે પણ ઈન્દ્રિયોના વૈભવ-સુખ ભોગવવાના ભાવ ન થાય તે રીતે તેનો પૂર્ણ પણે ત્યાગ કરી પરમગુરુએ આપેલા લક્ષરૂપી અમરમંત્રનો જાપ જપવો.

**સ્થૂલ સૂક્ષ્મ કારણ તન જેહી, મહાકારણ પર પરમ વિદેહી;
પરમ વિદેહી સોહી નિજ આપ રૂપા, સો નિશ્ચે કરી તત્ત્વ અનુપા. ૪**

સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ અને મહાકારણથી ઉપર જે પાંચમો પરમકારણ દેહ વિદેહી કહેવાય છે. તે પરમ વિદેહીમાં જ આપનું નિજ ચૈતન સ્વરૂપ છે. જગતની કોઈપણ ઉપમા આપી ન શકાય તેવું સ્વરૂપ છે. માટે તેવા સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરવો.

આ પ્રમાણે શરીરના બંધારણમાં રહેલા જડ તત્ત્વો અને ચૈતન અંશનું નિરૂપણ કરવું.

**જડતનતજીલક્ષવિવિધિવિભાગા, ચૈતનલક્ષચિતવનઅનુરાગા;
મકરતાર દોરી દમ સ્વાસા, તા મધ્યે કેવલ હંસ નિવાસા. ૫**

જડ શરીરના જુદાં જુદાં નાશવંત તત્ત્વ વિભાગોના લક્ષને ત્યજ દઈને ચૈતન્ય લક્ષની સાથે ચિત્તનો એકતાર કરવો. ઊલટ-સૂલટ વહેતા સળંગ સુત્રવત્ પ્રણવરૂપી શ્વાસ દોરીના મધ્યમાં કેવલકર્તાના અંશે નિવાસ કર્યો છે.

**સો હંસા આપનું નિજ આપુ, દરસ પરે એહી ધ્યાન પ્રતાપુ;
જબ દરસે હંસા એહી ધ્યાનુ, તબ અનુભવ ઉર હોય અવિલાનુ. ૬**

એવું આપનું નિજ ચૈતન સ્વરૂપ ધ્યાનના પ્રતાપથી જ દર્શાય છે. ધ્યાન દ્વારા જ્યારે આવું અંશ સ્વરૂપ દર્શાય છે ત્યારે પોતાના હૃદયમાં અનુભવના વિચારો ઉદ્ભવે છે.

**જબ અનુભવ ઉર પ્રગટે કરતા, ઈંડ પિંડ ફોડી જાય સુરતા;
જઈ કેવલ નિજ પદકુ પરસે, દિવ્ય દ્રષ્ટ આંહાંવાંહાં સબ દરસે. ૭**

અવિલાન કરતાં જ્યારે પોતાના હૃદયમાં કર્તાપિદનો અનુભવ પ્રગટ થાય ત્યારે પિંડ તથા બ્રહ્માંડને ફોડી પોતાની સુરતા આગળ જઈને કેવલપદને સ્પર્શ કરે છે, તેથી તેની દિવ્ય દૃષ્ટિ થતાં અહીં આ

લોકમાં અને ત્યાં પરલોકમાં તેને સર્વત્ર બધું જ કર્તાનું કૃત દેખાતાં તેમાં કોઈ કર્તા નથી તેવું સમજાય છે.

**એહી પરકાર ધ્યાન નિત્ય કરના, મુક્તરૂપ હોય વિશ્વ વિચરના;
આસન સમ ખટઘડી ત્રીન નેમુ, ચંચલ ચિત્ત મન વશ કરી ધેમુ. ૮**

ધ્યાન કરનાર સંતપુરુષે આ પ્રમાણે અનંત બ્રહ્માંડાધીશ કૈવલકર્તાનું ધ્યાન ધરીને આ વિશ્વમાં મુક્તરૂપે હરવું-ફરવું તથા ધૈર્યતાપૂર્વક ચંચળ ચિત્તે મનના વેગને વશ કરીને છ ઘડી (૨ કલાક ૨૪ મિનિટ) સુધીના નિયમ પ્રમાણે નિયમિત આસન કરવું.

**દ્વે સહેસ્તર સત સાઠહી જાપુ, ઘડી ખટકે હોય સ્વાસ સમાપુ;
સૂનો મમ સંત ઉપાસના મર્મુ, અહોનિશ કરો એહી તજી ઓર ભરમુ. ૯**

છ ઘડીના સમય દરમિયાન પ્રાણાયામમાં કુલ બે હજાર એકસો સાઠ (૨૧૬૦) અમરમંત્રના જપનો સમાવેશ થાય છે. માટે હે મારા સંતજનો ! દરરોજ પ્રાતઃકાળમાં અનેક પ્રકારની સાંસારિક ભ્રમણાઓનો ત્યાગ કરીને ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે કૈવલકર્તાની ઉપાસના કરો.

**આગમ ઉપાસ સો કહી સંતનકુ, સુગમ ઉપાસ કહુ હરિજનકુ;
કરી સ્નાન ભાન જબ ઉદહી, મન મંજન અંતર કરી સુધહી. ૧૦**

દિવ્ય પરમગુરુ કહે છે કે, અનંત બ્રહ્માંડાધીશ કૈવલ કર્તાની ઉપાસના મેં સંતજનો માટે આ અગાઉ કહી છે. હવે ભક્તજનો માટે સરળ ઉપાસના કહુ છું, સૂર્યોદય થતા પહેલા શૌચ, દંતધાવન, સ્નાન વિગેરેથી પરવારીને તથા મનને જ્ઞાનથી મંજન કરીને અંતરને શુદ્ધ કરવું.

**આસન દેઢ એકાંત જમાઈ, ગુરુ ચરનન પરથમ લેહેલાઈ;
બોહોરુ કહે ગુરુ જેહી નિજ જાપુ, સો જપીયે તજી તનમન આપુ. ૧૧**

પ્રથમ પરમગુરુના ચરણારવિંદમાં દૃઢતાપૂર્વક ચિત્ત જોડીને એકાંત સ્થળે આસન લગાવીને બેસવું. ત્યારબાદ ખુદ પરમગુરુએ જે અમરંત્રનો જપ કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો છે, તેનો જપ પોતાના તન, મનના સ્વાભિમાનને છોડીને જીહ્વા અને હોઠ હલાવ્યા સિવાય જપવો.

યુગલ ઘડી જત મત સત્ રહેના, સુરત નૂરત ઉનમુનિ ચિત્ત દેના;
જાપ સપ્તસે વીસ જપાઈ, યુગલ ઘડી તબ પૂરણ થાઈ. ૧૨

સુરતા નૂરતાનો એકતાર કરીને તથા ઉનમુનિ સાથે ચિત્ત જોડીને બે ઘડી (૪૮ મિનિટ) સાયપણે જતમતપણાથી રહેવું. જેથી સાતસો ને વીસ અમરમંત્રના જાપ જપાશે અને બે ઘડીનો સમય પણ પૂર્ણ થશે.

એહી પરકાર ધ્યાન નિત્ય ધરહી, તબ હરિજન નરનાર ઉધરહી;
ઓરુ તિનસે પુનિ સૂક્ષ્મ ટેકુ, લઘુ હરિજન કહુ ધ્યાન ધરેકુ. ૧૩

આ પ્રમાણે જે પુરુષ તથા સ્ત્રી ભક્તજનો દરરોજ કેવલકર્તાનું ધ્યાન ધરશે, તેમનો ઉદ્ધાર થશે. હવે નાના ભક્તજનોને કેવલકર્તાનું ધ્યાન ધરવા માટે હું બીજો નાનો નિયમ કહુ છું.

સહેજ સ્વભાવ ચહાવ ગુરુ ચરના, કેવલ કેવલ જાપ ઉચરના;
કરી સ્નાન ધ્યાન ઉર ગુરુ કા, સહેજ દશા સાધન હરુભરુકા. ૧૪

નાના ભક્તજનોએ પ્રાતઃકાળમાં સ્નાન ઈત્યાદિ ક્રિયાથી પરવારીને સહજ સ્વભાવે પરમગુરુના ચરણારવિંદમાં પ્રેમ રાખી પ્રગટ જાપ “કેવલ...કેવલ”નું રટણ કરતાં કરતાં પોતાના હૃદયમાં દિવ્ય પરમગુરુનું ધ્યાન ધરવું તેમજ સહજભાવે તેમની સેવા કરવી.

ઊઠત બેઠત હરતાં ફરતાં, સંતનકી સેવા રહીયે કરતાં;
સહેજ ઉપાસના સૂક્ષ્મ જનકી, સોહી પણ પાવત ગતિ સરજનકી, ૧૫

તેઓએ ઊઠતાં, બેસતાં તથા હરતાં ફરતાં સંત પુરુષ (પરમગુરુ)ની સેવા સ્મરણ કરતા રહેવું. એવી રીતથી સહજ ઉપાસના કરવાવાળા નાના ભક્તજનો પણ ધીમે ધીમે કૈવલરૂપ સર્જનહારની ગતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

**કામ ક્રોધ મોહ તજી અહંકારા, હરખ શોક અભિમાન વિકારા;
શીલવંત લક્ષે નિશદિનહી, સો સાચે હમેરે હરિજનહી. ૧૬**

જે માનવો કામ, ક્રોધ, મોહ, અહંકાર, હર્ષ, શોક અને અભિમાનરૂપ વિકારોને ત્યજીને રાત-દિવસ શીલપણાના (પવિત્ર આચાર વિચાર) લક્ષમાં રહે તે જ મારા સાચા ભક્તજનો છે.

**ત્રણ પ્રકાર ઉપાસના બરની, સંત સહિત ઓરુ જન નારી નરની,
રહેશ કહુ હરિજન સંતન કી, જેહી રહેશે ગતિ હોય આગમ કી. ૧૭**

સંતો અને ભક્તજનો (સ્ત્રીપુરુષ માટે) ત્રણ પ્રકારની ઉપાસનાનું અમે વર્ણન કર્યું છે. હવે સંતો અને ભક્તજનોની રહેણી-કરણી (ચરી) વિશે હું કહુ છું. તે પવિત્ર રહેણી-કરણી પાળવાથી તેમને અગમ ગતિ (કૈવલ કર્તાના પરમપદની ગતિ) પ્રાપ્ત થાય છે.

**જૂઠ પ્રપંચ ચોરી ઓરુ હેરી, હરિજન સો ઉન રહે ન નેરી;
જીવદશા વરતત જુગ રીતિ, અલગ રહે તિનસે તજી પ્રીતિ. ૧૮**

જૂઠ (અસત્ય), પ્રપંચ, ચોરી અને હેરી (વ્યભિચાર) જેવા વિષયોમાં ભક્તજનોએ સ્નેહ રાખવો નહીં. જગતમાં વર્તમાન કળીયુગના પ્રભાવ પ્રમાણે જે જીવો માત્ર જીવદશામાં જ વર્તે છે. તેવા જીવો સાથેની પ્રીતિ છોડીને ભક્તજનોએ તેમનાથી અલગ રહેવું.

**સાકૂટ સંગ ન કરહી મેલાપુ, જીન સંગે બઢે શોક સંતાપુ;
જીવ કી શીખ હરદે નવ ધરહી, આપનો બોધ ઓરનકુ કરહી. ૧૯**

સાકૂટ (કપટી) જીવોનો સંગ તેમજ મેળાપ કરવો નહીં. કારણ કે તેઓની સોબતથી શોક અને દુઃખની વૃદ્ધિ થાય છે. તેમજ જીવદશાના જીવોની શિખામણ હૃદયમાં ધારણ કરવી નહીં અને પોતાના હૃદયમાં રહેલો સત્ય ઉપદેશ બીજાઓને કરવો, એ ભક્તજનોનું કર્તવ્ય છે.

**બૂરી ભલી કે નિકટ ન રહીયે, હરિજન સંગ સદા નિરવહિયે;
સાધન રહેશ ક્ષેત્ર ધામનકી, કહી ઉપાસ સંત હરિજનકી. ૨૦**

ખરું-ખોટું કરનાર પાસે રહેવું નહીં, પરંતુ સાચા ભક્તજનોની સોબતમાં હંમેશા રહેવું. પરમધામ પ્રાપ્ત કરવા માટેના સાધનરૂપ રહેણી અને ઉપાસના મેં સંત ભક્તજનોને કહી.

**અહોનિશ રહે એહી જનજતમતહી, તબ પાવે કૈવલપદ ગતહી;
કહે કુવેર સૂનો જન સંતુ, એહી મમ બોધ રહો ચિતવંતુ. ૨૧**

એ પ્રમાણે મનુષ્ય જ્યારે હંમેશા જતમતપણે રહે, ત્યારે જ તેઓ કૈવલપદની ગતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે, હે સંત ભક્તજનો ! તમે સાંભળો કે, મારા આપેલા આ ઉપદેશનું હંમેશા ચિંતવન કરજો.

(સક્રત ચિંતામણિ અંગ-૧૪)

**હંગ સચેત હોત ગતિ રબસે, જેહી આપનપુ ઓઈ;
તેહી આપનપુ અહંગ હંગ મિલી, કતા હંગ લહે સોઈ. ૨૮**

સૂર્યના પ્રકાશની માફક અંશનું જે હંગ સચેતન થાય છે, તે જ આપનપુ રૂપ ચૈતન-અંશ સ્વરૂપ છે. તે પોતાના અંશરૂપ અહમ્ સ્વરૂપ (અલ્પજ્ઞ હંગ)ની જાણ્ય એકમેક થાય ત્યારે કર્તાના મહદ્ હંગને જાણી શકાય છે.

**કતા હંગ દિવ્ય છત્ર સોહંગ શિર, અહંગ હંગ અપનેહી;
ઉભય હંગ મિલીત હલમલ રત, ઉમંગ દેહ સબેહી. ૨૯**

સોહંગ પ્રણવના શિર ઉપર કૈવલકર્તાનું દિવ્ય હંગ છત્ર રૂપે રહેલું છે, અને આપણા પોતાના અંશનું હંગ સોહંગ પ્રણવ પર આવેલું છે. તે કૈવલકર્તાનું અને અંશનું બંનેનાં હંગ પરસ્પર પ્રેમપૂર્વક મળવાથી સર્વ દેહ ઉમંગમાં રહે છે.

**જીન મેં આપના આપ હંગકો, સાવધાન હોઈ સજહી;
અલગ અનુપ અંશ દ્વૈતનસે, કતા હંગકુ ભજહી. ૩૦**

જેથી આપણા પોતાના અંશના હંગે સાવધાન થઈને પ્રથમ સજજ થવું. બાદ જ્યાં સુધી તે અનુપમ અંશ નિજ કૈવલકર્તાથી અલગ છે, ત્યાં સુધી અંશે તે કર્તાના હંગનું ભજન કરવું.

**તેહી ભજન નિજપતિ પરમકુ, અંગિકત હોય સોઈ;
અન્ય નામ જેહી સહસ્ત્ર આઘ જપ, ખુદકુ પુગે ન કોઈ. ૩૧**

તે પ્રમાણે કરેલું ભજન જ નિજ પરમ કૈવલપતિને અંગિકૃત થાય છે. તે સિવાયનાં બીજા હજારો નામોના જપમાંથી એક પણ જપ તે ખુદ કર્તાને પહોંચી શકતો નથી.

(વિશ્વભ્રમ વિધ્વંશ નિધિ ગ્રંથ અંગ-પ૩)

**તેહી પતિસે અબ અહંગ નમામિ મે, સુરત નૂરત એકતાસુ;
જેહી સકલકે પરમ પુરાતન, ભજત પુરીત અભિલાસુ. ૩૨**

તેવા પરમ કૈવલપતિને સુરતા નૂરતાનો એકતાર કરીને નિજ નિજ ચૈતન સજાણ-જાણ સ્વરૂપે (અંશના હંગ દ્વારા) હું નમસ્કાર કરું છું. જે કૈવલપતિ સર્વથી પુરાણા છે તેમનું ભજન કરવાથી સર્વની અભિલાષાઓ પૂર્ણ થાય છે.

**ઓર ભજન સે કાજ સરત નહિ, નિજપતિ વિના કબેહી;
સદા અખંડ વિના કોણ કરે કાજ, જેહી મરી ગયે સબેહી. ૩૩**

અખંડ સકર્તાપતિ સિવાય બીજા અન્ય કોઈનું ભજન કરવાથી કદાપિ કોઈનું કાર્ય (કલ્યાણ) સિદ્ધ થશે નહીં. કારણ કે હરહંમેશ રહેલા અખંડ કૈવલકર્તા સિવાય બીજા જે સર્વ ગુજરી ગયા તેવા પૈકી વિશ્વના જીવોનું કલ્યાણ કોણ કરી શકે તેમ છે ?

**અબ તુમ તેહી લક્ષ રખો અભ્યાસુ, તો હમ સદા તુમ્હારી પાસુ;
મોહેર મંત્ર જમ વશ હોય સરપુ, તીમ એહી જાપ સકલ મેં સમરપુ. ૩૪**

જેવી રીતે મોરલીના નાદથી સાપ વશ થાય છે, તેવી જ રીતે આ ચૈતન લક્ષનો જાપ દરેકમાં સમર્પિત કરેલો છે. હવે તમે જો તે અંશ સ્વરૂપે ચૈતન લક્ષનો અભ્યાસ રાખશો તો સર્વદા હું તમારી પાસે જ રહીશ.

કહે કુવેર હમ અકલ નરેશા, ભવતારણ ધારે તન ભેષા. ૩૫

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે હું અકળ પુરુષ છું, પરંતુ વિશ્વના માનવોનું કલ્યાણ કરવા માટે જ મેં માનવદેહ ધારણ કર્યો છે.

પ્રભાત પદ ૧

મૂક્યને કલ્પના જલપના મન તણી, તુજ વિના આન્ય નહીં કોઈ દૂજો;
તીરથ વ્રત ને જોગ જગન જપ, તપ કરી માગતો તહારું તું જો.

મૂક્યને... ૧

શબ્દાર્થ

મૂક્યને = છોડી દે કલ્પના = મનના તરંગો જલપના = જંખના મન તણી = મનની
તુજ વિના = તારા સિવાય આન્ય નહીં = અન્ય નથી કોઈ દૂજો = બીજો કોઈ તીરથ = તીર્થ
વ્રત = વ્રત ને = અને જોગ = યોગ જગન = યજ્ઞ જપ = રટણ તપ = તપસ્યા કરી = કરીને
માગતો = માંગી રહ્યો તહારું = તારું તું = તું જો = જોઈ લે, જાણી લે.

અનુવાદ

તારા મનના તરંગો અને જંખનાઓને તું છોડી દે. આ જગતમાં તારા સિવાય અન્ય બીજો કોઈ જ નથી. જપ, તપ, તીર્થ, વ્રત, યોગ અને યજ્ઞ દ્વારા તારા જ કર્મનું ફળ તું માગી રહ્યો છે, પરંતુ તારું સ્વરૂપ છે તેણે તો તું નીરખ !

ભાવાર્થ

અંશને શરીર માટે મમત્વ હોય છે તેથી નીપજેલા મોહને કારણે ચિત્તમાં વાસનાઓ જગાડતા તરંગો અને કલ્પના પ્રગટે છે. તેને સંતોષવા માનવી જપ, તપ, તીર્થ, વ્રત, યજ્ઞ અને યોગ વગેરે કર્મકાંડી ક્રિયાઓ આચરે છે.

આ તો અજ્ઞાનને કારણે ઉપજેલો ભ્રમ છે. પણ અંશને યથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં જ તેને સમજાય છે કે તેના પોતાના સિવાય આ શરીરનો બીજો કોઈ સ્વામી છે જ નહીં. પોતે જે સુખ-દુઃખ પામે છે તે તો તેના પોતાનાં જ કરેલાં કર્મોનું પરિણામ છે. એટલે તે જે કાંઈ મેળવે છે તે

તીર્થ, વ્રત, જપ, તપ, યોગ વગેરેથી નહીં, પણ પોતાનાં જ સંચિત કર્મોનું પરિણામ છે.

જેથી માનવીએ આવી કર્મકાંડી ક્રિયાઓ પાછળ સમય ન બગાડતાં પોતાના સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપને કેન્દ્રસ્થાને રાખીને ચૈતનના ઉર્ધ્વગમન માટે હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ.

**નિદ્રાના સુપનમેં રાજા ભીક્ષુક થયો, જાગવા આપને દ્વાર ઊભો:
સુપનું સમાઈ ગયું જાગ્રત સુખ લહ્યું, જયમ હતું તમ થયુ આપ સૂબો.
મૂક્યને... ૨**

શબ્દાર્થ

નિદ્રાના = ઊંઘના સુપનમેં = સ્વપ્નમાં રાજા = રાજા ભીક્ષુક = ભિખારી થયો = થયો જાગવા = માંગવા આપને = પોતાના દ્વાર = દરવાજે, બારણે ઊભો = ઊભો સુપનું = સ્વપ્ન સમાઈ ગયું = પૂરું થયું જાગ્રત = જાગતાં સુખ = સુખ લહ્યું = અનુભવ્યું જયમ હતું = જેવું હતું તમ થયું = તેવું થયું આપ = પોતે સૂબો = પ્રદેશનો અધિપતિ, રાજા.

અનુવાદ

રાજા પોતે ભિખારી બનીને પોતાના રાજદ્વારે ભિક્ષા માગવા ઊભો રહ્યો છે, પરંતુ સ્વપ્ન સમાપ્ત થતાં અને જાગ્રત અવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં રાજાને પોતાની મૂળ સ્થિતિનું ભાન થતાં તેને સુખ અનુભવ્યું.

ભાવાર્થ

એક રાજાને સ્વપ્નમાં આવ્યું કે રાજપાટ હારી જતાં તે ભિખારી બની પોતાને જ બારણે ભીખ માગી રહ્યો છે, પરંતુ સ્વપ્ન પૂરું થઈ ગયું અને તે જાગ્રત થયો ત્યારે તેને સાચું ભાન થયું કે તે ભિખારી નથી પણ રાજા જ છે. આથી તેનું દીનતારૂપી દુઃખ જતું રહ્યું અને તેને આનંદ થયો.

આ દૃષ્ટાંતથી સમજાય છે કે અજ્ઞાનરૂપી નિદ્રામાં અંશ પોતાનું

સાચું શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપ વીસરી ગયો છે. વળી પોતાને દેહની જેમ જ નાશવંત માનીને દીનહિન બની ગયો છે, પરંતુ જ્ઞાનદષ્ટિ પ્રાપ્ત થતાં જ તે જાગ્રત જ્ઞાન અવસ્થામાં આવે છે તેથી તેને પોતાના નિજ ચૈતન સ્વરૂપનું ભાન થાય છે. જેથી તેની દીનતા દૂર થઈ જાય છે અને વળી પાછો અંશ પોતાના નિજ ચૈતન સ્વરૂપનો અખંડ આનંદ માણે છે.

**તમ પદ સાતવીક સ્વરૂપ સ્વામી તણું, રજોગુણ રસબસ લુંબો ઝુંબો:
દાદશ દારનું સાર મંદિર રચ્યું, ઘટ ઘટ ખટરસ લેવા ચુંબો.
મૂક્યને...૩**

શબ્દાર્થ

તમ = તારું પદ = સ્થાન સાતવીક = સાત્ત્વિક સ્વરૂપ = પોતાનું રૂપ
સ્વામી તણું = સ્વામીનું રજોગુણ = રજોગુણ રસબસ = ઓતપ્રોત, રસમગ્ન
લુંબો ઝુંબો = રચ્યોપચ્યો દાદશ = બાર દારનું = બારણાનું સાર = ઉત્તમ મંદિર = મંદિર
રચ્યું = બનાવ્યું ઘટ ઘટ = પ્રત્યેક દેહ ખટરસ = છ સ્વાદ લેવા = મેળવવા ચુંબો = ચૂસવા,
ચાખવા (તથા ઘૂંટડા ભરવા).

અનુવાદ

હે અંશ ! તું કર્તા દ્વારા રચાયેલા બાર દારવાળા શ્રેષ્ઠ મંદિરરૂપી દેહનો સ્વામી છે. આ ઘટમાં બિરાજેલું તારું મૂળ સ્વરૂપ સાત્ત્વિક-નિર્મળ છે. છતાં તું રજોગુણમાં રસમગ્ન થવાને કારણે છ રસના સ્વાદ લેવા (ઘૂંટડા ભરવા) રચ્યો-પચ્યો રહે છે.

ભાવાર્થ

મનુષ્યનો દેહ તો મંદિર રૂપ છે. તેનો સ્વામી તેમાં વસનાર અંશ ચૈતન છે. તે પોતાના ચૈતન અમલ દ્વારા બાર દારવાળા^૧ જડ દેહનું સંચાલન કરે છે.

૧. દેહમાં બાર દાર: બ્રહ્મરંધ્ર, ભકૃટિ, આંખ, જીભ, મુખ, કાન, નાક, કંઠ, હૃદય, નાભિ, ઉપસ્થ, ગુદા.

અંશ પોતે તો સાત્ત્વિક-નિર્મળ છે. પણ અજ્ઞાનને લીધે તેમજ દેહના આવરણો પ્રત્યેના સંગદોષના કારણે શરીરની ઈન્દ્રિયોના ભોગમાં રસમગ્ન થઈ જાય છે. આમ તે દેહના તત્ત્વોના સહવાસથી રજોગુણી બની જાય છે અને ખટરસ^૨ માણવામાં તલ્લીન રહે છે.

**જીવ તું શિવ તું કાલ કિરતાર તું, કાલના કાલમે તોય બુજ્યો:
કહે કુવેર અજ્ઞાન અંધેર ટળે, ગુરુગમ દૃષ્ટિએ મોય સૂજ્યો.
મૂક્યને...૪**

શબ્દાર્થ

જીવ = જીવ તું = તું શિવ = શિવ તું = તું કાલ = કાળ કિરતાર = અધિપતિ તું = તું કાલના = કાળના કાલમે = કાળમાં તોય = છતાં બુજ્યો = ગરકાવ થયો કહે કુવેર = કુવેર સ્વામી કહે છે અજ્ઞાન = અજ્ઞાન અંધેર = અંધારું ટળે = દૂર થાય ગુરુ = ગુરુની ગમ = સમજ દૃષ્ટિએ = દૃષ્ટિથી, લક્ષથી મોય = મારું સૂજ્યો = સૂર્યું.

અનુવાદ

જીવ પણ તું છે, શિવ પણ તું છે અને કાળનો અધિપતિ પણ તું જ છે. છતાં તું કાળના ચક્રમાં ફસાયેલો છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે જ્યારે ગુરુગમ દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જ અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર નાશ પામે અને સ્વ-સ્વરૂપ સૂઝે.

ભાવાર્થ

અંશ, બ્રહ્મ અને પાંચ દેહનાં આવરણોથી લપટાઈ ગયો છે.

૨. ખટ રસ: જીભના સ્વાદ માટેના : ગળ્યું, કડવું, તીખું, તૂરું, ખાટું, ચરપરું.
દેહના ભરણપોષણ માટેના : લોહ રસ - મધની આઘ લઈ ચાટીને ખાઈએ તે.
ચોખ રસ - શેરડી, આમ્રફલ, લીંબુ વિગેરે ચૂંસીને કૂચા થૂંકી નાંખીએ તે.
ખાઘ રસ - ફળ, સૂકોમેવો, સાકર વિગેરે ખાઈએ તે.
અન્નભોજ્ય રસ - ખીર, ભાતની આઘ લઈ ખાઈએ તે.
ભક્ષ્ય રસ - રોટલી, પકવાન ખાઈએ તે.
પેય રસ - દૂધ, રસની આઘ લઈ ગટગટ પી જવાય તે.

દેહની વિભૂતિને લીધે જ શિવ અને જીવ એમ બંને ભેદ ઊભા થયેલા છે. સર્જનહાર પક્ષે તો બધા જ અંશો આત્મબંધુત્વનો નાતો ધરાવે છે. ભલે પછી તે સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ કે પરમકારણ દેહમાં હોય કે પછી સામાન્ય, વિશેષ કે પરમવિશેષ અંશો હોય. અંશનું ચૈતન્ય સ્વરૂપ આદ્ય, મધ્ય અને અંત એમ ત્રણ કાળમાં શાશ્વત છે. મતલબ કે મહાકલ્પના પ્રારંભથી તે અંત સુધી અંશ અજર-અમર છે, પરંતુ કર્મને આધિન બની વિવિધ ઘાટોમાં ભ્રમણ કરવાથી કાળના બંધન રૂપ જન્મ-મરણને ભોગવે છે.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જ્યારે ગુરુગમ દષ્ટિથી અજ્ઞાન રૂપ અંધકાર દૂર થાય ત્યારે અંશને નિજ ચૈતન્ય સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. પછી અંશ દષ્ટિથી નિહાળતાં જીવ અને શિવના ભેદ રહેવા પામતા નથી.

પ્રભાત ૫૬ ૨

શું કહીએ જંતને ઓળખ્યા નહી કંથને, સેવ્યા નહી સંતને માન મૂકી;
ભક્તિપદ મુક્તિની જુક્તિ જાણી નહી, લંપટ નરતણી બુધ્ય ટૂંકી.
શું કહીએ... ૧

શબ્દાર્થ

શું કહીએ = શું કહેવું જંતને = જીવને, માનવોને. ઓળખ્યા નહી = ઓળખ્યા નહીં કંથને = પતિને સેવ્યા નહી = સેવા કરી નહીં (સંસર્ગ રાખ્યો નહીં) સંતને = સંતોને માન = મિથ્યાભિમાન મૂકી = મૂકીને, છોડીને ભક્તિપદ = ધાર્મિક ક્રિયા, (ભક્તિની રીત) મુક્તિની = મુક્ત થવાની, મુક્તિ પામવાની જુક્તિ = રીત, યુક્તિ, કળા. જાણી નહી = ન જાણી લંપટ નર = વિષયી જીવ તણી = ની બુધ્ય ટૂંકી = બુદ્ધિ ટૂંકી (સમજ અધૂરી).

અનુવાદ

જે માનવો મિથ્યાભિમાન છોડીને સંતોની સેવા કરતા નથી. તેઓ પતિ (સ્વામી) રૂપ સર્જનહારને ઓળખી શકતા નથી. આવા લંપટ મનુષ્યોની બુદ્ધિ (સમજ) ટૂંકી હોઈ મુક્તિ (મોક્ષ) પ્રાપ્ત કરવાની યુક્તિરૂપ રહેલા ભક્તિપદને જાણી શકતા નથી. તેવા જીવોને શું કહેવું ?

ભાવાર્થ

જગતમાં કેટલાક મનુષ્યો જીવવૃત્તિવાળા હોય છે. તેઓ મિથ્યાભિમાનને વેગળું મૂકીને સંતોનું શરણ લેતા નથી. આથી તેમના અંતરમાં ગુરુ, સંત અને શુભ કર્મો ઉપર અભાવ થાય છે. ઉત્તમ કર્મો ત્યાગીને મધ્યમ કર્મો કરવાથી અધોગતિએ જવાય છે અને બુદ્ધિનો પણ નાશ થતાં કર્તાથી વિયોગ વધતો જાય છે. મુક્તિ પામવાની યુક્તિરૂપ સાચી ભક્તિના પદને જાણી ન શકવાને કારણે તેઓ પતિ (સ્વામી) રૂપ સર્જનહારને ઓળખી શકતા નથી.

આવા સાવ ટૂંકી બુદ્ધિવાળા અને વિષયોમાં લુપ્ત એવા લંપટ જીવોને કહેવું શું ?

અનેક વિગત્યે કથી સકલ સાહાસ્તર મથી, વાણી પરમારથી નિગમ સાખી;
શઠને શિખામણ તોહોય લાગી નહીં, કહી કવિ પંડિત થાક્યા ઋષિ.
શું કહીએ... ૨

શબ્દાર્થ

અનેક = ઘણું વિગત્યે = વિગતવાર કથી = કહીને સકલ = તમામ સાહાસ્તર = શાસ્ત્ર મથી = મંથન કરીને વાણી = ઉપદેશ પરમારથી = પરમાર્થી નિગમ = વેદ સાખી = સાખી, શબ્દ શઠને = દુષ્ટને શિખામણ = ઉપદેશ તોહોય = તો પણ લાગી નહીં = અસર થઈ નહીં, ન લાગી કહી = કહીને કવિ = કવિઓ પંડિત = વિદ્વાન થાક્યા = થાકી ગયા ઋષિ = તપસ્વી.

અનુવાદ

કવિઓ, પંડિતો અને ઋષિ-મુનિઓ શાસ્ત્રોનું, વેદોનું તેમજ સાખી શબ્દોનું મંથન કરી અનેક રીતે પરમાર્થી વાણીનો ઉચ્ચાર કરીને થાક્યા. છતાં શઠને આ ઉપદેશની શિખામણ લાગી નહીં.

ભાવાર્થ

ઋષિઓ, પંડિતો, કવિઓ તથા સંતોએ બ્રહ્મા રચિત ચાર વેદ અને તેમાંથી બનેલા છ શાસ્ત્રોનું મંથન કરી સમજ પડે તેવી અનેક રીતે પરમાર્થી જ્ઞાનને સાખી, ઇંદ અને દોહાના સરળ શબ્દોમાં વર્ણવ્યું છે. જેથી જનસમાજ સરળતાથી સમજી શકે. આમ કરી કરીને તેઓ થાકી ગયા તો પણ તે જ્ઞાનની શિખામણ શઠ લોકોને તો ન જ લાગી.

નવ લહે મૂળ ગતિ રતિપતિની મતિ, માયાનો સ્વારથી વરણમુખી;
કહે કુવેર નિજ નામ ભજન વિના, કોઈ નર જક્તમે હોય નાં સુખી.
શું કહીએ... ૩

શબ્દાર્થ

નવ લહે = નવ જાણે મૂળ ગતિ = શરૂઆતની (મૂળભૂત) સમજ રતિપતિની = રતિના પતિ કામદેવની જેમ મતિ = બુદ્ધિ, સમજ માયાનો = પ્રકૃતિનો સ્વારથી = સ્વાર્થી, મતલબી વરણમુખી = જ્ઞાતિના મુખિયા કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે નિજ નામ = નિજ નામ, કર્તાનું નામ, કર્તાનો લક્ષ ભજન = ધ્યાન વિના = સિવાય કોઈ નર = કોઈપણ માનવ જક્તમે = જગતમાં હોય નાં સુખી = સુખી ન હોય.

અનુવાદ

રતિના પતિની મતિવાળા, માયાના સ્વાર્થી અને જ્ઞાતિના મુખિયા માણસો, મૂળ ગતિની સમજ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી. કુવેરસ્વામી કહે છે કે નિજનામના (કર્તાના લક્ષ) ભજન સિવાય જગતમાં કોઈપણ માનવ સાચું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

ભાવાર્થ

જે મનુષ્યો પોતાના મૂળ-ચૈતન સ્વરૂપને જાણતા નથી તેઓ દેહના મોહમાં ફસાય છે. વળી રતિના પતિ કામદેવની માફક માત્ર સંસારમાં રચ્યા-પચ્યા રહેનાર સ્વાર્થી અને કામી માનવો, ન્યાત-જાત અને વર્ણોના વાડાઓમાં ઘેરાઈને વર્ણાભિમાનમાં રાચે છે.

જ્યાં સુધી અંશને “હું કોણ ?” “મારા સજાતીય કર્તા કોણ ?” એનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તે અજ્ઞાન દશા અને દેહમાયાનાં ભૌતિક સુખ-દુઃખમાં જ અટવાયા ફરે છે. તેમજ પોતાના શુદ્ધ ચૈતન અંશ સ્વરૂપની સાચી સમજ પ્રાપ્ત કરી નિજકર્તાના લક્ષણું ભજન ન કરે ત્યાં સુધી કર્તાપદના અખંડ સુખને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

પ્રભાત પદ ૩

સંત કિરપા વિના સુકિત નવ સરે, દુકિત જાય નહીં દેહ કેરુ;
હરખ ને શોક સંતાપ અતિ સંભવે, દંભવે દુરમતિ લોક હેરુ.
સંત કિરપા... ૧

શબ્દાર્થ

સંત કિરપા = સંતની કૃપા વિના = સિવાય સુકિત = પુણ્ય નવ સરે = સફળ ન થાય, સાર્થક ન થાય દુકિત = પાપ જાય નહીં = જતાં નથી દેહ કેરુ = શરીરનું, દેહનું હરખ = હર્ષ ને = અને શોક = દુઃખ સંતાપ = ઉદ્વેગ અતિ = વધારે સંભવે = થાય દંભવે = ડોળ કરે દુરમતિ = દુર્બુદ્ધિ લોક = લોકો, જગત હેરુ = હરી લેવું, ઠગવું, અન્યના દોષ જોવા.

અનુવાદ

સંતની કૃપા સિવાય સુકિત સાર્થક થતાં નથી અને દેહ વડે થયેલાં પાપ

દૂર થતાં નથી. પરિણામે હર્ષ, શોક અને સંતાપ અતિશય ઉત્પન્ન થાય છે. છતાં માનવી પોતાની દાંભિક દુર્બુદ્ધિ વડે આ જગતને ઠગે છે.

ભાવાર્થ

માણસને પોતાનાં સુકિત અને દુષ્ટિત દેહકર્મોનાં ફળ ભોગવવાં જ પડે છે, પરંતુ અંશ-અંશી પદને ઓળખાવનાર પરમગુરુની કૃપા વગર તે સુકિતોના પુણ્ય - ફળ અને દુષ્ટિતોનાં પાપ ફળ સંપૂર્ણપણે નિર્મૂળ થઈ શકતાં નથી. આમ ન થાય ત્યાં સુધી માનવીએ દેહથી થતાં કર્મોના ફળ સ્વરૂપે હરખ - શોક અને સંતાપ વેઠ્યા કરી જન્મ-મરણનું દુઃખ ભોગવવું પડે છે. સુકિત-દુષ્ટિતના ફળમાંથી સંપૂર્ણ મુક્ત થવાનો એકમાત્ર ઉપાય સંત રૂપ પરમગુરુની કૃપા સિવાય અન્ય કશું જ નથી.

જે બાદલા ગુરુઓ મહાનતા બતાવી બાહ્ય આડંબરોથી જગતમાં વિવિધ કર્મકાંડો દ્વારા પાપોમાંથી મુક્તિ અપાવવાની વાતો કરે છે, તે તો ભોળા અને શ્રદ્ધાળુ ભક્તોને ઠગવાનું ધતિંગ જ છે.

**જીવપણું અતિ ઘણું જુગલ નરનારનું, અહંપદ આપનું દીર્ઘ ડહેરુ,
ખબર નહી તંતની જંતના અંતની, સંચિત દ્રવ્ય કરી મેરુ મેરુ.
સંત કિરપા... ૨**

શબ્દાર્થ

જીવપણું = જીવદશા અતિ ઘણું = ખૂબ વધારે જુગલ = યુગલ નરનારનું = સ્ત્રી પુરુષનું અહંપદ = અહંકાર આપનું = પોતાનું દીર્ઘ ડહેરુ = ઘણું મોટું શિખર ખબર નહી = જાણ નથી તંતની = તત્ત્વોની જંતના = જંતુને, જીવને અંતની = છેવટની સંચિત = સંગ્રહ દ્રવ્ય = ધનસંપત્તિ, પદાર્થ કરી = કરે મેરુ મેરુ = મારું, મારું.

અનુવાદ

સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેમાં અતિશય જીવદશા રહેલી છે. તદ્ઉપરાંત તેમને પોતાના જ દેહના અભિમાનનું આવરણ ઊંચા શિખર સમાન છે,

જીવોને તત્ત્વોની અને દેહના અંતની ખબર નથી તેમ છતાં તેઓ મારું મારું માની ધન સંપત્તિનો સંગ્રહ કરે છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેમાં જીવદશા રહેલી છે. દેહ પ્રત્યેના મમત્વને લીધે તેમનો અહંકાર ડુંગરના શિખર સમાન થઈ જાય છે. આવા અહંકારી જનો અજ્ઞાની હોય છે. જેમ જેમ તેમનો અહંકાર પોષણ પામીને વધુને વધુ વકરે છે, તેમ તેમ તેઓ વધુને વધુ દુષ્કર્મો કરતા જાય છે. છતાં અનિત્ય પ્રત્યેના મોહ ત્યજી ન શકવાથી દ્રવ્ય પણ મોટા પ્રમાણમાં સંચિત કરે છે અને ‘મ્હારું મ્હારું’ કહીને મમત્વથી વળગે છે. જીવોને તત્ત્વોથી બનેલા દેહની અને દેહનો અંત ક્યારે થશે? તેની તેઓને ખબર નથી.

ધરમ આગે ધરે કરમ કંઠે કરે, પાપને નવ કહે આય નેરુ;
સત્ કુવેર કહે મૂઢ કાંઈ નવ લહે, પુન્ય તાંહાં પાપ નાં હોય ભેરુ.
સંત કિરપા... ૩

શબ્દાર્થ

ધરમ = ધર્મ આગે = આગળ ધરે = ધરીને કરમ = કર્મ કંઠે કરે = રજૂઆત કરે
પાપને = પાપને નવ કહે = કહે નહીં આય = આવ નેરું = નજીક સત્ કુવેર કહે = કુવેરસ્વામી
કહે છે મૂઢ = મૂર્ખ કાંઈ = કાંઈ જ નવ લહે = ન સમજે, સમજતા નથી પુન્ય = પુણ્ય
તાંહાં = ત્યાં પાપ = પાપ નાં હોય ભેરું = ભેગાં થતાં નથી.

અનુવાદ

માનવો ધર્મને આગળ ધરીને કર્મની રજૂઆત એવી કરે છે કે પાપ અમારી પાસે આવશે નહીં. કુવેરસ્વામી કહે છે કે આવા મૂર્ખ મનુષ્યો સમજી શકતા નથી કે પુણ્ય અને પાપ ભેગાં થતાં નથી.

ભાવાર્થ

માનવો ધર્મનું બહાનું લઈને પોતાને મન ગમતાં કુટિલતાપૂર્વકનાં કુકર્મો કરે છે અને તેને વાજબી ઠેરવવા કરેલાં કર્મો ધર્મયુક્ત છે તેવું સંસારને ઠરાવે છે. આમ તેઓ પોતાનાં કુકર્મો છુપાવે છે અને તેમણે કરેલાં પાપકર્મોનું ફળ તેમને ભોગવવું નહીં પડે તેવું માને છે. જીવો માણે છે કે પુણ્યદાન અને ભક્તિ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલાં સત્કર્મોને લીધે દુષ્કર્મો દ્વારા કરેલાં પાપમાંથી મુક્તિ મળે છે. વળી, પાપને ભોગવવાં પડશે નહીં તેવી ધાર્મિક માન્યતાને દૃઢ કરીને જીવન જીવતા હોય છે.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે આવા માણસો મૂઢ છે. તેઓ જાણતા નથી કે પુણ્ય અને પાપ ભેગાં થતાં નથી એટલે કે પુણ્યમાંથી પાપની બાદબાકી થતી નથી. દરેક વ્યક્તિએ સત્કર્મનાં પુણ્ય અને દુષ્કર્મનાં પાપ, એમ બંનેનાં ફળ ભોગવવાં જ પડે છે.

પ્રભાત ૫૬ ૪

નિરખને નિરમળ દૃષ્ટિએ નૂરને, બ્રહ્મનો ભાસ તે વિશ્વ માંડી;
સુરત નુરતે કરી ગુરુગમ ઉર ધરી, સાવ નિરંતર એક સાંઈ.
નિરખને... ૧

શબ્દાર્થ

નિરખને = જોને નિરમળ = નિર્મળ, પવિત્ર, શુદ્ધ દૃષ્ટિએ = નજર વડે નૂરને = તેજને
બ્રહ્મનો = બ્રહ્મનો ભાસ = પ્રકાશ તે = એ વિશ્વમાંડી = વિશ્વમાં સુરત = બાહ્ય દૃષ્ટિ
નુરતે = આંતરિક દૃષ્ટિ કરી = કરીને ગુરુગમ = ગુરુના જ્ઞાનની સમજ ઉર ધરી = હૃદયમાં
ધારણ કરીને સાવ = તદ્દન, છેક, માત્ર નિરંતર = સતત, અંતરરહિત, ભરપૂર
એક સાંઈ = એક જ સર્જનહાર.

અનુવાદ

નિર્મળ દૃષ્ટિએ પ્રકાશને નિહાળતાં જણાય છે કે સમગ્ર વિશ્વમાં બ્રહ્મનો પ્રકાશ છે, પરંતુ ગુરુના જ્ઞાનને હૃદયમાં ધારણ કરી સુરતા-નુરતા દ્વારા જોતાં તે નિરંતર બ્રહ્મપ્રકાશ માત્ર એક જ સર્જનહારનો જણાશે.

ભાવાર્થ

જગતના સર્જનહાર એક જ અને એકદેશી છે. ગુરુના જ્ઞાન થકી નિર્મળ દૃષ્ટિએ જો નિહાળવાળાં આવે તો સમજાશે કે સર્જનહારનો બ્રહ્મપ્રકાશ સર્વદેશી અને સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં સર્વ વ્યાપક છે. સુરતા-નુરતા દૃષ્ટિની એકતા કરીને પરમગુરુ દ્વારા દર્શાવેલ ધ્યાન-ભજન વિધિ કરવાથી સમજાશે કે દેહના સ્વામી રૂપે માત્ર એક ચૈતન્ય અંશ છે; તેમ આ સૃષ્ટિના કર્તા પણ એક જ છે અને એકદેશીય છે. આવી એકત્વ દૃષ્ટિ સાધીને સર્વ વ્યાપક બ્રહ્મના પ્રકાશક કેવલ કર્તાનો અનુભવ કરી શકાય છે.

આવી એકત્વ સાધના ગુરુગમને હૃદયમાં ધારણ કરવાથી જ પામી શકાય અને તેના ફળ સ્વરૂપે સમજાશે કે સમગ્ર બ્રહ્માંડનો પ્રસારો જે બ્રહ્મમાં થયેલો છે, તે બ્રહ્મના પ્રકાશક એક જ સર્જનહાર છે.

વાપી ને કૂપ તડાગ નીરે ભર્યા, ચંદ્ર ને સૂરજ તેજ તાંહી;
બહાર કિલાહાર કિલોલ કિડા કરે, અચલ અડોલ આકાશ માંહી.
નિરખને... ૨

શબ્દાર્થ

વાપી = વાવ ને = અને કૂપ = કૂવો તડાગ = તળાવ નીરે = પાણીથી ભર્યા = ભરેલાં
ચંદ્ર = ચંદ્ર ને = અને સૂરજ = સૂર્ય તેજ = પ્રતિબિંબ તાંહી = ત્યાં બહાર = બહાર
કિલાહાર = કિડા કરનાર કિલોલ = કિલ્લોલ, આનંદ કિડા કરે = રમણ કરે અચલ = ચલિત
ન થાય તે અડોલ = સ્થિર આકાશ માંહી = આકાશમાં.

અનુવાદ

પાણીથી ભરેલા વાવ, કૂવા અને તળાવમાં સૂર્ય અને ચંદ્રનાં પ્રતિબિંબ પડે છે, પરંતુ આ પ્રતિબિંબ રૂપે રમણ કરી આનંદ કિલ્લોલ કરનાર સૂર્ય-ચંદ્ર તો બહાર ચલિત થયા વગર આકાશમાં સ્થિર જ હોય છે.

ભાવાર્થ

વાવ, કૂવા અને તળાવમાં પાણી ભરાયેલું હોય અને આકાશમાં સૂર્ય કે ચંદ્ર હોય તો તેમનું પ્રતિબિંબ તેમાં પડે છે. આ પ્રતિબિંબ પવન અને પાણીના સંબંધે હાલતાં-ડોલતાં અને આનંદ-કિલ્લોલ કરતાં દેખાય છે, પરંતુ સૂર્ય અને ચંદ્ર તો ખરેખર પાણીની બહાર ચલિત થયા વિના આકાશમાં સ્થિર રહેલાં છે. તે જ ન્યાયે દેહમાં અનુભવાતી ચેતના પ્રતિબિંબ રૂપે રહેલા નિજકર્તાના સજાતીય અંશની છે. જ્યારે નિજકર્તા તો ચલિત થયા વિના સ્થિર પોતાના કૈવલધામમાં રહે છે. જે કદાપિ પોતાની બનાવેલી સૃષ્ટિમાં આવતા નથી.

જીવ ને શિવ તે બાંધ્યા કર્મે કરી, ચૈતન એક તે વિશ્વ માંહી;
વિવિધ વિગતે કરું જે જેમ તેમ વરું, ભિન્ન ભિન્ન ભેદ તે ભાત માંહી.
નિરખને... ૩

શબ્દાર્થ

જીવ = જીવ ને = અને શિવ = શિવ તે = તે બાંધ્યા = બાંધ્યા કર્મે કરી = કર્મ દ્વારા
ચૈતન એક તે = એક જ ચૈતન અંશ, વિશ્વ માંહી = સૃષ્ટિમાં, વિવિધ = ભિન્ન ભિન્ન
વિગતે = વિગતવાર કરું = કરું જે જેમ તેમ = જેવું હતું તેવું વરું = (વરવું) વર્ણવું, વર્ણન કરવું
ભિન્ન ભિન્ન = અલગ અલગ ભેદ તે = તે ભેદ, તે જુદાપણું ભાત માંહી = ઘાટમાં.

અનુવાદ

વિશ્વના સમસ્ત ચૈતન અંશો એક જ સર્જનહારના છે, પરંતુ કર્મનાં બંધનથી અંશમાં જીવદશા અને શિવદશાનો ભેદ ઊભો થાય છે. પરમગુરુ

કહે છે કે સૃષ્ટિની રચના અને ઘાટમાં દેખાતા જુદાં જુદાં ભેદનું વિવિધ રીતે વિગતવાર જેમ છે તેમ હું વર્ણન કરું છું.

ભાવાર્થ

સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં રહેલા સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહમાં રહેલા ચૈતન અંશના અંશી એક જ છે. સામાન્ય, વિશેષ અને પરમવિશેષ અંશો પૈકી સામાન્ય અંશ પૃથ્વી પર અલગ-અલગ ચોર્યાશી લાખ પ્રકારના સ્થૂળ ઘાટોમાં રહેલા છે. તેમાં રહેતા સામાન્ય અંશો એક સરખા જ છે, પરંતુ તે દેહની વિવિધતાને કારણે અલગ દેખાય છે અને તેમાં ભેદ જણાય છે. દરેક અંશ પોતાનાં કર્મો પ્રમાણે જીવ અને શિવ દશા પ્રાપ્ત કરે છે. એટલે ઉત્તમ આચરણ રૂપ શુભ કર્મોને લીધે શિવ અને કનિષ્ઠ આચરણ રૂપ અશુભ કર્મોને લીધે જીવ જેવા ભેદ જણાય છે. જ્યારે વિશેષ અને પરમવિશેષ અંશોમાં તો સર્જનહારે પોખેલ જે તે દેહોની વિભૂતિના પ્રતાપે વિશેષતા જોવા મળે છે.

ક્ષિતિ પાવક જલ પવન આકાશમાં, તેજમાં તત્ત્વ તું સાક્ષી માંડી;
સત્ કુવેર કહે તું જ વિલસી રહ્યો, તુજ વિના આન્ય તે કાંઈ નાંહી.
નિરખને... ૪

શબ્દાર્થ

ક્ષિતિ = પૃથ્વી પાવક = અગ્નિ જલ = પાણી પવન = પવન આકાશમાં = આકાશમાં તેજમાં = તેમાં (આ પાંચેયમાં) તત્ત્વ = તત્ત્વ તું = તું સાક્ષી માંડી = (તેમાં) સાક્ષી સ્વરૂપે છે સત્ કુવેર કહે = સત્ કુવેર સ્વામી કહે છે તું જ વિલસી રહ્યો = તું જ વિલાસ (રમણ) કરી રહ્યો છે તુજ વિના = તારા વિના આન્ય તે = બીજું તે કાંઈ નાંહી = કોઈ નથી.

અનુવાદ

પૃથ્વી, જળ, પવન, અગ્નિ અને આકાશ આ સર્વ તત્ત્વો યુક્ત ઘાટમાં

સાક્ષી રૂપે ચૈતન અંશ રહેલો છે. સત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે સર્વમાં ચૈતનરૂપે તું પોતે જ (વિલાસ) આનંદ કરી રહ્યો છે. તારા સિવાય અન્ય કોઈ જ નથી.

ભાવાર્થ

પૃથ્વી, જળ, પવન, અગ્નિ અને આકાશ એમ કુલ પાંચ મુખ્ય તત્ત્વો ભેગાં મળીને સ્થૂળદેહના ઘાટનું નિર્માણ થયેલું છે. આ નાશવંત દેહને ચલાયમાન કરનારો સકર્તા પતિનો ચૈતનઅંશ સાક્ષી રૂપે રહેલો છે. આ નાશવંત ઘાટને ચેતનવંત રાખવામાં ચૈતન અંશ સિવાય અન્ય કોઈ કારણભૂત નથી. જો અંશ સાક્ષીરૂપે આ દેહમાં ન હોય તો બધું જ નાશવંત અને નિસ્તેજ થઈ જાય છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર માનવોને ઉપદેશ આપતાં કહે છે કે આ શરીરમાં સર્વોપરી ચૈતન અંશ છે અને તે જ ન્યાયે બ્રહ્માંડના કારણ રૂપે અંશી છે.

પ્રભાત ૫૬ ૫

આઘ મધ્ય અંત કેવલ સર્વોપરી, તે હરિ હું વરી સત સોઈ;
કરમનો ભરમ તે મરમ સમજે સમ્યો, જકત જંજાળની આળ ખોઈ.

આઘ મધ્ય... ૧

શબ્દાર્થ

આઘ = પ્રારંભ મધ્ય = વચ્ચેનો અંત = પ્રલયકાળ કેવલ = કેવલ કર્તા સર્વોપરી = બધાના ઉપરી (કારણભૂત) તે હરિ = તે સર્જનહાર હું = હું (અંશ) વરી = વરવું, લગ્નગ્રંથિથી જોડાવું સત = શાશ્વત સોઈ = તે પોતે કરમનો = કર્મનો ભરમ = ભ્રમ (ભ્રમણા) તે = તે મરમ = મર્મ સમજે = સમજથી સમ્યો = દૂર થયો જકત = જગત જંજાળની = માયાની આળ = આળપંપાળ (ઉપાધિ) ખોઈ = ગઈ (ત્યજી દીધી).

અનુવાદ

આદ્ય, મધ્ય અને અંત એમ ત્રણેય કાળમાં કેવલ કર્તા સર્વોપરી છે. તેવા શાશ્વત હરિને હું વરી છું. કર્મના મર્મને સમજવાથી ભ્રમણા શમી ગઈ છે અને જગતની જંજાળરૂપ ઉપાધિઓ ટળી ગઈ છે.

ભાવાર્થ

આગળના પદમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણેની સમજ પ્રાપ્ત થવાથી ભ્રમણાઓ સમી જતાં અંશ વિશ્વમાં ચાલતી બાદલી અને નાશવંત કર્મકાંડી ઉપાસનાઓ ત્યજી દે છે અને એકમાત્ર કેવલ કર્તાની જ ઉપાસના કરે છે. કર્તા સાથેનો તેનો નાતો ગૃહસ્થ જીવનમાં લગ્નગ્રંથિથી જોડાયેલ પતિ-પત્નીની માફક એકમેક બની જાય છે. અહીંયાં લગ્નવિધિની તમામ વિધિને રૂપક બનાવી અંશ-અંશીની એકતાનું નિરૂપણ કર્યું છે.

પરમગુરુ કહે છે કે બ્રહ્માંડની આદ્ય, મધ્ય અને અંત એમ, ત્રણેય કાળમાં જે સર્વોપરી છે, એવા સકર્તા કેવલપતિના સર્વજ્ઞ હંગ સાથે અંશના અલ્પજ્ઞ હંગની એકતા થવાથી, અંશ જન્મોજન્મના કર્મોની ભ્રમણામાં ફસાયો છે, તેમાંથી મુક્ત થાય છે અને અંશીનો મર્મસમજાતાં સર્વ પ્રકારની ભ્રાંતિઓ શમી જાય છે. આમ જગતની જંજાળરૂપ ત્રિવિધિના તાપની ઉપાધિઓ ટળી જાય છે.

અંતઃકરણની ચતુર ચોરી રચી, વિપ્ર ગુરુ ધૂન્ય મચી સમે વ્રતાઈ,
શબ્દ શરણાઈ ભવ ભાવ ભૂંગળ બજી, શોક સંશે તજી હરખ હોઈ.

આદ્ય મધ્ય... ૨

શબ્દાર્થ

અંતઃકરણની = અંતઃકરણની ચતુર = ચાર ચોરી = માહ્યરું રચી = બનાવી
વિપ્ર = બ્રાહ્મણ ગુરુ = ગુરુ ધૂન્ય = ધૂન મચી = જગાવી સમે = સમયે વ્રતાઈ = વર્તાઈ
શબ્દ = શબ્દ શરણાઈ = શરણાઈ ભવ = સંસાર ભાવ = ભાવના ભૂંગળ = ભૂંગળ,

મોટી શરણાઈ **બજી** = વાગી **શોક** = દુઃખ **સંશે** = સંશય **તજી** = ત્યજી, છોડી **હરખ** = હર્ષ **હોઈ** = થયો.

અનુવાદ

ચાર અંતઃકરણની ચોરી રચી. જેમાં ગુરુરૂપી બ્રાહ્મણે યોગ્ય સમયે કર્તાની ભક્તિરૂપી ધૂન જગાવી તથા સત્ શબ્દરૂપ શરણાઈ અને ભાવરૂપી ભૂંગળ વાગતાં સર્વ પ્રકારના સંશય તથા શોક દૂર થયા અને હર્ષોલ્લાસ પ્રગટ્યો.

ભાવાર્થ

કૈવલપતિને વરવા પ્રથમ તો મનથી શુદ્ધ સંકલ્પ કરી, બુદ્ધિ થકી વિચારી સંકલ્પનો ઘાટ ઘડવો. અહંકાર વડે નિશ્ચયનો તોલ કરીને ચિત્તથી ચિંતવન કરવું અને પતિ પક્ષની આરતમાં ચારેય અંતઃકરણની સત્ ક્રિયાની ભાવનારૂપી ચોરી સમજવી. તે સમયે બ્રાહ્મણ સમા ગુરુએ ઉપદેશના રૂપમાં મંત્રોચ્ચારની ધૂન મચાવી ત્યારે શબ્દ રૂપ શરણાઈના અને ભાવરૂપી ભૂંગળના અલૌકિક અવાજ થવા લાગ્યા. ગુરુ દ્વારા અપાયેલા જ્ઞાનના પ્રભાવથી શોક-સંતાપ અને સર્વ સંશયો નિર્મૂળ થતાં સાચા સ્વરૂપાનંદની અનુભૂતિ થાય છે.

મન વશ મીંઢળ લક્ષ દોરો મહી, પ્રેમ પીઠી ચઢી અંગ મોઈ;
સત દંઢ નેમ દો છેડલા ગાંઠિયા, સુરતિ સંધાણ વરમાળ પ્રોઈ.

આઘ મધ્ય... ૩

શબ્દાર્થ

મન = મન **વશ** = કાબૂ, તાબે **મીંઢળ** = એક ફળ (મીંઢળ), લગ્ન વિધિના પ્રારંભમાં બાંધવામાં આવે છે તે **લક્ષ** = ધ્યેય **દોરો** = દોરો **મહી** = માં **પ્રેમ** = પ્રેમ **પીઠી** = પીળો સુગંધિત પદાર્થ **ચઢી** = ચઢાવી **અંગ** = શરીર **મોઈ** = મારા **સત** = શાશ્વત **દંઢ** = મજબૂત **નેમ** = નિયમ **દો** = બે **છેડલા** = છેડા **ગાંઠિયા** = ગાંઠ વાળી **સુરતિ** = સુરતા **સંધાણ** = જોડાણ **વરમાળ** = વરમાળા **પ્રોઈ** = પહેરાવી.

અનુવાદ

મનરૂપી મીઠળને વશ કરી લક્ષરૂપ દોરો પરોવ્યો અને મારા અંગ ઉપર પ્રેમરૂપી પીઠી ચઢી. સત્ય અને દૃઢ નિયમના બે છેડા બાંધ્યા તથા સુરતાના સંઘાણરૂપી વરમાળા આરોપી.

ભાવાર્થ

જ્યારે ગુરુને આધીન થઈ વશ કરેલ મનનું મીઠળ બનાવી, તેને નિજલક્ષરૂપી દોરામાં પરોવીયે ત્યારે નિજપતિ પ્રત્યેનો સાચો પ્રેમ પ્રગટ થાય છે. તે પૂર્ણ પ્રેમનો અખંડ યોગ કરવા અચળ-વૃત્તિની સાચી દૃઢતા અને અડગ નિયમરૂપી બે છેડલાઓની મજબૂત રીતે ગાંઠ બાંધવી. પછી સુરતાનું સંઘાણ ઓહંગ અને સોહંગ રૂપી પ્રણવ સાથે એકીકરણ કરીને વરમાળા બનાવી, ગુરુ દ્વારા આદેશ મુજબ અંશે પતિરૂપ અંશીને પહેરાવવી.

**મનોરથ માંચી મમ હરિ બુજ બાજટ, અહંગને સહંગ મળ્યા હસ્ત દોઈ;
અહંગ ભુજ માહેરો સહંગ હરિનો કર, અલખ ઈચ્છા વર ભાગ્ય મોઈ.**

આઘ મધ્ય... ૪

શબ્દાર્થ

મનોરથ = મનની ધારણા **માંચી** = માંચી, નાની બેઠક **મમ** = મારા **હરિ** = નિજકર્તા
બુજ = સમજ **બાજટ** = બાજઠ **અહંગ** = અલ્પજ્ઞ હંગ **ને** = અને **સહંગ** = સર્વજ્ઞ હંગ
મળ્યા = મળ્યા **હસ્ત** = હાથ **દોઈ** = બંને **અહંગ** = અલ્પજ્ઞ હંગ **ભુજ** = હાથ **માહેરો** = મારો
સહંગ = સર્વજ્ઞ હંગ, રેચક પ્રણવ (શ્વાસ) છે. **હરિનો** = સકર્તા પતિનો **કર** = હાથ
અલખ = અવર્ણનીય **ઈચ્છા** = આશા, ભાવ **વર** = પતિ (વરવું) **ભાગ્ય** = નસીબ
મોઈ = મારું.

અનુવાદ

હું મનોરથરૂપ માંચી પર અને મારા નિજકર્તા સમજરૂપ બાજઠ પર બિરાજ્યા. અલ્પજ્ઞહંગ અને સર્વજ્ઞહંગ રૂપ બે હાથ મળ્યા. જેમાં

અલ્પજાહંગ મારો હાથ અને સર્વજાહંગ કર્તાનો હાથ છે. મારું સદ્ભાગ્ય છે કે ઈચ્છા પ્રમાણે હું અલખને વરી.

ભાવાર્થ

અંશ, મનોરથની માંગી પર અને અંશી (નિજકર્તા) મહદ્ સજાણજાણ રૂપ બાજઠ પર બિરાજે ત્યારે અંશના અલ્પજાહંગરૂપ હાથ નિજકર્તાના સર્વજા મહદ્જાહંગરૂપ હાથ સાથે હસ્તમેળાપ થાય છે. જેથી અંશની લાંબા સમયથી જે ઈચ્છા હતી તે પરિપૂર્ણ થઈ. એટલે કે, અંશનું કેટલું અહોભાગ્ય કે વર્ણવી ન શકાય તેવા ઈચ્છિત અલખપતિ (ધણી)ને મળવાનો યોગ પૂરો થયો છે.

બ્રહ્મ અગની જગ્યો ચિત્ત ચોરી મધ્યે, સંકલ્પ શ્રીફળ હોમ હોઈ;
જ્ઞાન ને ધ્યાન વૈરાગ ભક્તિ પદ, મંગળ વરતિયાં ચાર ઓઈ.
આઘ મધ્ય... ૫

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મ = નિજકર્તાનો પ્રકાશ અગની = અગ્નિ જગ્યો = પ્રગટ થયો ચિત્ત = ચિત્ત ચોરી મધ્યે = ચોરીની મધ્યમાં સંકલ્પ શ્રીફળ = સંકલ્પરૂરી નાણિયેર હોમ હોઈ = હવનમાં હોમાયું જ્ઞાન ને ધ્યાન = જ્ઞાન અને ધ્યાન વૈરાગ = વૈરાગ્ય ભક્તિ પદ = ભક્તિપદ મંગળ = મંગળ વરતિયાં = વરતાયા ચાર = ચાર ઓઈ = થયાં.

અનુવાદ

ચિત્તરૂપી ચોરીની મધ્યમાં બ્રહ્મરૂપી અગ્નિ પ્રગટ્યો. તેમાં સંકલ્પરૂપી શ્રીફળ હોમવામાં આવ્યું. જ્ઞાન, ધ્યાન, વૈરાગ અને ભક્તિપદ - એમ ચાર મંગળ અહીં પૂરાં થયાં.

ભાવાર્થ

અહીં ચિત્ત અંતઃકરણની સત્ ક્રિયાની ભાવનારૂપી ચોરીની મધ્યમાં સકર્તા પતિના બ્રહ્મ પ્રકાશનો અગ્નિ પ્રગટી રહ્યો છે. જે ચિત્તને પ્રભાવિત

કરી નિર્મળ બનાવે છે. જેથી, મન અંતઃકરણના બધા જ સંકલ્પોરૂપી શ્રીફળ, કર્તાના પ્રકાશરૂપી બ્રહ્મ અગ્નિમાં હોમાઈ જાય છે. આમ, સંકલ્પો - વિકલ્પો મનમાં પેદા થતાં હતા તેને બ્રહ્મઅગ્નિમાં હોમી દેવાથી હવે મન પણ સંકલ્પ-વિકલ્પો રહિત શુદ્ધ અને એકાગ્ર બને છે. જ્યારે ગુરુરૂપી બ્રાહ્મણ કેવલ કર્તાના લક્ષરૂપી ઉપદેશની ધૂન જગાવે છે ત્યારે નિજલક્ષની પ્રાપ્તિ માટે કેવલ કર્તાનું જ્ઞાન, કેવલ કર્તાનું ધ્યાન, સંસાર તરફનો તીવ્ર વૈરાગ અને કર્તાના પદની ભક્તિ એમ ચાર મંગળ ફેરા વર્તાય છે.

કરુણા કંસાર કરુણાકરે કર લીયો, વદન માહારે દીયો મદન ગોઈ;
શીશ સમર્પણ વળી મેં કલવો લીયો, હરિ મુખમેં દીયો લાજ લોઈ.
આઘ મધ્ય... ૬

શબ્દાર્થ

કરુણા = કરુણા **કંસાર** = કંસાર **કરુણાકરે** = કરુણેશે **કર** = હાથ **લીયો** = લીધો
વદન = મુખ **માહારે** = મારા **દીયો** = મૂક્યો **મદન** = અનંગ, ઈચ્છા **ગોઈ** = પૂર્ણ થઈ
શીશ = માથું **સમર્પણ** = સમર્પણ **વળી** = ઉપરાંત **મેં** = મેં **કલવો** = કંસારનો કોળિયો
લીયો = લીધો **હરિ મુખમેં** = નિજકર્તાના મુખમાં **દીયો** = મૂક્યો (આપ્યો) **લાજ** = શરમ
લોઈ = દૂર થઈ.

અનુવાદ

કરુણેશે કર્તાએ કરુણારૂપ કંસારનો કોળિયો હાથમાં લઈ મારા મુખમાં મૂક્યો, તેથી મારી કામના પૂરી થઈ. એટલે મેં પણ મારી શરમ દૂર કરીને શીશ સમર્પણરૂપી કંસારનો કોળિયા લઈ નિજકર્તાના મુખમાં મૂક્યો.

ભાવાર્થ

જ્યારે જગતકર્તા કરુણેશે, કરુણારૂપી કંસાર પોતાના સર્વજહંગરૂપ હાથમાં લઈ અંશની નિજ દષ્ટિરૂપ મુખમાં મૂકે છે ત્યારે પતિને વરવાની કામના (ઈચ્છા) પૂર્ણ થઈ. અંશ પણ સમસ્ત લોકની લાજને ત્યજી,

તેના અહમ્ભાવરૂપી શીશ સમર્પણનો કલવો પરમ પતિની પ્રિયા થઈ,
એમના સજાણજાણ મુખમાં અર્પણ કરે છે.

**ધરમ અરથ કામ ને મોક્ષ મુગતિ વળી, ભામનિયો મળી અષ્ટ ઓઈ;
ગાવત ધોળ આનંદ અનુભવ અતિ, જતિ સતી જાનનું મન મોઈ.
આઘ મધ્ય... ૭**

શબ્દાર્થ

ધરમ = ધર્મ, ફરજ **અરથ** = અર્થ, ધન, સંપત્તિ **કામ** = કામના, વાસના **ને** = અને
મોક્ષ = મોક્ષ **મુગતિ** = (સાયુજય, સાલોક્ય, સારૂપ્ય અને સાન્નિધ્ય) મુક્તિ **વળી** = ઉપરાંત
ભામનિયો = સ્ત્રીઓ **મળી** = ભેગી થઈ **અષ્ટ** = આઠ **ઓઈ** = આ **ગાવત** = ગાતી
ધોળ = ધોળ **આનંદ** = ઉલ્લાસપૂર્વક **અનુભવ** = અનુભવ **અતિ** = બહુ **જતિ** = વૈરાગી
સતી = પતિવ્રતા નારી **જાનનું** = જાનનું **મન** = મન **મોઈ** = મોહિત કરી દઈને.

અનુવાદ

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ ઉપરાંત ચાર પ્રકારની મુક્તિ - એ
રીતે આ આઠ સ્ત્રીઓ મળીને બહુ આનંદ ઉલ્લાસપૂર્વક અનુભવયુક્ત
ધોળ-લગ્નગીતો ગાતી હતી, તેથી જાનમાં આવેલ વૈરાગી અને સતીનાં
મન મોહિત થઈ ગયાં.

ભાવાર્થ

ચાર પ્રકારના પુરુષાર્થ: ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ, તેમજ ચાર
પ્રકારની મુક્તિ: સાયુજય, સાલોક્ય, સારૂપ્ય અને સાન્નિધ્ય એમ,
આ આઠ પ્રકારની સહેલીઓ ભેગી મળીને અંશના અનુભવયુક્ત
ધોળ - મંગળ અને લગ્નગીતો ગાતી હોય છે. આવા અવર્ણનીય
આનંદના અતિ ઉત્કૃષ્ટ ગીતો સાંભળતાંની સાથે જ જાનમાં આવેલા
સર્વ ત્યાગવૃત્તિ ધરાવતા વૈરાગી પુરુષો અને પતિની સેવામાં એકનિષ્ઠ
રહેનાર સતીઓનાં મન મોહિત થઈ જાય છે.

પૂરણ પરણી હરિ કારજ ગયું સરી, જનમ ને મરણની ખટક ખોઈ;
કહે કુવેર અવિચલ ગ્રહે સૂત્રનું, સુખ મુખસે જો કહી શકું ન કોઈ.

આદ્ય મધ્ય... ૮

શબ્દાર્થ

પૂરણ = પૂર્ણ પરણી = પરણવું હરિ = નિજકર્તા કારજ = કાર્ય ગયું = ગયું સરી = પૂરું થયું, સફળ થવું જનમ = જન્મ ને = અને મરણની = મૃત્યુની ખટક = ચિંતા, શંકા ખોઈ = ગઈ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે અવિચલ = નિત્ય ગ્રહે = ઘર, પરમપદ સૂત્રનું = તાર (દોરો) સુખ = સુખ મુખસે = મુખથી જો = જો કહી શકું ન = કહી શકું નહીં કોઈ = ગમે તે, કદી પણ.

અનુવાદ

નિજકર્તા સાથે લગ્નવિધિનું કાર્ય પૂર્ણ થતાં જન્મ-મરણની શંકા ટળી ગઈ. કુવેરસ્વામી કહે છે કે સળંગ સૂત્રવત્ એવા અવિચલ પરમપદના અખંડ સુખનું વર્ણન મુખ દ્વારા કોઈને કહી શકાય તેમ નથી.

ભાવાર્થ

લગ્નવિધિ પૂર્ણ થયા બાદ પતિવ્રતા સ્ત્રીના હૃદયમાં પતિ સિવાય અન્ય કોઈમાં યાહત હોતી નથી. પતિ મિલનથી વિશેષ સુખ સંસારમાં છે જ નહીં, એવી ભાવના દૃઢ થાય છે. તેવી જ રીતે, અંશની એકતા અંશી સાથે થતાં અનેક જન્મોથી બાકી રહેલું મોક્ષનું કાર્ય અહીં સફળ થાય છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે અંશને હવે જન્મ-મરણ ટળી જતાં બીજું કશુંજ મેળવવાની યાહના રહેતી નથી. સળંગ સૂત્રવત્ એવા અવિચલ પરમપદમાં ભળવાથી એવું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે કે જેનું વર્ણન મુખથી કરી શકાય તેમ નથી. આગળ જણાવેલી લગ્નવિધિ પ્રમાણે સર્વાંગ રીતે અંશ-અંશીની એકતા થાય છે.

પ્રભાત પદ ૬

કવન કારણ હવે જોગ જપ તપ કરું, ધ્યાન જેહેનું ધરું તેજ પામી;
નિગમ કહે અગમ નિરાલંબ નિરગુણ પદ, સો સદ્ સત્ગુરુ રૂપ સ્વામી.

કવન કારણ... ૧

શબ્દાર્થ

કવન = શા માટે, ક્યા કારણ = ઉદ્દેશ (ઉદ્દેશથી), હેતુ હવે = હવે જોગ = યોગ
જપ = ૨૮ણ તપ = તપશ્ચર્યા કરું = કરું ધ્યાન = એકાગ્રતા જેહેનું = જેનું ધરું = ધરું
તેજ = એજ પદ પામી = પામું નિગમ = વેદ કહે = કહે અગમ = ઈન્દ્રિયાતીત, બુદ્ધિપારનું
નિરાલંબ = આધાર રહિત નિરગુણ = ગુણથી રહિત પદ = સ્થાન સો = તે સદ્ = સાચું
સત્ગુરુ = સત્ગુરુ રૂપ = સ્વરૂપ સ્વામી = પતિ.

અનુવાદ

વેદો જે પદને અગમ, નિરાલંબ અને નિર્ગુણ તરીકે વર્ણવે છે, તે સદ્ - પદને સ્વામીરૂપ પરમગુરુએ વર્ણવીને પ્રગટ કર્યું છે. જેનું હું ધ્યાન ધરું છું તે પતિપદ મને પ્રાપ્ત થયું છે. તો હવે ક્યા ઉદ્દેશ માટે યોગ, જપ અને તપ કરું?

ભાવાર્થ

ચાર વેદ જેમાં સર્જનહારના પરમ પદ માટે ન ઈતિ (નેતિ) શબ્દનો ઉચ્ચાર કરેલો છે. તે પદને આલંબનોથી રહિત, અગમ અને નિર્ગુણ તરીકે વર્ણવેલું છે. આ પદ માટે વેદોની ગમ ત્યાં સુધી પહોંચી નથી. એવા ગુપ્ત રહેલા નેતિ પદને પરમગુરુએ વિશ્વમાં પ્રગટ કર્યું છે. એવા સ્વામીરૂપ સમર્થ ગુરુનું શરણું સ્વીકાર્યા પછી અંશને કોઈ પણ પ્રકારના યોગ, જપ કે તપ કરવાનાં રહેતાં નથી.

વેદ વેદાન્ત પુરાણ ખટ શાહાસ્તર, વ્યાસ વિનતી કરી થકિત હામી;
તે જ પરમેશ્વર પરમ પ્રગટ લહ્યો, નવ કહ્યો જાય અવિગત અનામી.

કવન કારણ... ૨

શબ્દાર્થ

વેદ = વેદ વેદાન્ત = વેદાંત પુરાણ = અઢાર પુરાણ ખટ = છ શાહાસ્તર = શસ્ત્રો વ્યાસ
= વ્યાસ મુનિ વિનતી = આજીજી કરી = કરીને થકિત = થાક્યા હામી = હામ, હિંમત તે જ
= તે પરમેશ્વર = સર્જનહાર પરમ = પરમ, શ્રેષ્ઠ પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ લહ્યો = સાક્ષાત્કાર કર્યો,
અનુભવ્યો, ઓળખ્યા, જાણ્યા નવ = નહીં કહ્યો = કહ્યો (વર્ણવ્યો), કહી જાય = શકાય
અવિગત = નિત્ય અનામી = નામ, રૂપ અને ગુણથી પર.

અનુવાદ

વેદ, વેદાંત આદિ છ શાસ્ત્રો તથા પુરાણો દ્વારા (તે પદને જાણવા)
વિનંતી કરતાં વ્યાસજી પણ હિંમત હારી ગયા છે. એવા પરમ પરમેશ્વરને
મેં પ્રગટ રૂપે ઓળખ્યા છે. જે કહી ન શકાય તેવા અવિગત અને અનામી
છે.

ભાવાર્થ

પરમપદ માટે વેદોએ ‘નેતિ...નેતિ...’ પોકારી હોવાથી
વેદમાંથી નિર્મિત થયેલ છ શાસ્ત્રથી કર્તાપદનો નિર્ણય કરવો અશક્ય
છે. તે કર્તાપદને પ્રગટ કરવા વ્યાસ મુનિએ અઢાર પુરાણની રચના
કરી મંથન કર્યું, પરંતુ, અંતે વ્યાસ મુનિ થાકી ગયા અને પોતે
જ ગૂંચવાઈને હિંમત હારી ચિતામાં પ્રવેશવા તૈયાર થયા હતા.
પરમેશ્વર તો નિત્ય અને અનામી હોવાથી તેમને વર્ણવી શકાય
તેમ જ નથી. આવા અકથિત સર્જનહારને, પરમગુરુએ સકર્તા
સિદ્ધાંતની રચના કરીને શ્રેષ્ઠ અલૌકિક કૈવલ જ્ઞાન દ્વારા વિશ્વમાં
ઓળખાવ્યા છે.

સુનક સુખદેવ સિદ્ધ નારદ કપિલ દત્ત, કબીર સત પાયે જે પદ વિરામી;
સંત સરવ સાખ્ય સંજુક્ત ભઈ મુક્ત મમ, દેશ ડંકો નહિ વાત ધાની.

કવન કારણ... ૩

શબ્દાર્થ

સુનક = સનક સુખદેવ = શુકદેવજી સિદ્ધ = સિદ્ધ પુરુષો નારદ = નારદજી
કપિલ = કપિલ મુનિ દત્ત = દત્તાત્રેય કબીર = સંત કબીર સત = શાશ્વત પાયે = પામ્યા
જે પદ = જે પદ વિરામી = વિરામ સંત = સંત સરવ = સર્વ સાખ્ય = સાક્ષી સંજુક્ત = ભેગા
ભઈ = મળીને મુક્ત = સ્વતંત્ર રીતે મમ = મારો દેશ = દેશમાં ડંકો = પોકાર કરીને
નહીં = નથી વાત = હકીકત ધાની = ગુપ્ત રહી (અજાણી).

અનુવાદ

સનકજી, શુકદેવજી, નારદજી, કપિલમુનિ, દત્તાત્રેય અને સિદ્ધ પુરુષો જેવા સર્વે સંતો ભેગા મળીને સાક્ષી પણ પૂરે છે. તેવા સદપદમાં કબીરસાહેબ વિરામ પામ્યા છે, પરંતુ વિશ્વમાં ડંકો વગાડીને તે પદ હું મુક્ત પણે જણાવું છું. જેથી તે હવે ગુપ્ત રહ્યું નથી.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સનક, શુકદેવજી, નારદજી, કપિલમુનિ, દત્તાત્રેય જેવા અનેક સિદ્ધ પુરુષોએ ચાર વેદના આધારે બ્રહ્મને છેવટનું પદ ઠરાવ્યું છે. છતાં બધા જ જ્ઞાની પુરુષોની સમજ એકઠી કરીને જોતાં જણાશે કે બ્રહ્મથી પર રહેલા તત્વાતીત સર્જનહાર વિષેની સમજ તો અજાણી જ રહી છે. જ્યારે કબીરજીએ વેદોથી પણ આગળ દેહમાં રહેલા ચૈતન આત્માની સાચી અને યથાર્થ સમજ પણ દર્શાવી છે, પરંતુ પરમગુરુએ ન્યાય સહિત સકર્તા સિદ્ધાંત દ્વારા સર્જનહારનું પ્રતિપાદન કરી, અંશ અને અંશી પદનો લક્ષ દર્શાવતું કૈવલજ્ઞાન જગતમાં પોકાર કરીને જાહેર કર્યું છે એટલે હવે તે જ્ઞાન પણ અજાણ રહેવા પામ્યું નથી.

ચૈતન આપ ચિદરૂપ ચિત્ત સન્મુખ, ધસમસ્યો ઉર વસ્યો ગગન ગામી;
કહે કુવેર કિરપા નિધિ કેવલ, સંગ છોડે નહીં સોહંગ કામી.
કવન કારણ... ૪

શબ્દાર્થ

ચૈતન = શાશ્વત આપ = પોતે ચિદરૂપ = ચિદાત્માસ રૂપ ચિત્ત = ચિત્તવન કરનાર ચિત્ત
અંતઃકરણ સન્મુખ = સામે ધસમસ્યો = જોશભેર આગળ ધસતો, વેગપૂર્વક આગળ વધ્યો
ઉર = હૃદય વસ્યો = વસ્યા ગગન ગામી = શૂન્યાવકાશમાં વસનાર કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી
કહે છે કિરપા નિધિ = કૃપાનિધિ કેવલ = નિજકર્તા સંગ = સંગત છોડે નહીં = છોડતો નથી
સોહંગ = રેચક પ્રણવ કામી = આસક્ત.

અનુવાદ

જેઓ ચૈતન છે અને શૂન્યવકાશમાં બિરાજમાન છે, એવા ચિદાત્માસ
બ્રહ્મના કારણરૂપ કરુણેશ તરફ જ્યારે અંશ પોતાનું ચિત્ત સન્મુખ કરે
એટલે તેમની કરુણા સોહંગ પ્રણવ દ્વારા અતિ વેગપૂર્વક અંશના હૃદયમાં
આવીને વસે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે સોહંગરૂપ કામિની કૃપાનિધિ
કેવલનો સંગ છોડતી નથી.

ભાવાર્થ

ચિદ્રૂપ સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મપ્રકાશના કારણરૂપ સકર્તાપતિ
કરુણેશ કેવલ કર્તા બ્રહ્માંડની મધ્યે પોતાના કેવલધામમાં અટલ આસને
બિરાજમાન છે. જ્યારે અંશની ચૈતનવૃત્તિરૂપી ચિત્ત સર્જનહાર તરફ
સન્મુખ થાય ત્યારે કર્તાની કરુણા અતિ આતુર એવા અંશના હૃદયમાં
અતિ વેગપૂર્વક આવીને ઉતરે છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે
છે કે આવી જ્ઞાનદશા પ્રાપ્ત થતાં જેમ સંસારમાં કામાતુર પત્ની પોતાના
પતિનો સંગ અને સહવાસ છોડતી નથી; તેમ અંશની નિજજાણ્યરૂપી
સોહંગ કામિની સકર્તાપતિનો સંગ કદી છોડતી નથી.

પ્રભાત ૫૬ ૭

કોટિ જનમં તનું પુન્ય પ્રગટ હવું, આજ અચરત નવું ભાગ્ય માહારે;
અનંત બ્રહ્માંડનું ભરણપોષણ કરે, તે હરિ ઉર ધરે નેહ લાહારે.
કોટિ... ૧

શબ્દાર્થ

કોટિ = કરોડો જનમં = અવતાર, જન્મો તનું = દેહનું, તણું પુન્ય = સત્કર્મનું
ફળ પ્રગટ હવું = પ્રગટ થવું આજ = એ જ અચરત = આશ્ચર્ય નવું = નવીન
ભાગ્ય = નસીબ માહારે = મારું અનંત = અપાર (અનેક) બ્રહ્માંડનું = બ્રહ્મમાં રહેલા ઘાટો
ભરણપોષણ = પાલનપોષણ કરે = કરે તે = તેવા હરિ = કર્તા ઉર = હૃદય ધરે = ધારણ
કરે, આદર કરવો, લગાવ્યો નેહ = સ્નેહ લાહારે = વારંવાર.

અનુવાદ

બ્રહ્માંડમાં રહેલ અનંત ઈંડો (ઘાટો)નું ભરણપોષણ કરે છે, તેવા સકર્તાપતિએ ઘણા સ્નેહથી વારંવાર હૃદય સરસો લગાવ્યો. કરોડો જન્મોના દેહ થકી થયેલા પુણ્યનો ઉદય થવાથી જ મને આવું આશ્ચર્યજનક સદ્ભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું.

ભાવાર્થ

અંતરહિત બ્રહ્માંડમાં રહેલા અનંત ઈંડ (ઘાટો)નું સર્જન, ભરણપોષણ કરનાર વિશ્વ નિયંતા સર્જનહાર સ્વયં અંશને વારંવાર પોતાના હૃદયસરસો ચાંપે તે કેટલું મોટું આશ્ચર્યજનક સદ્ભાગ્ય કહેવાય ! જેનું કરોડો જન્મોના દેહ થકી થયેલા સંચિતકર્મોનું પુણ્ય ભેગું થયું હોય તેને જ કૈવલધામનું પરમ અલૌકિક સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. કર્તાના સાંનિધ્યની આવી એકતા તો કરોડો જન્મોના પુણ્યફળને જ આભારી છે.

ત્રિગુણાતિત પદ દુર્લભ દેવને, શેષ વિરંચિ શિવ ધ્યાન ધારે;
અચ્યુત અવ્યક્ત વિવ્યક્ત તે વરજીત, પરણવ પાણ્ય મમ કંઠ ડારે.
કોટિ... ૨

શબ્દાર્થ

ત્રિગુણાતિત = ત્રણ ગુણથી પર પદ = પરમ પદ દુર્લભ = અલભ્ય દેવને = દેવને
શેષ = શેષજી વિરંચિ = બ્રહ્મા શિવ = શિવજી ધ્યાન = ધ્યાન ધારે = ધરે
અચ્યુત = યોનિમાંથી ઉત્પન્ન ન થાય તેવું, યોનિમાંથી જન્મ ન ધારણ કરે તેવું
અવ્યક્ત = વ્યક્ત નથી તેવું, અજ્ઞાત વિવ્યક્ત = વ્યક્ત તે = તે, થી વરજીત = અલગ, છોડી
દીધેલું પરણવ = પ્રણવ પાણ્ય = હાથ મમ = મારા કંઠ = કંઠ ડારે = પોંખે.

અનુવાદ

જે પદ માટે શેષજી, બ્રહ્મા અને શિવ ધ્યાન ધરે છે; તે ત્રિગુણાતિત પદ દેવોને પણ દુર્લભ છે. આ પરમપદના સ્વામી અચ્યુત હોઈ વ્યક્તથી વર્જિત તેવા અવ્યક્ત છે. તેવા સકર્તા સર્જનહારે સોહંગ પ્રણવ રૂપી હાથ મારી ડોક ઉપર રાખ્યો છે.

ભાવાર્થ

સમગ્ર બ્રહ્માંડના સર્જનહારનું પરમપદ પ્રાપ્ત કરવું તે દેવોને પણ દુર્લભ છે, કારણ કે તે તો ત્રિગુણાતિત તેમજ વળ અને મળથી રહિત નિર્મળ અને વ્યક્તથી વર્જિત એવા અવ્યક્ત છે. તે પદને પ્રાપ્ત કરવા માટે શેષજી, બ્રહ્મા તથા શિવજી પણ નિરંતર ધ્યાન ધરે છે. અજન્મા (અચ્યુત) અને અજ્ઞાત એવા પરમપદના સ્વામી સર્જનહાર સકર્તા કેવલપતિ છે. તેઓ પોતાના સોહંગ પ્રણવ રૂપી હાથ વડે અંશ સાથે મેળાપ કરે છે. જેથી અંશ પણ પોતાના ઓહંગ પ્રણવરૂપ અલ્પહંગ વડે કર્તાના મહદ્હંગ સાથે પોતાનું જોડાણ અનુભવે છે.

અંશ ઉછાહની યાહ ભઈ કામની, ભામની ભાવ ધરી કરે વિહારે;
લેત આલિંગન પરસ પરમાતમા, ત્રિયા તમ પલપલ નાં વિસારે.
કોટિ... ૩

શબ્દાર્થ

અંશ = છઠ્ઠી વૃત્તિ દ્વારા ઉત્પન્ન કરેલા ચૈતન-અંશ ઉછાહની = ઉત્સાહની, આનંદની
યાહ = હેત ભઈ = થઈ કામની = કામિની ભામની = ભામિની, સ્ત્રી ભાવ = પ્રેમ
ધરી = ધારણ કરી કરે = કરે વિહારે = વિહાર, ક્રીડા લેત = લે આલિંગન = ભેટવું
પરસ = સ્પર્શ પરમાતમા = પતિ, કર્તા ત્રિયાતમ = સ્ત્રીની માફક, સ્ત્રી ભાવે
પલપલ = પળેપળ નાં = નહીં વિસારે = ભૂલી જાય.

અનુવાદ

સકર્તાપતિને મળવાના આનંદની યાહના ઉદ્ભવતાં, અંશ કામિનીરૂપ
બની ભામિનીનો ભાવ ધારણ કરે છે. અને પળવાર પણ વિસર્યા સિવાય
પરસ્પર સ્પર્શ દ્વારા આલિંગન કરી સ્ત્રી ભાવે કર્તા સાથે વિહાર કરે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુએ પણ ઉપરોક્ત ચોપાઈમાં અંશને પતિવ્રતા સ્ત્રી અને
અંશી (સકર્તા પુરુષ) ને પતિનું રૂપક આપી અંશનું સમર્પણ કેવું હોવું
જોઈએ તેનું ઉત્તમ ઉદાહરણ આપ્યું છે.

પ્રેમની પરાકાષ્ટા અને પ્રેમના વિરહની ઉત્કૃષ્ટ અનુભૂતિ માટે
પતિ-પત્નીના સંબંધનું ઉદાહરણ જ સર્વોત્તમ છે. સ્ત્રીના જેવું
સમર્પણભાવનું ઉદાહરણ અન્ય ક્યાંય પણ જોવા મળતું નથી. તેમાં
પણ પતિવ્રતા સ્ત્રી, જેને પોતાનો પતિ તરીકે સ્વીકારે છે, તેને તે
પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરી દે છે. પતિવ્રતા સ્ત્રીને પોતાના પ્રેમથી
અધિક દુનિયાની કોઈપણ વસ્તુ કિંમતી લાગતી નથી.

જ્યારે અંશને સકર્તા પતિ સાથે મળવા માટેના આનંદની યાહના
ઉદ્ભવે ત્યારે અંશ પતિવ્રતા સ્ત્રીનો ભાવ ધારણ કરી નિજકર્તા સાથે

વિહાર કરવા લાગે છે અને અંશનું અલ્પજહુંગ કર્તાના મહદ્દહુંગ સાથે એકતા સાધે છે. નિજકર્તા પ્રત્યે સ્ત્રીભાવ પ્રગટ થતાં અંશ પળવાર પણ કર્તાને વિસરતો નથી. માત્ર ને માત્ર પોતાના અલ્પજહુંગથી કર્તાના મહદ્દહુંગ સાથે એક પળનો વિસામો લીધા વગર સતત ભાવપૂર્વક મગ્ન રહે છે.

આપ અદ્વૈત રહી દ્વૈત સંગે રમે, વિશ્વ વિલાસમે વારે વારે;
નિજ અનુકરમનો મરમ જન જો લહે, ફરક કરતા સદા જો વિચારે.
કોટિ... ૪

શબ્દાર્થ

આપ = પોતે અદ્વૈત = એક સ્વરૂપ રહી = રહીને દ્વૈત = બે સ્વરૂપ સંગે = સાથે
રમે = રમણ કરે વિશ્વ = જગત વિલાસમે = રચનામાં વારે વારે = વારંવાર નિજ = પોતાના
અનુકરમનો = અનુક્રમનો મરમ = મર્મ જન = માનવ જો લહે = જો જાણે ફરક = તફાવત,
ભેદ કરતા = સર્જનહાર સદા = કાયમ જો વિચારે = તેમ વિચાર કરે.

અનુવાદ

નિજકર્તા અદ્વૈત છે. જ્યારે પોતે રચેલા વિશ્વની રચનામાં પોતાનો જ દ્વૈત રૂપ અંશ વારંવાર રમણ કરે છે. નિજકર્તાના અનુક્રમનો મર્મ જે માનવ જાણે છે તે કાયમને માટે કર્તાને કતથી અલગ વિચારે છે.

ભાવાર્થ

આદિમાં જગતકર્તા એક અને અદ્વૈત હતા, પરંતુ જ્યારથી તેમણે અખિલ બ્રહ્માંડની રચના સહિત વિવિધ દેહોને બનાવી તેને ચેતનવંત બનાવવા માટે પોતાના સજાતીય અંશોને ઉત્પન્ન કર્યા, ત્યારથી તેઓ દ્વૈત થયા. જગતમાં કર્તાના જ દ્વૈતરૂપ અંશો ભિન્ન ભિન્ન ઘાટોમાં કર્મને આધીન થઈ વારંવાર દેહના અવધિકાળ મુજબ મહાપ્રલય સુધી રમણ કરે છે. વળી સર્જનહાર

પણ આ દ્વૈતરૂપ જગતનો ખેલ એક મહાપ્રલય સુધી ચાલે તેવો રચીને અંતે તે સર્વરચનાને પોતાનામાં વિલીન કરી દે છે અને બીજા એક મહાકલ્પપર્યંત તેઓ અદ્વૈત સ્વરૂપે રહે છે. ફરી પાછા નવેસરથી પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી સૃષ્ટિ અને અંશોનું સર્જન કરે છે. આમ વારંવાર આ ક્રમ ચાલે છે.

નિજકર્તાના આ ઉત્પત્તિના અનુક્રમનો મર્મ જે સમજે છે, તેને જ કર્તા વિશ્વની દ્વૈતરૂપ રચનાથી અલગ છે, એવું સ્પષ્ટ સમજાય છે. કર્તા બ્રહ્મસિદ્ધાંત અનુસાર વ્યાપક નથી પણ સૃષ્ટિની રચનાથી પર છે. અને અંશી સ્વરૂપે પોતે મહદ્ સર્વજ્ઞ ગતિવાળા છે. તે વિશ્વથી ન્યારા રહે છે અને પોતાની બનાવેલી સૃષ્ટિમાં પોતે કદી પણ દેહ ધારણ કરી આવતા-જતા નથી.

ભવજળ ભરમમે અંશ અનવે ગતિ, આપમે આપકો તરે ને તારે;
 ડૂબતે નરનકુ તિરઈ તારણવત, અલગ કરતા વિના કો ઓધારે.
 કોટી... ૫

શબ્દાર્થ

ભવજળ = ભવસાગર ભરમમે = ભ્રમણામાં અંશ = અંશ અનવે ગતિ = અધોગતિ, અજ્ઞાણગતિ આપમે = પોતાનામાં આપકો = પોતાને તરે ને તારે = તરે અને તારે ડૂબતે = ડૂબતા નરનકુ = માણસને તિરઈ = કિનારે તારણવત = તરતાં આવડે તેવા અલગ = જુદાં કરતા = કર્તા વિના = સિવાય કો = કોણ ઓધારે = ઉદ્ધાર કરે.

અનુવાદ

કર્તાપદ કતથી અલગ ન હોય તો ભ્રમણાયુક્ત ભવસાગરમાં અધોગતિ પામેલા અંશો પૈકી પોતાનામાંથી પોતાને કોન તારે ? અને તરે ? જેમ પાણીમાં ડૂબતા માણસને કિનારે ઉભેલો તરવૈયો જ તારી શકે છે. એ રીતે કતથી કર્તા અલગ ન હોય તો અંશનો ઉદ્ધાર કોણ કરે ?

ભાવાર્થ

અહીં પરમગુરુ બ્રહ્મ સિદ્ધાન્તનું ઉત્થાપન કરતાં જણાવે છે કે “એક બ્રહ્મ દ્વિતીયો નાસ્તિ” માન્યતા અનુસાર બધા જ બ્રહ્મ સ્વરૂપે હોય તો ભ્રમણાયુક્ત ભવસાગરમાં અધોગતિ પામેલા અંશો પૈકી કોણ કોની મદદથી ભવસાગર તરી શકે? બધા જ અજ્ઞાની અથવા બધા જ જ્ઞાની હોય તો કોણ કોની ઉપાસના કરે? આમાં આરાધક કોણ ? આરાધ્ય કોણ? પરમગુરુ ઉદાહરણ દ્વારા સમજાવે છે કે નદીમાં ડૂબતાં માણસને કિનારે ઊભેલો તરવૈયો જ બચાવી શકે, પરંતુ ડૂબતાં માણસને બીજો ડૂબતો માણસ બચાવી શકતો નથી. આ ન્યાયે જગતના સર્કર્તા (સર્જનહાર) જગતથી અલગ છે. તેવા ભિન્ન રહેલા કર્તાના શરણે જવાથી તેઓ ભવસાગરમાં જન્મ-મરણ રૂપી બંધનમાં ભટકતા અંશોને પોતાને શરણે લઈને મુક્તિ પ્રદાન કરે છે.

અવિગત્ય અકલ કરતાર કરુણામયે, સતગુરુ સે લહે સદ્ વિચારે;
કહે કુવેર ભવ ફેર ફારગત્ય ભઈ, પરમપદ મિલહી ભયો સકારે.

કોટિ... ૬

શબ્દાર્થ

અવિગત્ય = નિત્ય અકલ = કળી ન શકાય તેવું કરતાર = કર્તા કરુણામયે = કરુણાના દેનારા, કરુણેશ સતગુરુ સે = સત્ગુરુ દ્વારા લહે = જાણે સદ્ વિચારે = સદ્વિચાર કહે કુવેર = કુવેર સ્વામી કહે છે ભવ = ભવના ફેર = ફેરા ફારગત્ય = છૂટા, મુક્ત ભઈ = થઈને પરમપદ = પરમપદ, કેવલ કર્તાનું ધામ મિલહી = મળે ભયો = થયો સકારે = સ્વ સ્વરૂપે.

અનુવાદ

નિત્ય, અકળ અને કરુણેશ એવા કર્તાને સદ્ગુરુના સદ્ ઉપદેશ દ્વારા જાણી શકાય છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે આ રીતે ભવસાગરના ફેરામાંથી ફારગત થઈ અંશ, સ્વ સ્વરૂપે થતાં પરમપદ મેળવે છે.

ભાવાર્થ

નિજકર્તા તો નિત્ય, અકળ અને કરુણેશ છે. મુમુક્ષુજનો સદ્ગુરુ રૂપ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના શરણે જઈ સદ્ઉપદેશને બ્રહ્મણ કરી તેમની કૃપાથી જ કરુણાઓના ઈશ (કરુણેશ) નિજકર્તાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અર્થાત્ પરમગુરુના શરણે ગયા સિવાય નિજ કેવલકર્તાની અને પોતાના સ્વ-સ્વરૂપની અનુભૂતિ થતી નથી. પરમગુરુના કૃપાપાત્ર અંશ જન્મ-મરણના ફેરામાંથી મુક્ત થઈ સ્વ સ્વરૂપે થતાં પરમપદ પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રભાત પદ ૮

સકલ વૈભવ તણું કારજ હાવે સર્યું, સચ્ચિદાનંદ આનંદ વરતું;
પિંડ બ્રહ્માંડનું સૂત્રસમ શોધતાં, બોધતાં બુદ્ધ અઘાદ કરતું.
સકલ... ૧

શબ્દાર્થ

સકલ = તમામ વૈભવ = સમૃદ્ધિ તણું = નું કારજ = કાર્ય હાવે = અત્યારે
સર્યું = પાર પડ્યું સચ્ચિદાનંદ = બ્રહ્મ આનંદ = આનંદ વરતું = વર્તાય પિંડ = દેહ
બ્રહ્માંડનું = બ્રહ્માંડનું સૂત્રસમ = સૂત્રવત્ શોધતાં = શોધતાં બોધતાં = ઉપદેશ આપતાં
બુદ્ધ = બુદ્ધિ, જ્ઞાન અઘાદ = ગૂઢ કરતું = (કાર્ય) કરતું.

અનુવાદ

સચ્ચિદાનંદ (શાશ્વત આનંદ) નો આનંદ વર્તાતા હવે કાર્યરૂપ તમામ વૈભવનું સુખ ફળ્યું તેમજ પિંડ અને બ્રહ્માંડની સળંગ સુત્રવત્તા સંધાતાં અગાધ જ્ઞાનનો બોધ પ્રાપ્ત થયો.

ભાવાર્થ

જીવાત્માને સંસારમાં ઉત્તમોત્તમ વૈભવનાં સુખ ભોગવવાની

ઉત્કંઠા હોય છે, પરંતુ જ્યારે અંશની વૃત્તિ અવિનાશી સકર્તા સાથે એકાકાર થાય છે ત્યારે તેને સદેહે શાશ્વત આનંદની પ્રાપ્તિ થતી હોય છે. આ સુખ સૃષ્ટિના તમામ વૈભવથી શ્રેષ્ઠ છે. આ સ્થિતિ પામ્યા પછી સંસારનાં અન્ય વૈભવી સુખ ભોગવવાની ઈચ્છા જ રહેતી નથી.

જ્યારે અંશને બીજું કશુંય પામવાની ઈચ્છા ન રહેતાં તેની વૃત્તિ સકર્તામાં જ સ્થિર (એકાકાર) થઈ જાય છે. આવી ગુરુગમ જ્ઞાનગતિ પ્રાપ્ત થતાં પિંડની બ્રહ્માંડ સાથે એકસૂત્રતા થાય છે. અંશની અલ્પજ્ઞાણ સર્જનહારની મહદ્જ્ઞાણ સાથે જોડાતાં અંશને વારપાર વિનાનો ગૂઢ અનુભવ પ્રગટ થાય છે. આ અનુભવ એ જ અંશને માટે સદ્-ચિદ્-આનંદના પરમ સુખનો અનુભવ છે.

સ્થાવર જંગમ વિશ્વ ચરાચર, જડ ચૈતન સરતું ને નરતું;
વસ્તુવિચારતાંવિવિધવગનવરહું, અખિલભવઅંશનો આદ્યધરતું.
સકલ... ૨

શબ્દાર્થ

સ્થાવર = સ્થાવર (સ્થિર-ગતિશીલ નહીં) જંગમ = જંગમ (ગતિશીલ)
વિશ્વ = જગત ચરાચર = વ્યાપક (ચર અને અચર બધું જ) જડ = અચેતન ચૈતન = ચૈતન
સરતું = સારું, સંયુક્ત (નજીક) સંયોગ ને = અને નરતું = ખરાબ, વિયોગ વસ્તુ = સાર
વિચારતાં = મનન કરતાં વિવિધ = જુદાં જુદાં વગ = પક્ષ (વર્ગ), ભેદ નવ = નહીં રહું = રહું
અખિલ = સમસ્ત ભવ = જગત, વિશ્વ અંશનો = અંશનો આદ્ય = આદિ, પ્રથમ
ધરતું = ધારણ કરનાર.

અનુવાદ

આ વિશ્વમાં જે સ્થાવર, જંગમ સહિતની વ્યાપક જીવસૃષ્ટિ છે તે જડ અને ચૈતનના સંયોગ અને વિયોગથી ચાલી રહી છે. વસ્તુરૂપ ચૈતન અંશનો વિચાર કરતાં ઘાટોની ભિન્નતાનો ભેદ રહેવા પામતો નથી. કારણ

કે અખિલ બ્રહ્માંડના સર્વે અંશોને ધારણ કરનાર આદિ સર્જનહાર એક જ છે.

ભાવાર્થ

સ્થાવર અને જંગમ સહિતની વ્યાપક જીવસૃષ્ટિની આદ્ય લઈ સમસ્ત બ્રહ્માંડનું અને ત્રણેય પ્રકારના અંશોની ઉત્પત્તિનું કારણ સકર્તા સર્જનહાર છે. તેમજ સર્વે ઉત્પત્તિના સાક્ષી રૂપે પણ છે. તેઓ ક્રમને ધારણ કરી રાખનાર મૂળ કારણ રૂપ આદ્ય એટલે કે પ્રથમ હોઈ સર્વોપરી છે. વિશ્વની રચનામાં જે વિવિધતાભર્યો આદ્ય, મધ્ય અને અંતવાળો પ્રસારો જણાય છે, તે જડ તત્ત્વો અને ચૈતન્ય અંશના સંયોગ અને વિયોગને કારણે જન્મ-મરણનો ક્રમ જણાય છે. વળી ઘાટોની જે ભિન્નતા છે તે તો તત્ત્વોની ઓછી-વધતી મેળવણીને લીધે દેહોની વિવિધતા દૃશ્યમાન થાય છે, પરંતુ જો માત્ર ચૈતન્ય ભાવે વિચાર કરીએ તો બધામાં એક જ સર્જનહારના ચૈતન્ય અંશો હોઈ આ વિવિધતા રહેવા પામતી નથી. જો વિશ્વના આદ્ય અને અંતનો વિચાર કરીએ તો દેહમાં ચૈતન્ય અંશ અને વિશ્વમાં સર્વેને ધારણ કરનાર અંશી-કૈવલ્યકર્તા જ અધિપતિ રૂપે છે.

જીવ ને શિવ કૈવલ્ય કારણ લહું, પુન્ય ને પાપ અવતરતું ને મરતું,
સ્થાપ ઉથાપ મન વ્યાપ સમજે સમ્યો, જક્ત જંજાળ ઉર આળ ધરતું.
સકલ... ૩

શબ્દાર્થ

જીવ = જીવ ને = અને શિવ = શિવ કૈવલ્ય = નિજકર્તા કારણ = કાર્યની ઉત્પત્તિનું મૂળ લહું = જાણવું પુન્ય = સુક્રિત ને = અને પાપ = દુષ્ક્રિત અવતરતું = જન્મતું ને = અને મરતું = મરણ પામતું સ્થાપ = સ્થાપવું ઉથાપ = ઉથાપવું મન = મન વ્યાપ = વિસ્તાર, પેદા થવું સમજે = સમજ, જ્ઞાનની સમજથી સમ્યો = સમાવવું, સમવું, સમીજવું, નષ્ટ થઈ જવું જક્ત = જગત જંજાળ = ઉપાધિ ઉર = હૃદય આળ = અવરોધ ધરતું = ધારણ કરતું.

અનુવાદ

જીવ અને શિવના કારણરૂપ કેવલકર્તા જાણવા. પાપ અને પુણ્ય અનુસાર જન્મ અને મરણ પ્રાપ્ત થાય છે. હૃદયમાં પેદા થતી જગત જંજાળની ઉપાધિની અવરોધરૂપ સ્થાપન ઉત્થાપનની ભાવના સમજ થકી મનમાં સમાઈ જાય છે.

ભાવાર્થ

જીવ અને શિવના ભેદ જે ઉભા થયા છે તેનાં કારણ રૂપે ‘કેવલ કર્તા’ જાણવા. કેવલ કર્તાએ જ સ્થાવર જંગમની આઘ લઈ ચોર્યાસી લાખ પ્રકારનાં બીજ રચીને એકેકા બીજને વિશે કલ્પ કલ્પપર્યંત નીકળ્યા જાય એટલા અંશ એક એક બીજને વિષે પોખીને સર્જનહારે સૃષ્ટિની રચના રચી છે. આમ નવા નવા ઘાટ પ્રસવ થતા જાય તેમ તેમ કર્તાના અંશ પણ પોતાનાં સત્કર્મ-દુષ્કર્મ પ્રમાણે તેમાં પ્રવેશ કરતા જાય છે અને જન્મ-મરણનું દુઃખ ભોગવ્યા કરે છે. જેથી અંશને જંજાળરૂપ જગતમાં કર્માનુસાર સારા-નરસાની અવરોધરૂપ ઉપાધિનું આરોપણ થાય છે. ઉત્તમ કર્મથી શિવદશા અને કનિષ્ઠ કર્મથી જીવદશા પામે છે, પરંતુ જો અંશને ગુરુગમ જ્ઞાનથી શુદ્ધ દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય તો તે માત્ર ચૈતનભાવે સર્વને નિહાળે છે. પરિણામે તેની રાગ-દ્વેષ, સ્થાપન-ઉત્થાપન જેવી બધી વૃત્તિઓ મનમાં શમી જતાં, ઉપાધિઓ ઓસરી જાય છે; પરિણામે તેની વૃત્તિ મૂળ નિજપદમાં સ્થિર થાય છે.

અંશ અસમી અજ ભવ વિષે ભોગિયો, જોગિયો જતમત તેજ સ્વરતું;
કહે કુવેર યાંહાં યુગલ અવિલોકતાં, હું તાહારી મોજને આઘ સર તું.

સકલ... ૪

શબ્દાર્થ

અંશ = અંશ **અસમી** = અસ્મિ, હું પણું **અજ** = બ્રહ્મા (રજોગુણ) **ભવ** = શંકર (તમોગુણ) **વિષે** = વિષયોની, અંગેની **ભોગિયો** = ભોગ ભોગવનાર, ભોગી **જોગિયો** = યોગ કરનાર, યોગી **જતમત** = જેમ છે તેમ **તેજ** = જ્યોતિ **સ્વરતું** = અનુસરતું **કહે કુવેર** = કુવેર સ્વામી કહે **યાંહાં** = અહીંયાં **યુગલ** = બે **અવલોકતાં** = અવલોકન કરતાં **હું** = પોતે **તાહારી** = તારી **મોજ** = આનંદ **ને** = અને **આઘ** = પ્રથમ **સર** = શ્રેષ્ઠ **તું** = તું (કર્તા).

અનુવાદ

જે અંશ રજોગુણ અને તમોગુણની અસ્મિ ધારણ કરે છે તે ભોગ ભોગવનારા છે અને જ્યોતિસ્વરૂપ સાથે જતમતપણે અનુસરે છે તે યોગ કરનારા છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે આ બંનેનું અવલોકન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે હું પ્રથમથી જ તમારી મોજને માણું છું.

ભાવાર્થ

અંશને જે દેહ મળ્યો છે, તેને જ ‘તે હું છું’ એમ માને છે. તે જે દેહમાં રહે છે તે ઘાટમાં રહેલાં લક્ષણો અને વિભૂતિ મુજબ તે વર્તે છે, પરંતુ સંસારના વિષયી અને તામસી વિષયોમાં ભાવ ધારણ કરીને જે માનવો દેહની ‘અસ્મિ’ ભોગવે છે તેઓ ભોગ ભોગવનારા ભોગી કહેવાય છે. યોગીજનો યોગની સિદ્ધિથી મેરૂદંડ દ્વારા બ્રહ્મરંદ્રમાં પ્રણવને કુંભક કરી સહસ્ત્રાદળ કમળમાં ઝળહળતી જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનની ભૂમિકામાં દશ પ્રકારના નાદ શ્રવણ કરીને મહાલે છે અને સિદ્ધિની મદદથી દેહના મમત્વથી મુક્ત થઈ જાય છે, અંશ પોતાની વૃત્તિને જો પરમપદમાં સ્થિર કરે, તો જ સકર્તા સાથે અખંડ એકતા સાધી સદા સદોદિત સચ્ચિદાનંદના કંદરૂપે રહેલા કર્તાના અખંડ આનંદને માણી શકે છે. એવા શ્રેષ્ઠ આનંદને પ્રથમથી જ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર માણી રહ્યા છે.

પ્રભાત પદ ૯

મોજ મહેમંત અલમસ્ત અનભે ફરું, દીન ઉર નવ ધરું ભિન્ન ભાગી;
અગમ અદ્વૈતમે દ્વૈત એકતાપણું, જ્ઞાન ગુણાતીત તણું ભાન ત્યાગી.

મોજ... ૧

શબ્દાર્થ

મોજ = આનંદમાં મહેમંત = ચક્ર્યૂર અલમસ્ત = મસ્તાન અનભે = નિર્ભય
ફરું = ફરું (ફર્યા કરું) દીન = દીનતા, યાચકતા ઉર = હૃદય નવ = નહીં ધરું = ધારણ કરું
ભિન્ન = ભિન્નતા, ભેદ ભાગી = નાશ કરી અગમ = અગમ્ય, બુદ્ધિ પારનું,
ઈન્દ્રિયાતિત અદ્વૈતમે = એક સ્વરૂપમાં દ્વૈત = બે સ્વરૂપ એકતાપણું = ઐક્ય જ્ઞાન = સમજ
ગુણાતીત = ગુણોથી પર તણું = નું ભાન = શુદ્ધિ, સભાનતા ત્યાગી = ત્યજીને.

અનુવાદ

હૃદયમાં કોઈપણ પ્રકારની દીનતા ધારણ કર્યા વિના જુદાપણું ટાળી,
આનંદમાં ચક્ર્યૂર થઈને અલમસ્તપણે નિર્ભયતાપૂર્વક વિચરણ કરું છું.
વળી, અગમ અને અદ્વૈતમાં દ્વૈતનું એકતાપણું થતાં ગુણાતીતનું જ્ઞાન થતાં
દુન્યવી ભાન ત્યજઈ ગયું છે.

ભાવાર્થ

સકર્તાપિતિ સર્જનહાર રજો, તમો અને સતોગુણથી તીત છે,
અગમ્ય છે, અદ્વૈત અર્થાત્ એક અખંડ છે. કર્તાથી દ્વૈત થયેલ અંશને
કર્તાનું જ્ઞાન થતાં અગમ, ગુણાતીત અને અદ્વૈત કર્તાની જાણ સાથે
એકતાપણું થાય છે. કર્તા સાથેની આવી એકતા થતાં અંશ દુન્યવી
ભાન ભૂલી જાય છે. કર્તા સાથેની ભિન્નતા દૂર થતાં અંશ કર્તાના
અખંડ સુખના આનંદમાં અલમસ્ત બની જાય છે. તેને કોઈપણ
પ્રકારની વાંચ્છના રહેવા પામતી નથી. આ જ રીતે અંશ કર્તાથી

ભિન્ન હોવાનો કે, માયા પ્રત્યે દીન-હીનતાનો ભાવ ત્યજી અલમસ્ત થઈ નિર્ભયપણે નિજના આનંદમાં ચકચૂર થઈ વિશ્વમાં વિચરણ કરે છે.

વિશ્વ વિલાસ અતિહાસ અનવે ગતિ, રતિપતિની મતિ પ્રેમ પાગી;
અંતસકરણ ગુણ ઈંદ્રિ એકાદશ, સહિત પ્રકત મમ વ્રહિત જાગી.
મોજ... ૨

શબ્દાર્થ

વિશ્વ = જગત વિલાસ = રચના (મોજ, કીડા) અતિહાસ = અતિ આનંદ
અનવે = અલગ ગતિ = સમજ રતિપતિની = કામદેવની મતિ = બુદ્ધિ પ્રેમ = પ્રેમ
પાગી = પ્રાપ્ત કરવું અંતસકરણ = અંતઃકરણ ગુણ = ગુણ ઈંદ્રિ = ઈન્દ્રિયો
એકાદશ = અગિયાર સહિત = સાથે પ્રકત = પ્રકૃતિ મમ = મારું વ્રહિત = વ્રેહ
જાગી = જાગ્રત થઈ.

અનુવાદ

વિશ્વ વિલાસના અતિ આનંદથી અલગ થઈ, રતિના પતિની માફક નિજપતિનો પ્રેમ પ્રાપ્ત થતાં મારામાં પણ અંતઃકરણ, ગુણ, એકાદશ ઈન્દ્રિયો અને પ્રકૃતિનો લગાવ છૂટી ગયો છે અને કર્તાનો વ્રેહ જાગ્રત થયો છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વના વિલાસરૂપ ત્રિગુણાત્મક પદાર્થોથી પ્રાપ્ત થતા વિષયાનંદને ત્યજી દેતાં કામદેવની પત્ની રતિ માત્ર કામદેવના જ પ્રેમમાં એકરૂપ બનીને રહે છે. તેવી જ રીતે અંતઃકરણ, ત્રણ ગુણ અને મન સહિતની અગિયાર ઈન્દ્રિયો તથા પ્રકૃતિના મોહથી મુક્ત થયા પછી અંશ પોતાનામાં જાગ્રત થયેલા વ્રેહને કારણે સદા-સર્વદા કેવળ નિજકર્તાની સાથે એકતા સાધીને રહે છે.

કીટ પતંગ વિષ્ણુ એકી વગે, વસ્તુ જોતાં ઉદે અસ્ત આગી;
શિવશક્તિ પુનિ શેષ સત ઈશ્વર, પુષ્ટિ પ્રકત ભઈ પ્રત પાગી.

મોજ... ૩

શબ્દાર્થ

કીટ = જંતુ, કીટક પતંગ = પતંગિયું અજ = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ એકી = એક જ વગે = પક્ષે વસ્તુ = સત્ય, વસ્તુ જોતાં = દેખતાં ઉદે = ઉદય, જન્મ અસ્ત = આથમવું, મરણ આગી = ગતિ, આગ શિવ = શંકર શક્તિ = આદ્યશક્તિ પુનિ = વળી શેષ = શેષજી સત = સત ઈશ્વર = ઈશ્વર, વિષ્ણુ પુષ્ટિ = પોષણ પ્રકત = પ્રકૃતિ ભઈ = થઈ પ્રત = પ્રતિકૃતિ, નકલ પાગી = પામી.

અનુવાદ

કીટ પતંગથી માંડીને બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ સુધીના સર્વ વસ્તુરુપે જોતાં જન્મ-મરણના પક્ષે એક સરખા જ છે. શિવ, શક્તિ, વિષ્ણુ અને શેષજી સહિતના તમામ ઈશ્વરો પ્રકૃતિ દ્વારા પોષણ પામતાં, નકલો (પ્રતિકૃતિ) રૂપે ઘાટો થયા છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી બ્રહ્માંડમાં જે વિવિધ ઘાટો રચ્યા છે, તેમાં નાનામાં નાના કીટ પતંગથી માંડીને મોટામાં મોટા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ, શક્તિ અને શેષજી સહિતના તમામ ઈશ્વરીય અવતારો વગેરેનો સમાવેશ થયો છે. જેમને ઈશ્વરો કહ્યા છે તે - સૌ પણ વિશેષ અંશો તરીકે પ્રકૃતિથી જ પોષણ પામે છે. આથી પ્રકૃતિના નિયમ અનુસાર તે બધાએ પણ જન્મવાનું તેમજ મરવાનું હોય છે. ઘાટો દેહના પ્રાકૃતિક તત્ત્વના બંધારણ મુજબ અલ્પ કે દીર્ઘ આયુષ્ય ભોગવે છે, તેથી જેઓ 'ઘાટ' પામ્યા છે, તે સૌનો આદિ અને અંત પણ નિશ્ચિત છે જ.

આ સર્વે વિશેષ અંશો સર્જનહાર દ્વારા મળેલ વિભૂતિના આધારે કર્તાએ નિપજાવેલા બુંદ-બીજકના અંકુરો થકી ચાર-ખાણવાળા

ઘાટોનો પ્રસારો, પોષણ અને સંહારનું કાર્ય કરે છે. તેઓ માત્ર મૂળ ઘાટને પોષીને તેના અંકુરોને આધારે ઘાટોનો પ્રસારો વધારી શકે છે. તેઓ નવું કશું જ વધારાનું નિપજાવી શકતા નથી. કારણ કે તેમનામાં, કર્તાથી અલગ એવું કશું જ નવીન કરવાનું ઐશ્વર્ય નથી.

**વેષ વિચિત્ર બહુ ભાત્ય વિવિધ વિધ્ય, લક્ષ જોતાં નહીં પક્ષ રાગી;
સ્વે સર્વજ્ઞ તન અહંગ અનભે જગી, દ્વેષ દુતીયો દધિ સ્વેત જાગી.
મોજ... ૪**

શબ્દાર્થ

વેષ = વેશ વિચિત્ર = તરેહ તરેહનું બહુ = અનેક ભાત્ય = છાપ વિવિધ = જાતજાતના વિધ્ય = વૈવિધ્યતાવાળું, વિવિધતાસભર લક્ષ જોતાં = ધ્યાનથી જોતાં, ધ્યેય જોતાં, ઉદ્દેશ જોતાં નહીં = નહીં પક્ષ = તરફેણ રાગી = આસક્તિવાળું સ્વે = પોતાનું સર્વજ્ઞ = બધું જાણનાર તન = શરીર અહંગ = અલ્પજ્ઞ હંગ અનભે = નિર્ભયતા જગી = જાગી દ્વેષ = ઈર્ષ્યા દુતીયો = બીજો, આન્ય દધિ = સમુદ્ર, સંસાર સ્વેત = શ્વેત, નિર્મળ જાગી = જાગ્રત થાય.

અનુવાદ

આ વિશ્વમાં ચિત્રવિચિત્ર વિવિધ ભાત (આકાર)વાળા અનેક પ્રકારના ઘાટોના લક્ષને ધ્યાનથી ચૈતન દૃષ્ટિએ નિહાળતાં કોઈના પ્રત્યે રાગ કે પક્ષપાત રહેતો નથી. પોતાના શરીર અંગે બધું જાણનાર થવાથી નિર્ભયતાને લીધે અહંગ ભાવ જાગ્રત થતાં સંસાર સાગરના આન્ય દ્વેષભાવ ટળે છે અને નિર્મળભાવ જાગ્રત થાય છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે વિશ્વમાં ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના અંકુરો સર્જ્યા છે. અંડજ, સ્વેદજ, જરાયુજ, ઉદ્ભીજ - એવી ચારે પ્રકારની ખાણો પૈકી કુલ ચોર્યાસી લાખ ઘાટો હોય છે. આ પ્રત્યેકમાં અલગ અલગ વિવિધતા જોવા મળે છે. આ વિવિધતા તો તત્ત્વની દૃષ્ટિથી જણાઈ

આવે છે, પરંતુ ચૈતન અંશ સ્વરૂપનો વિચાર કરતાં કોઈ પ્રકારની ભિન્નતા નથી.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર દ્વારા દર્શાવેલ નિજલક્ષની ચૈતન દષ્ટિએ ધ્યાનથી જોતાં દરેક પ્રકારના ઘાટમાં અંશની સમાનતા જણાય છે. તેથી જ્ઞાનથી જાગ્રત થઈ નિર્ભયતા પામેલા અંશોને કોઈ પણ અન્ય ઘાટ પ્રત્યે પ્રકૃતિપક્ષનો રાગ દ્વેષ રહેવા પામતો નથી. આ રીતે સંસાર સમુદ્રમાં આન્ય દ્વેષભાવ ટળી જતાં જાગૃત અંશ પ્રકૃતિના કર્મ બંધનમાંથી મુક્તિ અનુભવીને નિર્મળતા પ્રાપ્ત કરી સ્વ-સ્વરૂપે થઈ સદેહે પરમ પિતાના ઘરનું અખંડ સુખ અનુભવી શકે છે.

એકોહંગ વ્યાપિ દુતિ નાસ્તિ કષ્ને કહ્યું, ઈશ પદ શું રહ્યું જુવોને જાગી;
કહે કુવેર સરવ સાર સિદ્ધાંત એ, નિજપતિ પરમ સુધ કોહુ ન લાગી.
મોજ... ૫

શબ્દાર્થ

એકોહંગ = હું એક જ છું વ્યાપિ = વ્યાપક દુતિ = બીજું નાસ્તિ = નથી, નહીં
હોવું તે કષ્ને = શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું = કહ્યું ઈશ પદ = ઈશ્વર પદ શું = ક્યાં રહ્યું = રહ્યું
જુવોને = જુઓને જાગી = જાગૃત થઈ કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે સરવ = તમામ સાર = સારાંશ
સિદ્ધાંત = મત પ્રતિપાદન કરતું સૂત્ર એ = તે નિજપતિ = નિજ કર્તા પરમ = શ્રેષ્ઠ
સુધ = સમજ, ભાન કોહુ = કોઈને ન = નહીં લાગી = લાગી, પ્રાપ્ત થઈ.

અનુવાદ

શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં કહ્યું છે કે “હું બ્રહ્મરૂપ હોઈ એક અદ્વૈત છું, વિશ્વમાં બીજું પદ જ નથી.” તો પછી ઈશ્વર પદ ક્યાં રહ્યું ? તે જાગૃત થઈને જુઓ. કુવેરસ્વામી કહે છે કે તમામ સિદ્ધાંતોનો સાર જોતાં લાગે છે કે સર્જનહારની શ્રેષ્ઠ સમજ કોઈને પણ પ્રાપ્ત થઈ નથી.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં વિષ્ણુના મુખ્ય દશ અવતારો પૈકીના એક શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં કહ્યું છે કે ‘એકોહમ્ દ્વિતીયો નાસ્તિ.’ બ્રહ્મ સિદ્ધાંતના આધારે હું બ્રહ્મરૂપ હોઈ એક અદ્વૈત છું, બીજું કોઈ દ્વૈત પદ છે જ નહીં, તો પછી ઈશ્વર પદ ક્યાં રહ્યું ? શ્રીકૃષ્ણે ગીતામાં એમ પણ કહ્યું છે કે, બધાનું શરણું છોડી તું મારે શરણે આવ.

सर्वधर्मान् परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।

अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥६६॥

ગીતા અધ્યાય ૧૮

જો દ્વૈતપદ ન હોય તો અર્જુન અને શ્રીકૃષ્ણ એક જ છે ? તો પછી શરણવત્સલ અને શરણાગત એ બે ભેદ કઈ રીતે હોઈ શકે ? અર્થાત્ બંને અલગ રહેતા નથી. તો ભક્ત કોણ ? અને ભગવાન કોણ ? બંને એક જ છે તો કોણ કોને શરણે જાય ? કોણ કોની ભક્તિ કરે ? કુવેરસ્વામી કહે છે કે આ તમામ બાબતને જોતાં એમ નક્કી થાય છે કે, કોઈ પણ મત પંથને સર્જનહારની શ્રેષ્ઠ સમજ નથી, પરંતુ જ્ઞાનથી જાગ્રત થઈને જોનારને ખબર પડે કે જગતના સર્જનહાર છે અને તે અદ્વૈત બ્રહ્મથી પર છે.

પ્રભાત ૫૬ ૧૦

ભરમ તજી ભાવ ધરો ભુરયાં માનવી, જાનવી ગુરુ લક્ષે જ્ઞાન ઝીલ્યો;
જ્ઞાનગંગા તણું પરસતાં પારખું, અહંગ ઉદ્યોત અઘ ભરમ ભૂલ્યો.

ભરમ... ૧

શબ્દાર્થ

ભરમ = ભ્રમણાઓ તજી = છોડીને ભાવ = લાગણી, પ્રેમ ધરો = ધારણ કરો
ભુરયાં = ભૂચર ગતિનાં, પૃથ્વી પર વસતાં માનવી = માનવો જાનવી = જહાન્વી, ગંગા
ગુરુ = જ્ઞાન આપનાર લક્ષે = નિજ લક્ષણ દ્વારા જ્ઞાન = સમજ ઝીલ્યો = સ્નાન કરો
જ્ઞાનગંગા તણું = જ્ઞાનગંગામાં પરસતાં = સ્પર્શ થતાં પારખું = પારખી લેવું અહંગ = પોતાની
ભાવના ઉદ્યોત = પ્રકાશ, અનુભૂતિ અધ = પાપ, અજ્ઞાન ભરમ ભૂલ્યો = ભ્રમણાઓને
ભૂલી જાવ.

અનુવાદ

હે ભૂચર ગતિના માનવો ! તમે ભ્રમણાઓને ત્યજી દઈને નિજ કર્તા પ્રત્યે ભાવ ધારણ કરો. ગુરુના લક્ષબોધ રૂપી ગંગામાં સ્નાન કરો. આ જ્ઞાનગંગાને સ્પર્શતાં પોતાના સ્વરૂપની ઓળખ થાય છે; જેથી અંશ ભાવ જાગ્રત કરી અનેક જન્મનાં પાપ તથા ભ્રમણાઓ દૂર કરો.

ભાવાર્થ

ભૂચર ગતિના માનવીઓનું સંસારીક જીવન અનેક ભ્રમણાઓથી ભરેલું હોવાથી, તમામ ભ્રમણાઓ ત્યજી દેવી જોઈએ. વળી ભ્રમણા યુક્ત સૌ બાદલી ઉપાસનાઓ અને કર્મકાંડોને પણ ત્યજી દઈને પરમગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત થતી કેવલજ્ઞાનરૂપી પવિત્ર ગંગામાં ડૂબકી લગાવવી.

એ જ્ઞાનગંગાના સ્પર્શથી અજ્ઞાનરૂપી આવરણો દૂર કરી નિજ ચૈતન સ્વરૂપની અનુભૂતિ કરવી જોઈએ. અંશભાવ જાગ્રત થતાં સૃષ્ટિના સાચા સર્જનહારની ઓળખ પ્રાપ્ત કરી અનેકાનેક જન્મોની અજ્ઞાનયુક્ત ભ્રમણાઓ અને તમામ પાપ (કર્મબંધન) દૂર કરવા પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ.

કામ ને ક્રોધ મન વ્રોધ અહંકાર મદ, સો સદ પરહરી પ્રેમ પીલો;
રાતદિન રસબસ એકતા અનુસરો, ધ્યાન હરદે ધરો માન મેહેલો.

ભરમ... ૨

શબ્દાર્થ

કામ = કામ ને = અને ક્રોધ = ગુસ્સો મન = મન વ્રોધ = અવરોધ, વિરોધ
 અહંકાર = અભિમાન મદ = ગર્વ સો = તે સદ = સાચી રીતે પરહરી = ત્યાગ કરી
 પ્રેમ = પ્રેમ પીલો = પીઓ, પાન કરો રાત = રાત્રિ દિન = દિવસ રસબસ = એકરૂપ
 એકતા = મેળાપ, એકત્વ અનુસરો = અનુસરો ધ્યાન = ધ્યાન (ચિંતન) હરદે = હૃદયે ધરો = ધરો
 માન = અહંભાવ મહેલો = મૂકી દો.

અનુવાદ

કામ, ક્રોધ, અહંકાર, મદ અને મનમાં અવરોધ કરતી વૃત્તિઓને સાચી રીતે ત્યજીને પ્રેમરસનું પાન કરો. અહંભાવ ત્યજી રાત અને દિવસ રસબસ થઈને કર્તા સાથે એકતા અનુસરી, હૃદયમાં તેમનું જ ધ્યાન ધરો.

ભાવાર્થ

મનમાં ઉદ્ભવતી પદાર્થ ભોગવવાની કામનાઓ પૂરી ન થતાં જીવ અકળાય છે એટલે ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે. જો કામનાઓ વધુ પ્રમાણમાં સંતોષાય તો અહંકાર ઉત્પન્ન થાય છે. આમ, કામનાઓના સંતોષ કે અસંતોષથી જ્ઞાન માર્ગમાં અવરોધ પેદા થાય છે. તેમાં સત્યનો વિરોધ કરનારી દુર્બુદ્ધિ તેમાં અધિક અવરોધ ઉમેરે છે.

મુમુક્ષુએ વાસના, કામનાઓ, ક્રોધ, અહંકાર, ગર્વ તથા અવળા માર્ગે પ્રેરતી દુર્બુદ્ધિનો દૃઢતાપૂર્વક સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઈએ. સંસારનાં આ બધાં અવરોધયુક્ત ખેંચાણોને છોડી, માત્ર કર્તા સાથેના પ્રેમમાં જ મગ્ન રહેવું જોઈએ. દિન-રાત, સદા અને સતત કર્તા સાથે રસબસ થઈ તેમની સાથે એકતાર થાય તેવા કાર્યને માટે અનુસરવું જોઈએ. માન, અભિમાન બધું છોડી દઈને હૃદયમાં કેવળ નિજલક્ષનું ધ્યાન ધરવું અને મનમાં કર્તા પ્રત્યેના પ્રેમરસનું જ પાન કરવું જોઈએ.

નિજપતિ પરમ પરપંચની પર સદા, રચ મદા તે સદા રહે એકીલો;
 અલખ અમાપ લખ માપ મમતા ધરી, અખિલ ચહુ અંશ થઈ ખલક ખિલો.

ભરમ... ૩

શબ્દાર્થ

નિજપતિ = નિજ કર્તા **પરમ** = આદ્ય, શ્રેષ્ઠ **પરપંચની** = પ્રપંચની (સંસાર) (કૃત)
પર = અલગ **સદા** = નિત્ય, કાયમ **રચ** = રચના **મદા** = મદાર, કારણ, આધાર
તે = તે (કર્તા) **સદા** = નિત્ય, કાયમ **રહે** = રહે **એકીલો** = એકલા **અલખ** = અવર્ણનીય
અમાપ = અનંત, અખૂટ **લખ** = દૃશ્ય **માપ** = હદ **મમતા** = સ્નેહ **ધરી** = ધરીને
અખિલ = સમસ્ત **ચહુ** = ચાર **અંશ** = અંશ **થઈ** = થઈને, થકી **ખલક** = સૃષ્ટિ
ખિલો = ફૂલ્યો, ફાલ્યો.

અનુવાદ

આદ્ય નિજકર્તા તેમની રચનારૂપ પ્રપંચથી અલગ છે. તેઓ રચનાના આધારરૂપ હોવા છતાં સદાને માટે એકલા જ રહે છે. પોતે અલખ અને અમાપ હોવા છતાં, મમતા ધારણ કરી ચાર પ્રકારની ખાણવાળી, સમસ્ત દૃષ્ટ સૃષ્ટિમાં માપક અંશ થકી ખલકમાં ખેલને ખીલવ્યો છે.

ભાવાર્થ

આદ્ય કૈવલ કર્તા અને તેમના દ્વારા રચાયેલી સમસ્ત બ્રહ્માંડની રચના - એ બે જુદાં છે. સૃષ્ટિના સર્જનહાર પોતે પ્રપંચરૂપી રચનાના આધારરૂપે હોવા છતાં તેઓ રચનાથી તિત કૈવલધામમાં એકલા જ રહે છે.

પોતે અલખ, અમાપ અને અદ્વૈત હોવા છતાં મમતા ધારણ કરીને જ્યારે દ્વૈત રમણ કરવાનો ઉમંગ થયો ત્યારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પ માત્રથી તેમણે ખટ વૃત્તિ^૩ દ્વારા માપક સૃષ્ટિ રચવાનો ખેલ રચ્યો અને પોતે એક અને અમાપ હોવા છતાં વિધવિધ ચારખાણના ઘાટોમાં માપક અંશ સ્વરૂપને પોખીને સમગ્ર સૃષ્ટિના ખેલને ખીલવ્યો છે.

૩. છ પ્રકારની વૃત્તિ : પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિ, સંજમભોગવૃત્તિ, ઈચ્છાવૃત્તિ, ક્રિયાવૃત્તિ, સજીવનવૃત્તિ અને અંશવૃત્તિ.

સકલ સિદ્ધાંતનું સાર સંતો કને, પ્રિથવા પેર ત્હાં મન મેહેલો;
પરમઅરથી સદા સંત અમી અરણવ, પ્રણવ પુરુષ પરસાવે વહેલો.

(મરમ... ૪

શબ્દાર્થ

સકલ = સમગ્ર સિદ્ધાંતનું = મતોનું સાર = સત્ત્વ સંતો = સંતજન કને = પાસે
પ્રિથવા = ઓળખવા પેર = પ્રેરાઈને ત્હાં = ત્યાં મન = મન મેહેલો = મૂકો
પરમઅરથી = પરોપકારી સદા = કાયમ સંત = સંત અમી = અમૃત, કરુણા
અરણવ = સાગર પરણવ પુરુષ = સોહંગ પુરુષ પરસાવે = એકતા કરાવે વહેલો = તુરંત.

અનુવાદ

સર્વ સિદ્ધાંતોના સાર સંતપુરુષરૂપ પરમગુરુ પાસે છે. સારને જાણવો હોય તો તમારું મન તેમના શરણમાં ધરી દો. પરમગુરુ સદા પરમાર્થ માટે વિચરણ કરતા કરુણાના સાગર છે. તેમના શરણે જવાથી તે સોહંગ પુરુષરૂપ કૈવલ કર્તા સાથે તુરંત મેળાપ કરાવે છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં અનેક ધાર્મિક સંપ્રદાયો દ્વારા વિધ વિધ મત-સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન થયું છે, પરંતુ સકર્તા સર્જનહારનો સારરૂપ લક્ષમાત્ર પરમગુરુ પાસે જ છે. પરમગુરુ સાચા સર્જનહારની ઓળખ સકર્તા સિદ્ધાંત દ્વારા કરાવે છે માટે મુમુક્ષુ માનવોએ પરમપદ પ્રાપ્ત કરવું હોય તો પોતાના તન અને મન પરમગુરુને સમર્પિત કરવાં જોઈએ. પરમગુરુ તો કરુણાના સાગર હોઈ જીવોના કલ્યાણ કરવાના પરમાર્થી કાર્ય માટે જ આ વિશ્વમાં વિચરણ કરે છે, જેથી તેમના શરણે જવાથી તેઓ કૈવલધામમાં બિરાજમાન સોહંગપુરુષ સ્વરૂપ અંશી (સકર્તા સર્જનહાર)સાથે મેળાપ કરાવે છે.

આપ નિજ અંશ કરતારનો લક્ષ જે, સદ્ગુરુ અરથ દે ત્રત સહેલો;
કહે કુવેર જંજાળ જન તું ટળે, જઈ મળે જહાં હૂતો પૂરવ પહેલો.

(ભરમ... ૫

શબ્દાર્થ

આપ = પોતાના નિજ અંશ = ચૈતન્ય અંશ કરતારનો = કર્તાનો લક્ષ જે = જેનો લક્ષ, જ્ઞાન સદ્ગુરુ = સદ્ગુરુ અરથ દે = બોધ આપે ત્રત = તુરંત સહેલો = સહેલાઈથી કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે જંજાળ = માયા જન = માનવી તું = તું ટળે = દૂર થાય જઈ મળે = જઈને મળવું જહાં હૂતો = જ્યાં હતો પૂરવ = પૂર્વે પહેલો = પહેલાં.

અનુવાદ

પોતાના નિજસ્વરૂપ અને સર્જનહારનો લક્ષ બોધ જે છે તે સદ્ગુરુના શરણે જવાથી તુરંત જ સહેલાઈથી તેઓ આપે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે આથી અંશ દેહની માયા-જાળમાંથી મુક્ત થઈ જતાં પૂર્વે હતો ત્યાં જઈને મળે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુનું શરણું સ્વિકારવાથી પોતાના નિજ ચૈતન્ય સ્વ-સ્વરૂપનો અને સર્જનહારના લક્ષબોધનો ઉગ્ર અનુભવ સરળતાથી પ્રાપ્ત થાય છે. તેમની કૃપા થકી અંશ દેહની માયાજાળમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે. અંશ પોતાના શુદ્ધ અણિઅગ્ર અંકુરિત સ્વરૂપે થઈને આદ્યમાં જે પરમપદમાંથી આવ્યો હતો તે પદમાં અંતે પાછો જઈ કર્તાને મળે છે. એટલે કે કેવલપદ પ્રાપ્ત થતાં, અંશ હંસ સ્વરૂપે કર્તાના સાંનિધ્યનું પરમ સુખ ભોગવે છે. આમ, થતાં હવે પછી અંશને જન્મ-મરણનાં ચક્કરમાં ફરવું પડતું નથી.

મંગળ પદ ૧

શુદ્ધ સત્ગુરુ શબ્દ વિચાર, જાહેર મન માહેરા;
જોને અહંગ આપ નિજ રૂપ, અનોપમ તાહેરા. ૧

શબ્દાર્થ

શુદ્ધ = પવિત્ર સત્ગુરુ = સત્ગુરુ શબ્દ = શબ્દ (ઉપદેશ, વચન, વાણી)
વિચાર = મનથી ચિંતવન કરવું તે જાહેર = ગુપ્ત નહીં એવું (લોકોમાં જાણીતું) મન = મન
માહેરા = મારું, માં જોને = જોવું અહંગ = નિજ જાણ આપ = પોતે, તુ નિજરૂપ = પોતાનું
સ્વરૂપ અનોપમ = જેની ઉપમા નથી તેવું (સર્વોત્તમ) તાહેરા = તારા.

અનુવાદ

સદ્ગુરુના જાહેરમાં ઉચ્ચારેલા પવિત્ર શબ્દનું મનમાં ચિંતન કરી તું
તારા અનુપમ અહંગ નિજસ્વરૂપને તું નિહાળ.

ભાવાર્થ

સદ્ગુરુ દ્વારા જાહેરમાં ઉચ્ચારાયેલા પવિત્ર ઉપદેશને મનમાં
ચિંતવન કર્યા બાદ ગ્રહણ કરવામાં આવે તો દેહમાં રહેલા અનુપમ
નિજ ચૈતન અંશની અનુભૂતિ સરળતાથી થઈ શકે છે. નિજકર્તા
અરૂપ, તત્વાતિત અને નિર્ગુણ છે. સજાતિ સજાતિને ગ્રહણ કરે તે
ન્યાયે અંશીની અનુભૂતિ દેહમાં રહેલા નિજ ચૈતન અંશના શુદ્ધ સ્વરૂપ
દ્વારા જ કરી શકાય છે. તે નિજ અંશને શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપે કરવાવાળું
જ્ઞાન પરમગુરુના ઉપદેશથી જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. અર્થાત્ નિજકર્તાની
અનુભૂતિ પરમગુરુની કૃપા વગર શક્ય નથી. તેથી મુમુક્ષુઓએ
પોતાના અનુપમ અહંગનિજ ચૈતન સ્વરૂપે થવા પ્રથમ પરમગુરુનું
શરણ ગ્રહણ કરવું જોઈએ.

સ્વામી અવિગત આપ અવ્યક્ત, શક્ત જેહેની સર્વમાં અવિન્યાશી અકળ અરૂપ, આવે નહીં ગરભમાં. ૨

શબ્દાર્થ

સ્વામી = નિજકર્તા અવિગત = નિત્ય આપ = પોતે અવ્યક્ત = વ્યક્ત ન થયું હો તેવું, અજ્ઞાત શક્ત = શક્તિ જેહેની = જેની સરવમાં = બધામાં, તમામમાં અવિન્યાશી = અમર, અવિનાશી અકળ = અગમ્ય અરૂપ = આકાર રહિત આવે = આવે નહીં = નહીં ગરભમાં = ગર્ભમાં, માતાના ઉદરમાં.

અનુવાદ

નિજકર્તા પોતે અવિગત, અવ્યક્ત, અવિનાશી, અકળ અને આકાર રહિત છે. તેમની શક્તિ સર્વમાં રહેલી છે અને તે કદાપિ માતાના ઉદરમાં આવતા નથી.

ભાવાર્થ

સકર્તા સર્જનહાર નિત્ય, અવ્યક્ત અને અરૂપ છે. તેઓ રૂપ ધરીને વ્યક્ત થયા નથી. આથી તે અકળ છે. બુદ્ધિ દ્વારા કળી કે પામી શકાતા નથી. તેઓ ‘અરૂપ’ અને ‘અવિગત’ હોવાથી તેમનું અને તેમની ગતિનું ઈન્દ્રિયો દ્વારા અનુભવ, આલેખન કે વર્ણન થઈ શકતું નથી. તે નિત્ય ચૈતન રૂપ છે અને તેમની ચૈતન શક્તિ તમામ ઘાટોમાં તેમના જ સજાતિ સજાણજાણ અંશ રૂપે વ્યાપક રહેલી છે.

નિજકર્તા અવિનાશી નિત્ય અને વિશ્વના જન્મ-મૃત્યુના બંધનથી પર છે. તેઓ કદી જન્મ લેતા ન હોવાથી તેમને માતાના ઉદરમાં આવવું પડતું નથી, તેથી તે અચ્યુત છે. તેઓ કદી કૈવલધામને છોડી પોતાની બનાવેલી રચનામાં અવતાર ધારણ કરીને આવતા જ નથી.

ભિન્ના ભિન્ન દિસે જેનો અંશ, તંતુના ભેદ મેં;
ઘાટ નિમિત્ય મૃત્યુની માંય, આવે નહીં છેદ મેં. ૩

શબ્દાર્થ

ભિન્ના ભિન્ન = અલગ અલગ **દિસે** = દેખાય છે **જેનો અંશ** = જેનો (કર્તાનો) અંશ **તંતુના** = શરીરના **ભેદ મેં** = વિવિધતામાં **ઘાટ** = દેહ **નિમિત્ય** = કારણ **મૃત્યુની મહાંય** = મૃત્યુની અંદર **આવે નહીં** = આવતો નથી **છેદ મેં** = વિનાશમાં, ખંડિત થવામાં, છેદાતો નથી.

અનુવાદ

દેહના ભેદથી અંશ ભિન્ન-ભિન્ન દૃશ્યમાન થાય છે. ઘાટના નિમિત્તે અંશનું મૃત્યુ થયું તેમ લાગે છે, પરંતુ અંશ તો છેદમાં આવતો નથી યાને ખંડિત થતો નથી.

ભાવાર્થ

સકર્તા સર્જનહાર (અંશી)ના સજાતીય અંશો સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના વિધવિધ ઘાટોમાં બિરાજમાન છે. એટલે દેહના નિમિત્તે અંશ ભિન્ન-ભિન્ન દૃશ્યમાન થાય છે. વિવિધતા ધરાવતા ઘાટો તો જન્મ-મૃત્યુની ક્રિયાને વશ છે એટલે તે જન્મે છે અને અવધિકાળે મૃત્યુ પામે છે. શરીરની ચૈતનતા ન રહેતાં એવું લાગે કે મૃત્યુ અંશનું થયું...

મૃત્યુ 'દેહ'નું જ થાય છે, પરંતુ તેમાં રહેલા 'અંશ'નું નહીં. અંશ તો પોતાના સંચિત કર્મો મુજબ એક શરીરની અવધિ પૂરી થતાં તેને ત્યજીને બીજા દેહમાં જાય છે. કારણ કે અંશ તો પૂર્ણ નિત્ય એવા સકર્તાનો સજાતીય હોવાથી તે પણ કર્તાની સંકલ્પ શક્તિના સમાપ્તિ સુધી નિત્ય છે. દેહ (ઘાટ) જડ તત્ત્વોનો હોવાથી અવધિકાળે નાશ પામે છે. અંશ તો દેહથી પર છે એટલે દેહના તત્ત્વોથી તીત છે અને મહાપ્રલયકાળ સુધીની અવધિ ધરાવે છે.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં કહ્યું છે તેમ અંશને કોઈ શસ્ત્ર છેદી શકતું નથી, કે અગ્નિ બાળી શકાતો નથી. તેને જળ ઓગાળી શકતું નથી કે પવન શોષી શકતો નથી.

नैनं छिन्दन्ति शस्त्राग्नि, नैनं दहन्ति पावकः ।

नैथैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयन्ति भारुतः ॥ २३ ॥

ગીતા અધ્યાય - ૨

એટલે કે નાશ જડ દેહનો જ થાય, ચૈતન અંશનો નહીં. તે તો અવિનાશી જ છે. અને કર્મોના આધારે કે ક્રમને આધારે તે મહાપ્રલયકાળ સુધી વિવિધ દેહોમાં ભટકતો રહે છે.

રવિ ચંદ્ર દષ્ટાંતને જોય, પ્રતિબિંબ ભંડિતા;
નીરપાત્ર ઉભયે વિલસાય, જ્યોત્ય નહિ ખંડિતા. ૪

શબ્દાર્થ

રવિચંદ્ર = સૂર્ય-ચંદ્ર દષ્ટાંતને = ઉદાહરણને જોય = જુવો પ્રતિબિંબ = પડછાયો
ભંડિતા = દેખાતા નીર = પાણી પાત્ર = વાસણ ઉભયે = બંને વિલસાય = નાશ પામે
જ્યોત્ય = પ્રકાશ નહીં ખંડિતા = ખંડિત નથી થતા.

અનુવાદ

સૂર્ય-ચંદ્રના દષ્ટાંતે જોતાં પ્રતિબિંબ દેખાય છે, પરંતુ પાણીથી ભરેલું પાત્ર અને પાણી એમ, બન્ને નાશ પામે તો પણ પ્રકાશ ખંડિત થતો નથી.

ભાવાર્થ

જેમ આકાશમાં રહેલા સૂર્ય-ચંદ્ર પાણી ભરેલા પાત્રમાં પ્રતિબિંબ રૂપે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, પણ પાત્ર અને પાણી એમ બંનેનો નાશ થતાં પ્રતિબિંબ રૂપે સૂર્ય-ચંદ્ર દેખાતા નથી, પરંતુ પ્રકાશનું અસ્તિત્વ જેમનું, તેમ જ રહે છે. એટલે કે તે ખંડિત થતો નથી.

આ દષ્ટાંતથી સમજાય છે કે નિજકર્તાના સજાતીય ચૈતન અંશો પોતાના પ્રતિબિંબ રૂપે ચૈતન આભાસ થકી દેહમાં ઝૂંકાર પ્રણવના સંયોગથી ભાષ્યમાન થાય છે, પરંતુ દેહરૂપ પાત્ર અને પ્રણવરૂપી

પાણીનો નાશ થતાં ચૈતન અંશનો પણ નાશ થયો હોય એમ લાગે છે, પણ તે બ્રાન્તિ છે.

જેમ પાત્ર અને પાણી નાશ પામવા છતાં સૂર્ય-ચંદ્ર અખંડિત જ રહે છે તેમ, દેહ નાશ પામતાં પણ અંશ તો અખંડિત જ રહે છે.

**જેહની ઉત્પત્તિ પરલે નહીં નાશ, વાસ અવિકાસ હે;
જેહનો જમનોજમ સદાય, સ્વે પ્રકાશ હે. ૫**

શબ્દાર્થ

જેહની = જેની ઉત્પત્તિ = ઉત્પત્તિ પરલે = પ્રલય નહીં નાશ = નાશ થતો નથી
વાસ = નિવાસ અવિકાસ હે = અંતરિક્ષમાં છે જેહનો = જેમનો, તેમનો જમનોજમ = જેમ છે તેમ સદાય = કાયમ સ્વે = સ્વયમ્ પ્રકાશ હે = પ્રકાશિત છે.

અનુવાદ

જેમનો નિવાસ અવિકાસમાં છે, તેવા કર્તાની ઉત્પત્તિ નથી, અને પ્રલયમાં નાશ થતો નથી. એવા સર્જનહાર હંમેશ માટે જેમ છે તેમ સ્વયં પ્રકાશિત રહે છે.

ભાવાર્થ

સકર્તા જે સકલ વિશ્વના સર્જનહાર છે, તે મહદ્ ચૈતન સ્વરૂપે પોતાના ‘અવિકાસ’ એટલે જે કદી કોઈ રૂપે વિકસ્યું નથી કે આવિષ્કાર પામ્યું જ નથી, એવા બ્રહ્માંડની મધ્યમાં આવેલા કૈવલધામમાં રહે છે. સકર્તા તો અંતરિક્ષમાં નિત્ય-સદાસર્વદા અટલ આસને બિરાજે છે. તેઓ કદી પણ પોતાનું કૈવલધામ છોડીને પોતાની બનાવેલી સૃષ્ટિમાં આવતા કે જતા નથી.

આમ સર્જનહાર તો નિરંતર છે - અનાદિ અને અનંત છે. તેમની ઉત્પત્તિ કે પ્રલય થતો નથી. તે તો સ્વયં પ્રકાશમાન છે, નિત્ય પ્રકાશરૂપ અવિકારી, અચળ અને અનંત છે.

સહેજાનંદ આનંદ અબંધ, પુરાતન રહ્યો જથા;
સત્ કુવેરને દરશ્યા સોય, મિટ્યા સરવે મન મતા. ૬

શબ્દાર્થ

સહેજાનંદ = સહજ આનંદ આનંદ = હર્ષ અબંધ = બંધન રહિત પુરાતન = પુરાણો
રહ્યો જથા = જેવા હતા તેવા રહ્યા સત્ કુવેરને = સત્ કુવેરસ્વામીને દરશ્યા = દૃશ્યમાન
થયા (ઓળખ્યા) સોય = એવા મિટ્યા = નાશ પામ્યા, દૂર થયા સરવે = બધા
મન મતા = મનના સંશય.

અનુવાદ

કેવલ કર્તા સ્વાભાવિક આનંદ રૂપે બંધન સિવાયના પુરાણા, જેવા છે તેવા જ રહે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે એવા પતિને જેમણે ઓળખ્યા હોય તેમના મનના સર્વ સંશયો નાશ પામે છે.

ભાવાર્થ

કેવલ કર્તા તો આનંદ સ્વરૂપ છે. એ આનંદ સ્વરૂપ સહજ છે તેમજ કોઈપણ કર્મબંધનોથી પર છે. કાળથી વર્જિત હોઈ કેવલ કર્તા તો સજાણ જાણ સ્વરૂપે જેમ છે તેમ જ - યથાવત્ રહે છે. એટલે કે સૃષ્ટિના પ્રારંભ પહેલાં પણ હતા, સૃષ્ટિનાં હયાતી દરમિયાન પણ છે અને સૃષ્ટિના પ્રલય પછી પણ રહેવાના છે.

શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે ગુરુકૃપા થકી કેવલ કર્તાને જે ઓળખે તેના ચિત્તના સર્વ સંશયો આપોઆપ અને તત્કાળ નાશ પામે છે.

મંગળ પદ ૨

મન મંગળ આનંદ રૂપ, ભયા તબ જાંણ હી;
જેહનો શબ્દ વિવેક વિચાર, સંત પરમાણ હી. ૧

શબ્દાર્થ

મન = મન **મંગળ** = કલ્યાણકારી **આનંદરૂપ** = આનંદમય **ભયા** = થયો **તબ** = ત્યારે
જાણહી = જણાય, **જેહનો** = જેનો **શબ્દ** = શબ્દ **વિવેક** = વિવેક, સાર-અસાર છૂટો પાડવાની
 બુદ્ધિ, **વિચાર** = ચિંતન **સંત** = સંત **પરમાણહી** = પ્રમાણ છે.

અનુવાદ

સંતોના સદુપદેશ પ્રમાણે જેનાં વાણી, વિવેક (વર્તન) અને વિચાર બને છે, ત્યારે તેનું મન, મંગળ અને સાત્ત્વિક આનંદરૂપ થાય છે, તેમ જાણવું.

ભાવાર્થ

પ્રથમ મંગળપદના અનુસંધાનમાં બીજું મંગળપદ છે. જેના ચિત્તમાં તમામ પ્રકારના સંશયોનો નાશ થાય તેના મનમાં હંમેશા દિવ્યાનંદની અનુભૂતિ થાય છે. દરેક ઘાટોમાં રહેલો ચૈતન અંશ એકજ સર્જનહારનો છે, તેવું સમજી દરેકને ચૈતન દૃષ્ટિથી નિહાળતાં સૌના માટે કલ્યાણકારી ભાવ પેદા થાય છે. અર્થાત્ કોઈના પ્રત્યે દ્વેષભાવ કે પોતાના માટે અહંભાવ રહેતો નથી. જ્યારે આવી સ્થિતિ થાય ત્યારે સમજવું કે સંતોના પ્રમાણિત ઉપદેશ પ્રમાણે વાણી, વિવેક અને વિચાર બનીને સાત્ત્વિક આનંદ આપે તેવાં થયાં છે.

તેણે પાંચ પચીસ પરાસ આસ ઊલટી કરી;
 તેને રોમ રોમ રરંકાર રટત હે હરિ હરિ. ૨

શબ્દાર્થ

તેણે = તેણે **પાંચ** = પાંચ **પચીસ** = પચ્ચીસ **પરાસ** = પરાસ્ત, પરાજિત
આસ = આશા **ઊલટી કરી** = ઊલટ કરી, અવળી કરી **ત્હેને** = તેને **રોમ રોમ** = રુવાડે
 રુવાડે **રરંકાર** = ઊંકાર પૈકીનું રંકાર તત્ત્વ **રટત હે** = રટણ કરે છે **હરિ હરિ** = હરિ હરિ.

અનુવાદ

તેઓએ પાંચ તત્ત્વ અને પચ્ચીસ પ્રકૃતિને પરાજીત કરી પોતાની ઈચ્છાઓને ઊલટી (ઉર્ધ્વમુખી) કરી છે જેથી રોમ રોમમાં હરિ હરિનો રરંકાર રટાતો હોય છે.

ભાવાર્થ

આગળ જણાવ્યા મુજબ જે મુમુક્ષુ બન્યા છે તેમણે પોતાની વૃત્તિઓને પાંચ તત્ત્વો^૧ અને પચ્ચીસ પ્રકૃતિની^૨ પાશમાંથી મુક્ત કરી છે. એટલે કે તેમણે વૃત્તિઓને પ્રાકૃતિક તત્ત્વોથી ઉલટાવીને સર્જનહારના રટણમાં વાળી છે - આથી પ્રણવથી ઊઠતા ધ્વનિનો રરંકાર રોમેરોમમાં અને રગેરગમાં સતત હરિરૂપે એક માત્ર સર્જનહારનું જ સ્મરણ, રટણ કરે છે. અર્થાત્ જેનો દરેક પ્રણવ સજાણવૃત્તિના પ્રભાવવાળો બનવાથી તે આપોઆપ જપાતા અજપાજપથી શ્વાસે શ્વાસે, કૈવલ, કૈવલ...નું જ સ્મરણ કરે છે.

જેને બોલત હી બુદ્ધિ હોય, શુધ્ધ સાંમા જીવકુ;
તેહેને પ્રગટે ઉર અહંમેવ, લેવાને પીવકુ. ૩

શબ્દાર્થ

જેને = જેને બોલત = બોલતાં હી = જ બુદ્ધિ = બુદ્ધિ હોય = હોય શુધ્ધ = પવિત્ર

૧. પાંચ તત્ત્વો : પૃથ્વી, જળ, આકાશ, તેજ અને પવન.

૨. પચ્ચીસ પ્રકૃતિ :

૩ ગુણ - રજોગુણ તમોગુણ અને સતોગુણ.

૪ અંતઃકરણ - મન, બુધ, ચિત્ત અને અહંકાર.

૫ જ્ઞાનેન્દ્રિય - કાન, નાક, ત્વચા, નેત્ર અને જીભ.

૫ કર્મેન્દ્રિય - હાથ, પગ, મુખ, ઉપસ્થ અને ગુદા.

૧ અવ્યાકૃત તત્ત્વ

૩ ઘણાહંકાર, સ્વકાશ અને અચંત

૪ મહાતત્ત્વો (૧ ધનંજય તત્ત્વ, ૧ મહા તત્ત્વ, ૧ આનંદ તત્ત્વ, ૧ પ્રકૃતિ તત્ત્વ)

સાંમા = સામેના જીવકુ = જીવને તેહેને = તેને પ્રગટે = પ્રગટ થાય ઉર = હૃદય
અહંમેવ = શુદ્ધ ભાવ લેવાને = લેવા પીવકુ = પીવું.

અનુવાદ

જેની વાણી સાંભળતાં જ સામેના જીવની બુદ્ધિ પવિત્ર થાય અને તેને હૃદયમાં અમૃતરૂપ જ્ઞાનનું પાન કરવાનો શુદ્ધ ભાવ જાગ્રત થાય છે.

ભાવાર્થ

આગળ જણાવેલ જાગ્રત મુમુક્ષુની જ્ઞાનસભર વાણી સાંભળનાર માણસની બુદ્ધિ શુદ્ધ થઈ જાય છે. અને બધી ભ્રાંતિઓ પણ દૂર થઈ જાય છે. એટલે કે વાણીના ઉપદેશથી હૃદયમાં બાદલી ઉપાસનાઓને ત્યજી સર્જનહારને પ્રાપ્ત કરવાનો ભાવ જાગ્રત થાય છે અને હું સર્જનહારનો ચૈતન અંશ છું એવું અદ્વૈત સ્વ-સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રગટે છે. આથી અંશની વૃત્તિ સકર્તાની મહદ્જાણ સાથે એકતા સાધી પતિપદરૂપી અમૃત પીવાની આરત થાય છે.

જેહેની વાંણી તણો વિસ્તાર, અલક્ષના લક્ષની;
છૂટે જીવ શિવ સંશે ભ્રાંત, કે પક્ષા પક્ષની. ૪

શબ્દાર્થ

જેહેની = જેની વાંણી = ઉપદેશ તણો = નો વિસ્તાર = વિશાળતા, વ્યાપ
અલક્ષના = અલખના લક્ષની = લક્ષ્યાર્થની છૂટે = છૂટી જાય, દૂર થાય જીવ = જીવ
શિવ = શિવ સંશે = સંશય ભ્રાંત = ભ્રાન્તિ, ખોટું ભાન કે = કે પક્ષા પક્ષની = ભેદભાવની.

અનુવાદ

જેની વાણીનો વિસ્તાર અલક્ષના લક્ષ સુધી રહેલો છે, તેમને જીવ-શિવના ભેદભાવ છૂટી જતાં કોઈ પ્રકારના પક્ષાપક્ષ, સંશયો કે ભ્રમણા રહેવા પામતી નથી.

ભાવાર્થ

આવા મુમુક્ષુઓની વાણીથી જે જ્ઞાનોપદેશ પ્રગટે છે તેનો વિસ્તાર સીમિત નથી. તેમની વાણી દ્વારા વ્યક્ત થતા સકર્તા સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન તો પોતાના શુદ્ધ ચૈતન સ્વ-સ્વરૂપની ઓળખાણ કરાવીને, વિશ્વના સર્જનહાર એવા અલખના લક્ષને સમજાવે છે. જેથી અદ્વૈત અંશ ભાવ પ્રગટ થતાં દ્વૈતભાવને લીધે પેદા થતા જીવ અને શિવના ભેદભાવવાળા સંશયો નાશ પામે છે અને પક્ષાપક્ષની વૃત્તિ રહેતી જ નથી.

જેહને અનુભવ આઠે પોહોર, ખોજ પદ પરમની;
તેહેને વ્યાપી શકે નહી કાંચ, કલ્પના કરમની. ૫

શબ્દાર્થ

જેહને = જેને અનુભવ = જાતે થતું ભાન (જ્ઞાન), જાત અનુભવ આઠે = આઠ પોહોર = ત્રણ કલાકનો ગાળો ખોજ = શોધ પદ પરમની = પરમપદની તેહેને = તેને વ્યાપી શકે = પ્રસરી શકે નહી = નહીં કાંચ = કાંઈ પણ કલ્પના = મનમાં ઊઠતા તરંગ કરમની = કર્મની.

અનુવાદ

જેના અનુભવમાં આઠે પહોર પરમપદની ખોજ છે, તેના મનમાં કોઈ માયિક કર્મની કલ્પના ઊઠતી નથી.

ભાવાર્થ

જાગ્રત મુમુક્ષુઓ તો કર્તાને મળવાના વિરાહાગ્નિમાં તપતા હોઈ ચોવીસે કલાક કેવળ પરમપદની ખોજમાં જ મગ્ન રહે છે. તેમનું મન સકર્તાના પદમાં જ જાગ્રતપણે નિરંતર પરોવાયેલું હોઈ અનિત્ય પદો પ્રત્યે સ્હેજ પણ વળતું નથી. આવી સતત અને સાત્ત્વિક એક નિષ્ઠાને કારણે મુમુક્ષુના મનમાં પ્રકૃતિના વિષયવિલાસી કર્મો ભોગવવાની કલ્પના કે વૃત્તિ જાગતી નથી, પરંતુ સદાય કર્તામાં પરોવાયેલી રહે છે.

જેહેને મન બુધ્ધ ચિત્ત અહંકાર, ચાર અંતસકરણ;
તેથી નિરવરતી નિજદાસ, આશ હરિ કે શરણ. ૬

શબ્દાર્થ

જેહેને = જેને મન = મન બુધ્ધ = બુધ્ધિ ચિત્ત = ચિત્ત અહંકાર = અહંકાર ચાર = ચાર
અંતસકરણ = અંતઃકરણો, તેથી = તેનાથી નિરવરતી = નિવૃત્ત, મુક્ત નિજદાસ = નિજદાસ
આશ = આશા હરિ કે = હરિના શરણ = શરણ, આશ્રય.

અનુવાદ

જેના મન, બુધ્ધિ, અહંકાર અને ચિત્ત એમ ચાર અંતઃકરણ નિવૃત્ત
પામ્યા હોય એવા નિજદાસને હરિના શરણની આશા હોય છે.

ભાવાર્થ

આવા 'નિજદાસ' ઈન્દ્રિયોના બાહ્ય અને ભૌતિકવૃત્તિના ખેંચાણથી
મુક્ત થયા હોય છે. એટલું જ નહીં પણ એમનાં મન, બુધ્ધિ, ચિત્ત અને
અહંકાર એ ચાર અંતઃકરણો નિવૃત્ત પામેલાં હોવાથી તેમાં તર્કો અને
વાસનાઓવાળી વૃત્તિઓ પેદા થતી નથી. 'સ્વ' ની ઊર્ધ્વગતિને લક્ષમાં
રાખી માત્ર નચિંત દશામાં હરિના શરણમાં રહેવાની આશા સેવે છે.
દાસત્વભાવે કેવલ કર્તાના જ ભજનમાં તલ્લીન બની પરમપદને
પામવાની આશા હોય છે.

પરમાનંદ આનંદને જોઈ, બુધ્ધિ સરવ વિસરી;
ભઈ સૂરત નુરત એકતાય, કુવેર નવ નિસરી. ૭

શબ્દાર્થ

પરમાનંદ = પરમ આનંદ આનંદને = હર્ષને જોઈ = જોઈને બુધ્ધિ = બુધ્ધિ
સરવ = તમામ વિસરી = ભુલાઈ ગઈ ભઈ = થવું સૂરત = સુરતા નુરત = નુરતા
એકતાય = મેલાન થઈ કુવેર = કુવેરસ્વામી નવ = નહીં, નથી નિસરી = નીકળવી, છૂટી પડતી.

અનુવાદ

પરમાનંદના આનંદની સમજ પ્રાપ્ત થતાં બુદ્ધિ બધું વીસરી ગઈ. કુવેરસ્વામી કહે છે કે, સુરતા-નુરતાનો એકતાર થતાં તે ઇટી પડતી નથી.

ભાવાર્થ

આવા મુમુક્ષુઓ પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ કર્તા પક્ષના સાચા જ્ઞાનથી પોતાની બુદ્ધિમાં રહેલા માયિક વિચારોને ભુલીને વૃત્તિ પરમાનંદના આનંદમાં સ્થિર કરે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે આવી સંતદેશાને ભોગવતા માનવો છેવટે સુરતા-નુરતાનો એકતાર કરી પોતાના અલ્પહંગને કર્તાના મહદ્હંગ સાથે જોડીને સદાને માટે શાશ્વત પરમાનંદના આનંદમાં જ વૃત્તિને એવી તો સ્થિર કરે છે કે પળવાર પણ નાશવંત મોહમાં ભટકવા દેતા નથી.

મંગળ પદ ૩

પરમઆનંદ સાગર સોય, સદા લગી ઝીલીયે;
સુધા અમ્રીત પે અતિસાર, પીવાય તેમ પીલીયે. ૧

શબ્દાર્થ

પરમઆનંદ = પરમ આનંદ સાગર = સાગર સોય = તે સદા લગી = કાયમને માટે ઝીલીયે = સ્નાન કરીએ (ઝબોળાઈએ) સુધા = સુધારસ અમ્રીત = અમૃતને પે = પીવું અતિસાર = શ્રેષ્ઠ સાર પીવાય તેમ = જેટલું પીવાય તેટલું પીજીયે = પીઓ.

અનુવાદ

પરમાનંદરૂપ સાગરમાં સદાને માટે સ્નાન કરી સારરૂપ સુધા અમૃતને પીવાય તેટલું પીવું જોઈએ.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી સર્જેલા સમસ્ત વિશ્વના અસંખ્ય ઘાટોમાં નિજકર્તાએ જ સજાતીય ચૈતન અંશ પોંખેલા છે, પરંતુ તે પ્રત્યેક નિજ અંશ ઘાટના સંબંધને કારણે દેહમય બન્યો છે. પરમગુરુનો બોધ ગ્રહણ કર્યા પછી જ્યારે અંશનું અલ્પજ્ઞ હંગ સકર્તાના મહદ્ હંગ સાથે જોડાય ત્યારે તેની તમામ દુન્યવી વૃત્તિઓ વિરમી જાય છે. એટલે તેને નિજપતિનો પરમાનંદ ભોગવવાની ભૂખ જાગે છે. જેથી સુધારસ અમૃત કરતાંય શ્રેષ્ઠ એવા પરમાનંદના રસને સદા સર્વદા જેટલો પીવાય તેટલો પીતા રહેવાનો પરમગુરુ આદેશ આપે છે.

જેના અણુને સોમે ભાગ, નવે નિધ્ય સિધ્યને;
નવ પોંહોંચે સુરેશ લગાર, કહું કઈ વિધ્યને. ૨

શબ્દાર્થ

જેના = જેના (કર્તાના) અણુને = અણુના સોમે ભાગ = સોમાંથી એક ભાગ
નવે નિધ્ય = નવ નિધિઓ સિધ્યને = સિદ્ધિઓ નવ પોંહોંચે = પહોંચે નહીં સુરેશ = દેવોના
રાજા લગાર = થોડું કહું = કહેવું કઈ વિધ્યને = કઈ વિધિથી.

અનુવાદ

નવ નિધિ અને અષ્ટ સિદ્ધિ, સર્જનહારના અણુના સો (૧૦૦)મા ભાગ જેટલીય નથી. ત્યાં દેવોના રાજાની ગતિ પણ પહોંચતી નથી. તેવા કર્તા-પતિનું વર્ણન હું કઈ વિધિથી કરું ?

ભાવાર્થ

નિધિ એટલે જ્ઞાન અને સિદ્ધિ એટલે સંપત્તિ. નવ નિધિ^૩ અને આઠ સિદ્ધિ^૪ સહિતની કુલ ૨૩ સિદ્ધિઓ કૈવલ કર્તાની સામર્થતાના

૩. નવ નિધિ : મહાપદ્મ, શંખ, મકર, કચ્છપ, મુકુંદ, કંદ, નીલ, ખર્વ અને પદ્મ.

૪. અષ્ટ સિદ્ધિ : અણિમા, મહિમા, ગરિમા, લધિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકામ્ય, ઈશિત્વ અને વિશિત્વ.

આણુના સો(૧૦૦)મા ભાગની પણ સરખામણી કરી શકે તેમ નથી. દેવોના રાજા ઈન્દ્ર દેવની ગતિ પણ એ પરમપદ સુધી પહોંચતી નથી. એવા અલેખ પુરુષ રૂપ કર્તા પતિનું કોઈ વિધિથી વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. છતાં તેવા પરમપદનું જ્ઞાન કુવેરસ્વામીએ વિશ્વને આપ્યું છે.

**જેહેના ચિતવનમેં જુગ ચાર, સાર કિલા કરે;
સમે ચિતવન ચારુ મહાંય, કાંય નવ ઊગરે. ૩**

શબ્દાર્થ

જેહેના = જેના (કર્તાના) **ચિતવનમેં** = સંકલ્પમાં **જુગ ચાર** = ચાર યુગ **સાર** = સારી રીતે **કિલા કરે** = આનંદ કરે **સમે ચિતવન** = સંકલ્પ સમાઈ જતાં **ચારુ મહાંય** = ચારેયમાંથી **કાંય નવ** = કાંઈ નહીં **ઊગરે** = બચે.

અનુવાદ

જેના સંકલ્પમાં ચારેય યુગરૂપ^૫ જગત સારી રીતે આનંદ કરે છે અને સંકલ્પ સમાઈ જાય ત્યારે ચાર યુગરૂપ સૃષ્ટિમાંથી કશું ઉગારતું નથી.

ભાવાર્થ

અનાદિ, અનંત અને અદ્વૈત એવા સર્જનહારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પ દ્વારા, પ્રથમ પાંચ વૃત્તિઓથી સકલ સૃષ્ટિની રચના કરી. તેમ છતાં બધું જ જડવત્ લાગ્યું એટલે છેલ્લે છઠ્ઠી કર્તાઅંશવૃત્તિ દ્વારા તે સૌ જડ ઘાટોમાં પોતાનો સજાતીય નિજજાણ સ્વરૂપ ચૈતન અંશ પોખ્યો. આથી સર્વે વિકાસ પામેલી રચના ચેતનવંત બની હલન-ચલન કરવા લાગી.

સર્જનહારે નિજ સંકલ્પથી સમગ્ર રચનાનું એવી રીતે નિર્માણ કર્યું છે કે એક મહાકલ્પ પૂરો થાય ત્યાં સુધી જ તે ટકે. તે પછી સંકલ્પ પૂરો થઈ જતાં બધી જ ઉત્પત્તિ જેવી કે પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિ, સંજમભોગવૃત્તિ, ઈચ્છાવૃત્તિ, ક્રિયાવૃત્તિ, સજીવનવૃત્તિ અને કર્તાઅંશવૃત્તિ કે જેનાથી

૫. યુગ : સત્યુગ, ત્રેતાયુગ, દ્વાપરયુગ અને કળિયુગ

આ સકળ સૃષ્ટિનો ઠાઠ પ્રસાર્યો છે, તે સૌ રચના જે તે વૃત્તિમાં સમાઈ જાય છે અને સર્જનહાર પોતાની છ વૃત્તિઓ અંતરમુખ કરી પોતાનામાં સમાવી લે છે. સૃષ્ટિના આ વિકાસ અને પ્રલયનો ક્રમ સત્યુગ, ત્રેતાયુગ, દ્વાપરયુગ અને કળિયુગના ક્રમમાં મહાકલ્પ પર્યન્ત સતત ચાલ્યા જ કરે છે. સંકલ્પ પૂર્ણ થતાં મૃત્યુલોક, પાતાળલોક સહિત અઠ્ઠાવીસ તબક (લોક) સુધીના તમામ દેવલોકની આઘ લઈ કશું જ અસ્તિત્વમાં રહેતું નથી. માત્ર એક કૈવલ જ અદ્વૈત રૂપે મહાશૂન્યમાં પોતાના કૈવલધામને વિશે રહે છે.

**જેહેના રોમ તણો પરકાશ, વાસ સુખ રહ્યો સંગે;
જેમાં વરતે ચૌદેય લોક, સુરીનર અજ લગે. ૪**

શબ્દાર્થ

જેહેના = જેના (કર્તાના) રોમ તણો = સંવાટાનો પરકાશ = પ્રકાશ વાસ = વસવાટ સુખ રહ્યો = સુખેથી રહ્યો સંગે = સાથે તેહેમાં = તેમાં (સંવાટાના પ્રકાશમાં) વરતે = વર્તે ચૌદેય લોક = ચૌદ લોક સુરીનર = દેવલોક (સુર, નર, દેવ અને મનુષ્યો) અજ = બ્રહ્મા લગે = સુધી.

અનુવાદ

બ્રહ્માની આઘ લઈ દેવ સહિતના ચૌદે લોક કર્તાના એક રોમના (સંવાટાના) પ્રકાશમાં સુખના સંગે નિવાસ કરે છે.

ભાવાર્થ

પંચમહાભૂત, પ્રકૃતિ, પુરુષ અને ખટ પારસની આઘ લઈને કર્તાની પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિનો પ્રકાશ જ્યાં સુધી પહોંચે છે ત્યાં સુધી કર્તાના ક્રતનો ફેલાવો જાણવો. જેમાં અખિલશૂન્ય, અરૂઢશૂન્ય સહિત ઉપરના ભાગે આવેલા ચૌદ તબકનો સમાવેશ થાય છે. અને બાકીના નીચેના ભાગે આવેલ ચૌદ તબક સહિતના કુલ અઠ્ઠાવીસ

તબકની મધ્યમાં કૈવલધામ આવેલું છે. જે પૈકી માત્ર મહિમંડ ઈંડમાં સૃષ્ટિનો પ્રસારો થયેલો છે. જેમાં નિરંજન, નાભિનારાયણ, શક્તિ અને ત્રિગુણાત્મક દેવોથી માંડીને તેત્રીસ કરોડ દેવતાઓ અને નવ કરોડ દેવીઓ સહિતના અંતરીક્ષના ચૌદેય લોક, પાતાળના ચૌદેય લોક, ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના અનંત સ્થૂલ ઘાટોની આઘ લઈ સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના ઘાટો તેમાં જ સુખેથી વસી રહ્યા છે. આ સર્વે રચના, કર્તાના એક રોમના પ્રકાશમાં જ આવરી લેવાઈ છે.

**કોટિ રવિ શશિ તેજ ઉદ્યોત, શોભા નક્ષત્રી સહી;
સ્વાંમી અપરમપાર અલેખ, અલપ ઉપમા કહી. ૫**

શબ્દાર્થ

કોટિ = કરોડો રવિ = સૂર્ય શશિ = ચંદ્ર તેજ = પ્રકાશ ઉદ્યોત = પૂંજ, અજવાળું શોભા = શોભા નક્ષત્રી = નક્ષત્રની સહી = બરાબર સ્વાંમી = પતિ અપરમપાર = અપાર અલેખ = અવર્ણનીય અલપ = અલ્પ, નજીવું ઉપમા = સરખામણી કહી = કહેવાય, કહી.

અનુવાદ

અપરમપાર અને અલેખ સ્વામીના પ્રકાશના પૂંજને કરોડો સૂર્ય, ચંદ્ર અને નક્ષત્રોના પ્રકાશની ઉપમા પણ નાની (અલ્પ) કહેવાય.

ભાવાર્થ

સર્જનહારનું તેજ કરોડો સૂર્ય, ચંદ્ર અને નક્ષત્રોના તેજ કરતાં અનેક ઘણું છે. એવા અપરંપાર અને અલેખ કર્તાના પ્રકાશના પૂંજની સાથે કરોડો સૂર્ય-ચંદ્ર-નક્ષત્રોના તેજની સરખામણી થઈ શકે તેમ નથી, કારણ કે કર્તાના તેજની સરખામણીમાં તો તે અત્યંત અલ્પ લાગે. કર્તાનો પ્રકાશ એટલો અમાપ છે કે સૃષ્ટિના કોઈપણનું તેજ કે તેજનો સમૂહ તેની તોલે આવી શકે તેમ જ નથી.

જેહનો વાર પાર નહીં અંત, સંત સરવે કહે;
કહે કુવેર અલપ મતી જીવ, મહિમા તે શું લહે. ૬

શબ્દાર્થ

જેહનો = જેનો વાર પાર = ફેલાવો નહીં અંત = અંત નથી સંત સરવે = સર્વ સંતજનો
કહે = કહે છે કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે અલપ મતી = ટૂંકી બુદ્ધિ જીવ = જીવ
મહિમા = મહિમા, ગાથા તે = તે શું લહે = શું જાણે ?

અનુવાદ

જે વારપાર અને અંત નથી તેવું સર્વ સંતજનો પણ કહે છે. કુવેરસ્વામી
કહે છે કે તેનો મહિમા ટૂંકી બુદ્ધિના જીવો કેવી રીતે જાણી શકે ?

ભાવાર્થ

ચાર વેદમાં બ્રહ્માજીએ નેતિ - 'નેતિ' શબ્દનો ઉચ્ચાર કરી
સર્જનહારના બ્રહ્મપ્રકાશ માટે અંતરહિત, અનંત અને અમાપ છે,
તેમ દર્શાવ્યું છે. વિશ્વમાં અત્યાર સુધીના તમામ જ્ઞાની સંતોએ પણ
એમ જ કહ્યું છે કે બ્રહ્મપદને માપી શકાય તેમ નથી, તે અનાદિ, નિત્ય
તેમજ અખંડ છે. એટલે તેનો કદી અંત જ નથી.

કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેથી જ અલ્પમતિના અજ્ઞાની જીવો એવા
નેતિ પદ અને નેતિ પદથી પણ પાર એવા અજાણ રહેલા અવર્ણનીય
સર્જનહારનો મહિમા સમજી શકતા નથી.

મંગળ પદ ૪

એવા સાહેબ પામવા સાર, સંતોને સેવીએ;
ન સરે કારજ કિંચિત એક, પૂજા ફળ દેવીએ. ૧

શબ્દાર્થ

એહેવા = એવા, અગાઉ વર્ણવ્યા તેવા **સાહેબ** = માલિક **પામવા** = મેળવવા
સાર = સારુ, ને માટે, વાસ્તે **સંતોને સેવીએ** = સંતોનું સેવન કરવું, સંતોની સેવા કરવી
ન સરે = ફળતું નથી **કારજ** = કાર્ય **કિંચિત** = સહેજપણ **એક** = એક પણ **પૂજા ફળ** = પૂજાનું
 ફળ **દેવીએ** = દેવ-દેવીઓના.

અનુવાદ

એવા માલિકને પામવા માટે સંતોનું સેવન કરવું. અન્ય દેવ-દેવીઓની પૂજાથી માલિકની પ્રાપ્તિનું કાર્ય સહેજ પણ ફળતું નથી.

ભાવાર્થ

સર્જનહારને પામવા માટે સાચા સંત રૂપી પરમગુરુને સેવવા - તેમની સેવા કરવી એ જ માત્ર ઉપાય છે. સર્વથા સમર્પિત થઈને પરમગુરુને શરણે જવું અને તેમણે આપેલા જ્ઞાન - ઉપદેશને જ અનુસરવું. પરમગુરુ જ એકમાત્ર અંશ-અંશીનું જ્ઞાન આપનાર સમર્થ ગુરુ છે. તેઓ સક્તા સિદ્ધાંતને દર્શાવી કૈવલજ્ઞાન દ્વારા અંશોના નિજ સ્વરૂપની ઓળખાણ કરાવે છે અને સક્તા અંશી સાથે મેળાપ કરાવે છે.

આ રીતે પરમગુરુના શરણ સિવાય સર્જનહારને પામવાનો બીજો કોઈ માર્ગ નથી. દેવ-દેવીઓનાં યજન-ભજન-પૂજનથી કદાચ કોઈ સાંસારિક લાભ મળે તેમજ દૈવી ધામોના નાશવંત સુખો વાળી સાયુજય, સાલોક્ય, સામીપ્ય કે સાનિધ્ય મુક્તિ પણ ભોગવવા મળે, છતાં પણ કર્તાપિદ મળતું નથી. એટલે કે દેવ-દેવીની પૂજાથી સર્જનહારને પામવાનું કાર્ય રજમાત્ર ફળતું નથી.

ગુરુ જ્ઞાન ધ્યાન અવિલાન, અહોનિશ કીજયે;

આઠે પોહોર અંગ ઉમંગ, પરમ રસ પીજયે. ૨

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ જ્ઞાન = જ્ઞાન ધ્યાન = ધ્યાન અવિલાન = અવલોકન, ચિંતન
 અહોનિશ = રાત્રિ-દિવસ કીજીયે = કરવું આઠે પોહોર = ૨૪ કલાક અંગ = શરીર
 ઉમંગ = ઉત્સાહ પરમ રસ = શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન રસ પીજીયે = પીવું, રસ પાન કરવું.

અનુવાદ

ગુરુના જ્ઞાન અને ધ્યાનનું અહર્નિશ અવિલાન (ચિંતન) કરવું. આઠેય પહોર શરીરમાં ઉમંગ ધારણ કરી પરમરસનું પાન કરવું.

ભાવાર્થ

પરમવિશેષ અંશ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે, સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરવા માટે તેમણે ધર્મ ગ્રંથો તેમજ વિવિધ સાખી - પદોની રચના કરી છે. આમાં તેમણે ન્યાયબદ્ધ રીતે નાશવંત અને શાશ્વતનો ભેદ દર્શાવી અંશ - અંશીના જ્ઞાનને દર્શાવવા પુરુષાર્થ કર્યો છે. મુમુક્ષુજનોએ કેવલ કર્તાનું અહર્નિશ રટણ કરવું તેમજ આઠેય પહોર (૨૪ કલાક) શરીરમાં ઉમંગ ધારણ કરીને પરમગુરુએ દર્શાવેલ કેવલજ્ઞાનરૂપી અમૃતરસનું પાન કરવું જોઈએ.

તેને નવ રહે જીવ જંજાળ, પાલ મનને વિષે;
 નવ વ્યાપે રાગ ને દ્વેષ, રહે સત્ગુરુ પખે. ૩

શબ્દાર્થ

તેને = એને, તેને નવ રહે = ન રહે જીવ = જીવપશું જંજાળ = માયા, બંધન
 પાલ = ૨૪ સેકન્ડનો સમય, પળ મનને વિષે = મનમાં નવ વ્યાપે = ન રહે રાગ = મોહ,
 ખેંચાણ ને = અને દ્વેષ = ઈર્ષ્યા રહે = રહે સત્ગુરુ = સત્ગુરુ પખે = પક્ષમાં, મતમાં,
 માર્ગમાં.

અનુવાદ

સત્ગુરુના બતાવેલા માર્ગે ચાલે તો તેવા મુમુક્ષુના મનમાં પળવાર

પણ જીવપણાની ઉપાધિ રહેતી નથી, તેમજ (તેમને) રાગ અને દ્વેષ વ્યાપતો નથી.

ભાવાર્થ

જે સર્વરૂપે સમર્પિત થઈને પરમગુરુના શરણમાં રહી, તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલી આજ્ઞાઓને ચુસ્તપણે અનુસરે, તેમજ તેમના દ્વારા રચિત ધર્મગ્રંથમાં દર્શાવેલ જ્ઞાનોપદેશ રૂપી અમૃતનું પાન કરે, એવા મુમુક્ષુજનોને જીવદશાની કોઈપણ જંજાળ વળગતી નથી. સતત પરમગુરુના લક્ષ સાથે વૃત્તિ જોડીને રહેવાથી અજ્ઞાન દશાને કારણે નીપજતી આશા-તૃષ્ણા, હરખ-શોક, મોહ-મમતા, માન-અપમાન, કામ-ક્રોધ અને ઈર્ષા સહિતની રાગ-દ્વેષવાળી તમામ વૃત્તિઓની ઉપાધિઓ સર્વથા નાશ પામે છે.

તેનું સમરણ શુદ્ધ વિચાર, સંત નિશ્ચે કર્યા;
કોટિ વિષ્ણુ અનંત અપાર, એહી વિધિ ઓધર્યા. ૪

શબ્દાર્થ

તેનું = તેનું સમરણ = રટણ શુદ્ધ = પવિત્ર વિચાર = વિચાર સંત = સંત નિશ્ચે કર્યા = નક્કી કર્યો, નિર્ણય કર્યો કોટિ = પ્રકાર વિષ્ણુ = વૈષ્ણવો અનંત = અગણિત અપાર = પાર વિનાના એહી વિધિ = આ પ્રમાણે ઓધર્યા = ઉદ્ધાર થયો.

અનુવાદ

સંતોએ નિર્ણય કરેલા માર્ગ પ્રમાણે જેમનું સમરણ અને શુદ્ધ વિચાર છે. તેવા અનંત કોટી અને અપાર વૈષ્ણવો આ પ્રકારના આચરણથી જ ઉદ્ધાર પામ્યા છે.

ભાવાર્થ

આવા સમર્પિત થયેલા મુમુક્ષુઓ હંમેશને માટે પરમગુરુએ નિર્દેશ કરેલા માર્ગ પ્રમાણે રહેણીકરણી પાળી શુદ્ધ વિચાર, વાણી અને

વર્તનપૂર્વક જીવન જીવીને આઠેય પહોર કેવલ, કેવલ...ના પ્રગટજાપનું રટણ કરે છે. તેથી જ જેમને સકર્તા સર્જનહારને પ્રાપ્ત કરી અખંડ કેવલ મોક્ષ પામવાની અંતરમાં ભાવના હોય તેઓએ પરમગુરુ દ્વારા દશવિલ વિધિ પ્રમાણે પ્રેમપૂર્વક ધર્માચરણ કરવું.

ભુતકાળમાં પણ એવી સારધાર ભક્તિ દ્વારા ધર્મપરાયણ જીવન જીવીને અનેક પ્રકારના અનંત વૈષ્ણવો સાયુજ, સાલોક, સામીપ્ય અને સાનિત્ય મુક્તિને પામ્યા છે.

**એહેવી સાખ્ય સકલની જોઈ, મોઈ દઢતા ભઈ;
સત્ કુવેર ગુરુના ચરણ, છાંડી નવ જાય કઈ. ૫**

શબ્દાર્થ

એહેવી = એવી સાખ્ય = પ્રમાણ સકલની = બધાની જોઈ = જોઈ મોઈ = મને દઢતા = વિશ્વાસ ભઈ = થઈ (થયો) સત્ કુવેર = સત કુવેરસ્વામી ગુરુના = ગુરુના ચરણ = શરણ છાંડી = ત્યજીને નવ જાય = જાય નહીં કઈ = બીજે ક્યાંય.

અનુવાદ

આવી દરેકની શાખ (પ્રમાણ) જોઈ મારામાં પણ દઢતા આવી છે. સત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે એવાની દઢતા ગુરુનાં ચરણ છોડીને બીજે ક્યાંય જતી નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે, અગાઉ દર્શાવ્યા પ્રમાણેની ભક્તિની રીત અને ગુરુ પ્રત્યેનો સમર્પણભાવ જરૂરી છે. આવા સમર્પિત મુમુક્ષુઓના સર્વ વ્યવહારો સકર્તા સિદ્ધાંતના આઘ સ્થાપક પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના આદેશ પ્રમાણે થાય તો જ તેમની ભક્તિ અને ભાવનામાં પૂર્ણ દઢતા અને સમર્પણતા આવે છે.

આથી પરમગુરુના શરણે જ સમર્પિત થવાનો નિશ્ચય વધુ દઢ

થાય છે જેથી ગુરુના પવિત્ર પાવન ચરણોમાં ચિત્ત સ્થિર થતાં વૃત્તિ અન્યત્ર ક્યાંય ભટકે નહીં.

મંગળ પદ ૫

ખોજો ગુરુગ્યમ વારમવાર, સાર સુખ પાંમવા;
રાખો ઉર અંતર અહમેવ, ભવ દુઃખ વામવા. ૧

શબ્દાર્થ

ખોજો = શોધો ગુરુગ્યમ = ગુરુ પાસેથી મેળવેલી સમજ વારમવાર = વારંવાર
સાર = સત્ત્વ, સારાંશ સુખ = તન અને મનને ગમે તેવી અનુભૂતિ પાંમવા = પ્રાપ્ત કરવા
રાખો = રાખો ઉર = હૃદય અંતર = અંતર મન અહમેવ = ગૌરવ ભવ = જગત
દુઃખ = તન અને મનને ન ગમે તેવી અનુભૂતિ વામવા = મટાડવા, ટાળવા.

અનુવાદ

સારરૂપ સુખને પામવા માટે ગુરુગમની નિરંતર શોધ કરો. ભવદુઃખમાંથી મુક્ત થવું હોય તો ગુરુગમના લક્ષનો અહમેવ હૃદયમાં રાખો.

ભાવાર્થ

અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર દૂર થવાથી જ સંસારનાં બંધનો અને ભ્રમણાઓ નષ્ટ થાય છે. આવું શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું હોય તો ગુરુની કૃપા પ્રાપ્ત કરવી પડે. ગુરુગમ તો ગુરુને પ્રસન્ન કરવાથી જ મળે. એટલા માટે જ સાચા ગુરુની શોધ કરવી અને તેમના દિવ્ય જ્ઞાનને સતત અંતરમાં (હૃદયમાં) રાખવું. માનવદેહ મળ્યા પછી તેનો અંતિમ સારરૂપ લક્ષ્ય પ્રભુપદની પ્રાપ્તિ અને જન્મ-મરણના બંધનમાંથી મુક્તિનો હોવો જોઈએ. ભવદુઃખરૂપ જન્મ-મરણના દુઃખમાંથી મુક્ત

થવું હોય તો હરહંમેશ ગુરુઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા પરમગુરુના આપેલ જ્ઞાન ઉપદેશને હૃદયમાં ધારણ કરી સતત અનુસરવું પડે.

શિખ સહસ્ત્ર જનમની હોય, હરિ ત્હેમાં ગતિ;
તેહેને પ્રગટે વ્રેહ વૈરાગ, આવે શુદ્ધ ગુરુ ગતિ. ૨

શબ્દાર્થ

શિખ = શિખામણ સહસ્ત્ર = હજાર જનમની = જન્મની હોય = હોય હરિ = નિજપતિ
ત્હેમાં = તેની અંદર ગતિ = સમજ તેહેને = તેને પ્રગટે = પ્રગટ થાય વ્રેહ = વિરહ
વૈરાગ = સંસાર ઉપરની આસક્તિનો અભાવ આવે = આવે શુદ્ધ = પવિત્ર
ગુરુ ગતિ = ગુરુની સમજ.

અનુવાદ

હજારો જન્મના ઉપદેશરૂપ શિખામણને અંતે તેમના હૃદયમાં શાશ્વત પદનો વિરહ અને નાશવંત પદાર્થો પ્રત્યે વૈરાગ પ્રગટ થાય છે અને ગુરુની શુદ્ધગતિ પ્રાપ્ત થતાં તેનામાં હરિની સમજ આવે છે.

ભાવાર્થ

મોક્ષગતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે તો હજારો જન્મપર્યંત સદ્ગુરુના શરણમાં ધીરજ અને નિષ્ઠાપૂર્વક સમર્પિત થઈને રહેવું પડે અને તેમના ઉપદેશરૂપ શિખામણને અનુસરવી પડે. આમ, અત્યંત દીર્ઘકાળ પછી જ પરમગુરુનું શરણું પ્રાપ્ત થાય છે. તેમનાં વચનો શ્રદ્ધાપૂર્વક સેવન કરવાથી જ જ્ઞાનદૃષ્ટિ ઊઘડે છે. સાચા સર્જનહારની સમજ પ્રાપ્ત થતાં કર્તાપદ પામવા માટેની આરત ઉદ્ભવે છે. મુમુક્ષુના હૃદયમાં કર્તાને હજુ સુધી ન મળ્યાનો વિરહાગ્નિ પ્રગટે છે. જ્યારે આંતરિક વૃત્તિઓની ગતિ શુદ્ધ થાય છે, ત્યારે સંસારની વાસનાઓ પ્રત્યે વૈરાગનો ભાવ પ્રગટે છે અને ચિત્ત સાંસારિક વૃત્તિઓથી વિમુખ થઈ માત્ર કર્તાપદને પામવાની તાલાવેલી જ અનુભવે છે.

જેહને અજપદ ને કેલાસ, વાસ મન નવ છકે;
સુખ ચૌદ લોકનું જેહ, તણાવંત્ કરી લખે. ૩

શબ્દાર્થ

જેહને = જેને અજપદ = બ્રહ્મપુરી ને = અને કેલાસ = કેલાસપુરી વાસ = વસવાટ
મન = મન, ઈચ્છા નવ છકે = છકે નહીં સુખ = સુખ ચૌદ લોકનું = ચૌદેય લોકનું
જેહ = જે તણાવંત્ = તણાખલા સમાન, તુચ્છ કરી = કરીને લખે = દર્શાવે છે.

અનુવાદ

(જેના મનમાં કર્તાપદ માટે પ્રેહ જાગ્યો છે), તેનું મન બ્રહ્મપુરી કે કેલાસપુરીમાં વસવા માટે પણ ચલિત થતું નથી. તેમજ ચૌદલોકના સુખને પણ તૃણાવત્ માને છે.

ભાવાર્થ

આગળ દર્શાવ્યા મુજબના પરમગુરુના બોધથી જાગૃત થયેલા અને જેના હૃદયમાં પરમપદ પામવા માટેનો પ્રેહ તથા સંસારના નાશવંત પદાર્થો પ્રત્યે વૈરાગ્ય પ્રગટ્યો છે, તેવા મુમુક્ષુને બ્રહ્માજીના બ્રહ્મસદન કે શંકરના કેલાસધામનાં સુખો આકર્ષી શકતાં નથી કે માણવા માટે લોભાતાં નથી તેમજ ચૌદલોકનાં અગણિત ભૌતિક સુખોને તરણાવત્ (તુચ્છ) સમજી ત્યજી દે છે.

તેહેની બુદ્ધિ બેગ બિલાહાર, જાહેર થઈ ઝૂઝવે;
જેહેના જ્ઞાન ખડગનો ધાવ, કોઈ નવ રૂઝવે. ૪

શબ્દાર્થ

તેહેની = તેની બુદ્ધિ = બુદ્ધિ બેગ = સેનાપતિ બિલાહાર = જલદીથી હાર ન માને તેવી વૃત્તિવાળો જાહેર = જાહેર થઈ = થઈ ઝૂઝવે = ઝૂઝે, જોરથી લડે જેહેના = જેના જ્ઞાન = જ્ઞાન ખડગનો = તલવારનો ધાવ = ધા કોઈ = ગમે તે નવ = નહીં રૂઝવે = રૂઝાવે, મટાડે.

અનુવાદ

તેની બુદ્ધિ સેનાપતિરૂપ બની, કદાપિ હાર ન માને તેવી હોઈ વિષય-વાસનાઓ સામે જાહેરમાં ઝઝૂમે છે. જ્ઞાનરૂપ તલવારના ઘા જેને લાગે છે, તેને કોઈ રૂઝવી શકતું નથી.

ભાવાર્થ

જેમ સેનાપતિ યુદ્ધના મેદાનમાં કદી હાર સ્વીકારતો નથી અને પોતાની પૂરી તાકાત લગાવીને ઝઝૂમે છે, તેમ મુમુક્ષુઓની જ્ઞાનથી જાગ્રત થયેલી બુદ્ધિ પણ ષડ્ગુણોનો પૂરી તાકાતથી સામનો કરે છે અને તેમને વશ થતી નથી.

આવા જાગૃત મુમુક્ષુઓનો ઉપદેશ અન્યોને પણ ઊંડી અસર કરે છે. સાંભળનાર પણ મુમુક્ષુ બની જાય છે, તેથી આવા મુમુક્ષુઓ તારણ-તરણ એટલે કે પોતે ભવસાગર તરનારા અને અન્યને તારનાર બને છે. આમ, જેને જ્ઞાનરૂપ તલવારના ઘા લાગે છે, તેને કોઈ પણ પ્રકારની સાંસારિક વાસનાઓ ડગાવી શકતી નથી કે ઘાને રૂઝાવી શકતી નથી.

જ્ઞાન ખડક ઘાવની પીર, ધીર કોઈ નવ ધરે;
સત્ કુવેર ગુરુ પરતાપ, શબ્દ સનમુખ લરે. ૫

શબ્દાર્થ

જ્ઞાન ખડક = જ્ઞાનરૂપ તલવાર ઘાવની = ઘાની પીર = પીડા ધીર = ધીરજ (અડગ)
કોઈ = ગમે તે નવ = ના ધરે = ધારણ કરે સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી ગુરુ = ગુરુના
પરતાપ = પ્રતાપથી શબ્દ = શબ્દ, વાણી સનમુખ = સામે, સમક્ષ, ની પ્રત્યે લરે = લરવું,
નમી પડવું, હાર સ્વીકારવી.

અનુવાદ

આગળ દર્શાવ્યા પ્રમાણે મુમુક્ષુને જ્ઞાનરૂપ તલવારથી થયેલી ઘાની

વેદના એટલી તીવ્ર હોય છે કે તેના મનમાં ધીરજ રહેતી નથી. સત્ કુવેરસ્વામી કહે છે કે તે પણ ગુરુકૃપા થકી ગુરુના શબ્દ રૂપ ઉપદેશ પ્રત્યે નમી પડે છે.

ભાવાર્થ

જ્ઞાનથી જાગ્રત થયેલા મુમુક્ષુને પરમગુરુના જ્ઞાનરૂપ તલવારનો ઘા એટલો બધો ઊંડો લાગ્યો હોય છે કે એવા ઘાયલની વાત ઘાયલ જ જાણે છે. તેમની વેદનાનું દુઃખ બીજા કોઈ અનુભવી શક્તા નથી. એ વેદનાનું દુઃખ મુમુક્ષુને પતિપદના વિયોગનું છે. તેથી તે વ્રેહમાં ફેરવાઈ જતાં પરમપદની પ્રાપ્તિ માટે ઉતાવળો થાય છે. તેને કોઈ જાતની ધીરજ રહેતી નથી. અર્થાત્ સંસારના ભોગ-વૈભવમાં તેને સુખ-ચેન દેખાતું નથી. આવા ઘાયલના ઘાને અન્ય કોઈ સમજી શકે તેમ નથી. માત્ર સમર્થ પરમગુરુનો કૈવલજ્ઞાન રૂપી મલમ જ રૂઝવી શકે છે. તેઓ સમજી શક્યા છે કે પરમપદની પ્રાપ્તિ એટલે કે અખંડ કૈવલ મોક્ષ મેળવીશું તોજ જન્મ-મરણના ચક્કરમાં ફરી આવવું પડશે નહીં. આ દુઃખ માત્ર પરમગુરુ સિવાય અન્ય કોઈ દૂર કરી શકે તેમ નથી. એટલા માટે જ આવા મુમુક્ષુ, પરમગુરુના શરણમાં દોડી આવે છે અને પરમગુરુની આજ્ઞાઓને આધિન થઈને રહે છે.

મંગલ પદ ૬

લાગી જ્ઞાન શબ્દ કી ચોટ, ઓટ કીસકી ગ્રહું;
તોડી અજ્ઞાન આવરણ ઢાલ, જીવ તો કેમ રહું. ૧

શબ્દાર્થ

લાગી = લાગી જ્ઞાન = સમજ શબ્દ કી = શબ્દની ચોટ = પ્રહાર ઓટ = ઓથ, ઓથું,

પડદો, આવરણ કીસકી = કોની ગ્રહું = ગ્રહણ કરું તોડી = તોડી અજ્ઞાન = અણસમજ
આવરણ = આવરણ, પડદો ઢાલ = ઢાલ જીવ = જીવ તો કેમ = શા માટે? રહું = રહું?

અનુવાદ

જ્ઞાન શબ્દોના પ્રહાર લાગતાં કોનું ઓથું ગ્રહણ કરવું? કારણ કે, અજ્ઞાનના આવરણરૂપી ઢાલ પણ નષ્ટ થઈ. હવે જીવદશામાં શા માટે રહેવું?

ભાવાર્થ

જીવોને કર્તાપદની ભક્તિથી દૂર રાખનાર આવરણ, માત્ર અજ્ઞાન છે. પરમગુરુના ઉપદેશાત્મક જ્ઞાનના શબ્દો રૂપી પ્રહારથી અજ્ઞાનના આવરણરૂપી ઢાલ તૂટી જાય છે. જેથી હવે કર્તાની ભક્તિથી વિમુખ રાખનાર કોઈ આવરણ રહેવા પામતું નથી. અર્થાત્ માનવીની જીવદશા નાશ પામે છે. આવા મુમુક્ષુની અલ્પજ્ઞાણ કર્તાની મહદ્જ્ઞાણ સાથે જોડાવાથી, સંસારનો કોઈ પણ પદાર્થ શક્તિમાન નથી કે જે પતિ પ્રત્યેની આરતમાં ઓટ લાવી શકે.

સંગી માર્યા પાંચ પચીસ, શિશ સબ છેદીયા,
કાયાનગરની માંહી, અમલ ગુરુકા ભેદીયા. ૨

શબ્દાર્થ

સંગી = સાથી માર્યા = માર્યા પાંચ = પાંચ તત્ત્વ પચીસ = પચીસ પ્રકૃતિ
શિશ = મસ્તક સબ = બધા છેદીયા = છેદા કાયાનગરની = શરીરની માંહી = અંદર
અમલ = સત્તા ગુરુકા = ગુરુના ભેદીયા = પ્રવેશ કર્યો.

અનુવાદ

પાંચ તત્ત્વો અને પચીસ પ્રકૃતિરૂપ સાથીદારોનાં મસ્તક છેદાતાં, કાયાનગરમાં ગુરુના જ્ઞાનનો અમલ વર્તાયો.

ભાવાર્થ

દેહના બંધારણમાં પાંચ તત્ત્વો અને પચીસ પ્રકૃતિરૂપ સાથીદારો હતા. આ સાથીદારો અંશને મોક્ષ માર્ગે જતાં અટકાવતા હતા. કારણ કે અજ્ઞાનને લીધે અંશ દેહના તત્ત્વોને વશ થઈને વર્તતો હતો, પરંતુ પરમગુરુના જ્ઞાનથી પ્રકૃતિનાં તત્ત્વો જે અધોમુખી વ્યવહાર કરતાં હતાં, તે ઊર્ધ્વમુખી બનીને આત્મકલ્યાણની પ્રવૃત્તિમાં જોડાયાં. અજ્ઞાનને લીધે મન ઉપર પ્રકૃતિની જે પકડ હતી તે દૂર થઈને મન મુક્ત થયું. એટલે મન ઉપર ગુરુના જ્ઞાનમય આદેશનો અમલ શરૂ થયો. તેથી અંશ હવે ગુરુના જ્ઞાન-આદેશ મુજબ આચરણ કરવા લાગ્યો.

**કિની દશ દરવાજે સાહાય, જાય ચોકી બેસવા;
કામ ક્રોધ લોભ મદ ચોર, દેવે નહીં પેસવા. ૩**

શબ્દાર્થ

કિની = કરી **દશ દરવાજે** = દશ ઈન્દ્રિયો રૂપી પ્રવેશદ્વાર **સાહાય** = મદદ **જાય** = જાય **ચોકી** = પહેરો **બેસવા** = બેસવા **કામ** = કામ **ક્રોધ** = ગુસ્સો **લોભ** = લોભ **મદ** = અભિમાન **ચોર** = ચોરી કરનાર **દેવે નહીં** = દેશે નહીં **પેસવા** = પ્રવેશવા.

અનુવાદ

(જ્ઞાનરૂપી ગુરુનો ઉપદેશ) દસ ઈન્દ્રિયો રૂપી દસ દરવાજા પર સહાયતા માટે ચોકી કરવા બેસે છે; કામ, ક્રોધ, લોભ અને મદરૂપી ચોરને પ્રવેશવા દેતા નથી.

ભાવાર્થ

જાણે દેહ એક નગર છે. તેના દશ દરવાજા તે પાંચ કર્મેન્દ્રિય અને પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો છે. તે દસ દરવાજા પર ગુરુનો જ્ઞાનમય ઉપદેશ (જ્ઞાનોપદેશ) ચોકી કરવા બેસે છે. આ જ્ઞાનરૂપી ચોકીદાર, મનમાં

પ્રવેશવા જતાં ચોરો જેવા કે કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને સાંસારિક વાસનાઓને રોકે છે.

એટલે કે ઈન્દ્રિયો જ્ઞાન-ઉપદેશની ચોકીથી અયોગ્ય માર્ગે ન વપરાતાં શુદ્ધ થયેલા અંતઃકરણને જ આધીન રહે છે. તે અંશના કલ્યાણ માટેના કાર્યમાં જ અભિમુખ થઈ જાય છે. અંશ પરમગુરુની શરણાગતિ સ્વીકારે એટલે દેહના બંધારણમાં રહેલાં સૌ તત્ત્વો ઊર્ધ્વમુખી બની સ્વામીરૂપ અંશને વશ થઈ હકારાત્મક રીતે વર્તે છે.

**કિની કબજે ચારુ વરણ, અમલ આપકો કર્યો;
હાર્યો કાયાનગરનો રાય, ગુરુ ચરણ્યે પડ્યો. ૪**

શબ્દાર્થ

કિની = કર્યો **કબજે** = તાબામાં **ચારુ** = ચારેય **વરણ** = વર્ણ **અમલ** = સત્તા **આપકો** = પોતાનો **કર્યો** = કર્યા **હાર્યો** = હારી ગયો **કાયાનગરનો** = શરીર રૂપી નગરનો **રાય** = રાજા, માલિક **ગુરુ ચરણ્યે** = ગુરુના ચરણમાં **પડ્યો** = પડ્યો, નમ્યો.

અનુવાદ

ગુરુના જ્ઞાનરૂપી ઉપદેશના અમલથી ચારે વર્ણરૂપ ચાર અંતઃકરણ તાબામાં થાય છે ત્યારે કાયાનગરનો રાજા (રાય) પોતાની હાર સ્વીકારે છે અને ગુરુના ચરણમાં પડે છે.

ભાવાર્થ

અહીં કાયાને નગરનું રૂપક આપ્યું છે.

આ કાયા રૂપી નગરમાં ચાર વર્ણ (બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય, ક્ષત્રિય અને શુદ્ર) રૂપી ચાર અંતઃકરણો (મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર) છે. કાયાનગરનો રાજા (સ્વામી) અંશ છે. અંશ અજ્ઞાનવશ હોય તો કાયાનગરના ચાર અંતઃકરણનો જ અમલ વર્તાય અને અંશ તેમના તાબે થઈ તેમની ઈચ્છા પ્રમાણે વર્તે.

જ્ઞાનથી જાગ્રત થયેલા અંશની શક્તિ જ્યારે સર્વોપરી બની રહે છે, ત્યારે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકારને તાબામાં લઈ લેતાં ગુરુના જ્ઞાનનો અમલ વર્તાય છે.

જેમ નગરનો રાજા હાર સ્વીકારી શરણાગતિ સ્વકારે તો તમામ રૈયત પણ શરણાગત થાય છે, તેમ ગુરુના જ્ઞાનથી જાગ્રત થયેલા અંશ ગુરુના શરણમાં સમર્પિત થઈ જાય એટલે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર પણ ગુરુના ઉપદેશ પ્રમાણે અનુસરે છે.

**એહેવી નિષ્ઠા નમણતા જોઈ, ગુરુ રાય રીઝીયા;
કરી કરુણા કુવેર શિર હાથ, ફેરી રાજ દીજ્યા. ૫**

શબ્દાર્થ

એહેવી = આવી નિષ્ઠા = નિષ્ઠા, વફાદારી નમણતા જોઈ = નમ્રતા જોઈ
ગુરુ રાય = ગુરુઓમાં શ્રેષ્ઠ ગુરુદેવ રીઝીયા = રીઝાયા, પ્રસન્ન થયા કરી કરુણા = દયા
કરીને કુવેર = કુવેરસ્વામી શિર = મસ્તક હાથ = હાથ ફેરી = ફેરવીને રાજ = રાજ્ય
દીજ્યા = આપ્યું.

અનુવાદ

આવી નિષ્ઠા અને નમ્રતા જોઈ ગુરુરાય પ્રસન્ન થાય છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે પ્રસન્ન થયેલા ગુરુએ અંશ ઉપર કરુણારૂપી હાથ માથે મૂકી કાયાનગરનું રાજ્ય પાછું (અંશને) સુપ્રત કર્યું.

ભાવાર્થ

અંશ જ્યારે ગુરુ ઉપદેશથી જ્ઞાન મેળવે છે ત્યારે પ્રકૃતિની બધી પક્કડમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે અને અંશ નિહંગ થઈ દૃઢતા અને નિષ્ઠાપૂર્વક શરણાગત તરીકે વિનમ્રભાવથી માત્ર ગુરુજ્ઞાનના શુદ્ધ માર્ગને જ અપનાવે છે.

અંશ સંસારની જંજાળો ત્યજીને જ્ઞાન દૃષ્ટિથી નિહાળીને

ઊર્ધ્વગતિને માર્ગે વળે છે, ત્યારે તેની સ્થિર નિષ્ઠા અને શરણાગતિ જોઈ પરમગુરુ તેના પર પ્રસન્ન થાય છે. તેઓ કરુણા કરીને કાયાના રાજારૂપી અંશને તેનું ‘રાજ્ય’ પાછું સોંપે છે, એટલે કે દેહ પર રાજ કરતા ગુણ, ઘણ, ઈન્દ્રિયો અને અંતઃકરણ વિગેરે ઉપર ચઢેલા અજ્ઞાનરૂપ આવરણોને દૂર કરી અંશને પોતાનું શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ બક્ષે છે.

મંગળ પદ ૭

શુદ્ધ સમજ વિવેક વજીર, ધીર જોઈ આપીયો;
કર્યો કુબુદ્ધિ ઉચાકર જેહ, આગ્યે હુતો પાપીયો. ૧

શબ્દાર્થ

શુદ્ધ = ચોખ્ખું, પવિત્ર સમજ = જ્ઞાન વિવેક = સારાસાર સમજવાની બુદ્ધિ
વજીર = પ્રધાન ધીર = ધીરજ જોઈ = જોઈને આપીયો = આપ્યો કર્યો = કર્યો
કુબુદ્ધિ = દુષ્ટ બુદ્ધિ ઉચાકર = બરતરફ જેહ = જે આગ્યે = આગળ હુતો = હતો
પાપીયો = પાપી.

અનુવાદ

આગળ જે પાપી અને દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો પ્રધાન હતો તેને બરતરફ કરી શુદ્ધ સમજ રૂપી વિવેકને તેનું ધૈર્ય જોઈને પ્રધાનપદ આપ્યું.

ભાવાર્થ

રાજાનું કામકાજ પ્રધાન દ્વારા લેવાતાં નિર્ણયો પ્રમાણે ચાલે છે, તેમ દેહનું કામકાજ બુદ્ધિ પ્રમાણે ચાલે છે. ગુરુ જ્ઞાન મેળવ્યા પહેલાંની દશામાં બુદ્ધિ અજ્ઞાની હોવાથી કામાદિક વાસનાઓમાં તણાતી હોય છે, એટલે તેવી દશામાં દેહના પ્રધાનરૂપ બુદ્ધિ જે નિર્ણય કરે છે તે

પાપી, પ્રપંચી, અનીતિભરી અને સ્વાર્થી હોવાથી તે દુષ્કૃત્યો કરાવે છે, પરંતુ પરમગુરુના શરણમાં સમર્પિત થવાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી અજ્ઞાન દૂર થતાં શરીરમાં પ્રધાનપદે શુદ્ધ સમજ અને વિવેકવાળી બુદ્ધિનો ઉદય થાય છે. પાપી અને પ્રપંચી દુષ્કૃત્યો કરાવનારી બુદ્ધિ હવે સારાસાર, યોગ્યાયોગ્ય વગેરેને સારી રીતે સમજનારી બને છે. પછી સમજ અને વિવેકી બુદ્ધિથી લેવાતા બધા જ નિર્ણયો શુદ્ધ અને સાત્ત્વિક રીતે લેવાય છે.

આમ, ગુરુના જ્ઞાનથી સમજ પ્રાપ્ત થતાં દુષ્ટ બુદ્ધિ રૂપી પ્રધાન દૂર થાય છે અને તેને સ્થાને ધીરજ અને વિવેકવાળી નિર્ણાયક શુદ્ધ બુદ્ધિ પ્રધાનપદે નિયુક્ત થાય છે.

દીયો દયા જાણીને દયાળ, ધરમ કોટવાલકુ;
કીયો કામ કરાવન એહ, નગર રખવાલકુ. ૨

શબ્દાર્થ

દીયો = દીધું દયા = દયા જાણીને = જાણીને દયાળ = દયાળુ ધરમ = ધર્મ
કોટવાલકુ = ચોકીદારને કીયો = કર્યો કામ = કામકાજ કરાવન = કરાવવાનું એહ = એ
નગર = શહેર રખવાલકુ = રખેવાળ, રખેવાળપણું.

અનુવાદ

નગરરૂપ કાયાનું રક્ષણ કરવા માટે દયાળુ ગુરુદેવે દયા જાણીને કોટવાળ તરીકે ધર્મની નિમણૂક કરીને રખેવાળું સોંપ્યું.

ભાવાર્થ

કાયા એટલે જાણે એક નગર. નગરની ચોકી કોટવાળ કરે. તેમ કાયારૂપી નગરની ચોકી કરવા માટે અંશ પર દયા કરીને પરમગુરુએ ધર્મની કોટવાળ તરીકે નિમણૂક કરી છે. જેથી કાયા દ્વારા જે કાંઈ કર્મો થાય તે પહેલાં ધર્મની ચકાસણીમાંથી પસાર-મંજૂર થાય. આથી

કોઈ પણ કર્મ, ધર્મની નીતિ વિરુદ્ધ હોય, તો તેની ધર્મ દૃષ્ટિથી થતી ચકાસણીના આરંભે જ એવા કર્મો થતાં અટકી જાય છે. એટલે ધર્મ વિરુદ્ધનાં કે અનીતિભર્યાં બધાં જ દુષ્કૃત્ય પ્રારંભથી જ અટકી જાય છે.

તાત્પર્ય એ છે કે જે ધર્મસંમત હોય તે જ કાર્ય દેહ દ્વારા થતાં તમામ કર્મો શુદ્ધ અને સાત્ત્વિક વૃત્તિવાળાં થાય.

**શીલ સહેજ સંતોષ ને સત્ત્વ, શ્યાંમના સંગના;
દીના પલંગ પટાવત ચાર, આપના અંગના. ૩**

શબ્દાર્થ

શીલ = શીલ (ચારિત્ર્ય) **સહેજ** = સહજતા **સંતોષ** = સંતોષ **ને** = અને **સત્ત્વ** = સાત્ત્વિકતા **શ્યાંમના** = પતિના (અશના) **સંગના** = સાથેના **દીના** = આપ્યું **પલંગ** = પલંગ **પટાવત** = પટાવાળા, અંગરક્ષક **ચાર** = ચાર **આપના** = પોતાના **અંગના** = શરીરના.

અનુવાદ

પોતાના શરીરના પલંગ પર બિરાજમાન અંશરૂપ સ્વામીની સેવા કરવા માટે શીલ, સહજતા, સંતોષ અને સાત્ત્વિકતા - એમ સાથે રહેવાવાળા ચાર અંગરક્ષકની નિમણૂક કરવામાં આવી છે.

ભાવાર્થ

શરીર જાણે એક પલંગ છે. પિંડ બ્રહ્માંડની સંધિને વિષે શરીરના 'શ્યામ' એટલે સ્વામીરૂપ અંશ બિરાજે છે. આ સ્વામીની રક્ષા કરવા માટે શીલ, સહજતા, સંતોષ અને સાત્ત્વિકતા એ ચાર સંભસકૃણો રક્ષક છે, આ સુવ્યવસ્થા સદ્ગુરુની કૃપાથી થઈ છે. અગાઉ જ્યારે ગુરુગમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ન હતું, ત્યારે અજ્ઞાની દશા હતી. તેવી અજ્ઞાનયુક્ત દશામાં 'શ્યામ' (સ્વામી - અંશ)ના સહાયક સેવકો (અનુચરો) વિશુદ્ધ વૃત્તિવાળા અને ધર્મપાલક ન

હતા. તેથી અધર્મ આચરતા, પરંતુ ગુરુગમ થકી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં, અંશના અનુચરો રૂપી સૌ વૃત્તિઓ પણ સાત્ત્વિક વૃત્તિવાળી થઈ જાય છે.

**કીનો સનમાન શુદ્ધ સહુકાર, કાર નાણાં તણો;
જોયે ખરચવા વાપરવા જેહ, દ્રવ્ય આપે ઘણો. ૪**

શબ્દાર્થ

કીનો = કર્યો **સનમાન** = સત્કાર **શુદ્ધ** = ચોખ્ખું, પવિત્ર **સહુકાર** = શરાફ, નાણાવટી **કાર** = કાર્ય, વહેવાર, વહીવટ **નાણાં તણો** = નાણાંનો **જોયે** = જોઈએ **ખરચવા** = ખર્ચવા **વાપરવા** = વાપરવા માટે **જેહ** = જે **દ્રવ્ય** = નાણું **આપે** = આપે, આપવું **ઘણો** = ઘણું.

અનુવાદ

દેહમાં શુદ્ધ સમજરૂપ શાહુકારને સન્માનપૂર્વક સદ્વિચારરૂપ નાણાંનો વહીવટ સોંપ્યો, જેથી તે જોઈએ તે પ્રમાણે ખર્ચવા - વાપરવા માટે ઘણાં નાણાં આપે.

ભાવાર્થ

અંશ, ગુરુ તરફથી જ્ઞાન અને માર્ગદર્શન મેળવીને તેની બધી વૃત્તિઓને ઉર્ધ્વગતિએ વાળે છે, જેથી બધાં કર્મો સત્કર્મ તરફ વળે છે, પણ એવું વલણ થાય તેટલું જ પૂરતું નથી. એ સન્માર્ગનું વલણ ચાલુ રહે, પાછું કુકર્મ તરફ ન વળે તે પણ જોવું જરૂરી છે. પરમગુરુ આથી અંશને સદ્વિચારનો જ પુરવઠો સતત મળ્યા કરે એવી જોગવાઈ કરવાની પણ કૃપા કરે છે.

પ્રવૃત્તિ કરનારને તેના ખર્ચ માટે શાહુકાર (નાણાવટી) પાસેથી ધનની સહાય મળ્યા કરે છે. હવે ગુરુ ચીંધ્યા માર્ગે બધું ચાલી રહ્યું હોઈ, કાયમ ખર્ચવા-વાપરવા ઘણાં નાણાંનો પુરવઠો મળ્યા કરે તે માટે સદ્વૃત્તિને નાણાવટી (ખજાનચી) તરીકે નિયુક્ત કરેલ છે.

આ સદ્વૃત્તિરૂપ ખજાનચી અંશને હંમેશાં સદ્વિચારરૂપ નાણાંનો પુરતો પુરવઠો પાઠવ્યા કરે છે. એટલે અંશ અવિરત સદ્વિચારોને જ અનુસરે છે.

**સહુ શહેર કર્યુ સુખરાજ, નવે નિધ્ય સિધ્યમેં;
તબ ફર ગઈ સત દુવાઈ, રાઈ રસ રિધ્યમેં. પ**

શબ્દાર્થ

સહુ = સમસ્ત **શહેર** = નગર **કર્યુ** = કર્યુ **સુખરાજ** = સુખનું રાજ (સુખભર્યુ)
નવે નિધ્ય = નવનિધિ **સિધ્યમેં** = સિદ્ધિઓ **તબ** = ત્યારે **ફર ગઈ** = ફરી ગઈ **સત** = સત્ય
દવાઈ = દુહાઈ, આણ **રાઈ** = રાજા **રસ** = અલૌકિક આનંદ **રિધ્યમેં** = સમૃદ્ધિ.

અનુવાદ

કાયાનગરને અષ્ટ સિદ્ધિ અને નવનિધિરૂપ સુખનું રાજ પ્રાપ્ત થયું તેથી સત્યની આણ ફરી વર્તાતાં અંશ અલૌકિક આનંદના રસની સમૃદ્ધિનો અનુભવ કરવા લાગ્યો.

ભાવાર્થ

કોઈપણ નગરમાં સુવ્યવસ્થાભર્યો વહીવટ થતો હોય તો નગરની સમગ્ર પ્રજા તમામ નવનિધિ અને અષ્ટ સિદ્ધિનું સુખ પામે છે. સમગ્ર નગરમાં સત્યની આણ વર્તાય છે.

અંશ પણ ગુરુના જ્ઞાનથી જાગ્રત થઈ સન્માર્ગે વહીવટ કરે ત્યારે દેહનગરનાં નગરજનોરૂપી તમામ તત્ત્વો શુદ્ધ અને શુભ માર્ગને જ અનુસરે છે. આથી તમામ તત્ત્વો અંશીને પામવાની ગતિમાં સક્રિય રહીને અંશને સહાયભૂત થાય છે.

દેહરૂપી નગરમાં આવો સન્માર્ગી વહીવટ થતાં સૌ પરમ આનંદ અનુભવે તેમજ સૌનો અધિપતિ અંશ પણ અલૌકિક આનંદની સમૃદ્ધિનો અનુભવ કરે છે.

કીનો અમલ અનેરો આપ, કાંમ સબ કેજમેં,
સત્ કુવેર આત્મ આપ રાય, સુતા સુખ સહેજમેં. ૬

શબ્દાર્થ

કીનો = કર્યો અમલ = સત્તા અનેરો = અભૂતપૂર્વ આપ = આત્મારામ પોતે,
અંશ, સ્વામી, માલિક કાંમ = કાર્ય સબ = તમામ કેજમે = કાબુમાં, કબજામાં
સત્ કુવેર = સત્ કુવેરસ્વામી આત્મ = આત્મા (અંશ) આપ = પોતે રાય = રાજા
સુતા = પોઢ્યા સુખ = સુખના સહેજમેં = પલંગમાં-પથારીમાં.

અનુવાદ

સત્ કુવેરેસ્વામી કહે છે કે રાજાનો અનેરો અમલ સ્થપાતાં તમામ
વહીવટ તેના કાબુમાં આવી ગયો, જેથી રાજા રૂપ અંશ નિશ્ચિંત બનીને
સુખની શૈયામાં પોઢ્યો.

ભાવાર્થ

દેહરૂપી રાજ્યમાં અજ્ઞાનથી પેદા થયેલી દુષ્ટ વૃત્તિઓનો નાશ
થતાં સદ્વિચારોનું સામ્રાજ્ય સ્થપાયું, જેથી ઈન્દ્રિયો સહિત તમામ
તત્ત્વો ઊર્ધ્વગતિનાં કાર્ય કરવા લાગ્યાં.

સમગ્ર દેહમાં અંશની સત્તાનો અનેરો અમલ સ્થપાયો. ગુણ, ઘણ,
અંતઃકરણ અને ઈન્દ્રિયો સહિતનાં તત્ત્વો માયાના વિચારો છોડી મોક્ષનું
ચિંતન કરવા લાગ્યાં. હવે અંશને તેના પતનની ચિંતા રહી નહીં, તેથી
નિર્ભય થઈ સુખની શૈયામાં પોઢીને નચિંતપણે સૂવા (રહેવા) લાગ્યો.

મંગલ પદ ૮

જેહને ઈંગલા પિંગલા નાર, સૂક્ષમણા શાહને;
ઢોળે વ્રેહે વેઝણીયે વાય, સ્વામી સુખદાયને. ૧

શબ્દાર્થ

જેહને = જેને ઈંગલા = ડાબી ચંદ્ર નાડી પિંગલા = જમણી સૂર્ય નાડી નાર = નારી (સ્ત્રી) સૂક્ષ્મણા = સમદમ ચાલતી વચલી નાડી શાહને = બાદશાહને, રાજાને, અંશને ઢોળે = ઢાળે (પંખો નાખે) વ્રેહે = વિરહ (વિયોગમાં), આરત વેઝણીયે = વીંઝણો, પંખો વાય = વાયરો, પવન સ્વામી = પતિ (અંશ) સુખદાયને = સુખી કરવા માટે.

અનુવાદ

રાજાને જે ઈંગલા, પિંગલા અને સુષ્મણા એમ ત્રણ સ્ત્રીઓ (રાણીઓ) છે તે સ્વામીને સુખ થાય તે માટે આરતના વીંઝણાથી વાયરો નાંખે છે.

ભાવાર્થ

અંશ રૂપી રાજાને ઈંગલા, પિંગલા અને સુષ્મણા રૂપી ત્રણ રાણીઓ છે. આ રાણીઓ અંશને સકર્તાના વિયોગના દાહને સહાયરૂપ થવા સતત વિરહપૂર્વકનો વીંઝણો નાંખ્યા કરે છે. એટલે કે ઈંગલા અને પિંગલા સપ્રમાણ સમદમ થતાં સુષ્મણા વહે અને આકાશ તત્વ ચાલતું હોય અને અઢી આંગળ પ્રણવ વહેતો હોય તેવા શ્વાસોચ્છવાસની ક્રિયા જાણે કે અંશને સુખ આપવા માટે નંખાતા વીંઝણાના વાયરા છે, કે જેથી શુદ્ધ અમરમંત્રના અજપાજપ સતત જપાયા જ કરે.

ચોથી સુરતી સોહાગણ જેહ, નેહ કરે નાથસુ;
ધરી તન મન જીવન પ્રાણ, તાળી લે હાથસુ. ૨

શબ્દાર્થ

ચોથી = ચોથી સુરતી = સુરતા સોહાગણ = સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી જેહ = જે નેહ = પ્રેમ કરે = કરે નાથસુ = પતિ સાથે ધરી = ધરીને તન = શરીર મન = મન જીવન = જિંદગી પ્રાણ = પ્રાણ તાળી = તાલી લે = લે હાથસુ = હાથથી.

અનુવાદ

સુરતા નામની જે ચોથી સૌભાગ્યવતી રાણી પતિ સાથે પ્રેમ કરે છે. તે તન, મન અને જીવનરૂપ પ્રાણ સહિત પોતે સમર્પિત થઈ (નિજ લક્ષરૂપ) હાથ વડે તાળી લે છે.

ભાવાર્થ

ઈંગલા, પિંગલા, સુખમણા એ ત્રણેય નાડી તો દેહનાં શ્વસનતંત્રના માધ્યમરૂપે હોઈ દેહના સ્વામી અંશની સેવિકાઓ છે, પરંતુ આ ત્રણ ઉપરાંત ચોથી જે સુરતા રાણી છે, તે પરમ ચૈતનને વરેલી સૌભાગ્યવતી છે. તે સુરતા તો પોતાના નાથને સર્વ રીતે સમર્પિત બની પ્રેમપૂર્વક અખંડ એકતા સાધીને, જાણે પરસ્પર હાથોહાથ તાળી આપીને સંમતિના આનંદમાં મહાલે છે.

નેક નુરતી લગાવે નૈન, બેન રસ રિત્યનાં;
કરે પલક પલક પિયુ પ્રેમ, પોતની જીત્યના. ૩

શબ્દાર્થ

નેક = પ્રામાણિક નુરતી = નુરતા લગાવે = લગાવે નૈન = આંખ બેન = વાણી
રસ = યુક્તિ, ખૂબી રિત્યનાં = પ્રમાણે કરે = કરે પલક પલક = પળે પળે, વારંવાર
પિયુ = પતિ પ્રેમ = પ્રેમ પોતની = પોતાની જીત્યના = વિજયના.

અનુવાદ

પ્રામાણિક નુરતા પોતાની વિજયનાં યુક્તિ પ્રમાણેનાં વચનોથી નૈન વડે પતિ સાથે વારંવાર પ્રેમ કરે છે.

ભાવાર્થ

રાજા રૂપ અંશની પાંચમી 'નુરતા' નામની પ્રામાણિક રાણી, સ્વામીની નજીક રહીને પળે પળ નેત્ર કટાક્ષથી અત્યંત યુક્તિપૂર્વક પ્રેમાળ વાણી ઉચ્ચારે છે. એ રીતે તે પોતાના પ્રિયતમ (પતિ) અંશને

પ્રેમરસથી તરબોળ કરી રીઝવવા માટેની ક્રીડાઓ કર્યા કરે છે. જ્યારે અંશ પ્રસન્ન થયા ત્યારે પોતાના પ્રયત્નો સફળ થયા તે જોઈને સંતોષ અને અલૌકિક આનંદ અનુભવે છે.

સુધ્ય વરતી સોહાગણ નાર, પ્યાર પિયુને ઘણી;
લેહે હેલ્લા માત્રની માંહાંય, હરિનું મન હણી. ૪

શબ્દાર્થ

સુધ્ય = ચોખ્ખું, શુદ્ધ વરતી = વર્તી, વૃત્તિ સોહાગણ = સૌભાગ્યવતી નાર = સ્ત્રી
પ્યાર = પ્રેમ પિયુને = પતિને ઘણી = ઘણી લેહે = લે છે, જાણે હેલ્લા = પ્રેમપૂર્વકનો ધક્કો
માત્રની = ફક્ત માંહાંય = માંય, થી હરિનું = હરિનું (અંશનું) મન = મન હણી = હણી
(જીતી લેવું).

અનુવાદ

શુદ્ધ વૃત્તિરૂપી સોહાગણ સ્ત્રી પણ પિયુ (અંશ)ને અતિ પ્રેમ કરી હેલ્લા માત્રથી સ્વામીનું મન જીતી લે છે.

ભાવાર્થ

રાજારૂપ અંશની છટ્ટી રાણી તે શુદ્ધ વૃત્તિ છે. તે પણ નિરંતર સંગે રહેનારી અખંડ સૌભાગ્યવતી છે. તે પોતાના પતિરૂપ અંશને અત્યંત સ્નેહ કરે છે. આવો અખંડ, પૂર્ણ અને શુદ્ધ પ્રેમ કરી પિયુ સાથે એવી એકતા સાધે છે કે જાણે એક હેલ્લા (પ્રેમભર્યો સહેજ સ્પર્શ) માત્રમાં પિયુનું મન હણી લે છે, એટલે કે સ્વામીનું મન જીતી લે છે.

બુદ્ધિ શુદ્ધિ નિધિ સરવ લેઈ, પૂજાને કારણે;
લાવે નિત્ય પ્રત વારમવાર, ધરી મન ધારણે. ૫

શબ્દાર્થ

બુદ્ધિ = બુદ્ધિ શુદ્ધિ = શુદ્ધિ, પવિત્રતા નિધિ = ભંડાર (ખજાનો) સરવ = બધું

લેઈ = લઈને પૂજાને કારણે = પૂજા માટે લાવે = લાવે નિત્ય પ્રત = પ્રતિદિન
વારમવાર = વારંવાર ધરી = ધરીને મન = મન ધારણે = ધારણા.

અનુવાદ

વારંવાર મનમાં પ્રેમ ધારણ કરી નિત્ય નિયમ પ્રમાણે શુદ્ધ બુદ્ધિ બધી પ્રકારની સમજણનો ભંડાર લઈને પ્રતિદિન પૂજા કરવા આવે છે.

ભાવાર્થ

રાજા રૂપ અંશની સાતમી રાણી તે શુદ્ધ-બુદ્ધિ છે. શુદ્ધ-બુદ્ધિથી મનમાં પ્રતિદિનની સેવા પૂજા અને સમર્પણનો સંકલ્પ દૃઢ થાય છે અને તેમ થતાં મન ઉત્સાહિત રહે છે. અંશ પ્રત્યે સમજણરૂપ પૂજાના નિત્ય નિયમને દૃઢતાપૂર્વક આચરવો જરૂરી છે. જો તેમાં નિરંતર દૃઢતા ન જળવાય તો પૂજા સફળ ન થાય.

સાતમી શુદ્ધ-બુદ્ધિ રાણી, પોતાની શુદ્ધ સમજ મુજબ, સમગ્ર નિધિઓને નિયમિત રીતે નિજ પ્રિયતમને ચરણે સમર્પિત કરી, પ્રતિદિન પૂજા કરવાનો નિયમ દૃઢતાપૂર્વક જાળવી રાખે છે.

ભક્તિ મુક્તિ જુક્તિની જાણ, પાણ્ય જોડીને રહી;
કરે સેવા સ્વામીની સદાય, નાર દશધા સહી. ૬

શબ્દાર્થ

ભક્તિ = ભક્તિ મુક્તિ = મુક્તિ જુક્તિની = ઉપાયની જાણ = સમજ
પાણ્ય જોડીને = હાથ જોડીને સહી = સાચી, ખરેખર કરે = કરે સેવા = પૂજા
સ્વામીની = પતિની (અંશની) સદાય = હંમેશા નાર = સ્ત્રી દશધા = દસ સહી = સાચી,
ખરેખર.

અનુવાદ

સમજરૂપી ભક્તિ, મુક્તિ અને યુક્તિ (ત્રણ રાણીઓ) હાથ જોડીને રહે છે. આ રીતે દશોય રાણીઓ સ્વામીની સાચી સેવા કરે છે.

ભાવાર્થ

રાજા રૂપ અંશની દશ રાણીઓ છે. અગાઉની સાત ઉપરાંત બાકીની ત્રણ સમજરૂપ રાણી — ભક્તિ, મુક્તિ અને યુક્તિ પણ જ્ઞાનોદય થવાને કારણે શુદ્ધ સ્વરૂપે અંશની સેવામાં રત રહે છે. અંશની દશેય રાણીઓ પોતાના રાજા રૂપ સ્વામી 'અંશ'ની સેવામાં આદરપૂર્વક હાથ જોડીને, સેવામાં ચૂક ન પડે તેની તત્પરતા રાખીને સદા તલ્લીન રહે છે.

સિદ્ધિ ખટ દશ પંચને દોય, દસે એની દાસીઓ;
નિધિ પંચ ચતુરધા સોય, સેવાને ખાસીઓ. ૭

શબ્દાર્થ

સિદ્ધિ = સિદ્ધિ ખટ = છ દશ = દશ પંચ = પાંચ ને = અને દોય = બે દસે = દેખતી,
એની = તેની દાસીઓ = સેવિકાઓ નિધિ = નિધિ પંચ = પાંચ ચતુરધા = ચાર સોય = તે
સેવાને = સેવા માટે ખાસીઓ = ખાસ.

અનુવાદ

એની ત્રેવીસ દેખાતી સિદ્ધિઓ અને નવ નિધિઓ સહિત તેની ખાસ સેવા કરવા માટેની દાસીઓ છે.

ભાવાર્થ

ત્રેવીસ સિદ્ધિઓ^૬ અને નવ નિધિઓ^૭ પણ અંશની સેવામાં દાસી રૂપે પ્રગટ થાય છે. એટલે હવે અંશ રિદ્ધિ સિદ્ધિને પોતાના ઐશ્વર્યના

૬. ત્રેવીસ સિદ્ધિઓ : અણિમા, મહિમા, લધિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકાશ્ય, ઈશિતા, વશિતા/પ્રાકામ્ય, અનુર્મિમત્વ, દૂરશ્રવણ, દૂરદર્શન, મનોજવ, કામરૂપ, પરકાયાપ્રવેશ, સ્વૈચ્છિક મૃત્યુ, દેવસહક્રિડાદર્શન, યથા સંકલ્પ, આજ્ઞા પ્રતિહાગતિ, ત્રિકાલગ્નત્વ, અધ્વધ્વ, પરચિતા, જ્ઞામિજ્ઞતા, પ્રતિષ્ઠંભા અને અપરાજય.

૭. નવનિધિઓ : કચ્છપ, મુકુંદ, નંદ (કુન્દ), વચ્છ (ખર્વ), મકર, નિલ, શંખ, પદ્મ અને મહાપદ્મ.

રૂપે નહીં, પણ સેવિકા રૂપે જુએ છે. જેથી અંશને આ સિદ્ધિઓનો કે નિધિઓનો મોહ કે અહંકાર રહેતો નથી.

**મળી સરવે સુલક્ષણા નાર, વિહાર હરિ શું કરે;
કહે કુવેર આતમ અણલંગ, રંગથી રહે પરે. ૮**

શબ્દાર્થ

મળી = ભેગી **મળી સરવે** = તમામ **સુલક્ષણા** = સારાં લક્ષણોવાળી **નાર** = સ્ત્રી
વિહાર = આનંદમાં મળે, હરેફરે **હરિ શું** = હરિ સાથે (અંશ સાથે) **કરે** = કરે
કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે **આતમ** = આત્મા (અંશ) **અણલંગ** = લિંગ વિનાનો
રંગથી = પ્રેમ ક્રીડાથી **રહે** = રહે **પરે** = પર, અલગ.

અનુવાદ

તમામ સુલક્ષણા નારીઓ ભેગી મળીને હરિ સાથે વિહારે કરે છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે, અંશ લિંગ ભેદથી પર હોઈ પ્રેમરંગથી પર રહે છે.

ભાવાર્થ

આ મંગળપદમાં રૂપક આપીને સમજાવવામાં આવ્યું છે કે સ્વામી સાથે રાણી અને દાસી રૂપે સર્વ નારીમંડળ એકઠું થઈને પોતાના સ્વામી રૂપ અંશના સંગમાં આનંદ પ્રમોદ - વિહાર કરે છે. હકીકતમાં તો ચૈતન અંશ તો લિંગભેદથી પર હોઈ સ્ત્રી-પુરુષના પરસ્પર આકર્ષણની વૃત્તિથી સર્વથા અલિપ્ત છે. આથી સૌ નારી વૃંદ મળીને પોતાના શુદ્ધભાવે સ્વામીને ગમે તેટલી પ્રેમક્રિડાઓ કર્યા કરે પણ જ્ઞાનથી જાગ્રત થયેલ અંશ તેની પ્રતિક્રિયા કરતો જ નથી કે તેને કશું આકર્ષણ થતું નથી. તેની વૃત્તિ તો સકર્તા સાથે જ સળંગ સૂત્રવત્ જોડાયેલી હોવાથી તે તો પરમપદના અખંડ શાશ્વત આનંદને માણ્યા કરે છે.

મંગળ પદ ૯

રંગ અંગ આતમની સંગ, કહુ દષ્ટાંત સે;
દેખી વરુણ શીતલ વિધિ હોય, દષ્ટ સૂર કાન્ત સે. ૧

શબ્દાર્થ

રંગ = પ્રેમ-કીડા, સ્વરૂપ અંગ = દેહ આતમની = આત્મા (અંશ)ની સંગ = સોબત
કહુ = કહુ દષ્ટાંત સે = ઉદાહરણ દ્વારા દેખી = જોઈને વરુણ = પાણી શીતલ = ઠંડું
વિધિ = એવી રીતે હોય = હોય દષ્ટ = દષ્ટિ સૂર = સૂર્ય કાન્ત = કિરણ સે = દ્વારા.

અનુવાદ

સંગમાં રહેવા છતાં અંશ તેમના રંગમાં રંગાતો નથી. જે સમજવા દષ્ટાંત કહુ છું. રાત્રિ દરમિયાન ઉષ્ણ હૂંફ ધરાવતું સૂર્ય વિયોગી જળ પ્રભાતમાં (સૂર્યનાં કિરણો પ્રગટ થતાં) સૂર્યરૂપ સ્વામીનો સંયોગ થતાં શીતળતા ધારણ કરે છે. આ શીત-ઉષ્ણ જળનો ગુણ છે. પણ તેના સંગની અસર સૂર્યને થતી નથી.

ભાવાર્થ

અગાઉની ચોપાઈમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે અંશ તો અણલિંગ છે. તમામ નારીઓ ભેગી મળીને પ્રેમચેષ્ટા કરી હરિરૂપ અંશ સાથે વિહાર કરે છે છતાં અંશ પ્રેમરંગથી જરાપણ રંગાતો નથી. એટલે કે રાણીઓના સંગની અસર અંશને થતી નથી. તે સમજવા દષ્ટાંત તરીકે શ્રીમત્ કરુણાસાગર જણાવે છે કે રાત્રિ દરમિયાન સૂર્યના વિયોગથી જળમાં ઉષ્ણ-હૂંફતા આવે છે, પરંતુ પ્રભાતમાં સૂર્યરૂપ સ્વામી ઉદય થતાં તેનાં કિરણો જળ ઉપર પડવાથી જળમાં શીતળતા આવે છે. આ શિતોષ્ણ ગુણ જળનો છે. સૂર્યનો ભાવ જળને ઠંડું કે ગરમ કરવાનો હોતો નથી અને જળની ચેષ્ટાની

અસરમાં પણ સૂર્ય આવતો નથી. એટલે કે તેનાં લક્ષણોની અસર સ્વામીરૂપ સૂર્ય પર થતી નથી. (અર્થાત્ દિવસે સૂર્યના કિરણોનો સ્પર્શ થવાથી પાણીમાં ઉષ્ણતા આવતાં તે વરાળના સ્વરૂપે આકાશ તરફ ગતિ કરે છે. ફરી જ્યારે રાત્રે ઠંડક વળે છે ત્યારે વરાળ પાછી જળમાં પરિવર્તિત થતાં ઝાકળ સ્વરૂપે પાછું આવે છે. આ ક્રિયા પ્રતિદિન થાય છે. પણ, તેમાં સૂર્યને આમ કરવાનો કોઈ ભાવ હોતો નથી.)

**સાખ્ય આન્ય બતાવું સોય, સંશે સરવ નિસરે;
નવ રહે અંતર એક લગાર, સમજ શુદ્ધિ પરે. ૨**

શબ્દાર્થ

સાખ્ય = શાખ, સાક્ષી **આન્ય** = બીજું, (અન્ય) **બતાવું** = દેખાડું **સોય** = એના જેવું જ **સંશે** = સંશય **સરવ** = બધા **નિસરે** = નીકળી જાય **નવ રહે** = રહે નહીં **અંતર** = અંતરમાં, મનમાં **એક** = એકેય **લગાર** = જરા **સમજ** = સમજણ **શુદ્ધિ** = શુદ્ધ **પરે** = પડે.

અનુવાદ

દૃષ્ટાંત દ્વારા બીજો પુરાવો આપું છું, જેથી બધા સંશયો દૂર થશે અને એવી શુદ્ધ સમજણ પ્રાપ્ત થશે કે મનમાં લગારે શંકા રહેશે નહીં.

ભાવાર્થ

દૃષ્ટાંત દ્વારા સમજાવવાથી સિદ્ધાંત વિશેષ સ્પષ્ટ થાય છે. એટલે અગાઉ કહેલી વાતને વધુ સારી રીતે સમજાવવા, અગાઉના એક દૃષ્ટાંત (જળ અને સૂર્યની ગરમીનું) આપ્યા પછી બીજું દૃષ્ટાંત પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આપે છે.

આ દૃષ્ટાંતમાં રજૂ થયેલ સ્પષ્ટતા એવી છે કે, એનાથી બધું બરાબર અને પૂરેપૂરું સમજાઈ જશે. મનમાં કોઈ સંશયો રહેશે જ નહીં, તેથી અંતર નિઃસંશય અને શુદ્ધ સમજવાળું થઈ જશે.

રાખી ચમક પટંતરે કાય, લોહા પૂતળી ધરી;
નહી ચમકને ચિતવન કાંચ, ચૈતન થઈ પરવરી. ૩

શબ્દાર્થ

રાખી = રાખી ચમક = લોહચુંબક પટંતરે = અંતરપટમાં કાય = કાય લોહા = લોખંડ
પૂતળી = પૂતળી ધરી = ધરી નહી = નહીં ચમકને = લોહચુંબકને ચિતવન = ચિંતન કરે
તેવી ભાવના કાંચ = કંઈ ચૈતન = ચેતન થઈ = થઈ પરવરી = ગઈ (હાલી-ચાલી).

અનુવાદ

લોહચુંબક અને લોખંડની પૂતળીની વચ્ચે કાય રાખવામાં આવે તો
લોહચુંબકને કંઈ ચિંતવન ન હોવા ચતાં લોખંડની પૂતળી ચેતનવંત થઈને
હલનચલન કરે છે.

ભાવાર્થ

લોહચુંબક અને લોખંડની પૂતળી વચ્ચે કાયનો પડદો રાખવામાં
આવે તો પણ લોહચુંબકની ચુંબકીય અસર તો કાયના પડદાની
આરપાર લોખંડની પૂતળી પર પડે જ છે, એટલે ચુંબકીય અસરથી
લોખંડની પૂતળી ચેતનવંત થઈને હલનચલન કરતી થઈ જાય છે.

જઈ ખાપ રહી ખટકાઈ, સાંઈ ભેટ્યો નહિ;
ધાતુ પૂતળી રૂપરંગ સહિત, રહી અહીંની અહીં. ૪

શબ્દાર્થ

જઈ = જઈને ખાપ = દર્પણ (કાય) રહી = રહી ખટકાઈ = અથડાઈને અટકે
સાંઈ = માલિક ભેટ્યો = ભેટ્યો નહીં = નહીં ધાતુ = ખનિજ દ્રવ્ય, લોખંડ પૂતળી = પૂતળી
રૂપ = દેખાવ રંગ = વર્ણ સહિત = સાથે રહી = રહી અહીંની અહીં = અહીંની અહીં.

અનુવાદ

લોખંડની પૂતળી સાંઈ રૂપ ચુંબકને ભેટવા જતાં કાયને અથડાય પરંતુ તે
ચુંબકને મળી શકે નહીં. તે પૂતળી રૂપ-રંગ સહિત અહીંની અહીં જ રહે છે.

ભાવાર્થ

લોહચુંબકને હલાવતાં લોખંડની પૂતળી ચુંબકત્વના પ્રભાવથી હાલતી ડોલતી થઈ જાય છે. લોખંડની પૂતળી લોહચુંબક પ્રત્યે આકર્ષાય છે અને ચુંબકત્વના બળને લીધે તેના તરફ ધસે છે, પરંતુ વચમાં કાયનો પટ છે તેથી તે ધાતુની પૂતળી રૂપરંગ સહિત જેવી હતી તેવીને તેવી, તે જ રૂપે, ત્યાંની ત્યાં જ રહે છે, પરંતુ તે ચુંબકને મળી શકતી નથી.

કાય ચમક બીચે ફરે પાણ્ય, આણ્ય પલમેં પરે;
છોડી કાય કામીની તાંચ, કાંઈ લટકાં કરે. ૫

શબ્દાર્થ

કાય = કાય ચમક = લોહચુંબક બીચે = વચ્ચે ફરે = ફરે પાણ્ય = હાથ આણ્ય = જોડાણ, પ્રભાવ પલમેં = પળમાં પરે = પડે છોડી = છોડી દઈ કાય = કાય કામીની = વિષયી સ્ત્રી તાંચ = ત્યાં કાંઈ = કાંઈ લટકાં = લટકાં (નખરાં, પ્રેમ ચેષ્ટા) કરે = કરે.

અનુવાદ

ચુંબકત્વના આકર્ષણ વચ્ચે રહેલા કાયને હાથ વડે ખસેડી નાખતાં (લોખંડની પૂતળી અને ચુંબકનું) ક્ષણમાં જોડાણ થાય છે અને કાયને છોડી પૂતળીરૂપ કામીની ત્યાં (પોતાના સ્વામીરૂપ ચુંબક સાથે) પ્રેમ ચેષ્ટાઓ કરવા લાગે છે.

ભાવાર્થ

પૂતળી લોહચુંબકની સાથે ભેગી થઈ શકતી નથી, કારણ કે વચ્ચે રહેલા કાય સાથે અથડાઈને ત્યાંની ત્યાં જ, જેવીને તેવી રહી જાય છે. હવે જો ચુંબકત્વના આકર્ષણ વચ્ચે રહેલા કાયને હાથ દ્વારા ખસેડી લેવામાં આવે તો પટ (આવરણો) દૂર થતાં પૂતળી ચુંબકત્વના પ્રભાવથી તેના સ્વામી રૂપ લોહચુંબક સાથે સંયોગ સાધીને ત્યાં સ્વામી રૂપ ચુંબક સાથે વિવિધ પ્રેમ ચેષ્ટાઓ કરવા લાગે છે.

(દષ્ટાંત દ્વારા એમ સમજાવાયું છે કે વચમાં નડતી કાય રૂપી સંસારી મોહમાયા અને ઈન્દ્રિયોના ભોગ વૈભવના આવરણ ને સદ્ગુરુના જ્ઞાનોપદેશ રૂપ હાથ દ્વારા ખસેડી લેવામાં આવે તો સઘળાં તત્ત્વો મૂળ ચૈતન પ્રતિ ઊર્ધ્વ મુખી થઈ, સ્વામી રૂપ અંશને અંશી સાથે એકત્વ સાધવાના ઉદ્દેશને સિદ્ધ કરવામાં લાગી જાય છે.)

**દેખી ચમક ચપળતા નાર, પ્યાર પિયુને સહી;
એહેનો સનેહ શિરોમણિ સાર, ચમકને ચિંતવન નહીં. ૬**

શબ્દાર્થ

દેખી = જોઈને **ચમક** = લોહચુંબક **ચપળતા** = ચપળતા, ચંચળતા **નાર** = નારી, સ્ત્રી **પ્યાર** = પ્રેમ **પિયુને** = સ્વામીને **સહી** = સાચું **એહેનો** = એનો **સનેહ** = સ્નેહ **શિરોમણિ** = (ઉત્તમ) શ્રેષ્ઠ **સાર** = સત્ત્વ **ચમકને** = લોહચુંબકને **ચિંતવન** = ચિંતન **નહીં** = નહીં.

અનુવાદ

(પૂતળીરૂપ) ચપળ નાર લોહચુંબકના ચુંબકત્વથી પ્રભાવિત થઈ પતિને સાચો પ્રેમ કરે છે. તેનો આ પ્રેમ સાત્ત્વિક અને શ્રેષ્ઠ હોય છે, પરંતુ લોહચુંબકરૂપ પતિને કોઈપણ પ્રકારનું ચિંતવન (આકર્ષણ) હોતું નથી.

ભાવાર્થ

પૂતળી અને ચુંબકનું ખેંચાણ વિચારતાં એવું જ લાગે કે ચુંબક તેને ખેંચવા માગે છે, પરંતુ ખરેખર ચુંબકને તો તે પૂતળીને મળવાનો કોઈ ભાવ હોતો નથી. વળી, લોહચુંબકની હાજરીથી જ તેની ચુંબકીય શક્તિનો લોખંડ પર આપોઆપ જ પ્રભાવ પડે છે. લોહચુંબકને તો કશું પણ કરવા-કરાવવાની ઈચ્છા કે ભાવ હોતો જ નથી. તે તો જેમ છે તેમ જ રહે છે.

તેજ રીતે અંશને દેહનાં તત્ત્વોને ચેતન કરવા કોઈ પુરુષાર્થ કરવો

પડતો નથી, પરંતુ અંશના સજાણ જાણ ચૈતનવૃત્તિના આત્માસ રૂપ ચુંબકત્વના બળે દેહના સર્વ જડતત્ત્વો સચેતન થાય છે.

તેવી જ રીતે સંસારમાં જડ મૂર્તિરૂપ પાંચ મહાભૂતનો બનેલો દેહ જાણવો અને કાય રૂપી પ્રકૃતિની ચિકાશનું બંધન જાણવું. આમ, ગુરુના જ્ઞાનરૂપી હાથ વડે જો પ્રકૃતિની આળપંપાળવાળા તત્ત્વોનાં આવરણો દૂર થાય તો આ તત્ત્વો અંશની સેવામાં રત બને છે.

ઈંગલા, પિંગલા, સુષમણા, સુરતા, નુરતા, વૃત્તિઓ, બુદ્ધિ, ભક્તિ, મુક્તિ અને યુક્તિ એમ દશ સોહાગણ તેમજ દાસીઓ રૂપી ત્રેવીસ સિદ્ધિ અને નવ નિધિ પોતાના ગુણો તથા લક્ષણોના આધારે સ્વામી રૂપ અંશને પ્રેમચેષ્ટા કરે છે, પરંતુ અંશ પોતે તો અણલિંગ હોવાથી સર્વનારી મંડળના રંગમાં રંગાતો નથી.

**સ્વામી સમ્યક રહ્યો સમતોલ, ઓલ મન માયને;
નીચે વર્તે સહુ સંસાર, સામ્રથની સહાયને. ૭**

શબ્દાર્થ

સ્વામી = પતિ **સમ્યક** = યોગ્ય, ચોક્કસ, ભિન્ન **રહ્યો** = રહ્યો **સમતોલ** = સમાન વજનનું તટસ્થ **ઓલ** = ઓથ આળ **મન** = મન **માયને** = માયાને **નીચે** = અધ: (અધો) નિશ્ચે, નક્કી **વર્તે** = વર્તે **સહુ** = તમામ (સમસ્ત) **સંસાર** = જગત **સામ્રથની** = સમર્થની **સહાયને** = સહાયતાથી.

અનુવાદ

સ્વામીરૂપ અંશ પોતે સમ્યક અને સમતોલ પણે રહેલો છે, અને મન વિષે માયાની આળ હોય છે, પરંતુ નિશ્ચે આ સામર્થ (અંશ)ની સહાયથી જ સમગ્ર સંસારના ઘાટો ચેતનવંત વર્તે છે.

ભાવાર્થ

દેહનો સ્વામી અંશ છે. અંશ પોતાના સ્થાન પિંડ અને બ્રહ્માંડની

સંધિ મધ્યે બરાબર સમતોલપણે અને તત્વોના પ્રભાવથી ભિન્ન રહે છે.

પરંતુ મનમાં રહેલી માયારૂપી આવરણથી અધોમુખી વહેવાર કરતાં તત્વોને લીધે અંશની સાચી સ્થિતિ અને તેના ચૈતનપણાનો મર્મ સમજી શકાતો નથી, પરંતુ જ્ઞાન દ્વારા નિહાળતાં નિશ્ચય કરી શકાય કે સંસારના દરેક ઘાટોનું ચૈતનપણું તો માત્ર અંશના ચૈતનપણાથી જ છે.

**ઘાટ નિમિત્ત મૃત્યું કરે કાળ, પાળ પલ મેં પરે;
તાતે વૃદ્ધિ પામે સંસાર, મરે ને અવતરે. ૮**

શબ્દાર્થ

ઘાટ = શરીર, દેહ નિમિત્ત = કારણ, (બહાનું) મૃત્યું = મરણ કરે = કરે કાળ = કાળ, અંત પાળ = તંબુ, દેહ પલ મેં = પલકમાં પરે = અલગ તાતે = તેથી વૃદ્ધિ = વધારો પામે = પામે સંસાર = સંસાર મરે = મરે ને = અને અવતરે = જન્મે.

અનુવાદ

કાળના નિમિત્તે ઘાટને મૃત્યુ આવે છે અને પળવારમાં અંશ દેહથી પરે અર્થાત્ અલગ થઈ જાય છે. તેથી જન્મ અને મરણના ક્રમથી સંસાર વૃદ્ધિ પામે છે.

ભાવાર્થ

નામ, રૂપ, ગુણની આઘ લઈ ચર-અચર ઘાટો જડ છે. તે સૌ ઘાટો તેમાં રહેલા ચૈતન અંશની ચેતનતાના કારણે સજીવ લાગે છે. વળી તમામ ઘાટોને તેમની પોતાની અંતિમ અવધિ છે. કોઈપણ નિમિત્તે જડ ઘાટોની અવધિ પૂરી થતાં ચૈતન અંશ તેમાંથી જુદો પડે છે. જડ દેહ અને ચૈતન અંશના આ જુદાં પડવાને ‘મૃત્યુ’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ‘મૃત્યુ’ એટલે જડ અને ચૈતનનો વિયોગ. તેમ જન્મ એટલે જડ અને ચૈતનનો યોગ.

ઘાટમાં નિશ્ચિત પ્રણવના માપની અવધિથી બંધાયેલી આ જન્મ અને મૃત્યુની ઘટનાઓનો ક્રમ અવિરત મહાપ્રલય કાળ સુધી ચાલ્યા જ કરે છે. ઉત્પતિ અને વિનાશને વરેલી સંસારની આ પ્રણાલિકાને લીધે જન્મ-મૃત્યુના ક્રમની પરંપરાથી સંસાર ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામ્યા કરે છે.

નવ મંગળ નવ નિધિ જ્ઞાન, ધ્યાન હરદે ધરે;
ઉત્કૃષ્ટ પણે પતિ પાય, કુવેર જે પરમ પરે. ૯

શબ્દાર્થ

નવ = નવ મંગળ = મંગળ નવ = નવ નિધિ = સાગર જ્ઞાન = જ્ઞાન ધ્યાન = ધ્યાન
હરદે = હૃદયે ધરે = ધરે ઉત્કૃષ્ટ પણે = શ્રેષ્ઠ (ઉત્તમ) રીતે પતિ = સ્વામી પાય = પ્રાપ્ત કરે
કુવેર = કુવેરસ્વામી જે = જે પરમ = પરમપદ પરે = પરવરે (જાય).

અનુવાદ

નવ મંગળપદ જ્ઞાનના નવ સાગર સમાન છે. જો કોઈ ધ્યાનપૂર્વક આ જ્ઞાનને હૃદયમાં ધારણ કરે, તો કુવેરસ્વામી કહે છે કે “તે અંશ ઉત્કૃષ્ટ પણે પરમપદમાં જઈ પરમ પતિને પ્રાપ્ત કરે છે.”

ભાવાર્થ

આ નવ મંગળપદ જ્ઞાનના નવ નિધિ સમાન છે. આ નવ મંગળપદમાં રજૂ થયેલા જ્ઞાનને ધ્યાનપૂર્વક હૃદયમાં ધારણ કરી તેનું નિરંતર અવિલાન કરવું જોઈએ.

કુવેરસ્વામી કહે છે કે મંગળપદમાં દર્શાવેલ ગૂઢાર્થભર્યા તત્ત્વ જ્ઞાનને ધ્યાનપૂર્વક હૃદયમાં ધારણ કરનારને પોતાના નિજ ચૈતન અંશસ્વરૂપનો અનુભવ થશે. નિજ ચૈતનના લક્ષવાણું અંશ-અંશીનું જ્ઞાન જ કર્તા સાથે મેલાન કરવાનું શ્રેષ્ઠ સાધન છે. પરમપદને પામવા માટેનો આ જ એક માત્ર શ્રેષ્ઠ અને અંતિમ ઉપાય છે.

ભીતર ભાલતિલક માહાત્મ્ય (અગાધ બોધ ગ્રંથ)

ત્રણ ત્રિવેણી લેલાટ હી જ્યોતિ, એ ઉપલે આકાર ઉઘોતિ;
અબ કહી દઉં ભીતર ભલ ભેદુ, તિલક ભાલ સમજણ ગત વેદુ. ૧

શબ્દાર્થ

ત્રણ = ત્રણ ત્રિવેણી = ભ્રુકુટિથી ઉપરનો ભાગ, ત્રિવેણી સંગમ લેલાટ હી = કપાળમાં જ્યોતિ = જ્યોતિ એ = આ, જે ઉપલે = ઉપલક, બહારનો આકાર = ઘાટ, દેખાવ ઉઘોતિ = દેખાય છે, (ઉદય થાય છે) પ્રકાશિત છે અબ = હવે કહી દઉં = સમજાવી દઉં છું ભીતર = ભીતર, અંદરના, આંતરિક ભલ = મહત્વનું ભેદુ = ભેદ, રહસ્ય, મર્મ તિલક ભાલ = ભાલતિલક સમજણ = સમજ ગત = ગતિ વેદુ = વેદ.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

પરમગુરુ કહે છે કે બાહ્યરૂપે કપાળમાં ભાલતિલકની ત્રણ ધારા ત્રિવેણી રૂપે એકઠી થાય છે, તે (દીપકની) પ્રકાશિત જ્યોતિના આકાર જેવું દેખાય છે. આ બાહ્ય દેખાતા ભાલતિલકનો ભીતરનો (આંતરિક) ભેદ (પંચમ શ્વસંમવેદમાં દર્શાવ્યા મુજબ) એટલે કે મતલબ શું થાય તથા તેની ગતિ શું છે? તે કહી સમજાવું છું.

ચંદ્ર સૂર હોય ત્રિવેણી સંબંધા, જબ પ્રકૃતિ સ્વાંત પાયે ધંધા;
નેન નાસિકા ત્રિયે તંત સારા, તબ સુલજે નિજ લક્ષ વિચારા. ૨

શબ્દાર્થ

ચંદ્ર = ચંદ્ર (ઈગલા નાડી) સૂર = સૂર્ય (પિંગળા) હોય = થાય છે ત્રિવેણી = ત્રણ નાડીઓનો સમૂહ (ત્રીજી સુષુમણા નાડી) સંબંધા = સંગમ જબ = જ્યારે

પ્રકૃતિ = માયા, કુદરત સ્વાંત = શાન્ત પાચે = પામે છે ધંધા = પ્રવૃત્તિઓ નેન = આંખ, દષ્ટિ નાસિકા = નાક ત્રિયે = ત્રણેય તંત = તત્ત્વો, તંતુ સારા = બધા જ તબ = ત્યારે સુલજે = સુજવું, ઉકેલ આવવો, પ્રગટ થાય નિજ = પોતાના લક્ષ = ધ્યેય વિચારા = વિચારો.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

સૂર્ય અને ચંદ્રરૂપી પિંગલા અને ઈંગલા નાડી સમદમ વહેતાં ભ્રુકુટિના મધ્ય ભાગમાં ત્રિવેણીનો સંબંધ જ્યારે જોડાય છે, ત્યારે માયાના તમામ તરંગો શાંત પામે છે. સુરતા અને નુરતા એમ બે દષ્ટિની એકતા નાસિકાના મૂળ અગ્ર ભાગે થાય ત્યારે જ અંશને પોતાના અખંડ સ્વ-સ્વરૂપનો વિચાર સ્ફુરાયમાન થાય છે.

સોઈ ત્રિયે તન મિલી તિલક હી ભાલુ, ત્રિકુટી મધ્ય કીયો ત્રધા વિશાલુ;
અની અગ્ર સોઈ અની નિકાસી, સરિ બિચ સો નિજ સુરત વિલાસી. ૩

શબ્દાર્થ

સોઈ = એજ ત્રિયે = ત્રણ તન = સ્વરૂપ મિલી = મળીને, મળવાથી તિલક હી = તિલક જ ભાલુ = ભાલ ત્રિકુટી = ભ્રુકુટી મધ્ય = મધ્યમાં કીયો = કર્યો, કરેલું ત્રધા = ત્રણ ધારવાળું વિશાલુ = વિશાળ અની = અણી અગ્ર = આગળના ભાગે સોઈ = તેજ અની = અણી નિકાસી = બહાર કાઢ્યું, જોડવું સરિ = રેખા બિચ = વચ્ચે સો = તે નિજ = પોતાની સુરત = સુરતા વિલાસી = વિલાસ, આનંદ.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

એ ત્રણે સ્વરૂપ એકત્રિત થતાં, ભ્રુકુટિની મધ્યમાં ત્રણ ધારવાળું વિશાળ ભાલતિલક બને છે તે અણી અગ્રે બંને રેખાની અણીઓ જોડતાં તેની વચ્ચે નિજ સુરતાને આનંદ પમાડવી.

ભીતર તિલક જ્ઞાન કહી ગતિયાં, સો નમુને શિર ધરે જતમતિયાં;
સૂનો મમ સંત સજન હી સમેતુ, તિલક જ્ઞાન અરથ કિયો સંકેતુ. ૪

શબ્દાર્થ

ભીતર = અંદરના તિલક = તિલક જ્ઞાન = જ્ઞાન, સમજ કહી = કહેવામાં આવી
 ગતિયાં = સમજ સો = એ નમુને = નમૂના પ્રમાણે શિર ધરે = મસ્તક પર ધારણ કરે
 જતમતિયાં = જેમ છે તેમ સૂનો = સુણો, સાંભળો મમ = મારા સંત = સંત, સાધુ
 સજન = સજજનો હી = પણ સમેતુ = સહિત, સઘળા તિલક = તિલક જ્ઞાન = જ્ઞાન
 અરથ = અર્થ કિયો = કર્યો સંકેતુ = સંકેત.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

ભીતર ભાલતિલકની ગતિને જ્ઞાન દ્વારા મેં તમોને કહી સંભળાવી.
 એ નમૂના પ્રમાણે જતમતપણે એ પ્રકારના ભાલતિલકને તમે શિર
 ઉપર ધારણ કરો. હે મારા સંતો અને ભક્તજનો ! તમે સાંભળો કે
 ભાલતિલકનો અર્થ સંક્ષિપ્તમાં જ્ઞાન દ્વારા મેં તમારા આગળ કહ્યો.
 અર્થાત્ એમાં દર્શાવેલા નમૂના પ્રમાણે ભાલતિલકને, દરેક સંતો
 અને સજજનોએ ધારણ કરી તેના ગૂઢાર્થને પોતાના હૃદયમાં ઉતારી
 પરમગુરુ દ્વારા આપેલ ગુપ્ત અમરમંત્રનો જાપ નિયમિતપણે આદેશ
 મુજબ જપવો. ભાલતિલકનો સાંકેતિક અર્થ જે અહીં સમજાવવામાં
 આવ્યો છે, તેને અનુભવમાં મૂકીને જ્ઞાન દર્શા કેળવવી.

કૈવલવેતા સ્તુતિ (અગાધ બોધ ગ્રંથ)

કૈવલવેતા પુરુષ પરાય, અબ સ્તુતિ કરું મેં તાય;
જયેતિ જયેતિ જુગ તાત તમો, નિરાલંબ નિરલેપંગ રમો. ૧

શબ્દાર્થ

કૈવલવેતા = કૈવલ કર્તાના જાણકાર પુરુષ = પુરુષ પરાય = પરોક્ષ, છેવટથી પણ પર અબ = હવે, અત્યારે સ્તુતિ = સ્તુતિ, પ્રાર્થના કરું = કરું મેં = હું તાય = તેમની જયેતિ જયેતિ = જયજયકાર હો જુગ = જગતના તાત = સ્વામી તમો = આપ નિરાલંબ = આલંબન રહિત નિરલેપંગ = કોઈપણ જાતના આવરણ વગર રમો = વિચરણ કરો છો.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

હે કૈવલવેતા પુરુષ ! આપ સર્વથી પર છો. આપની હું સ્તુતિ કરું છું. આપ નિરાલંબ છો. આપને કોઈ આધાર કે આલંબનની જરૂર જ નથી. આપ રાગ, દ્વેષ, મોહ-માયા, મમતા વિગેરેથી રહિત અનાસક્ત છો. તેથી આપ નિર્લેપપણે જગતમાં વિચરણ કરો છો.

હે તારણહાર! આપ તો જગતના તાત સમાન છો અને વિશ્વમાં બધા જ અંશના ઉદ્ધાર માટે જ કર્તાની આજ્ઞાથી વિશ્વમાં વિચરણ કરો છો.

આપનો જયજયકાર હો.

મહા મંગળ મત પરમ ઉદારી, અનંત ઈંડ પર સુરત તમારી;
અખે અમરપદ કૈવલધામ, તાંહાં વૃત્તિ પામી વિસરામ. ૨

શબ્દાર્થ

મહા મંગળ = ખૂબ આનંદકારી **મત** = મત **પરમ** = શ્રેષ્ઠ **ઉદારી** = ઉદાત્ત, ઉદાર, બંધન રહિત **અનંત ઈંડ** = અનેક ઘાટો **પર** = ઉપર **સુરત** = સુરતા **તમારી** = આપણી **અખે** = અખંડ (પદ) (અક્ષય) **અમરપદ** = જેનો નાશ નથી તેવું પદ **કૈવલધામ** = કૈવલધામ છે. **તાંડાં** = ત્યાં **વૃત્તિ** = વૃત્તિ **પામી** = પામી છે **વિસરામ** = વિશ્રામ.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

હે કૈવલવેત્તા ! આપનો આપેલ (પ્રબોધેલો) સક્તા સિદ્ધાંત શ્રેષ્ઠ છે. તે બંધન રહિત તેમજ કલ્યાણકારી છે. સૃષ્ટિનાં જે અનંત ઘાટો છે, તેના ઉપર આપની સુરતા પ્રસરેલી છે. અખંડ અને અમરપદ રૂપ જે કૈવલધામ છે તેમાં આપની વૃત્તિ વિશ્રામ પામીને રહેલી છે. અર્થાત્ આપની વૃત્તિ કૈવલધામ સાથે જ નિરંતર જોડાયેલી રહે છે.

એકમેક આંડાનાં આંડાં ત્હાંય, સકલ ભેખના સતગુરુ સાંય;
પંચભૂત સોતા ભગવંત, લહે નહિ કોઈ આઘ ને અંત. ૩

શબ્દાર્થ

એકમેક = સળંગ સૂત્રવત્ **આંડાનાં** = અહીંયાના **આંડાં** = અહીં **ત્હાંય** = તહીં **સકલ** = સર્વે **ભેખના** = ભેખધારીઓના **સતગુરુ** = સદ્ગુરુ **સાંય** = સ્વામી **પંચભૂત** = પંચ મહા તત્ત્વો **સોતા** = સહિત **ભગવંત** = ભગવંત **લહે નહીં** = જાણી શકે નહીં **કોઈ** = કોઈ **આઘ ને અંત** = આદિ અને અંત.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

આપ પંચભૌતિક દેહસ્વરૂપે અહીંયા દેખાઓ છો, પરંતુ અંશ સ્વરૂપે કૈવલપદની સાથે એકમેક હોઈ અલંગ-સલંગ વૃત્તિ ધારણ કરીને રહો છો. એવા આપ ! સમસ્ત ભેખધારીના પતિરૂપ સદ્ગુરુ છો.

હે કૈવલવેત્તા ભગવંત ! આપની પંચભૂત સહ વર્તમાન દિવ્ય સ્વરૂપની ગતિને કોઈ પામી શકતું નથી. કારણ કે આપ અનાદિ અને અનંત છો. આપની યાદી અને અંતની હકીકત જણાય.

શ્રુતિ સ્મૃતિ શું કહે કથી, તોલ તમારી બીજું નથી;
તો ઉપમા શી દીજે તાત, માટે રહી અબાજગ વાત. ૪

શબ્દાર્થ

શ્રુતિ = વેદ સ્મૃતિ = મનુસ્મૃતિ વગેરે શું કહે = શું કહી શકે ? કથી = વાણીથી
તોલ = ભરાબર, સમાન (તુલ્ય) તમારી = તમારી બીજું = બીજી કોઈ નથી = નથી
તો = તેથી ઉપમા = ઉપમા શી = કંઈ દીજે = દેવાય તાત = સ્વામી માટે = તેથી
રહી = રહી ગઈ અબાજગ = અજાણ વાત = વાત.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

હે કેવલવેત્તા ! શ્રુતિ અને સ્મૃતિ તમારું કથન કેવી રીતે કરી શકે ?
કારણ કે તમારા જેવા અન્ય કોઈ જ નથી. માટે હે બાપ ! આપને શી
ઉપમા આપું ?

આમ, આપનું વર્ણન જ અશક્ય હોવાથી આપ વિષેની વાત
(પરિચય) અજાણી (અજ્ઞાત) જ રહેલી છે.

તમ સરખા તો એક જ તમે, વિશ્વ બર્ફ અમી તુમ જમે;
જેને ઉર અનુભવ હોય સાર, તે પામે કોઈ ગતિ તુમાર. ૫

શબ્દાર્થ

તમ = તમારા સરખા = જેવા તો = તો એક જ = એક જ તમે = તમે વિશ્વ = જગત
બર્ફ = બર્ફ અમી = પાણી તુમ = તમે જમે = જામે, ઘન સ્વરૂપ થાય જેને = જેને
ઉર = હૃદયમાં અનુભવ = અનુભવ હોય = હોય સાર = સમજ તે = તે પામે = મેળવે કોઈ = કોઈ
ગતિ = સમજ તુમાર = તુમારી.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

હે કેવલવેત્તા ! સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં આપના જેવા તો ફક્ત આપ એક
જ છો. આપની તુલના (સરખામણી)માં આવી શકે તેવું અન્ય કોઈ છે
જ નહીં. આથી કોઈ વર્ણન કે સરખામણી દ્વારા આપનો પરિચય આપી

શકાય તેમ જ નથી. જેને પોતાના હૃદયમાં સત્યની સમજનો સ્વાનુભવ થયો હોય તે જ સ્વ-પ્રતીતિથી આપની ગતિને (આપ વિષેની જ્ઞાન રૂપ સમજને) પામી શકે. જેમ પાણી બરફરૂપે ઘનસ્વરૂપ ધારણ કરે છે, તેમ આપ પણ પરમ વિશેષ અંશસ્વરૂપે સદાને માટે કર્તાના સાન્નિધ્યમાં જ રહેવાવાળા હોવા છતાં કૈવલ કર્તાની આજ્ઞાથી આ દિવ્ય દેહ ધારણ કરી, સાકારરૂપે વિશ્વમાં પધાર્યા છો, પરંતુ આપની ગતિને તો જેને પોતાના અંતરમાં આ પરમ સત્યના સારરૂપ અનુભવનો ઉદય થયો હોય તે જ પામી શકે.

**કોમલ વચન શીતલ શશુદામી, પાહી પાહી ગુરુ તુમ પરણામી;
જ્યેતિ જ્યેતિ ગુરુ પરમ નિઘાનુ, મેટો મમ ત્રાસ પાસ અજ્ઞાનું. ૬**

શબ્દાર્થ

કોમલ = મૃદુ વચન = શબ્દ શીતલ = શાંત શશુદામી = બાળક તુલ્ય પાહી પાહી = રક્ષણ કરો ગુરુ = ગુરુ તુમ = તમે પરણામી = પ્રણામ જ્યેતિ જ્યેતિ = જય જયકાર હો ગુરુ પરમ = શ્રેષ્ઠ પરમગુરુ નિઘાનુ = નિદાન મેટો = મિટાવો મમ = મારા ત્રાસ = પીડા પાસ = બંધન અજ્ઞાનું = અજ્ઞાનનું.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

ચંદ્ર સમાન શીતળ અને કોમળ વચનોવાળા હે પરમગુરુ દેવ ! અમે આપને પ્રણામ કરી વિનંતી કરીએ છીએ કે, આપ અમોને આપના બાળક તુલ્ય સમજી અમારું રક્ષણ કરો. હે ગુરુદેવ ! આપ પરમ જ્ઞાનના સાગર છો. અમને ત્રાસ આપનાર અજ્ઞાન રૂપ બંધનને આપ નષ્ટ કરો. આપની જય જય હો.

**સકલ દેવ દેવન કે હો દેવા, પરમ કૃપાળુ દયાલ સભેવા;
તુમ બિનું સહાય કરન કોહું નાહિ, લોક ચતુર્દશ ઉતર્ષત માંહી. ૭**

શબ્દાર્થ

સકલ = સર્વ દેવ દેવન કે = દેવોના દેવરૂપ હો = છો દેવા = સ્વામી પરમ = શ્રેષ્ઠ
 કૃપાળુ = કૃપાળુ, કૃપા કરવાવાળા દયાલ = દયાળુ સભેવા = તમામ મર્મને જાણવાવાળા
 તુમ = તમારા બિનું = વિના સહાય = સહાય કરન = કરવાવાળા કોહું નાહિ = કોઈ
 નથી લોક ચતુર્દશ = ચૌદ લોક ઉત = પરલોક ઈત = આ લોક માંહી = માં, (અંદર).

અનુવાદ / ભાવાર્થ

હે કેવલવેત્તા ! આપ સર્વ દેવલોકના પણ દેવાધિદેવ છો, આપ પરમકૃપાળુ અને દયાળુ છો. તેમ જ , આપ સકલ મર્મને જાણવાવાળા મર્મજ્ઞ છો. પરલોકના ચૌદલોક અને આ લોકના ચૌદલોકમાં જીવોના ઉદ્ધાર કરવામાં એટલે કે જન્મ-મરણનું દુઃખ દૂર કરીને પરમપદ અપાવવાવાળા માત્ર આપ એક જ છો. આપના સિવાય અન્ય કોઈ સહાયક - શક્તિમાન નથી. (કેવળ આપ જ ઉદ્ધારક છો.)

નિજ મમ સ્વરૂપ પંચતનુ પારી, સોહી દર્શાવો ગુરુ કરુણા પસારી;
 ઓરુ નિજ ઘર કર્તા તુમ ગાવા, તાહી લખવાવો જાહી સે હમ આવા. ૮

શબ્દાર્થ

નિજ = સ્વ મમ = મારું સ્વરૂપ = સ્વરૂપ પંચતનુ = પંચ મહાભૂતનું
 પારી = પર છે સોહી = તે દર્શાવો = બતાવો ગુરુ = ગુરુ કરુણા = દયા પસારી = કરીને
 ઓરુ = અને નિજ ઘર = મૂળધામથી કર્તા = સ્વામી તુમ = તમે ગાવા = વર્ણવ્યું તાહી = તેને
 લખવાવો = દર્શાવો જાહી સે = જ્યાંથી હમ = આપણે આવા = આવ્યા છીએ.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

હે કેવલવેત્તા ! અમારું પોતાનું સાચું સ્વરૂપ જે પંચ તત્ત્વોથી પર છે, તે આપ અમને કૃપા કરીને દર્શાવો. તેમજ, હે સ્વામી ! આપણે જ્યાંથી (જે મૂળ ધામમાંથી) આવ્યા છીએ - (ઉત્પન્ન થયા છીએ)

તેની સમજૂતી આપીને કર્તાનો લક્ષ અમને દર્શાવો. (જેથી અમે તે તરફ ગતિ કરી શકીએ.)

**એહી પરકાર કરહી જબ સ્તુતિ, ગુરુપદ પ્રેમ ધરહી મજબૂતી;
રીઝે ગુરુજબહી અગમ ગમ દાતા, દેઈ સર્વ લક્ષ કરહી સુખ સાતા. ૯**

શબ્દાર્થ

એહી = તેવા **પરકાર** = પ્રકારે **કરહી** = કરીને **જબ** = જ્યારે **સ્તુતિ** = પ્રાર્થના **ગુરુપદ** = ગુરુનાં ચરણમાં **પ્રેમ** = પ્રેમથી **ધરહી** = ધારણ કરીને **મજબૂતી** = મજબૂત રીતે **રીઝે** = રીઝ થાય તે **ગુરુ** = ગુરુની **જબહી** = જ્યારે **અગમ ગમ** = અગમ્ય ગમગતિના **દાતા** = દેનાર (દાતાર) **દેઈ** = આપીને **સર્વ** = બધા જ **લક્ષ** = લક્ષ્ય **કરહી** = કરીને **સુખ સાતા** = સુખ શાંતિમય.

અનુવાદ / ભાવાર્થ

પરમગુરુનાં ચરણોમાં દઢ રીતે પ્રેમ (શ્રદ્ધા - ભક્તિ) સ્થાપીને જ્યારે આ (આગળ જણાવી તે) રીતે સ્તુતિ કરવામાં આવે ત્યારે પરમગુરુ રીઝે (પ્રસન્ન થાય) છે. પરમગુરુ તો અગમ્ય ગતિનું જ્ઞાન આપનાર છે. તેથી તે જ્યારે સાચી સ્તુતિથી પ્રસન્ન થાય ત્યારે તે કૃપા કરીને જ્ઞાનદષ્ટિનું દાન કરે છે. જેથી માનવદેહનો સર્વ શ્રેષ્ઠ લક્ષ સિદ્ધ થઈ જવાથી અખંડ કૈવલમુક્તિનું સુખ અને પરમશાંતિ મળે છે. પરિણામે અંશોને ફરી ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના વિવિધ ઘાટોના ચક્કરમાં પીસાવું પડતું નથી.

મંગલા આરતી

મંગલા આરતી કરત મોદિત મન, ઉર અંતર આનંદ ભરી. ટેક.

શબ્દાર્થ

મંગલા = કલ્યાણકારી, પવિત્ર આરતી = આરતી કરત = કરું છું મોદિત મન = આનંદિત મનથી ઉર = હૃદયમાં (મનમાં) અંતર = અંતઃકરણમાં, અંતર (હૃદયમાં) આનંદ = પ્રસન્નતા ભરી = ભરીને.

અનુવાદ

હૃદયમાં આનંદ ભરીને પ્રસન્ન મનથી (વિશ્વના સર્જનહાર કેવલ કર્તાની) (પવિત્ર) આરતી કરુ છું.

ભાવાર્થ

(પરમગુરુએ મંગલા આરતીની રચના દ્વારા કર્તાનું ભજન-સ્મરણ કેવી રીતે કરવું તે દર્શાવ્યું છે.) કર્તાની પૂજા - ઉપાસનામાં બાહ્ય ભૌતિક સાધન સામગ્રીનું મહત્ત્વ નથી. તે સામગ્રી તો હોય કે ન હોય, પણ ઉપાસનામાં આપણું અલ્પહંગ - કર્તાના મહદ્હંગને સંપૂર્ણપણે સમર્પિત થઈને જોડાયેલું હોય એ જ મહત્ત્વનું છે.

વિશ્વના સર્જનહાર તો અરૂપ - નિરાકાર છે, તત્ત્વાતિત છે. તેથી પરમગુરુએ, આરતી-પૂજાની બાહ્ય સામગ્રી - આરતી, બત્તી, ઘી, દિવેટ, ચંદન, પુષ્પહાર, ધૂપ, શંખ, ઘડિયાળ (ટકોરા મારવાનું) વગેરેને રૂપક દ્વારા દર્શાવી પરમ ચૈતન્ય ભાવથી કેવલ કર્તાની પૂજા - અર્ચના કરવાની વિધિ દર્શાવી છે. કેવલ કર્તા પુરુષ - પ્રકૃતિના દ્વંદ્વથી (બંધનોથી) રહિત છે. તેમને તો શુદ્ધ ચૈતન્ય ભાવે કરેલી અર્ચના - સ્તુતિ જ પહોંચે છે.

**તનકી આરતી તત્વ પંચમુખ, ઈન્દ્રી એકાદશ બાતી કરી;
તૂપ પ્રકૃતિ ભીજઈ બતિયાં, બ્રહ્મ અગ્નિસે જ્યોત જરી. મંગલા ૧**

શબ્દાર્થ

તનકી = શરીરની **આરતી** = આરતી **તત્વ** = પાંચ તત્ત્વો (પૃથ્વી, પાણી, આકાશ, વાયુ અને તેજ), **પંચમુખ** = પાંચ મુખવાળી **ઈન્દ્રી** = ઈન્દ્રિયો **એકાદશ** = અગિયાર **બાતી કરી** = દિવેટો બનાવી **તૂપ** = ધી **પ્રકૃતિ** = માયા **ભીજઈ** = પલાળીને **બતિયાં** = દિવેટો **બ્રહ્મ** = સર્જનહારનો પ્રકાશ **અગ્નિસે** = અગ્નિ વડે **જ્યોત** = જ્યોતિ **જરી** = પ્રગટાવી (જલાવી).

અનુવાદ

પાંચ તત્ત્વોના શરીરરૂપી પંચમુખી આરતીમાં અગિયાર ઈન્દ્રિયો (દસ ઈન્દ્રિયો અને મન)રૂપી દિવેટોને પ્રકૃતિરૂપી ધીમાં પલાળી, બ્રહ્મરૂપી અગ્નિથી જ્યોત પ્રગટાવી છે.

ભાવાર્થ

પાંચ તત્ત્વથી બનેલા શરીરને પંચમુખી આરતી જાણવી. તેમાં પાંચ કર્મેન્દ્રિયો, પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને મન એમ અગિયાર ઈન્દ્રિયોરૂપી દિવેટો ગણવી. તમામ ઈન્દ્રિયો પ્રકૃતિની પકડમાં છે, તેથી તેમને તે પકડમાંથી મુક્ત કરવાની છે. આ અતિ મહત્ત્વનું છે. તે ત્યારે જ શક્ય બને કે જ્યારે પ્રકૃતિરૂપી રહેલી ચીકાશ (ધી) બળી જાય. આ પ્રકૃતિ (માયા) રૂપે રહેલી ચીકાશ (ધી) બ્રહ્મજ્ઞાનરૂપ અગ્નિની જવાળાઓથી જ બળી જાય. તેથી પ્રકૃતિને બાળવા બ્રહ્મઅગ્નિની જ્યોત દર્શાવી છે. એટલે કે બ્રહ્મ અગ્નિના જ્ઞાનની જ્યોતથી માયા રૂપ પ્રકૃતિ બળી જતાં શરીર રૂપ પંચમુખી આરતીમાંની અગિયાર દિવેટો રૂપી ઈન્દ્રિયો માયાની પકડમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે. આમ, થતાં અંશની વૃત્તિઓ શુદ્ધ થાય છે.

**ચિત્તવન ચંદન ચૈતન અરચન, અનુભવ શંખ લીધો સમરી;
અધુધુ શબ્દ અગમ અગોચર, સદ્ગુરુ કહત પોકાર કરી. મંગલા ૨**

શબ્દાર્થ

ચિત્તવન = ચિત્ત અંતઃકરણ દ્વારા થતું ચિત્તવન **ચંદન** = ચંદન **ચૈતન** = ચૈતન ભાવ દ્વારા **અરચન** = અરચન, પૂજા **અનુભવ** = જાણીને માણેલું **શંખ** = શંખ **લીધો** = લીધો **સમરી** = સ્મરણ કરીને **અધુધુ** = અધધ **શબ્દ** = નાદ **અગમ** = સમજમાં ન આવી શકે તેવો **અગોચર** = દ્રષ્ટિમાં ન આવી શકે તે, ઈન્દ્રિયાતિત **સદ્ગુરુ** = સત્ ગુરુ **કહત** = કહે છે **પોકાર કરી** = પોકાર કરીને.

અનુવાદ

તે પરમપતિની પૂજા (સેવા) ચિત્તના ચિત્તવનરૂપી ચંદનથી ચૈતન ભાવ દ્વારા કરવી. અનુભવરૂપી શંખ વડે અધુધુધુ શબ્દો દ્વારા સદ્ગુરુ અગમ અને અગોચર પદનો જાહેરમાં પોકાર કરે છે.

ભાવાર્થ

કર્તાની સ્તુતિરૂપ અહર્નિશ ચિત્તવન તે જ ચંદન જાણવું. અલૌકિક આરતીના સમયે આ ચિત્તવન રૂપી ચંદન વડે શુદ્ધ ચૈતન ભાવથી કર્તાની પૂજા-અરચના સ્તુતિ કરવી. કેવલજ્ઞાનના અનુભવરૂપી શંખનાદથી અહર્નિશ તેમનું સ્મરણ કરવું. કેવલ કર્તા અગમ (જાણી ન શકાય) અને અગોચર (ઈન્દ્રિયો દ્વારા પામી ન શકાય તેવા) છે, તથા તેમના વિષેનો અનુભવ માત્ર પરમગુરુને જ છે. તેઓના અનુભવ યુક્તજ્ઞાનનો શંખનાદના ધ્વનિરૂપ અધુધુધુ શબ્દ દ્વારા અગમ અને અગોચર પદનો જાહેરમાં પોકાર કરીને જગતા જીવોને જાગ્રત કરે છે.

**અગ્રભતિ વૈરાગ વિશેષણ, પ્રેમ પુષ્પ ધર્યો હાર હરિ;
જ્ઞાન ઘડિયાળી ગિરાજન કારણ, લોક ચતુર્દશ ખબર પરી. મંગલા ૩**

શબ્દાર્થ

અગ્રભતિ = અગર વનસ્પતિની ધૂપસળી **વૈરાગ વિશેષણ** = વિશેષ વૈરાગ
પ્રેમ = પ્રીતિ **પુષ્પ** = ફૂલ **ધર્યો** = ધારણ કર્યા **હાર** = પુષ્પહાર **હરિ** = કર્તા **જ્ઞાન** = જાણ્ય, સમજ
ઘડિયાળી = કાંસાનો ગોળ સપાટ ઘંટ **ગિરા** = શબ્દરૂપી ગર્જના **જન** = અંશો, જીવો, જગત,
 લોક **કારણ** = કાર્યની ઉત્પત્તિ કરનાર **લોક ચતુર્દશ** = ચૌદેય લોકમાં **ખબર પરી** = ખબર પડી.

અનુવાદ

ચૌદ લોકના જીવોને જ્ઞાનરૂપી ઘડિયાળના ટંકારથી કારણરૂપ સર્જનહારની જે જાણ થઈ છે તેવા કર્તાને વૈરાગરૂપી ધૂપ અને પ્રેમરૂપી પુષ્પમાળા સમર્પણ કરવી.

ભાવાર્થ

માનવના હૃદયમાં વિષયવાસના રૂપ મળ છવાયેલો છે. તે વાસનારૂપી મળ વૈરાગ સિવાય દૂર થતો નથી. મંદ, સાધારણ, ઉનમૂંઝિ, તીવ્ર અને નિર્મળ મળી કુલ પાંચ વૈરાગ પૈકી નિર્મળ વૈરાગ ધારણ કરવાથી વૃત્તિ કર્તામય થાય છે. અહીં વૈરાગને અગરભત્તીની ઉપમા આપી છે. વૈરાગથી ઉપાસકની સુવાસ સંસારમાં ફેલાય છે. એટલે કે આ બાજુના પદાર્થરૂપ ધૂપથી નહીં, પરંતુ વૈરાગ્યરૂપ ધૂપથી જ સર્જનહાર પ્રસન્ન થાય છે.

કૈવલ કર્તાના કતનાં વિશેષણ જોઈને કહેવું કે હે કર્તા ! તમારા વિવેક, ડહાપણ અને ચતુરાઈપણાનાં હું શું વખાણ કરું? આવી ઉપમાનું કરાતું આરોપણ તે કર્તાનો શણગાર માનવો અને અનંતપણાના અનુભવના જ્ઞાનનું ઉચ્ચારણ કરીને સ્તવન કરવું તે કર્તાનો અલંકાર (ઘરેણું) જાણવું. આ રીતે ઉપાસકના મનમાં કર્તા પ્રત્યે અનહદ પ્રેમ હોવો જરૂરી છે. જ્ઞાન થકી કર્તાને ઓળખી અલૌકિક પ્રેમ ઉપજાવીને રોમે રોમે અને રગેરગે અમીરંધન કંઠે કરાતું સ્તવન તે કર્તાને પ્રેમરૂપી મકરંદ પુષ્પની માળા આરોપણ કરી એમ માનવું. જ્ઞાનરૂપી ઘડિયાળના ટંકારથી સર્જનહારની ચૌદ લોકમાં

જાણ થઈ કે સમગ્ર બ્રહ્માંડના કારણ રૂપ કેવલ કર્તા પોતે જ છે.

**લક્ષ નિરાજન નિરખત નિશદિન, પતિ સનાતન ભાવ ભરી;
કહે કુવેર એસે હરિકુ, તન મન સહિત રહો સમરી. મંગલા. ૪**

શબ્દાર્થ

લક્ષ = ધ્યાનથી નિરાજન = આરતીની વિધિ નિરખત = નિરીક્ષણ કરીને નિશદિન = રાત-દિવસ પતિ = સકર્તા, કેવલપતિ સનાતન = કાયમી, સદાને માટે ભાવ = ભાવના ભરી = ધારણ કરી કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે એસે = એવા, આવી રીતે, આ પ્રમાણે હરિકુ = હરિને, સકર્તા પતિને તન = શરીર મન = મન, અંતઃકરણ સહિત = સાથે રહો સમરી = સ્મરણ કરતા રહો.

અનુવાદ

લક્ષ (ધ્યાન) રૂપી નિરાજન દ્વારા સનાતનપતિને ભાવપૂર્વક રાત-દિવસ નિરખતા રહો. કુવેરસ્વામી કહે છે કે આવી રીતે સકર્તા પતિનું તન, મન સહિત સ્મરણ (ભજન) કરતા રહો.

ભાવાર્થ

આરતી પ્રારંભે શાસ્ત્રોક્ત વિધિ મુજબ નિરાજન કરી જ્યોતિને ફેરવીને આરાધ્યદેવનું નખશિખ સ્વરૂપ દર્શન કરવું. આવા યથાર્થ દર્શનથી તે સ્વરૂપમાં જ આપણું મન પરોવાયેલું હોવું જોઈએ, પરંતુ, કેવલ પતિ તો તત્વાતિત અને નિરાકાર છે. અહીં નિજ લક્ષમાં સુરતા પરોવીને કર્તા હંગ સાથે અંશના હંગની એકતા કરવાની ક્રિયાને જ આરતીનું સ્વરૂપ આપ્યું છે.

વિશ્વના કારણ રૂપ કેવલ કર્તા છે, એવી સમજ પ્રાપ્ત થતાં જ હવે ચૌદલોકના દૈવી ધામોમાં કે અંતરહિત બ્રહ્મનો જ્યાં સુધી પ્રસારો છે એવા સર્જનહારના કૃતમાં ઉપાસકની વૃત્તિ વિરામ ન પામતાં અહર્નિશ કેવલ કર્તામાં જ સ્થિર થાય છે.

મુમુક્ષુજનોએ પરમગુરુએ દર્શાવ્યા મુજબ લક્ષ-ભજન-વિધિ મુજબ ધ્યાન ધરીને, સર્વાંગે સમર્પિત થઈને રહેવું, તથા શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપનો અહંગ ભાવધારણ કરી કૈવલ કર્તાનું આઠે પહોર સતત સ્મરણ કર્યા કરવું.

શણગાર આરતી

આરતી મહારાજ રાજકી, મંગલ મનોરથ ભાવ ભરી;
અગ્ર કપૂર સુગંધ સોહાવત, બાતિ એકાદશ અજ્ઞ જરી. ટેક

શબ્દાર્થ

આરતી = આરતી મહારાજ રાજકી = મહારાજાધિરાજની મંગલ = શુભ
મનોરથ = મનોકામના ભાવ ભરી = હેત ભરીને અગ્ર = અગર (અગરુ) કપૂર = કપૂર
સુગંધ = સુવાસ સોહાવત = સોહાવે (શોભાવે) બાતિ = દીવેટ એકાદશ = અગિયાર
અજ્ઞ જરી = અગ્નિ પ્રગટાવીને.

અનુવાદ

હું હેતપૂર્વક શુભ મનોરથ સાથે અગિયાર દીપ પ્રગટાવી
મહારાજાધિરાજની આરતી ઉતારું છું. આ સમયે સમગ્ર વાતાવરણ અગર
અને કપૂર જેવાં સુગંધિત દ્રવ્યોથી મહેંકી રહ્યું છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના પદ્મશિષ્ય શ્રી નારણદાસ
મહારાજ પ્રાતઃકાળની ઉપાસના વિધિના પ્રારંભમાં,
ઘનશ્યામસ્વરૂપ સર્જનહારના પરમ વિશેષ પાટવી અંશ, પંચમ
શ્વસં વેદાચાર્ય, કૈવલવેત્તા, શ્રીમત્ કરુણાસાગર મહારાજાધિરાજની
શણગાર-આરતી ઉતારે છે. આ સમયે અગરબત્તી અને સુગંધિત
દ્રવ્યોથી વાતાવરણ મહેંકી રહ્યું છે. તે ટાણે શુદ્ધ ઘીથી પલાળેલી
દીવેટોને પ્રગટાવી પરમગુરુના પ્રગટ ઘનશ્યામસ્વરૂપની સન્મુખ,
મનના સઘળા મનોરથ સફળ થાય એવો ભાવ ધારણ કરી વિધિપૂર્વક
આ અગિયાર મુખવાળી શણગાર આરતી કરવામાં આવે છે.

ભાલે તિલક કે સરકો જ્યું રાજે, ચમ્મર છત્ર શિર પરહી ધરી;
કૌસ્તુભ મણિ ઉર અતંત શોભા, નિજાનંદ ઘનશ્યામ હરિ. આરતી ૧

શબ્દાર્થ

ભાલે = કપાળે તિલક = લલાટમાં કરાતું (ભાલાના આકારનું) તિલક કે = તેમના સરકો = મસ્તક પર જ્યું = જેમ રાજે = રાજાને શોભે છે તેમ ચમ્મર = ચમ્મર (ચમરી ગાયના પૂંછડામાંથી બનાવેલ) છત્ર = છત્ર શિર પરહી = મસ્તક પર ધરી = ધારણ કર્યું છે કૌસ્તુભ મણિ = સમુદ્રમંથનમાંથી નીકળેલ ચૌદ રત્નોમાંનું એક રત્ન ઉર = હૃદય અતંત = અપાર શોભા = પ્રકાશમય, શોભા (શોભાયમાન છે) નિજાનંદ = આત્માનો આનંદ ઘનશ્યામ = શ્યામ વાદળ જેવા હરિ = હરિ, સ્વામી.

અનુવાદ

સદા માટે નિજ સ્વ-સ્વરૂપના આનંદમાં રહેનારા ઘનશ્યામસ્વરૂપ, પરમગુરુ ! આપ હરિરૂપ છો. રાજતિલકની જેમ આપના લલાટમાં (કપાળે) ભાલતિલક શોભે છે. મસ્તક ઉપર છત્ર ધારણ કરેલ છે અને ચમ્મર ઢોળાય છે ત્યારે આપના હૃદયમાંથી નીકળતા જ્ઞાનના પ્રકાશની શોભા કૌસ્તુભ મણિની જેમ તેજોમય લાગે છે.

ભાવાર્થ

મહારાજાધિરાજના ભાલે (કપાળમાં) ભાલાના આકારનું ભાલતિલક રાજતિલકની જેમ શોભી રહ્યું છે. મહારાજાની બન્ને બાજુએ છડીદારો ચમ્મર ઢોળી રહ્યા છે. તેઓના મસ્તક પર છત્ર શોભે છે. તેમના હૃદયમાંથી અજ્ઞાનરૂપ અંધકારને દૂર કરવા માટે નીકળતા જ્ઞાનના પ્રકાશની અનુપમ શોભા ચૌદ રત્નો^૧ પૈકીના એક એવા કૌસ્તુભ મણિની જેમ અપાર તેજોમય છે.

૧. સમુદ્ર મંથનમાંથી પ્રાપ્ત થયેલ ચૌદ રત્નો - લક્ષ્મી, કૌસ્તુભ મણિ, પારિજાતક (કલ્પવૃક્ષ), સુરા (મદિરા), ધન્વંતરી (વૈદ્ય), ચંદ્રમા, કામદુર્ધા (ગાય), ઐરાવત (હાથી), રંભા (અપ્સરા), સાતમુખી ઘોડો, ઝેર (હળાહળ), સારંગધનુષ, પાંચજન્યશંખ અને અમૃત.

**વાજિંત્ર બહુ વિધ વિધ બાજે, નિગમ વદે જશ હેજ કરી;
શારદ સુર સમીપ સબ ઠાડે, અજ ભવ શ્રીપતિ સૂરત ધરી. આરતી ૨**

શબ્દાર્થ

વાજિંત્ર = વાજિંત્રો બહુ = ઘણા વિધ વિધ = જુદાં જુદાં પ્રકારનાં બાજે = વાગે
નિગમ = વેદ વદે = બોલે જશ = કીર્તિ હેજ કરી = હેત કરીને શારદ = શારદા દેવી
(સરસ્વતી) સુર = દેવ સમીપ = નજીક સબ = બધા ઠાડે = ઊભા છે અજ = બ્રહ્મા
ભવ = શંકર શ્રીપતિ = વિષ્ણુ સૂરત = સુરતા ધરી = ધારણ કરી.

અનુવાદ

આરતી વખતે વિધ વિધ પ્રકારનાં વાજિંત્રોના દિવ્ય નાદ થાય છે. વેદો પણ હેતપૂર્વક નિર્મળ યશનું ગાન કરે છે. તેમજ સરસ્વતી, દેવો, બ્રહ્મા, શંકર અને લક્ષ્મીપતિ વિષ્ણુ વગેરે સુરતા ધારણ કરીને સન્મુખ ઊભા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના યશગાન વેદો પણ હેતથી ગાય છે. આરતી વખતે ઘંટ, ઘડિયાળ, ઝાલર, શંખ, નગારાં, ઢોલ, ઝાઝ-પખાજ વગેરે વિધવિધ પ્રકારનાં વાજિંત્રોનો સત્વગુણી કર્ણપ્રિય નાદ રણકી રહ્યો છે. મંદિરના સન્મુખ દરવાજે પણ ચોઘડિયાં વાગી રહ્યાં છે. આ સમયે દૈવી સ્વરૂપે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ તથા દેવી સરસ્વતી તથા અન્ય સૌ દેવો સુરતા ધારણ કરી શ્રીમત્ કરુણાસાગરની સન્મુખ ઊભા છે.

**સંત સજન સબ સનમુખ ઠાડે, અટકી સૂરત કર જુગલ જોરી;
કિયે ઉત્પન્ન અંશ આપયુ જાની, દંષ્ટ કરુણા સબ પર પસરી. આરતી ૩**

શબ્દાર્થ

સંત = સંત, ત્યાગી, જ્ઞાની પુરુષો સજન = સજ્જનો સબ = બધા સનમુખ = સામે
ઠાડે = ઊભા છે અટકી = અટકાવીને સૂરત = આંતરદષ્ટિ કર = હાથ જુગલ = બન્ને

જોરી = જોડીને **કિયે ઉત્પન્ન** = ઉત્પન્ન કર્યા છે **અંશ** = ચેતન અંશ **આપયુ જાની** = પોતાની સજાતીના જાણીને **દંષ્ટ** = દંષ્ટિ **કરુણા** = દયા **સબ પર** = બધા પર **પસરી** = (પ્રસરી) ફેલાઈ છે.

અનુવાદ

સર્વે સંતો તથા સજજનો સુરતાને અટકાવી આરતી સમયે બે હાથ જોડી સન્મુખ ઊભા છે. સર્વે અંશો આપે જ ઉત્પન્ન કર્યા છે, તેવું સમજીને સૌના ઉપર આપ આપની કરુણા દંષ્ટિ પ્રસારો છો.

ભાવાર્થ

આરતી ટાણે મુમુક્ષુ સંતો તથા સૌ સજજન ભક્ત નર-નારી બે હાથ જોડીને શ્રીમત્ કરુણાસાગરના દિવ્ય સ્વરૂપની સન્મુખ ઊભા છે. સર્વેની સુરતા અનુપમ દિવ્ય ઘનશ્યામ સ્વરૂપમાં એવી તો લીન થયેલી છે કે જાણે સૌ સ્થિર ચિત્રવત્ થઈને ઊભા છે.

સામાન્ય અને વિશેષ અંશોને જાણે પોતે જ ઉત્પન્ન કર્યા હોય તેવો ભાવ ધારણ કરી સર્વ કર્તાના જ અંશો છે, તેમ જાણી આત્મબંધુત્વનો ભાવ ધારણ કરીને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર સર્વ પર કરુણામય દંષ્ટિ પ્રસારી રહ્યા છે.

દાસ નારણ આરતી કીજે, રીઝ પદરજ અધિકારી;
સર્વાતીત ઈશપતિ સબકે, સોહી પ્રભુ ખેલે જન સંગ હરિ. આરતી ઠ

શબ્દાર્થ

દાસનારણ = નારણદાસ **આરતી** = આરતી **કીજે** = કરે છે **રીઝ** = કૃપા **પદરજ** = ચરણ રજ **અધિકારી** = લાયક બનવા, અધિકાર પ્રાપ્ત કરવા **સર્વાતીત** = સર્વથી અલગ, સર્વોપરી **ઈશપતિ** = ઈશ્વરોના પતિ (દેવાધિ-દેવ) **સબકે** = બધાના **સોહી** = તે **પ્રભુ** = પરમેશ્વર **ખેલે** = હરે ફરે **જન** = માનવ **સંગ** = સંગે **હરિ** = સ્વામી.

અનુવાદ

સર્વાતીત અને દેવાધીદેવ પ્રભુ જેઓ જગતમાં માનવો સાથે હરે ફરે છે એવા પરમગુરુની રીઝ અને ચરણરજનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરવા માટે શ્રી નારણદાસ મહારાજ આરતી કરે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ શિષ્ય પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ, શ્રીમત્ કરુણાસાગરની કૃપાદષ્ટિ પામવા શણગાર આરતી કરે છે. પરમગુરુના ચરણોમાં નિવાસ કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરવા તેઓશ્રી પ્રાર્થનાપૂર્વક કહે છે કે ‘હે દીનદયાળુ ! આપ સર્વાતીત - સર્વથી પર છો. આપ પંચ તત્ત્વોથી રહિત, સજાણ દષ્ટિવાળા છો અને વિશ્વના બધા જ ઈશ્વર પદોનાં દેવાધિદેવ છો. સર્કર્તા સર્જનહાર કૈવલ કર્તાના આપ પરમવિશેષ પાટવી અંશ છો. સર્જનહારની આજ્ઞાથી સર્વ અંશોનું કલ્યાણ કરવા માટે, એટલે કે સમસ્ત બ્રહ્માંડના અંશોને સર્જનહારનો પરમ લક્ષ આપવા માટે આપ પ્રગટ થઈ અલૌકિક દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને વિશ્વમાં ભક્ત સમુદાયની વચ્ચે વિહાર કરી રહ્યા છો.’

કર્તા સ્તુતિ

અહોનાથ નાહં જાનામી જાનામી
મંદમ્ મમ મતીયમ્ તમો સદ્ગતિયમ્;
હોહુ આપકુ સર્વમ્ પહેયાનમ્ દિવ્યાનમ્
તનુ તત્વે તાયમ્ રતિયમ્ રતિયમ્. ૧

શબ્દાર્થ

અહોનાથ = હે સ્વામી નાહં = હું નથી જાનામી = જાણતો મંદમ્ = મંદ મમ = મારી
મતીયમ્ = બુદ્ધિ તમો = આપ સદ્ગતિયમ્ = સદ્ગતિ (મોક્ષ) આપનાર હોહુ = છો
આપકુ = આપને સર્વમ્ = બધું જ પહેયાનમ્ = ખબર છે, જાણો છો દિવ્યાનમ્ = દિવ્ય
તનુ = શરીર તત્વે = તત્ત્વોની તાયમ્ = તમોને રતિયમ્ રતિયમ્ = રજેરજ.

અનુવાદ

હે નાથ ! હું આપને જાણતો નથી. કારણ કે મારી મતિ મંદ છે. આપ સદ્ગતિવાન છો. આપ દિવ્ય દૃષ્ટિવાળા હોવાથી શરીરનાં તત્ત્વોની રજે રજને જાણનારા સર્વજ્ઞ છો.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મમાં આવેલા અનંત ઘાટો અને અંતરહિત બ્રહ્માંડના પતિ કૈવલ કર્તાની સ્તુતિ અંશભાવે વિનમ્રતાપૂર્વક કરવી. આ અખિલ બ્રહ્માંડમાં સર્જનહારની ગતિવિધિને કોઈપણ પૂર્ણ રીતે જાણતા નથી. તેમની મહાન ગતિ આગળ વિશ્વના સામાન્ય અને વિશેષ અંશોની મતિ અતિ મંદ છે. કર્તાએ આ વિશ્વ પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી બનાવેલ કોઈ સમગ્ર વૈરાટ અને પાંચેય પ્રકારના દેહના વિધવિધ ઘાટોનાં તત્ત્વોની રજેરજની જાણ તેમને છે. તેમજ કર્તા પોતાની અલૌકિક સજ્જાજાણ બાજદૃષ્ટિથી દરેકને જેમ છે તેમ યથાર્થરૂપે નિહાળી રહ્યા છે. માટે કર્તાને સર્વજ્ઞ કહેવામાં આવે છે.

સર્જનહાર પરમપદના દાતા હોઈ તેમણે જ પરમ વિશેષ પાટવી અંશને અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા વિશ્વમાં મોકલ્યા છે.

અહોનાથ નાથમ્ નિરવાણમ્ નિરાલંબ,
ત્રિકાલમ્ નિહાલમ્ વિકાલમ્ નયેતિ;
સસ્વમ્ સર્વ ભૂતાનમ્ સપ્રાણમ્ સતંત્રમ્,
વિતરેણમ્ પ્રતાર્ણમ્ કર્તારમ્ સખેતિ. ૨

શબ્દાર્થ

અહોનાથ = અહો હે સ્વામી નાથમ્ = પિતા છો નિરવાણમ્ = વાણીથી રહિત નિરાલંબ = આલંબનથી રહિત ત્રિકાલમ્ = ત્રણેય કાળના નિહાલમ્ = નિહાળો વિકાલમ્ = કાળથી રહિત નયેતિ = અંત રહિત સસ્વમ્ = આપ પોતે સર્વ ભૂતાનમ્ = પંચ ભૂતોના બધા સપ્રાણમ્ = પ્રાણ પૂરીને સતંત્રમ્ = સ્વતંત્ર રીતે વિતરેણમ્ = વિત્ત ભરીને પ્રતાર્ણમ્ = વર્તાવીને, ધારણ કરી કર્તારમ્ = કર્તાભાવથી સખેતિ = ખેતી કરો છો.

અનુવાદ

અહો, હે સર્વેશ્વર સ્વામી ! આપ (વાણીથી પર) નિરવાણ છો, નિરાલંબ છો. આપ ત્રણે કાળને નિહાળનાર સાક્ષી હોઈ કાળથી રહિત અને અંત રહિત છો. પંચભૂતના દેહોમાં પ્રણવ રૂપ વિત્ત ભરીને આપે જ કર્તાભાવ ધારણ કરી સ્વયં સ્વતંત્ર રીતે સૃષ્ટિ રૂપી ખેતીને વિકસાવી છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર રૂપ અને અરૂપથી રહિત સદાને માટે અંતરિક્ષમાં પોતાના અલૌકિક કૈવલધામમાં જ બિરાજમાન છે. તેમનું પરમપદ અને તેઓ તત્ત્વાતીત હોઈ વાણીથી પર છે. તેમણે કર્તાભાવ ધારણ કરી આ સઘળી રચના કોઈની પણ સહાય લીધા વગર સ્વયં રચી છે. સૃષ્ટિની આદ્ય, મધ્ય અને અંત - એમ ત્રણેય કાળના દૃષ્ટા પોતે કાળથી રહિત અને દિવ્ય કાંતિવાળા છે. તેમણે જ સ્વયં પોતાના

શુદ્ધ સંકલ્પ દ્વારા છ વૃત્તિઓને વિકસાવી છે. વિશ્વની આઘ લઈ અખિલ બ્રહ્માંડમાં વૃદ્ધિ પામેલા સર્વે ઘાટોમાં પ્રણવરૂપ વિત્ત ભરીને તેમાં પોતાનો સજાતીય ચૈતન અંશ પ્રેરી સર્વ રચનાને ચેતનવંત અને ગતિશીલ કરી છે. તેમજ સોહંગ પ્રણવના માધ્યમથી દરેક અંશના કર્મ વિકર્મોને નિહાળી તેનું સંચાલનને સંવર્ધન કરી સારી સૃષ્ટિરૂપી ખેતીને સંભાળી રહ્યા છે.

અહો નાથ હો તુમ વિદ્યાનમ્ સિધંતમ્
વિત્તમ સત્ નિદાનં સમાનમ્ ધાનામિ;
શ્રવ્યાણમ્ મંત્રેણમ્ કલેદં વ્યહં અંત્રેણમ્,
ચૈતનમ્ કરનારમ્ પ્રણંતમ્ નમામિ. ૩

શબ્દાર્થ

અહો નાથ = હે સ્વામી હો = છો તુમ = તમે વિદ્યાનમ્ = વિદ્યાઓથી સિધંતમ્ = સિદ્ધ છો વિત્તમ = વિત્ત, સાર સત્ = શાશ્વત નિદાનં = નિદાન કરો છો સમાનમ્ = એકસરખું, સમાન ધાનામિ = ધન્ય છે શ્રવ્યાણમ્ = શ્રવણ કરાવ્યું મંત્રેણમ્ = મંત્ર કલેદં = ઘાટ વ્યહં = વહેતા, જપાતા અંત્રેણમ્ = અંતરમાં ચૈતનમ્ = સચેતન કરનારમ્ = કરનાર પ્રણંતમ્ = પ્રણવ દ્વારા નમામિ = નમું છું.

અનુવાદ

અહો, હે સ્વામી ! આપ સર્વ વિદ્યાઓથી સિદ્ધ છો. આપ વિત્તરૂપ શાશ્વત અંશનાં કર્મોનું સમાન દૃષ્ટિથી નિદાન કરી તેનાં ફળ આપો છો. તેથી આપને ધન્ય છે. તે સર્વ ઘાટોને સચેતન કરનાર અંશોને આપે જ પરમગુરુ દ્વારા અંતરમાં જપાતા અમરમંત્રનું શ્રવણ કરાવ્યું છે એવા હે નાથ ! હું આપને પ્રણવ દ્વારા નમન કરું છું.

ભાવાર્થ

સજાણ જાણ સ્વરૂપે રહેલા સર્જનહાર પોતે સર્વે વિદ્યાઓથી

સિદ્ધ છે. અર્થાત્ સૃષ્ટિની કોઈપણ વિદ્યા સર્જનહારથી અજાણ નથી. જગતના વહીવટ માટે અલગ અલગ દેવી-દેવતાઓને જુદી જુદી કરુણા સોંપી કરુણામય બનાવીને નિયમન કરે છે. કારણ કે તેઓ પોતે કરુણેશ હોવાથી સર્વે કરુણાઓના દાતા છે. પોતે જગતના સર્વે ઘાટોમાં રહેલા વિક્તરૂપ અંશના કર્મ-વિકર્મને અલૌકિક બાજ વૃત્તિનાં દિવ્યચક્ષુથી નિહાળ્યા બાદ નિદાન કરીને તેનાં યોગ્ય ફળ આપે છે. અજ્ઞાનરૂપી અંધકારમાં ડૂબેલા અંશો ઉપર કૃપા કરીને કેવલ કર્તા એ પરમગુરુને વિશ્વમાં મોકલ્યા છે. જન્મ-મરણના દુઃખમાં વહી રહેલા અંશોના અંતરમાં ગુપ્ત અમરમંત્રનો લક્ષ શ્રવણ કરાવી, નિજ ચૈતન્ય સ્વ-સ્વરૂપની ઓળખાણ કરાવે છે અને સર્જનહાર અંશીની સાથે મેળાપ કરાવે છે. અંશો દ્વારા શુદ્ધ હંગાભાવ જોડીને જપાતા આ અમરમંત્ર સર્જનહારને પ્રણવ થકી અંશભાવે કરેલ નમસ્કાર સીધા સમર્પિત થતા હોવાથી તે સ્વીકારે છે.

અહોનાથ સ્વાધમ્ સર્વજ્ઞમ્ વાદમ્
 અનંતમ્ અઘાદમ્ બોધંતમ્ સનાદુઃ
 વિશ્વતમ્ વિલાસમ્ સોહંસમ્ અધ્યાસમ્
 વિલંતમ્ વિનાસમ્ સદા તુમ અનાદુ. ૪

શબ્દાર્થ

અહોનાથ = હે સ્વામી સ્વાધમ્ = પોતાના જ ધામમાં રહી સર્વજ્ઞમ્ = બધું જાણનાર (સચરાચરમાં) વાદમ્ = પ્રણવથી અનંતમ્ = અનંત અઘાદમ્ = અઘાધ બોધંતમ્ = સંબોધતાં કહેવાઓ છો સનાદુઃ = સનાતન વિશ્વતમ્ = જગતમાં વિલાસમ્ = ખેલ રચના સોહંસમ્ = સોહમ પ્રણવથી અધ્યાસમ્ = અધ્યાસ, નિરંતર ધ્યાન વિલંતમ્ = વિલાસતા વિનાસમ્ = વિનાશ સદા = સદાને માટે તુમ = તમે અનાદુ = અનાદિ.

અનુવાદ

અહો હે નાથ ! આપ પોતાના ધામમાં રહો છો અને પ્રણવ થકી સર્વજ્ઞ

છો. આપને અનંત ગતિવાળા અગાધ અને સનાતન તરીકે સંબોધન થાય છે. આપની સર્વજ્ઞ જાણરૂપ સોહંગ પ્રણવના અધ્યાસથી આ વિશ્વનો વિલાસ અને વિનાશ (પ્રલય) કરો છો. તેમ છતાં આપ સદાને માટે અનાદિ અને અખંડ રહેલા છો.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર કૈવલધામમાં રહીને પોતાની સર્વજ્ઞતારૂપ પ્રણવ (વાદમ) દ્વારા બ્રહ્મના સોહંગથી ચૌદલોકની ગતિને નિરંતર નિહાળે છે. તેથી તો જેનાં જેવાં કર્મો તેવાં તેને ફળ મળે છે. તેમની ગતિ અનંત અને અપાર છે. જ્ઞાન દૃષ્ટિથી જોતાં જણાય છે કે તેઓ સનાતન અને સજ્ઞાણ છે, જેથી વિશ્વનો વિલાસ પોતાના જ પ્રકાશ રૂપ બ્રહ્મ ભૂમિકામાં સોહંગ પ્રણવના અધ્યાસથી વિલસાવી પોતે આનંદમય રહે છે. મહાપ્રલય કાળે સમગ્ર રચનાને પોતાનામાં પાછી સમાવીને પોતે તો સદાને માટે કૈવલધામમાં અખંડ અને અનાદિ એકલા રહે છે.

અહોનાથ આરમ્ પુનિપદ પારમ્
 નોધારમ્ ઓધારમ્ અપારમ્ નિરંતુ;
 તત્ત્વ સ્વમ્ સમાસમ્ અખંડમ્ અનાસમ્
 સમૃતમ્ સલોમમ્ ઉત્પન્નતમ્ કરંતુ. ૫

શબ્દાર્થ

અહોનાથ = હે સ્વામી આરમ્ = આરામ કરી પુનિ = ફરીથી પદ = પરમપદ
 પારમ્ = પ્રારંભ કરો છો નોધારમ્ = નિરાધાર ઓધારમ્ = ઉદ્ધારક
 અપારમ્ = પાર વિનાના નિરંતુ = નિરંતર, અંત રહિત તત્ત્વ = તત્ત્વ સ્વમ્ = સ્વયમ્, આપ પોતે
 સમાસમ્ = સમાવી દેતા, (સમાસ કરી દેતા) અખંડમ્ = અખંડ અનાસમ્ = નાશ ન થનાર,
 અવિનાશી સમૃતમ્ = નાશ કરનાર, આનંદમય સલોમમ્ = હર્ષભેર ઉત્પન્નતમ્ = ઉત્પન્ન કરી
 કરંતુ = કરો છો.

અનુવાદ

હે કેવલ ધણી ! આપ એક મહાકલ્પ સુધી આરામ કર્યા બાદ ફરીથી સૃષ્ટિ રચવાનો પ્રારંભ કરો છો. આપ નિરાધાર જીવોના આધાર છો અને અપાર તથા અંત રહિત છો. આપે ઉત્પન્ન કરેલા સર્વે તત્ત્વોને પોતાનામાં સમેટીને અખંડ અને અવિનાશી સ્વરૂપે રહો છો અને પુનઃ આનંદમય સૃષ્ટિને હર્ષભેર ઉત્પન્ન કરો છો.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી બનાવેલી આ સૃષ્ટિમાં એવો તો સંય ભરેલો છે કે તે મહાકલ્પ સુધી ચાલે. મહાકલ્પ પૂરો થતાં પોતે આ સૃષ્ટિને છ વૃત્તિઓ દ્વારા પોતાનામાં સમેટી લે છે અને એક મહાકલ્પ સુધી આરામ કરે છે. ત્યારબાદ ફરી સૃષ્ટિ રચવાનો સંકલ્પ કરી રચનાનો પ્રારંભ કરે છે. અને ફરીથી સર્વ તત્ત્વોનું નવેસરથી સર્જન કરી આ સઘળો ખેલ ખીલવે છે. તેમ છતાં પોતે તો અખંડ અને અવિનાશી રૂપે રહે છે. તેમનામાં કોઈપણ પ્રકારનો વધારો કે ઘટાડો થતો નથી. વિશ્વના બધા જ પ્રકારના જીવોની ઉત્પત્તિ પાલન પોષણ અને સંહારની વ્યવસ્થા નિયમિત ક્રમબદ્ધ ચાલે તેવી ગોઠવણ કર્તાએ જ કરી છે માટે તો સર્જનહારને નિરાધારના આધાર કહેવામાં આવે છે.

અહોનાથ ક્ષાતમ્ નરપક્ષમ્ અજાતમ્
વિવિધં તમ્ વિભાષમ્ એકોહં અઘાપિ;
આરંધમ્ ઉરંધમ્ મધ્યાનમ્ મહંતમ્
અથાહમ્ અથાહમ્ અથાહમ્ અમાપિ. ૬

શબ્દાર્થ

અહોનાથ = હે સ્વામી ક્ષાતમ્ = કીર્તિવાન નરપક્ષમ્ = માનવ પક્ષે
અજાતમ્ = અજન્મા વિવિધં = વિધવિધ તમ્ = તમે વિભાષમ્ = રચના કરી છે

એકોહં = એકલે હાથે અઘાપિ = પ્રારંભથી જ આરંધમ્ = આઘ ઉરંધમ્ = અંત મધ્યાનમ્ = મધ્યમાં મહંતમ્ = મહાનતમ્, સૌથી મહાન અથાહમ્ = અથાહ અથાહમ્ = અથાહ અથાહમ્ = અથાહ અમાપિ = અમાપ, અનંત.

અનુવાદ

અહો હે નાથ ! માનવ પક્ષે જોતાં આપ કીર્તિવાન છો અને અજન્મા છો. પ્રારંભથી જ વિવિધતાવાળી સમગ્ર રચના આપે એકલાએ જ રચેલી છે. આદિ, મધ્ય અને અંત એમ ત્રણે કાળમાં આપની ગતિ મહાન છે. આપ અમાપ હોઈ અથાહ છો, અથાહ છો, અથાહ છો.

ભાવાર્થ

જેમ વિશ્વમાં માનવ પક્ષે મહાન અને કીર્તિવાન રાજા ગણાય છે અને તેમનું જ રાજ સમગ્ર પ્રજાજનો ઉપર ચાલે છે, તેમ અખિલ બ્રહ્માંડમાં સકર્તા કેવલ કર્તાનું રાજ વ્યાપેલું છે. માટે તો તેમને સ્વરાજ વિશેષણથી સંબોધવામાં આવે છે.

વિવિધતાવાળી સમગ્ર ઉત્પત્તિ સર્જનહારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી વિભાસરૂપ બ્રહ્મ પ્રકાશમાં કોઈનો પણ સાથ લીધા સિવાય પોતે એકલાએ કરેલી છે.

સૃષ્ટિની આઘ, મધ્ય અને અંત એમ ત્રણેય કાળમાં કર્તાની ગતિ મહાન અને માપ સિવાયની અમાપ છે. આ સઘળું કત ઉત્પન્ન કર્યું હોવા છતાં પોતે અજાત એટલે કે, કોઈપણ લિંગ ભેદ સિવાયના અને અજન્મા છે. દેશમાં જેમ રાજાનો અમલ પ્રજા ઉપર વર્તાય છે, તેમ સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં કેવલ કર્તા સર્વેના અધિપતિ હોઈ તેમની ગતિ અથાહ છે, અથાહ છે અને અમાપ છે.

અહો નાથ સ્વામી મનુ તન ધરામી
અકામમ્ સકામી જીવમ્ પરમઅર્થમ્;

ભયે ભેખ ધારમ્ શશાન્તિ સકારમ્ હરંતમ્ વિકારમ્ હકારમ્ સમરથું. ૭

શબ્દાર્થ

અહો નાથ = હે નાથ સ્વામી = પતિ મનુ = મનુષ્યનો તન = દેહ
ધરામી = ધારણ કરીને અકામમ્ = કામના વગરની સકામી = મુમુક્ષુ, મોક્ષની કામનાવાળા
જીવમ્ = જીવો પરમઅર્થમ્ = પરમાર્થ માટે ભયે ભેખ ધારમ્ = ભેખ ધારણ કરીને
શશાન્તિ સકારમ્ = શાંતિ આપવા માટેના હેતુથી હરંતમ્ = હરીને (દૂર કરીને)
વિકારમ્ = વિકારોને, અવગુણોને હકારમ્ = હણીને સમરથું = (તે માટે) સમર્થ.

અનુવાદ

અહો, હે સ્વામી ! મારી કોઈ કામના ન હોવા છતાં મુમુક્ષુ જીવોના પરમ કલ્યાણ અર્થે આપે મને માનવદેહ ધારણ કરાવ્યો છે. ત્યાગી ભેખ ધારણ કરાવી, જીવોના પરમાર્થ માટે વિકારોનું હરણ કરી, પરમશાંતિ આપવા અર્થે મને સમર્થ બનાવ્યો છે.

ભાવાર્થ

સકર્તાપિતિ સર્જનહારે જ પરમગુરુને વિશ્વના જીવોનાં કર્મોના બંધનોને દૂર કરી, તેમનું કલ્યાણ કરવા અર્થે આજ્ઞા આપીને મોકલ્યા છે. જેથી તેઓ જગતના જીવોના હૃદયમાં રહેલા અજ્ઞાનરૂપી અંધકારને દૂર કરી, તેમને શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપના જ્ઞાનની સમજ આપી પરમ શાંતિ પ્રેરે છે. એટલે કે અંશને જન્મ-મરણની ઘટમાળમાંથી મુક્તિ અપાવે છે. પરમગુરુની પોતાની કોઈ કામના ન હોવા છતાં આ મહાન કાર્ય માટે સર્જનહારે તેમને ત્યાગી ભેખ ધારણ કરાવીને અંશને પરમ મોક્ષનું દાન દેવા માટે સમર્થ બનાવ્યા છે.

અહો નાથ આની કેવલમ્ નિશાની
સોહુ હમ જાની આપો આપ આપમ્;

આતંતમ્ આકંતમ્ પ્રકાશમ્ પ્રવેણમ્ નરવેદમ્ વિજ્ઞાનમ્ વદે લક્ષ વ્યાપમ્. ૮

શબ્દાર્થ

અહો નાથ = હે સ્વામી આની = લાવ્યા છો, આપની, તેની કેવલમ્ = કેવલ કર્તાની નિશાની = ચિહ્ન, નિશાન સોહુ = તે હમ = અમે જાની = જાણી આપો આપ = પોતાની જાતે આપમ્ = આપની આતંતમ્ = તત્ત્વો રહિત આકંતમ્ = આકંતવાન, કૃત્વ શક્તિવાન, સકંત પ્રકાશમ્ = પ્રકાશમય પ્રવેણમ્ = પ્રવીણ છો, (નિપૂર્ણ) નરવેદમ્ = વૈરાગ્ય છે વિજ્ઞાનમ્ = વિશેષ જ્ઞાન વડે વદે = ઉચ્ચારણ લક્ષ = ગતિ વ્યાપમ્ = વ્યાપક.

અનુવાદ

હે સ્વામી ! દરેકના ઘાટમાં કેવલકર્તાની નિશાનીરૂપે રહેલા અંશને અમે (મેં) જાણ્યો છે. તે જોતાં આપોઆપ આપની ઓળખ થાય છે. આપ તત્ત્વોથી રહિત આકંતવાન, પ્રકાશવાન અને પ્રવીણ છો. વૈરાગ્યપૂર્ણ વિશેષ જ્ઞાન દ્વારા આપની વ્યાપક ગતિના લક્ષનું ઉચ્ચારણ આપે કરાવ્યું છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર કેવલપતિએ એમની ઓળખાણરૂપે દરેક ઘાટમાં પોતાની નિશાની રૂપ અંશ મુકેલ છે. એવા કર્તાના સજાતીય અંશો પરમગુરુના જ્ઞાન દ્વારા સ્વ-સ્વરૂપે થતાં જ તેમને આપો આપ અંશીની ઓળખાણ પ્રાપ્ત થાય છે. એટલે કે અનુભવ રૂપ ગતિ દ્વારા જણાય છે કે અંશના તે સ્વયમ્ કર્તા છે અને અંશ તેમની જ સજાતિનો છે. બ્રહ્માંડમાં સર્જનહારની ઓળખ સમર્થ પરમગુરુ સિવાય અન્ય કોઈ કરાવી શકે તેમ નથી. કર્તા આકાર રહિત, દિવ્ય પ્રકાશમય અને રૂપ-અરૂપથી પર છે. સૃષ્ટિની રચના કરવામાં તેઓ પ્રવીણ છે. વળી, નિર્મળ વૈરાગ્ય થકી પ્રાપ્ત થતા અંશ-અંશીના લક્ષને દર્શાવતા અલૌકિક કેવલજ્ઞાનનું પ્રતિપાદન કેવલ કર્તાના આદેશથી જ પરમગુરુએ સકર્તા સિદ્ધાંત દ્વારા વિશ્વમાં સ્થાપિત કર્યું છે.

અહો નાથ હો હમ શરનમ્ તુમારમ્
 રખો નિત્ય નિત્યમ્ સદાયમ્ સધામી;
 અગુનમ્ અનેકમ્ અહં ત્વમ્ સહેકમ્
 કૃપાલમ્ દયાલમ્ કુવેરમ્ અકામી.૯

શબ્દાર્થ

અહો નાથ = હે સ્વામી હો = છીએ હમ = અમે શરનમ્ તુમારમ્ = આપના શરણમાં રખો = રાખો નિત્ય = સદાય નિત્યમ્ = કાયમને માટે સદાયમ્ = સદાય સધામી = સ્વ (નિજ) ધામમાં અગુનમ્ = અવગુણો અનેકમ્ = અનેક અહં = મારા ત્વમ્ = તમો સહેકમ્ = સહીને, સહન કરીને કૃપાલમ્ = કૃપાળુ દયાલમ્ = દયાળુ કુવેરમ્ = કુવેરસ્વામી અકામી = જેને કામના નથી.

અનુવાદ

અહો ! હે નાથ, “હું આપના શરણમાં આવ્યો છું. તેથી મને સદાને માટે આપના ધામમાં રાખો. મારામાં રહેલા અનેક પ્રકારના અવગુણોને સહન કરીને હે કૃપાળુ ! તેમજ હે દયાળુ ! મારા અવગુણોને આપ ક્ષમા કરો.” કુવેરસ્વામી કહે છે કે “મને બીજી કોઈપણ પ્રકારની કામના નથી.”

ભાવાર્થ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે સર્જનહાર પરમ કૃપાનિધિ અને દયાળુ છે. જો અંશ પક્ષાપક્ષ રહિત થઈ નિર્મળ ભાવ ધારણ કરીને તેમના શરણમાં આવે તો તેના અપાર અવગુણોને સહન (ધ્યાનમાં ન લઈને) કરીને કરુણાપૂર્વક માફ કરી દે છે. એવા નિર્મળ ભાવવાળા અંશની મોક્ષ સિવાય અન્ય કાંઈ કામના નથી. વળી સદાને માટે દ્વૈત ભાવે કેવલધામમાં નિવાસ કરવાનું જ ઈચ્છે છે. જેથી ફરી પાછું આ ભવમાં જન્મ-મરણના ફંદમાં આવવું ન પડે.

અહો જક્ત નાથમ્ સર્વમ્ માત્ તાતમ્
 અનાથમ્ કે નાથમ્ સહેજાનંદ સભાવુ;

અખિલમ્ સમાનમ્ દૃષ્ટિયમ્ ધરંતમ્
કરુણાયમ્ કુવેરમ્ કધીનમ્ કભાવું. ૧૦

શબ્દાર્થ

અહો = હે ! જક્ત નાથમ્ = જગતના નાથ, માલિક (છો) સર્વમ્ = સર્વના માતૃ તાતમ્ = માતા પિતા (છો) અનાથમ્ કે = અનાથના નાથમ્ = નાથ (છો) સહજાનંદ = સહજ આનંદરૂપ સભાવુ = સ્વભાવવાળા (છો) અખિલમ્ = સમસ્ત સમાનમ્ = સરખું દૃષ્ટિયમ્ = નજર, દૃષ્ટિ ધરંતમ્ = ધારણ કરીને કરુણાયમ્ = કરુણા કરનાર કુવેરમ્ = કુવેર સ્વામી કધીનમ્ = કદી પણ કભાવું = ખરાબ ભાવ, દ્વેષભાવ, હીણભાવ.

અનુવાદ

હે સ્વામી ! આપ જગતના માલિક છો, સર્વેનાં માતા-પિતા છો અને અનાથના પણ નાથ છો. સહજ આનંદમાં જ રહેવાનો આપનો સ્વભાવ છે. સમસ્ત વિશ્વ ઉપર સમ દૃષ્ટિથી ધારણ કરી આપ પ્રત્યેક અંશો પર કરુણા કરનાર કરુણેશ છો. કુવેરસ્વામી કહે છે કે “આપ ક્યારેય કોઈનાય પ્રતિ કભાવ (દુર્ભાવ-હીણભાવ) ધારણ કર્યો નથી.”

ભાવાર્થ

સકર્તા કૈવલપતિ સકલ જગતની ઉત્પત્તિના કારણરૂપ હોઈ સર્વના સ્વામી છે. સર્વ અંશોના માતા-પિતા અને અનાથના પણ નાથ તે પોતે જ છે. પોતે તો કૈવલધામમાં સહજ આનંદમાં રહે છે, પરંતુ પોતાના અંશોને મોજ માણવા માટે તેમણે જ સઘળું ક્ત રચીને બ્રહ્માંડમાં મોકલ્યા છે. સૌ પ્રત્યે સમાન દૃષ્ટિ રાખી સૌનું પાલન-પોષણ કરે છે. એટલે કે, પાપી હોય કે પુણ્યશાળી હોય પણ સૌનાં પ્રત્યે સમાન કરુણા દૃષ્ટિ રાખી, કદી ક્યારેય કોઈના પ્રત્યે દુર્ભાવ-હીણભાવ રાખતા જ નથી. પોતે કરુણેશ હોઈ વિશ્વના જીવોના સુખાકારી અર્થે વિશેષ અને પરમવિશેષ અંશોને

યોગ્ય વહીવટ સોંપીને એક એક કરુણાઓની સત્તા આપીને કરુણામય બનાવ્યા છે.

(સાખી)

ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ્ય કે, સકલ શાસ્ત્ર ફલ ટેર;
સહુ સંપત્તિ સુખ પાઈએ, ભેટત શ્રીમત્ કુવેર. ૧

શબ્દાર્થ

ભક્તિ = ભક્તિ જ્ઞાન = જ્ઞાન વૈરાગ્ય કે = વૈરાગ્યથી સકલ = સમસ્ત
શાસ્ત્ર = શાસ્ત્ર ફલ = ફળરૂપે ટેર = મહત્ત્વ, અગત્ય સહુ સંપત્તિ = સઘળી સંપત્તિ
સુખ = સુખ પાઈએ = મળે છે ભેટત = ભેટતાં શ્રીમત્ કુવેર = કુવેરસ્વામી.

અનુવાદ

શાસ્ત્રોમાં જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્યનાં ફળનું જે મહત્ત્વ બતાવ્યું છે તેવા તમામ સુખ અને સંપત્તિ પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીને મળવાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે તે મુજબ જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્ય ધારણ કરીને અનેક પ્રકારની કરેલી સાધનાઓના ફળ - એટલે કે સુખ - સમૃદ્ધિ - સંપત્તિ માત્ર પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના શરણમાં આવવાથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. તો પછી એ શરણાગતિનો માર્ગ જ યોગ્ય છે ને? તેને બદલે નિર્ગુણ-સગુણની ઉપાસનાઓમાં ભટકવાની કોઈ જ જરૂર નથી.

ચિદાનંદ ચક્રવે પતિ, ગતિ કરન મન સ્વાંત;
આયેહુ જુગ દરશાવવા, ઘટ ઘટ કૈવલ કાંત. ૨

શબ્દાર્થ

ચિદાનંદ = ચિત્તનો આનંદ, બ્રહ્મજ્ઞાનીની એક પ્રકારની સ્થિતિ ચક્રવે = ચક્રવર્તી પતિ

= સ્વામી ગતિ = ગતિ કરન = કરીને મન = મન સ્વાંત = શાંતિ આયેહુ = આવ્યા છે જુગ = જગતને દરશાવવા = દેખાડવા ઘટ ઘટ = પ્રત્યેક શરીરમાં કેવલ કાંત = કેવલ કર્તાનું કિરણ.

અનુવાદ

ચિદાનંદ બ્રહ્મના પ્રકાશક કેવલ કર્તા આ સૃષ્ટિના ચક્રવર્તી પતિ છે. ઘટઘટમાં વાસ કરતા આ કેવલ કર્તાના કિરણરૂપ અંશને કેવલ કર્તાની ગતિ બક્ષી સૌના મનને શાંતિ આપવા પરમગુરુ આ વિશ્વમાં પધાર્યા છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડના ચક્રવર્તી પતિ કેવલ કર્તાએ જ અવિગત, અમાપ અને સર્વ વ્યાપક પ્રકાશરૂપ બ્રહ્મક્ષેત્રમાં સર્વે ઉત્પત્તિનો પ્રસારો કરેલો છે. ચોર્યાસી લક્ષ પ્રકારના - સ્થૂળદેહના ઘાટો સહિત સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના સર્વે અંકુરોને સર્જનહારે બ્રહ્મમાં વૃદ્ધિ કર્યા છે. એવા અખિલ વિશ્વના બીજકને ઉત્પન્ન કરનાર અને સચરાચર વ્યાપક બ્રહ્મના પ્રકાશક કેવલ કર્તા પોતે છે. દરેક ઘાટમાં બિરાજમાન અંશ પછી તે સામાન્ય, વિશેષ કે પરમ વિશેષ અંશ હોય; તે બધા જ અંશોને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપે કરી સર્જનહાર સાથે મિલન કરાવવાના હેતુથી અંશ-અંશીનો લક્ષ લઈને પરમગુરુ જગતમાં દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને આવ્યા છે.

રોમ રોમ રજ રજ ગતિ, મતિ મનોહર જ્ઞાન;
દિવ્ય દેશ વિવિધ વિધ, કરી ગયે સકલ પહેયાન. ૩

શબ્દાર્થ

રોમ રોમ = રોમેરોમમાં રજ રજ = રજેરજની ગતિ = સમજ મતિ = બુદ્ધિ મનોહર = મનને આનંદ આપે તેવું જ્ઞાન = જ્ઞાન દિવ્ય દેશ = દિવ્ય દેશ વિવિધ વિધ = વિગતવાર રીતે કરી = કરીને ગયે = ગયા સકલ = સર્વની પહેયાન = ઓળખાણ.

અનુવાદ

રોમેરોમ અને રજેરજની જાણ થાય અને મનને આનંદ આપે તેવું આ જ્ઞાન છે. દિવ્ય દેશરૂપી વતનને ઓળખાણ કરાવતું અને સર્વે રચનાનું જ્ઞાન વિધ-વિધ રીતે કરી ગયા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ દ્વારા દર્શાવેલ કૈવલજ્ઞાનના પ્રભાવથી માનવોને સ્વ-સ્વરૂપની પહેચાન અને સાચા સર્જનહારની સમજ પ્રાપ્ત થાય છે. સાથે સાથે પિંડ બ્રહ્માંડના રોમેરોમ અને રજેરજની ગતિની પણ સમજણ પડે છે. આ વિશ્વમાં કૈવલવેત્તા મનને અલૌકિક આનંદ આપે એવું અદ્ભુત જ્ઞાન કહી ગયા છે. તેમજ વિવિધ પ્રકારની વિગત દર્શાવી ચૌદલોકની પહેચાન કરાવી ગયા છે અને અંશના મૂળ વતનરૂપી દિવ્ય દેશ એવા કૈવલધામની ઓળખ પણ આપી છે. આ સઘળી સમજ પરમગુરુએ તેમના દ્વારા રચાયેલા ગ્રંથોમાં વિગતવાર રીતે આપેલી હોવાથી કશું જ અજાણ રહેવા પામ્યું નથી.

ઉચરે ગ્રંથ અગાધ હી, કલિમલ હરન અજ્ઞાન;
નાથ કરનકું દે ગયે, સજજનકુ પયપાન. ૪

શબ્દાર્થ

ઉચરે = ઉચ્ચાર કર્યો ગ્રંથ = ધાર્મિક પુસ્તક અગાધ હી = ગહન કલિમલ = કળિયુગનો મેલ હરન = હરવા અજ્ઞાન = અજ્ઞાન નાથ = પતિ કરનકું = કરવા માટે દે ગયે = આપી ગયા છે સજજનકુ = સજજનોને પયપાન = રસપાન.

અનુવાદ

મહાવિકટ કળિકાળમાં અજ્ઞાનને દૂર કરવા માટે ગ્રંથોમાં અગાધ જ્ઞાનનું ઉચ્ચારણ કર્યું છે, જેથી સજજનો સકર્તા પતિની ગતિના જ્ઞાનનું રસપાન કરી શકે.

ભાવાર્થ

જે યુગમાં અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર સૌથી વધુ છવાયેલો રહે છે - તે છે કળિયુગ ! એવા મહાવિકટ કળિયુગના સમયમાં અજ્ઞાન, અંધશ્રદ્ધા, વહેમ તથા કર્મકાંડને દૂર કરવાવાળા કૈવલજ્ઞાનરૂપી પ્રકાશને ફેલાવવા માટે પરમગુરુએ સકર્તા સિદ્ધાન્તનું સ્થાપન કર્યું છે અને અગાધ કૈવલજ્ઞાનથી ભરપૂર ધર્મગ્રંથોની રચના પણ કરી છે. જેથી જગતનાં સજ્જન મુમુક્ષુ નરનારી કર્તા પક્ષના નિર્મળ જ્ઞાનનું રસપાન કરી ને પોતાના સ્વ સ્વરૂપને અને પતિ રૂપ સર્જનહારને ઓળખી શકે.

પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧

ચાલો સંત સજન પ્રક્રમા પ્રભુની કરો જો;
શ્રીમત્ કુવેર ચરણ શીશ પ્રીતે ધરો જો. ટેક

શબ્દાર્થ

ચાલો = ચાલો સંત = સંતજનો સજન = સજજનો પ્રક્રમા = પરિક્રમા પ્રભુની = પ્રભુની
કરો જો = કરો જો શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર = કુવેરસ્વામી ચરણ = પગ શીશ = મસ્તક
પ્રીતે = પ્રેમથી ધરો જો = ધરી દો.

અનુવાદ

(પરમ પૂજ્ય શ્રીનારણદાસ મહારાજ કહે છે કે,) હે સંતો અને સજજનો! શ્રીમત્ કરુણાસાગરના ચરણકમળમાં પ્રેમપૂર્વક મસ્તક નમાવીને પ્રભુની પ્રદક્ષિણા (પરિક્રમા) કરો.

ભાવાર્થ

(પરમગુરુના પટ્ટ-શિષ્ય પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે)

હે સૌ સંતો, સજજન ભક્તજનો ! શ્રીમત્ કરુણાસાગર પ્રભુ દિવ્યદેહ ધારણ કરીને આ વિશ્વમાં પ્રગટ થયા છે, તેમનાં ચરણકમળમાં નમ્રતા અને ભક્તિપૂર્વક મસ્તક નમાવી, પ્રેમપૂર્વક પરિક્રમા કરવા માટે ચાલો.

કદમ એક કોટિ યજ્ઞફળ પામશો જો;
ચોરાશી લક્ષ જનમ કેરું દુઃખ વામશો જો. ચાલો ૧

શબ્દાર્થ

કદમ = ડગલું એક = એક કોટિ = કરોડ યજ્ઞફળ = યજ્ઞ કરવાથી મળતું ફળ

પામશો જો = મેળવશો ચોરાશી લક્ષ = ચોર્યાશી લાખ જન્મ = જન્મ કેરું = નું દુઃખ = કષ્ટ
વામશો જો = ટળી જશે.

અનુવાદ

પરમગુરુની પ્રક્રમા ફરતાં એક ડગલું ચાલવાથી એક કરોડ યજ્ઞનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તથા ચોર્યાસી લાખ યોનિમાં જન્મધારણ કરવાનું દુઃખ પણ ટળી જાય છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપની પ્રતિમા (મૂર્તિ) હોય કે ચિત્ર સ્વરૂપ યા તો ગ્રંથ સ્વરૂપ હોય તો તેમાં પરમગુરુ જ પ્રત્યક્ષ બિરાજમાન છે, એવા ભાવથી પરિક્રમા કરવી. એવી પરિક્રમાના એક ડગ ભરવાથી એક કરોડ યજ્ઞ કર્યાનું પુણ્ય ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. ચિત્તમાં દિવ્ય પરમગુરુનું સ્મરણ, સ્મૃતિ રાખી પ્રેમ અને ભક્તિપૂર્વક પરિક્રમા કરવાથી ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના સ્થૂળ દેહોનાં શરીરો ધારણ કરી જન્મ અને મરણનાં દુઃખ વેઠવાનું હંમેશને માટે મટી જાય છે.

ચતુર આંટીઘાંટી ખાણ ચતુરની ટળે જો;
પંચમી-પ્રક્રમાએ અચળ પદવી મળે જો. ચાલો ૨

શબ્દાર્થ

ચતુર = ચાર આંટીઘાંટી = ગુંચવાડાવાળી સ્થિતિ ખાણ = ખાણ
ચતુરની = ચાર પ્રકારની ટળે જો = મટી (ટળી) જાય પંચમી = પાંચમી
પ્રક્રમાએ = પરિક્રમાએ અચળ = ચલિત ન થાય તેવી, સ્થિર પદવી = સ્થાન
મળે જો = મળે છે.

અનુવાદ

ચોથી પરિક્રમા કરતાં ચાર ખાણની આંટી-ઘૂંટી ટળી જાય છે અને પાંચમી પરિક્રમાએ અચલ પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરના કોઈપણ સ્વરૂપની ચાર પરિક્રમા કરવાથી, ચોર્યાસી લાખ ઘાટોની ઉત્પત્તિના પ્રકારવાળી ચાર ખાણની (સ્વેદજ, જરાયુજ, ઉદબીજ, અને ઈંડજ) યાતનામાંથી છુટકારો મળી જાય છે. પાંચમી પરિક્રમા કરવાથી અનંત બ્રહ્માંડાધીશ કૈવલ કર્તાના અચળ કૈવલધામની પ્રાપ્તિ થાય છે.

**કનક દંડવત્ નમી પાયે જે પરે જો;
સપ્તગોત્ર લઈ પરમપદ પરવરે જો. ચાલો ૩**

શબ્દાર્થ

કનક દંડવત્ = સુવર્ણ જડિત છડીની જેમ (માફક) **નમી** = નમી જઈને **પાયે** = પગે **જે પરે જો** = જે પડે છે **સપ્તગોત્ર** = સાત પેઢી **લઈ** = સહિત **પરમપદ** = કૈવલધામ **પરવરે જો** = પાછા જવાનું મળે છે.

અનુવાદ

કનક દંડની માફક સીધા થઈને જે નમસ્કાર કરે છે - અર્થાત્ સાષ્ટાંગ દંડવત્ નમસ્કાર કરે છે તે સાત પેઢી સહિત પરમપદ પ્રાપ્ત કરે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના સ્વરૂપ સન્મુખ, કનક દંડની (સુવર્ણથી જડેલી લાકડીની) માફક, સંપૂર્ણ સમર્પણ ભાવથી સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરે છે, તેમને તો પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય છે જ, પણ તે સાથે તેમની સાત પેઢીના સર્વે પરમપદની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે.

**ચરણ સેવા સુખની શિર સાધન સૌ ફળે જો;
ગ્રહી ચિંતામણિ જેણે હાથ ધારે તે મળે જો. ચાલો ૪**

શબ્દાર્થ

ચરણ = પગ **સેવા** = પૂજા **સુખની** = સુખની **શિર** = શ્રેષ્ઠ, સર્વોત્તમ **સાધન** = સાધના **સૌ** = સર્વે **ફળે જો** = ફળ, સફળ થાય છે **ગ્રહી** = પકડીને **ચિંતામણિ** = ચિંતામણી રત્ન (જેને હાથમાં રાખીને જે ચિંતવન કરવામાં આવે તે ફળ પ્રાપ્ત થાય) **જેણે** = જેને **હાથ** = હાથમાં **ધારે** = ઈચ્છે (જે ઈચ્છે તે) **તે** = તે **મળે જો** = મળે છે.

અનુવાદ

કોઈ હાથમાં ચિંતામણિ રાખી મનમાં ચિંતવન કરવાથી સર્વે સાધનાનાં ફળ મળે છે. તે પ્રમાણે ચરણોની પ્રીતિ (ભક્તિ) પૂર્વક સેવા કરવાથી તેને તમામ ઈચ્છિત ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

ચિંતામણિ એવો મણિ કહેવાય છે કે તેને હાથમાં રાખીને ચિંતવન કરવામાં આવે તો સર્વે સાધનાનાં ફળ સહેલાઈથી પ્રાપ્ત થાય છે. તેમ, પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરની સેવા ચિંતામણિ સમાન છે. તેમનાં ચરણ કમળની શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને સમર્પણભાવથી સેવા કરવાથી જ સૌ ઈચ્છિત મનોકામનાઓ અને શ્રેષ્ઠ ફળરૂપે પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય છે.

બિનુ ચેન ચરણ ચાહો મત કોઈના જો;

પ્રગટ જક્ત ગુરુ શરણ ગ્રહો ઓયના જો. ચાહો. પ

શબ્દાર્થ

બિનુ = વિના **ચેન** = ચિહ્નો **ચરણ** = પગ **ચાહો** = ઈચ્છો, ચાહના કરો **મત** = નહીં **કોઈના જો** = કોઈના પણ, બીજા કોઈના **પ્રગટ** = અહીં જે હાજરાહજૂર છે, પ્રત્યક્ષ છે **જક્ત** = જગતમાં **ગુરુ** = ગુરુનું **શરણ ગ્રહો** = શરણ લો **ઓયના જો** = એમનું જ.

અનુવાદ

દિવ્ય ચિહ્નો સિવાયના કોઈનાય ચરણની સેવા કરવાની ચાહના રાખશો નહીં. જેઓ જગતમાં પ્રગટ થયા છે. એવા ગુરુનું જ શરણ ગ્રહો.

ભાવાર્થ

ગમે તેનાં ચરણ ગ્રહીને તેને શરણે ન જવું. જેમનાં ચરણોમાં દિવ્ય ચિહ્નો પરખાતાં ન હોય તેમના શરણે જવાનું યોગ્ય નથી. તેમની ચાહના પણ કરવી ન જોઈએ. જેઓ દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને વિશ્વમાં પ્રગટ થયા છે અને જેમનાં ચરણકમળમાં દિવ્ય ચિહ્નો છે, એવા સમગ્ર બ્રહ્માંડના અંશોને બોધ કરનારા પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરનાં ચરણ ગ્રહીને તેમના ચરણમાં મસ્તક ઝુકાવી તેમની પાઠ-પૂજા કરી પૂરા સમર્પણભાવથી તેમની પરિક્રમા કરવી જોઈએ.

સુખના સાગર દુઃખ નિકંદન કરનાર છે જો;
ભયે દરશન ધન્ય તેનો અવતાર છે જો. ચાલો. ૬

શબ્દાર્થ

સુખના = સુખના સાગર = સમુદ્ર દુઃખ = દુઃખ નિકંદન = જડમૂળથી નાશ કરનાર છે જો = કરનાર છે ભયે = થયાં દરશન = પ્રત્યક્ષ મેળાપ (સાક્ષાત્કાર) ધન્ય = ધન્ય તેનો = તેનો અવતાર છે જો = અવતાર છે.

અનુવાદ

તેઓ જન્મ-મરણનાં દુઃખનું નિકંદન કરનાર અને સુખના સાગર છે. એવા પરમગુરુનાં જેને દર્શન થયાં તેનો જન્મ ધન્ય છે.

ભાવાર્થ

મનુષ્યના માથે સૌથી મોટું દુઃખ જન્મ-મરણની ઘટમાળનું છે. પરમગુરુની પરમ કૃપાથી આ દુઃખનું જડમૂળથી નિકંદન થાય છે. તેઓ અંશને પંચમી અખંડ કૈવલ મુક્તિ બક્ષે છે. આવા દિવ્ય સ્વરૂપનાં જેને સાક્ષાત્ દર્શન થયાં હોય તેનો જન્મ તો ધન્ય થઈ ગયો કહેવાય. એવા દર્શનાર્થીને ધન્યવાદ છે.

**બુદ્ધ ખાવન ખલક પાવન કરન આવીયા જો;
અખંડ જ્ઞાન ચરણ ચેન જોને લાવીયા જો. ચાલો ૭**

શબ્દાર્થ

બુદ્ધ = પોતે **ખાવન** = સરદાર, **મુખિયા ખલક** = વિશ્વ **પાવન** = પવિત્ર **કરન** = કરવા માટે **આવીયા જો** = આવ્યા છે **અખંડ** = પૂર્ણ **જ્ઞાન** = જાણ, સમજ **ચરણ** = પગ **ચેન** = ચિહ્નો **જોને** = જુવોને **લાવીયા જો** = લાવ્યા છે.

અનુવાદ

મુખિયા બુદ્ધ વિશ્વને પવિત્ર કરવા માટે પધાર્યા છે. તેઓ કેવલ કર્તાનું અખંડ જ્ઞાન લાવ્યા છે અને ચરણમાં દિવ્ય ચિહ્નો ધારણ કરીને આવ્યા છે.

ભાવાર્થ

સકર્તા પતિ કેવલ કર્તાએ પોતે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી બનાવેલા અખિલ બ્રહ્માંડમાં આવતા નથી, પરંતુ સમસ્ત ખલકને પાવન કરવા, રચનાના સાક્ષી રૂપે કેવલધામમાં સર્જનહારના સાનિધ્યમાં સદાને માટે નિવાસ કરતા અંશોમાં મુખિયા એવા પરમ વિશેષ પાટવિ અંશ કુવેરસ્વામીને કલ્પમાં એકવાર મોકલે છે. કર્તાની આજ્ઞાએ તેઓ દિવ્યદેહે ભવસાગરમાં ભટકતા અંશોનો ઉદ્ધાર કરવા અત્રે પધાર્યા છે. કેવલધામમાંથી આપનપુ અને પતિપદનું અવિલોકન કરાવવાવાળું અલૌકિક કેવલજ્ઞાન સાથે લાવ્યા છે. તેમનાં ચરણ-કમળો દિવ્ય ચિહ્નોથી અંકિત થયેલાં છે. એમની કૃપા જે મુમુક્ષુઓ પામે છે - તેઓ સર્વે કેવલજ્ઞાન રૂપી જ્ઞાનગંગામાં સદાને માટે તરબોળ બનીને પાવન થઈ જાય છે.

**અંકુશ અમર કુલીશ કમળ જવ્ય શોભિતા જો;
ધ્વજા ધેનુપદ શંખ ચક્ર ઓપિતા જો. ચાલો. ૮**

શબ્દાર્થ

અંકુશ = અંકુશ, હાથીને કાબૂમાં રાખવાનું લોખંડનું સાધન અમર = અમરફળ
કુલીશ = વજ્ર કમળ = કમળ જવ્ય = જવ શોભિતા જો = શોભે છે ધ્વજા = ધજા
ધેનુપદ = ગાયનો પગ, ગાયનું પગલું શંખ = શંખ ચક્ર = ચક્ર ઓપિતા જો = શોભે છે.

અનુવાદ

ચરણકમળમાં અંકુશ, અમર, વજ્ર, કમળ, જવ, ધ્વજા, ધેનુપદ, શંખ
અને ચક્રના દિવ્ય ચિહ્નો શોભી રહ્યાં છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરનો દિવ્ય દેહ છે, તેની ખાતરી તેમના દેહનાં
સામુદ્રિક ચિહ્નોથી અંકિત થાય છે. તેમનાં ચરણકમળમાં દિવ્ય ચિહ્નો
જેવાં કે - અંકુશ, અમર ફળ, કુલીશ (વજ્ર), કમળ, જવ, ધ્વજા,
ધેનુપદ (ગાયનું પદચિહ્ન), શંખ અને ચક્ર શોભી રહ્યાં છે.

સ્વસ્તિક જંબુફળ કલશ સુધા સાર છે જો;
અર્ધચંદ્ર ખટ કુન મીન આકાર છે જો. ચાલો. ૯

શબ્દાર્થ

સ્વસ્તિક = સાથિયો જંબુફળ = જામ્બુનું ફળ કલશ = કુંભ, (કળશ)
સુધા સાર = અમૃતથી ભરેલો છે જો = છે અર્ધચંદ્ર = અર્ધો ચંદ્ર ખટ કુન = ષટ્કોણ
મીન = માછલી આકાર છે જો = આકૃતિઓ આવેલી છે.

અનુવાદ

સ્વસ્તિક, જંબુફળ, અમૃતનો કળશ, અર્ધચંદ્ર, ષટ્કોણ અને
માછલીનાં ચિહ્નો (પણ) આવેલાં છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરનાં ચરણોમાં આવેલાં કેટલાંક ચિહ્નો આગળ
જણાવ્યાં. તે ઉપરાંત, બીજાં ચિહ્નો પણ છે, જે આ પ્રમાણે છે.

સ્વસ્તિક, જંબુફળ, અમૃતનો કળશ, અર્ધચંદ્ર, ષટ્કોણ તથા મત્સ્ય (મીન-માછલી).

બિંદુ ઉરધરેખા અષ્ટકુણ અંગમાં જો;
ઈન્દ્રધનુષ, ત્રિયેકુણ ધારી તનમાં જો. ચાલો. ૧૦

શબ્દાર્થ

બિંદુ = બિંદુ ઉરધરેખા = ઊભી લીટી અષ્ટકુણ = આઠ ખુણાવાળી આકૃતિ
અંગમાં જો = અંગો ઉપર છે ઈન્દ્રધનુષ = ઈન્દ્ર ધનુષ ત્રિયેકુણ = ત્રિકોણ આકૃતિ
ધારી = ધારણ કરેલ તનમાં જો = શરીર ઉપર.

અનુવાદ

બિંદુ, ઊર્ધ્વ રેખા, અષ્ટકોણ અને ત્રિકોણાકાર ઈન્દ્રધનુષનાં ચિત્તો દિવ્ય દેહ પર છે.

ભાવાર્થ

(આગળ દિવ્ય ચરણ ચિત્તો વર્ણાવ્યાં. હવે શરીર પરનાં દિવ્ય ચિત્તોનું વર્ણ કરવામાં આવે છે.) શ્રીમત્ કરુણાસાગરે ધારણ કરેલા દિવ્ય દેહ (શરીર) પર બિંદુ ઊર્ધ્વ રેખા, અષ્ટકોણ, ત્રિકોણાકાર ઈન્દ્રધનુષ - એ ચિત્તો છે.

કરુણાસિંધુ કુવેર પ્રગટ જુગમાં હરિ જો;
અંગ રંગ અનંગ છબી સુરત ત્યાં વરી જો. ચાલો. ૧૧

શબ્દાર્થ

કરુણાસિંધુ = કરુણાના સાગર કુવેર = કુવેરસ્વામી પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ જુગમાં = જગતમાં
હરિ જો = સ્વામી છે અંગ રંગ = શરીરની શોભા અનંગ = કામદેવ છબી = તસ્વીર (દિખાવ)
સુરત = સુરતા (રૂપ) ત્યાં વરી જો = ત્યાં સ્થિર થઈ ગઈ છે, વારી ગઈ છે.

અનુવાદ

કરુણાના સાગર કુવેરસ્વામી આ જગતમાં પ્રગટ હરિરૂપ છે. શરીરની શોભા કામદેવની છબી જેવી અતિ સુંદર છે, જેમાં મારી સુરતા વારી ગઈ છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરનું અનુપમ સ્વરૂપ કામદેવના અંગ અને રંગ જેવું અતિ મનોહર અને સુંદર લોભામણું છે. કરુણાના સિંધુ એટલે - કરુણાના સાગર (જંબુદ્વિપમાં) એવું નયનરમ્ય દિવ્ય સ્વરૂપ ધારણ કરીને પ્રગટ થયેલા હરિના અવતાર છે. (પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે મારી સુરતા કુવેરસ્વામીના દિવ્ય સ્વરૂપમાં જ્ઞાનના રંગથી રંગાઈને સ્થિર થઈ ગઈ છે.)

સોળે કળા સમપૂરણ સર્વે સાજ છે જો;
નારણદાસ કહે એવા મહારાજ છે જો. ચાલો. ૧૨

શબ્દાર્થ

સોળે કળા = સોળ કળાઓથી સમપૂરણ = સંપૂર્ણ સર્વે = બધા સાજ = આભૂષણ છે જો = છે નારણદાસ = શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે = કહે છે એવા = તેવા, વર્ણવ્યા છે તેવા મહારાજ છે જો = મહારાજાધિરાજ છે.

અનુવાદ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરનો દિવ્યદેહ સોળે કળાના સર્વે સાજથી પરિપૂર્ણ છે. પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે એવા મહારાજાધિરાજ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પટ્ટશિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે શ્રીમત્

કરુણાસાગરનો દિવ્ય દેહ સોળકળારૂપ સોળ વિભૂતિ સહ સર્વ સાજથી પરિપૂર્ણ છે. જેમ રાજાઓમાં પણ સર્વોપરી મહારાજાધિરાજ હોય છે, તેમ સર્વે પ્રકારના અંશોમાં તેઓ પરમવિશેષ પાટવિ અંશ છે અને સર્વે દેવી-દેવતાઓના તેઓ દેવાધી-દેવ છે.

પ્રક્રમા ૨

કૃપાસિંધુ શ્રીમત્ કુવેર મુજને મળ્યા જો;
જનમ મરણ ભય સંશય સર્વે ટળ્યા જો. ટેક

શબ્દાર્થ

કૃપાસિંધુ = કૃપાના સાગર શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા સિદ્ધાન્તના સ્થાપક
કુવેર = કુવેરસ્વામી મુજને = મને મળ્યા જો = મળ્યા છે જનમ = જન્મ મરણ = મૃત્યુ
ભય = ભય સંશય = સંશય સર્વે = બધા જ, તમામ ટળ્યા જો = નાશ પામી ગયા.

અનુવાદ

કૃપાના સાગર શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી મને મળ્યા છે, જેથી જન્મ-મરણનો
ભય તથા તમામ પ્રકારના સંશયો નાશ પામી ગયા છે.

ભાવાર્થ

(પરમગુરુના પદ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે)

જેના અહોભાગ્ય હોય તેનેજ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીનું શરણું મળે
છે. તેમની કૃપા દૃષ્ટિથી અને તેમણે રચેલા સઘળા ધર્મગ્રંથોના જ્ઞાનને
આધારે માનવીને જડ-ચૈતનનો ભેદ માલૂમ પડે છે. તત્ત્વોના ભાગ
ત્યાગ કરીને જોતાં દેહમાં અંશ જ સર્વોપરી છે. તે ન્યાયે વિશ્વમાં
સર્વોપરી સર્જનહાર અંશી છે, એવી સમજ પડતાંની સાથે જ મનના
સઘળા સંશયો દૂર થાય છે. તેથી જન્મ-મરણના ત્રાસનો ભય પણ
હંમેશને માટે ટળી જાય છે.

સુખ સદન મુખ બેન યેન સંતનું જો;
કરુણાદૃષ્ટ પાયો મૂળ નિજ તંતનું જો. કૃપા. ૧

શબ્દાર્થ

સુખ = સુખ સદન = ઘર, ધામ મુખ બેન = મુખની વાણી યેન = ઘર સંતનું જો = સંતની છે
કરુણા = કરુણા દષ્ટ = દષ્ટિ પાયો = મેળવ્યું મૂળ = આઘ નિજ = પોતાનું તંતનું જો = શરીરનું
(અંશનું).

અનુવાદ

તે સંતના (શ્રીમત્ કરુણાસાગરના) મુખમાંથી નિજઘરનું સુખ પ્રાપ્ત કરાવનારી વાણી નીકળે છે. તેમની કરુણા દષ્ટિ મારા ઉપર પડવાથી નિજ અંશના મૂળ ધામની ઓળખ થઈ.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરની કૃપા દષ્ટિ થાય તો જ સકર્તાપતિને ઓળખવાની અગમ ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમના મુખારવિંદમાંથી નીકળતી અંશ:અંશીના નિજલક્ષ દર્શાવતી વાણી થકી નિજ સ્વરૂપે થવાય છે અને આપણા સર્વેનું મૂળ રહેવાનું સુખદાયક સદન એટલે કે જે કેવલધામ છે તેની જાણ આપણને થાય છે.

સજ્જન સહાય કરન કાયમ કર્તા હરી જો;
અખિલાનંદ ખીલે ખલક પે કરુણા કરી જો. કૃપા ૨

શબ્દાર્થ

સજ્જન = સજ્જન સહાય = મદદ કરન = કરવા માટે કાયમ = અખંડ
કર્તા = સર્જનહાર હરી જો = પ્રભુ છે અખિલાનંદ = ચૈતન્ય સ્વરૂપનો અદ્વૈત આનંદ
ખીલે = દિવ્ય દેહ ધરીને ખલક પે = વિશ્વ ઉપર કરુણા કરી જો = દયા કરી છે.

અનુવાદ

સદાને માટે સજ્જનોને સહાય કરનાર હરિ છે અને અખિલાનંદ ભોગવનાર એવા આપે દેહધારણ કરીને વિશ્વ ઉપર કરુણા કરી છે.

ભાવાર્થ

પોતાની રચના બાદ સકર્તા પતિ પોતાના મૂળ દ્વૈત સ્વરૂપે પોતાના કૈવલધામમાં બિરાજમાન રહે છે. કરોડો કલ્પો વિત્યા તેમ છતાં કોઈ અંશ કૈવલધામમાં પરત ન આવ્યો ત્યારે કરુણાનિધિએ પોતાની અલૌકિક દૃષ્ટિએ સર્વે અંશોને દુઃખી થતાં જોયા. તે સમયે પરમગુરુ પણ ચૈતન્ય સ્વરૂપે કર્તાના સાન્નિધ્યમાં રહીને અખિલાનંદનો ઉપભોગ કરતા હતા. સર્જનહારે તેમને આ સૃષ્ટિમાં દિવ્ય દેહ ધારણ કરાવીને જીવોના કલ્યાણ માટે મોકલ્યા છે.

પરમગુરુ પોતે પણ નિજ સ્વરૂપે સદાને માટે સર્જનહારના પદ સાથે અલંગ-સલંગ રહે છે. તેઓ અખિલ સૃષ્ટિના સજ્જનોને અખંડ કૈવલ મોક્ષ અર્પણ કરવા દિવ્ય દેહધારણ કરીને વિશ્વમાં પધાર્યા છે.

કામધેનુ કલ્પતરુ ચિંતામણિ જો;
ચરણ કમલ સુખ શિરતા તે ધણી જો. કૃપા. ૩

શબ્દાર્થ

કામધેનુ = કામના પૂર્ણ કરનારી દૈવી ગાય કલ્પતરુ = કલ્પના પૂર્ણ કરનાર દૈવી વૃક્ષ ચિંતામણિ જો = ચિંતામણિ, ચિંતવન પ્રમાણે ઈચ્છા પુર્ણ કરનાર મણિ ચરણ કમલ = ચરણ કમળ સુખ = સુખ શિરતા = શરણ શિર ઉપર તે ધણી જો = તે પતિ છે.

અનુવાદ

શ્રીમત્ કરુણાસાગર કામધેનું, કલ્પતરુ અને ચિંતામણિરૂપ છે. તેમનું શરણ ગ્રહણ કરવાથી સર્વેના શિર ઉપર રહેલા ધણીરૂપ પરમપતિનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

કામધેનું એ દેવોની ગાય છે. તેની પાસે જઈને જે કામના કરવામાં આવે તે પ્રાપ્ત થાય છે. કલ્પતરુ એ એવું દિવ્ય વૃક્ષ છે. જેની નીચે બેસીને

જે કલ્પના કરવામાં આવે તે પ્રાપ્ત થાય છે અને ચિંતામણિ એ એવો મણિ છે કે જેને હાથમાં પકડીને જેનું ચિંતવન કરવામાં આવે તે પ્રાપ્ત થાય છે. પરમગુરુના પટ્ટ શિષ્ય પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે : આ સુખો તો લૌકિક હોઈ દેહ રહે ત્યાં સુધી જ ભોગવી શકાય છે. જ્યારે શ્રીમત્ કરુણાસાગર તેમના ચરણકમળમાં નિવાસ કરતા અંશોને પોતાના સ્વ-સ્વરૂપે કરીને સર્વના શિર ઉપર રહેલા બ્રહ્માંડના ધણી એવા સકર્તાપતિ અંશી સાથે તેનો મેળાપ કરાવી દે છે. આ અંશી પદના અસીમ સુખનું કોઈ પ્રકારે વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી, તથા વિશ્વના અન્ય સુખો સાથે પણ ઉપમા આપી શકાય તેમ નથી.

**નિજાનંદ ગુરુ ઘનશ્યામ મૂરતી જો;
દીક્ષા લેઈ અંશ ચરણ પ્રોઈ સુરતી જો. કૃપા. ૪**

શબ્દાર્થ

નિજાનંદ = નિજ સ્વરૂપનો આનંદ **ગુરુ** = ગુરુ **ઘનશ્યામ** = કાળાં વાદળો જેવું **મૂરતી જો** = મૂર્તિ **દીક્ષા લેઈ** = દીક્ષા ગ્રહણ કરીને **અંશ** = અંશ **ચરણ** = ચરણોમાં **પ્રોઈ** = પરોવી **સુરતી જો** = સુરતા, આંતરદષ્ટિ.

અનુવાદ

હે પરમગુરુ ! આપ નિજાનંદ ઘનશ્યામ સ્વરૂપ છો. દીક્ષા લઈ અનેક અંશોએ આપનાં ચરણોમાં સુરતા પરોવી છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરનું પ્રગટ સ્વરૂપ ઘનશ્યામ છે. તેઓ પોતાના નિજ સ્વરૂપમાં આનંદિત રહે છે અને તેમની સુરતા સદાને માટે સકર્તાપતિ સર્જનહાર સાથે જોડાયેલી રહે છે. (તેમાં જ દૃઢપણે સ્થિર રહે છે.) તેમનાં પતિત પાવન ચરણોમાં સુરતા પરોવીને અનેક ભાગ્યશાળી અંશોએ કેવલજ્ઞાનની દીક્ષા લીધી છે.

મીરાલ મગ ચરણ ચાલ ચતુરા હરિ જો;
પ્રગટ દેદાર સુખ મુખ બેન સુર સરિ જો. કૃપા. ૫

શબ્દાર્થ

મીરાલ = મરાલ હંસ, રાજહંસ મગ = માર્ગ ચરણ = પગ ચાલ = ચાલવાની રીત
ચતુરા = ચતુરાઈ, અતિ વિચક્ષણ હરિ જો = પ્રભુની છે પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ દેદાર = સ્વરૂપ,
દેખાવ સુખ = સુખ મુખ = મુખ, મુખારવિંદ બેન = વાણી સુર સરિ જો = ગંગા નદી જેવી છે.

અનુવાદ

(એવા) હરિની ચાલ મરાલ રાજહંસના જેવી વિચક્ષણ છે. એમના પ્રગટ દેહનાં દર્શનથી અખંડ સુખ મળે છે. અને મુખારવિંદમાંથી નીકળતી વાણી દેવનદી ગંગાજી સમાન પવિત્ર છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરની ચાલ (ચાલવાની રીત) મરાલ હંસની ચાલ જેવી અતિ વિચક્ષણ એટલે ચતુરાઈભરી છે. જેમ દેવલોકમાંથી અવતરણ કરી અવિરત ધારાથી વહેતી પવિત્ર ગંગા નદીમાં સ્નાન કરનાર કૃતાર્થ બની, નિર્મળ થાય છે, તેમ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના મુખમાંથી નીકળેલાં વચનોરૂપી જ્ઞાનમય ધારા અજ્ઞાનનો નાશ કરવાવાળી છે. જે મુમુક્ષુ આ વચનો રૂપી જ્ઞાનગંગામાં સ્નાન કરે છે તે સઘળાં જન્મોના પાપોમાંથી મુક્ત થાય છે અને કૃપા થકી અંશ પોતાના નિજ અણિઅગ્ર અંકુરિત સ્વરૂપે થઈ પરમપદને પામે છે.

નેત્ર વદન ચંદ્ર ભ્રુકુટિ નિજ ઓપતી જો;
અનંત અનંગ છબી સૂરત જન રોપતી જો. કૃપા. ૬

શબ્દાર્થ

નેત્ર = આંખો વદન = મુખ, ચહેરો ચંદ્ર = ચંદ્રમા ભ્રુકુટિ = ભ્રમર નિજ = આપની

ઓપતી જો = શોભી રહી છે અનંત = અગણિત અનંગ = કામદેવ છબી = તસ્વીર
સૂરત = સૂરતા, આંતર દષ્ટિ જન = માનવ રોપતી જો = મોહિત છે, પરોવાઈ છે.

અનુવાદ

પરમગુરુનાં નેત્રો અને ભ્રુકુટિ સહિતનું મુખ ચંદ્રની જેમ શોભે છે.
અનંત કામદેવ સમાન તેમનું સ્વરૂપ હોવાથી અનેક માનવોની સુરતા
તેમના સ્વરૂપમાં પરોવાઈ છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરના નેત્રોની શોભા અને ભ્રુકુટિ સહિતનું
આખુંયે મુખારવિંદ સોળે કળાએ ખીલેલા ચંદ્રમાં સમાન દીપી ઊઠે
છે. તેઓનું સંપૂર્ણ દિવ્ય સ્વરૂપ અનંત કામદેવ સમાન મનોહર
હોવાથી તે જન માત્રનાં મનને મોહિત કરે છે. એવા મનોહર
સ્વરૂપને નીરખી, પ્રેમી ભક્તજનોની સુરતા મુગ્ધ બનીને સ્વરૂપમાં
જ લોભાઈ રહી છે.

સુધા સાગર શ્રીમત્ કુવેર સુખદે ભર્યા જો;
દાસ નારણ બિંદુ એક ચરણમાં વર્યા જો. કૃપા. ૭

શબ્દાર્થ

સુધા = અમૃત સાગર = સમુદ્ર શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર = કુવેરસ્વામી
સુખદે = સુખોથી ભર્યા જો = ભરપૂર છે દાસ નારણ = નારણદાસ બિંદુ = છાંટો, ટીપું
એક = એક ચરણમાં = ચરણોમાં વર્યા જો = સમર્પિત થયો છું.

અનુવાદ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી અમૃતના સાગર સમાન અપાર સુખોથી
ભરપૂર છે. નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે “હું તેમનાં ચરણોનું શરણ
ગ્રહણ કરીને, એ સુખના સમુદ્રમાંથી જ્ઞાનમૃતનું એક ટીપું પીને તૃપ્ત
થયો છું.”

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પટ્ટ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીનો દિવ્યદેહ જ્ઞાનામૃતના સાગર સમાન છે. વળી તેઓ કરુણાઓના સાગર હોઈ સર્વે પ્રકારના સુખોના ભંડાર છે. તેમનાં ચરણોમાં શરણ ગ્રહીને (સમર્પિત થઈને) કૃતાર્થ થવાય છે. શ્રી નારણદાસ મહારાજને પણ આ જ્ઞાનના સમુદ્રમાંથી જળનું એક જ્ઞાન બિંદુ પ્રાપ્ત થવાથી તેમની અભિલાષા પૂર્ણ થઈ છે. તેઓ ગુરુદેવની કૃપાના અધિકારી બન્યા હોઈ પોતાને ભાગ્યશાળી માની ધન્યતા અનુભવે છે.

પ્રક્રમા ૩

અલ્યા પૂર્વેની પ્રીત જેને હશે જો;
ચરણ શ્રીમત્ કુવેરને તે વસે જો. ટેક

શબ્દાર્થ

અલ્યા = અલ્યા, એક પુરુષ વાચક (સંબોધન) પૂર્વેની = મૂળ નિજ ઘરની પ્રીત = યાહના જેને = જેમને હશે જો = હોય તો ચરણ = ચરણોમાં શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેરને = કુવેરસ્વામીને તે = તે વસે જો = નિવાસ કરશે.

અનુવાદ

અલ્યા હે માનવો ! જેને પૂર્વ જન્મની પ્રીત હશે તે જ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીનાં ચરણોમાં નિવાસ કરશે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પટ્ટ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે - જેને પરમગુરુ પ્રત્યે પૂર્વ જન્મની પ્રીત હશે, તેવા પુણ્યશાળી મુમુક્ષુઓ

જ આ જન્મે શ્રીમત્ કરુણાસાગરના ચરણોમાં સમર્પણ ભાવ ધારણ કરીને આરતવંત બને છે. તેઓ જ પોતાનું કલ્યાણ કરવાની એટલે કે આ અંશ જ્યાંથી આવ્યો છે એવા પૂર્વના ઘરને શોધી આ જન્મે ત્યાં જવાની યાહના કરે છે.

**છાયા હુમાહુની જે જન પર જશે જો;
ક્ષિતિરાજ સુખસાજ તેને થશે જો. અલ્યા. ૧**

શબ્દાર્થ

છાયા = છાંયો, પડછાયો હુમાહુની = હુમા નામનું ગગનગામી પક્ષીની જે = જે જન = મનુષ્ય પર = ઉપર જશે જો = પડશે જો ક્ષિતિરાજ = પૃથ્વીપતિ સુખસાજ = સુખ સાધનો, સુખ વૈભવ તેને = તેને થશે જો = પ્રાપ્ત થશે, મળશે.

અનુવાદ

જે માનવીની ઉપર હુમાહુ નામના પક્ષીનો પડછાયો પડે તેને પૃથ્વીનું રાજ અને સઘળા ભોગ વૈભવો પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

હુમાહુ નામનું પક્ષી સદાને માટે માત્ર ગગનમાં જ નિવાસ કરે છે, પરંતુ કોઈ કારણવસાત્ તે પૃથ્વીની નજીક આવી જાય અને તેનો પડછાયો જો કોઈ મનુષ્ય પર પડે, તો કહેવાય છે કે તે મનુષ્યને સમગ્ર પૃથ્વીનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય, એટલે કે તે પૃથ્વીપતિના સઘળા ભોગ વૈભવોનું સુખ ભોગવે છે.

તેવી જ રીતે શ્રીમત્ કરુણાસાગરની છાયા રૂપ કૃપાદષ્ટિ જે માનવ પર પડે તેને પણ અખંડ પરમપદના શાશ્વત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

**અનલ ઈંડ છોડી રહી ગગને વસે જો;
સુલજે ઈંડ બાલ માત ભેલાં થશે જો. અલ્યા. ૨**

શબ્દાર્થ

અનલ = અનલ નામનું પક્ષી **ઈંડ** = ઈંડાં **છોડી રહી** = ત્યજી દઈને **ગગને** = આકાશમાં **વસે જો** = વસવાટ કરે છે, રહે છે **સુલજે ઈંડ** = ઈંડાનું સેવન થયા બાદ **બાલ** = બચ્ચાં **માત** = તેની માતાને **ભેલાં થશે જો** = ભેગાં થશે (થાય છે.)

અનુવાદ

અનલ પક્ષી ઈંડા મૂકીને ગગનમાં વસવાટ કરે છે, પરંતુ ઈંડા સેવાયા બાદ તેનાં બચ્ચાં આકાશમાં જઈને તેની માતાને ભેગાં થાય છે.

ભાવાર્થ

અનલ નામનું પક્ષી ઈંડા મૂકીને આકાશમાં જઈને રહે છે, પરંતુ તેના માતૃત્વની મમતાથી તે ઈંડા સેવાય છે. ત્યારબાદ તે ઈંડામાંથી નીકળેલાં બચ્ચાં પોષણ પામીને મોટાં થયા પછી તેમની માતા અનલને આકાશમાં જઈને મળે છે.

તેવી જ રીતે પરમગુરુ બ્રહ્માંડમાં આવી અંશોને કૈવલજ્ઞાનનો બોધ અને લક્ષરૂપી અમર મંત્રનો જાપ આપીને તે પોતાના કૈવલધામમાં બિરાજે છે. જો અંશ અમરમંત્રના બળે અને કૈવલજ્ઞાનના સેવનથી ગુરુકૃપા પ્રાપ્ત કરે તો સ્વ-સ્વરૂપે થાય અને નિશ્ચિત જ્યાં સર્જનહાર વસે છે, ત્યાં કૈવલધામમાં જઈ પરમગુરુને મળી શકે છે.

કુંજ દૂર ઈંડ છોડી ચારે ધસે જો,
અપત્ય આશ બાલ માત ભેગાં થશે જો. અલ્યા. ૩

શબ્દાર્થ

કુંજ = કુંજ નામનું એક માદા પક્ષી **દૂર** = દૂર **ઈંડ** = ઈંડાં **છોડી** = છોડીને, મૂકીને, ત્યજીને **ચારે** = ચરવા (ચણ મેળવવા) **ધસે જો** = જાય છે **અપત્ય** = બચ્ચાં **આશ** = આશા **બાલ** = બાળ (બચ્ચાં) **માત** = માતાને **ભેગાં** = ભેગાં **થશે જો** = થશે (થાય છે) મળે છે.

અનુવાદ

કુંજ નામનું પક્ષી ઈંડા છોડીને દૂર દૂર ચારો ચરવા માટે જાય છે, પરંતુ માતાને મળવાની બચ્ચાની ઈચ્છા થકી તે બાળ પાછાં માતાને મળે છે.

ભાવાર્થ

કુંજ (કુંજડું) નામનું માદા પક્ષી ઈંડાં મૂક્યા પછી પોતાના ખોરાકની શોધમાં ઘણે દૂર સુધી ચાલ્યું જાય છે, પરંતુ બચ્ચાંને માતા પ્રત્યેના પ્રેમને કારણે; તે માતા પાછી આવીને પોતાનાં બચ્ચાંને ભેગી થઈ જાય છે. બચ્ચાંની પણ માતાને મળવાની ઈચ્છા પરિપૂર્ણ થાય છે.

તેવી જ રીતે અંશ પણ જો શુદ્ધ ચૈતન ભાવથી આરત (ઉત્કંઠા) પૂર્વક પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર પ્રત્યે પ્રેમ ધારણ કરે તો ગુરુકૃપા થકી તે અંશ આ જન્મને અંતે કૈવલધામમાં જઈ પરમ વિશેષ પાટવી અંશ — પરમગુરુને જરૂર મળી શકે છે.

સુક્તિ શરદ ઋતુ પ્રીત બુંદની હશે જો,
નીપજે મુક્ત મહાઠામ તે પામશે જો. અલ્યા. ૪

શબ્દાર્થ

સુક્તિ = શુક્તિ નામની માછલી શરદ ઋતુ = શરદ ઋતુ પ્રીત = પ્રેમ બુંદની = ટીપાંની, વર્ષા બુંદની હશે જો = હશે જો નીપજે = પેદા થશે મુક્ત = મોતી મહાઠામ = ઉત્તમ સ્થાન તે = તે પામશે જો = પ્રાપ્ત કરશે.

અનુવાદ

શુક્તિ નામની માછલી શરદઋતુના વર્ષાબિંદુને ઝીલીને પ્રેમથી ધારણ કરે છે, તેથી તે બિંદુ મોતી બને છે અને અમૂલ્ય સ્થાન મેળવે છે.

ભાવાર્થ

શરદઋતુના વરસાદનું બિંદુ ઝીલવા માટે શુક્તિ નામની માછલી અત્યંત આતુરતાપૂર્વક રાહ જોતી હોય છે. વર્ષા થતાં આ માછલી વર્ષાબિંદુને પોતાના મુખમાં છ માસ સુધી પ્રેમપૂર્વક ધારણ કરીને મુખ બંધ કરી દે છે. એ રીતે સમુદ્રનું ખારું પાણી મુખમાં ન પેસે તેમ રહે તો આ બિંદુ ઉત્તમ પ્રકારના મોતીનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને અંતે તે મોતી ઉત્તમ સ્થાન ગ્રહણ કરે છે. જેમ કે તે દેવ-દેવીઓના કે રાજાઓના મુગટમાં કે શાણગારમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કરે છે.

તેવી જ રીતે, શ્રીમત્ કરુણાસાગરના મુખારવિંદમાંથી ઉચ્ચારાયેલા જ્ઞાનને કોઈ મુમુક્ષુ ગ્રહણ કરી સારધાર રીતે ભક્તિ કરે તો તે ગુરુકૃપા પ્રાપ્ત કરી પોતાના સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપે થાય છે. તેથી જ તે અંશ કેવલધામમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

પતંગ પ્રીત દીપ સાથે જઈને ફસે જો;
તજે પ્રાણ ક્ષણ એક દૂર નવ ખસે જો. અલ્યા પ

શબ્દાર્થ

પતંગ = પતંગિયું પ્રીત = પ્રીત, પ્રેમ દીપ = દીવો, જ્યોત સાથે = સાથે જઈને = જઈને ફસે જો = ફસાય છે તજે = ત્યજ પ્રાણ = જીવ ક્ષણ એક = એક ક્ષણ માટે દૂર = દૂર નવ ખસે જો = ખસતું નથી.

અનુવાદ

પતંગિયું દીવા પ્રત્યેના પ્રેમથી દિપકમાં જઈને ફસાય છે. દીપકની જ્યોતમાં પ્રાણ ત્યજે છે, પરંતુ જ્યોતથી એક ક્ષણમાત્ર દૂર ખસતું નથી.

ભાવાર્થ

પતંગિયું દીવાના તેજથી આકર્ષાય છે અને દીવાની જ્યોતિ પ્રત્યે અનુરાગી થઈ તેને વારંવાર મળવા મથે છે. તે અનેક પ્રયત્નો કરે છે.

ક્ષણભર પણ તેનાથી દૂર ખસવા માંગતું નથી. આખરે એ જ્યોતની અગ્નિઝાળમાં ઝંપલાવીને બળી મરે છે, અર્થાત્ પ્રાણ ત્યજી દે છે.

તેવી જ રીતે પૂર્વેની પ્રીતવાળા મુમુક્ષુ અંશો શ્રીમત્ કરુણાસાગર દ્વારા દશવિલ કૈવલજ્ઞાન ગ્રહણ કરીને ગુરુચરણમાં પ્રેમ ધારણ કરીને તેમના શરણથી લેશમાત્ર અલગ થતા નથી. તેઓ પોતાના જડ શરીર સાથેનો વિયોગ થતાં સુધી તદ્દવત્ સ્વરૂપે સમર્પિત થઈને રહે તો આખરે તેવા ભાગ્યશાળી અંશો પરમપદનું સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

**ચકોર ચંદ્ર પ્રીત લગ્ન અગ્નિ પર ધસે જો;
ભખત જીવત અંગાર દગ્ધ કરી નવ શકે જો. અલ્યા ૬**

શબ્દાર્થ

ચકોર = ચકોર નામનું પક્ષી **ચંદ્ર** = ચંદ્ર પ્રીત = પ્રેમ **લગ્ન** = લગની **અગ્નિ** = અંગારા **પર** = તેની તરફ **ધસે જો** = દોડે જો **ભખત** = ભક્ષણ **જીવત** = જીવતા **અંગાર** = અંગારા, સળગતો કોલસો **દગ્ધ કરી** = દઝાડી **નવ શકે જો** = શક્તા નથી.

અનુવાદ

ચકોર પક્ષીને ચંદ્ર સાથે પ્રેમ અને લગની હોવાથી સળગતા અગ્નિ તરફ ધસે છે અને જીવતા અંગારાનું ભક્ષણ કરે છે, છતાં અંગારા તેને દઝાડી શક્તા નથી.

ભાવાર્થ

ચકોર પક્ષીને ચંદ્ર સાથે અહર્નિશ પ્રીતિ છે. એટલે તે લગનીપૂર્વક એની તરફ નિહાળ્યા કરે છે. જેથી તેના શરીરમાં રહેલા અગ્નિ તત્ત્વના વિશેષ વિભાગને લીધે ચંદ્રની શીતળતા પ્રાપ્ત થાય છે, જેથી તે સળગતા અગ્નિ તરફ દોડીને ધખધખતા અંગારાનું ભક્ષણ કરે તેમ છતાં તેને અંગારાની ગરમી દઝાડી શક્તી નથી.

તેવી જ રીતે જે અંશોએ પૂર્વ જન્મના પુણ્ય પ્રતાપે શ્રીમત્

કરુણાસાગરનું શરણું સ્વીકાર્યું છે, તેવા ભાગ્યશાળી અંશો અર્હનિશ તેમના દર્શનથી શીતળતા પ્રાપ્ત કરે છે. તેઓને ત્રિવિધ તાપની ઉપાધિ અને સંસારની વિષયવાસના દુઃખી કરી શકતી નથી.

નિજાનંદ ફરક ફંદ ગરક જ્ઞાન સે જો;
કરુણાસિંધુ કુવેર મિલે ભક્તિ પ્રેમસે જો. અલ્યા. ૭

શબ્દાર્થ

નિજાનંદ = નિજનો આનંદ, આત્માનંદ ફરક = ફારગતિ આપી છૂટા પડવું
ફંદ = બંધનો ગરક = ગરકાઈ જવું, ઊંડા ઉતરવું જ્ઞાન સે જો = જ્ઞાનમાં
કરુણાસિંધુ = કરુણાના સાગર કુવેર = કુવેરસ્વામી મિલે = મળતાં ભક્તિ = ભક્તિ
પ્રેમસે જો = પ્રેમથી.

અનુવાદ

પ્રેમપૂર્વકની ભક્તિથી કરુણાના સાગર એવા કુવેરસ્વામીને જે મુમુક્ષુ મળે તે માયાના ફંદમાંથી મુક્ત થઈ નિજાનંદમાં ગરકાવ થઈ જાય છે.

ભાવાર્થ

આગળ કહ્યાં તે સર્વે દૃષ્ટાંતો સ્પષ્ટ રીતે સમજાવે છે કે પૂર્વ જન્મના પુણ્યપ્રતાપે આ જન્મે કર્તાને મળવાની આતુરતા હોવાથી કરુણાના સાગર એવા કુવેરસ્વામીનું શરણું પ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રીમત્ કરુણાસાગરની અતિ આરતપૂર્વક અખંડ ભક્તિ કરવામાં આવે તો તેવા મુમુક્ષુ અંશોને તેમની કૃપા પ્રાપ્ત થાય છે. પરમગુરુ તેવા અંશને માયાના ફંદમાંથી મુક્તિ અપાવે છે. આથી તેવા નિર્મળ અંશો પોતાના નિજ અણિઅગ્ર અંકુરિત સ્વરૂપે થઈને માત્ર નિજાનંદસ્વરૂપના જ્ઞાનમાં ગરકાવ થઈને રહે છે.

નારણદાસ ચરણ આશ ચિત્તમેં વસે જો;
હૃદય કમળમાંથી પ્રભુ દૂર નવ ખસે જો. અલ્યા ૮

શબ્દાર્થ

નારણદાસ = શ્રી નારણદાસ મહારાજ ચરણ આશ = ચરણોની આશા
ચિત્તમેં = ચિત્તમાં, (મનમાં) વસે જો = વસી રહ્યા છે હૃદય કમળમાંથી = હૃદયરૂપી કમળમાંથી
પ્રભુ = હરિ, સ્વામી પ્રભુ દૂર = જુદાં નવ ખસે જો = ખસતા નથી.

અનુવાદ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ જણાવે છે કે “મારા ચિત્તમાં
માત્ર કુવેરસ્વામીના ચરણની જ આશા રહેલી છે. મારા હૃદયકમળમાંથી
શ્રીમત્ કરુણાસાગર પ્રભુ જરા પણ દૂર ખસતા નથી.”

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પટ્ટશિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે
કુવેરસ્વામી સિવાય મનમાં અન્ય કોઈપણ પ્રત્યે પ્રીતિ રહી નથી. રાત
દિવસ એકપણ માટે પણ શ્રીમત્ કરુણાસાગરનું સ્વરૂપ વિસરાતું નથી.

પ્રક્રમા ૪

સંત સજ્જન સુણો સિપાઈ સત્ગુરુ તણા જો;
શસ્ત્ર સજ્જ કરી આપ્યો તો તેમાં નહી મણા જો. ટેક

શબ્દાર્થ

સંત = ત્યાગી, જ્ઞાની પુરુષ સજ્જન = સજ્જનો સુણો = સાંભળો સિપાઈ = સૈનિકો
સત્ગુરુ તણા જો = સત્ ગુરુના શસ્ત્ર = હથિયારો, શસ્ત્રો સજ્જ કરી = ધારણ કરી
આપ્યો = બતાવ્યાં (આપ્યાં) તો = તેથી તેમાં = એમાં નહી મણા જો = ઉણપ રાખી નથી,
ખામી રાખી નથી.

અનુવાદ

સત્ગુરુના સિપાઈ એવા હે સંતો અને સજ્જનો ! તમે સાંભળો કે સદ્ગુરુએ શિષ્યોને ધારણ કરવા યોગ્ય હથિયારથી સજ્જ કર્યા છે, જેમાં કોઈ ઉણપ રાખી નથી.

ભાવાર્થ

(પરમગુરુના પટ્ટ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે) આપણે સંત અને સજ્જનો સૌ સત્ગુરુના સિપાઈઓ છીએ. ગુરુ ધર્મના નિયમો પ્રમાણે આપણે સૌ સિપાઈઓએ સત્ગુરુના શરણમાં રહેવું હોય તો કેવા પ્રકારનાં હથિયારો (શસ્ત્રો) ધારણ કરવા જોઈએ તે દર્શાવ્યા છે. સદ્ગુણો રૂપી આ શસ્ત્રો ધારણ કરીને રહેવાથી પ્રકૃતિનાં બંધનો સામે દેહનગરનું રક્ષણ થાય છે. તેથી શિષ્યે ધારણ કરવા યોગ્ય બધાં જ શસ્ત્રો સદ્ગુરુ દ્વારા દર્શાવવામાં આવ્યાં છે. તેમાં કોઈ જ ઉણપ રાખી નથી.

હમિલ આઘ હંમેશ ડારી માળા કોટમેં જો;
ફરું નિરભે ડરું નહીં કાળ ચોટમેં જો. સંત ૧

શબ્દાર્થ

હમિલ = અધિકારનો પટ્ટો આઘ = પ્રથમમાં શરુઆતમાં હંમેશ = સદાને માટે ડારી = પહેરી (પહેરીને) માળા = કંઠી કોટમેં જો = ગળામાં ફરું = ફરું નિરભે = નિર્ભયતાથી, ભયમુક્ત ડરું = ડરું નહીં = ના કાળ ચોટમેં જો = કાળનો દાવ-લાગ, મૃત્યુનો ભય.

અનુવાદ

સૌથી પહેલાં ગુરુના નામની અધિકારરૂપી કંઠી સદાને માટે ગળામાં ધારણ કરવી, જેથી કાળની ચોટ સમાન જન્મ-મરણના ભયથી રહિત થઈ નિર્ભયપણે ફરી શકાય.

ભાવાર્થ

વિધ વિધ પ્રકારનાં શસ્ત્રોને સજ્જ કરવામાં સૌ પ્રથમ માનવોએ ગુરુનું શરણ સ્વીકારવું એટલે કે ગુરુ પાસે કંઠી - ઉપદેશ લઈ નુગરાપણું ટાળવું. એમ પરમગુરુના અધિકારી બન્યાની પટ્ટારૂપી કંઠી સદાને માટે ગળામાં બાંધવી. આ રીતે ગુરુને સમર્પિત થયા પછી કાળ-માયાની ચોટ સમા જન્મ-મરણના ભયમાંથી મુક્ત બનીને વિશ્વમાં નિર્ભયપણે વિચરણ કરી શકાય.

ખમૈયા ખાડું ધીરજ ઢાલ જમૈયો જતમતે જો;
કામ દહન કટાર કસ્યો નિજ સતવતે જો. સંત ર

શબ્દાર્થ

ખમૈયા = ક્ષમા ખાડું = તલવાર ધીરજ = ધૈર્ય ઢાલ = ઢાલ, પ્રહાર ઝીલવાનું સાધન
જમૈયો = કટાર જેવું હથિયાર જતમતે જો = જત મત પણે કામ = વાસના દહન = બાળવું તે
કટાર = કમરે બાંધવાવાળું શસ્ત્ર કસ્યો = બાંધ્યો નિજ = પોતે સતવતે જો = સત્ય વ્રત થકી.

અનુવાદ

ક્ષમારૂપી તલવાર, ધીરજરૂપી ઢાલ અને યથાર્થ સમજરૂપી ખંજર, તેમજ વાસનાને બાળી દેવા નિજ સત્યવ્રતરૂપી કટાર કસીને બાંધવી.

ભાવાર્થ

જગતની જંજાળમાં વિકરાળ માયા પોતાનાં વિવિધ સ્વરૂપો બદલીને સતત પ્રહારો - આક્રમણ કરતી જ રહે છે. તેનાથી બચવા તેમજ સામનો કરવા માટે મુમુક્ષુઓએ ક્ષમા રૂપી તલવાર અને ધીરજ રૂપી ઢાલ સદાને માટે સાથે રાખવી. વળી વાસનાઓ લલચાવતી ઈન્દ્રિયોને પણ સંયમ અને નિયમમાં રાખવા માટે યથાર્થ સમજ રૂપી જમૈયો પણ સાથે રાખવો. તીવ્ર વૈરાગ્યના અગ્નિમાં કામ વાસનાઓને ભસ્મીભૂત કરવા માટે સત્યવ્રત રૂપી કટાર રાખવી. તેમજ લક્ષ રૂપી

કરણીની કમરને સત્યના શીલવૃત્તિના નિયમોથી બાંધીને સંસારી માયાના આક્રમણોનો સામનો કરવા હંમેશાં તૈયાર રહેવું.

**બુદ્ધિ બંધૂક મનકો બારૂત ગોળી ચિત્ત ચળે જો;
અહંકાર અગનપલિતો પ્રેમ નેમ સર્વે પળે જો. સંત ૩**

શબ્દાર્થ

બુદ્ધિ = બુદ્ધિ **બંધૂક** = બંદૂક **મનકો** = મનનો **બારૂત** = (બારૂદ), દારૂ ગોળો **ગોળી** = કારતૂસ **ચિત્ત** = ચિત્તમાં **ચળે જો** = ધારણ કરવામાં આવે **અહંકાર** = અહંકાર **અગન** = અગ્નિ **પલિતો** = ચાંપવાનો છેડો (ચાપવું તે) **પ્રેમ નેમ** = પ્રેમ અને નિયમ **સર્વે પળે જો** = બધા જ પાળવા.

અનુવાદ

બુદ્ધિરૂપ બંદૂકમાં મનનો દારૂગોળો મૂકીને ચિત્તરૂપી ગોળી ચઢાવવી. તેને અહંકારરૂપ અગ્નિનો પલીતો ચાંપવાથી સર્વે નિયમ પ્રેમપૂર્વક પાળી શકાય છે.

ભાવાર્થ

માનવોએ જીવનમાં સત્યની શોધ માટે પક્ષાપક્ષ રહિત નિર્મળ બુદ્ધિની બંદૂક રાખવી જોઈએ. તેમાં વિરહાતુરતાનો વેગ (આવેગ) વાળા મનનો દારૂગોળો ઠાંસવો. તેમાં અહંકારરૂપી અગ્નિનો પલીતો ચાંપવાથી ચિત્તમાં ચિંતવન ગતિમાન થાય છે. ગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ કૈવલ જ્ઞાનરૂપી ગોળી છૂટવાની સાથે જ અધોદૃષ્ટિવાળી સર્વે વાસનાઓનો નાશ થાય છે. જેથી ચિત્ત નિજ ચૈતન સ્વરૂપનું ચિંતવન કરે છે.

આમ થવાથી ગુરુની અનીન ભક્તિ કરવા માટે જરૂરી નિયમોને પ્રેમપૂર્વક અને સારધાર રીતે પાળવા માટે ચારેય અંતઃકરણો એકમુખી બને છે.

આથી, પરમગુરુ પ્રત્યે સંપૂર્ણ સમર્પણ ભાવ ધારણ થશે. તથા, પ્રેમપૂર્વક નિયમોનું આચરણ કરવામાં કશી જ અડચણ રહેવા પામશે નહીં.

**શબ્દ ધનુષ સુરત સર ગમ ભાથો ભર્યો જો;
જ્ઞાન બળે ભક્તિ કળે ત્યાગ દીયો પરો જો. સંતો ૪**

શબ્દાર્થ

શબ્દ = પ્રણવથી ઉદ્ભવતા અક્ષરોનો સમૂહ ધનુષ = ધનુષ્ય સુરત = પરોક્ષ નજર, આંતરદષ્ટિ સર = શર, બાણ ગમ = સૂઝ ભાથો = ભાથો, બાણ રાખવાનું સાધન ભર્યો જો = ભરી લીધો છે જ્ઞાન = વિશેષ જાણ બળે = બળ વડે ભક્તિ = ભજન, સ્મરણ કરવું તે કળે = કળથી ત્યાગ = વૈરાગ્ય, સંસાર પ્રત્યેની આસક્તિ છોડવી તે દીયો પરો જો = માયાથી પર થઈ જવું.

અનુવાદ

શબ્દરૂપી ધનુષ્ય, સુરતારૂપી બાણ ગમરૂપી ભાથામાં ભરેલાં છે. જ્ઞાનના બળ અને ભક્તિની કળ વડે, માયાથી પર થઈ યુક્તિપૂર્વક ત્યાગ ધારણ કરવો.

ભાવાર્થ

શબ્દરૂપી ધનુષ અને શુદ્ધ સુરતાનું બાણ ગુરુના જ્ઞાન થકી પ્રાપ્ત થયેલી સમજરૂપી ભાથામાં ભરવું. બાણ ચલાવવાના સમયે સુરતા એટલે કે આંતરદષ્ટિની એકાગ્રતારૂપી બાણને ભક્તિ રૂપી હાથમાં લઈ ઝંકાર શબ્દના ધનુષ્યની પ્રાણરૂપી પણછ ઉપર ચઢાવવું. જ્ઞાનની તાકાત અને ભક્તિની કળ વડે સુરતાનું તીર છોડવું. તેથી પ્રકૃતિનો વિસ્તાર વિંધાઈ જશે. જેથી વૈરાગ્યપૂર્ણ સ્થિતિ થતાં શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપમાં સુરતા અને નુરતા સ્થિર થશે.

ધરમ બપ્તર ઢાંકણ શરીર કેરું કર્યું જો;
અનિત દોષ કરમ દેહ થકી રહે પરું જો. સંત ૫

શબ્દાર્થ

ધરમ = ધર્મ બપ્તર = બપ્તર, શરીરના રક્ષણ માટે સૈનિકે પહેરવાનું લોખંડનું કવચ
ઢાંકણ = ઢાંકણ શરીર કેરું = શરીરનું કર્યું જો = નક્કી કર્યું અનિત = અનીતિ, અનિત્ય
દોષ = પાપ કરમ = કર્મોના દેહ થકી = દેહ વડે રહે પરું જો = દૂર રહે છે.

અનુવાદ

અનીતિથી થતા કર્મોના દોષ આ દેહથી દૂર રહે એટલા માટે શરીર ઉપર ધર્મરૂપી બપ્તરનું ઢાંકણ કરવું.

ભાવાર્થ

પ્રહારોથી સુરક્ષિત થવા માટે બપ્તરનું આવરણ (કવચ) જરૂરી છે. માયાની આસુરી વૃત્તિઓના પ્રહારોથી શરીરને બચાવવા માટે ધર્મ રૂપી બપ્તરના આવરણથી સુરક્ષિત થવું. પૂર્વનાં સંચિત કર્મો અને ગુરુકૃપાથી પ્રાપ્ત થયેલ ધર્મરૂપી સંરક્ષક બપ્તર હંમેશને માટે ધારણ કરવું. જેથી અનીતિભર્યા કુકર્મો કે અનિત્ય (ક્ષણિક) આનંદ આપે એવાં આચરણોથી હંમેશાં બચી શકાય. આમ, નિષ્કર્મી બનાવાથી શરીરને તેનાં નવાં કર્મ બંધનોના દોષો ઊભા થશે નહીં અને નચિંત પાણે જીવન જીવવાનો અહેસાસ થવા લાગશે.

ભાવ ભલક નેકના નેજા તહાં ફરફરે જો;
દુષ્ટ દુરબુદ્ધિ દલ દેખીને તહાં થરથરે જો. સંત ૬

શબ્દાર્થ

ભાવ = હેત ભલક = ભાલો નેકના = સાચાના, સત્યના, પ્રામાણિકતાના, નૈતિકતા
નેજા = વાવટો તહાં = ત્યાં ફરફરે જો = ફરકે છે દુષ્ટ = અધમ, પાપી દુરબુદ્ધિ = દુષ્ટ

બુદ્ધિવાળું (દુર્બુદ્ધિ) દલ = સૈન્ય દેખીને = જોઈને તહાં = ત્યાં થરથરે જો = થરેથરે છે, ધૂજે છે, કંપે છે.

અનુવાદ

શુદ્ધ ભાવનારૂપી ભાલાને લઈ નીતિરૂપ વાવટો ફરકાવવો, જેને જોતાં જ દુષ્ટ અને દુરબુદ્ધિરૂપ વિકારોનાં દળો ધૂજી ઊઠશે.

ભાવાર્થ

દિગ્વિજય થવાના આશયથી શુદ્ધ ભાવનારૂપી ભાલો હિંમતથી હાથમાં પકડવો. જેથી અંતઃકરણો ઉપર વિજયના પ્રતીક રૂપે ન્યાય અને નીતિની ધ્વજાઓ ફરકવા માંડશે. આવી રીતે સશસ્ત્ર ફોજ સબળ થયેલી જોઈને મલિન બુદ્ધિ તથા દુર્ગુણોરૂપી લશ્કર ધૂજી ઊઠશે તથા ભય પામીને ભાગી જશે.

અથ ઉમંગ લહે લગામ છોગાં છમછમે જો;
ભોવન ચર્તુદશકી પાર કદમ ધમધમે જો. સંત ૭

શબ્દાર્થ

અથ = ઘોડો ઉમંગ = ઉત્સાહ લહે = જાણે (જાણ્યું) લગામ = ઘોડાને નિયંત્રિત કરવા હાંકનારના હાથમાં રહેતું દોરડું છોગાં = ફેંટામાં કલગીની જેમ ખોસેલો છેડો, ફાળિયાનો ઝૂલતો છેડો, શોભાના ઝૂલતાં ફૂમતાં છમછમે જો = શોભી રહ્યો છે, ફરકી રહ્યો છે ભોવન ચર્તુદશકી = ચૌદ લોકની પાર = હદબહાર કદમ = ડગલું ધમધમે જો = ધમ ધમ અવાજ કરે છે.

અનુવાદ

ઉમંગરૂપ ઘોડાની જાણરૂપ લગામ જે છોગાંથી સુશોભિત છે તે પકડવી, જેથી ચૌદ લોકની પાર જતાં ઘોડાના કદમની આહટ ધમધમે છે.

ભાવાર્થ

આ રીતે પરમગુરુના શિષ્ય રૂપ સિપાઈએ ભય રહિત થવું. કાયમપંથમાં દેહના અંત સુધી ગમન કરી, છેલ્લે કૈવલધામમાં જવા સારું અતિ ઉમંગના ઘોડે સવારી કરવી. તે ઘોડાને નિયમનમાં રાખવા લક્ષરૂપી લગામ પકડીને પ્રસ્થાન કરવું. આમ, ઘોડાની આજુબાજુ બાંધેલા ગુરુગમની ગતિનાં છોગાં ફરકવા લાગશે. આ રીતે સુસજ્જ ઘોડાના પગના પડઘા કૈવલધામ સુધીના રાહમાં આવતા ચૌદેય લોક સહિતનો બધો જ વિસ્તાર ધમધમી ઊઠશે. અન્ય ધામોના રહેવાસીઓને લાગશે કે, કોઈ પરમપદનો અધિકારી અંશ ચૌદ લોકથી પસાર થઈને આગળ ગમન (ઊર્ધ્વગમન) કરી રહ્યો છે.

સહજ પલાણ સમજ ચાબુક કરમાં ગ્રહ્યો જો;
ઉમંગ અશ્વ ચલાવવાનો ભેદ સર્વ લહ્યો જો. સંત ૮

શબ્દાર્થ

સહજ = સહજ ભાવે પલાણ = સવારી સમજ = અકક્લ, ડહાપણ ચાબુક = ચાબુક કરમાં = હાથમાં ગ્રહ્યો જો = પકડ્યો જો ઉમંગ = આનંદનો, ઉત્સાહભર્યો અશ્વ = ઘોડો ચલાવવાનો = ચલાવવાનો ભેદ = મર્મ સર્વ લહ્યો જો = બધો જ જાણી લીધો છે.

અનુવાદ

ઉમંગરૂપ અશ્વ ઉપર સહજરૂપ પલાણ બીછાવી સમજરૂપ ચાબુક હાથમાં લેવી. આવી રીતે ઉમંગ અશ્વને દોડાવવાનો મર્મ સરળતાથી જાણી લીધો.

ભાવાર્થ

સદ્ગુરુના સિપાઈરૂપ શિષ્યે ઉમંગરૂપી ઘોડા ઉપર સવાર થવા માટે સહજ સ્વભાવનું પલાણ બીછાવવું. નિજ ઘરની સમજરૂપી ચાબુક

અંતર વૃત્તિરૂપી હાથમાં પકડવી. પરમગુરુની કૃપા થકી, અતિ ઉમંગે ઘોડા ઉપર સવાર થઈને અગમ પંથે દોડાવવાનો અતિ સૂક્ષ્મ ભેદ પ્રાપ્ત થાય છે.

**એ સબ સાજ સજકે સાન્નિધ્ય ગુરુને ગયો જો;
ઊભો કુનસ્ત કરી પટો દયા ધરીને દીયો જો. સંત ૯**

શબ્દાર્થ

એ સબ = આ બધા જ **સાજ** = ઉપયોગી શસ્ત્ર સરંજામ **સજકે** = સજીને **સાન્નિધ્ય** = સાન્નિધ્ય, નજીક **ગુરુને** = ગુરુની પાસે **ગયો જો** = ગયો **ઊભો** = ઊભો રહ્યો (ઊભા રહીને) **કુનસ્ત કરી** = બે હાથી જોડી નમસ્કાર કરવા **પટો** = પટ્ટો, પરવાનો **દયા ધરીને** = દયા કરીને **દીયો જો** = આપ્યો.

અનુવાદ

આ બધા જ સાજરૂપ હથિયારોથી સજજ બનીને ગુરુના સાન્નિધ્યમાં જવું અને બે હાથ જોડી વંદન કરવાં. ત્યારે પરમગુરુ દયા કરીને તેમના તરફથી સિપાઈનો પટ્ટો (અધિકાર) રૂપી પરવાનો આપે છે.

ભાવાર્થ

અગાઉ જણાવ્યા પ્રમાણેનાં બધા જ પ્રકારનાં આવશ્યક સદ્ગુણોના સાજરૂપ હથિયારોથી સજજ થવું - (અને સજજ રહેવું). અતિ હર્ષભેર પરમગુરુના સિપાઈ બની દરેક શિષ્યે પરમગુરુ સન્મુખ જઈ બે હાથ જોડીને તેમને પ્રેમ-ભક્તિ-પૂર્વક નમસ્કાર કરવા. ત્યારે પરમગુરુદેવ અતિ કૃપા કરીને નિજ ચરણોના અધિકારી તરીકે લાગતા શિષ્યની સમર્પણવાળી ભક્તિ સ્વીકારીને પરમપદ પામવા માટે, ગુરુગમ જ્ઞાનગતિનો પટ્ટો બક્ષિસ કરે છે.

શ્રી સરકાર શ્રીમત્ કુવેર મહારાજ છે જો;
નારણદાસ ખાના જાતના ધિરાજ છે જો. સંત. ૧૦

શબ્દાર્થ

શ્રી સરકાર = શાસન કરનાર સત્તા શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર મહારાજ = કુવેરસ્વામી
મહારાજાધિરાજ છે જો = છે નારણદાસ = શ્રી નારણદાસ મહારાજ ખાના = વિભાગના
જાતના = જાતિના ધિરાજ છે જો = અમલી છે.

અનુવાદ

શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી પોતે સૃષ્ટિમાં
કર્તા પક્ષે જોતાં, સર્વે સત્તાધીશ સરકાર છે, જે કેવલમોક્ષનો પરવાનો
આપવાના અધિકાર ધરાવનાર અમલી અધિકારી છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પટ્ટ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, જેનો
મત શ્રેષ્ઠ છે એવા કુવેરસ્વામી સર્વજ્ઞ ગતિવાળા મહારાજાધિરાજ છે.
તેમનો અમલ સર્વે ચર અચરમાં વ્યાપી રહ્યો છે. એટલે કે આલોક
અને પરલોક સહિત સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી રહ્યો છે. સર્જનહારે
તેમને કુલમુખત્યારનામું આપેલ છે. તેને આધારે તેઓ જગતના
તમામ જીવોને સંસારના ફંદમાંથી ફારગતિ આપે છે. તેમજ મુમુક્ષુને
જન્મ-મરણના ભવબંધનમાંથી મુક્ત કરે છે અને તે રીતે અંશને શુદ્ધ
અણિઅગ્ર અંકુરિત સ્વરૂપે કરીને પરમપદનું દાન બક્ષિસ કરે છે.

गुरु स्तुति

प्रथम वंदु गुरु सत् स्वामी, सकल गुण गति सागरम्;
ता यरुण रज लेई धरु शिरपर, धो गति अगम उजागरम्. १

शब्दार्थ

प्रथम = पहला वंदु = प्रणाम करुं गुरु = गुरु सत् स्वामी = साथा पति, धशी
सकल = सर्वे, तमाम गुण = गुणो गति = समज सागरम् = सागर ता = तमारा
यरुण रज = यरुणनी धूण लेई = लईने धरु = धरुं, मूहुं शिर पर = माथा पर धो = आपो
गति = समज अगम = अगम्य उजागरम् = अति उजाग्रत पणो.

अनुवाद

डे सत्गुरु स्वामी ! हुं आपने प्रथम वंदन करुं छुं. आप सर्वे ज्ञान
अने गुणोना सागर छो. आपना यरुणनी रज माथे यढावुं छुं. आप मने
अगम अने उजाग्रत गति बक्षिस करो.

भावार्थ

परमगुरुना पट्ट शिष्य श्री नारुणदास महाराज परमगुरुनी
स्तुति करतां दशवि छे के, सौ प्रथम महान समर्थ श्रीमत् करुणासागर
देवाधिदेवना दिव्य देहना यरुणोमां शुद्ध भक्ति भावथी नमस्कार
करवा. तेओ तो गुणगतिना सागर होवाथी तेमना यरुणनी रज
माथे यढाववी अने अगम्य परमपदनी गतिनुं ज्ञान बक्षिस करे
तेवी विनंतीपूर्वक याचना करवी.

त्याग भक्ति पुनि प्रेम ज्ञान निज, अण्ड अनुभव दीज्ये;
करी करुणा प्रभु दीन जाणी, जन आपनो कर दीज्ये. २

શબ્દાર્થ

ત્યાગ = વૈરાગ્ય ભક્તિ = ભક્તિ પુનિ = વળી પ્રેમ = પ્રેમ જ્ઞાન = જ્ઞાન
 નિજ = પોતાનું અખંડ = શાશ્વત અનુભવ = જ્ઞાનની વ્યવહારિક અનુભૂતિ
 દીજીયે = આપો કરી કરુણા = કરુણા કરીને પ્રભુ = સ્વામી દીન = ગરીબ
 જાણી = જાણીને જન = સેવક આપનો = તમારો કર લીજીયે = કરી લ્યો.

અનુવાદ

મને દીન જાણીને આપ કૃપા કરો. આ સેવકને આપનો કરી લ્યો અને પ્રેમપૂર્વક જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગ્ય સહિત નિજલક્ષનો અખંડ અનુભવ બક્ષિસ કરો.

ભાવાર્થ

ગુરુદેવની કૃપા થકી જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગના સહારે અખંડ અનુભવ પ્રાપ્ત કરી, અંશના શુદ્ધ ચૈતન સ્વ-સ્વરૂપના તેમજ અખંડ અગમપદના સ્વામી અંશીનું જ્ઞાન મુમુક્ષુ સેવક સરળતાથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

માટે શ્રીમત્ કરુણાસાગર સમક્ષ સદાને માટે દીનતાપૂર્વક વિનંતી કરીને તેમના ચરણોમાં શરણું આપે તે માટે સ્તુતિ કરવી. તેઓ તો પાપીનાં પાપ હણનારા અને અગમ ગતિનો લક્ષબોધ બક્ષિસ કરનારા છે.

જયેતિ જયેતિ જુગ તાત સ્વામી, અંતરયામી આપ હો;
 ઉપાયે અંશકુ દક્ષ દેવા, જ્ઞાન મેવા લાયે હો. ૩

શબ્દાર્થ

જયેતિ જયેતિ = જય હો જય હો જુગ = જગતના તાત = પિતા સ્વામી = નાથ
 અંતરયામી = હૃદયની વાત જાણવાવાળા આપ હો = આપ છો ઉપાયે = ઉપાય કરવા (ઉદ્ધાર કરવા) અંશકુ = અંશોને દક્ષ = દીક્ષા, લક્ષનું દાન દેવા = આપવા જ્ઞાન મેવા = જ્ઞાનના (જ્ઞાનરૂપી) મેવા લાયે હો = લાવ્યા છો.

अनुवाद

आप जगतना तात अने अंतर्यामी હોઈ, સર્વના સ્વામી છો. આપનો જય જયકાર હો ! અંશોના ઉદ્ધાર માટે નિજલક્ષનું દાન આપવા મેવા સમાન જ્ઞાન લઈને વિશ્વમાં પધાર્યા છો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ સમગ્ર જગતના પિતા સમાન છે અને સર્વેના સ્વામી છે. તે અંતર્યામી હોવાથી સર્વેની રોમેરોમ અને રજેરજની હકીકતને યથાર્થ જાણે છે. અંશો સંસારમાં સગુણ અને નિર્ગુણ ઉપાસનામાં ભૂલા પડેલા અને માયામાં મોહગ્રસ્ત છે તેથી તેમનો આશય જીવોને નિજપતિ પ્રાપ્ત કરાવવા માટેનો શ્રેષ્ઠ અને સરળ ઉપાય દર્શાવવાનો છે. તેઓ અંશને નિજલક્ષની પ્રવીણતાનો અધિકાર આપી અંશ-અંશી પદની એકતા કરાવવા સક્તાર્થી સિદ્ધાંત દર્શાવતા કૈવલજ્ઞાન રૂપ મેવા લઈ સૌ અંશોનો ઉદ્ધાર કરવા અહીં પધાર્યા છે.

અમૃતફલ નિજ મોક્ષ લાયે, પાયે સંત સજન ભયે છકીતમ;
દુષ્ટ જીવ દુરમતિ કે ઘેર, ન પાયે ભયે દુખિતમ્. ૪

શબ્દાર્થ

અમૃતફલ = અમૃતરૂપી ફળ નિજ = પોતાનું, સ્વ સ્વરૂપનું મોક્ષ = મુક્તિ લાયે = લાવ્યા છો પાયે = પામીને સંત = સંત સજન = સજજનો ભયે = થયા છકીતમ = છકી ગયા, બેફિકર બની ગયા દુષ્ટ જીવ = દુષ્ટ જીવો, પાપી અને અધમ જીવો દુરમતિ = દુર્મતિ, ખરાબ બુદ્ધિવાળા, નિમ્ન કક્ષાના વિચારોવાળા કે = ને ઘેર = ઘેરાયેલા, વીંટળાયેલા ન પાયે = પામ્યા નહીં ભયે = થયા દુખિતમ્ = દુઃખી.

અનુવાદ

(આપ) નિજ અંશના મોક્ષરૂપી અમૃતફળ લાવ્યા છો. સંતો અને સજજનો તે મોક્ષ ફળ પ્રાપ્ત કરી નિર્ભય થયા છે. જ્યારે દુર્મતિથી ઘેરાયેલા દુષ્ટ જીવો આ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત નહીં કરવાથી દુઃખી રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ ચૈતન અંશના મોક્ષ માટે કૈવલપદ્મરૂપ શ્રેષ્ઠ અમૃત ફળ લઈને વિશ્વમાં પધાર્યા છે જેથી પોતાના ઉદ્ધાર કરવાનો લક્ષ સેવનારા સંતો અને સજ્જનો અંશ-અંશીના લક્ષને પ્રાપ્ત કરી પરમસુખના ભોગી બની શકે. જે મમુક્ષુઓ કૈવલજ્ઞાનમાં ચક્ર્યૂર થયા છે. તે નિર્ભય અને બેફિકર (ચિંતામુક્ત) બની જીવન જીવે છે, પરંતુ જે દુષ્ટ જીવો દુર્મતિથી ઘેરાયેલા છે તેઓ આ અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવતું કૈવલજ્ઞાન પામી શકતા નથી, જેથી તેઓ જન્મ-મરણના ક્રમને ભોગવીને સદાને માટે દુઃખી ને દુઃખી જ રહે છે.

ઉભયે જનકુ સુખ સાહેક, સુણો સંત સચેતનમ્;
જ્ઞાનહીન જગ ભિન્ન જડવત્, સ્થાવર સમ મનુ વેતનમ્. ૫

શબ્દાર્થ

ઉભયે = બન્ને પ્રકારના જનકુ = માનવોને સુખ = સુખ સાહેક = સહાયતા કરવા સુણો = (સુણો), સાંભળો સંત = સંતજનો સચેતનમ્ = સચેતન થઈને જ્ઞાન = જ્ઞાન, સમજ હીન = વગરના જગ = જગતમાં ભિન્ન = જુદાં જડવત્ = જડની પેઠે, મૃત: પ્રાય સ્થાવર = સ્થિર રહેતી જાતિ, વનસ્પતિ સમ = સરખા મનુ = મનુષ્યો વેતનમ્ = જાણવા.

અનુવાદ

જ્ઞાનથી સચેત થયેલા હે સંતો ! સાંભળો કે ગુરુદેવ આ બંને પ્રકારના માનવોને અખંડ સુખ પ્રાપ્ત કરાવવા અર્થે જ્ઞાન દ્વારા સહાય કરે છે છતાં જ્ઞાનને નહીં પ્રાપ્ત કરનાર જીવો જડવત્ સ્થાવર જાતિ સમાન જાણવા.

ભાવાર્થ

જગતમાં જે જ્ઞાનથી સચેત થઈને નિજ લક્ષ મેળવી જાગ્રત થયેલા અને દુર્મતિથી ઘેરાયેલા જીવદશા ભોગવનાર દુષ્ટ અજ્ઞાનીઓ; એમ બન્ને પ્રકારના જીવો ઉપર કરુણા કરીને, પરમસુખની સહાય કરવાના

કલ્યાણકારી હેતુથી પરમપિતા કેવલ કર્તાનો લક્ષ દર્શાવતા બોધને પરમગુરુએ વિશ્વમાં જાહેર કર્યો છે, પરંતુ જે જ્ઞાનહીન અંધ જડ બુદ્ધિના જીવો છે તેમણે મનુષ્યનો દેહ ધારણ કર્યો હોવા છતાં તેઓ સ્થાવર જાતિની જેમ જડવત્ વૃક્ષો સમાન જિંદગી જીવે છે. જેથી તેવા નુગરા જીવો જગતમાં જ્ઞાનદશા ભોગવી વૈરાગી જીવન જીવવાળાથી જુદાં જ તરી આવે છે.

**ઉમંગ નહીં નભ ધન ન ગરજત, વરસત નહીં બિનું પ્રોજનમ્;
સિંચત બાગ જબ શિર નિયંતા, કાજ અકાજ સબ પ્રોક્ષનમ્. ૬**

શબ્દાર્થ

ઉમંગ = આનંદ નહીં = (નહીં) વગર નભ = આકાશ ધન = વાદળ
ન = નહીં ગરજત = ગર્જના કરે વરસત = વરસે નહીં = નહીં બિનું = (વિના) વગર
પ્રોજનમ્ = પ્રયોજન સિંચત = સીંચે, પાણી પાય બાગ = બગીચો જબ = જ્યારે
શિર = માથે, મહાન, શ્રેષ્ઠ, સર્વોપરી નિયંતા = નિયમન કરનાર કાજ = કાર્ય, કામના,
ઉપયોગી અકાજ = (અકર્મ), અકારણ, બિનજરૂરી, બિનઉપયોગી સબ = બધાય
પ્રોક્ષનમ્ = પ્રોક્ષણ, પુષ્ટિ.

અનુવાદ

આકાશમાં ઉમંગ વગર વાદળો ગર્જના કરતાં નથી અને પ્રયોજન વગર વરસતા નથી, પરંતુ સર્વોપરી નિયંતા જ્યારે બાગનું સિંચન કરે છે ત્યારે ઉપયોગી અને બિનઉપયોગી એમ બધી જ વનસ્પતિને સરખું જ પોષણ મળે છે.

ભાવાર્થ

ઉમંગ સિવાય આકાશમાં વાદળોની ગર્જના થતી નથી. તેમજ પ્રયોજન વગર વરસાદ પણ વરસતો નથી અને બાગ બગીચાને પાણીનું સિંચન થતું નથી, પરંતુ સર્જનહારની દૃષ્ટિ સૌના પ્રત્યે સમાન - એકસરખી છે. કર્તા જ્યારે પૃથ્વીરૂપી બાગનું સિંચન કરે

છે ત્યારે ઉપયોગી અને બિનઉપયોગી એમ બધી જ વનસ્પતિને સરખું જ પોષણ મળે છે. તે ન્યાયે વિશ્વમાં પાપી હોય કે પુણ્યશાળી - સર્જનહારની દૃષ્ટિમાં તેમના પ્રત્યે કોઈ ભેદ નથી. એટલે કે સર્જનહાર તરફથી મળતી વિભૂતિ દરેક માટે સરખી જ છે, ભલેને પછી કેટલાક જીવો તેમના કર્મોને આધિન તેનાથી વંચિત રહેતા હોય.

**ઉપજ સમી ફલ બીજ વાડી, બિનું ફલ વૃક્ષ અખંડનમ્;
લાભ લિંન ભિન વૃત્તિ નાયક, સિંચત નહિ તરુ વૃંદનમ્. ૭**

શબ્દાર્થ

ઉપજ = પેદાશ, ઉત્પત્તિ સમી = સમાઈ જવું, પૂરી થવી ફલ = ફળ
બીજ = બીજ વાડી = (વાડી), ફળફૂલનું ખેતર બિનું ફલ = ફળ વગર
વૃક્ષ = ઝાડ અખંડનમ્ = સજીવન રહેવું, જીવંત રહેવું લાભ = લાભ લિંન = તલ્લીન
ભિન = (ભિન્ન) ભેદભાવવાળી વૃત્તિ = ઈચ્છા, વિચાર નાયક = એક આગેવાન
સિંચત = સીંચે નહીં = ન તરુ = વૃક્ષ વૃંદનમ્ = સમૂહ (વૃંદ)

અનુવાદ

બીજ રોપણી બાદ વાડીમાં થયેલા ફળોનો પાક પૂરો થતાં જે વૃક્ષો ફળ ન આપતાં હોય તે પણ જીવંત રહે છે, પરંતુ ખેડૂત લોભમાં તલ્લીન થઈ, ભેદભાવવાળી વૃત્તિ રાખીને તેવાં વૃક્ષોના સમૂહને સિંચન કરતો નથી.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં વ્યક્તિગત માલિકીના ધોરણે બીજનું રોપણ કરીને જે જે બગીચા ઉછેરાય છે તે ફળ-ફૂલો માટે હોય છે. તેમાં કેટલાંક છોડવાઓ અને વૃક્ષો પર ફળ-ફૂલો આવતાં બંધ થઈ જાય છે પણ તે નાશ નથી પામતા; તે જીવંત તો રહે છે, પરંતુ બગીચાનો માલિક તો લોભ વૃત્તિમાં જ રચ્યો પચ્યો હોય છે. તે તો સ્વાર્થી વૃત્તિથી જ કર્મ કરે છે. એટલે જે છોડ - વૃક્ષોથી તેને ફળ-ફૂલનો

લાભ મળતો બંધ થઈ જાય તેવા વૃક્ષોને પાણી પીવડાવતો નથી. આમ ખેડૂત, ફળ આપનાર અને ન આપનાર વૃક્ષો વચ્ચે ભેદભાવ રાખીને વર્તે છે.

**વિશ્વ બાગ કર્તા વૃત્તિ પ્રેરક, સિંચત ઘન સુખદાયકમ્;
જ્ઞાન જદીપ જગત્યે સબ જાવે, મનુ શ્રેષ્ઠ ન સરાયકમ્. ૮**

શબ્દાર્થ

વિશ્વબાગ = વિશ્વરૂપી બગીચો **કર્તા વૃત્તિ** = કર્તાની વૃત્તિ **પ્રેરક** = પ્રેરીને **સિંચત** = સીંચી છે **ઘન** = વરસાદ **સુખદાયકમ્** = સુખ આપનાર (સુખ આપવા માટે) **જ્ઞાન** = સમજ **જદીપ** = જ્યારે, વગર, સિવાઈ **જગત્યે** = જગતમાં **સબ** = બધા, સર્વે **જાવે** = જોતાં, વહી જાય છે, જાય છે. **મનુ** = મનુષ્ય **શ્રેષ્ઠ** = ઉત્તમ **ન** = નહીં **સરાયકમ્** = સરાહના કરવી.

અનુવાદ

વિશ્વરૂપી બગીચાને કર્તાએ પોતાની વૃત્તિ દ્વારા ઉત્પન્ન કરી સુખદાયક વરસાદથી સિંચન કરે છે. જ્યારે વિશ્વમાં માનવનો ઉત્તમદેહ હોવા છતાં પણ તેઓ કર્તાની સરાહના કરતા નથી અને જ્ઞાન વગર જગતમાં બધા વહે જાય છે.

ભાવાર્થ

માનવીની સ્વાર્થા દૃષ્ટિમાં ભેદભાવ સમાયેલો છે તેવો સકર્તા સર્જનહારની દૃષ્ટિમાં નથી. સર્જનહારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી છ વૃત્તિઓ દ્વારા આ વિશ્વ બગીચાને ઉત્પન્ન કર્યો છે અને પોતાની સમદૃષ્ટિથી નિહાળીને પૃથ્વી ઉપર વાદળો દ્વારા વસસાદ વરસાવે છે, જેથી સૌને એકસરખું સિંચન થાય. તેમાં કોઈપણ પ્રકારને ભેદભાવ સર્જનહાર રાખતા નથી. વિશ્વનિયંતાએ તો જીવોના કલ્યાણ માટે જ વિવિધતા વાળી સુખ સગવળોનું સર્જન કર્યું છે. કર્તાની આવી અદ્ભુત રચનાને

નિહાળીને સ્થૂળ ઘાટોમાં શ્રેષ્ઠ કહેવાતા મનુષ્યો પણ રચનારની સરાહના કરતા નથી. એટલે કે સર્જનહારની આવી ઉદાર સમાનદષ્ટિની મનુષ્યો જેવી કરવી જોઈએ તેવી સરાહના કરતા નથી અને સાચી સમજ વિના અજ્ઞાની રહીને જન્મ-મરણના ક્રમમાં વહે જાય છે.

**સ્થાવર જંગમ સમ સૃષ્ટિ, પુષ્ટિ કરન પ્રીછ્યું તે નહીં;
બિનુ પૃષ્ટિ પરલે સબ જાવે, ફેરી રચતાં પ્રેહતન સહી. ૯**

શબ્દાર્થ

સ્થાવર = અચલ જાતી જંગમ = ચલિત જાતી સમ = સમસ્ત સૃષ્ટિ = જગત
પુષ્ટિ = પોષણ કરન = કરનાર પ્રીછ્યું = જાણ્યા તે નહીં = નથી બિનુ = વિના, વગર
પૃષ્ટિ = પોષણ પરલે = વિનાશ સબ = બધું જાવે = થાય ફેરી = ફરીથી રચતાં = રચના
કરતાં પ્રેહતન સહી = પ્રયત્ન કરવો પડે.

અનુવાદ

સ્થાવર અને જંગમની સમસ્ત સૃષ્ટિને પોષણ કરનાર કર્તાને કોઈએ ઓળખ્યા નથી. જો પોષણ ન કરે તો સર્વનો વિનાશ થાય. જેથી ફરીથી રચવાનો પ્રયત્ન કરવો પડે.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર સ્થાવર-જંગમ સહિતની સમસ્ત સૃષ્ટિનું સમભાવે પોષણ કરે છે. તે પોષણ કરનારને કોઈ જાણતું નથી કે ઓળખવા પ્રયત્ન પણ કરતા નથી. જો આ સર્વના સ્વામી કૃપા કરીને તેમનું પોષણ ન કરે તો સૃષ્ટિનો નાશ થાય. જેમ પાણી ન પીવડાવતાં બગીચો સુકાઈ જાય તો ફરીથી ઉછેરવા બગીચાના માલિકને ઘણો જ પરિશ્રમ કરવો પડે. તેમ સર્જનહાર પોષણ ન કરે તો સૃષ્ટિ તેના નિર્ધારીત સમય કરતાં વહેલી નાશ પામે અને સૃષ્ટિની રચના માટે ફરીથી પ્રયત્ન કરવો પડે.

निजपति ईत डेर आज्ञा देई, आप अंश पठावनम्;
 भिनुं निज ज्ञान जगत जन परले, सरल गेल नछि पावनम्. १०

शब्दार्थ

निजपति = सर्जनहार ईत = अर्ही (मृत्युलोकमां) डेर = निडाणीने
 आज्ञा = आज्ञा, मंजूरी देई = आपीने आप = पोताना अंश = अंश पठावनम् = पाठव्या
 छे, मोकल्या छे भिनुं = वगर निज ज्ञान = सर्जनहारनुं ज्ञान जगत = विश्वना जन = माणसो
 परले = प्रलयकाण, विनाश थाय सरल = सरणतापूर्वक गेल = मार्ग नर्ही = ना
 पावनम् = मेणवे, प्राप्त करे.

अनुवाद

सर्जनहारे मृत्युलोकमां निडाणीने पोताना परमविशेष अंशने आज्ञा
 आपीने अर्ही मोकल्या छे. कारण के सर्जनहार अंगेना ज्ञान विना मडा
 प्रलयकाण थाय त्यां सुधी आ ज्ञान मानवोने सरणताथी प्राप्त थई शके
 नर्ही.

भावार्थ

भुट्ट कैवल कर्तांजे ज्यारे पोतानी अलौकिक बाजवृत्तिनां
 दिव्य यक्षुथी सृष्टिने निडाणी त्यारे मडिमंड ईउना सर्वे अंशोने
 दुःभी थता निडाण्या. तेथी पोताना सान्निध्यमां रडेता परमविशेष
 पाटवी अंशने आज्ञा करीने विश्वमां मोकल्या. कारण के
 सर्जनहारथी अज्ञाण विश्वना दुःभी अंशो कैवलज्ञानथी ज्ञात्रत थाय
 ते जइरी हतुं. जे तेम न थाय तो कोईपण अंश कैवल कर्तांने मडा
 प्रलयकाण पडेलां मणी शके नर्ही अने बधा ज अंशो जन्म-मरणना
 दुःभमां मडा प्रलयकाण सुधी वद्यां ज ज्ञाय.

दयावंत अनंत गति जनुं, गवन संत संग शोभितम्;
 गगन उडगन यंद्र शोभे, अनंग छबी सुरत जन लोभितम्. ११

શબ્દાર્થ

દયાવંત = દયાળુ અનંત = અંત વિનાનું, અપાર ગતિ = સમજશક્તિ, જ્ઞાન જીનું = જેમનું ગવન = ગમન, ફરવું વિચરણ કરવું સંત સંગ = સંતોની સાથે શોભિતમ્ = શોભી રહ્યા ગગન = આકાશમાં ઉડગન = તારલિયાઓ, તારા ચંદ્ર = ચંદ્રમા શોભે = શોભે છે અનંગ = કામદેવ છબી = સ્વરૂપ, તસ્વીર સુરત = સુરતા, નિહાળતાં જન = માનવો લોભિતમ્ = લોભાયમાન.

અનુવાદ

આકાશમાં જેમ તારાઓ વચ્ચે ચંદ્રમા શોભે છે તેમ સંતોના સંઘમાં અનંત ગતિવાળા દયાળુ પરમગુરુ વિચરણ કરતા શોભી રહ્યા છે. કામદેવના સમાન આપની છબી હોઈ માનવોનાં મન લોભાયમાન થાય છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગરની ગતિ અનંત છે. તેઓ અત્યંત દયાળુ છે. તેઓશ્રી સંતપુરુષોના સંઘમાં જ જીવોના કલ્યાણ માટે વિચરણ કરે છે. આ સમયની તેમની શોભા રાત્રિના સમયે આકાશમાં ચમકતા તારલિયાની વચ્ચે શોભતા ચંદ્ર જેવી છે. તેમના ઘનશ્યામ સ્વરૂપની દિવ્યતા કામદેવને પણ લજવે તેવી અતિ સુંદર અને અનુપમ છે. તેથી તો તેમનાં દર્શન કરવા સંસારના જીવોની મનોવૃત્તિ સદાય લોભાયમાન થાય છે.

કળા ખટદશ નિધ્ય પૂરણ, સિદ્ધિ અષ્ટ ચરણે વસે;
દેવ ચતુર્દશ સેવા કારણ, લાયે આપ સુરધામ સે. ૧૨

શબ્દાર્થ

કળા = કળાઓ ખટદશ = સોળ નિધ્ય = નિધિ પૂરણ = સંપૂર્ણ, બધી જ સિદ્ધિ = સિદ્ધિઓ અષ્ટ = આઠ ચરણે વસે = ચરણમાં વસે છે દેવ ચતુર્દશ = ચૌદેય દેવો સેવા કારણ = સેવા કરવા માટે લાયે = લાવ્યા છો આપ = પોતે સુરધામ સે = દેવ ધામમાંથી.

अनुवाद

आप सोण कणा अने नव निधिथी पूर्ण छो. अष्ट सिद्धि आपनां यरणोमां निवास करे छे. यौद देवताओने सेवा अर्थे दैवी धामोमांथी आप लाव्या छो.

भावार्थ

सर्जनकारे परमगुरुने सोण विभूतिओथी^१ विभूषित करेला छे. नव निधिओ अने आठेय सिद्धिओ तेमना यरणोमां वसे छे. देव धाममांथी यौद देवोने तेमनी करुणाना स्वरूपे सेवा अर्थे लेता आव्या छे. आ भधी ज विभूति जगतना अज्ञानी जवोनुं कल्याण करवा अर्थे छे. सर्जनकारे दरेक देवने अेक अेक करुणा सोंपेली छे आथी ते करुणामय कहेवाय छे. जयारे विश्वनी सर्व प्रकारनी विभूति परमगुरु पासे होवाथी ते करुणासागर कहेवाय छे.

**अधर तप्त पर अरस आसन, दरशत डी द्विव्य नेतरम्;
लक्षातीत् पक्षते वरजित, सोई सत्गुरु ततपरम्. १३**

शब्दार्थ

अधर = अद्धर **तप्त** = तप्त, **सिंहासन पर** = उपर **अरस** = अंतरिक्षमां **आसन** = भेसवानी जगा **दरशत डी** = देभे छे **द्विव्य** = दैवी शक्तिवाणी अलौकिक **नेतरम्** = आंभ **लक्षातीत्** = लक्ष्मी पर **पक्षते वरजित** = पक्षापक्ष विनानुं **सोई सत्गुरु** = तेज सत्गुरु **तत** = तमोने **परम्** = श्रेष्ठ, सर्वोत्तम.

१. सोण विभूति : १. कर्ता संबंधी ज्ञान विभूति, २. ज्ञान सहित कर्ताना अनुभवनी विभूति, ३. धीरजविभूति, ४. सधनशक्ति विभूति, ५. सभाजित शक्ति विभूति, ६. अत्ये शक्ति विभूति, ७. योगकला शक्ति विभूति, ८. आकांत शक्ति विभूति, ९. निरवित्त इनाकरण विभूति, १०. नरवेद निराकारण विभूति, ११. परम वित्त प्रकाश विभूति, १२. मलादीर्घ विभूति, १३. प्रारब्ध विभूति, १४. निर्लेप विभूति, १५. सिद्धांत सवेत्त सभारण विभूति, १६. नीरमीत नीराजन लक्ष विभूति.

અનુવાદ

અધર તખત પર અરસ આસને બિરાજમાન રહી દિવ્ય નેત્રો દ્વારા નિહાળનાર કર્તાનો પક્ષાપક્ષથી રહિત લક્ષ આપનાર સત્ગુરુ, સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુનું જ્ઞાન પક્ષાપક્ષથી રહિત છે. તેમજ સગુણ અને નિર્ગુણ બ્રહ્મ સિદ્ધાંતથી પર એવા સકર્તા સિદ્ધાંતની સમજ આપનારું છે. અદ્ધર તખત પર કૈવલધામમાં બિરાજમાન અને પોતાના દિવ્ય નેત્રોથી સર્વ અંશોના કર્મ-વિકર્મને નિહાળનાર સકર્તા સત્કૈવલ ધણીની કૈવલજ્ઞાન દ્વારા પરમગુરુ વિશ્વના માનવોને સાચી પરખ કરાવે છે.

કર્તાનો આવો પક્ષાપક્ષ રહિત અંશ-અંશીનો લક્ષ આપનાર પરમગુરુ સર્વે પ્રકારના ગુરુઓમાં શ્રેષ્ઠ છે.

અવન્ય અંકુર બીજ જેતા, સદા સમ વિનું જલ રહે;
અરસ નીર જબ પરસ પાયે, ઉદે અંકુર સન્મુખ રહે. ૧૪

શબ્દાર્થ

અવન્ય = પૃથ્વી અંકુર = ફણગો બીજ = બીજક જેતા = જેટલા સદા = હંમેશા
સમ = સમાઈને વિનું = વગર (વિના) જલ = પાણી રહે = રહે અરસ = અંતરિક્ષ,
આકાશ નીર = પાણી જબ = જ્યારે પરસ = સ્પર્શ પાયે = થાય ઉદે = ઉદય થાય
અંકુર = ફણગો સન્મુખ = સામે મુખવાળુ રહે = રહે છે.

અનુવાદ

પૃથ્વીમાં રહેલા બીજકના અંકુરોને જ્યાં સુધી જળનો સ્પર્શ થતો નથી ત્યાં સુધી જેમ ના તેમ રહે છે. જ્યારે અંતરિક્ષમાંથી પડતા પાણીનો સ્પર્શ થાય ત્યારે અંકુર ઊગીને આકાશની સન્મુખ રહે છે.

ભાવાર્થ

પૃથ્વીમાં (જમીનમાં) દરેક બીજ અથવા બીજના અંકુરો - દટાયેલા કે રોપાયેલા હોય છે. તેમને જ્યાં સુધી પાણીનો સ્પર્શ ન થાય ત્યાં સુધી તે પૃથ્વીમાં જ સમાઈને જેમના તેમ અવિકસિત રહે છે, પરંતુ જ્યારે વર્ષાઋતુનો યોગ આવે છે ત્યારે આકાશમાં રહેલા કાળાં વાદળો દ્વારા વરસાદ વરસે છે. તે વરસાદનું જળ પૃથ્વીમાં શોષાઈને તેમાં રહેલાં બીજકોને સ્પર્શે છે. તે જળ સ્પર્શ પામતાં જ બીજકોમાંથી ફણગા ફૂટે છે. તે ફણગા ઊર્ધ્વ ગતિએ થઈને આકાશ સન્મુખ વિકસે છે.

**સઘન ઘન નીર શુદ્ધ કરુણા, શ્રીમત્ કુવેર કી જબ થઈ;
અંશ અંકુર ઉદયે અચલ મતિ, નિજપતિ સનમુખ દંષ્ટ ભઈ. ૧૫**

શબ્દાર્થ

સઘન ઘન = ઘાઢ વરસાદી વાદળો નીર = પાણી શુદ્ધ = પવિત્ર કરુણા = કૃપા શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર કી = કુવેરસ્વામીની જબ = જ્યારે થઈ = થાય અંશ = અંશ અંકુર = અંકુર ઉદયે = ઉદય થઈને અચલ = અચલ, ચલાયમાન નહીં તેવી મતિ = ભુદ્ધિ નિજપતિ = સર્જનહાર સનમુખ = તરફ દંષ્ટ = દષ્ટિ ભઈ = થઈ.

અનુવાદ

કાળાં વરસાદી વાદળના જળ સમાન શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીની કૃપા જ્યારે થાય ત્યારે અંશનું અંકુર ઉદય થતાં મતિ દૃઢતા પામી નિજ કર્તા સન્મુખ દંષ્ટિ થાય છે.

ભાવાર્થ

કાળાં વરસાદી વાદળોનાં જળરૂપી ઘનશ્યામ સ્વરૂપ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીની પવિત્ર કરુણા જ્યારે અંકુરરૂપ અંશ પર વરસે છે ત્યારે અંશની વૃત્તિ ઉદિત અંકુરની જેમ ઊર્ધ્વગતિએ થાય છે, એટલે કે અંશને પોતાના નિજ અણિઅગ્ર સ્વરૂપનું ભાન થાય છે. આમ થતાં

બુદ્ધિ દૃઢતા પામે છે અને અંશ પોતાની વૃત્તિને સાંસારિક મોહ-માયામાં ચલિત ન થવા દેતાં માત્ર સર્જનહાર કેવલ કર્તા પ્રત્યે જ અચળ રાખે છે.

**તેજ પૂંજ તનુ વિશેષ વિભૂતિ, શક્તિ જ્યોત નહીં પાવનમ્;
અજ ઉમિયાપતિ શ્રીપતિ શારદ, શેષ સહસ્ત્ર મુખે ગાવનમ્. ૧૬**

શબ્દાર્થ

તેજ પૂંજ = તેજસ્વી પ્રકાશનો ઢગલો તનુ = શરીર વિશેષ = અસાધારણ, વધારે વિભૂતિ = વિભૂતિ, ઐશ્વર્ય શક્તિ = આઘ શક્તિ જ્યોત = જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજન, જ્યોતિનારાયણ નહીં = નહીં, ના પાવનમ્ = પામ્યા અજ = બ્રહ્મા ઉમિયાપતિ = ઉમિયાપતિ, શંકર શ્રીપતિ = શ્રીપતિ, લક્ષ્મીપતિ, વિષ્ણુ શારદ = શારદાદેવી, સરસ્વતી શેષ = શેષજી, શેષનારાયણ સહસ્ત્ર = હજાર મુખે = મુખ (કેણ) ગાવનમ્ = ગાય છે.

અનુવાદ

પરમગુરુનો દિવ્ય દેહ તેજસ્વી પ્રકાશના પૂંજરૂપ વિશેષ વિભૂતિવાન છે, જેનો શક્તિ અને નિરંજન પણ પાર પામી શક્યા નથી. બ્રહ્મા, ઉમિયા પતિ મહાદેવ, લક્ષ્મી પતિ વિષ્ણુ, સરસ્વતી તેમજ હજાર ફેણધારી શેષનારાયણ પણ ગુણગાન ગાય છે.

ભાવાર્થ

અનંત બ્રહ્માંડાધીશ કેવલ કર્તાનું જ્ઞાન જગતમાં જાહેર કરનાર પરમગુરુ છે. તેમનો દિવ્ય દેહ તેજસ્વી પ્રકાશના પૂંજ જેવો અને સૌથી વિશેષ વિભૂતિવાળો છે. એમની વિભૂતિઓનો પાર આઘશક્તિ તેમજ જ્યોતિ-પુરુષ નિરંજન સરખા પણ પામી શક્યા નથી. આવી અપાર વિભૂતિવાળા પરોપકારી કેવલવેત્તા પુરુષનાં ગુણ-ગાન વેદોના રચયિતા બ્રહ્માજી, ઉમિયા પતિ શંકર, લક્ષ્મીપતિ વિષ્ણુ, વિદ્યાની દેવી સરસ્વતી તથા હજાર ફેણવાળા શેષનારાયણ પણ ગાય છે.

સંત સહાય કરન નિજ કર્તા, ભક્ત વત્સલ નર તનું ધરે;
શ્રીમત્ કુવેર સબ સુખ કે દાતા, દાસ હેતુ ડોલંત ફિરે. ૧૭

શબ્દાર્થ

સંત = સંત સહાય = મદદ કરન = કરવા નિજકર્તા = સર્જનહાર
ભક્તવત્સલ = ભક્તો પર પ્રેમ રાખનાર નર = મનુષ્ય તનું ધરે = શરીર ધારણ કર્યું
શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર = કુવેરસ્વામી સબ = બધાના સુખ કે = સુખોના
દાતા = દેનાર, દાન આપનાર દાસ = સેવક હેતુ = માટે ડોલંત = ડોલતા ફિરે = ફરે છે.

અનુવાદ

નિજકર્તાએ સંત અને સજ્જનોને સહાય કરવાના હેતુથી ભક્તવત્સલ, પરમગુરુને દિવ્ય માનવદેહ ધારણ કરાવ્યો છે. શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી સર્વ પ્રકારના સુખના દાતા છે અને સેવકના ઉદ્ધાર માટે વિશ્વમાં વિચરણ કરે છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વનિયંતા સર્જનહાર કેવલ કર્તાએ વિશ્વના સંતો અને સજ્જનોને મહા પ્રલયકાળ પૂરો થતાં સુધી જન્મ-મરણના ક્રમમાં ભટકવું ન પડે તે માટે મદદરૂપ થાય એવા અંશ-અંશીનો લક્ષ દર્શાવવા પોતાના સાન્નિધ્યમાં રહેતા પરમ વિશેષ પાટવી અંશ પરમગુરુને દિવ્ય દેહ ધારણ કરાવીને વિશ્વમાં મોકલ્યા છે. એવા સર્વ સુખોના દાતા પરમગુરુ સર્વે અંશોના ઉદ્ધાર માટે વિશ્વમાં વિચરણ કરે છે.

તેઓ કેવલધામથી નીકળ્યા પછી માર્ગમાં આવતા બ્રહ્માંડના ૧૨ તબક્ક છોડીને મહીમંડ ઈંડમાં આવી સૌપ્રથમ નિરંજનધામમાં પ્રવેશ્યા.

ત્યારબાદ અલગ-અલગ અંતરીક્ષના દેવ-ધામોમાં વિચરણ કર્યું. જ્યાં જેવું સ્વરૂપ જોઈએ ત્યાં તેવું સ્વરૂપ ધારણ કરીને કેવલજ્ઞાનથી ભરપૂર અંશ-અંશીનો લક્ષ આપ્યો. છેલ્લે પૃથ્વીના છ દ્વીપો ચેતાવી

સાતમા જંબુદ્વીપમાં બાલ સ્વરૂપે પ્રગટ થઈને સકર્તા સિદ્ધાંતનું સ્થાપન કર્યું. કેવલજ્ઞાનનો બોધ આપવા ગુરુગાદી સારસાપુરી સ્થાપીને ૧૦૫ વર્ષ દરમ્યાન જંબુદ્વીપમાં રહ્યા. (સંવત ૧૮૨૯-૧૯૩૪)

**ફિરત ભવ ભીડ ભંજન પ્રભુ, કરન કાજ સબ જીવનમ્;
અસંખ્ય જીવ ધણી ધામ પઠાવત્, બંદી છોડ બ્રહ વંદનમ્. ૧૮**

શબ્દાર્થ

ફિરત = ફરતા રહે છે ભવ = વિશ્વમાં ભીડ ભંજન = દુઃખ ભંજન પ્રભુ = પ્રભુ
કરન = કરવા માટે કાજ = કામ સબ = બધા જીવનમ્ = જીવોના અસંખ્ય = અગણિત
જીવ = અંશો ધણીધામ = કેવલધામ પઠાવત્ = (પાઠવ્યા), મોકલ્યા બંદી = જાળ, બંધન
છોડ = છોડાવીને બ્રહ = (વ્રત), પ્રતિજ્ઞા, નિયમ વંદનમ્ = વંદન કરું છું.

અનુવાદ

બધા જીવોના કાર્ય કરવા માટે ભીડભંજન પ્રભુ વિશ્વમાં ફરે છે. (તેમણે) અસંખ્ય અંશોને ધણીના ધામમાં મોકલ્યા છે, એવા બંદી છોડનાં વ્રતધારીને હું વંદન કરું છું.

ભાવાર્થ

આ વિશ્વના દરેક અંશોને જન્મ-મરણ રૂપી બંધન છે. તે બંધનને નષ્ટ કરી અંશોને પંચમી અખંડ કેવલ મુક્તિ અપાવવા માટે સૌના ભીડભંજન પ્રભુ વિચરણ કરે છે. તેમણે અસંખ્ય અંશોને સર્જનહારનો લક્ષ આપી અંશો ઉપર ચઢેલા આવરણો દૂર કરી શુદ્ધ અણીઅગ્ર સ્વરૂપે કર્યા છે અને સ્વ-સ્વરૂપે થયેલા નિર્મળ અંશોને કેવલધામમાં મોકલ્યા છે. હંસ સ્વરૂપે ત્યાં ગયેલા અંશોને ફરી પાછું જન્મ-મરણના બંધનમાં આવવું પડતું નથી. આવું અંશોને જન્મ-મરણના બંધનમાંથી મુક્તિ આપવાનું વ્રત લેનાર પરમગુરુ પ્રત્યે અહોભાવ ધારણ કરીને નમસ્કાર કરવા.

तिलक त्वाल विशाल लोयन, अधुर अनोपम शोभितम्;
निजानंद धनश्याम मूरत, संत जनके मन लोभितम्. १८

शब्दार्थ

तिलक त्वाल = त्वालतिलक विशाल = मोटा लोयन = आंभो अधुर = ढोठ
अनोपम = अनुपम, जेनी उपमा न आपी शकाय तेवुं शोभितम् = शोभे छे
निजानंद = निज आनंद धनश्याम = श्याम वादण जेवा मूरत = मूर्ति, स्वरूप संत = संत
जनके = मनुष्योने मन = मन लोभितम् = लोभायमान करवुं, आकर्षवुं.

अनुवाद

तेमना कपाणमां त्वालतिलक शोभी रह्युं छे. तेमनां विशाण लोयन
अने ढोठनी शोभा अनुपम छे. अेवा निजना आनंदमां रडेता धनश्याम
स्वरूपनां दर्शन करवा संतो अने सज्जनोना मन लालायित रडे छे.

त्वालार्थ

श्रीमत् करुणासागरनां तेजस्वी ललाटमां त्वालतिलक शोभी
रह्युं छे. तेमना मुभारविंद उपर सदाय अमी दृष्टि वरसावतां
विशाण नेत्रो तथा सुंदर लाल ढोठ अनुपम शोभे छे. अेवा मनोहर
धनश्याम स्वरूप निजानंदमय कुवेरस्वामीना दिव्य स्वरूपनां दर्शनथी
संतो अने सज्जनोना मन प्रेमातुर बनी लोभायमान थई रह्या छे.

पाण्य जेडी शिर नाई सेवक, दास नारण करे विनंति;
मागुं प्रेम त्बक्ति यरण सेवा, यश गावा अनुभव गति. २०

शब्दार्थ

पाण्य जेडी = हाथ जेडीने शिर = मस्तक नाई = नमावीने सेवक = दास
दास नारण = नारणदास करे विनंति = विनंती करे छे मागुं = मागुं प्रेम = प्रेम
त्बक्ति = त्बक्ति यरण सेवा = यरणनी सेवा यशगावा = यशदायी गुणगान गावा
अनुभव = ज्ञेखुं माणवुं ते गति = समज, ज्ञान.

અનુવાદ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ હાથ જોડી, માથું નમાવીને વિનંતીપૂર્વક ચરણોની સેવા, પ્રેમ અને ભક્તિ માગતાં કહે છે કે હે પરમગુરુ! “આપનાં ગુણગાન ગાવા માટે અનુભવવાળી ગતિ અને મતિ આપો.”

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ હાથ જોડી, મસ્તક નમાવી, નમ્રતાપૂર્વક વિનંતી કરતાં કહે છે કે, “હે પરમ દયાળુ સમર્થ પ્રભુ ! આપના પ્રેમ, ભક્તિ તેમજ ચરણોની સેવા કરવાનો અધિકાર આપવા કૃપા કરો તેમજ યશ ગાવાની અનુભવ ગતિ બક્ષિસ કરો. જેથી આપનાં ગુણગાન અને કીર્તન કરી શકું.”

(નોંધ : ચોપાઈ બોલતી વખતે આપણે પણ આવો વિનંતીભાવ પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરવો.)

ગુરુ મહિમા

પ્રથમ પરમગુરુને નમુ, દીયે કર્તા સંબંધી જ્ઞાન;
આપનપુ પતિ જાણ કે, તજે જક્ત અભિમાન. ૧

શબ્દાર્થ

પ્રથમ = સૌથી પહેલાં પરમગુરુને = પરમગુરુને નમુ = નમસ્કાર કરું દીયે = આપે
કર્તા = નિજપતિ સંબંધી = સંબંધનું જ્ઞાન = સમજ આપનપુ = અંશ સ્વરૂપ પતિ = કેવલ
કર્તા જાણ કે = જાણીને તજે = છોડે, છૂટે જક્ત = જગત અભિમાન = માયિક અહંકાર.

અનુવાદ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, સર્વ પ્રથમ હું પરમગુરુને નમસ્કાર કરું છું. કારણ કે કેવલ કર્તા સંબંધી જ્ઞાન તેઓ એ જ આપ્યું છે. જે જ્ઞાન દ્વારા અંશનું સ્વરૂપ અને કેવલ કર્તાને જાણી શકાય છે તેમજ માયિક પદાર્થોનું અભિમાન નષ્ટ થાય છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, સમગ્ર બ્રહ્માંડનું સર્જન કરનાર સર્જનહાર છે. જેમને આદ્ય, સકત, સ્વરાજ, કરુણેશ અને કેવલ એમ પાંચ વિશેષણોથી નવાજ્યા છે. એવા સર્જનહારનો લક્ષ આપવા દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને પરમગુરુ પધાર્યા છે. આ મહાન સમર્થ ગુરુદેવે વિશ્વમાં સગુણ નિર્ગુણથી તિત એવા સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. તે યથાર્થ જ્ઞાન દ્વારા આપનપુ અંશસ્વરૂપ અને પતિપદની સાચી સમજ પ્રાપ્ત થાય છે જેથી જગતના માયિક વિષયોનું તમામ અભિમાન રહેવા પામતું નથી.

જગબંધન અતિ જનકુ, તન મન કીયે બેહાલ;
મહા વિકટ કળિકાળમાં, પ્રગટે દીનદયાળ. ૨

શબ્દાર્થ

જગબંધન = જગત પક્ષનું બંધન અતિ = અનેક જનકુ = માનવોને તન = શરીર મન = મન કીયે = કર્યા બેહાલ = ખરાબ સ્થિતિમાં મહા = મહાન વિકટ = ભયાનક કળિકાળમાં = કળિયુગના સમયમાં પ્રગટે = પ્રગટ થયા દીન = ગરીબ દયાળ = દયા કરનાર.

અનુવાદ

જીવોને જગતના અનેક પ્રકારનાં બંધનો લાગેલાં છે, જેથી તેઓ તનથી અને મનથી બે હાલ થયાં છે. આવા અત્યંત વિકટ કળિયુગના સમયમાં દીનદયાળુ પ્રગટ થયા છે.

ભાવાર્થ

જગતની રચનાથી અત્યાર સુધીમાં કરોડો જન્મ-મરણ ભોગવ્યા બાદ અંશ કર્મ બંધનોથી પોતાનું શુદ્ધ ચૈતનસ્વરૂપ ભૂલીને દેહમય બની ગયો છે. માયિક વાસનાના અને જગતના વિવિધ પ્રકારના બંધનોથી મોહવશ થઈ તન-મનથી બેહાલ બન્યો છે અને કર્મ બંધનને લીધે વારંવાર જન્મ-મરણની ઘટમાળ ભોગવ્યા કરે છે. જીવોને આ ત્રાસમાંથી મુક્ત કરવા મહાન વિકટ કળિયુગના સમયમાં બેહાલ બનેલા જીવો ઉપર દયા કરવા માટે દીનદયાળુ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને પ્રગટ થયા છે.

અનંત બ્રહ્માંડકી વિભૂવિત, પ્રગટ ચિન સંયુક્ત;
ધન્ય પરમગુરુ પોમી પર, અંશ કરનકુ મુક્ત. ૩

શબ્દાર્થ

અનંત = અનંત, અંતરહિત બ્રહ્માંડકી = બ્રહ્માંડની વિભૂવિત = વિભૂતિ રૂપ પ્રગટ = પ્રગટ ચિન = ચિહ્ન, લક્ષણ સંયુક્ત = જોડાયેલું, સહિત ધન્ય = ધન્ય

પરમગુરુ = પરમગુરુ પોમી પર = પૃથ્વી ઉપર અંશ = અંશ કરનકુ મુક્ત = મુક્ત કરવા.

અનુવાદ

પરમગુરુ અનંત બ્રહ્માંડની વિભૂતિનાં ઐશ્વર્ય ધારણ કરીને, અંશોને જન્મ-મરણના બંધનમાંથી મુક્ત કરવા માટે દિવ્ય ચિહ્નો યુક્ત દિવ્યદેહ ધારણ કરીને પૃથ્વી પર પ્રગટ થયા છે, તેમને ધન્ય છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગર અંત રહિત બ્રહ્માંડની સોળ કળાના ઐશ્વર્યરૂપી ખજાનારૂપે સોળ વિભૂતિ, નવ બુદ્ધિ અને દિવ્ય દેહ ઉપર સામૂદ્રિક ૧૮ ચિહ્નો ધારણ કરીને વિશ્વમાં પ્રગટ થયા છે. તેમણે માતાની કુંભેથી જન્મ લીધો નથી. સાચા સર્જનહાર પક્ષેના જ્ઞાનથી અંધ અને શ્રદ્ધાળુ જીવાત્માઓને પોતાના શુદ્ધ ચૈતન સ્વ-સ્વરૂપની પહેચાન કરાવી જન્મ-મરણના બંધનમાંથી મુક્તિ દેનારો અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા માટે આ પૃથ્વી પર પધાર્યા છે. અંશો ઉપર ચઢેલા આવરણોને દૂર કરીને શુદ્ધ સ્વરૂપે કરી કર્તાનો મેળાપ કરાવી અસંખ્ય કાળથી નિજ કર્તાથી વિખૂટા પડેલાં અંશોનો વિયોગ ટાળનાર એવા પરમગુરુને ધન્ય છે.

(રાગ - મોતીદામ છંદ)

પતિપદ પરમગુરુ એકમેક, સમજે જે સંત એ મોટો વિવેક. ૪
અકળ કળા ન કળે કોઈ જંત, એવી ગતિ પરમગુરુની અનંત. ૫

શબ્દાર્થ

પતિપદ = કર્તાપદ પરમગુરુ = પરમગુરુ એકમેક = પરસ્પર, અભિન્ન
સમજે = સમજે જે = તે સંત = સંતપુરુષ એ = એ મોટો = મહાન વિવેક = સારાસાર
સમજયાની બુદ્ધિ અકળ = કળી ન શકાય તેવું કળા = યુક્તિ ન કળે = ન જાણે
કોઈ જંત = કોઈ માનવ એવી ગતિ = એવી સમજ પરમગુરુની = પરમગુરુની
અનંત = અપાર.

અનુવાદ

પતિપદ અને પરમગુરુ એકમેક છે. આ મહાન વિવેક જે સમજી શકે એ જ સાચા સંત છે. પરમગુરુની ગતિ અનંત છે, અને તેમની અકળ કળાને કોઈપણ જીવો સમજી શક્યા નથી.

ભાવાર્થ

કેવલ કર્તા મહદ્ સજાણ જાણ સ્વરૂપે છે જ્યારે અંશ અલ્પ સજાણ જાણ સ્વરૂપે છે. પરમગુરુ પોતે શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપે હોઈ તેમની અલ્પજ્ઞ જાણથી કર્તાની મહદ્ સર્વજ્ઞ જાણ સાથે એકમેક રહે છે. એટલે કે પતિપદ કહેતાં કર્તાપદ અને પરમગુરુ અલંગ - સલંગ સૂત્રવત્ છે. આ બાબતની ગમ જે કોઈ સંત પુરુષો સમજે તેને મહાન બુદ્ધિશાળી મુમુક્ષુ કહેવાય. તેમની આ અનંત ગતિને અને કળી ન શકાય તેવી અકળ કળાને કોઈ માનવી જાણી શક્યા નથી.

અનંત બ્રહ્માંડાધીશ કહાવે, તેનો લક્ષ પરમગુરુ યહાં લાવે. ૬
સર્વાતીત સર્વેશ્વર સ્વામી, તેનો લક્ષ દેવાને કોક જ દામી. ૭

શબ્દાર્થ

અનંત = અપાર, અંતરહિત બ્રહ્માંડાધીશ = બ્રહ્માંડને ઉત્પન્ન કરનાર કહાવે = કહેવાય છે તેનો લક્ષ = તેનો બોધ, સમજ પરમગુરુ = પરમગુરુ યહાં = અહિયાં લાવે = લાવ્યા સર્વાતીત = સર્વથી પર સર્વેશ્વર = સર્વના સર્જનહાર, અધિપતિ સ્વામી = પતિ તેનો = તેમનો લક્ષ = જાણ દેવાને = આપવાને કોક જ = કોઈક દામી = સમર્થ.

અનુવાદ

અનંત બ્રહ્માંડના જે સ્વામી કહેવાય તેમનો લક્ષ પરમગુરુ આ વિશ્વમાં લાવ્યા છે. એ કર્તા સર્વાતીત છે અને સર્વે ઈશ્વરોના પણ ઈશ્વર (અધિપતિ) છે. તેમનો લક્ષ આપવા કોઈક જ સમર્થ છે.

ભાવાર્થ

જેણે આ બ્રહ્મભૂમિકામાં અંતરહિત બ્રહ્માંડની રચના પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી કરી છે તેવા વિશ્વના સ્વામી સર્કર્તા સર્જનહાર કૈવલ કર્તા છે. કર્તાથી વિમુખ બનેલા અંશોને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપે કરી કર્તાપદમાં એકતા કરાવવા માટેનો અંશ-અંશીનો લક્ષ આપવા પરમગુરુ જંબુ દ્વીપમાં દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને બાલ સ્વરૂપે પ્રગટ થયા છે. તેઓ સદાને માટે કર્તાના સાન્નિધ્યમાં રહેતા પરમ વિશેષ પાટવી અંશ હોઈ તેમની સરખામણી સમગ્ર વિશ્વમાં પરમવિશેષ, વિશેષ કે સામાન્ય અંશો સાથે થઈ શકે તેમ નથી. તેથી સર્વાતીત અને સર્વ ઈશ્વરોના પણ ઈશનો લક્ષ બોધ આપવા માટે વિશ્વમાં પરમગુરુ જ સમર્થ છે. કારણ કે સર્વ દેવોની કરુણાઓ તો નાશવંત પદાર્થ સુધી જ પહોંચી શકે છે, પણ શાશ્વત અંશને પહોંચી શકે નહીં. જ્યારે પરમ વિશેષ પાટવી અંશની કરુણા તો અંશને પહોંચીને તેને સ્વ-સ્વરૂપે કરે છે.

**નિગમ નયેતિ કહે નિરધાર, સામાન્ય જીવ ન જાણે સંસાર. ૮
રચ્યો જેણે જક્ત સકલ પસાર, જોયે જમ તમ દે તહાં આહાર. ૯**

શબ્દાર્થ

નિગમ = વેદ નયેતિ = નેતિ કહે = કહે નિરધાર = નિશ્ચય સામાન્ય = સામાન્ય જીવ = જીવ ન = નહીં જાણે = સમજે સંસાર = સૃષ્ટિ રચ્યો = રચ્યો જેણે = જેણે જક્ત = જગત સકલ = તમામ પસાર = પ્રસારો જોયે = જોઈએ જમ = જેમ, જે પ્રમાણે તમ = તેમ, તે પ્રમાણે દે = આપે તહાં = ત્યાં આહાર = ખોરાક.

અનુવાદ

સમગ્ર જગતનો પસારો કરી જેને જ્યાં જેવો જોઈએ તેવો ત્યાં આહાર પૂરો પાડી રહ્યા છે, એવા પદ માટે વેદો નિશ્ચયપૂર્વક નઈતિ કહે છે. તેથી સંસારના સામાન્ય જીવો પરમપદને જાણી શક્યા નથી.

ભાવાર્થ

ચાર વેદના રચનાર બ્રહ્માજી પોતાના પાંચમા મુખના છેદન બાદ ઉર્ધ્વગતિના જ્ઞાનની બધી જાણ વિસરાઈ જવાથી સંપૂર્ણ અજાણ બન્યા હતા. તેથી તો તેમને પરમપદની માહિતી ન રહેતાં 'નેતિ' તેમનો અંત નથી તેવું ઉચ્ચારણ કરવું પડ્યું. તો પછી અન્ય સામાન્ય જીવની તો શી ગતિ પહોંચી શકે? સમગ્ર બ્રહ્મમાં સઘળો પ્રસારો કર્યો છે તેવા કર્તાએ દરેક પ્રકારના જીવોને જ્યાં જેવો જોઈએ ત્યાં તેવો આહાર મળી રહે તે માટે અલગ-અલગ કરુણાઓ સોંપીને કરુણામય દેવો દ્વારા સુંદર વ્યવસ્થા ગોઠવી છે.

એવા સુખદાયક લાયક સ્વામી, તેને ન ભજાવે ભરી કોઈ હામી. ૧૦
હિંમત વિના જો હામી ભરી જે, શરણે આવે તેને તે શું પદ દીજે. ૧૧

શબ્દાર્થ

એવા = એવા સુખદાયક = સુખ આપનાર લાયક = યોગ્ય લાયકાતવાળા
સ્વામી = કર્તા તેને = તેને ન = નહીં ભજાવે = ભજન કરાવે ભરી = ભરીને
કોઈ = કોઈ, બીજો હામી = બાંહેધરી હિંમત = બહાદુરી વિના = સિવાય જો = જો
હામી ભરી = બાંહેધરી આપે (ખાતરી આપે) જે = જે શરણે આવે = શરણમાં આવે
તેને = તેને તે = તે શું = ક્યું પદ = પરમપદ દીજે = આપે.

અનુવાદ

એવા સુખદાયક અને યોગ્ય લાયકાત ધરાવતા સાચા સર્જનહારનું ભજન કોઈ ખાતરીપૂર્વક કરાવતું નથી. હિંમત વિના જો કોઈ બાંહેધરી આપે તો તે શરણે આવેલાને શું પદ આપે ?

ભાવાર્થ

સૃષ્ટિની શરૂઆતથી તે અત્યાર સુધીમાં ધર્મ માર્ગમાં સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતનો મહીમા વધ્યો છે, જેમાં જગતના

સર્જનહાર માટેની યોગ્ય સમજનો અભાવ છે. ચાર પ્રકારની મુક્તિ-સાયુજ્ય, સાલોક્ય, સામીપ્ય અને સાંનિધ્યમાં જ સમગ્ર વિશ્વ અટકી ગયું છે, પરંતુ આ મુક્તિ અખંડ નથી કારણ કે તે દૈવી ધામોના સુખોને દેનારી છે. જેમાં સુકિતના પુણ્ય ફળનો ક્ષય થતાં પાછું મૃત્યુ લોકમાં જન્મ-મરણ ભોગવવા આવવું પડતું હોય છે. સુખદાયક અને સાચા સર્જનહારનું કોઈ ખાતરીપૂર્વક ભજન કરાવતું નથી વળી, કર્તાપદ અજાણ્યું રહેવાથી મુક્તિની કોઈ ખાતરી આપે તો પણ તેવાને શરણે ગયેલા જીવોનો ઉદ્ધાર થતો નથી. પોતાનામાં જ પરમપદ માટેની જાણનો અભાવ હોય તેવી વ્યક્તિ શરણે આવેલાને પરમ મોક્ષ રૂપી પદની સમજ કેવી રીતે આપી શકે ?

એવા ગુરુ ઠગ ઠગે સહુ લોક, પતિપદ સાયુ લહ્યા વિના ફોક. ૧૨
પતિપદ પરમગુરુ એક જાણે, ભવેલાં પદારથ સહુ વખાણે. ૧૩

શબ્દાર્થ

એવા = એવા **ગુરુ** = ગુરુ **ઠગ** = ઠગનાર **ઠગે** = છેતરે **સહુ લોક** = તમામ લોકો
પતિપદ = કર્તાપદ **સાયુ** = સત્ય **લહ્યા** = સમજ્યા **વિના** = વિના **ફોક** = ફોગટ, વ્યર્થ
પતિપદ = કર્તાપદ **પરમગુરુ** = પરમગુરુ **એક જાણે** = એક જ જાણે, એકલા જ જાણે
ભવેલાં = જન્મેલા, થઈ ગયેલા **પદારથ** = પદાર્થ **સહુ** = તમામ **વખાણે** = પ્રશંસા કરે.

અનુવાદ

એવા અજાણ ઠગ ગુરુઓ જગતમાં સૌ લોકને ઠગે છે. સાચું પતિપદ જાણ્યા વિના બધું વ્યર્થ છે. પતિપદની જાણ માત્ર પરમગુરુને જ છે. જ્યારે બાકીના સહુ અવતાર ધારણ કરી આવેલાનાં જ વખાણ કરે છે.

ભાવાર્થ

હાલના કળિકાળ દરમિયાન ધર્મમાર્ગમાં સગુણ ઉપાસનાનો

પ્રભાવ અતિ પ્રબળ બન્યો છે. અવતાર ધારણ કરીને આવેલા મહાપુરુષોની લીલા અને તેમણે વિચરણ કરેલા સ્થળોનાં વખાણ કરીને મુમુક્ષુઓને લલચાવવામાં આવે છે. રોચક વાણી દ્વારા પોતાની આજીવિકા ચલાવતા જ્ઞાનથી અંધ ઠગ ગુરુઓ ઠગ વિદ્યા વાપરીને જગતના જીવોને ઠગે છે. કલ્પ પૂરો થતાં આવા અવતારી પુરુષો અને તેમના ધામોનો નાશ થાય છે તેથી તેમની ઉપાસના પણ નાશવંત છે. જે ઉપાસનામાં સાચા સર્જનહારનું જ્ઞાન અને પતિપદ અંગેની સમજ નથી તેવી બધી જ ફોગટ ઉપાસનાઓ અપૂરતી છે. પતિ પદની સાચી સમજ માત્ર પરમગુરુને છે તેથી સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં કર્તા પક્ષનો લક્ષ આપવા માટે તેઓ જ સમર્થ છે.

ભવેલાંને જે કોઈ કહે ભગવંત, એવા ગુરુ બાદલ સંત અનંત. ૧૪
પરમગુરુ નિજપતિના વેત્તા, ભૂલાયા જીવ કીયા તે સચેતા. ૧૫

શબ્દાર્થ

ભવેલાંને = જન્મ ધારણ કરનારને, સૃષ્ટિમાં પંચ ભૌતિક દેહે જન્મેલાને
જે કોઈ કહે = જેમને કોઈ કહે **ભગવંત** = સર્જનહાર **એવા** = એવા **ગુરુ** = ગુરુ
બાદલ = નકલી **સંત** = સંતો **અનંત** = અપાર છે **પરમગુરુ** = પરમગુરુ **નિજપતિના** = કેવલ કર્તાના **વેત્તા** = જાણનાર, અનુભવનાર, જાણકાર **ભૂલાયા** = વિખૂટા પડેલાં, ભૂલા પડેલા **જીવ** = જીવ **કીયા** = કર્યા, કરે **તે** = તે **સચેતા** = સાવધાન, જ્ઞાનથી જાગ્રત.

અનુવાદ

સૃષ્ટિમાં જન્મેલાને ભગવાન કહે છે, એવા બાદલ (નકલી) ગુરુઓ અને સંતો અપાર છે. જ્યારે પરમગુરુ નિજ કેવલપતિના વેત્તા છે, તેથી ભુલા પડેલા જીવોને તે સચેત કરે છે.

ભાવાર્થ

માતાના ઉદરે જન્મેલા એવા અવતારી પુરુષો અને આઘ ધર્મગુરુઓને ભગવાન કહેવાવાળા બાદલા ગુરુઓ આ જગતમાં

અપાર છે. પોતે નામ રૂપ-ગુણવાળા હોવાથી જગતના સર્જનહાર પણ એવા જ નામ, રૂપ-ગુણવાળા હોય તેવું મનાવી જીવોને અવળે માર્ગે વાળે છે. જ્યારે પરમગુરુ સર્જનહારના પરમ વિશેષ પાટવી અંશ હોઈ સક્તા પક્ષનું જ્ઞાન આપી અંશના સ્વ-સ્વરૂપને ઓળખાવી અજ્ઞાનવશાત ભૂલા પડેલા અંશોને સાચા માર્ગે વાળે છે. જગતમાં કર્તાપદનું જ્ઞાન જે લોપ થયેલું છે તેને પ્રસ્થાપિત કરીને અંશોને ખંડિત ઉપાસનાઓમાંથી છોડાવી સક્તા પતિના જ્ઞાનથી સચેત કરે છે.

**પતિપદ દર્શાવે દિવ્ય નેન, દેખાડે સર્વ અંશોનું યેન. ૧૬
કરે અંશ પોતાને ઘેર નિવાસ, એવો ગુરુ જ્ઞાન ગતિનો પ્રકાશ. ૧૭**

શબ્દાર્થ

પતિપદ = કર્તાપદ **દર્શાવે** = દેખાડે **દિવ્ય નેન** = અંતર્યક્ષુ **દેખાડે** = બતાવે **સર્વ** = બધા **અંશોનું** = અંશોનું **યેન** = નિજ ઘર **કરે** = કરે **અંશ** = અંશ **પોતાને** = પોતાને **ઘેર** = ઘેર, નિજ ઘરમાં **નિવાસ** = મુકામ **એવો** = એવો **ગુરુ જ્ઞાન** = પરમગુરુની જાણ **ગતિનો** = સમજનો **પ્રકાશ** = પ્રકાશ.

અનુવાદ

પરમગુરુ પતિપદ દર્શાવીને દિવ્યદૃષ્ટિ આપી સૌ અંશોને તેનું મૂળ ઘર (નિજ ઘર) બતાવે છે. નિજ ઘરમાં જઈ અંશ નિવાસ કરે તેવો પરમગુરુની જ્ઞાનગતિનો પ્રકાશ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ, જીવોના હૃદયમાં વ્યાપેલા અજ્ઞાન રૂપી અંધકારને દૂર કરવા સક્તા સિદ્ધાન્તનું જ્ઞાન દર્શાવે છે અને તર્કબદ્ધ રીતે જ્ઞાન આપી સૌને દિવ્યદૃષ્ટિ પ્રદાન કરે છે. જેથી અંશ, પોતાના શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપની સમજ પ્રાપ્ત કરી અંશીની પ્રતીતિ કરી શકે. પરમગુરુની

જ્ઞાનગતિનો પ્રકાશ એવો છે કે નિર્મળ થયેલા અંશો પૂર્વેનું ઘર એટલે કે જ્યાંથી આવ્યા હતા તે મૂળ વતન 'કૈવલધામ'માં પાછા જઈ શકે.

એવા ગતિયારા ગુરુને જે પૂજે, તેના ઘટમાંડી ગતિ બહુ સૂઝે. ૧૮
અનુભવાનંદ આનંદનો કંદ, સંશે ગર્ભ સંકટ ટાળે ફંદ. ૧૯

શબ્દાર્થ

એવા = એવા ગતિયારા = ગતિવાળા ગુરુને = પરમગુરુને જે પૂજે = જે પૂજા કરે
તેના ઘટમાંડી = તેના શરીરમાં, હૃદય ગતિ = જ્ઞાન બહુ = ઘણું સૂઝે = સમજાય
અનુભવાનંદ = અનુભવ જન્ય આનંદ **આનંદનો કંદ** = આનંદનું મૂળ **સંશે** = શંકા
ગર્ભ સંકટ = ગર્ભ દશાનું દુઃખ **ટાળે ફંદ** = બંધન દૂર કરે.

અનુવાદ

એવા મહાન ગતિવાળા પરમગુરુની જે પૂજા અર્ચના કરે છે તેના હૃદયમાં વિશેષ જ્ઞાનગતિની સૂઝ પ્રાપ્ત થાય છે. સર્વ આનંદના મૂળરૂપ અનુભવાનંદ મળતાં જ જીવના અનેક સંશયો અને ગર્ભ સંકટનું બંધન ટળી જાય છે.

ભાવાર્થ

મહાન અલૌકિક અને શ્રેષ્ઠ ગતિવાળા પરમગુરુની જે પૂર્ણ પ્રેમથી ઉપાસના પાઠ તેમજ પૂજા અર્ચના કરે છે તેના અંતરમાં અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર દૂર થઈ જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશ ફેલાતાં પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનું ભાન થાય છે. વળી અખિલ વિશ્વના આનંદનું મૂળ એવા કૈવલ કર્તાના અનુભવ રૂપ આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. વળી સર્વે સંશયોનું છેદન થતાં જન્મ-મરણરૂપ ગર્ભ સંકટનું બંધન પણ દૂર થાય છે.

ગુરુ હુમાહુ ઇયા કૃપા પસારે, કર્તા શરણે સુખ દે દુઃખ નિવારે. ૨૦
એવા ગુરુ જાણી કર્યો વિસવાસ, મોટા મુનિ ચરણ કરે છે નિવાસ. ૨૧

શબ્દાર્થ

ગુરુ = પરમગુરુ હુમાહુ = ગગનગામી પક્ષી છાયા = પડછાયો કૃપા = અમી દષ્ટિ
 પસારે = પ્રસરાવે કર્તા = કૈવલ કર્તા શરણે = શરણમાં સુખ = સુખ શાંતિ દે = આપે
 દુઃખ = અશાંતિ નિવારે = દૂર કરે એવા = ઉપર વર્ણવ્યા છે તેવા ગુરુ = પરમગુરુ
 જાણી = જાણીને કર્યો વિસવાસ = વિશ્વાસ કર્યો છે મોટા મુનિ = મહાન ઋષિ મુનિઓ
 યરણ = શરણમાં કરે છે નિવાસ = નિવાસ કરે છે.

અનુવાદ

ગુરુની કરુણા હુમાહુ પક્ષીની છાયારૂપે પ્રસરેલી હોઈ સર્વ પ્રકારનાં દુઃખોનું નિવારણ કરી નિજકર્તાના શરણનું સુખ આપે છે. મોટા મુનિઓ પણ ગુરુના શરણમાં નિવાસ કરે છે માટે મેં પણ મહાન ગુરુ જાણીને જ તેમનામાં વિશ્વાસ કર્યો છે.

ભાવાર્થ

હુમાહુ નામનું સદા માટે આકાશમાં રહેનારુ પક્ષી ધરતીની નજીક આવે ત્યારે તેની છાયા જેના પર પડે તેને પૃથ્વીનું સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય તેવી માન્યતા છે. તેમ પરમગુરુની કરુણારૂપી છાયાથી અંશનાં સર્વ પ્રકારનાં દુઃખોનું નિવારણ થાય છે તથા અંશને કૈવલ કર્તાના શરણનું અખંડ સુખ માણવાનું સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત થાય છે. મોટા મોટા ઋષિ મુનિઓ પણ ગુરુનું શરણ સ્વીકારે છે. તો આપણે પણ પરમગુરુને સમર્થ જાણીને તેમનામાં પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી તેમના શરણમાં સમર્પિત થવું જોઈએ.

અજ ભવ શ્રીપતિ સુર સમેત, લહે સુખ સુનકાદિક થઈ વેત. ૨૨
 શંકર દત્ત કપિલ હી વ્યાસ, મહિમા કરે નારદ ગુરુ પ્રકાશ. ૨૩

શબ્દાર્થ

અજ = બ્રહ્મા ભવ = શંકર શ્રીપતિ = વિષ્ણુ સુર = દેવો સમેત = સહિત લહે = જાણે
 સુખ = સુખ શાંતિ સુનકાદિક = સનકાદિક, બ્રહ્માજના પુત્રો થઈ વેત = વેત્તા (જ્ઞાની) થયા

શંકર = આદ્ય શંકરાચાર્ય દત્ત = દત્તાત્રેય કપિલ હી = કપિલ મુનિ પણ વ્યાસ = વ્યાસ મુનિ
મહિમા = પ્રતાપ, (યશ) કરે = કરે છે નારદ = નારદ મુનિ ગુરુ = ગુરુ પ્રકાશ = પ્રસિદ્ધ.

અનુવાદ

બ્રહ્માજી, શિવજી, લક્ષ્મીપતિ વિષ્ણુ સહિત સર્વે દેવો અને સનકાદિકો પણ (ગુરુની કૃપાથી) જ્ઞાનવાન થઈ સુખ પામ્યાં છે. શંકરાચાર્ય, દત્ત, કપિલમુનિ, વ્યાસમુનિ અને નારદમુનિ પણ ગુરુ મહિમાને પ્રસિદ્ધ કરે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશની આદ્ય લઈ સર્વે દેવો, શિર પર ગુરુપદ ધારણ કરી પોતાને મળેલી આજ્ઞા અને અધિકારો મુજબ કાર્ય કરે છે. તેથી જ તેઓ સંસારમાં ઈશ પદ પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે. બ્રહ્માજીના પુત્રો સનકાદિકો પણ ઉર્ધ્વમુખની વાણી સાંભળ્યા પછી તીવ્ર વૈરાગ ધારણ કરી પરમપદનું સુખ પામવા માટે ધ્યાન ધરે છે. શંકરાચાર્ય પણ ગુરુ પ્રતાપે જ અદ્વૈત બ્રહ્મના વેત્તા બન્યા છે. દત્તાત્રેયે પણ ગુરુ કર્યા પછી ત્યાગ અને યોગ દર્શાવવા માટે જગતને બોધ આપ્યો છે. કપિલમુનિ પણ ગુરુકૃપાએ સાંખ્યશાસ્ત્ર રચીને તત્ત્વોના ભાગ ત્યાગ કરી શેષ રહેતા આત્મ તત્ત્વને તારવ્યું છે. વ્યાસમુનિએ પણ ગુરુકૃપાએ સાંખ્યશાસ્ત્ર રચીને તત્ત્વોના ભાગ ત્યાગ કરી શેષ રહેતા આત્મ તત્ત્વને બતાવ્યું છે. વ્યાસમુનિએ પણ ગુરુકૃપાથી જ વેદાંતશાસ્ત્રનું નિર્માણ કર્યું છે. મહા મુનિ નારદજી પણ આઠેય પહોર કીર્તનમાં તલ્લીન રહી ગુરુનો મહિમા ગાય છે.

શારદ શેષ વખાણે વેદ, ગુરુ વચનારથનો અતિ ભેદ. ૨૪
માને જગ ઈશ દશુ અવતાર, રહે નિજગુરુ તણે આધાર. ૨૫

શબ્દાર્થ

શારદ = સરસ્વતી શેષ = શેષજી વખાણે = પ્રશંસા કરે વેદ = વેદ ગુરુ = ગુરુ

વચનારથનો = અર્થપૂર્ણ વચનો **અતિ** = ઘણો **ભેદ** = રહસ્ય **માને** = માને છે
જગ = જગત **ઈશ** = ઈશ્વર **દશુ અવતાર** = દશ અવતારો **રહે** = રહે છે **નિજ** = પોતાના
ગુરુ તણે = ગુરુના **આધાર** = આધારે.

અનુવાદ

ગુરુનાં વચનો અતિ ગૂઢ હોય છે. શારદા દેવી, શેષજી અને વેદો પણ ગુરુનાં અર્થપૂર્ણ વચનોની સરાહના કરે છે. જગતના જીવો જેને ઈશ્વર માને છે એવા વિષ્ણુના દશ અવતારો પણ ગુરુને આધીન રહે છે.

ભાવાર્થ

ગુરુનાં વચનો અતિ ગૂઢાર્થ ભરેલાં હોય છે. તેને સમજવા માટે ગુરુમુખી બનવું પડે છે. સામાન્ય માનવી તે સમજી શકતો નથી. વિદ્યાની દેવી શારદા, ધરણીધર શેષજી અને બ્રહ્માજીએ રચેલા ચાર વેદો પણ ગુરુનાં અર્થપૂર્ણ વચનોની સરાહના કરતાં થાકતા નથી. વળી, સંસારના જીવો વિષ્ણુના દશ અવતારોને ઈશ્વર ગણીને પૂજે છે, તેવા અવતારાદિક મહાપુરુષો પણ ગુરુને^૧ આધીન રહે છે.

પામ્યા ઈશતા ગુરુ કૃપા જો પાઈ, બિનું કૃપા જગ જીવ સરાઈ. ૨૬
ગુરુ સામ્રથ સબે સુખ દાતા, આવે શરણે તેને કરે ગતિ માતા. ૨૭

શબ્દાર્થ

પામ્યા = પામ્યા, પ્રાપ્ત થઈ **ઈશતા** = ઐશ્વર્ય, ઈશ્વરતા **ગુરુ કૃપા** = ગુરુની કૃપા
જો પાઈ = જો પ્રાપ્ત કરી તો **બિનું કૃપા** = કૃપા વગર **જગ** = જગત **જીવ** = જીવ
સરાઈ = સમાન, બરાબર **ગુરુ સામ્રથ** = ગુરુ સામર્થ્યવાન **સબે** = તમામ **સુખ દાતા** = સુખ
 આપનાર **આવે શરણે** = શરણે આવે **તેને** = તેને **કરે** = કરે **ગતિ માતા** = અધિક ગતિવાન.

૧. મચ્છ અવતાર - માનઋષી, કચ્છ અવતાર - સેજ ઋષી, વરાહ અવતાર - વચ્છરાજ ઋષી, રામ અવતાર - વશિષ્ઠ ઋષી, કૃષ્ણ અવતાર - દુર્વાસા ઋષી, બુદ્ધ અવતાર - વામન ઋષી, નકલંક અવતાર - સહજ સ્વરૂપ ઋષી.

અનુવાદ

ગુરુકૃપાથી જ તેમણે ઈશતા પ્રાપ્ત કરી છે. ગુરુકૃપા વિના તેમની ગણતરી જગતમાં જીવદશાની સમાન થાત. સર્વ પ્રકારનું સુખ આપવાનું સામર્થ્ય ગુરુ પાસે જ છે. તેથી શરણમાં આવનારને ગુરુ મહાન ગતિવાન કરી દે છે.

ભાવાર્થ

વિષ્ણુના દશ અવતારોએ પણ ગુરુનું શરણું ગ્રહણ કરીને ગુરુ વચનોને આધીન રહી જીવનકાળ વ્યતીત કર્યો. જેથી આજે વિશ્વમાં તેમની ઈશતા ગવાઈ રહી છે. તેવું પણ બન્યું છે કે ઘણા મહાપુરુષો ગુરુથી વિમુખ થઈ અધમ કર્મ કરી નૂગરા તરીકે જીવન જીવ્યા છે. તેથી તેમની ગણતરી સંસારમાં સામાન્ય જીવ તરીકે થઈ છે. વિશ્વમાં જ્ઞાનદૃષ્ટિથી વિલોકન કરતાં જણાય છે કે, ગુરુઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા પરમગુરુ મહાન સામર્થ્યવાળા છે કે જેઓ શરણાંગતને જ્ઞાનગતિ બક્ષીને આપનપુ અને પતિપદનું દાન આપે છે જેથી અંશ અખંડ કેવલ મોક્ષને પામે છે.

પીવે રસ પૂરણ અંશ છકેતુ, રહે હજૂરી અંશ થઈ બડ વેતુ. ૨૮
પોખે વિત્ત પરમગુરુ હેત આણી, મિલાવે પતિપદ દે નિરવાણી. ૨૯

શબ્દાર્થ

પીવે = જીવનમાં ઉતારે છે , પીવે છે રસ = સાર, સત્ત્વ પૂરણ = પૂર્ણ અંશ = કર્તાનો અંશ છકેતુ = છકી જવું, દિગ્મૂઢ રહેવું, છકી રહેવું રહે = રહે હજૂરી = સાન્નિધ્યમાં અંશ = અંશ થઈ = થઈ બડ = મહાન વેતુ = વેત્તા પોખે = પોખે છે, આપે છે વિત્ત = સાર પરમગુરુ = પરમગુરુ હેત આણી = સ્નેહ લાવીને મિલાવે = મેળાપ કરાવે પતિપદ = કર્તા પદ, સર્જનહાર દે નિરવાણી = મોક્ષ, નિર્વાણપદ.

અનુવાદ

જે અંશ પરમગુરુની સાન્નિધ્યમાં રહીને દિવાનો થઈ ગુરુ વચનોમાં

રહેલા સારને જીવનમાં ઉતારે છે, તે મહાનવેત્તા બને છે. પરમગુરુ સ્નેહપૂર્વક વિત્તરૂપી ચૈતનગતિ બક્ષી, સર્જનહાર સાથે મેળાપ કરાવી નિર્વાણપદ આપે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુની આજ્ઞા મુજબ જીવન જીવી તેમના શરણમાં રહીને જે અંશ ગુરુનાં વચનોરૂપી ધર્મગ્રંથોના સારને જીવનમાં ઉતારે છે, તેવા મુમુક્ષુઓ કૈવલજ્ઞાનના દીવાના બની જાય છે અર્થાત્ આનંદ ઘેલા થાય છે. તથા પરમગુરુની કૃપાથી મહાન ગતિના જાણકાર બને છે. એવા અધિકારી અંશને પરમગુરુ આપનપુ અને પતિપદની મહાન ગતિ બક્ષિસ કરે છે અને નિર્વાણપદરૂપ કૈવલધામમાં મોકલી નિજકર્તા સાથે મેળાપ કરાવે છે.

ગુરુપદ પ્રૌઢ પ્રચંડ પ્રત્યક્ષ, પામે નિજ કૈવલ મોક્ષ કે દક્ષ. ૩૦
ગતિ ચક્રવે અનુભવ અનાદુ, લઘુ જીવ કો જાણે વાદ વિવાદુ. ૩૧

શબ્દાર્થ

ગુરુપદ = ગુરુની પદવી પ્રૌઢ = પુષ્પ, પુરાણું, ઠરેલ પ્રચંડ = વિશાળ પ્રત્યક્ષ = સ્પષ્ટ નજરો નજર દેખાય તેવું પામે = પામવું નિજકૈવલ = કૈવલ કર્તા મોક્ષ કે = મોક્ષના દક્ષ = નિપુણ ગતિ = સમજ ચક્રવે = ચક્રવર્તી અનુભવ = જાતે માણેલું અનાદુ = અનાદિનું લઘુ જીવ = સામાન્ય જીવો કો = કંઈક, કોઈક જાણે = સમજે વાદ વિવાદુ = વાદ-વિવાદ યુક્ત, ચર્ચસ્પદ.

અનુવાદ

પરમગુરુનું પદ પ્રૌઢ, વિશાળ અને પ્રગટ છે. તેમજ નિજ કર્તાપદનો મોક્ષ આપવામાં નિપુણ છે. તેમના જ્ઞાનનો અનુભવ ચક્રવર્તી અને અનાદિનો છે, પરંતુ લઘુબુદ્ધિના જીવો આને વાદ-વિવાદ માને છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદની ગતિ વિશાળ અને પ્રચંડ શક્તિશાળી છે. ધર્મગ્રંથોમાં દર્શાવેલ જ્ઞાન સ્વરૂપે તેઓ સાક્ષાત નજર સમક્ષ છે. એવા જ્ઞાન ગતિવાળા પરમગુરુ જ અખંડ કૈવલમોક્ષ આપવાને સમર્થ છે. અર્થાત્, મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવો હોય તો માત્ર પરમગુરુના જ શરણે જવું પડે. કારણ કે તેમની ગતિનો અનુભવ જ્ઞાન પક્ષે જોતાં ચક્રવર્તી તેમજ અનાદિનો છે, પરંતુ અલ્પ બુદ્ધિના સામાન્ય જીવો ન સમજી શકવાથી અનુભવયુક્ત વાણીથી કથેલા કૈવલજ્ઞાનને વાદ-વિવાદ માને છે.

**ગુરુપદ મોટું અમોઘ અમૂલ્ય, આવે નહીં કોઈ ગુરુ સમ તુલ્ય. ૩૨
વૈષ્ણવ કોટિ અનંત અનેક, તેને શિર શોભે ગુરુપદ એક. ૩૩**

શબ્દાર્થ

ગુરુપદ = ગુરુની પદવી મોટું = મહાન અમોઘ = અફળ ન જાય તેવું અર્થાત્ (હંમેશાં) સફળ અમૂલ્ય = જેની કિંમત ન આંકી શકાય તેવું આવે નહીં = ના આવે કોઈ = કોઈ પણ ગુરુ સમતુલ્ય = ગુરુની બરાબરીમાં, ગુરુની સમાન વૈષ્ણવ = વૈષ્ણવજન કોટિ = પ્રકાર અનંત = અપાર અનેક = અસંખ્ય, ઘણા (પ્રકારના) તેને = તેના શિર = માથે શોભે = લાગે, છાજે ગુરુપદ = ગુરુની પદવી એક = એક જ.

અનુવાદ

ગુરુનું પદ મહાન, અમોઘ અને અમૂલ્ય હોઈ ગુરુની તુલનામાં કોઈ આવી શકે નહીં. અનેક પ્રકારના અપાર વૈષ્ણવો થઈ ગયા. તે દરેકના માથે એક ગુરુપદ શોભી રહ્યું છે.

ભાવાર્થ

ગુરુનું પદ સર્વ શ્રેષ્ઠ (ઉત્તમ) અને અમોઘ છે. તેનું મૂલ્ય આંકી શકાય તેમ નથી. આ વિશ્વમાં ગુરુની સમકક્ષ કોઈ નથી. અનેક

પ્રકારના અસંખ્ય વૈષ્ણવોએ પણ ગુરુ પદ સ્વીકાર્યું છે અને પોતાને માથે એક ગુરુપદ સ્થાપ્યું છે.

**ગુરુ ગુરુ જ્યાં ત્યાં સૌ કોઈ કહે છે, ચાર પ્રકારે ગુરુ પદ રહે છે. ૩૪
પ્રોક્ષગુરુ પદ પ્રોક્ષ બતાવે, પદારથમાં જીવકુ વિલમાવે. ૩૫**

શબ્દાર્થ

ગુરુ ગુરુ = ગુરુ ગુરુ જ્યાં ત્યાં = દરેક જગાએ સૌ કોઈ = બધા જ લોકો કહે છે = કહે છે ચાર પ્રકારે = ચાર પ્રકારે ગુરુ પદ = ગુરુ પદવી રહે છે = રહેલી છે પ્રોક્ષ = પરોક્ષ, અપ્રત્યક્ષ ગુરુપદ = ગુરુની પદવી પ્રોક્ષ = પરોક્ષ બતાવે = દર્શાવે છે પદારથમાં = પદાર્થોમાં જીવકુ = જીવોને વિલમાવે = વળગાડે, ભરમાવે.

અનુવાદ

આ જગતમાં “ગુરુ-ગુરુ” જ્યાં ત્યાં સૌ કોઈ કહે છે, પરંતુ ગુરુપદના ચાર પ્રકાર છે. જેમાં એક પ્રોક્ષગુરુ છે જે અપ્રત્યક્ષ પદની વાતો કરી જીવોને પદાર્થ પ્રાપ્તિની લાલચમાં ભરમાવે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે દરેક જીવોએ શિર પર ગુરુપદ ધારણ કરવું જોઈએ. વિશ્વમાં ચાલતી દરેક ઉપાસનામાં પણ ગુરુ કરવા જોઈએ એમ સૌ કહે છે અને ધારણ કરેલા ગુરુની વાત સ્વીકારે પણ છે. ધાર્મિક ક્ષેત્રે જ્ઞાનની ગુણવત્તા અને ફળ પ્રાપ્તિના તફાવતને જોતાં ગુરુના ચાર પ્રકાર છે. જેમાં પરોક્ષ ગુરુઓ તેમના અનુયાયીઓને પદાર્થના સુખોની લાલચમાં નાખીને ભરમાવે છે. તેઓ ફળ પ્રાપ્તિ માટે વિવિધ જપ, તપ, વ્રત, તીર્થ, યજ્ઞ, વિગેરે કર્મકાંડ કરાવે છે. તેવી વિધિઓ અને ઉપાસનાઓનું ફળ તથા તે ફળના દેનારા દેવો તો પરોક્ષ છે. તેમનું કશું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ નથી. તેમ છતાં માનવો લાલચને આધીન થઈ

આવા પરોક્ષ ગુરુએ આપેલા ઉપદેશને વળગી રહે છે. કદાચ પૂર્વેના કર્મવશાત્ પદાર્થની પ્રાપ્તિ થાય, પરંતુ પદાર્થ તો નાશવંત છે જેથી તેનું ફળ પણ ક્ષણિક આનંદ આપવાવાળું હોઈ કાયમી નથી. એટલે કે પદાર્થ-ફળથી અખંડ સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી.

ગુરુપદ દેવ બતાવે પ્રત્યક્ષ, દર્શાવી દેહમાં આપે તેહી દક્ષ. ૩૬
સતગુરુ સત બતાવે જે અંશ, નર્ણો કરી જુવે કર્તાકો વંશ. ૩૭

શબ્દાર્થ

ગુરુપદ = ગુરુપદ દેવ = દેવતાઓ બતાવે = દર્શાવે છે પ્રત્યક્ષ = નજરોનજર દર્શાવી = દર્શાવીને દેહમાં = શરીરમાં આપે = આપે છે તેહી = તે, તેવો દક્ષ = બોધ, કુશળ, સમર્થ સતગુરુ = સતગુરુ સત = સાચું, શાશ્વત બતાવે = દર્શાવે છે જે = જે કોઈ અંશ = અંશ (કર્તાનો અંશ) નર્ણો કરી = નિર્ણય કરીને જુવે = જુએ છે કર્તા કો વંશ = સર્જનહારના વંશનો, કુળનો.

અનુવાદ

તાય ગુરુ, શરીરમાં દેવતાઓના સજાતીય તત્ત્વોને પ્રત્યક્ષ ઓળખાવવાનું જ્ઞાન ધરાવે છે અને સત્ગુરુ તે કર્તાના વંશનો જે શાશ્વત અંશ છે તેનો નિર્ણય કરીને બતાવે છે.

ભાવાર્થ

બીજા પ્રકારના ગુરુ તાયગુરુ કહેવાય છે. તે શરીરમાં દેવી-દેવતાઓના સજાતીય તત્ત્વોને તત્ત્વજ્ઞાનથી પ્રત્યક્ષ ઓળખાવે છે. (ગુદાએ ગણપતિ, ઉપસ્થે બ્રહ્મા, નાભીએ વિષ્ણુ, હૃદયમાં શિવ-શક્તિ, કંઠમાં જીવ શિવ, ભૂકુટિમાં શક્તિ, બ્રહ્મરંધ્રમાં નિરંજન, આંખોએ સૂર્ય ચંદ્ર, કાને દિગપાલ, નાસિકાએ અશ્વિનીકુમાર, હોઠે અગ્નિદેવ, જીહ્વાએ વરુણદેવ, હાથે ઈન્દ્ર, પગમાં વાસુદેવ, ત્વચા પર મારુત એટલે પવનદેવના તત્ત્વો બિરાજેલ છે.)

તાયગુરુના મંતવ્ય મુજબ શરીરમાં રહેલા ચક્રોને દૈવી મંત્રથી જાગ્રત કરવાથી સાધકની મનોકામના પૂર્ણ થાય અને સિદ્ધિ મળે છે. શરીરમાં રહેલી સુષુપ્ત શક્તિઓ જાગ્રત કરવાથી સાધકને ચમત્કારિક શક્તિઓ જેવી કે, ત્રિકાળ જ્ઞાન, વચન સિદ્ધિ આદિ અષ્ટ પ્રકારની સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. તેનાથી આ લોકમાં યશ કીર્તિ મળે છે, પરંતુ દેહ પડતાં આ તમામ સિદ્ધિઓ નષ્ટ થઈ જાય છે.

ગુરુઓમાં ત્રીજો પ્રકાર એટલે સદ્ગુરુ. તેઓ નિર્ણય કરીને શરીરની ચૈતનતાના કારણરૂપે રહેલો ચૈતન અંશ, સર્જનહારના વંશનો છે તેવી ઓળખ કરાવે છે.

તેહી અંશ આપનપુ તબ જાણે, જબી સતગુરુ તેહી પરમાણે. ૩૮
જેનો અંશ ત્યાંહી મેળાપ કરાવે, અંશીપદમાં એકતા કરવાવે. ૩૯

શબ્દાર્થ

તેહી = તે અંશ = કર્તાનો અંશ આપનપુ = પોતાનું સ્વરૂપ તબ જાણે = ત્યારે જાણે
જબી = જ્યારે સતગુરુ = સતગુરુ તેહી પરમાણે = તે જ પ્રમાણ જેનો = જેમનો
અંશ = કર્તાનો અંશ ત્યાં હી = ત્યાં જ મેળાપ = મિલન કરાવે = કરાવે છે
અંશીપદમાં = અંશીના ધામમાં (કૈવલધામમાં) એકતા = ઐક્ય, ભેગા કરવાવે = કારવે.

અનુવાદ

અંશના નિજ સ્વરૂપને ઓળખાવે તે સદ્ગુરુનું પ્રમાણ છે. અંશને અંશીપદમાં એકતા કરાવી નિજ કૈવલ કર્તા સાથે મેળાપ કરાવી આપે છે (તે પરમગુરુ છે).

ભાવાર્થ

શરીરના બંધારણમાં રહેલાં નાશવંત તત્ત્વોનો ભાગ-ત્યાગ કરતાં છેવટે બચેલો શેષ કે જે વિત્ત રૂપે રહેલો તત્ત્વાતીત ચૈતન અંશ છે તેની ઓળખાણ કરાવે તેને જ સદ્ગુરુ કહેવાય છે.

જે નિજ અંશની સમજ જેમના ઉપદેશમાં નથી તે પરોક્ષ ગુરુ અથવા તાયગુરુ કહેવાય. પણ તેમને સદ્ગુરુની તુલનામાં મૂકી શકાય નહીં. વળી સદ્ગુરુથી પરમગુરુનું જ્ઞાન ઉચ્ચ કક્ષાનું છે. સદ્ગુરુના જ્ઞાનમાં અંશની સમજ આવે છે, પરંતુ હજી અંશીપદ બાકી રહે છે અર્થાત્ કર્તાપદ બાકી રહે છે. તેની ઓળખ પરમગુરુ આપે છે.

જો પરમગુરુનું શરણું સ્વીકારવામાં આવે તો જ માનવદેહનો અંતિમ ધ્યેય પૂર્ણ થાય છે. એટલે કે, અંશ અખંડ કેવલ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરીને અંશીને મળે અર્થાત્ અંશની અંશીપદમાં એકતા (જોડાણ) થાય.

અંશીપદ કેવલ એક સમેવા, આયે તેનો લક્ષ પરમગુરુ દેવા. ૪૦
પરમગુરુ પરમ પતિકે પ્યારા, મિલે ગર્ભ સંકટથી કરે ન્યારા. ૪૧

શબ્દાર્થ

અંશીપદ = કેવલધામ **કેવલ** = કેવલ કર્તા **એક** = એક **સમેવા** = સમાયેલા, સમાન, એકબીજા સાથે સમન્વય ધરાવતું **આયે** = આવ્યા છે **તેનો** = તેનો **લક્ષ** = ધ્યેય, બોધ **પરમગુરુ** = પરમગુરુ **દેવા** = આપવા **પરમગુરુ** = પરમગુરુ **પરમ પતિકે** = કેવલ કર્તાના **પ્યારા** = વ્હાલા **મિલે** = મળે **ગર્ભ સંકટથી** = જન્મ-મરણના દુઃખથી **કરે ન્યારા** = જુદાં કરે.

અનુવાદ

અંશીપદ અને કેવલ એકસમાન છે. તેમનો લક્ષ આપવા પરમગુરુ દેવાધિદેવ પધાર્યા છે. પરમગુરુ પરમ પતિના પ્રિય હોઈ તેમને જે મળે તેને ગર્ભ સંકટથી મુક્ત કરે છે.

ભાવાર્થ

અંશો કર્તાના અંતરહંગની ઊપજ હોઈ અંતે તે અંશીમાં જ સમાય છે માટે અંશીપદ અને કેવલ કર્તા બન્ને એકબીજા સાથે સમન્વય

ધરાવતા પદો છે. એવા સર્જનહાર કેવલકર્તા અને અંશીપદનો લક્ષ આપવા જ પરમગુરુ વિશ્વમાં પધાર્યા છે. પરમગુરુ પરમ વિશેષ પાટવી અંશ હોઈ કર્તાના સાન્નિધ્યમાં સદાને માટે વસે છે. તે કેવલ કર્તાને અતિપ્રિય છે. તેથી જ કર્તા તેમને અંશ-અંશીના નિજ લક્ષનો ઉપદેશ આપવા કલ્પમાં એક વખત વિશ્વમાં મોકલે છે. પરમગુરુ તેમના દૂત (પ્રતિનિધિ) છે. એટલે તેમને મળવાથી (અધિકારી) અંશનું ગર્ભ સંકટ દૂર થાય છે.

**એવા ગુરુ આનંદ મહા સુખકારી, પર ઉપકાર કરન દેહધારી. ૪૨
દિવ્ય રૂપ સુંદીર શોભા રસાળ, ઘનશ્યામ મૂરત મહા વિશાળ. ૪૩**

શબ્દાર્થ

એવા = એવા **ગુરુ** = પરમગુરુ **આનંદ** = પ્રસન્નતા **મહા સુખકારી** = મહા સુખ આપનાર **પર ઉપકાર** = બીજા પર ઉપકાર **કરન** = કરવા માટે **દેહધારી** = દેહ ધારણ કર્યો **દિવ્ય રૂપ** = અલૌકિક સ્વરૂપના **સુંદીર** = સુંદર **શોભા** = શોભા **રસાળ** = અનુપમ **ઘનશ્યામ** = શ્યામ વાદળ જેવા **મૂરત** = મૂર્તિ **મહા** = મહાન **વિશાળ** = ભવ્ય, મોટું.

અનુવાદ

એવા ગુરુ આનંદકારી અને મહા સુખકારી છે. તેમણે પરોપકાર માટે દેહ ધારણ કર્યો છે. તેમનું મહા વિશાળ ઘનશ્યામ સ્વરૂપમૂર્તિની શોભા અલૌકિક, સુંદર અને અનુપમે છે.

ભાવાર્થ

કેવલ કર્તાની આજ્ઞા થતાં નિરંજન પુરુષ દ્વારા ખાસ તૈયાર કરેલ પુરુષાતનવાળો દિવ્ય દેહ પરમગુરુએ ધારણ કર્યો છે. અંશોને સહાય કરવા માટે તેમને કેવલ કર્તાએ જ મોકલ્યા છે. તેમનો આશય અંશોને ભવમાંથી મુક્ત કરવાનો છે. આ પરોપકારી ઉદ્દેશ માટે સૃષ્ટિમાં પધાર્યા છે. તેઓ સર્વ જીવો માટે

આનંદકારી અને મહા સુખકારી છે. એવા પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરની મહા વિશાળ ઘનશ્યામ સ્વરૂપની મૂર્તિ દિવ્ય છે, સુંદર છે, દૈદીપ્યમાન અને અનોપમ છે. તેમનાં દર્શન કરતાં સુરતા ઘનશ્યામ સ્વરૂપમાં જ સ્થિર થઈને તલ્લીન બની જાય છે.

પદ પંકજ અલિ અંશ શોભે, લેતાં મુકરંદ મનોજ હી થોભે. ૪૪
અસંખ્ય અંશ કરે જ્યાં નિવાસ, શરણે આવે જે તેનો થાય સમાસ. ૪૫

શબ્દાર્થ

પદ = ચરણ પંકજ = કમળ અલિ = ભ્રમર અંશ = કર્તાનો અંશ શોભે = શોભે છે લેતાં = લે છે મુકરંદ = (મકરંદ) ફૂલનો રસ, મધ મનોજ = આનંદ હી = જ થોભે = અટકે અસંખ્ય = સંખ્યા રહિત અંશ = કર્તાનો અંશ કરે જ્યાં નિવાસ = જ્યાં નિવાસ કરે શરણે = શરણમાં આવે જે = જે આવે છે તેનો થાય = તેનો થાય છે સમાસ = સમાવેશ.

અનુવાદ

જેવી રીતે કમળના ફૂલની સુવાસ લેતાં આનંદિત બનેલો ભ્રમરો શોભે છે તેમ ચરણકમળમાં અંશો શોભી રહ્યા છે. અસંખ્ય અંશો પરમગુરુના શરણમાં નિવાસ કરી શક્તા હોઈ જેટલા અંશો શરણે આવે તે બધાનો સમાવેશ થાય છે.

ભાવાર્થ

જેમ ખિલેલા કમળ પુષ્પની પરાગરજને માણવાના આનંદમાં મસ્ત બનીને સ્થિર થયેલો ભ્રમરો શોભે છે. તેમ પરમગુરુના ચરણ કમળમાં નિવાસ કરી અલૌકિક આનંદ ભોગવતા અંશ શોભી રહ્યા છે. વળી પુષ્પોના રસને માણવામાં ભ્રમરો તલ્લીન બને છે તેમ પરમગુરુના ચરણ કમળમાં જ્ઞાનનું રસપાન કરતા અંશ સ્થિર થઈ તલ્લીન બની જાય છે. પરમગુરુનું શરણ અસંખ્ય અંશોને સમાવેશ

કરાવવા શક્તિમાન હોઈ જેટલા અંશ તેમના શરણે આવે તે બધાનો ત્યાં સમાવેશ થાય છે.

ફરી ગર્ભ સંકટ તે નવ પામે, સાચે દલે આવે મહા દુઃખ વામે. ૪૬
એવો પદ પંકજનો પરતાપ, મિલે પતિપદ લહે નિજ આપ. ૪૭

શબ્દાર્થ

ફરી = ફરીથી, પુનઃ ગર્ભ સંકટ = જન્મ મરણનું દુઃખ તે = તે નવ પામે = પામશે નહીં સાચે = સાચા દલે = હૃદયથી આવે = આવે મહા દુઃખ = ભયંકર દુઃખ વામે = મટાડે એવો = એવો પદ પંકજનો = ચરણ કમળનો પરતાપ = પ્રતાપ મિલે = મળે પતિપદ = કર્તાપદ લહે = સમજે નિજ આપ = પોતાનું સ્વરૂપ.

અનુવાદ

જે અંશ હૃદયના સાચા ભાવથી શરણમાં આવે, તે જન્મ-મરણના મહા દુઃખમાંથી મુક્ત થાય છે. જેથી ફરીને તેને ગર્ભ સંકટમાં આવવું પડતું નથી. પરમગુરુના ચરણકમળનો એવો પ્રતાપ છે કે અંશ પોતાના સ્વરૂપને ઓળખી કર્તાપદ મેળવે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના શરણમાં હૃદયના સાચા ભાવથી આવેલા અંશનું જન્મ-મરણનું મહા ભયંકર દુઃખ છૂટી જાય છે અને ફરીથી તેને વિશ્વમાં પાછા આવીને ગર્ભ સંકટ રૂપ જન્મ-મરણનું ભયંકર દુઃખ ભોગવવું પડતું નથી. પરમગુરુના ચરણ કમળનો એવો અદ્ભુત મહાન પ્રતાપ છે કે અંશ પોતાના સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપને ઓળખી નિજ કર્તાના કૈવલધામનું સુખ પ્રાપ્ત કરીને કર્તા સાચે મેળાપ કરી શકે છે.

એવા સુખમાં જન ઝીલે અપારુ, અહો ધન્ય જન જે પામે દેદારુ. ૪૮
એવા જન ભાયગવાન ભવેતુ, ભયે ભવમાં જેહી ભક્તિ કે ખેતુ. ૪૯

શબ્દાર્થ

એવા = એવા સુખમાં = સુખ શાંતિમાં જન = માનવ ઝીલે = સ્નાન કરે
 અપારુ = પાર વિનાનું અહો ધન્ય = અહો ધન્ય, ધન્યવાદ જન જે = જે માનવો
 પામે = પ્રાપ્ત કરે દેદારુ = સ્વ-સ્વરૂપ, દર્શન એવા જન = એવા માનવો
 ભાગ્યવાન = ભાગ્યશાળી ભવેતુ = સંસારમાં થઈ ગયાં ભયે ભવમાં = જગતમાં થયાં
 જેહી = જેઓ ભક્તિ કે ખેતુ = ભક્તિરૂપી ખેતી કરનાર.

અનુવાદ

એવા અપાર સુખમાં સ્નાન કરી નિજ સ્વરૂપને પામનાર માનવોને ધન્ય છે. એવા માનવો જ ભાગ્યવાન બન્યા છે જગતમાં આવા ભાગ્યવાન થયેલા ભક્તિની ખેતી કરે છે.

ભાવાર્થ

જે માનવો જન્મોજન્મથી ભક્તિની ખેતી કરે છે અને જેના પૂર્વ જન્મોના સંચિત સૃકિત કર્મોનો ઉદય થયો છે તેઓ ભાગ્યવાન છે. એવા ભાગ્યશાળી અંશો જ પરમગુરુના શરણનું અપાર સુખ માણે છે. પરમગુરુની કૃપા થકી જ તેમને નિજ સ્વરૂપની અનુભૂતિ પ્રાપ્ત થાય છે. તેઓ નિજાનંદના અપાર સુખમાં સદાને માટે ગરકાવ થઈને રહેતા હોવાથી તેમને માયા સ્પર્શી શકતી નથી.

ગુરુ ધન જ્ઞાન સિંચે જલધારા, પાકે પ્રભુતા વિધિ ગતિ અપારા. ૫૦
 તેહી પ્રભુતા પદ પ્રૌઢ તે પદમી, કર્તાકાર થઈ લહે સુખ કદમી. ૫૧

શબ્દાર્થ

ગુરુ ધન = વાદળરૂપી ગુરુ જ્ઞાન = સમજ સિંચે = સિંચન કરે જલધારા = પાણીની ધાર
 પાકે = પરિપક્વ થાય પ્રભુતા = ઐશ્વર્યતા વિધિ = પદ્ધતિ ગતિ = સમજ અપારા = ઘણી
 તેહી પ્રભુતા = તે ઐશ્વર્યતા પદ = સ્થાન પ્રૌઢ = ઉચ્ચ તે પદમી = તે પદવી કર્તાકાર = કર્તામય
 થઈ = થઈને લહે સુખ = સુખ અનુભવે, સુખ ભોગવે કદમી = દરજજો, આકાર, સ્વરૂપ.

અનુવાદ

વાદળરૂપ ગુરુ જ્યારે જળરૂપી જ્ઞાનની ધારાથી સિંચન કરે ત્યારે પ્રભુતારૂપ અપરંપાર ગતિનો પાક તૈયાર થાય છે. તે પ્રભુતાથી અંશને મહાન ગતિવાળુ શ્રેષ્ઠ પદ મળે છે અને સ્વસ્વરૂપે કર્તામય બની અખંડ સુખનો દરજ્જો ભોગવે છે.

ભાવાર્થ

જેમ વર્ષાઋતુમાં કાળાં વરસાદી વાદળો દ્વારા થતા મુશળધાર વરસાદથી જમીન તૃપ્ત થાય છે જેથી દરેક પ્રકારનું અન્ન પાકે છે. તેવી જ રીતે ઘનશ્યામ સ્વરૂપ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના અનુભવરૂપી કૈવલજ્ઞાનની અવિરત ધારાથી સિંચન પામી, શરણે આવેલ ભક્તિની ખેતી કરનારા અંશોના જીવનરૂપી ખેતરમાં અપાર ગતિનો પ્રભુતારૂપ પાક તૈયાર થાય છે. અનુભવરૂપ ગતિથી અંશને જગતના સર્વે પદોમાં મહાન ગતિવાળું શ્રેષ્ઠ કૈવલપદ જ્યારે પ્રાપ્ત થાય, ત્યારે અંશ કૈવલધામમાં હંસ સ્વરૂપે દ્વૈત રહીને કર્તાના સાન્નિધ્યનું અખંડ સુખ ભોગવવાનો અધિકારી બને છે.

તેહી સુખના જે દાતા ગુરુ પોતે, ટળે જે અસૂઝ ગુરુ મુખ જોતે. પર
અરુણ ઉદે અંધકુ નવ સૂઝે, બિનું અંશ ભક્તિ પતિ નવ બૂજે. પ૩

શબ્દાર્થ

તેહી સુખના = તે સુખના જે દાતા = જે દેનાર ગુરુ પોતે = ગુરુ પોતે જ
ટળે જે = જે દૂર કરે અસૂઝ = અજ્ઞાન ગુરુ મુખ જોતે = ગુરુનું મુખ જોતાં અરુણ = સૂર્ય
ઉદે = ઊગવું અંધકુ = આંધળાને નવ સૂઝે = દેખાય નહીં બિનું = વિના અંશ = કર્તાનો અંશ
ભક્તિ = ભજવું પતિ = સર્જનહાર નવ બૂજે = ન સમજાય.

અનુવાદ

એવા અખંડ સુખના દાતા પરમગુરુ પોતે જ છે. તેમના દર્શનથી

જીવોનું અજ્ઞાન નાશ પામે છે.

જેમ સૂર્યનો ઉદય થાય પણ આંધળાને દેખાય નહીં, તેમ અંશ ભાવે કરાતી ભક્તિ સિવાય પતિની ઓળખ થાય નહીં.

ભાવાર્થ

કૈવલ કર્તાના સાન્નિધ્યનું અખંડ સુખ આપનાર પરમ સુખના દાતા શ્રીમત્ કરુણાસાગર પોતે જ છે. પરમગુરુના મુખાર્વિદના દર્શનથી તેમજ મુખમાંથી નીકળેલાં વચનામૃતરૂપ જ્ઞાનના પ્રકાશથી અંશોનું અજ્ઞાન રૂપ અંધકાર ટળી જાય છે. જેમ સૂર્યનો ઉદય થાય છે તો પણ દૃષ્ટિહીન અંધને સૂર્ય દેખાતો નથી. તેમ પરમગુરુ બ્રહ્માંડમાં ભાનુરૂપે પ્રગટ થઈને કૈવલજ્ઞાનનો પ્રકાશ કરે છે. તેમ છતાં અજ્ઞાની અને અંધ જીવો નિજ સ્વરૂપે થઈ અંશ ભાવે ભક્તિ ન કરી શકવાને કારણે કૈવલપતિને જાણી શકતા નથી.

ભજાવે ગુરુ તે પતિપદ વાયે, લેવા તેહી લક્ષ રહ્યો મન સાયે. પ૪
સાયો સંબંધ સદા સુખકારી, તન મન ધન ગુરુ પર વારી. પ૫

શબ્દાર્થ

ભજાવે = ભજન કરાવે ગુરુ = પરમગુરુ તે = તે પતિપદ = કર્તાપિદ વાયે = વચન, વાણી લેવા = લેવા, ગ્રહણ કરવા તેહી = તે લક્ષ = ધ્યેય, બોધ રહ્યો મન = મનથી રહે સાયે = સાચા સાયો સંબંધ = સાચો સંબંધ સદા = કાયમ સુખકારી = સુખદાયી તન = શરીર મન = મન ધન = દોલત, સંપત્તિ ગુરુ = પરમગુરુ પર = ને, ઉપર વારી = અર્પણ.

અનુવાદ

પરમગુરુ વચણોથી જે કર્તાપિદનું ભજન કરાવે તે પદના લક્ષને સાચા મનથી ગ્રહણ કરવો જોઈએ. તન, મન અને ધન સર્વસ્વ પરમગુરુને સમર્પિત કરી સાચો સંબંધ સદા માટે સુખકારી છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર, વચનોથી કાનમાં ગુપ્ત અમરમંત્ર શ્રવણ કરાવી અને જાહેરમાં પ્રગટ કૈવલમંત્રનો ઉપદેશ આપી કૈવલ કર્તાનું ભજન સ્મરણ કરાવે છે. સાચા મનથી સમર્પિત થઈ પતિપદના અલૌકિક જ્ઞાનથી સભર અંશ-અંશીના લક્ષને ગ્રહણ કરવો જોઈએ. તેમજ પરમગુરુના ચરણમાં દેહના અહંકારને ત્યાગી તન, મન અને ધન સર્વસ્વ અર્પણ કરવું જોઈએ. આવી ત્યાગની ભાવના રાખી મનની એકાગ્રતાથી પરમગુરુ સાથે જોડેલો સાચો સંબંધ જ સદાય સુખકારી છે. માત્ર ઉપલક્ષ્ય વ્યવહારથી મનમાં સુખ-શાંતિ મળતી નથી અને અંશના કલ્યાણનો ઉદ્દેશ પણ સિદ્ધ થતો નથી.

મિથ્યા પદ દેતાં મહા પદ પાવે, થઈ શરણે રહે ભક્તિ કે દાવે. પદ ગુરુ તુમ વિના નહિ કોઈ મારું, લાગ્યું કાળ માયા તણું બહુ લારું. ૫૭

શબ્દાર્થ

મિથ્યા પદ = નાશવંત પદ, (પદાર્થ) દેતાં = આપતાં મહા પદ = શાશ્વત પદ પાવે = મળશે થઈ શરણે = શરણે થઈને રહે = રહે ભક્તિ કે દાવે = ભક્તિના દાવે ગુરુ = પરમગુરુ તુમ = તમારા વિના = સિવાય નહીં કોઈ = કોઈ નથી મારું = મારું લાગ્યું = વળગ્યું કાળ = કાળ માયા તણું = માયાનું બહુ = ઘણું લારું = લાંબી હાર બંધ, લહારું.

અનુવાદ

(પરમગુરુના) ભક્તિના દાવે શરણમાં રહી નાશવંત પદાર્થો અર્પણ કરતાં મહાન પદની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને કાળ માયાનું ઘણું લહારું લાગ્યું છે. હે પરમગુરુ! તમારા સિવાય વિશ્વમાં મારું કોઈ નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના શરણમાં ભક્તભાવે રહીને તન, મન અને ધન

અર્પણ કરવામાં આવે તો તેવા નાશવંત પદાર્થોના બદલામાં શાશ્વત પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય છે. મોટે ભાગે માનવ શાશ્વતના ભોગે નાશવંતની ચાહના કરે છે. અહીં પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે તન, મન અને ધન તો એક દિવસ છોડવાનાં છે. આવી નાશવંત વસ્તુઓ ગુરુની સેવામાં વાપરવામાં આવે તો પરમગુરુ આપણી વૈરાગ્ય પૂર્ણ ભક્તિની ભાવના જોઈ પ્રસન્ન થઈ બદલામાં પરમપદનું દાન આપે છે. શરણાગતે ગદ્ગદિત થઈ પરમગુરુની સ્તુતિ કરતાં કહેવું કે “હે પરમગુરુ! કળિયુગના કાળમાં વિકરાળ માયાનું લહારું મને વળગેલું છે. આ વિશ્વમાં જન્મ-મરણના ભવબંધનમાંથી મને મુક્તિ અપાવવાવાળું તમારા સિવાય બીજું કોઈ જ નથી.”

તેથી દુઃખ પામ્યો અઘાદ અપારુ, કોણ કરે સહાય નહિ કોઈ મારુ. ૫૮
કામ ક્રોધ લોભ મહા બડ ભૂપ, ઈન્દ્રિ ગુણ અંતસ શત્રુ જનુપ. ૫૯

શબ્દાર્થ

તેથી = માટે દુઃખ = દુઃખી પામ્યો = થયો અઘાદ = ઘણું ઊંડું, ન સહી શકાય તેવું અપારુ = પાર વિનાનું કોણ = કોણ કરે સહાય = મદદ નહીં કોઈ = કોઈ નથી મારુ = મારું કામ = કામના, વિષય વાસના ક્રોધ = ગુસ્સો લોભ = આસક્તિ મહા = મહાન બડ = બળવાન ભૂપ = રાજા ઈન્દ્રિ = ઈન્દ્રિયો ગુણ = ત્રણ ગુણ અંતસ = અંતઃકરણ શત્રુ = દુશ્મન જનુપ = રાજા, મહાન.

અનુવાદ

તેથી હું અગાધ અને અપાર દુઃખ પામ્યો છું. આ જગતમાં મારુ કોઈ જ નથી, તો મને કોણ મદદ કરે ? કામ, ક્રોધ, લોભ તો મોટા બળવાન રાજા જેવા થઈ ગયાં છે અને દશ ઈન્દ્રિયો, ત્રણ ગુણ અને અંતઃકરણ પણ મારા મહાન દુશ્મનો બન્યાં છે.

ભાવાર્થ

મોહ-માયા રૂપી વળગણ લાગવાથી અંશ અપાર દુઃખોથી અત્યંત પરેશાન થયો છે. દુઃખી અંશોને ઉગારવાવાળું તેમજ મારા પણાનો દાવો કરી શકાય તેવું આ જગતમાં કોઈ નથી, તો આવી હાલતમાં અંશોને કોણ સહાય કરે? વળી કામ, ક્રોધ, લોભ મોટા બળવાન રાજા સમાન બની ગયા છે. દેહનાં મહાન દુશ્મનો રૂપી મૂળ તત્ત્વો, ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ, ગુણ અને પ્રાણ તથા સ્થૂળ, સૂક્ષ્મની આઘ લઈ પરમકારણ દેહ સુધીના પંચ દેહ, નિજકર્તાના હુકમી સર્વ દેવની કરુણાઓથી હુષ્ટપૃષ્ટ રહે છે. આમ હુષ્ટપૃષ્ટ રહેવાથી સર્વ દેહનાં તત્ત્વોની યાસમી ઉત્પન્ન થાય છે. જેમાં પંચતત્ત્વની યાસમી ઈન્દ્રિયોને, ઈન્દ્રિયોની યાસમી મનને, મનની યાસમી ગુણને, ગુણની યાસમી પ્રકૃતિને, પ્રકૃતિની યાસમી નિરંજને, નિરંજનની યાસમી આત્માને, આત્માની યાસમી પરમાત્માને અને પરમાત્માની યાસમી નિજકર્તાના અંશને પહોંચે છે. અંશ યાસમી લેતો હોવાથી કર્મોનાં બંધન તેણે જ ભોગવવા પડતાં હોય છે.

એહી સબ શત્રુ વેધે તન મારુ, કરે છે બેહાલ નહિ સુખ સારુ. ૬૦
ત્રાહે ત્રાહે પોકારુ છું પતિકુ, સુણો ધણી અરજ એ દુઃખ સતિકુ. ૬૧

શબ્દાર્થ

એહી = એ સબ શત્રુ = બધા શત્રુઓ વેધે = વીંધે તન = શરીર મારુ = મારું કરે છે = કરે છે બેહાલ = દુર્દશા નહીં = નથી સુખ સારુ = સારું સુખ ત્રાહે ત્રાહે = તોબા તોબા, ત્રાહીમામ, ત્રાહીમામ પોકારુ છું = પોકાર કરું છું પતિકુ = સ્વામીને સુણો = સાંભળો ધણી = પતિ, સ્વામી અરજ = અરજી, વિનંતી એ દુઃખ = એ ત્રાસ સતિકુ = સતીને.

અનુવાદ

હે સ્વામી ! એ બધા દુશ્મનો મારા શરીરને વીંધે છે અને બેહાલ કરતાં હોવાથી સર્વે પ્રકારનાં સુખ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. તેથી હું ત્રાહીમામ,

ત્રાહીમામ થઈને પોકાર કરું છું કે હે સ્વામી ! આ દુઃખી પતિવ્રતા સતીની અરજ સાંભળો.

ભાવાર્થ

કામ, ક્રોધ, લોભ, રૂપી મહાન શત્રુઓ આ દેહને ત્રાસ આપી શરીરને દુઃખી દુઃખી કરી રહ્યા છે. ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ અને ગુણાદિક શત્રુઓના અસહ્ય ત્રાસથી અતિશય બેહાલ થતો હોવાથી આ ત્રાસથી સર્વ પ્રકારનાં સુખોનો અહેસાસ કરી શકતો નથી. માયિક બંધનમાંથી મુક્તિ અપાવનાર સમર્થ પરમગુરુના શરણમાં જઈ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ એક દુઃખી પતિવ્રતા સ્ત્રીની જેમ સતીત્વ ભાવે ત્રાહિમામ, ત્રાહિમામ પોકારીને પતિરૂપ પરમગુરુને અરજ-સ્તુતિ સાંભળવા માટે વિનંતી કરે છે.

હોય પતિવ્રતા તો પતિને લાજ, વિટંડીને સુખ ન મળે સમાજ. ૬૨
એવા ગુરુ ચરણ તણો જે ઉપાસી, સુખે પદ પામે કર્તા અવિનાશી. ૬૩

શબ્દાર્થ

હોય પતિવ્રતા = સતી હોય તો = તો પતિને = ધણીને લાજ = શરમ
વિટંડીને = વંઠેલને સુખ ન મળે = સુખ શાંતિ મળે નહીં સમાજ = સમાજમાં, સંસારમાં
એવા = એવા ગુરુ = પરમગુરુ ચરણ તણો = ચરણનો જે ઉપાસી = જે ઉપાસક
સુખે = સુખેથી પદ = પરમપદ પામે = પ્રાપ્ત કરે કર્તા અવિનાશી = અમર કેવલ કર્તા.

અનુવાદ

જો પતિવ્રતા સ્ત્રી દુઃખી હોય તો તેની શરમ તેના પતિને આવે, પરંતુ વંઠેલ સ્ત્રી દુઃખી થાય તો તેને સમાજનું સુખ મળતું નથી. એમ પતિવ્રતા સ્ત્રીની જેમ પરમગુરુના ચરણની જે અનન્ય ઉપાસના કરે છે, તે સુખેથી અવિનાશી કર્તાપદ પ્રાપ્ત કરે છે.

ભાવાર્થ

સંસારમાં કોઈ પતિવ્રતા સ્ત્રી દુઃખી થાય તો તેનો પતિ લજવાય છે, કારણ કે પતિવ્રતા સ્ત્રીનો આધાર માત્ર તેનો પતિ જ હોય છે. તેણીએ પોતાનું સર્વસ્વ પોતાના પતિને જ સમર્પિત કર્યું હોય છે. તેમ ઉપાસક જો પરમગુરુમાં વિશ્વાસ રાખીને પૂર્ણપણે સમર્પિત થાય તો પરમગુરુ તેને અચૂક સહાય કરે છે, પરંતુ વંઠેલ સ્ત્રી દુઃખી થાય તો તેને સમાજ તરફથી કોઈ સહાય મળતી નથી. તેમ પરમગુરુ પ્રત્યે પૂર્ણ સમર્પણ ભાવ ન હોય અને અન્ય દેવી-દેવતાઓના પ્રત્યે થોડી-ઘણી માત્રામાં પણ પ્રેમ ઢળતો હોય તો પછી પતિરૂપ પરમગુરુની કૃપાની આશા કેવી રીતે રાખી શકાય ?

પતિવ્રતા ધર્મની જેમ જે મુમુક્ષુ નાશવંત પદાર્થોની પ્રાપ્તિ કરાવતા અન્ય પદોમાં વૃત્તિને ન ભટકવા દેતાં માત્રને માત્ર એક જ પતિ રૂપ પરમગુરુના ચરણકમળની અનન્ય ઉપાસના કરે છે, તેમના ઉપર પરમગુરુ અવશ્ય કૃપા કરે છે અને તેમની કૃપા થકી મુમુક્ષુ અંશો અવિનાશી કર્તાપદનું અખંડ સુખ નિશ્ચિત પણે પ્રાપ્ત કરે છે.

ગુરુ તે કર્તામાં નહિ ભિન્ન ભાવ, નિશ્ચે નિજ જન તણો એહી દાવ. ૬૪
પ્રીતે પીવે પાવ ગુરુના પખાળી, તેનું હૃદય શુદ્ધ થાય અજવાળી. ૬૫

શબ્દાર્થ

ગુરુ = પરમગુરુ તે = અને કર્તામાં = કેવલ કર્તામાં નહીં ભિન્ન ભાવ = જુદો ભાવ નથી નિશ્ચે = નક્કી, ચોક્કસ નિજ જન તણો = પરમગુરુનાં ઉપાસકનો એહી દાવ = એ દાવો, ભાવ પ્રીતે પીવે = પ્રેમથી પીવે પાવ ગુરુના = ગુરુના ચરણ પખાળી = પાણીથી ધોઈને તેનું હૃદય = તેનું હૃદય શુદ્ધ થાય = પવિત્ર થાય અજવાળી = માંજીને સાફ કરવું.

અનુવાદ

પરમગુરુ અને કર્તામાં ભિન્નતા નથી, એવો નિજ જનનો (પરમગુરુના ઉપાસકનો) નિશ્ચયપૂર્વક દાવો છે. એવા પરમગુરુના પાવન ચરણકમળ ધોઈ પ્રેમથી ચરણામૃત પીવાથી હૃદય મંજન થઈને શુદ્ધ થાય છે.

ભાવાર્થ

જેઓ પરમગુરુના ઉપાસક છે તેવા આરતવંત કાયમપંથીનો નિશ્ચયપૂર્વક દાવો છે કે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અને કૈવલ કર્તામાં કોઈ જ ભિન્નતા નથી. ગુરુ અને કર્તા એકમેક હોઈ કોઈ જ અલગ ભાવ નથી કારણ કે કૈવલ કર્તા સાથે પરમગુરુ અલંગ-સલંગ છે. તેથી પરમ વિશેષ પાટવી અંશની ભક્તિપૂર્વકની સેવા સર્જનહારને સમર્પિત થતી હોય છે.

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના પાવન ચરણકમળ શુદ્ધ જળથી ધોઈ, તે ચરણામૃતને પૂર્ણ ભાવથી આચમન કરવાથી હૃદય પવિત્ર થાય છે.

તીરથ અનેક તણું ફળ આવે, પ્રસાદી પ્રીતે કરી ને જે પાવે. ૬૬
પૂજે પ્રીત કરી ગુરુજીના પાય, ચતુર્દશ દેવ પૂજા ફળ થાય. ૬૭

શબ્દાર્થ

તીરથ = તીર્થ અનેક = અનેક તણું = નું ફળ = ફળ આવે = મળે
પ્રસાદી = પ્રસાદ, ઈષ્ટને ધરાવેલ સામગ્રી પ્રીતે કરી ને = પ્રેમ કરીને, સ્નેહ કરીને
જે પાવે = જે પ્રાપ્ત કરે પૂજે = સેવા પૂજા કરવી પ્રીત કરી = પ્રેમ કરી, સ્નેહ કરી
ગુરુજીના = પરમગુરુના પાય = ચરણ ચતુર્દશ દેવ = ચૌદ દેવ પૂજા ફળ = સેવા
પૂજાનું ફળ થાય = પ્રાપ્ત થાય.

અનુવાદ

જે સેવક પ્રસાદને પ્રેમપૂર્વક ગ્રહણ કરે છે તેને અનેક તીર્થ યાત્રાનું ફળ મળે છે અને જે પ્રીતિપૂર્વક પરમગુરુના ચરણારવિંદની પૂજા કરે છે, તેને ચૌદ લોકનાં દેવોની પૂજાનું ફળ મળે છે.

ભાવાર્થ

જે મુમુક્ષુ પરમગુરુને ધરાવેલ પ્રસાદ નિયમિત ગ્રહણ કરે અને ન ધરાવી શકાય તેવો અભક્ષ ખોરાક ન લે તો, તેને ઘેર બેઠા અનેક

તીર્થોની યાત્રા કર્યાનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. જે મુમુક્ષુ પરમગુરુના ચરણકમળની પૂજા પ્રેમપૂર્વક હૃદયના પવિત્ર ભાવથી કરે છે, તેને ચૌદલોકના દેવોની પૂજા કર્યાનું ફળ મળે છે.

ગુરુ સેવા માનસી શુદ્ધ કરી જે, વિધિ સંયુક્ત હી ધ્યાન ધરીજે. ૬૮
જેનો શુદ્ધ ગુરુ વિષે છે ભાવ, તેને શિર જમ તણો નહિ દાવ. ૬૯

શબ્દાર્થ

ગુરુ = પરમગુરુ સેવા = સેવા પૂજા માનસી = માનસ (મન દ્વારા) શુદ્ધ = પવિત્ર કરી જે = જે કરે વિધિ = પદ્ધતિ, રીત સંયુક્ત હી = સાથે ધ્યાન = ચિંતન ધરી જે = જે ધરે જેનો = જેમનો શુદ્ધ = પવિત્ર ગુરુ = પરમગુરુ વિષે = પ્રત્યે છે = છે ભાવ = પ્રેમ, ભાવના તેને શિર = તેના માથે જમ તણો = યમ રાજાનો નહીં દાવ = દાવો નહીં, હક્ક નહીં.

અનુવાદ

પરમગુરુની માનસી સેવા-પૂજા હૃદયના શુદ્ધ ભાવથી કરીને જે વિધિપૂર્વકનું ધ્યાન ધરે છે તથા જેનો પરમગુરુ પ્રત્યે શુદ્ધ ભાવ છે તેના માથે યમરાજાનો દાવો યા હક્ક ચાલતો નથી.

ભાવાર્થ

કોઈ ભક્તજનને જ્યારે પ્રત્યક્ષ સેવાનો અભાવ અથવા સંજોગો ન હોય તેવા સમયમાં તો પરમગુરુની માનસ સેવા (પૂજાની સામગ્રી વિના માત્ર મન દ્વારા) હૃદયના પવિત્ર ભાવથી અવશ્ય કરવી જોઈએ. તેમજ પરમગુરુએ અગાધબોધ ગ્રંથમાં જે ધ્યાન-ભજન વિધિ દર્શાવી છે, તે પ્રમાણે નિયમપૂર્વક ધ્યાન ધરવું જોઈએ. જેનો પરમગુરુ પ્રત્યે શુદ્ધ પ્રેમ છે તથા જે પરમગુરુની આજ્ઞાઓનું ચુસ્તપણે પાલન કરે છે તેને યમરાજા પણ કશું કરી શકતા નથી. અર્થાત્ તેને મૃત્યુલોકમાં કે નરકકુંડમાં જવું પડતું નથી.

યથાયુક્ત સૂઝે કરે ગુરુસેવા, કર્તા શરણે જઈ લહે સુખ મેવા. ૭૦
ભજન કરે ગુરુનું ચિત્ત લાઈ, ઈચ્છા મનવાંછિત તે ફલ પાઈ. ૭૧

શબ્દાર્થ

યથાયુક્ત = યથાયોગ્ય સૂઝે = સમજ પડે કરે = કરે ગુરુસેવા = પરમગુરુની સેવા પૂજા કર્તા = સર્જનહારના શરણે = શરણમાં જઈ = જઈને લહે = અનુભવે સુખ = સુખના મેવા = મેવા ભજન કરે = ભક્તિ કરે ગુરુનું = પરમગુરુનું ચિત્ત લાઈ = ચિંતન કરીને, ચિત્ત દઈને ઈચ્છા = આશા, અભિલાષા મન = મનમાં વાંછિત = ઈચ્છવા યોગ્ય, ઈચ્છિત તે = તે ફલ પાઈ = ફળ પ્રાપ્ત થાય.

અનુવાદ

યથાયોગ્ય સમજથી જે પરમગુરુની સેવા કરે છે તે કૈવલ કર્તાના શરણમાં જઈ અખંડ સુખના મેવા પ્રાપ્ત કરે છે. તેમજ જે ચિત્ત દઈને પરમગુરુનું ભજન કરે છે, તેને મનવાંછિત ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

યથાર્થ અને યોગ્ય રીતે સમજીને પૂર્ણભાવથી જે મુમુક્ષુ પરમગુરુની તન-મનથી શરીરના છેલ્લે શ્વાસ સુધી સેવા પૂજા કરે છે તે કૈવલ કર્તાના શરણમાં જઈને અખંડ સુખના અગણિત મેવા ભોગવે છે. તેમજ પરમગુરુના ચરણમાં ચિત્ત સ્થિર કરી ગુપ્ત અમરમંત્રનું નક્કી કરેલા સમય પ્રમાણે સહજ ધ્યાન ધરીને તેમજ આઠેય પહોર પ્રગટ 'કૈવલ' મંત્રનું રટણ કરે છે તેમના મનની ઈચ્છા અનુસાર તેમને મનવાંછિત ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે.

વચન ગુરુ કો કબુ નવ લોપે, તેનો મહિમા જગમાં બહુ ઓપે. ૭૨
વિરોધી વચન બોલે ગુરુ આગે, અનાહુત પાપ આવી સબ પાગે. ૭૩

શબ્દાર્થ

વચન = કથન, વાક્ય ગુરુ કો = પરમગુરુનું કબુ = ક્યારેય નવ લોપે = ઉલ્લંઘન

ન કરે તેનો = તેમનો મહિમા = પ્રતાપ, યશ, કીર્તિ જગમાં = વિશ્વમાં બહુ = બહુ, ઘણો ઓપે = શોભે વિરોધી = વિરોધાભાસી વચન = વેણ, કથન બોલે = બોલે, કહે ગુરુ = પરમગુરુ આગે = સામે ચઢી, આગળ અનાહુત = નાહક, અણ બોલાવ્યું પાપ = પાપ, દુષ્કર્મનું ફળ આવી = આવીને સબ = તમામ પાગે = વસે, રહે, પગમાં આવી પડે.

અનુવાદ

ગુરુના વચનોનું જે ક્યારેય પણ ઉલ્લંઘન કરતો નથી, તેનો યશ જગતમાં બહુ ગવાય છે અને જેઓ સામે ચઢી ગુરુ વિરોધી વચનો બોલે છે, તેમનામાં વિના બોલાવ્યે બધાં પાપો આવીને નિવાસ કરે છે.

ભાવાર્થ

જે શિષ્ય પોતાના આરાધ્ય ગુરુદેવનાં વચનોનું ક્યારેય ઉલ્લંઘન કર્યા વિના સારધાર તેમની આજ્ઞાઓનું પાલન કરે છે, તેની ભક્તિનો મહિમા (કીર્તિ), સમસ્ત વિશ્વમાં બહુ ફેલાય છે. પણ જે ગુરુની બીજા આગળ વિરોધી વચન કે નિંદાયુક્ત શબ્દો બોલે છે યા ગુરુની આજ્ઞાઓનું ઉલ્લંઘન કરે છે તેના પગમાં વગર બોલાવ્યે અનેક પાપો આવીને નિવાસ કરે છે.

લોપે મુરજાદ ગુરુની જે શિષ્ય, તેને શિર સ્વામી નહિ અન ઈશ. ૭૪
એને કોઈ દુઃખ દે મહાભારી, છોડાવે તેને કોણ દયા દલ ધારી. ૭૫

શબ્દાર્થ

લોપે = ઉલ્લંઘન કરે મુરજાદ = મરજાદા, મર્યાદા, સભ્યતા ગુરુની = પરમગુરુની જે શિષ્ય = જે શિષ્યો તેને = તેમના શિર = માથે સ્વામી = પતિ નહિ = નથી અન ઈશ = પતિહિન, પતિ વગર એને = તેને કોઈ = કોઈક દુઃખ = દુઃખ, ઉપાધિ દે = આપે મહાભારી = મહા ભયંકર છોડાવે = મુક્ત કરે તેને = તેને કોણ = કોણ દયા = કરુણા દલ = દિલ, હૃદયમાં, મનમાં ધારી = ધારણ કરીને.

અનુવાદ

જે શિષ્ય ગુરુની મર્યાદાનો લોપ કરે છે તેના શિર ઉપર કોઈનું સ્વામિત્વ ન રહેતાં અનઈશ એટલે કે ધણી વગરનો રહે છે. એવાને કોઈ મહા ભયંકર દુઃખ આપતું હોય તો પણ હૃદયમાં દયા ધારણ કરીને તેને કોણ છોડાવે ?

ભાવાર્થ

જે શિષ્ય આરાધ્ય ગુરુદેવની આજ્ઞાઓ અને મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તેના ઉપર જગતના સર્જનહાર કૈવલપતિનું સ્વામીત્વ રહેતું નથી. એવા કુપાત્ર શિષ્યને કોઈ મહા ભયંકર ત્રાસ આપતું હોય તો પણ તેના પ્રત્યે કોઈના હૃદયમાં દયા આવતી નથી.

વળી, જેણે સંસારનો ત્યાગ કરીને નિહંગપણું ધારણ કર્યું હોય તો પણ જ્યાં સુધી શરીરના તાત્વિક વર્તમાનથી સ્વાધીન ન થાય ત્યાં સુધી તેઓ નિજ પરમગતિને પામી ન શકે. એવા શિષ્યો ત્યાગી-વૈરાગીના ઉપલક્ષ્ય ઢોંગ સરખા જાણવા. કદાચ તેણે દેખા-દેખી જોગ લીધો હોય તો માની લેવું કે ધન અને સન્માન લેવાને અર્થે તેમજ જગતમાં મહત્તા દેખાડવા માટે છે. આવા શિષ્યો ભોગ ભોગવવા પ્રત્યે આંધળા થઈ દોડતા હોય છે. આવા અનીતિના નશામાં ચકચૂર અને સામ, દામ, દંડ અને ભેદમાં પાવરધા તથા વૃત્તિઓથી વકરી ગયેલાને રોકે પણ કોણ ? જેણે પ્રપંચ પણ ખોટો કર્યો અને પરમાર્થની દોસ્તી પણ ના કરી એવા જીવને યમરાજા પણ ભયંકર દુઃખ આપવા અઘોર નરકમાં ધકેલી મૂકે છે.

કરે ગુરુ નિંદા સુણે દેઈ કાન, નીચ પદવી પાય દે ન કોઈ માન. ૭૬
ગુરુ સંગથી વિછડે જન જેહ, ગયે ધરાભોળ આવે નહિ છેહ. ૭૭

શબ્દાર્થ

કરે = કરે છે ગુરુ = પરમગુરુ નિંદા = વગોવણી, નિંદા સુણે = સાંભળે દેઈ

કાન = ધ્યાનથી નીચ = નીચી પદવી = પદ પાય = પ્રાપ્ત કરે દે = આપે ન = નહીં
 કોઈ = કોઈ પણ માન = સન્માન ગુરુ = પરમગુરુની સંગથી = સાન્નિધ્યથી વિછડે = છૂટું
 પડવું જન જેહ = જે માણસો ગયે = ગયા ધરાબોળ = સત્યાનાશ, અધઃપતન આવે નહીં
 = ન આવે છેહ = અંત, છેડો.

અનુવાદ

જે શિષ્ય ગુરુની નિંદા કરે અથવા કાન દઈને સાંભળે તે હલકી કક્ષામાં પહોંચે છે જ્યાં તેને કોઈ માન આપતું નથી. ગુરુના સાન્નિધ્યમાંથી જે માનવ વિખૂટો પડે. તેનું અધઃપતન થાય છે. તેનો ક્યારે પણ ઉદ્ધાર થતો નથી.

ભાવાર્થ

જે શિષ્ય પોતાના આરાધ્ય ગુરુદેવની નિંદા કરે અથવા તો કોઈ નિંદા કરતું હોય તો તેને ધ્યાનપૂર્વક શ્રવણ કરે તે એવી હલકીવૃત્તિ અને દુષ્ટ વ્યવહારવાળો માનવામાં આવે છે અને એવી નીચ પદવીએ મુકાય છે કે તેને જગતમાં કોઈ માન આપતું નથી. આવો માણસ જ્યાં ત્યાં ઠોકરો ખાય છે છતાં તેને કોઈ સંઘરતું નથી. જે શિષ્ય સમર્થ પરમગુરુના શરણે આવ્યા પછી માયાના ખેંચાણને લીધે છૂટો પડી જાય છે તેનો સત્યાનાશ થઈ જાય છે. તે સૃષ્ટિના અંત સુધી સંસારના ચક્રમાં ફર્યા કરે છે. તેના જન્મ-મરણનો ક્રમ અવિરત પણે મહાપ્રલય કાળ સુધી ચાલ્યા જ કરતો હોઈ તેનો કદી ઉદ્ધાર થતો નથી.

ફરે નઘરો ભૂકંપે કપ ધારી, લગે ભાર શેષ સહે ન અપારી. ૭૮
 તેનું મુખ દીઠે લગે બહુ દોષ, હરિ ગુરુ સંત કરે તિનું રોષ. ૭૯

શબ્દાર્થ

ફરે = ભમે નઘરો = નૂગરો, ગુરુ વિનાનો ભૂકંપે = પૃથ્વીનું હાલવું કપ = કરપ, દાબ, વજન ધારી = ધારણ કરનાર લગે = લાગે ભાર = વજન શેષ = શેષજી સહે = સહન

કરે ન = નહીં અપારી = પાર વિનાનું તેનું = તેમનું મુખ = મુખ, મ્હોં દીઠે = જોવાથી લગે = લાગે બહુ દોષ = ઘણાં પાપો હરિ = કર્તા ગુરુ = પરમગુરુ સંત = જ્ઞાની સાધુપુરુષ કરે તિનું રોષ = તેના પર ક્રોધ કરે.

અનુવાદ

ગુરુ વિમુખી નૂગરો માણસ ફરે છે તો પૃથ્વી પણ ધ્રૂજી ઊઠે છે. તેના પાપનો અપાર ભાર શેષજી પણ સહન કરી શકતા નથી. તેનું મુખ જોવાથી ઘણાં પાપ લાગે છે. કર્તા, ગુરુ તથા સંત પુરુષો પણ તેના ઉપર રોષ કરે છે.

ભાવાર્થ

સમર્થ પરમગુરુના શરણથી વિખૂટો પડેલો નૂગરો માણસ પૃથ્વી પર વિચરણ કરે તો તેના ચાલવાથી પૃથ્વી પણ કંપાયમાન થાય છે. પૃથ્વીને પણ તેના અપાર પાપોનો ભાર લાગવાથી પૃથ્વીને ધારણ કરનાર શેષનાગ પણ તેને સહન કરી શકતા નથી. એવા ગુરુ વિમુખી નૂગરા માણસનું મુખ જોવાથી પણ ઘણાં પાપ લાગે છે. કેવલ કર્તા, પરમગુરુ અને જ્ઞાની સંત પુરુષો પણ તેના ઉપર રૂઠે છે.

મહા કપ કરી દેવે જમ ત્રાસ, છોડાવે તેને કોણ થાય નિરાશ. ૮૦
તેની સાખ્ય સંમત જુવો પુરાણે, પુછો સત શાસ્ત્ર નિગમ નરાણે. ૮૧

શબ્દાર્થ

મહા = વધારે કપ = કરપ, ક્રોધ કરી = કરીને દેવે = આપે જમ = યમ ત્રાસ = જુલમ, પજવણી છોડાવે = મુક્ત કરે તેને = તેમને કોણ = કોણ થાય = થાય નિરાશ = નિરાશ, આશા વગરના તેની = તેમની સાખ્ય = સાખ, સાક્ષી સંમત = સંમતિ જુવો = જુઓ, દેખો પુરાણે = પુરાણોમાં પુછો = પૂછો, તપાસો, કહો સત = સાચા (મૂળ) શાસ્ત્ર = ધર્મગ્રંથો નિગમ = વેદ નરાણે = નિર્ણય કરી.

અનુવાદ

એવા ગુરુ વિમુખી ઉપર યમરાજા પણ ક્રોધપૂર્વક વધુ ત્રાસ વર્તાવે

છે. તેને આમાંથી કોણ છોડાવે ? છેવટે નિરાશ થઈ જાય છે. એવા ગુરુ વિમુખીની દુર્ગતિ વિષેની સાક્ષી અને સંમતિ માટે પુરાણોમાં જુઓ. મૂળ શાસ્ત્રો અને વેદોને તપાસશો તો પણ આ નિર્ણય કરી શકાશે.

ભાવાર્થ

ગુરુ વિમુખી નૂગરાઓ પર યમરાજ ક્રોધપૂર્વક વધુ જુલમ ગુજારે છે. એવા યમદૂતોના મહાત્રાસમાંથી કોઈ છોડવતું નથી. ત્યારે ગુરુ વિમુખી નૂગરાઓ છેવટે નિરાશ થઈ જાય છે. તેમની દુર્ગતિ થતાં અંતે ભોગવવી પડતી યાતનાઓથી ખૂબ જ દુઃખી થાય છે. તેની સાક્ષી અને સંમતિ મેળવવી હોય તો અઢાર પુરાણ, છ શાસ્ત્ર અને ચાર વેદ જેવા મૂળ ધર્મગ્રંથોમાં દર્શાવેલ મંતવ્યને જોઈને (તપાસીને) નિર્ણય કરશો, તો તેમનો પણ આ જ મત જોવા મળશે.

વદે વસુધામાં ભયે જન જેતા, ગુરુ વિના મોક્ષ નહિ કહે વેતા. ૮૨
તન મન ધન જે શિષ્ય સમરપે, પોતા તરફ રાખે ન સૌ સુખ અરપે. ૮૩

શબ્દાર્થ

વદે = કહે **વસુધામાં** = પૃથ્વી ઉપર **ભયે** = થયા **જન જેતા** = જેટલા માનવો **ગુરુ** = પરમગુરુ **વિના** = સિવાય **મોક્ષ** = મુક્તિ **નહી** = ન **કહે** = કહે **વેતા** = અનુભવી, જાણકાર, જ્ઞાની **તન** = શરીર **મન** = મન અંતઃકરણ **ધન** = સંપત્તિ **જે શિષ્ય** = જે શિષ્ય **સમરપે** = અર્પણ કરે **પોતા તરફ** = પોતાના તરફ **રાખે** = રાખે **ન** = નહીં **સૌ** = તમામ **સુખ** = સુખ (ધનસંપત્તિ) **અરપે** = અર્પણ કરે.

અનુવાદ

પૃથ્વી પર જેટલા મહાન જ્ઞાની પુરુષો થઈ ગયા, તેવા જ્ઞાનીઓનું કહેવું છે કે ગુરુ વિના કોઈનો મોક્ષ થતો નથી. જે શિષ્ય પોતાના પક્ષે કશું ન રાખતાં તેમનું તન, મન અને ધનનું સઘળું સુખ ગુરુને અર્પણ કરી દે ...

ભાવાર્થ

પૃથ્વી પર જેટલા મહાન જ્ઞાની પુરુષો થઈ ગયા, તેઓ કહે છે કે ગુરુ વિના કોઈ મનુષ્યને મુક્તિ મળતી નથી. અર્થાત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવો હોય તો ગુરુના શરણે જવું જ પડે છે. ગુરુનું શરણ સ્વીકાર્યું ત્યારે જ કહેવાય, જ્યારે શરણાર્થી પોતાના તરફે કશું ન રાખતાં નાશવંત સુખ દેનારું બધું જ ગુરુના ચરણમાં અર્પણ કરી દે.

એવો અધિકાર ધરે જન જેહી, પામે પદ કેવલ મોક્ષ સદેહી. ૮૪
એવા પ્રતાપી જે ગુરુ ગતિવંતા, તેને તજી જીવ લહે નહિ અંતા. ૮૫

શબ્દાર્થ

એવો = એ પ્રમાણેનો અધિકાર = લાયકાત ધરે = પામે જન = માનવ જેહી = જે પામે = પ્રાપ્ત કરે પદ = હોદ્દો કેવલ મોક્ષ = કેવલ મુક્તિ સદેહી = દેહે, દેહ સહિત એવા = તેવા પ્રતાપી = પ્રતાપવાળા, સામર્થ્યવાળા જે = જે ગુરુ ગતિવંતા = ગતિવંત કરનાર ગુરુ તેને = તેમને તજી = ત્યજી જીવ = અંશ લહે નહીં = મેળવી શકે નહીં અંતા = મોક્ષ, અંત છેડો.

અનુવાદ

એવો અધિકાર જે માનવ ધારણ કરે તે સદેહે કેવલ મોક્ષને પામે છે. એવા પ્રતાપી ગતિવાળા ગુરુનું શરણ જે છોડી દે છે, તેવા જીવો અંતે કેવલ પદને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

ભાવાર્થ

જે માનવ પોતાનું તન, મન અને ધન સર્વસ્વ પરમગુરુના ચરણકમળમાં અર્પણ કરે છે તે ગુરુના સાચા શરણાર્થી તરીકેનો અધિકાર પ્રાપ્ત કરે છે. જ્ઞાન, ભક્તિ અને વૈરાગના આધારે તેઓ વિશ્વના સઘળા જીવોને આત્મબંધુત્વનો ભાવ ધારણ કરી ચૈતન સ્વરૂપે નિહાળે છે. જેથી તે સદેહે મુક્તિનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરે છે. કારણ

કે સંસારના મોહમાયાના બંધનો છૂટી જતાં કામ, ક્રોધાદિ રિપુઓનો પણ નાશ થાય છે.

મહાન પ્રતાપી પરમ ગતિવાળા પરમગુરુને ત્યજીને જગતના જીવો સમર્થ પરમગુરુ સિવાય અન્ય પ્રકારના ગુરુઓના શરણે જઈને ચાર પ્રકારની મુક્તિ પૈકી સાયુજય, સાલોક્ય, સામીપ્ય કે સાન્નિધ્ય મુક્તિને પામે છે, પરંતુ તેવા જીવો પરમપદ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. ટૂંકમાં પરમગુરુના શરણ વગર મુમુક્ષુ માનવો પંચમી અખંડ કૈવલમુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

**પામ્યો મનુષા દેહ મોંઘો મહા અમૂલ્ય, કુણ કુમત્ય આવી તુજ ભૂલ્ય. ૮૬
ફરી દાવ આવો કબુ નહિ આવે, ચૂકે ગુરુથી જમપુર હી જાવે. ૮૭**

શબ્દાર્થ

પામ્યો = મેળવ્યો, પ્રાપ્ત કર્યો **મનુષા દેહ** = મનુષ્યનો દેહ **મોંઘો** = દુર્લભ **મહા અમૂલ્ય** = બહુ જ કિંમતી **કુણ** = કોણ **કુમત્ય** = દુરમતિ, કુબુદ્ધિ **આવી** = આવી **તુજ** = તારી, તેં **ભૂલ્ય** = ભૂલ **ફરી** = હવે પછી **દાવ** = અવસર **આવો** = આવો **કબુ નહીં** = ક્યારેય નહીં **આવે** = આવે **ચૂકે** = ચૂકી જવું, ગુમાવવું **ગુરુથી** = ગુરુથી **જમપુર હી જાવે** = યમરાજની યમપુરીમાં જઈશ.

અનુવાદ

મહા અમૂલ્ય મોંઘો માનવદેહ પ્રાપ્ત થયો છે, છતાં તારી (ગત જન્મની) કઈ કુબુદ્ધિ આવવાથી તે આવી ભૂલ કરી ? આવો દાવ ફરી ક્યારે આવશે નહીં. ગુરુનો સંગ જો ચૂકીશ, તો યમપુરીમાં જ જઈશ.

ભાવાર્થ

ગયા જન્મોનાં સચિંત દુષ્કર્મ માનવને કુબુદ્ધિ સુઝાડે છે. ચોર્યાસી લાખ પ્રકારના સ્થાવર-જંગમ ઘાટો પૈકી મનુષ્યનો જ એક એવો શ્રેષ્ઠ

ઘાટ છે કે જેના થકી માનવી પોતાની મુક્તિના કાર્યને સાર્થક કરી શકે છે. મહા મૂલ્યવાન માનવદેહ મળવા છતાં જે માનવ સમર્થ ગુરુના શરણે જતો નથી અથવા તેમને શરણે ગયા પછી ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે જીવતો નથી, ગુરુની નિંદા કરે કે ગુરુદ્રોહ કરે અને આવી કુબુદ્ધિ સૂઝે તો નક્કી માનવું કે તેને ગયા ભવનું કોઈ મહાન પાપ નહીં છે.

શ્રદ્ધાથી પરમગુરુના શરણનો આદર દૈવતાપૂર્વક કરવામાં આવે તો ગત જન્મના સંચિત દુષ્કર્મોમાંથી પણ છૂટી શકાય છે. માટે બધું જ છોડી દઈ પરમગુરુની ભક્તિમાં લીન થઈ જવું જોઈએ. આ મનુષ્ય દેહરૂપી દાવ (અવસર) ફરી ક્યારે આવશે નહીં. ગુરુઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા પરમગુરુના શરણ સિવાય જીવો અન્ય પ્રકારના ગુરુઓના શરણે જઈને દેવી-દેવતાઓની ભક્તિ કરીને તે તેમના ધામમાં જઈ ચાર પ્રકારની મુક્તિને મેળવશે, પરંતુ પુણ્ય ક્ષય પામતાં પાછા મૃત્યુલોકમાં આવવું પડશે અને લાખ ચોર્યાસીના ફેરામાં ભટક્યા કરવું પડશે. ગુરુનો સંગ ચૂકનાર માનવીને દેહને અંતે નિશ્ચિત યમરાજાના દરબારમાં જઈ અસંખ્ય વેદનાઓ વેઠવી પડશે.

જઈ જમપુર કરે ત્યાં વાસ, સહે મહા સંકટ ગર્ભ નિવાસ. ૮૮
કહું કેટલી તુજ મૂરખ પ્રાણી, જાને શરણે ગુરુ સુ હેત આણી. ૮૯

શબ્દાર્થ

જઈ = જઈને જમપુર = યમપુરીમાં કરે ત્યાં વાસ = ત્યાં વાસ કરે
 સહે = સહેવું મહાસંકટ = મહાન દુઃખ ગર્ભ નિવાસ = માના પેટમાં રહેવું તે કહું = શું કહું
 કેટલી = કેટલી તુજ = તને મૂરખ = મૂર્ખ, બુદ્ધિહીન પ્રાણી = જીવ જાને = જાવને
 શરણે = શરણમાં ગુરુ સુ = ગુરુમાં હેત આણી = પ્રેમભાવ લાવીને.

અનુવાદ

યમપુરીમાં જઈને ત્યાં વાસ કરનારને ફરી ગર્ભમાં નિવાસ કરવાનું મહાસંકટ સહન કરવું પડે છે. હે મૂરખ પ્રાણી ! તને કેટલું કહું ? હજુ પણ

ગુરુ પ્રત્યે પ્રેમ ધારણ કરી તેમના શરણમાં જા.

ભાવાર્થ

જીવાત્મા પુણ્ય કરી દૈવીધામોમાં જાય અને પુણ્ય ભોગવ્યા બાદ પાછા જન્મ-મરણના ફેરામાં આવે છે. તે જ રીતે પાપ થકી જીવાત્મા કરોડો યુગો સુધી યમપુરીમાં અઠ્ઠાવીસ નર્ક કુંડની યાતના ભોગવે છે. અહીં પણ તેમના પાપની સજા પૂરી થતાં તેઓ પાછા ચોરાસી લાખ યોનિમાં ભટક્યા કરે છે. આમ, યમલોકમાં દુઃખ ભોગવવા છતાં તેમના દુઃખનો અંત આવતો નથી. ફરી ફરી ચોરાસી લાખ યોનિમાં જન્મ-મરણ ધારણ કરી દુઃખ ભોગવવાનું ચાલુ જ રહે છે.

આ પ્રમાણે દુઃખ ભોગવવાનો ક્રમ પરમગુરુની કૃપા વગર મટતો નથી. પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ મૂર્ખ અને અજ્ઞાની માનવોને પરમગુરુનો મહિમા અનેક રીતે સમજાવે છે અને બધી જ નાશવંત ઉપાસનાઓ છોડીને હેતુપૂર્વક માત્ર પરમગુરુના શરણે જવા અનુરોધ કરે છે.

તન મન ધન સમરપીને રહેવું, ગુરુ કસોટી દે તે સર્વે સહેવું. ૯૦
સહી કસોટી સુખ પામ્યા અપારુ, અહો જન ધન્ય એવા અધિકારુ. ૯૧

શબ્દાર્થ

તન = શરીર મન = મન ધન = સંપત્તિ સમરપીને = સમર્પણ કરીને રહેવું = રહેવું
ગુરુ કસોટી દે તે = ગુરુ જે કસોટી (પરીક્ષા) કરે તે સર્વે = બધું જ સહેવું = સહન કરવું
સહી = સહન કરીને કસોટી = પરીક્ષા સુખ = સુખ પામ્યા = મેળવ્યા અપારુ = અપાર
અહો જન = એવા મનુષ્યોને ધન્ય = ધન્યવાદ એવા = તેવા અધિકારુ = અધિકાર પ્રાપ્ત
કરનાર, લાયકાત ધરાવનાર.

અનુવાદ

(ગુરુ શરણે) તન-મન-ધન સમર્પણ કરીને રહેવું અને ગુરુ જે કસોટી

કરે તે સર્વે સહન કરવી. જેમણે કસોટી સહન કરી તેઓ અપાર સુખને પામ્યા. અહો! એવા અધિકારી જનને ધન્યવાદ છે.

ભાવાર્થ

ગુરુના શરણમાં જવું એટલે પોતાનું તન, મન અને ધન સર્વસ્વ તેમના ચરણમાં સમર્પિત કરવું. ગુરુ, શિષ્યને યોગ્ય બનાવવા કઠિન સાધના કરાવી યમ નિયમ પાળવાનો આદેશ આપે છે. જે એક પ્રકારની કસોટી જ ગણાય છે. આવી કસોટી સહન કરી ગુરુની કૃપા પ્રાપ્ત કરનાર, અપાર સુખને પામે છે. ગુરુની કસોટીમાંથી જે પાર (સફળ) થાય તેવા આજ્ઞાંકિત અને સમર્પિત શિષ્યો ગુરુકૃપા અને ગુરુજ્ઞાનના અધિકારી બને છે. અહો ! એવા અધિકારી શિષ્યોને અનેક વાર ધન્યવાદ છે.

તેનો યશ જ્યાં ત્યાં સૌ કોઈ ગાશે, જેને હૃદય ગુરુ કરે જો પ્રકાશે. ૯૨
ગુરુ સેવામાં ચૂકે ચૂક પડાવે, તેને ઠોર ઠેકાણે કોણ ઠરાવે. ૯૩

શબ્દાર્થ

તેનો યશ = તેનો યશ, કીર્તિ જ્યાં ત્યાં = બધે સૌ કોઈ = બધા જ ગાશે = વખાણ કરશે જેને = જેને હૃદય = હૃદયમાં ગુરુ = ગુરુ કરે જો પ્રકાશે = જો પ્રકાશ કરે ગુરુ સેવામાં = ગુરુની સેવામાં ચૂકે ચૂક પડાવે = ભૂલ કે ગફલત પડાવે, દગો કરે તેને = તેને ઠોર ઠેકાણે = નિશ્ચિત સ્થળે કોણ ઠરાવે = કોણ પહોંચાડે.

અનુવાદ

ગુરુ જેના હૃદયમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરે, તેનો યશ જગતમાં જ્યાં ને ત્યાં સૌ કોઈ ગાય છે. ગુરુની સેવામાં ભૂલ કરે અને બીજાને ભૂલ કરાવે તેને ઠોર ઠેકાણે (અંશના મૂળ સ્થાન-કૈવલ ધામમાં) કોણ પહોંચાડે ?

ભાવાર્થ

ગુરુદેવ કૃપા કરીને અધિકારી શિષ્યના હૃદયમાં જ્ઞાનનો દિવ્ય પ્રકાશ કરે છે. તેવા કૃપાવંત શિષ્યના ગુણગાન જગતમાં બધે

જ ગવાય છે. આરાધ્ય ગુરુદેવની સેવામાં અને તેમના જણાવ્યા મુજબના સકર્તા સિદ્ધાંતથી ચલીત થઈને જીવન જીવવામાં પોતે તો વારંવાર ભૂલ કરે અને બીજાને પણ ભૂલ કરાવડાવે અથવા ભૌતિક સંપત્તિના મોહમાં અનુયાયીને કર્મકાંડના અવળે રસ્તે ચડાવે તેવા અંશને મૂળ ઠેકાણે કોણ પહોંચાડે ?

વારંવાર આવી ભૂલ કરનાર તેમજ અન્ય જીવો ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન કરતા હોય તો તેને પણ ભરમાવી દઈને અવળા માર્ગે વાળનાર અજ્ઞાની ઉપર પરમગુરુ સહેજ પણ સ્નેહ રાખતા નથી અને તેવી વ્યક્તિ ગુરુની કૃપાપાત્ર બનતી નથી.

ભમે ભવમાં ભમતો ભૂર ભાવે, સુખે નહિ પામે ખપે કાળ દાવે. ૯૪
જેને માથે કાળ તણો ભય ભારી, તેને ગુરુ ભક્તિ લગે નહિ પ્યારી. ૯૫

શબ્દાર્થ

ભમે = ભમે, ફરે, રખડે **ભવમાં** = સંસારમાં, જગતમાં **ભમતો** = રખડતો **ભૂર ભાવે** = પશુ સ્વભાવે, મુર્ખતાપણે, અજ્ઞાન દશામાં **સુખે** = સુખથી નહીં **પામે** = પામે નહીં **ખપે** = ખપાય **કાળ દાવે** = કાળના પાસમાં, કાળના ખપ્પરમાં **જેને માથે** = જેના માથે **કાળ તણો** = મૃત્યુનો **ભય ભારી** = મહા મોટો ભય, મોટો ડર **તેને** = તેને **ગુરુ ભક્તિ** = ગુરુની ભક્તિ **લગે** = લાગે નહીં **પ્યારી** = પ્યારી, વહાલી.

અનુવાદ

જગતમાં જેઓ ભૂચરભાવે ભટકતા જ રહે છે તેઓ ક્યારેય સુખી થતા નથી અને અંતે કાળના ચક્રવ્યૂહમાં ફર્યા કરે છે. જેના માથે કાળનો ભય વિશેષ લાગતો હોય તેને ગુરુની ભક્તિ પ્રિય લાગતી નથી.

ભાવાર્થ

જગતમાં જેમને ગુરુકૃપા પ્રાપ્ત થતી નથી, તેવા અજ્ઞાની અને ભૂચરગતિના માનવો જન્મ જન્માંતર સુધી અજ્ઞાન દશામાં પશુની જેમ જ્યાં ત્યાં ભટક્યા કરે છે. તેઓ કોઈ કાળે અખંડ સુખને પામી

શક્તા નથી. અને વારંવાર જન્મ-મરણરૂપ કાળના ક્રમમાં ફર્યા કરે છે. જેને માથે કાળનો ભય વિશેષ ભ્રમતો હોય છે તેને ગુરુની ભક્તિ કદી પણ પ્યારી કે સારી લાગતી નથી.

એને ગુરુ કેમ કરે પ્રતિપાળ, દયાળુ ઘણા પણ દે મુખકાળ. ૯૬
ગુરુ પાસે બેસે નહિ સ્થિર થાઈ, વૃત્તિ વિલમ્બે જ્યાં અનાહુત પાઈ. ૯૭

શબ્દાર્થ

એને = તેને ગુરુ = ગુરુ કેમ કરે = કેમ કરીને પ્રતિપાળ = રક્ષણ કરનાર
દયાળુ = દયાળુ ઘણા = બહુ પણ = પણ દે = આપે મુખકાળ = કાળના મુખમાં
ગુરુ પાસે = ગુરુની પાસે બેસે નહીં = બેસે નહીં સ્થિર થાઈ = સ્થિર થઈને
વૃત્તિ = વૃત્તિ વિલમ્બે = વિલસાઈ જવું, સમાઈ જાય જ્યાં = જ્યાં, ત્યાં
અનાહુત = નાહકના કર્મ બંધનો પાઈ = પામે છે.

અનુવાદ

એવાનું ગુરુ કેવી રીતે રક્ષણ કરે ? ગુરુ ઘણા જ દયાળુ છે, પરંતુ તેને કાળના મુખમાં જવા દે છે. આવા જીવોની વૃત્તિ નાશવંત પદાર્થો પામવામાં લપટાયેલી હોવાથી ગુરુની પાસે સ્થિર થઈને બેસી શક્તા નથી.

ભાવાર્થ

એવા મૂર્ખ માનવ ગુરુનું શરણ સ્વીકારતા નથી, કારણ કે તેમને ગુરુ પ્રત્યે સ્નેહ હોતો નથી. આવા માનવોનું ગુરુદેવ કેવી રીતે રક્ષણ કરે ? ગુરુદેવ તો દયાના સાગર છે. આવા ભૂચર જીવોની વૃત્તિ નાશવંત પદાર્થોને પ્રાપ્ત કરવામાં જ લપટાયેલી હોય છે તેથી તેઓ ગુરુદેવના ચરણમાં સ્થિરતાપૂર્વક બેસી પ્રાર્થના, ઉપાસના, ધ્યાન, ભજન, કીર્તન વગેરે કરતાં નથી. તો ગુરુ તેના ઉપર દયા કઈ રીતે કરે ? એવા શિષ્યનું દુર્ભાગ્ય કે માનવદેહના અંતે તે કાળના મુખમાં જાય છે.

અનરથ અર્થ કમાયો કુટિલ, ખોયો મનુષ્યા દેહ મોંઘો મહા સુશીલ. ૯૮
સાકુટકુ કેટલી કહું શિક્ષા, ગયો અધોગત બિન ગુરુ દીક્ષા. ૯૯

શબ્દાર્થ

અનરથ = અનર્થ, ખોટો અર્થ = પૈસો કમાયો = કમાયો કુટિલ = છળ કપટવાળો, દુષ્ટ ખોયો = ગુમાવ્યો મનુષ્યા દેહ = મનુષ્યનો દેહ મોંઘો = કિંમતી મહા સુશીલ = ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાળો સાકુટકુ = સાકુટને, અધર્મી ને કેટલી = કેટલી કહું = સમજાવું, જણાવું શિક્ષા = શિખામણ ગયો = ગયો અધોગત = અધોગતિએ બિન = વગર ગુરુ દીક્ષા = ગુરુનો લક્ષ, ગુરુ શરણ.

અનુવાદ

આવા કુટિલે અનર્થ કરીને ધન કમાવામાં ઉત્તમ ચારિત્રવાળો મહા મોંઘો મનુષ્યદેહ ગુમાવી દીધો. પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે એવા સાકુટને હું શિખામણ આપતાં કેટલું કહું ? કારણ કે ગુરુનો લક્ષ લીધા વિના તે અંશ અધોગતિએ ગયો છે.

ભાવાર્થ

આવા છળકપટવાળા દુષ્ટ મનુષ્યોએ અનેક અનર્થ કર્મો કરીને ધન-સંપત્તિ કમાવવામાં જ દેવોને દુર્લભ એવો ઉત્તમ ચારિત્ર્યવાળો કિંમતી મનુષ્ય દેહ વ્યર્થ રીતે ગુમાવી દીધો છે. પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે આવા મનુષ્યોએ ગુરુની દીક્ષાનો બોધ (લક્ષ-બોધ) લીધા વિના પોતાની અધોગતિ નોતરી છે. એવા સાકુટ અને નૂગરાઓને અનેવાર શિખામણ આપવા છતાં કોઈ અસર થતી નથી.

તદપિ ગુરુ મહા પર્મ દયાળુ, લેઈ શરણે સુખ દેવે રસાળુ. ૧૦૦
એવા દયાળુ ગુરુના ગુણ ગાતાં, રહી જગમાં લહે જે સુખ માતાં. ૧૦૧

શબ્દાર્થ

તદપિ = તો પણ ગુરુ = ગુરુ મહા = મહાન પર્મ = પરમ દયાળુ = દયાળુ

લેઈ = લઈને શરણે = શરણમાં સુખ = સુખ દેવે = આપે રસાણુ = રસપૂર્ણ, રસાળ એવા = એવા દયાળુ = દયાવાળા ગુરુના ગુણ ગાતાં = ગુરુના ગુણગાન ગાતાં રહી = રહીને જગમાં = જગતમાં લહે = માણે જે = જે સુખ = સુખ માતાં = સમાતાં, સમાવેશ થવું, ન ખૂટે તેવું, અખૂટ.

અનુવાદ

છતાં પણ પરમગુરુ તો મહાન પરમ દયાળુ છે. શરણે લઈને રસાળ, સુખ આપે છે. એવા દયાળુ ગુરુના ગુણ જે ગાય છે તે આ જગતમાં રહીને અખૂટ (અપાર) સુખને માણે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ દયાના સાગર છે. જો સાકુટ જીવો શરણે આવે તો તેમને શરણમાં લઈને બધા ગુના માફ કરે છે. આ જન્મે તેઓ જગતમાં રહીને અપાર સુખો ભોગવે છે. એવા દયાળુ પરમગુરુના ગુણગાન ગાઈને જેઓ આ સંસારમાં જળકમળવત્ રહે છે, તેઓ કર્તાના પરમપદનું પરમસુખ પામી કેવલધામમાં જઈ મહાકલ્પ સુધી અખંડ આનંદ માણે છે.

રિદ્ધિ સિદ્ધિ સુખ સંપત ન માગું, ઈચ્છા પદરજ ચરણ ચિત્ત લાગું. ૧૦૨
માગું શુભ સેવા ભક્તિપદ સાચું, એવો અધિકાર આવે એવું જાચું. ૧૦૩

શબ્દાર્થ

રિદ્ધિ સિદ્ધિ = સર્વ પ્રકારના સુખ-સમૃદ્ધિ સુખ = સુખ સંપત = સંપત્તિ ન = નહીં માગું = માગું ઈચ્છા = આશા પદરજ = ચરણ રજ ચરણ = ચરણોમાં ચિત્ત લાગું = ચિત્ત લગાવી રહેવું માગું = માગું શુભ સેવા = કલ્યાણકારી સેવાપૂજા ભક્તિપદ = ભક્તિનું પદ સાચું = સાચી એવો = એવો અધિકાર = અધિકાર આવે = મળે એવું જાચું = એવું ઈચ્છું છું.

અનુવાદ

હું રિદ્ધિ, સિદ્ધિ, સુખ કે સંપત્તિ માગતો નથી. હું ઈચ્છું છું કે મારું ચિત્ત (પરમગુરુના) ચરણમાં લાગેલું રહે. હું શુભ સેવા અને સાચી ભક્તિનું પદ માગું છું જેથી મને એવો અધિકાર મળે તેવી યાચના કરુ છું.

ભાવાર્થ

જેનું ચિત્ત પરમગુરુમાં પરોવાયું છે તે રિદ્ધિ-સિદ્ધિ કે અન્ય સુખ સંપત્તિ માંગતો નથી. તે હંમેશને માટે પરમગુરુના ચરણની સેવા જ ઈચ્છે છે. વળી, કલ્યાણ થાય તેવી સેવા અને અંશભાવે ભક્તિ કરી પરમપદ પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવો અધિકાર મળે તેવું ઈચ્છે છે.

દીનબંધુ બંદીછોડ કહાવો, મોઈ ગરીબ લગે તબ દાવો. ૧૦૪
એવા ગુરુ જાણી આવ્યો છું શરણ, મીટો મહા દુઃખ જન્મ ને મરણ. ૧૦૫

શબ્દાર્થ

દીનબંધુ = ગરીબોના બેલી બંદીછોડ = બંધનમાંથી છોડાવનાર કહાવો = કહેવડાવો
મોઈ = મને, મારી ગરીબ = દીન લગે = લાગે તબ = ત્યારે, તેથી દાવો = હક્ક
એવા ગુરુ = તેવા ગુરુને જાણી = જાણીને આવ્યો છું = આવ્યો છું શરણ = શરણમાં
મીટો = મટાડો, દૂર કરો મહા દુઃખ = મોટું દુઃખ જન્મ ને મરણ = જન્મ અને મરણનું.

અનુવાદ

આપ દીનબંધુ અને બંધનમાંથી છોડાવનારા કહેવાઓ છો. તેથી હું ગરીબ હોઈ આપના પ્રત્યે મારો અધિકાર છે. એવા ગુરુ જાણીને હું આપના શરણમાં આવ્યો છું. આપ મારા જન્મ-મરણ રૂપ મહા દુઃખને મિટાવો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ ગરીબના બેલી અર્થાત્ દીનહીનને સહાય કરનાર છે, તેઓ શરણે આવેલા અંશને ભવના બંધનમાંથી છોડાવનારા છે. માટે શરણે જનાર દીનતાપૂર્વક તેમની પાસેથી હક્કથી મુક્તિની માગણી કરી શકે છે. અહીયાં હક્ક એક પ્રકારની સમર્પિતતા અને આત્મીયતાની (પોતાપણા) લાગણીનો ભાવ છે. પરમગુરુ એવા સમર્થ ગુરુ છે તે જાણીને જ આપણે તેમના શરણે ગયા છીએ. તેથી

આપણે માગણી કરીએ છીએ કે, “હે પરમગુરુ ! આપ અમારું જન્મ-મરણરૂપ મહા દુઃખ દૂર કરી દો.”

મોઈ શિર શત્રુ અનેક ભડે હે, વેધે તન જે કામ બાણ ગડે હે. ૧૦૬
તેમાં યેન કેમ પડે દુઃખ ભારી, સ્વામી શરણે લ્યો ગ્રહી બાંય મારી. ૧૦૭

શબ્દાર્થ

મોઈ = મારા **શિર** = મસ્તક પર **શત્રુ** = દુશ્મનો **અનેક** = અનેક, ઘણા
ભડે હે = ભમે છે **વેધે** = વીંધી નાંખે છે **તન** = શરીર **જે** = જે **કામ** = વાસના **બાણ** = તીર
ગડે હે = ખૂંપે (અંદર પેસવું) છે **તેમાં** = તેમાં **યેન** = સૂઝ **કેમ** = કેવી રીતે **પડે** = પડે **દુઃખ** = દુઃખ
ભારી = ભયંકર **સ્વામી** = નાથ **શરણે** = શરણમાં **લ્યો** = લઈ લ્યો **ગ્રહી** = પકડીને
બાંય મારી = મારી બાંય, મારો હાથ.

અનુવાદ

મારે માથે અનેક શત્રુઓ ભમી રહ્યા છે અને ખૂંપેલાં કામાદિક બાણો મારા શરીરને વિધ્યું છે. આવા અસહ્ય દુઃખમાં કેવી રીતે યેન પડે ? માટે હે સ્વામી! આપ મારો હાથ પકડીને શરણમાં લઈ લો.

ભાવાર્થ

મનુષ્યના માથે હુમલો કરનાર પચીસ પ્રકૃતિરૂપ શત્રુઓ ભમી રહ્યા છે. કામાદિક દુર્ગુણોરૂપી શરીરમાં ખૂંપાયેલા તિક્ષ્ણ બાણો શરીરને વીંધી નાખતાં માનવી બેચેન બન્યો છે. અને ત્રિવિધિતાપથી ભારે દુઃખી થાય છે તેથી મહાન ત્રાસદાયી દુઃખથી બચવા ગુરુ સહાય કરે અને હાથ પકડીને તેમના શરણમાં લઈ લે તેવી વિનંતી કરે છે.

તુમ સામ્રથ હરો દુઃખ મારું, દાતા દીનબંધુ એ બ્રહ્મ તમારું. ૧૦૮
છાયા કલ્પવૃક્ષ મેં જે નર આવે, ઈચ્છા મન વાંછિત તે ફળ પાવે. ૧૦૯

શબ્દાર્થ

તુમ = તમો **સામ્રથ** = સામર્થ્યવાન **હરો** = દૂર કરો, હરી લો **દુઃખ** = દુઃખ
મારું = મારું **દાતા** = દાનેશ્વરી **દીનબંધુ** = ગરીબોના બેલી **એ** = એવું **બ્રદ** = બિરુદ, નિયમ
તમારું = તમારું **છાયા** = છાંયો **કલ્પવૃક્ષ** = કલ્પવૃક્ષ **મેં** = નીચે, માં **જે નર** = જે માણસ
આવે = આવે **ઈચ્છા** = આશા **મનવાંચિત** = મનથી ઈચ્છેલું **તે** = તે **ફળ** = ફળ
પાવે = પ્રાપ્ત કરે.

અનુવાદ

તમો સામર્થ્યવાન, દાતા અને દીનબંધુ છો. આવું તમારું બિરુદ હોઈ મારું દુઃખ હરી લો. કલ્પવૃક્ષની છાયામાં જે મનુષ્ય આવે, તેને મનવાંચિત ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ભાવાર્થ

અંશોના તમામ પ્રકારના દુઃખ હરવાનું સામર્થ્ય પરમગુરુમાં છે, કારણ કે તે દીનબંધુ છે. સર્જનહારે તેમના દિવ્ય દેહમાં સોળ વિભૂતી અને નવ બુદ્ધિનો સાજ ભરીને વિશ્વમાં મોકલ્યા છે. તેઓ પરમપદના દાતા હોઈ અંશોને ભવમુક્ત કરવા માટે જ વિશ્વમાં આવ્યા છે. જેમ કલ્પવૃક્ષની છાયામાં આવીને કોઈ માનવ જે કલ્પના કરે તે પૂર્ણ થાય છે, તેમ પરમગુરુના શરણમાં સમર્પિત બનીને રહેલા અધિકારી અંશના તમામ મનોરથ પૂર્ણ થાય છે.

પારસ પર્સ રહે લોહ જાતિ, કહે કોણ પારસ નામ વિજાતિ. ૧૧૦
દોહી કામદુર્ગા ભૂખ નવ ભાગી, લજે નામ કામ કરે પદ પાગી. ૧૧૧

શબ્દાર્થ

પારસ = પારસમણિ **પર્સ** = સ્પર્શ **રહે** = રહે **લોહ જાતિ** = લોખંડની જાત **કહે** = કહે
કોણ = કોણ **પારસ** = પારસમણિ **નામ વિજાતિ** = વિરુદ્ધ જાતિનું નામ, ભિન્ન જાતિનું નામ
દોહી કામદુર્ગા = પ્રત્યેક કામના પૂરી કરનારી દેવોની ગાય **ભૂખ નવ ભાગી** = ભૂખ જો ન ભાગે

તો લજે નામ = નામ બદનામ થાય કામ કરે = કામના કરે પદ = પદવી પાગી = પ્રમાણયુક્ત, પ્રમાણે.

અનુવાદ

પારસનો સ્પર્શ થવા છતાં જો લોખંડ જ રહે તો તે પારસ નામનો કોઈ વિજાતી પદાર્થ છે. માટે તેને પારસ કોણ કહે ? પ્રત્યેક મનવાંછિત ઈચ્છા પરિપૂર્ણ કરનારી કામધેનુ ગાય હોવા છતાં મનવાંછિત ભૂખ (કામના) ન સંતોષે (ભાગે) તો પદવી પ્રમાણે કાર્ય ન થતાં તેનું નામ લાજે છે.

ભાવાર્થ

લોખંડને પારસનો સ્પર્શ થાય, પરંતુ લોખંડ સુવર્ણ ન થાય અને લોખંડ જ રહે તો તે પારસ નામધારી અન્ય કોઈ વસ્તુ છે, પણ સાચો પારસ ન કહેવાય. તે પ્રમાણે કોઈ જીવ ગુરુનો સંગ કરે અને તેના મનોરથ પૂર્ણ ના થાય તો પછી તેમને કોણ સમર્થ ગુરુ કહે ? કોઈ મનુષ્ય દેવોની કામદુર્ગા અર્થાત્ કામધેનુ પાસે આવીને કોઈ કામના કરે અને તે પૂર્ણ ન થાય તો તે સાચી કામધેનુ નથી. તેમ કોઈ જીવ સમર્થ ગુરુના ચરણની સેવા કરે અને તે દુઃખી રહે તો તે સમર્થ ગુરુનું નામ લાજે છે. એટલે કે પદવી પ્રમાણે કાર્ય સિદ્ધ ન થતાં તેમનું નામ લજવાય.

ચિંતામણિ ગ્રહી ઈચ્છા ફળ આપે, રહે ન દારિદ્ર દુઃખ સર્વે કાપે. ૧ ૧ ૨
એથી અધિક પરમગુરુ આપે, મળ્યા જેને તેને ન દુઃખ અદ્યાપે. ૧ ૧ ૩

શબ્દાર્થ

ચિંતામણિ = ચિંતામણિ ગ્રહી = હાથમાં પકડીને ઈચ્છા = મનવાંછિત, આશા
ફળ = ફળ, પરિણામ આપે = આપે રહે ન = ન રહે દારિદ્ર = ગરીબાઈ દુઃખ = દુઃખ
સર્વે કાપે = બધાં ય દૂર થઈ જાય એથી અધિક = તેનાથી પણ અધિક

પરમગુરુ આપે = પરમગુરુ આપે છે મળ્યા = મળ્યા જેને = જેને તેને = તેને ન = નહીં
દુઃખ = દુઃખ અઘાપે = આજ પર્યત.

અનુવાદ

હાથમાં ગ્રહણ કરવાથી ચિંતામણિ મનવાંછિત ફળ આપે છે. આથી ગરીબાઈ ન રહેતાં બધાં દુઃખ દૂર થાય છે. આવા ચિંતામણિ કરતાં પણ અધિક ફળ પરમગુરુ આપે છે. એવા પરમગુરુ જેને મળ્યા છે તેને આજ પર્યત કોઈ દુઃખ રહેતું નથી.

ભાવાર્થ

જે કોઈ માનવ પોતાના હાથમાં ચિંતામણિ પકડીને ચિંતવન કરે તેને ઈચ્છા અનુસાર ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેના સર્વ ભૌતિક પદાર્થ દૂર થતાં ભૌતિક દૃષ્ટિએ તે ગરીબ રહેતો નથી. આ ભૌતિક પદાર્થ વધુમાં વધુ એક જન્મ સુધી જ સુખ આપે છે, જ્યારે પરમગુરુની કૃપાથી મોક્ષરૂપી અમરપદ મળે છે; જે અખંડ હોઈ ક્યારેય ખંડિત થતું નથી. એવા પરમગુરુ જેને મળ્યા છે તેવા અધિકારી અંશને જીવન પર્યત કોઈપણ પ્રકારનું દુઃખ રહેતું નથી.

પામે દુઃખ દાસ બટ્ટો બહુ બેસે, ગ્રહી બાંચ બ્રદ પાળો ગુરુ યેસે. ૧૧૪
જોશો અપરાધ મારા મન ધારી, છુટુ ન કબુ કર્મ દોષ અપારી. ૧૧૫

શબ્દાર્થ

પામે = પામે, મેળવે દુઃખ = દુઃખ દાસ = સેવક બટ્ટો = લાંછન, આબરૂને હાનિ પહોંચવી બહુ બેસે = વધારે લાગશે ગ્રહી બાંચ = બાંચ પકડીને બ્રદ = બિરુદ, નિયમ પાળો = પાળો ગુરુ = ગુરુ યેસે = એવું જોશો = જોશો તો અપરાધ = ગુના મારા = મારા મન ધારી = મનમાં ધારણ કરીને છુટુ ન = છૂટી ન શકુ કબુ = ક્યારેય કર્મ = કર્મોનાં બંધનથી દોષ = ભૂલો અપારી = અપાર.

અનુવાદ

જો દાસ દુઃખી રહે છે તો તેનું લાંછન આપને જ લાગશે માટે મારો હાથ પકડીને ભવપાર કરવાના આપના બિરુદને નિભાવો ! જો આપ મારા અપરાધ મનમાં ધારણ કરીને જોશો, તો હું ક્યારેય મારા અપાર કર્મ દોષમાંથી છૂટી શકીશ નહીં.

ભાવાર્થ

શરણમાં આવનારનો ઉદ્ધાર કરવો તે પરમગુરુનું બિરુદ છે. માટે પરમગુરુને વિનંતી કરવાની કે, “મને ભવસાગરમાં ડૂબતો બચાવવા મારો હાથ પકડો. અર્થાત્ આપ મારા ઉપર કૃપા કરો. આપના શરણે આવ્યા બાદ પણ જો હું દુઃખી રહીશ તો સંસારમાં આપની બદનામી થશે. આમ તો મારા કર્મ દોષ અપાર છે, જેને આપ ધ્યાનમાં લેશો તો હું કદી પણ છૂટી શકીશ નહીં.

ખૂની ખૂનકા ગુના દેતાં ન પાર, કરો બક્ષિસ ગુરુ શરણ તુમાર. ૧૧૬
લજે શરણો જો ઉગારો ન મોઈ, અપત્ય અનિન દાસ ગુરુ તોઈ. ૧૧૭

શબ્દાર્થ

ખૂની = ખૂન કરનાર **ખૂનકા** = ખૂન કરવા અંગેના **ગુના** = ગુનો, અપરાધ
દેતાં = આપતાં **ન પાર** = પાર પમાય નહીં, અંત આવે નહીં, નિવેડો આવે નહીં
કરો = કરો **બક્ષિસ** = માફ **ગુરુ** = ગુરુ **શરણ** = શરણુ **તુમાર** = તમારુ
લજે = લાજે **શરણો** = શરણુ, આશ્રય **જો** = જો **ઉગારો ન મોઈ** = મને ના ઉગારો તો
અપત્ય = અભુધ, બાળક **અનિન** = નમ્રતા **દાસ** = સેવક **ગુરુ** = ગુરુ **તોઈ** = તમારો.

અનુવાદ

ખૂનીને જો ખૂનના ગુનાનો દંડ (શિક્ષા) આપવામાં આવે તો કોઈ નિવેડો આવે નહીં. હે ગુરુદેવ ! હું આપના શરણમાં આવ્યો છું. આપ મારા ગુના બક્ષિસ (માફ) કરો. હું અભુધ બાળક અને તમારો અનિનદાસ

છું. જો મને ઉગારશો નહીં તો આપનું શરણું લજવાશે.

ભાવાર્થ

માણસ કોઈનું ખૂન કરે તો તેના ગુના મુજબ ખૂનીને મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કારાવાસની સજા કરવામાં આવે તો ગુનાનો અંત આવતો નથી, ઊલટાનું તેના મનમાં વેર વૃત્તિ પ્રબળ બને છે, પરંતુ જો ખૂનીના ગુના માફ કરવામાં આવે તો તે બચી શકે છે. તેવી જ રીતે દુષ્કર્મોની શિક્ષા કરવાથી જન્મ-મરણની સજા મળે અને અંશનો ઉદ્ધાર ન થાય. જો પરમગુરુ પોતાના શરણમાં લઈ, અંશના ગુના માફ કરે તો જ તેને જન્મ-મરણની સજામાંથી મુક્તિ મળે. શ્રી નારણદાસ મહારાજ એટલા માટે પરમગુરુને વિનંતી કરે છે કે “હું આપનો શરણાગત અબુધ બાળક છું અને આપનો વિનમ્ર સેવક છું, જેથી અવશ્ય ઉગારી લો. જો મને નહીં ઉગારો તો તમારું શરણું લાજશે.”

કરું શું સ્તુતિ મુગો મુખ વાયે, આઈ ગુરુ શરણ પડ્યો દલ સાયે. ૧૧૮
દેખું ન તુમ સમ ઓર ન કોઈ, નાવ વાયસ વૃત્તિ મમ જોઈ. ૧૧૯

શબ્દાર્થ

કરું શું = શું કરું સ્તુતિ = પ્રાર્થના મુગો = અવાચક, મૂંગો મુખ = મ્હોંથી વાયે = વાણી આઈ = આવીને ગુરુ = ગુરુ શરણ = શરણ પડ્યો = પડ્યો દલ = હૃદય સાયે = સાચા દેખું ન = ન દેખુ તુમ સમ = તમારા જેવા સરખા ઓર = બીજા ન કોઈ = કોઈ જ નથી નાવ = હોડી, નાવ વાયસ = કાગડો વૃત્તિ = વૃત્તિ, મનની ઈચ્છા, સ્થિતિ મમ = મારી જોઈ = જોઈને.

અનુવાદ

હું આપની સ્તુતિ શું કરું ? કારણકે મુખથી તો હું મૂંગો છું, પરંતુ હું હૃદયના સાચા ભાવથી આપના શરણે આવ્યો છું. નાવ ઉપર બેઠેલા કાગની જેમ મારી સ્થિતિ જોતાં તમારા સિવાય બીજું કોઈ જ નથી.

ભાવાર્થ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ પરમગુરુને વિનમ્ર ભાવે પ્રાર્થના કરતાં કહે છે કે “જેમ કોઈ મૂંગો, વાણી બોલવા અસમર્થ હોય છે. તેમ હું જ્ઞાન પક્ષે અબુધ છું. પરિણામે આપની સ્તુતિ કરવાની સમજ કે શબ્દો મારી પાસે નથી. હું સાચા ભાવથી આપને શરણે આવ્યો છું.” સમુદ્રમાં નાવના શઢ ઉપર બેઠેલા કાગડા માટે નાવ સિવાય બીજો કોઈ આધાર નથી. કારણ કે તે જાતે લાંબા અંતરે ઉડીને કિનારે જઈ શકે તેમ નથી. તેજ રીતે માનવીને સંસાર સાગરથી પાર ઉતારનાર વિશ્વમાં પરમગુરુ સિવાય અન્ય કોઈ જ નથી.

ઠોર ઠરન અવર ન આશ, જાવુ જ્યાં ત્યાં બંધન કે પાસ. ૧ ૨૦
પાસ છોડાવો સામ્રથ સ્વામી, શ્રીમત્ કુવેર ગુરુકુ નમામિ. ૧ ૨ ૧

શબ્દાર્થ

ઠોર ઠરન = ઠરીને, સ્થિર થવાનું, ઠરવાનું ઠામ, ઠેકાણું **અવર** = બીજું **ન** = નહીં **આશ** = ઈચ્છા **જાવુ જ્યાં ત્યાં** = જ્યાં જાવુ ત્યાં **બંધન કે પાસ** = બંધનોની જાળ **પાસ** = બંધન **છોડાવો** = દૂર કરો **સામ્રથ** = સમર્થ **સ્વામી** = સ્વામી **શ્રીમત્** = શ્રેષ્ઠ મતવાળા **કુવેર** = કુવેરસ્વામી **ગુરુકુ** = ગુરુને **નમામિ** = નમસ્કાર કરું છું.

અનુવાદ

જ્યાં જાઉં છું ત્યાં બંધનની જાળ છે. કોઈ ઠેકાણે ઠરીને સ્થિર થવાની બીજી આશા દેખાતી નથી. હે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી ! “હું આપને વંદન કરીને કહું છું કે આપ સમર્થ હોઈ મને બંધનમાંથી છોડાવો.”

ભાવાર્થ

જ્યાં જુઓ ત્યાં જીવને કર્મ બંધનમાં નાખનાર માયાનો ફંદ ફેલાયેલો છે. અંશને સ્થિર થઈને રહેવાય તેવું સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં કોઈ ઠામ નથી. અંશ સ્થૂળ દેહ થકી તો પ્રગટ ક્રિયાવાળા સુકૃત-દુષ્કૃત

કર્્યા કરે છે. સૂક્ષ્મદેહે મનવાંછિત સુકૃત દુષ્કૃત કરે છે. કારણદેહે અહંકાર ધરેલાં સુકૃત-દુષ્કૃત કરે છે અને મહાકારણદેહે સુવૃત્તિ કે કુવૃત્તિએ સુકૃત-દુષ્કૃત કરતો હોય છે. આવાં સુકૃત-દુષ્કૃતનાં ફળ ચાર દેહ પહોંચતા સુધી ભોગવવાં પડતાં હોય છે અને દેહની અવધિકાળના આધારે જન્મ-મરણનું બંધન અંશને રહે છે. છેલ્લે પરમકારણ દેહમાં તો અંશ નિરંજનરૂપ નૂર ભૂમિકાને વિષે ઘણાં કાળ સુધી સુખનો સમૂહ ભોગવે છે. જ્યારે નિરંજન સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને લીન પામે ત્યારે નિજકર્તાની અંશવૃત્તિનો વેગ પણ લીન પામે છે. ત્યારે બ્રહ્માંડમાં રહેલા બધા જ અંશો મહા કલ્પના અંતકાળ સુધી પોતપોતાનાં સુકૃત-દુષ્કૃત ભોગવીને નિર્મળ થઈ મૂળ કૈવલધામમાં પાછા જઈ શકે.

અત્યારે જો અંશ પરમગુરુની કૃપાથી નિજકર્તાના કૈવલધામને પામે તો તેને મહાપ્રલય કાળ સુધી કર્તાના સાનિધ્યમાં રહેવાનું પરમ સુખ મળે છે. મહાકાળના અંતે કૈવલ કર્તા જ્યારે પોતાની છેલ્લી કર્તાઅંશવૃત્તિને પોતાનામાં સમાવી દે ત્યારે તો બ્રહ્માંડના બધા જ અંશો જે પરમકારણદેહ ભોગવીને કૈવલધામ ગયેલ અને પરમગુરુ કૃપાથી કૈવલધામમાં ગયેલા શુદ્ધ અણિઅગ્ર અંકુરિત અંશો મળી બધા જ સર્જનહારની અંશવૃત્તિમાં ભળી જતા હોવાથી માત્ર એક અખંડાકાર અદ્વૈત કૈવલ પુરુષ જ રહે છે. આવા જન્મ મરણનાં બંધનયુક્ત જગતમાંથી અંશને છોડાવવાનું સામર્થ્ય માત્ર ને માત્ર પરમગુરુ પાસે જ છે. પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ એટલા માટે જ પરમગુરુને વંદન કરીને સ્તુતિ (પ્રાર્થના) કરે છે. “હે સામ્રથ સ્વામી ! મને બંધનમાંથી મુક્ત કરો.”

નમામિ જગતગુરુ જગ ઈશ, લહે મહિમા તેના ગુરુ ધીશ. ૧ ૨ ૨
શ્રીમત્ કુવેર ગુરુ ચકવર્તી, જ્ઞાન અમલ જુવે કોઈ નર્તી. ૧ ૨ ૩

શબ્દાર્થ

નમામિ = નમસ્કાર કરું છું **જગતગુરુ** = જગતના ગુરુ **જગ ઈશ** = જગતના ઈશ
લહે = જાણે **મહિમા** = યશ, પ્રતાપ **તેના** = તેના **ગુરુ** = ગુરુ **ધીશ** = અધિપતિ
શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા **કુવેર** = કુવેરસ્વામી **ગુરુ** = ગુરુ **ચક્રવર્તી** = ચક્રવર્તી ગુરુ
જ્ઞાન = જ્ઞાન, સમજ **અમલ** = અમલ **જુવે** = જુવે **કોઈ** = કોઈ **નર્તિ** = નિવેડો, નિર્ણય.

અનુવાદ

હે, જગતગુરુ, જગતના સ્વામી ! હું આપને નમસ્કાર કરુ છું. જે મહિમા જાણે તેના આપ અધિપતિ ગુરુ છો. જ્ઞાનના અમલથી નિર્ણય કરીને કોઈ જુવે તેજ જાણે કે શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી ચક્રવર્તી ગુરુ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ જગતના ઈશ રૂપ જગત ગુરુ છે. પરમગુરુના જ્ઞાનનો મહિમા જે જાણે અને સકર્તા સિદ્ધાંતને સમજે, તેને જ ખબર પડે કે ગુરુઓમાં શ્રેષ્ઠ પરમગુરુ છે. પરમગુરુનું જ્ઞાન સગુણ અને નિર્ગુણ પદોથી પરે રહેલા પરમપદને દર્શાવે છે. તેથી પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે જ્ઞાન પક્ષે નિહાળતાં સાબિત થાય છે કે વિશ્વમાં અંશ-અંશીપદનું જ્ઞાન એ જ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે અને તેના દાતા શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી ચક્રવર્તી ગુરુ છે.

અમલ મોટો જે પામે અધિકારી, તેની પ્રભુતા સબકુ લગે પ્યારી. ૧૨૪
ગુરુ શિરછત્ર બિરાજે જેને, દમે કેમ કાળ માયા જગ તેને. ૧૨૫

શબ્દાર્થ

અમલ = સત્તા **મોટો** = વિશાળ **જે પામે** = જે મેળવે છે, ધારણ કરે છે
અધિકારી = વડો, સુબો **તેની** = તેની **પ્રભુતા** = ઐશ્વર્ય **સબકુ** = બધાયને
લગે પ્યારી = પ્યારું લાગે છે. **ગુરુ શિરછત્ર** = શિર છત્ર સમા ગુરુ
બિરાજે = બિરાજમાન હોય, બેઠા હોય **જેને** = જેને **દમે** = પીડા કરે **કેમ** = શા માટે?,
કેવી રીત? **કાળ** = કાળ પુરુષ **માયા** = પ્રકૃતિ **જગ** = જગતમાં **તેને** = તેને.

અનુવાદ

જે અધિકારી મોટો અમલ પ્રાપ્ત કરે તેની પ્રભુતા બધાને પ્યારી લાગે છે. તેમ, જેના શિર ઉપર ગુરુ છત્રરૂપે બિરાજમાન છે, તેને જગતમાં કાળ માયા કેવી રીતે પીડા આપી શકે ?

ભાવાર્થ

સામાન્ય માણસ જો મોટો અમલદાર કે પ્રધાન બને તો તેના અમલના અધિકારને લીધે બધા તેને માન આપે છે. તેનો આદર કરવાનું બધાને ગમે છે. પ્રજાને હેરાનગતિ કરવાવાળા દુષ્ટો આવા અમલદારથી દૂર રહે છે. તેવી જ રીતે જેના માથા ઉપર પરમગુરુનું શિર છત્ર, (બાનું) હોય તેવા અધિકારી શિષ્યનો સંસાર આદર કરે છે અને જગતમાં કાળ, માયા કે જગતના અન્ય અનિષ્ઠ તત્વો પીડા ન આપતાં તેનાથી દૂર રહે છે.

પીડે ન પિત્રુ યક્ષ દાનવ દેવ, સાયો પરમગુરુ સાથે અહંમેવ. ૧૨૬
રાજા રંક ભૂત પિશાય સમેત, નવ ગ્રહ આઘ પનોતિ સહેત. ૧૨૭

શબ્દાર્થ

પીડે = પીડા કરે ન = નહીં પિત્રુ = પિતૃઓ યક્ષ = એક દેવ યોનિ, કુબેરનો અનુચર દાનવ = અસુર દેવ = દેવો સાયો = સાયો પરમગુરુ = પરમગુરુ સાથે = સંગાથે અહંમેવ = દૃઢ વિશ્વાસ રાજા = રાજ્યનો અધિપતિ રંક = ગરીબ ભૂત = ભૂત, પ્રેત પિશાય = અવગતિયો જીવ સમેત = સહિતની, તેની સાથે નવ ગ્રહ = નવ ગ્રહો આઘ = આદિ પનોતિ = શનિની દશા સહેત = સહિત, સાથે.

અનુવાદ

પરમગુરુ પ્રત્યે સાયો અને દૃઢ વિશ્વાસ રાખનાર ને પિતૃઓ, દેવો, દાનવો કે યક્ષ તેમજ રાજા, રંક, ભૂત, પિશાય કે નવ ગ્રહોની આઘ લઈ પનોતી સહિત કોઈ પીડા આપતાં નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ પ્રત્યે સાચો અને દૃઢ વિશ્વાસ રાખનાર શરણાંગતને અવગત પિતૃઓ, દેવો, દાનવો કે યક્ષ પીડા આપી શકતા નથી. તેમજ રાજા, રંક, ભૂત, પિશાચ કે પનોતીના માલિક શનિ સહિત નવ ગ્રહો પણ નડતા નથી.

ગુરુ રિઝમાં સુખ સંપત્તિ સર્વ, વિમુખી વિરોધી પામે ટળે ગર્વ. ૧૨૮
જેનુ મદસુદન નામ કહાવે, ચઢ્યો મદ એકુ ન ગુરુ રહાવે. ૧૨૯

શબ્દાર્થ

ગુરુ = પરમગુરુ રિઝમાં = કૃપા મેળવવી સુખ = સુખ સંપત્તિ = સંપત્તિ, ધન સર્વ = તમામ વિમુખી = પ્રતિકૂળ વિરોધી = વિરોધી, શત્રુ પામે = પ્રાપ્ત કરે ટળે = દૂર થાય ગર્વ = અભિમાન જેનુ = જેમનું મદસુદન = ગર્વમાંથી મુક્ત કરે, ગર્વ ઉતારે નામ કહાવે = નામ કહેવાય છે ચઢ્યો = ચઢ્યો મદ = ગર્વ એકુ = કોઈ પણ પ્રકારનો, એક પણ ન = નહીં ગુરુ = પરમગુરુ રહાવે = રહેવા દે.

અનુવાદ

પરમગુરુની કૃપામાં સર્વ પ્રકારનું સુખ અને સંપત્તિ સમાયેલ છે, તેનાથી વિમુખી તથા વિરોધીઓનું અભિમાન ટળે છે, જેમનું મદસુદન, નામ કહેવાય તેવા ગુરુ માનવીમાં ચઢેલા એકપણ મદ રહેવા દેતા નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુની કૃપામાં સર્વ પ્રકારનું સુખ અને સંપત્તિ સમાયેલી છે, તે જોઈને વિમુખી અને શત્રુઓનાં અભિમાન ઓગળી જાય છે. સ્વાભાવિક રીતે મનુષ્યને નશ્વર વસ્તુનો જ ગર્વ હોય છે; જેમ કે સત્તા, સંપત્તિ, રૂપ, વિદ્યા (શિક્ષણ), પરિવાર વગેરેનું અભિમાન થતું હોય છે.

પરમગુરુના જ્ઞાનથી નાશવંત વસ્તુઓનો મોહ છૂટે છે અને મોહ

છૂટતાં અભિમાનની વૃત્તિ નાશ પામે છે. પરમગુરુ મદસૂદનના નામે ઓળખાતા હોઈ દરેક પ્રકારના મિથ્યા અભિમાનને સમજ દ્વારા દૂર કરી સમર્પિત શિષ્યમાં એક પણ પ્રકારનો મદ રહેવા દેતા નથી.

ગુરુ સામ્રથ શ્રીમત્ કુવેર, નારણદાસ લહો એ નવેર. ૧૩૦
જોયું નર્ણો કરી આ જુગ માંહી, ગુરુ બિના સત્ પદારથ નાંહી. ૧૩૧

શબ્દાર્થ

ગુરુ = પરમગુરુ સામ્રથ = સમર્થ શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતનું પ્રતિપાદન (સ્થાપન)
કરનાર કુવેર = કુવેરસ્વામી નારણદાસ = પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ
લહો = જાણ્યુ, અનુભવ્યું એ = તે નવેર = નરવેદ, વૈરાગ જોયું = દેખ્યું નર્ણો કરી = નિર્ણય કરીને
આ = આ જુગ = જગત માંહી = માં, ની અંદર ગુરુ = પરમગુરુ બિના = સિવાય
સત્ = સત્ય પદારથ = પદાર્થ, વસ્તુ નાંહી = નથી.

અનુવાદ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજે વૈરાગના બળે જાણ્યું કે પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી સમર્થ ગુરુ છે. વળી નિર્ણય કરી ને જોયું કે આ જગતમાં ગુરુ સિવાય સત્ય વસ્તુ નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પટ્ટશિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજે પોતાના વૈરાગના બળે અનુભવ્યું કે ચારે પ્રકારના ગુરુમાં જ્ઞાનપક્ષે જોતાં સર્વ શ્રેષ્ઠ અને મોક્ષ આપવા માટે સમર્થ ગુરુ હોય તો તે માત્ર પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર જ છે. વળી નિર્ણય કરીને જોયું કે જગતમાં ધર્મ ક્ષેત્રે ગુરુનું પદ મહાન છે. અને ગુરુપદ ધારણ કર્યા વગર માનવીને સત્ય વસ્તુ રૂપ સાર પ્રાપ્ત થતો નથી. માટે જગતમાં ગુરુના શરણ સિવાય કોઈ વસ્તુ સાચી નથી.

એવું સત્ય જાણે માણે સુખ માતુ, ગમે ન તેને વિષયાનંદ નાતુ. ૧૩૨
સાચો સંબંધ ગુરુ શુદ્ધ જોડે, કરે જગ આડ્ય તેનું મન મોડે. ૧૩૩

શબ્દાર્થ

એવું = એવું સત્ય = સાચું જાણે = જાણવું માણે = માણવું, અનુભવવું સુખ = સુખ માતુ = ભરપૂર, અનહદ ગમે ન = ન ગમતું તેને = તેને વિષયાનંદ = વિષય વાસનાનો આનંદ નાતુ = નાતો, (સંબંધ) સાચો = સાચો સંબંધ = જોડાણ ગુરુ = પરમગુરુ શુદ્ધ = પવિત્ર જોડે = જોડાણ કરે કરે = કરે જગ = જગત આડ્ય = અડચણ, રુકાવટ, અવરોધ તેનું = તેમનું, તેમાંથી મન = મન અંતઃકરણ મોડે = મોડવું, વાળે, દિશા બદલવી.

અનુવાદ

એવું સત્ય જે સમજે, તે જ અનહદ સુખનો અનુભવ કરે પછી તેને વિષયાનંદનો સંબંધ ગમતો નથી. પરમગુરુ સાચો સંબંધ જોડી આપે છે અને જગતમાં અવરોધ પેદા કરે તેમાંથી મનને વાળે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુનું બાનું (ગુરુપદ) ધારણ કરવાથી માનવીને સમજાય છે કે નાશવંત શરીરમાં સત્ય સારરૂપ વિત્ત રૂપે માત્ર ચૈતન અંશ રહેલો છે અને તેના કલ્યાણ માટે માત્ર પરમગુરુનું શરણ અનિવાર્ય છે. એવું સત્ય જે સમજે છે તે પરમગુરુના ચરણમાં સદાને માટે વૃત્તિ જોડીને અનહદ શ્રેષ્ઠ સુખ માણે છે. નિજાનંદથી તૃપ્ત થયેલ વૈરાગીને સંસારના વિષયો પ્રત્યેનો સંબંધ બિલકુલ ગમતો નથી. કારણ કે વિષયાનંદ, નિજાનંદ આગળ ફિક્કો લાગે છે. પરમગુરુ અંશનો સાચો અને શુદ્ધ સંબંધ અંશી સાથે જોડે છે, પરંતુ આ જોડાણમાં વચ્ચે અવરોધરૂપ બનતા વિષયોમાં મન ફસાવા જાય તો પરમગુરુ કૈવલ જ્ઞાનના ઉપદેશથી સજાગ કરીને તેને પાછું વાળે છે.

એવો શૂરવીર ડગે કેમ દેખી, શ્રીમત્ કુવેર શરણ લીયો પેખી. ૧૩૪
ડરે કેમ કેસરી બાલ કરાળ, ભાગે જૂથ કુંજર મહા વિકરાળ. ૧૩૫

શબ્દાર્થ

એવો = એવો **શૂરવીર** = બહાદુર **ડગે** = વિચલિત થવું **કેમ** = શાથી, શા માટે
દેખી = જોઈને **શ્રીમત્** = શ્રેષ્ઠ મતનું પ્રતિપાદન (સ્થાપન) **કુવેર** = કુવેરસ્વામીનું
શરણ = શરણું **લીયો** = લીધું **પેખી** = ઓળખી, જાણી **ડરે** = ડરવું **કેમ** = શા માટે
કેસરી બાલ = સિંહનું બચ્ચું **કરાળ** = ત્રાડ, ગર્જના **ભાગે** = ભાગવું, ભાગી જવું, નાસી જવું
જૂથ = ટોળું **કુંજર** = હાથી **મહા** = મોટું, વિશાળ **વિકરાળ** = ભયંકર.

અનુવાદ

શ્રીમત્ કુબેરસ્વામીને ઓળખીને શરણે આવેલા સમર્પિત બહાદુર, વિષયો જોઈને શા માટે ડગે ? સિંહનો બાળ શા માટે કોઈનાથી ડરે ? તેની ભયાનક ત્રાડથી મદોન્મત હાથીઓનું ટોળું પણ ડરીને ભાગે છે.

ભાવાર્થ

જે માનવોએ પરમગુરુનું શરણું સ્વીકાર્યું છે અને તેમની સામર્થતાને જ્ઞાન થકી સમજીને સમર્પિત થયા છે તેઓ સિંહબાળની જેમ બહાદુર થઈ જાય છે. જેથી સંસારના વિષય વાસના રૂપી કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ અને અભિમાન જેવા શત્રુઓથી ડગ્યા સિવાય સામનો કરી શકે છે. જેમ જંગલમાં સિંહના બચ્ચાની ત્રાડથી હાથીઓનું ટોળું પણ ભાગી જાય છે. તેમ પરમગુરુના સમર્પિત બહાદુર શિષ્યને જોઈને વિષયવાસના રૂપી દુર્ગુણો ભાગી જાય છે.

પોખે પરતાપ ગુરુ જેહી વિત્ત, રહે નઘરો જગમાં નિરવિત્ત. ૧૩૬
ધરે શણગાર કન્યા જે કુંવારી, શોભા સુખ નહિ બિનું ભરથારી. ૧૩૭

શબ્દાર્થ

પોખે = પોંખે, સિંચવું **પરતાપ** = પ્રભાવ, તેજ **ગુરુ** = ગુરુ **જેહી** = જે **વિત્ત**

= સાર, શક્તિ રહે = રહેવું નધરો = નૂગરો (ગુરુ કર્યા વિનાનો) જગમાં = જગતમાં
 નિરવિત્ત = વિત્ત વગરનો, સત્ત્વ કે શક્તિ સિવાયનો ધરે = ધારણ કરે
 શણગાર = સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીનાં આભૂષણો કન્યા જે કુંવારી = જે કુંવારી કન્યા
 (અપરણિત છોકરી) શોભા = સુંદરતા સુખ નહીં = સુખ મળે નહીં બિનું = વગર, સિવાય
 ભરથારી = ભરથાર, પતિ, ધણી.

અનુવાદ

ગુરુના પ્રતાપથી શિષ્યમાં જ્ઞાનરૂપી વિત્તનું સિંચન થાય છે, પરંતુ નૂગરો જગતમાં જ્ઞાન વગરનો નિરવિત્ત રહે છે. જેમકે કુંવારી કન્યા શણગાર ધારણ કરે, પરંતુ તે શોભા પતિ વગર સુખ આપતી નથી.

ભાવાર્થ

ગુરુના મુખ દ્વારા નીકળેલાં વચનો મંત્ર છે, તેવો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને રહેલા ગુરુમુખી શિષ્યના હૃદયમાં ગુરુદેવ પોતાના સામર્થ્યથી ગતિરૂપ જ્ઞાનનું સિંચન કરે છે, પરંતુ જે ગુરુ વિનાના નૂગરા મનુષ્યો છે, તેઓ જગતમાં ગુરુના જ્ઞાન સિવાય અજ્ઞાની રહે છે.

કુંવારી કન્યા જે સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીના આભૂષણોનો શણગાર ધારણ કરે પરંતુ તે શોભા પતિનું સુખ આપતું નથી. તેમ નૂગરા જીવો કુંવારી કન્યાની જેમ અનેક પ્રકારનું બાહ્ય આચરણ, સેવન, ભેષ-ટેકને લગતાં ચિહ્નો ધારણ કરે પણ સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રીની જેમ સમર્થ ગુરુપદનું શરણું (બાનું) સ્વીકારી પતિ રૂપ કર્તાની ઓળખ ન કરે ત્યાં સુધી આભૂષણ રૂપે કરાતી ભક્તિ સાચા પતિનું સુખ આપતી નથી.

ક્રિયા ઉદ્દે અંશ પતિ તેહી જાણો, મિલે તેહી લક્ષ તે ગુરુ પરમાણો. ૧૩૮
 ગુરુ તે કર્તામાં નહિ ફેરફારી, શ્રીમત્ કુવેર કી જયૌ બલિહારી. ૧૩૯

શબ્દાર્થ

ક્રિયા = કર્યા ઉદ્દે = ઉત્પન્ન અંશ = અંશ પતિ = સર્જનહાર તેહી = તે જાણો =

સમજો, ઓળખો **મિલે તેહી** = મળે તેવો, તેમને મળવાનો **લક્ષ** = ધ્યેય **તે** = તેવા **ગુરુ** = ગુરુ **પરમાણો** = જાણો, પ્રમાણયુક્ત **ગુરુ** = ગુરુ **તે** = ને **કર્તામાં** = સર્જનહારમાં, જગત કર્તામાં **નહીં** = નથી **ફેરફારી** = ફેરફાર, તફાવત (પરિવર્તન) **શ્રીમત્** = શ્રેષ્ઠ મત **કુવેર** = કુવેરસ્વામીની **જયૌ બલિહારી** = વારી જવું, ખૂબી, વાહ વાહ.

અનુવાદ

અંશોને જેમણે ઉત્પન્ન કર્યા છે, તે જ સાચા પતિ છે તેમ જાણો. તે પતિને મળવાનો લક્ષ જેમના દ્વારા પ્રાપ્ત થાય તેજ સાચા ગુરુનું પ્રમાણ છે. ગુરુ અને કર્તામાં કોઈ જ ભેદ (ફેરફાર) નથી. એવા શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીના શરણમાં હું વારી જાઉં છું.

ભાવાર્થ

અખિલ બ્રહ્માંડમાં સામાન્ય, વિશેષ અને પરમવિશેષ એમ ત્રણ પ્રકારના અંશોને જેણે ઉત્પન્ન કર્યા છે, તે જ સાચા માલિક છે તેવું જાણવું. એવા કર્તાને મળવાનો સાચો લક્ષ જે આપે તે જ પરમગુરુનું પ્રમાણ છે. પરમગુરુ નિજ આપનપુ સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપ ઓળખાવીને અંશ-અંશીનો લક્ષ આપી અંશને સર્જનહાર સાથે મેળાપ કરાવી આપે છે. પરમગુરુ અને કૈવલ કર્તા બંને જાણ વૃત્તિ થકી અલંગ-સલંગ છે તેથી પરમગુરુના ચરણોમાં સમર્પિત કરેલી ભક્તિ સર્જનહારને પહોંચતી હોવાથી સમર્પિત ભક્તને પરમગુરુ અને કૈવલકર્તામાં કોઈ ભેદ જણાતો નથી.

નારણદાસ ચરણ ચિત્ત લાગું, ઈચ્છા પદરજ ભક્તિ પદ માગું. ૧૪૦

શબ્દાર્થ

નારણદાસ = પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ **ચરણ** = ચરણોમાં **ચિત્ત** = ચિત્ત **લાગું** = લગાડું, ચોંટાડું **ઈચ્છા** = આશા **પદરજ** = ચરણોની ધૂળ, પદ રજ **ભક્તિ પદ** = ભક્તિ કરવાનું પદ, સ્થાન **માગું** = માગું છું, યાચના કરું છું.

અનુવાદ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે આપના ચરણમાં ચિત્ત પરોવીને ચરણની રજ અને ભક્તિનું પદ માગું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજનું ચિત્ત સદાય પરમગુરુના ચરણકમળમાં જ પરોવાયેલું રહે છે. તેમની ઈચ્છા માત્ર ચરણની રજ અને ભક્તિ કરવાનો અધિકાર મળે તેવી યાચના કરે છે.

ગુરુ મહિમા સાખી

મહેર કરી મોઈ દીજીયે, સેવા સમરણ ધ્યાન;
યશ ગાવા અનુભવ ગતિ, કરુ પતિ પરમ અવિલાન. ૧૪૧

શબ્દાર્થ

મહેર = કૃપા, દયા કરી = કરીને મોઈ = મને દીજીયે = આપો સેવા = સેવા, પૂજા, ચાકરી, આરાધના સમરણ = સ્મરણ ધ્યાન = ચિંતન યશ = કીર્તિ, ગુણગાન ગાવા = કરવાની, ગાવાની અનુભવ = જાણવું, માણવું તે ગતિ = જ્ઞાન, સમજ કરુ = કરું પતિ = સ્વામીનું, સર્જનહારનું પરમ = શ્રેષ્ઠ અવિલાન = અવલોકન, ધ્યાન, સ્મરણ

અનુવાદ

કૃપા કરીને મને સેવા, સ્મરણ, ધ્યાન અને યશ ગાવાની અનુભવ ગતિ આપો, જેથી હું પરમપતિનું અવિલાન કરું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ પાસે જઈને શિષ્યે સેવાની માગણી કરવાની હોય છે. શિષ્યની ગુરુ પ્રત્યેના સાન્નિધ્યની શરૂઆત સેવાથી જ થાય છે. સેવામાં રત રહેનારને સ્મરણ સહજ થઈ જાય છે. સ્મરણ કરવાના અભ્યાસથી ધારણા અને ધ્યાન સુધી પહોંચી શકાય છે.

એટલા માટે પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ પ્રથમ સેવા, સ્મરણ અને ધ્યાનની માગણી કરીને સાથે સાથે પરમગુરુના યશ ગાવા, અનુભવની ગતિ માગે છે, જેથી આ પ્રમાણેની ગતિ પ્રાપ્ત થતાં આઠેય પહોર પરમપતિનું સ્મરણ કરી શકાય.

પરમગુરુ કે શરણ કી, મહિમા અપરંપાર;
શારદ શેષ ન કહી શકે, કેશો રહે ઈતબાર. ૧૪૨

શબ્દાર્થ

પરમગુરુ કે = પરમગુરુના શરણ કી = શરણની મહિમા = મહિમા, યશ, પ્રતાપ
 અપરંપાર = પારાવાર શારદ = શારદા, સરસ્વતી શેષ = શેષજી ન = ના કહી શકે = કહી
 શકે કેશો રહે = કેવી રીતે રહે ઈતબાર = વિશ્વાસ.

અનુવાદ

પરમગુરુના શરણનો મહિમા અપરંપાર છે. શારદા અને શેષજી પણ
 કહી શકે તેમ નથી તો વિશ્વાસ કેવી રીતે રહે ?

ભાવાર્થ

પરમગુરુના શરણની ગતિનો મહિમા અપરંપાર છે. પરમગુરુ
 શ્રીમત્ કરુણાસાગરના દિવ્યદેહનો મહિમા અવર્ણનીય હોઈ
 વાણીની દેવી સરસ્વતી અને સહસ્ત્ર ફેણધારી શેષનારાયણ પણ
 વર્ણન કરી શક્યાં નથી, તો પછી અન્યની શી ગણતરી ? અન્ય
 દ્વારા કરવામાં આવેલ વર્ણન પર કેવી રીતે વિશ્વાસ આવે ?

વારપાર જાકો નહિ, ગુણ ગતિ દધિ સમતોલ;
 ચીડિયા ચંચ ભરી રહી, સાગર સમ તુમ છોલ. ૧૪૩

શબ્દાર્થ

વારપાર = અનંત, પાર ન પામી શકાય તેવું જાકો = જેમના, તેમના
 નહીં = નહીં ગુણ = સદગુણ ગતિ = સમજ દધિ = સમુદ્ર સમતોલ = સરખું, સમાન, બરાબર
 ચીડિયા = પક્ષી, પંખી ચંચ = ચાંચ ભરી = ભરી રહી = રહી સાગર = સમુદ્ર સમ = સરખા
 તુમ = તમે છોલ = છોળ, સાગરનાં મોજા.

અનુવાદ

જેનો વારપાર નથી તેવી સમુદ્ર સમાન આપની ગુણ ગતિ છે. તમો
 સાગરના સમાન હોઈ, તેની છોળમાંથી ચકલીની ચાંચમાં સમાય તેટલી
 જ હું ગતિ લઈ શકું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરનો દિવ્યદેહ સોળ વિભૂતિ, નવબુદ્ધિ અને અઠાર સામુદ્રિક ચિત્તોયુક્ત હોવાથી તેમના ગુણોની ગતિ સાગર સમાન અગાધ છે. તેનો પાર પામી શકાય તેમ નથી. પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે જેમ પક્ષી તરસ ઈપાવવા (તૃપ્ત થવા) માટે સમુદ્રનાં ઉછળતાં મોજાનાં પાણીમાંથી ચાંચ ભરાય તેટલું પાણી પીતાં તૃપ્ત થઈ જાય છે. તેવી જ રીતે પરમગુરુની સાગર સમાન અગાધ ગતિના ભંડારમાંથી આપણે પક્ષીની માફક એકાદ બે બુંદ જેટલી ગતિ રૂપી કૃપા મેળવવાની આશા રાખવી જોઈએ.

દધિ સમ તુમ ગુરુ ગતિ, મમ મતિ અલ્પ અજાણ;
મહા પતિતકુ પાવન કરો, શ્રી ગુરુ પરમ સજાણ. ૧૪૪

શબ્દાર્થ

દધિ = સમુદ્ર સમ = સરખું તુમ = તમો, તમારી ગુરુ = ગુરુ ગતિ = સમજ, જ્ઞાન
મમ = મારી મતિ = બુદ્ધિ અલ્પ = થોડી અજાણ = અજ્ઞાત મહા = મહાન
પતિતકુ = પાપીને પાવન = પવિત્ર કરો = કરો શ્રી = શ્રીમત્ ગુરુ = પરમગુરુ
પરમ = ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ સજાણ = જાણ્યવાળા.

અનુવાદ

હે ગુરુદેવ ! તમારી જ્ઞાન ગતિ સમુદ્ર સમાન છે, જ્યારે મારી બુદ્ધિ અલ્પ અને અજાણ છે. હે પરમ સજાણ શ્રીમત્ પરમગુરુ ! મહા પાપીને પાવન કરો.

ભાવાર્થ

પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ અતિ દીનતાપૂર્વક પરમગુરુ પ્રત્યે અરજ કરે છે કે, આપની જ્ઞાન ગતિ સમુદ્ર સમાન અથાહ

અને અપાર છે. મારી મતિ આપની ગતિ આગળ અલ્પ અને અજાણ છે. આપ, પરમ સજાણજાણ ગતિવાળા હોવાથી મારા જેવા મહા પાપીને પાપ રહિત કરી પવિત્ર અને નિર્મળ બનાવો.

**સજાણ શરણ આવી પડ્યો, નારણદાસ અતિ દીન;
પ્રૌઢ પરમગુરુ જાણ કે, ગ્રહી શરણ રહ્યો લોલીન. ૧૪૫**

શબ્દાર્થ

સજાણ = જાણવાળા **શરણ** = ચરણમાં **આવી** = આવીને **પડ્યો** = પડવું **નારણદાસ** = પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ **અતિ** = ઘણું **દીન** = ગરીબ **પ્રૌઢ** = મોટા **પરમગુરુ** = પરમગુરુ **જાણ કે** = જાણીને **ગ્રહી** = ગ્રહણ કરી, પકડી **શરણ** = શરણમાં **રહ્યો** = રહ્યો **લોલીન** = તલ્લીન.

અનુવાદ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે “હું અતિ દીન છું, જ્યારે આપ સજાણ છો તેથી શરણમાં હું આવ્યો છું. પરમગુરુને પ્રૌઢ જાણીને જ શરણ ગ્રહી હું તલ્લીન રહ્યો છું.”

ભાવાર્થ

પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ પરમગુરુને વિનમ્રભાવથી વિનંતીપૂર્વક કહે છે કે “હે ગુરુદેવ ! હું જ્ઞાનગતિથી અત્યંત ગરીબ છું. જ્યારે આપ સજાણ જાણ ગતિવાળા મહાન જ્ઞાની છો. તેથી હું આપના શરણમાં આવ્યો છું. જ્ઞાન ગતિમાં આપને પ્રૌઢ જાણીને હું આપના ચરણ ગ્રહણ કરી તલ્લીન થઈને રહ્યો છું.”

**અખિલાનંદ સુખ શરણ કે, માણે તેહી સંત સજન;
નારણદાસ શરણાગત, રહ્યો દંઢ દેઈ તન મન. ૧૪૬**

શબ્દાર્થ

અખિલાનંદ = પૂર્ણાનંદ **સુખ** = સુખ શરણ **કે** = શરણમાં **માણે** = અનુભવે તેહી = તે **સંત** = સાધુઓ **સજન** = સજ્જન **નારણદાસ** = પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ **શરણાગત** = શરણમાં આવેલા, આશ્રિત્ **રહ્યો** = રહ્યો **દેઢ** = અટલ, દેઢતાપૂર્વક **દેઈ** = દઈને, અર્પણ કરીને **તન** = શરીર **મન** = મન અંતઃકરણ.

અનુવાદ

જે સંત - સજ્જનો પરમગુરુના શરણે ગયા તેઓ પૂર્ણાનંદનું (શાશ્વત આનંદનું) સુખ માણે છે. પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે “હું આપના શરણમાં તન અને મન દઈને દેઢતાપૂર્વક રહ્યો છું.”

ભાવાર્થ

પરમગુરુના શરણનું સુખ અલૌકિક અખિલ આનંદ આપનારું છે. આ શાશ્વત આનંદ આપનારના શરણે જે સંતો અને સજ્જનો ગયા તે સૌ આ શાશ્વત સુખનો અનુભવ કરે છે. સંસારના લૌકિક પદાર્થો પૂર્ણાનંદ (શાશ્વત આનંદ) આપી શકતા નથી. સાંસારિક પદાર્થોનો આનંદ ક્ષણભંગુર છે. પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, “આવો શાશ્વત આનંદ મેળવવા પરમગુરુના શરણમાં હું પણ, દેઢતાપૂર્વક તન-મન અર્પણ કરીને રહ્યો છું.”

ગુરુમહિમા મુખસે પઢે, પ્રાતઃ સમે કરે પાઠ;

અનંત જનમ અઘ સંશયકુ, સબકો ઘાલે ઘાટ. ૧૪૭

શબ્દાર્થ

ગુરુમહિમા = ગુરુનો મહિમા **મુખસે** = મુખ દ્વારા, મોં વડે **પઢે** = બોલે, પાઠ કરવો **પ્રાતઃ** = વહેલી સવાર, પરોઢ **સમે** = સમયે **કરે** = કરે **પાઠ** = બોલવું **અનંત** = જેનો અંત નથી તેવું **જનમ** = જન્મ **અઘ** = પાપ **સંશયકુ** = સંદેહને **સબકો** = તમામ **ઘાલે** = ખોસવું, નાશ કરવું **ઘાટ** = લાગ, યુક્તિ, ઠેકાણે પાડવું.

અનુવાદ

ગુરુમહિમાનો મુખથી ઉચ્ચાર કરીને પ્રાતઃકાળે જે પાઠ કરે, તેના અનંત જન્મોનાં પાપ અને સંશય સર્વ ઠેકાણે પડી જાય છે, અર્થાત્ નાશ પામે છે.

ભાવાર્થ

સવારે સૂર્યોદય પહેલાં ઊઠીને સ્નાનાદિક ક્રિયાથી પરવારી, કપાળમાં ભાલતિલક ધારણ કરી ગુરુની આજ્ઞા મુજબ ધ્યાન-ભજન વિધિ બાદ શુદ્ધ ચિત્તે પ્રાતઃકાળ ઉપાસના વિધિ દરમ્યાન મુખેથી ઉચ્ચારણ કરીને જેઓ “ગુરુ મહિમાનો” પાઠ કરે છે, તેના અનંત જન્મોના સંચિત થયેલા સર્વ પાપ અને સંશયો નષ્ટ થઈ જાય છે. અહીંયા પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજશ્રીએ મુખથી ઉચ્ચાર કરીને ગુરુ મહિમાનો પાઠ કરવાનું કહ્યું છે. તેની પાછળ મનોવૈજ્ઞાનિક કારણ છે. જો ઉપાસક મુખથી ઉચ્ચાર કરીને પાઠ કરે તો ઉપાસનામાં એકાગ્રતા દૃઢ થાય છે અને શબ્દો સાથે ભાવાત્મક એકતા સંધાય છે.

મનન કરે મધ્યાનસે, અર્થ વિચારે જેહ;
તિનકુ કૈવલ મોક્ષ કો, યામે નહિ સંદેહ. ૧૪૮

શબ્દાર્થ

મનન = ચિંતન કરે = કરે મધ્યાનસે = બપોરે અર્થ = શબ્દનો આશય, ઉદ્દેશ
વિચારે = વિચાર કરે જેહ = જે તિનકુ = તેને કૈવલ મોક્ષ કો = અખંડ કૈવલ મુક્તિ (પરમપદ)
યામે = તેમાં નહીં = નહીં સંદેહ = વહેમ, શંકા.

અનુવાદ

મધ્યાહ્ન સમયે તેનું મનન કરી એના અર્થનો વિચાર કરે, તેને કૈવલમોક્ષ મળશે એમાં કોઈ સંશય નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના જ્ઞાનને મનની એકાગ્રતા રાખી સમજવું જોઈએ. શબ્દોના અર્થ સમજવા ચિંતન કરવું જરૂરી છે. બપોરના સમયે ગુરુ મહીમાની આઘ લઈ અન્ય ધર્મ ગ્રંથોનું મનન અને ચિંતન કરવાથી ગુણ, ઘણ, અંતઃકરણ અને ઈન્દ્રિયો સહિત વૃત્તિઓ પરમગુરુમાં જોડાયેલી રહે છે અને ભૌતિક વાસનાઓમાં ભટકતી અટકે છે, જેથી નવું કર્મ બંધન ઊભું ન થાય. આ રીતે જિંદગી જીવતાં પોતાના શરીરના વિત્ત રૂપે રહેલ ચૈતન અંશની અને મિથ્યા જગતથી પરે રહેલા અંશી અંગેની શુદ્ધ સમજ પ્રાપ્ત થાય છે. આ પ્રમાણેના દૈનિક કર્મોને જીવનપર્યંત કરતાં મળતી ગુરુકૃપાથી અખંડ કૈવલ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય તેમાં કોઈ સંદેહ નથી.

સંધ્યા સમયે એહી પાઠ કો, સુણે સુણાવે જે અર્થ;
ઉપાસી હોય ગુરુ તણો, પામે અનુભવ ગ્રથ. ૧૪૯

શબ્દાર્થ

સંધ્યા = સાંજ (સંધ્યા સમયે નિત્ય કરાતો પાઠ) સમયે = વખતે એહી = એ પાઠ કો = પાઠને બોલીને સુણે = સાંભળે સુણાવે = સંભળાવે જે અર્થ = જેનો હેતુ, જેનો ઉદ્દેશ્ય, જેનો અર્થ ઉપાસી = ઉપાસક હોય = હોય ગુરુ = પરમગુરુ તણો = નો પામે = પ્રાપ્ત કરે અનુભવ = જાતે માણેલું (અનુભવ રૂપી) ગ્રથ = ધન, સંપત્તિ, સાર, સત્વ.

અનુવાદ

સંધ્યાકાળે આ પાઠને પોતે સાંભળે અને બીજાને તેનો અર્થ સંભળાવે એવો જે પરમગુરુનો ઉપાસક હોય તે અનુભવ રૂપ સાર (સત્વ) પ્રાપ્ત કરે છે.

ભાવાર્થ

સવારે, બપોરે અને સાંજે એમ ત્રણેય ટાઈમ પરમગુરુનું

સ્મરણ કરવું જોઈએ. કાળની સંધિનો સમય ધાર્મિક કાર્ય માટે અતિ ફળદાયી હોય છે. શાસ્ત્રોમાં પણ ત્રિકાળ સંધ્યાની જે વાત કરવામાં આવે છે તે મુજબ જ અહીં દરેકે વૈરાગી જીવન જીવીને આદેશને અનુસરવાનો છે.

વૈરાગી જીવન એટલે કે વિષયી પદાર્થોમાંથી દૃષ્ટિ પાછી વાળીને નિજકર્તાને પ્રત્યે રાખવી. દેહને ટકાવવા પૂરતી જ પદાર્થો પ્રત્યે દૃષ્ટિ રાખવી અને વૃત્તિને વિશેષ નિજ કર્તા સાથે જોડવી. એ પ્રકારનું જીવન જીવવાની રીત એ જ સાચું ભજન-સ્મરણ અને ઉપાસના છે. તેથી જડ શરીરમાં રહેલા નિજ ચૈતન સ્વરૂપનો અનુભવ અને પરમાનંદની અનુભૂતિ થાય છે. જેમ વલોણામાં દહીનું મંથન બાદ માખણ અને અંતે ઘી રૂપ સત્ત્વ નીકળે છે, તેમ ગ્રંથોમાં રહેલા જ્ઞાનનું સમજરૂપ રવૈયાથી વારંવાર તેના શબ્દનું મંથન કરવાથી અનુભવના સાર રૂપ સત્ત્વ જરૂર પ્રાપ્ત થશે. આપનપુ અને કર્તાની સર્વે રચના સહિત સાચા કર્તાને જાણવા તે જ સત્ત્વરૂપ જ્ઞાનનું શુદ્ધ સ્વરૂપ છે.

અષ્ટ સિદ્ધિ નવ નિધિ સબે, સુખ સંપત્ત સબ સાજ;

ગુરુ ઉપાસનમે સબે, પામે અનુભવ રાજ. ૧૫૦

શબ્દાર્થ

અષ્ટ = આઠ **સિદ્ધિ** = મહા સિદ્ધિઓ, અણિમા, મહિમા, લધિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકશ્ય, ઈશિતા, વર્ણિતા અને પ્રાકામ્ય **નવ** = નવ **નિધિ** = મહા સમૃદ્ધિઓ, કચ્છપ, મુકુન્દ, નંદ, વરચ, મકર, નિલ, શંખ, પદ્મ અને મહાપદ્મ **સબે** = તમામ **સુખ** = સુખ શાંતિ **સંપત્ત** = ધન, સંપત્તિ **સબ** = તમામ **સાજ** = સરસામાન, સુખનાં સર્વે સાધનો **ગુરુ** = પરમગુરુની **ઉપાસનમે** = ઉપાસનામાં, આરાધનામાં, **સબે** = તમામ, બધું **પામે** = પ્રાપ્ત કરે **અનુભવ** = જાણીને માણેલું **રાજ** = રાજ્ય, ભેદ, મર્મ, સત્તા, અમલ.

અનુવાદ

અષ્ટસિદ્ધિ અને નવનિધિ સહિત સુખ-સંપત્તિનાં સર્વ સાધનો ઉપરાંત અનુભવનું રાજ્ય સહિત બધું જ ગુરુની ઉપાસનાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

અષ્ટ સિદ્ધિ અને નવ નિધિ સહિત સંસારની જે ધન સંપત્તિ અને ભૌતિક (નાશવંત) સુખના સર્વ સાધનો તો પરમગુરુની શુદ્ધ ઉપાસના કરવાથી મળે છે. ઉપરાંત સૌથી શ્રેષ્ઠ નિજ સ્વરૂપના અનુભવનો અમલ સહિત પરમાનંદનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

તેહી દાતા ગુરુ પરમહી, શ્રીમત્ કુવેર સત્ નામ;
નારણદાસ નિરભયે ભયો, કરી ચરણ વિશ્રામ. ૧૫૧

શબ્દાર્થ

તેહી = તેના દાતા = દાન આપનાર ગુરુ = પરમગુરુ પરમહી = પરમ પદ
શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતના સ્થાપનાર કુવેર = કુવેરસ્વામી સત્ = સાચું, સત્ય, શાશ્વત
નામ = નામ નારણદાસ = પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજશ્રી નિરભયે = નિર્ભય, ભયથી
મુક્ત ભયો = થયો કરી = કરીને ચરણ = પગ (શરણ)માં વિશ્રામ = આરામ લેવાનું સ્થાન,
મુકામ.

અનુવાદ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, “શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીનું નામ જ શાશ્વત સુખનું દાન આપનારું છે. તેમના ચરણ-કમળમાં નિવાસ કરી હું નિર્ભય થયો છું.”

ભાવાર્થ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, અખિલ બ્રહ્માંડમાં શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીનું નામ શાશ્વત સુખનું દાન આપનારું છે. આવા સૌ સુખના દાતા, સદાને માટે પોતાના અખંડ ચૈતન હંસસ્વરૂપે રહેતા

હોઈ તેમના ચરણકમળમાં નિવાસ કરવાથી જન્મ-મરણની આઘ લઈ જગતના તમામ ભયથી મુક્ત થવાય છે. અર્થાત્ નિર્ભય બની કાળનો ડર રાખ્યા વિના આ વિશ્વમાં જીવી શકાય છે.

ગોડીપદ ૧

(રાગ - મંગલની છાયા)

મેં અવિનાશી ઉપાસી હો સંતો, મેં અવિનાશી ઉપાસી;
ગતિ અગમ અગાધ લખાસી હો સંતો, મે અવિનાશી ઉપાસી. ટેક

શબ્દાર્થ

મેં = હું અવિનાશી = કોઈ કાળે નાશ થતો નથી તેવા ઉપાસી = ઉપાસક
હો સંતો = હે સંતો ગતિ = જ્ઞાન અગમ = અગમ્ય અગાધ = ગૂઢ લખાસી = દર્શાવવું,
લખાવું છું હો સંતો = હે સંતો મે = હું અવિનાશી = કોઈ કાળે નાશ થતો નથી તેવાનો
ઉપાસી = ઉપાસક.

અનુવાદ

હે સંતો ! જેનો કોઈ કાળે નાશ થતો નથી તેવા અવિનાશી સર્જનહારનો
હું ઉપાસક છું. તેવા પદની હું અગમ્ય અને અગાધ ગતિ દર્શાવું છું.

ભાવાર્થ

આ ગોડી પદની રચના પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે કરી છે. વિશ્વમાં જેની ઉપાસના થાય છે તે બધા જ પદો અવિનાશી નથી, અર્થાત્ નાશવંત છે. વિશ્વના સર્જનહારનો કોઈ કાળે નાશ થતો નથી. તેઓ આદ્ય, મધ્ય અને અંત એમ ત્રણે કાળમાં સર્વજ્ઞ સજ્ઞા જ્ઞાણસ્વરૂપે પોતાના કૈવલધામમાં જ રહે છે. તેમની ગતિ અગમ્ય અને એવી અગાધ છે કે જ્યાં કોઈની પણ સુરતા પહોંચતી નથી. પરમગુરુ આવા અવિનાશી સર્જનહારના ઉપાસક છે. તેઓ મહાન ગતિવાળા હોઈ વિશ્વના માનવોને અગમ્ય અને ગૂઢ એવા અંશ-અંશીના લક્ષણું જ્ઞાન આપે છે.

**જપ તપ તીરથ વ્રત વેદોગત, સાધન સિદ્ધિ અધ્યાસી;
સુરત નુરત ધરી લગન લગાવે તો, ત્રણ લોક પદ પાસી. હે સંતો ૧**

શબ્દાર્થ

જપ = જાપ **તપ** = તપશ્ચર્યા **તીરથ** = ધાર્મિક સ્થળોની યાત્રા **વ્રત** = વ્રત **વેદોગત** = વેદોમાં જણાવેલ **સાધન** = સાધના **સિદ્ધિ** = સિદ્ધિ **અધ્યાસી** = ન હોય તેવા ગુણોની કલ્પના કરનાર **સુરત** = સુરતા, અપ્રત્યક્ષ દૃશ્ય, મન દ્વારા અપ્રત્યક્ષ દેખાતુ દૃશ્ય **નુરત** = નજર, નુરતા **ધરી** = ધારણ કરીને **લગન** = પ્રીતિ **લગાવે** = લગાવવી **ત્રણ લોક** = ત્રણ ધામ **પદ** = પદ **પાસી** = પ્રાપ્ત કરવું.

અનુવાદ

માનવો જપ, તપ, તીર્થ, વ્રત તેમજ વેદોમાં દર્શાવેલ સાધના કરી સિદ્ધિનો અધ્યાસ કરે છે, અને સુરતા - નુરતા ધારણ કરીને જો લગની લગાવે તો ત્રણ લોકનું પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં સ્થાપેલી કોઈપણ ઉપાસના નિરર્થક કે નિષ્ફળ નથી. યદર્કિંચિત ફળની પ્રાપ્તિ તો થતી જ હોય છે. વિશ્વમાં કેટલાક ધર્મિષ્ઠ માનવો વેદોમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે પોતાના ઈષ્ટદેવના મંત્ર-જાપ જપે છે. કેટલાક યોગીજનો અષ્ટાંગ યોગ દ્વારા અનેક પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરીને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. તદ્ઉપરાંત કેટલાક માનવો ધાર્મિક સ્થળોની યાત્રા કરી દેવ-દર્શન અને પવિત્ર તીર્થસ્થાનોમાં સ્નાન કરી પુણ્ય પ્રાપ્ત કર્યાનો સંતોષ માને છે. તો કેટલાક સિદ્ધપુરુષો સાધના દ્વારા રિદ્ધિ-સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધિનો અધ્યાસ કરે છે.

કેટલાક લોકો ઈષ્ટ માનેલા પદ સાથે પોતાની સુરતા - નુરતા દ્વારા ધ્યાન ધરી તે પદ સાથે લગની લગાવે તો તેઓને ત્રણ ધામ - બ્રહ્મપુરી, વૈકુંઠ અને કૈલાશનાં સુખો પ્રાપ્ત થાય છે. આ બધી ધાર્મિક ક્રિયાઓનું જે પ્રત્યક્ષ ફળ મળે છે તે આ દેહ રહે ત્યાં સુધી જ ભોગવવાનું છે અને

પરોક્ષ ફળ તે પોતાના સુક્રિતનો ક્ષય થાય ત્યાં સુધી જે તે દૈવીધામોમાં જઈ સાયુજ, સાલોક, સામીપ્ય કે સાંનિધ્ય મુક્તિ મેળવીને સુખ ભોગવવાનું છે જેથી આ સુખ ચિરંજીવી નથી પણ નાશવંત છે.

**દશ અવતાર ધરે ધરણી પર, દ્વેમાંહી અમલ જમાસી;
નામ રહે રૂપ રહેન ન પાવે, અંતકાળ ગયે નાશી. હે સંતો ૨**

શબ્દાર્થ

દશ = દસ અવતાર = અવતાર ધરે = ધારણ કરે ધરણી પર = પૃથ્વી પર દ્વે = બે માંહી = તેમાંથી અમલ = પ્રભાવ જમાસી = જમાવ્યો, પ્રસ્થાપિત થયો નામ રહે = નામ રહ્યું રૂપ = શરીર રહેન = રહેવા ન = નહીં પાવે = પામ્યું અંતકાળ = અંત સમયે, છેવટે ગયે = ગયા નાશી = નાશ થયો, જતાં રહ્યાં.

અનુવાદ

પૃથ્વી પર ધારણ કરાયેલાં દસ અવતારમાંથી બે નો પ્રભાવ પ્રસ્થાપિત થયો છે. તેમનાં નામ કાયમ રહ્યાં પણ અંત:કાળે તેઓનો નાશ થઈ ગયો છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સતોગુણના અધિષ્ઠાન દેવતા શ્રી વિષ્ણુના દશ અવતારો મચ્છ, કચ્છ, વરાહ, નરસિંહ, વામન, પરશુરામ, શ્રીરામ, શ્રીકૃષ્ણ અને બુદ્ધ થયા. આ અવતારોમાંથી બે અવતારો - શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણના પ્રભાવ હાલ જોવા મળે છે. અવતારી પુરુષોનું નામ અમર રહ્યું પણ અંતકાળ આવતાં તેમના સ્વરૂપનો નાશ થયો. આમ તેઓ પણ અવિનાશી નથી.

**પૃથ્વી તેજ પવન નભ પાણી, અતિ પરલંત વિલાસી;
ચઉદેઈ લોક હે ઉનકી ભીતર, ઉનકી હે જૂઠી આશી. હો સંતો. ૩**

શબ્દાર્થ

પૃથ્વી = પૃથ્વી તેજ = અગ્નિ પવન = વાયુ નભ = આકાશ પાણી = જળ
 અતિ = અંતે પરલંત = મહાપ્રલય કાળ વિલાસી = વિનાશ થવો ચઉદેઈ લોક = ચૌદ
 લોક હે = છે ઉનકી = તેની ભીતર = અંદર ઉનકી = તેની હે = છે જૂઠી = વ્યર્થ, નકામી
 આશી = આશા.

અનુવાદ

પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ આ પાંચ તત્ત્વો છે. ચૌદેય લોક તેની અંદર છે. જેનો અંતે તો મહાપ્રલય કાળે નાશ થાય છે. માટે આ તત્ત્વોની આશા પણ વ્યર્થ છે.

ભાવાર્થ

મહીમંડ ઈંડામાં આવેલા અંતરિક્ષના ચૌદેય લોક^૧ અને પેટાળમાં આવેલા ચૌદેય લોક^૨ પાંચ મહાતત્ત્વો જેવાં કે, પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશથી થયેલા છે. વૃત્તિ સમેત ચોરાસી તત્ત્વોની ઉત્પત્તિ સર્જનહારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી કરેલી છે. મહાપ્રલય (કાળ) સમયે ઉત્પત્તિના ઉલટાક્રમે ક્રમશઃ બધાં જ તત્ત્વ નાશ પામી કર્તાની જે તે વૃત્તિમાંથી ઉત્પન્ન થયાં હતાં તે વૃત્તિમાં પાછાં સમાઈ જાય છે. આ પ્રમાણે તત્ત્વોનો પણ નાશ થાય છે. એટલે બ્રહ્મભૂમિકામાં વૃદ્ધિ પામેલી બ્રહ્માંડની બધી જ રચના પણ નાશવંત હોવાથી ચૌદ લોકની આશા રાખવી વ્યર્થ છે.

હાડ માંસ રગ લોહ ન ચરમ, યેસી હે દેહ હમાસી;

સોહંગ સાહેબ નામ હમેરા, નિજ કેવલપદ વાસી. હો સંતો. ૪

૧. અંતરિક્ષણાં આવેલા લોક (૧૪)

અવ્યાકત શક્તિ લોક, વિષ્ણુલોક, સત્લોક, તપલોક, જનલોક, મહદ્લોક, તારાલોક, દેવલોક, ગાંધર્વલોક, ઈન્દ્રલોક, ભુરલોક, ચંદ્રલોક, સુરલોક અને મૃતલોક (નિરંજન અને નાભી નારાયણ વારો મૃતલોક)

૨. પૃથ્વીમાં આવેલ લોક (૧૪)

અષ્ટઅંગી શાન્તિલોક, શેષલોક, સારથિલોક, સમાધિલોક, જમીયેતલોક, મારધવલોક, સંભલોક, પાતાળ લોક, રસાતલ લોક, તલલોક, તલાતલલોક, નીતલલોક, વીતલલોક અને આતલ લોક.

શબ્દાર્થ

હાડ = હાડકાં માંસ = માંસ રગ = નસો લોહ = લોહી ન = નહીં, વગરની
 ચરમ = ચામડી યેસી = એવો હે = છે દેહ = સ્વરૂપ, ઘાટ, શરીર હમાસી = મારું સોહંગ
 સાહેબ = સોહંગ સાહેબ નામ હમેરા = મારું નામ નિજ = પોતે કેવલપદ = કેવલ પદ
 વાસી = રહેવાવાળા.

અનુવાદ

હાડકાં, માંસ, રગ (નસો), લોહી અને ચામડી વગરનો એવો મારો દેહ છે. હું આદિ કેવલધામનો રહેવાસી છું અને સોહંગ સાહેબ મારું નામ છે.

ભાવાર્થ

સકર્તાપતિ સર્જનહારના પરમ વિશેષ પાટવી અંશ પરમગુરુ સદાને માટે કેવલધામમાં નિવાસ કરે છે. કેવલ કર્તાની આજ્ઞાથી કલ્પમાં એક જ વખત આ સૃષ્ટિમાં આવે છે. તેઓ પ્રગટ દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને વિશ્વનાં મુમુક્ષુજનોને આપનપુ અને પતિપદનું જ્ઞાન આપીને અંશી (સર્જનહાર) સાથે એકતા કરાવે છે. તેમનું પ્રગટ સ્વરૂપ હાડકાં, માંસ, લોહી અને ચામડી વગરનું બનેલું છે. તેમના આ પ્રગટ દિવ્ય સ્વરૂપનું નામ સોહંગ સાહેબ છે.

બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર દેવા, જેણે આ સૃષ્ટિ પ્રકાશી;
 મહંમાયા કા એક દિવસમેં, અનેક બેર મર જાસી. હો સંતો. ૫

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મા = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ મહેશ્વર = શિવજી દેવા = દેવો જેણે = જેમણે આ સૃષ્ટિ
 = વિશ્વ પ્રકાશી = પ્રસારો, વૃદ્ધિ, સંચાલન કર્યું મહંમાયા કા = આઘ શક્તિના એક દિવસમેં
 = એક જ દિવસમાં અનેક બેર = ઘણી વખત મર જાસી = મરી જાય છે.

અનુવાદ

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ આ ત્રણ દેવો એ સૃષ્ટિને પ્રકાશી છે,

પરંતુ તેઓનું મહામાયા આદ્યશક્તિના એક જ દિવસમાં (આરબલમાં) અનેકવખત મૃત્યુ થાય છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ આ ત્રણેય દેવતાઓ ક્રમશઃ રજો, સતો અને તમોગુણના અધિષ્ઠાતા દેવો છે. જગતની ઉત્પત્તિનું કાર્ય બ્રહ્માજી, પાલન પોષણનું કાર્ય વિષ્ણુ અને લય એટલે કે સંહારનું કાર્ય શિવજી સંભાળે છે. સર્જનહાર દ્વારા આપવામાં આવેલ એક એક કરુણાના આધારે પોતે કરુણામય બની પોત-પોતાની જવાબદારી નિભાવી રહ્યા છે. જગતના જીવો આ ત્રણેય મહાદેવોને ભગવાન માની તેમની પૂજા કરે છે. તેમ છતાં પ્રકૃતિ રૂપ મહામાયા (આદ્ય શક્તિ)ના આયુષ્યના (આરબલનાં)^૩ એક જ દિવસ દરમ્યાન આ ત્રણેય દેવો અનેકવાર જન્મે છે અને મરે છે. અર્થાત્ ત્રણે દેવો નાશવંત હોઈ તેઓ અવિનાશી નથી.

વિતે કલપ રહે શક્તિ તન, જ્યોતમેં જાઈ ભેલાસી;
યેસે કલપ રહે સત જ્યોતિ, બ્રહ્મમેં જાઈ ભેલાસી. હો સંતો. ૬

૩. ૧. સ્થૂળદેહનું આયુષ્ય એક સરખું નથી. તેનું નિશ્ચિત મુદતી પ્રમાણ વિનાનું છે જે ભાડુતી મકાન સરખું છે.

૨. સૂક્ષ્મદેહ સ્થૂળદેહથી હજાર ગણું આયુષ્યવાળું વજ્રમય છે.

૩. કારણદેહનું આયુષ્ય સૂક્ષ્મદેહથી હજારગણું વજ્રમય છે.

૪. મહાકારણ દેહનું આયુષ્ય કારણદેહથી હજારગણું વજ્રમય છે.

૫. પરમકારણ દેહનું આયુષ્ય મહાકારણ દેહથી હજારગણું વજ્રમય છે.

આયુષ્યની ગણતરી

બસોને ઈઠ્યાસી યુગે એક મનુ થાય. એવા ચૌદ મનુ થાય ત્યારે વિરંચીનો એક દિવસ થાય. એવા સહસ્ત્ર વિરંચી થાય ત્યારે વિષ્ણુની ઘટિકા થાય, એવા હજાર વિષ્ણુ ચાલી જાય ત્યારે શિવની એક રંચ કહેવાય. એવા હજાર શિવ ચાલી જાય ત્યારે મહાવિષ્ણુ (ઈશ્વર)ની એક નિમષ કહેવાય. એવા હજાર ઈશ્વર ચાલી જાય ત્યારે શક્તિ શણગાર સજી રહે. એવી હજાર શક્તિ ચાલી જાય ત્યારે નિરંજનની એક નિમષ થાય. આ નિમષ પ્રમાણે સો વર્ષ આયુષ્ય ભોગવીને નિરંજન લીન પામે ત્યારે એક મહાકલ્પ પૂરો થાય.

શબ્દાર્થ

વિતે = પૂરા થતાં કલ્પ = કલ્પ રહે = રહે શક્તિ = આદ્યશક્તિ તન = શરીર જ્યોતર્મે = જ્યોતિર્માં જાઈ = જઈને ભેલાસી = મળી જાય યેસે = આ પ્રમાણે કલ્પ = કલ્પ રહે = રહે છે સત = સો જ્યોતિ = જ્યોતિ સ્વરૂપ બ્રહ્મર્મે = બ્રહ્મર્માં જાઈ = જઈને ભેલાસી = ભેળા થવું, એકઠા થવું.

અનુવાદ

એક કલ્પ પૂરો થતાં આદ્ય શક્તિનું શરીર જ્યોતિ સ્વરૂપમાં જઈને ભળી જાય છે. આવું જ્યોતિનું તત્વ સ્વરૂપ સો કલ્પનો આયુષ્ય ભોગવીને બ્રહ્મર્માં જઈને ભળે છે (ભેગા થાય છે).

ભાવાર્થ

સામાન્ય અંશોના ઘાટોનો અવધિકાળની ગણતરી વર્ષમાં થાય છે જ્યારે વિશેષ અને પરમવિશેષ વિભૂતિવાન દેવી-દેવતાઓના (તેમના દેહોના) આયુષ્ય સમયના માપે જોતાં યુગ અને કલ્પની ગણતરીથી મપાય છે. તે પ્રમાણે આદ્યશક્તિ એક હજાર વખત વ્યક્ત સ્વરૂપ ધારણ કરી એક કલ્પ પર્યંત રહે છે. છેવટે એક કલ્પ બાદ તે પોતાના મૂળ ઉદ્ભવ સ્થાનમાં જ એટલે કે જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજનમાં સમાઈ જાય છે. ત્યારે નિરંજન પુરુષની એક નિમષ થાય છે. એ પ્રમાણે નિરંજનનો દેહ સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી રહે ત્યારે એક મહાકલ્પ પુરો થાય. ત્યારે બધા અંશો પરમકારણ દેહ ત્યજી બ્રહ્મભૂમિકામાં ભેગા થાય છે (અંતે પરમકારણ દેહ ન રહેતા બધા જ અંશો બ્રહ્મભૂમિકામાં પસાર થઈ અંતે કૈવલધામમાં જાય છે.)

બ્રહ્મ ચિદાનંદ આનંદ સિંધુ, જીનું કૈવલ પરકાસી;
ઉઠત ઈચ્છ સૃષ્ટિ સબ ફોરત, સમતાં સકલ સમાસી. હો સંતો. ૭

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મ = કેવલ કર્તાનો પ્રકાશ ચિદાનંદ આનંદ = સત્ ચિદ્ અને આનંદ સિંધુ = સાગર
જીનું = જે કેવલ = કેવલ કર્તા પરકાસી = પ્રકાશ ઉઠત = ઊઠે છે ઈચ્છ = (સંકલ્પ) ઈચ્છા
સૃષ્ટિ = વિશ્વ સબ = બધું જ ફોરત = ઉત્પન્ન થાય સમતાં = સમાઈ જતાં સકલ = બધું જ
સમાસી = સમાવી, નાશ પમાડે.

અનુવાદ

બ્રહ્મ સદ્, ચિદ્, આનંદ સાગરસ્વરૂપે છે. જે કેવલ કર્તાનો પ્રકાશ છે. કેવલ કર્તાને જ્યારે સંકલ્પ થાય ત્યારે બ્રહ્મક્ષેત્રમાં સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરે છે અને સંકલ્પ સમાઈ જતાં (પૂર્ણ થતાં) બધું જ સમાવી દે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્મ નિરાકાર, નિર્ગુણ, નિઃસત્વ, અકર્તા અને કર્તૃત્વ શક્તિ વગરનું છે, જે સદચિદ્આનંદ રૂપી સદા સદોદિત ચિદાકાર આનંદમય છે. આ બ્રહ્મ સકર્તા પતિ કેવલ કર્તાનો પ્રકાશ છે. બ્રહ્મપ્રકાશ સર્વત્ર બ્રહ્માંડમાં પથરાયેલો છે. કેવલ કર્તાને જ્યારે સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાની ઈચ્છા થાય ત્યારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પ દ્વારા સમગ્ર વિવિધતાવાળી સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ બ્રહ્મ ભૂમિકારૂપ ક્ષેત્રમાં કરે છે. કેવલ કર્તાના શુદ્ધ સંકલ્પનો વેગ સમાઈ જતાં, સમગ્ર તત્વો જે વૃત્તિમાંથી પેદા થયાં હતાં તે વૃત્તિઓમાં પાછાં સમાઈ જાય છે. અંતે કર્તા બધી જ વૃત્તિઓને પોતાનામાં સમાવી પોતે કેવલધામમાં અભીરામ કરે છે.

આદૌ અંશ વંશ હમ જા કે, અવધકાળ નહિ ખાસી;
નિજ ઘેર સુરત જાઈ મમ લાગી, આન્ય દેવ તે ઉદાસી. હો સંતો. ૮

શબ્દાર્થ

આદૌ = આદિનો અંશ = કર્તાનો અંશ વંશ = કુળ હમ = મારા જા કે = જેના

અવધકાળ = અંતકાળ **નહીં** = નથી **ખાસી** = ખાયા, લાગે, નાશ કરે **નિજ** = પોતાનું
ઘેર = ઘર, ધામ **સુરતા** = સુરતા **જાઈ** = જઈ **મમ** = મારી **લાગી** = વળગી
આન્ય દેવ = બીજા દેવતા **તે** = પ્રત્યે **ઉદાસી** = ઉદાસીનતા (ઉપેક્ષા).

અનુવાદ

હું આદી અંશ જેના વંશનો છું તેને અવધિકાળ લાગતો નથી. મારી સુરતા તે નિજધામ સાથે લાગેલી હોવાથી હું બીજા દેવો પ્રત્યે ઉદાસીન છું.

ભાવાર્થ

આદિ-અનાદિનું કુળ એટલે સકર્તા કેવલ પતિનું કુળ છે જેને અવધિકાળ લાગતો નથી. પરમગુરુ એવા કેવલ પતિના કુળના જ આદી પરમ વિશેષ પાટવિ અંશ છે. અવધિકાળ એટલે નાશવંતપણું જે કેવલ કર્તાના ક્રતને એટલે કે જડ તત્ત્વોવાળી ઉત્પત્તિને લાગે છે, પરંતુ તે કેવલ કર્તાને અને કેવલધામને સ્પર્શતું નથી. પરમગુરુ પરમ વિશેષ પાટવી અંશના નાતે સદાને માટે કેવલ કર્તાના સાન્નિધ્યમાં રહે છે. જ્યારે તે કેવલધામમાંથી કલ્પે કલ્પે સૃષ્ટિમાં આવે છે, ત્યારે તે તેમની સુરતા વડે અલંગ-સલંગ રીતે સર્જનહાર સાથે (નિજધામ સાથે) જોડાયેલા રહે છે. તેથી અન્ય વિશેષ દૈવી સ્વરૂપો સાથે તેમની પ્રીતિ રહેતી નથી.

હે કેવલ સદોદિત પૂરણ, નિરાલંબ નિરાસી;
કાયમ સોઈ કુવેર કહે મમ, આઘ પુરુષ અવિનાશી. હો સંતો. ૯

શબ્દાર્થ

હે = છે. **કેવલ** = કેવલ કર્તા **સદોદિત** = સદાને માટે **પૂરણ** = સંપૂર્ણ
નિરાલંબ = આલંબન રહિત **નિરાસી** = આશા રહિત **કાયમ** = સદાને માટે **સોઈ** = તેઓ
જ કુવેર = કુવેરસ્વામી **કહે** = કહે છે **મમ** = મારા **આઘ** = પુરાણા, આદિ **પુરુષ** = પુરુષ
અવિનાશી = જેનો નાશ નથી થતો તેવા.

અનુવાદ

તે કેવલ કર્તા સદાને માટે પરિપૂર્ણ, આલંબન અને આશા (અપેક્ષા)થી રહિત છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે તે સદાને માટે મારા આદ્ય અને અવિનાશી પુરુષ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ કહે છે કે સૃષ્ટિના સર્જનહાર કેવલ કર્તા અજર, અમર, અને અવિનાશી પુરુષ છે. તેમને કોઈપણ પ્રકારનું આલંબન એટલે કે કોઈપણ પ્રકારનાં ક્રતવી બંધન લાગતાં નથી. તેઓ સદાને માટે પરિપૂર્ણ ચૈતન હોઈ રૂપ-અરૂપ અને આશા-નિરાશાથી રહિત પોતાના ધામમાં જ બિરાજમાન છે. કેવલ કર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ સહિત સર્વે સામાન્ય, વિશેષ અને પરમવિશેષ અંશોના આદ્ય અને અવિનાશી પુરુષ છે.

ગોડીપદ ૨

વા ઘર કાહુ ન જાણ્યા હો સંતો, વા ઘર કાહુ ન જાણ્યા;
નેતિ નિગમ પોકાર કહ્યાના હો સંતો, વા ઘર કાહુ ન જાણ્યા. ટેક

શબ્દાર્થ

વા = તે, મૂળ ઘર = ધામ કાહુ = કોઈએ ન = નથી જાણ્યા = જાણ્યું હો = હે સંતો = સંત પુરુષો નેતિ = જેનો અંત નથી તે નિગમ = વેદ પોકાર = મોટેથી બોલાવું તે કહ્યાના = કહ્યું છે. હો સંતો = હે સંત પુરુષો વા ઘર = મૂળ ધામ કાહુ ન = કોઈએ નથી જાણ્યા = જાણ્યું.

અનુવાદ

હે સંતો ! વેદોએ 'નેતિ' પોકારીને કહ્યું છે તેવા ધામને કોઈએ જાણ્યું નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે હે સંતો ! ચાર વેદના રચનાર બ્રહ્માજી પણ પોતાની ઋચાઓ (વેદ મંત્રો) દ્વારા જાહેરમાં પોકાર કરીને નિર્વાણ પદ માટે 'નેતિ' એનો કોઈ અંત નથી તેવું દર્શાવેલ છે.

અંશ પોતાના ચૈતન સ્વરૂપની સાચી ઓળખ ન મેળવી શકવાથી તે જેના વંશનો છે એવા અંશીને પણ ઓળખી શક્યો નથી. વળી પોતાના મૂળવતનના મર્મ પણ કોઈ અંશો પામી શક્યા નથી. મૂળ વતન એટલે કેવલધામ કે જ્યાંથી આપણે આ વિશ્વમાં આવ્યા છીએ. આ ઘર (કેવલધામ) કે જ્યાં સદાને માટે સકર્તા કેવલપતિ વસે છે. જે ધામ અજર, અમર, અખંડ અને અવિનાશી છે. એવા તે નિજધામ વિષે કોઈએ જાણ્યું નથી. તેથી તે પદ અજાણ રહી ગયું છે.

**વેદ ક્તેબ કુરાન પુરાના, તામે આ જક્ત ભુલાના;
જન્મ મરણ ધોખે ધરખાયા, આતમા નહિ પહેયાના. હો સંતો ૧**

શબ્દાર્થ

વેદ = વેદ ક્તેબ = કિતાબ કુરાન = કુરાન પુરાના = પુરાણો તામે = તેમાં
આ જક્ત = આ જગત ભુલાના = ભૂલું પડ્યું છે જન્મ = જન્મવું મરણ = મરવું
ધોખે ધરખાયા = પ્રથમથી દગો ખાધો છે આતમા = ચૈતન અંશ નહીં = ન
પહેયાના = ઓળખ્યા.

અનુવાદ

વેદો, કિતાબ, કુરાન અને પુરાણોમાં ભૂલું પડેલું જગત જન્મ-મરણના ફંદામાં ફસાયું છે, જેથી આત્માને કોઈ ઓળખી શક્યા નથી.

ભાવાર્થ

પરમતત્ત્વને પામવા માટે જિજ્ઞાસુ અને મુમુક્ષુ માનવો વિવિધ ધર્મના ધર્મગ્રંથોનો સહારો લઈ આત્માને (ચૈતન અંશને) જાણવા માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. હિંદુઓએ ચાર વેદ અને અઢાર પુરાણ તેમજ મુસલમાનો કિતાબ અને કુરાન જેવા ધર્મગ્રંથો દ્વારા દર્શાવેલ મતમાં ભુલા પડીને કર્તા પક્ષે પ્રથમથી જ અજાણ્યા રહ્યા છે. આ રીતે વિવિધ ધર્મપંથો, ધર્મચાર્યો અને કર્મકાંડી બાદલ ગુરુઓની માયાજાળમાં જગતના જીવો ફસાયા છે. પોતાના ચૈતન સ્વરૂપને સાચી રીતે ઓળખી ન શકવાથી પોતાને દેહ સ્વરૂપે માનવા લાગ્યા અને તેના રચનારા પણ પોતાના જેવા જ દેહવાળા હશે તેમ માનીને જગત ભળતા ભગવાનોમાં ભરમાઈ ગયું, જેથી કરોડો યુગોથી બધા જન્મ-મરણના ફેરામાં ફસાઈને વહ્યા જાય છે.

સાંખ્ય વેદાંત મિમાંસા પાતાંજલિ, ન્યાય વિશેષી લહ્યા ના;
એ ખટ દરશનકે નિજ હારદ, ગુણ ગોલક કા જ્ઞાના. હો સંતો ૨

શબ્દાર્થ

સાંખ્ય = સાંખ્ય વેદાંત = વેદાંત મિમાંસા = મિમાંસા પાતાંજલિ = પાતાંજલિ
ન્યાય = ન્યાય વિશેષી = વિશેષિક લહ્યા = જાણ્યું ના = નહીં એ = એ ખટ = છ
દરશન = શાસ્ત્ર કે = નો નિજ = મૂળ હારદ = સમજ, હાર્દ, રહસ્ય ગુણ = ગુણ
ગોલક = ઠામ, ઠેકાણું, ધામ કા = નું જ્ઞાના = જ્ઞાન.

અનુવાદ

સાંખ્ય, વેદાંત, મિમાંસા, પાતાંજલિ, ન્યાય અને વૈશેષિક જાણ્યું નથી તેમજ શાસ્ત્રોનું નિજ હાર્દ પણ ત્રણ ગુણના ધામ સુધીનું છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માએ રચેલા ચાર વેદના અભ્યાસ બાદ જ્ઞાની પુરુષો દ્વારા

બનાવાયેલાં છ શાસ્ત્રો-સાંખ્ય, વેદાંત, મિમાંસા, પાતંજલિ, ન્યાય અને વૈશેષિકના જ્ઞાનને જોતાં જણાય છે કે શાસ્ત્રકારો એ મૂળ સર્જનહારના પદ ને જાણ્યું નથી. તેઓએ રચેલાં શાસ્ત્રોના મૂળ હાર્દનું જ્ઞાન છેવટે રજો, તમો અને સતો એમ ત્રણ ગુણનાં ધામ સુધીનું માલુમ પડે છે. તદ્દનુસાર જગતના જીવો પ્રકૃતિ અને ગુણોના વિલાસયુક્ત જ્ઞાનમાં આનંદ માણી દેવ-દેવીઓના નાશવંત પદોમાં જ અટકી ગયા છે. આગળની હકીકત કોઈએ બતાવી ન હોવાથી જગતના જીવો પણ તે પદથી અજાણ્યા રહ્યા છે.

**લોક ચતુર્દશ વિશ્વ ચરાચર, તિનુ આ દેવ ઠરાના;
રાજસ સાત્ત્વિક રુદ્ર તમોગુણ, જોગી જોત્ય કા ધ્યાના. હો સંતો ૩**

શબ્દાર્થ

લોક = લોક, ધામ ચતુર્દશ = ચૌદ વિશ્વ = જગત ચરાચર = સ્થાવર-જંગમ
તિનુ = ત્રણેય આ દેવ = આ દેવોને ઠરાના = નક્કી કર્યો, નિર્ણય કર્યો રાજસ = રજોગુણ
સાત્ત્વિક = સતોગુણ રુદ્ર = શંકર તમોગુણ = તમો ગુણી જોગી = યોગી જોત્ય કા = જ્યોતિ
સ્વરૂપનું ધ્યાના = ધ્યાન ધરે છે.

અનુવાદ

સ્થાવર જંગમની આઘ લઈ ચૌદલોકની સમસ્ત દુનિયાએ ત્રણ દેવો-રજોગુણી બ્રહ્મા, સતોગુણી વિષ્ણુ અને તમોગુણી શંકરને સ્થાપિત કરેલા છે. જ્યારે યોગીઓ જ્યોતિ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરે છે.

ભાવાર્થ

ચૌદ લોકની આઘ લઈ સચરાચર વિશ્વના ભક્તિ માર્ગમાં વળેલા મુમુક્ષોએ વેદો અને શાસ્ત્રએ સ્થાપિત કરેલ રજોગુણી બ્રહ્મા, સતોગુણી વિષ્ણુ અને તમોગુણી શંકર, એ ત્રણ મહાદેવોની ઈષ્ટ તરીકે સ્થાપના

કરીને તેમણી જ ભક્તિ કરે છે. જ્યારે યોગીજનો તેથી આગળ વધીને પ્રાણાયામને ઉર્ધ્વગતિએ કરી બ્રહ્મરંદ્રમાં સ્થિર કરી જ્યોતિ સ્વરૂપ-નિરંજનનું ધ્યાન ધરે છે.

**ઈન્દ્રિ એકાદશ વશ કરી રાખે, વંદે સકલ જહાના;
કીરતી કીચ કલી મત ભાખે, નાખે જીવકુ ફાના. હો સંતો ૪**

શબ્દાર્થ

ઈન્દ્રિ = ઈન્દ્રિયો **એકાદશ** = અગિયાર **વશ કરી** = વશમાં કરી **રાખે** = રાખે
વંદે = વંદન કરે **સકલ** = બધા **જહાના** = જગતના જીવ **કીરતી** = કીર્તિ **કીચ** = કાદવ
કલી = જુદી, અસત્ય **મત** = સિદ્ધાંત **ભાખે** = દર્શાવે **નાખે** = નાંખે **જીવકુ** = જીવને
ફાના = ફંદામાં.

અનુવાદ

જેમણે અગિયાર ઈન્દ્રિયોને વશ કરી રાખી છે તેમણે જગતના બધા જીવો વંદના કરે છે. કિચડરૂપ જૂઠી કીર્તિનો મત દર્શાવી જીવોને ફંદામાં ફસાવે છે.

ભાવાર્થ

સાધના કરવાવાળા સાધકો તેમજ યોગી પુરુષો પોતાની સાધના અને યોગ ક્રિયા દ્વારા આંખ, કાન, નાક, જીભ અને ત્વચા એમ પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો તેમજ હાથ, પગ, મુખ, ગુદા અને ઉપસ્થ એમ પાંચ કર્મેન્દ્રિયો અને અગિયારમા મનને વશ કરે છે. તેઓ સાધના અને યોગ ક્રિયાઓ દ્વારા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી ચમત્કારો બતાવે છે. જગતના ભોળા અને અજ્ઞાની જીવો આવા ચમત્કારોથી અંજાઈને તેમના શરણે જાય છે. પરચા અથવા ચમત્કાર દ્વારા સંસારમાં કિચડરૂપ જૂઠી કીર્તિ (નામના) ઊભી કરી તુચ્છ સિદ્ધાંતો (મત)ને આધારે બાદલી ઉપાસનાઓમાં વળગાડીને જીવોને

પોતાની માયાવી જાળના ફંદમાં ફસાવે છે.

હે હમ જીવ કરત નિત્ય કરિયા, પોથી પાઠ પઢાના;
રસનાયે રટણ કરે રત્ય લાઈ, મોક્ષ મુગત મન માન્યા. હો સંતો. ૫

શબ્દાર્થ

હે = છે, હે હમ = પોતાની જીવ = જીવ કરત = કરે છે નિત્ય = દરરોજ
કરિયા = ક્રિયા પોથી = પુસ્તકોના પાઠ = પાઠ, વાંચન પઢાના = શીખવાડે છે
રસનાયે = જીભથી રટણ = રટણ કરે = કરીને રત્ય = પ્રેમ લાઈ = રાખીને મોક્ષ = મોક્ષ
મુગત = મુક્તિ મન માન્યા = મનથી મનાવે છે.

અનુવાદ

પોથીમાંથી પઢેલા પાઠ મુજબ જીવો પોતે નિત્ય ક્રિયા કરે છે અને
પ્રીતિપૂર્વક તે નામનું જીભથી રટણ કરવાથી, અંતે મોક્ષ, મુક્તિ થશે તેમ
મનને મનાવે છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વના ભોળા ધર્મ પ્રેમી સજ્જન નર-નારીઓ વેદો, શાસ્ત્રો,
કુરાન અને પુરાણો જેવા ધર્મ પુસ્તકોમાંથી પઢેલા પાઠ મુજબ કર્મકાંડી
આચાર્યો અને સંતપુરુષોના આદેશોને આધિન બની દૈનિક દિનચર્યા
પાળીને જીવન જીવે છે. તેમનાં વચનોમાં જ પ્રીતિ સંપાદિત કરી
નાશવંત દેહ ધારીના નામનો જાપ પ્રેમપૂર્વક જપ્યા કરે છે. આવા
નામ રૂપ ગુણવાળા ઈષ્ટ દેવ-દેવીઓમાં પ્રીતિ લગાવી તેમના ભજન
સ્મરણથી જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થશે તેવું મનને મનાવી અંતકાળ સુધી
જીભથી તેમના નામનું રટણ કર્યા કરે છે.

ભેખ અનેક રચે વિવિધ વિધ, પંથ વહેવાર વિભાના;
સંસાર ફંદ તજી લોહ ફાંસી, કંચન પાસ બંધાના. હો સંતો. ૬

શબ્દાર્થ

ભેખ = ભેખ, સાધુતાનો વેશ **અનેક** = અનેક **રચે** = રચે, ધારણ કરે
વિવિધ વિધ = જુદાં જુદાં **પંથ** = પંથ **વહેવાર** = વહેવાર **વિભાના** = ચલાવે છે
સંસાર = સંસાર રૂપી **ઈંદ** = ઈંદ, ફાંસો **તજી** = ત્યજી **લોહ** = લોખંડની **ફાંસી** = ફાંસી
કંચન = સોનાની **પાસ બંધાના** = જાળમાં (બંધનમાં) બંધાયા છે.

અનુવાદ

ભેખ ધારણ કરી વિધવિધ પ્રકારના મત પંથો રચીને પોતાનો વહેવાર ચલાવે છે. આ રીત સાંસારિક બંધનોની લોખંડની ફાંસી ત્યજીને સોનાના પાશમાં બંધાયા છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં વિધ વિધ પ્રકારના મત પંથો સ્થાપી અનેક ભેખધારી પંડિતો, આચાર્યો અને ધર્મગુરુઓ સંસારના ભોળા ભાવિક અને મુમુક્ષુ ભક્તોને પોતાના મતપંથોમાં જકડી રાખી પોતાનો વ્યવહાર ચલાવે છે. આવા ઠગ પુરુષો જો સંસારમાં રહીને વ્યભિચારયુક્ત વ્યવહાર નિભાવ્યો હોત તો સાંસારિક કર્મ બંધનોવાળી લોખંડની ફાંસી ભોગવત, પરંતુ ભેખના ઓથા હેઠળ વ્યભિચારયુક્ત વહેવાર કરીને વિવિધ બંધનો ઊભા કરીને સોનાના પાશમાં બંધાયા છે.

જે જીનકે મતકી ગત્ય ઠાનત, શિર સાહેબ કા બાના;
મેરી તેરી છૂટત નાંહી, નિજ પતિ પરમ અયાના. હો સંતો ૭

શબ્દાર્થ

જે = જે, પોતે **જીનકે** = જેની, પોતાની **મતકી** = સિદ્ધાંતની **ગત્ય** = સમજ
ઠાનત = દર્શાવીને **શિર** = માથા ઉપર **સાહેબ કા** = ધણીનું **બાના** = બહાને, બાનું
મેરી તેરી = મારું તારું **છૂટત** = છૂટતું **નાંહી** = નથી **નિજ પતિ** = સકર્તા, કૈવલપતિ
પરમ = શ્રેષ્ઠ **અયાના** = અજાણ્યા.

અનુવાદ

માથે માલિકનું બહાનું સમજાવી પોતપોતાના સિદ્ધાંતને દર્શાવે છે, પરંતુ તેમનામાં મારું-તારું છૂટતું નથી. તેથી તેઓ શ્રેષ્ઠ નિજપતિના જ્ઞાનથી અજાણ્યા રહે છે.

ભાવાર્થ

સંસારના ધર્મચાર્યો અને ભેખધારી સંતોએ સગુણ સિદ્ધાંત અને તેથી ઉપર જ્ઞાનગતિ ધરાવનારાઓએ નિર્ગુણ સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. માથે માલિકનું બહાનું ધારણ કર્યું છે તેવું સમજાવી પોતાના મતને સ્થાપીને જગતના જીવોને ભ્રમણાઓમાં ભૂલા પાડ્યા છે. પોતાનામાં મારા-તારાનો અહમ લેશમાત્ર છોડતા નથી અને જીવદશાના છૂટતાં સ્વ-સ્વરૂપે થઈ શકતા નથી. આથી તેઓ જગતના સાચા સર્જનહારના લક્ષથી અજાણ્યા રહે છે. સંસારના જીવોને પણ સત્ય જ્ઞાનથી વંચિત રાખીને આવું અધમ કાર્ય કર્યા કરે છે.

**ધર્મ અર્થ કામ ને મોક્ષ પદારથ, શાસ્ત્ર સકલ બખાના;
સાયુજ સાલોક મુક્તિ સામિપ્ય જે, સ્વાનિધ્ય દ્વૈત ડહેકાના. હો સંતો ૮**

શબ્દાર્થ

ધર્મ = ધર્મ, ફરજ અર્થ = સંપત્તિ કામ = વાસના, કામના ને = અને મોક્ષ = મુક્તિ પદારથ = પદાર્થ શાસ્ત્ર = શાસ્ત્રો સકલ = બધાં, સર્વે બખાના = વખાણ કર્યા સાયુજ = સાયુજ્ય સાલોક = સાલોક્ય મુક્તિ = મોક્ષ સામિપ્ય = સામિપ્ય જે = અને સ્વાનિધ્ય = સાન્નિધ્ય દ્વૈત = બે ડહેકાના = છેતરાવવું, (કાદવમાં ફસાયા છે.)

અનુવાદ

શાસ્ત્રોમાં દર્શાવેલ પદાર્થરૂપ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષનાં વખાણ અને સાયુજ્ય, સાલોક્ય, સામિપ્ય અને સાન્નિધ્ય મુક્તિ એમ આ બન્નેના ડહેકામાં ફસાયા છે.

ભાવાર્થ

શાસ્ત્રોમાં મનુષ્યોને ચાર પ્રકારના પુરુષાર્થનું^૪ આચરણ કરવા જણાવેલ છે. આ પ્રકારના પુરુષાર્થ કરવાથી સાયુજ્ય, સાલોક્ય, સામિધ્ય અને સાન્નિધ્ય એમ ચાર પ્રકારની મુક્તિ મળશે એવો સામાન્ય મત છે. શાસ્ત્રોમાં વખાણ કરેલ પુરુષાર્થ કરી મુક્તિ મેળવવા માટે સૌ કોઈ છેતરાય છે. આવી મુક્તિ અને પુરુષાર્થ બંને ખંડિત અને નાશવંત છે. આવી મુક્તિ કાઢવના ડહેકા સમાન હોવાથી જીવો તેમાં ખૂંપાયા કરે છે.

**બ્રહ્મવેતા જુગમેં જન જેતા, જીનું વ્યાપક વિત્ત ઠાના;
કહે કુવેર પરે વિત્ત કારન, સો પતિ પરમ અયાના. હો સંતો. ૯**

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મવેતા = બ્રહ્મના જાણકાર **જુગમેં** = જગતમાં **જન** = પુરુષ **જેતા** = જેટલા **જીનું** = જેમનું **વ્યાપક** = પ્રસરેલું **વિત્ત** = સત્ત્વ **ઠાના** = ઠરાવ્યું **કહે કુવેર** = કુવેરસ્વામી કહે છે કે **પરે** = પરે રહેલા, પાર **વિત્ત** = સત્ત્વ **કારન** = કારણ, જેમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે તે **સો** = તે **પતિ** = ધણી, માલિક **પરમ** = પુરાણા **અયાના** = અલગ, અજાણ.

અનુવાદ

જગતમાં જેટલા બ્રહ્મવેતા પુરુષો થયા તેમણે વ્યાપક બ્રહ્મને વિત્ત

૪. પુરુષાર્થ

ધર્મ - સાંસારિક ફરજો નિભાવવી.

અર્થ - અર્થ ઉપાર્જન, પ્રમાણિક પણે નાણાં-સંપત્તિ કમાઈ આજીવિકા ચલાવવી.

કામ - સાત્ત્વિક ભોગ ભોગવી વંશ વૃદ્ધિ વધારવી.

મોક્ષ - જન્મ-મરણમાંથી કાયમને માટે મુક્તિ મેળવવી.

મુક્તિ

સાયુજ્ય - જે તે ઈષ્ટદેવ સાથે એકરૂપ થઈને રહેવું.

સાલોક્ય - જે તે ઈષ્ટદેવની પ્રજા થઈને રહેવું.

સામિધ્ય - જે તે ઈષ્ટ દેવના સમીપમાં (કુટુંબીજન થઈને) રહેવું.

સાન્નિધ્ય - જે તે ઈષ્ટ દેવના સાન્નિધ્યમાં સેવક થઈ રહેવું.

રૂપે ઠરાવ્યું છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે પરે રહેલા આ વિત્તના કારણ એવા પરમપતિ અજાણ રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં બ્રહ્મને માનનારા જેટલા બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો થઈ ગયા, તેમણે વિત્તરૂપ બ્રહ્મને જ સાચું અને છેવટના પદ તરીકે ઠરાવેલું છે, પરંતુ આ બ્રહ્મ સચરાચર પ્રસરેલું નિઃસત્ત્વ, નિર્ગુણ, અકર્તા અને કર્તૃત્વ શક્તિ વિનાનું છે. બ્રહ્મ તો સમચૈતન છે. તેનાથી સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ શકે નહીં. સર્વ રચનાના કારણરૂપે વિત્તરૂપ બ્રહ્મથી પરે રહેલાં સર્જનહાર પૂર્ણ ચૈતન છે અને તેમનો પ્રકાશ એ બ્રહ્મ છે. બ્રહ્મવેત્તા પુરુષો પણ સર્જનહારના પક્ષે અજાણ્યા રહી ગયા છે.

ગોડીપદ ૩

અદ્ભુત જ્ઞાન હમારા હો સંતો, અદ્ભુત જ્ઞાન હમારા;
કોઈ જાણે જાણનહારા હો સંતો, અદ્ભુત જ્ઞાન હમારા. ટેક

શબ્દાર્થ

અદ્ભુત = અદ્ભૂત, અલૌકિક જ્ઞાન = જ્ઞાન હમારા = મારું હો સંતો = હે સંતો
અદ્ભુત = અલૌકિક, આશ્ચર્યકારક જ્ઞાન = જ્ઞાન હમારા = મારું કોઈ = કોઈક જ
જાણે = જાણે છે જાણનહારા = જિજ્ઞાસુ, જાણવાની વૃત્તિવાળા હો સંતો = હે સંતો
અદ્ભુત = અલૌકિક જ્ઞાન = જ્ઞાન હમારા = મારું.

અનુવાદ

હે સંતો ! મારું જ્ઞાન (સગુણ નિર્ગુણથી તીત હોઈ) અલૌકિક છે. કોઈ જાણનહાર જ તેને જાણી શકે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર સંતોને ઉદ્દેશીને કહે છે કે સકર્તા સિદ્ધાંતને પ્રસ્થાપિત કરેલું કૈવલજ્ઞાન અલૌકિક છે. દુનિયામાં અત્યાર સુધીનું પ્રસાર અને પ્રચાર પામેલું જ્ઞાન કાં તો આધ્યાત્મિક, ભયાનક કે રોચક છે. જેની પહોંચ ત્રણ ગુણો અને અકર્તા બ્રહ્મ સુધીની છે, જ્યારે પરમગુરુ દ્વારા દશવિલ કૈવલજ્ઞાન દેહની ચૈતનતાના કારણરૂપે રહેલા ચૈતન અંશની ઓળખ કરાવી અંશી પદમાં એકતા કરાવવાવાળું છે. આ જ્ઞાન સહજ અને સરળતાથી સમજી શકાય તેવું નથી. આવું યથાર્થ જ્ઞાન જીજ્ઞાસાવૃત્તિવાળા જ જાણીને માણી શકે છે.

**દેવલ દેવ પૂજાવિધિ પાતી, ષોડશ કર્મ આચારા;
ધૂપ દીપ સજ્જ અરગ આરતી, એ સહુ ઓરલ્યા વહેવારા. હો સંતો ૧**

શબ્દાર્થ

દેવલ = દેવળ દેવ = દેવતા પૂજાવિધિ = પૂજાની રીત પાતી = તુલસી, બીલીપત્ર
ષોડશ = ષોડશોપચાર કર્મ = કર્મ, કાર્ય આચારા = આચરણ ધૂપ = ધૂપસળી દીપ = દીવો
સજ્જ = સજાવીને અરગ = અર્પણ કરવું, અર્ધ્ય ચઢાવવું આરતી = આરતી એ સહુ = એ
બધા ઓરલ્યા = આ બાજુના, જગત પક્ષના વહેવારા = વહેવાર.

અનુવાદ

દેવાલયોમાં સ્થાપવામાં આવેલ દેવોની ધૂપ, દીપ, પાતી (તુલસી પત્ર-બીલીપત્ર) વિગેરે અર્ધ્ય ચઢાવી ષોડશોપચાર વિધિ દ્વારા પૂજાવિધિ કરી આરતી કરવામાં આવે છે, પરંતુ આ બધી આચરવામાં આવતી વિધિઓ લૌકિક હોઈ જગત પક્ષના વહેવારની છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં ધર્મિષ્ઠ મુમુક્ષુ માનવો દેવાલયો અને મઠ-મંદિરો બાંધી

તેમાં ઇષ્ટદેવની વિધિવત્ સ્થાપના કરે છે, ત્યારબાદ તેઓ નિયમિત પૂજા વિધિ કરે છે. અને તેમાં ધૂપ, દીપ, ફૂલ, તુલસી, બીલીપત્ર, ફળ, ધાન્ય, મીઠાઈ મેવા વિગેરે દ્વારા અર્ધ્ય ચઢાવે છે. દૂધ, દહીં, મધ, ઘી અને સાકર વિગેરે પંચામૃતથી અને છેલ્લે પવિત્ર જળ દ્વારા ઇષ્ટદેવ દેવીને સ્નાન કરાવે છે. ચંદનનો લેપ કરી તેમની સેવા અર્ચના કરે છે. ષોડશોપચાર વિધિથી તેમનું પ્રેમથી પૂજન કરે છે. દેવાલયમાં તેમની સવાર-સાંજ આરતી ઉતારી પ્રસાદ ધરાવે છે. આ બધી જ જગતપક્ષના વ્યવહાર જેવી ભૌતિક ઉપચારની કર્મકાંડી વિધિ હોઈ જે તે ઇષ્ટ દેવ-દેવીઓને રીઝવવા માટે છે.

નહીં કે વિશ્વના સર્જનહારને કારણકે... વિશ્વનાં સર્જનહાર તો તત્વાતીત સર્વજ્ઞ અજર, અમર, અચ્યૂત, નિર્વાણ, અલેખ, બ્રહ્મના પ્રકાશક અને અવિનાશી છે. તેમને તો માત્ર શુદ્ધ ચૈતન ભાવે જ કરેલી સ્તુતિ, પ્રાર્થના, અર્ચના પહોંચી શકે.

**આસન માર પવન પુનિ સાધે, બંધે દશ દરબારા;
વંકનાળ ચઢી જ્યોત જગાવે, તોહુ ન બંચે કારા. હો સંતો ૨**

શબ્દાર્થ

આસન = આસન **માર** = (યોગ કે તપ માટેનું) આસન વાળીને **પવન** = વાયુ (શ્વાસ) **પુનિ** = વળી **સાધે** = સાધના કરે **બંધે** = બંધ કરવા **દશ** = દશ **દરબારા** = દ્વાર **વંકનાળ** = મેરુદંડ **ચઢી** = ચઢાવવું **જ્યોત** = જ્યોતિ, સ્વરૂપ **જગાવે** = જાગ્રત કરે **તોહુ** = તોપણ **ન બંચે** = બચી શકતા નથી **કારા** = કાળથી.

અનુવાદ

આસન લગાવી દશ દ્વારને બંધ કરે, વળી, સાધના દ્વારા પ્રણવને મેરુદંડથી ઉંચે ચઢાવી બ્રહ્મરંધ્રમાં જ્યોતને જાગ્રત કરે છે. તેમ છતાં તેઓ કાળથી બચી શકતા નથી.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં અમુક યોગી પુરુષો એક આસને બેસી, પ્રાણાયામને યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયમ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ દ્વારા સાધના કરે છે. ઈંગલા પિંગલાની મધ્યે ચાલતી સુષમણા નાડીના પ્રાણાયામને કુંભક કરી લાંબું આયુષ્ય ભોગવે છે. ઘણા યોગીજનો શરીરના દશે દ્વારો બંધ કરી શરીરના પાછલા ભાગમાંથી પસાર થતી વંકનાળ દ્વારા ચક્રોની મદદથી પ્રણવને ઉર્ધ્વ કરીને બ્રહ્મરંધ્રમાં પહોંચાડે છે. સહસ્ત્રદળ કમળ ચક્રને જાગ્રત કરી જ્યોતિ સ્વરૂપને નિહાળી વૃત્તિ સ્થિર કરે છે. છતાં પણ તેઓ કાળની પક્કડમાંથી છૂટી શકતા નથી.

**શ્રવણ કીરતન પૂજા આદિ, ભક્તિ નવ પરકારા;
દશધા પ્રેમ લક્ષણા જો પાવે, તો ગૌલોકનાથ દેદારા. હો સંતો ૩**

શબ્દાર્થ

શ્રવણ = શ્રવણ કીરતન = કીર્તન, ગુણગાન ગાવા પૂજા = પૂજન કરવું આદિ = વિગેરે
ભક્તિ = આરાધના નવ પરકારા = નવ પ્રકારની દશધા = દશમી પ્રેમ લક્ષણા = પ્રેમલક્ષણા
જો પાવે = જો મેળવો તો = તો ગૌલોકનાથ = ગૌલોકના ધણી દેદારા = દર્શન.

અનુવાદ

શ્રવણ, કીર્તન, પૂજા વિગેરે નવ પ્રકારની ભક્તિ સહિત દશમી પ્રેમલક્ષણા જો પામે તો ગૌલોક નાથનાં દર્શન કરે છે.

ભાવાર્થ

ધર્મ પારાયણ કાર્યમાં નવધા^૫ ભક્તિનું ખૂબ મહત્ત્વ છે. સગુણ ઉપાસનામાં ઈષ્ટદેવના ઉપાસકો શ્રવણ, કીર્તન, પૂજા વગેરે નવ પ્રકારની ભક્તિ ઉપરાંત દશમા પ્રકારની પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ કરે છે.

૫. નવધા ભક્તિ : શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાઠ સેવા, અર્ચન, વંદન, સખ્ય, દાસ્ય અને આત્મ નિવેદન.

સગુણ ઉપાસકને દશધા ભક્તિનું ફળ ભૌતિક સુખ તેમજ ગૌલોકના ધણીનું (ઈષ્ટદેવ) દર્શન આપવાવાળું છે. તદુપરાંત સારધાર ભક્તિ કરવાથી જે તે ઈષ્ટદેવના ધામનું સુખ પણ ભોગવવા મળે છે, પરંતુ પુણ્યનો ક્ષય થતાં પાછું મૃત્યુલોકમાં આવવું પડે છે. પ્રલયકાળ વખતે તો આ દૈવી ધામોનો નાશ થાય છે.

**ત્રિપદ દેવ નહિ ચિદ્ શક્તિ, નહિ પંચભૂત આકારા;
ત્યાં ગૌલોકને વૈકુંઠ નાંહિ, અવિગત અરસ સાંઈયારા. હો સંતો ૪**

શબ્દાર્થ

ત્રિપદ = ત્રણ લોક દેવ = દેવો નહીં = નથી ચિદ્ શક્તિ = આદ્ય શક્તિ, મહામાયા નહીં = નથી પંચભૂત = પાંચ તત્ત્વો આકારા = સ્વરૂપવાળા ત્યાં = ત્યાં ગૌલોક = ગૌલોક ને = અને વૈકુંઠ નાંહિ = વૈકુંઠ નથી અવિગત = અવર્ણનીય અરસ = અંતરિક્ષમાં સાંઈયારા = સકર્તા પતિ.

અનુવાદ

અંતરિક્ષમાં અવિગત સર્જનહાર જ્યાં છે ત્યાં ત્રણ દેવો, વૈકુંઠ, ગૌલોક, આદ્યશક્તિ અને ચિદ્બ્રહ્મ પણ નથી તેમજ પાંચ તત્ત્વોના સ્વરૂપવાળા કોઈ પણ નથી.

ભાવાર્થ

વિગતમાં ન આવી શકે તેવા સાંઈરૂપ સકર્તા કૈવલપતિ અંતરિક્ષમાં આવેલ કૈવલધામમાં સદાને માટે બિરાજમાન છે. તેવા સર્જનહારના પરમપદમાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહાદેવ, ગૌલોક, વૈકુંઠ, આદ્યશક્તિ કે સચરાચર વ્યાપક ચિદાકાર બ્રહ્મ પણ ત્યાં નથી. નાશવંત - પંચ મહાભૂત - પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશથી બનીને આકાર પામેલા અન્ય કોઈ પણ ત્યાં નથી. કારણકે તેઓતો કર્તાની રચના પૈકીના તત્ત્વોવાળા હોઈ તત્ત્વાતિત કૈવલધામમાં તેમની હયાતી શક્ય નથી.

**ઈંગલા પિંગલા સૂક્ષ્મણા નાડી, બ્રહ્મરુદ્ર ઝનકારા;
યોગી યોગ સકલ વિધિ સાધન, યહાં લગી અમલ તમારા. હો સંતો પ**

શબ્દાર્થ

ઈંગલા = ઈંગલા નાડી પિંગલા = પિંગલા નાડી સૂક્ષ્મણા નાડી = સુષ્મણા નાડી બ્રહ્મરુદ્ર = બ્રહ્મરંધ્ર ઝનકારા = ઝણકાર યોગી = યોગ પુરુષ યોગ = મેળાપ સકલ = બધી વિધિ = રીત, પદ્ધતિ સાધન = સાધના યહાં લગી = અહીં સુધી અમલ = અધિકાર તમારા = તમારો.

અનુવાદ

યોગીઓ યોગની બધી વિધિવત્ સાધના દ્વારા ઈંગલા, પિંગલા અને સુષ્મણા નાડીના પ્રણવને બ્રહ્મરંધ્ર સુધી પહોંચાડી અનહદ નાદ સાંભળે છે. પણ તમારો અમલ અહીં સુધી જ છે.

ભાવાર્થ

યોગી પુરુષો યોગના આધારે ઈંગલા અને પિંગલા નાડીની મધ્યમાં વહેતી સુષ્મણાના માધ્યમ વડે પ્રણવની સાધના કરે છે. આ ક્રિયાઓ દ્વારા તેઓ પ્રણવને ઊલટાવી બ્રહ્મરંધ્રમાં સ્થિર કરી દશ પ્રકારના અનહદ નાદ^૬ સાંભળે છે. યોગીપુરુષોનો અમલ ત્યાં સુધી જ હોઈ તેઓ પોતાની વૃત્તિને બ્રહ્મરંધ્રમાં વિરામ પમાડે છે. ત્યાંથી આગળ વધતા નથી, પરંતુ પરમપદ તો તેથી ન્યારું છે.

**ગુપ્ત ચલે ધરણી ગગન્યે ગમ, લેખ કરે નભ તારા;
ચૌદ લોક કે મનકી જાણે, પ્રકૃતિ લિયા અવતારા. હો સંતો. ૬**

શબ્દાર્થ

ગુપ્ત = છૂપી રીતે ચલે = ચાલે ધરણી = પૃથ્વી ગગન્યે = આકાશમાં ગમ = તરફ, ગતિ લેખ = ગણતરી કરે = કરવી નભ = આકાશ તારા = તારા ચૌદ લોક કે = ચૌદ ધામના ૬. દશ નાદ : શંખનાદ, ઝાંઝનાદ, વીણાનાદ, શરણાઈનાદ, બંસરીનાદ, હુંદુભિનાદ, ભેરીનાદ, મૃદંગનાદ, સિતારનાદ અને ઘંટનાદ.

મનકી = મનની **જાણે** = જાણવું **પ્રકૃતિ** = માયા **લિયા** = લીધો **અવતારા** = અવતાર.

અનુવાદ

પૃથ્વીમાં ગુપ્ત રીતે ચાલે, ગગનમાં ગમન કરી આકાશના તારા ગણે અને ચૌદેય લોકના મનની વાતો પણ જાણતા હોય. જાણે કે પ્રકૃતિએ સાક્ષાત અવતાર લીધો છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં સાધકો અનેક પ્રકારની વિદ્યા અને સાધના દ્વારા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે. સાધના દ્વારા ભૂચરી મુદ્રાની સિદ્ધિ વડે પૃથ્વીમાં પ્રવેશી પેટાળમાં ચાલી શકે છે. ખેચરી મુદ્રાની સાધના કરી સાધકો આકાશમાં ગમન (સ્થળાંતર) કરે છે. અને આકાશના અગણિત તારાઓ ગણે છે. ચાચરી મુદ્રાની સિદ્ધિ દ્વારા સિદ્ધ પુરુષો પૃથ્વી તેમજ ચૌદ લોકમાં વસતા સૌના મનની વાતોને પણ જાણી શકે છે. અગોચરી મુદ્રાની સિદ્ધિ વડે કેટલાક સિદ્ધો રૂપ પલટીને અદૃશ્ય થવાની અદ્ભુત શક્તિ ધરાવે છે. આમ આવા યોગીઓ મુદ્રાઓની સાધના દ્વારા પ્રાપ્ત થતી સિદ્ધિઓના આધારે જગતને અદ્ભુત ચમત્કારો દેખાડે છે. તેમણે સાક્ષાત પ્રકૃતિનો અવતાર ધારણ કર્યો હોય તેવું જગતમાં જણાય છે. જો કે આ સિદ્ધિઓ, ચમત્કારો અને યોગ - સાધનાની વિદ્યા દેહનો નાશ થયા પછી બીજે ક્યાંય કામ લાગતી નથી.

જાગૃત સ્વપ્ન સધોપતિ તુરિયા, મન બુદ્ધ ચિત્ત અહંકારા;
એ અષ્ટ આત્રણ રહિત અગમ ઘર, અપરંપાર અપારા. હો સંતો ૭

શબ્દાર્થ

જાગૃત = જાગૃત અવસ્થા **સ્વપ્ન** = સ્વપ્ન અવસ્થા **સધોપતિ** = સધોપતિ અવસ્થા **તુરિયા** = તુર્યા અવસ્થા **મન** = મનઅંતઃકરણ **બુદ્ધ** = બુદ્ધિ અંતઃકરણ **ચિત્ત** = ચિત્ત અંતઃકરણ **અહંકારા** = અહંકાર અંતઃકરણ **એ અષ્ટ** = આ આઠ

આવ્રણ = આવરણ **રહિત** = વગર, સિવાય **અગમ** = ગમ ન પહોંચે તેવું **ઘર** = ધામ
અપરંપાર = અઢળક **અપારા** = પાર વિનાનું અપાર.

અનુવાદ

જાગૃત, સ્વપ્ન, સષોપતિ, તુર્યા, મન, બુદ્ધ, ચિત્ત અને અહંકાર, એમ આઠ આવરણો વગરનું અપાર અને અપરંપાર તેમજ ગમ ન પહોંચે તેવું અગમ્ય સકર્તાપતિનું ધામ છે.

ભાવાર્થ

જાગૃત, સ્વપ્ન, સષોપતિ અને તુર્યા - આ ચાર અવસ્થાઓ તેમજ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર - આ ચાર અંતઃકરણ એમ મળીને કુલ આઠ આવરણો દેહને લાગેલા છે. તત્ત્વોની દૃષ્ટિએ વિચાર કરીએ તો જ્યાંથી આપણે આવ્યા છીએ, એ નિજ ઘર (કર્તાપિદ) અને નિજ કેવલ કર્તા, આ આઠ આવરણો અને તત્ત્વોથી રહિત છે. ત્યાં ઈન્દ્રિયો અને અંતઃકરણની જાણ પહોંચી શકતી નથી. એ અગમ કર્તાપિદનું સ્થાન અપરંપાર છે એટલે કે તેનો પાર પામી શકાય તેમ નથી.

ભક્તિ કરે જુગમે દંઢતા ધર, તન મન સહિત સકારા;
પરયા આન્ય પુરાવે પરસ્પર, ગુણ કે સાધન વારા. હો સંતો. ૮

શબ્દાર્થ

ભક્તિ = ભક્તિ, આરાધના **કરે** = કરવી **જુગમે** = જગતમાં **દંઢતા** = શ્રદ્ધાથી
ધર = ધરીને **તન** = શરીર **મન** = મન અંતઃકરણ **સહિત** = સાથે **સકારા** = સાકાર, દશ્ય
સ્વરૂપ **પરયા** = ચમત્કાર **આન્ય** = બીજા **પુરાવે** = દઢાવે, બતાવે **પરસ્પર** = અરસ-પરસ
ગુણ કે = ગુણોની **સાધન વારા** = સાધનાવાળા.

અનુવાદ

જગતમાં દંઢતા ધરીને તન મન સહિત સાકાર ભક્તિ કરે છે અને

બીજા અરસ-પરસ પરચા પણ આપતા હોય છે, પરંતુ તેઓ ત્રણ ગુણોની સાધનાવાળા હોય છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં કેટલાક ભક્તો દૃઢ શ્રદ્ધા ધારણ કરીને તન મન સહિત રૂપ-ગુણવાળા સાકાર ઈષ્ટદેવની ભક્તિ કરે છે. બીજા કેટલાક એક-બીજાને પરસ્પર ચમત્કારી પરચાઓ પણ બતાવી શકે છે, પરંતુ એ બધા જ રજોગુણ, સતોગુણ કે તમોગુણના સાકાર સ્વરૂપોની સાધનાવાળા હોવાથી છેવટે તેમનો વિનાશ થાય છે. પરચા આપવાવાળા આવા પરચા આપીને છેવટે તો તેઓ પોતાની સિદ્ધિના બળને વેડફે છે અને કર્મ બંધનમાં બંધાય છે.

સમલિત બ્રહ્મ ચરાચર વ્યાપક, ઘટ ઘટ હંગ હકારા;
ઓહંગ સોહંગ દોનુ રહિત દુગ્ધા, નિજ પરમપદ ન્યારા. હો સંતો ૯

શબ્દાર્થ

સમલિત = ભરેલું, ભરપૂર બ્રહ્મ = કર્તાનો પ્રકાશ ચરાચર = સચરાચર, ચર અચર, વ્યાપક = ફેલાયેલો ઘટ ઘટ = દરેક ઘાટોમાં હંગ = જાણ હકારા = ટંકાર કરે છે ઓહંગ = ઓહંગ પ્રણવ સોહંગ = સોહંગ પ્રણવ દોનુ = બંને રહિત = સિવાય દુગ્ધા = જંજાળ, ઉપાધિ નિજ પરમપદ = મૂળ પરમપદ ન્યારા = જુદાં, અલગ.

અનુવાદ

બ્રહ્માંડમાં બ્રહ્મ સચરાચર વ્યાપક રહેલો છે. પ્રત્યેક ઘાટમાં જાણ્યનો હુંકાર કરે છે, તેવા ઓહંગ અને સોહંગ એમ બંનેની જંજાળથી રહિત રહેલું નિજ પરમપદ ન્યારું છે.

ભાવાર્થ

અખિલ બ્રહ્માંડમાં સમચૈતન બ્રહ્મ ઠસોઠસ ભરેલું છે. તે બ્રહ્મ સળંગ સૂત્રવત્ સભરાભર ભરાયેલો હોઈ સર્વત્ર તેનો વાસ છે. તે જ

પ્રમાણે સમચૈતન બ્રહ્મનાં અવિકાસ, વિકાસ અને કુંભસ્થ એમ ત્રણ મહદ્ તત્ત્વો સ્થાવર અને જંગમ દરેક ઘાટમાં અંશની જાણ થકી હુંકાર કરે છે એટલે કે સ્થાવર - જંગમ ઘાટમાં રહેલા આ બ્રહ્મના અંશો ઓહંગ અને સોહંગ સ્વરૂપે (પ્રણવ સ્વરૂપે) રહેલા છે, તેમના ઉપર અંશની દૃષ્ટિ પડવાથી તે ચલાયમાન થઈ નિજ જાણના આધારે શબ્દ રૂપ હોંકારો ભરે છે એટલે કે શબ્દ રચના કરી શકે છે. જો કે સકર્તા સર્જનહારનું નિજ પરમપદ સમ ચૈતન બ્રહ્મપદની ઉપાધિથી ન્યારું છે.

પિંડ બ્રહ્માંડ ફોડી મમ સુરતા, ગજ તજ ભયી પારા;
કહે કુવેર કેવલ પરસ્પર, ભઈ ગતિ અગમ અપારા. ૧૦

શબ્દાર્થ

પિંડ = દેહ બ્રહ્માંડ = બ્રહ્મના પ્રસારવાળું ઘટક ફોડી = વીંધીને મમ = મારી સુરતા = અંતરવૃત્તિ ગજ = ગરકાવ, તદાકાર તજ = વાકેફ, જાણકાર, તત્ત્વજ્ઞ ભયી = થઈ પારા = પેલી પાર કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે કેવલ = કેવલ કર્તા પરસ્પર = અરસ-પરસ ભઈ = થઈ ગતિ = ગતિ અગમ = સમજમાં ન આવે તેવી અપારા = અપાર.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે પિંડ અને બ્રહ્માંડને ફોડીને મારી સુરતા જાણકાર બની પેલી પાર રહેલા કર્તામાં તદાકાર થઈ છે. તે ગતિ અગમ અને અપાર હોઈ કેવલ કર્તા સાથે અરસ-પરસ થઈ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કૃષ્ણાસાગર કહે છે કે તેમની અગમ અને અપાર સુરતા પિંડ એટલે કે તેમનો દિવ્ય દેહ અને બ્રહ્માંડ એટલે કે બ્રહ્મભૂમિકામાં સર્જનહારના દ્વારા રચાયેલી સઘળી રચનાના ઘટકને વીંધીને બ્રહ્મપ્રકાશની મધ્યમાં આવેલા કેવલધામમાં બિરાજમાન કેવલ કર્તાની સાથે અરસપરસ

એવી તદાકાર થઈ ગઈ છે કે જેનો પાર સામાન્ય બુદ્ધિથી પામી શકાય તેમ નથી. કારણ કે તે સુરતા તત્ત્વોને જાણવાળી બનીને ક્રતને ત્યજી કર્તામાં તદાકાર હોઈ તેની ગતિ અતિ અપરંપાર અને અલૌકિક છે.

ગોડીપદ ૪

દેશ હમારા વંકા હો સંતો, દેશ હમારા વંકા;
જ્યાં નહીં કાળ જાળકી શંકા, હો સંતો દેશ હમારા વંકા. ટેક

શબ્દાર્થ

દેશ = ધામ, વતન હમારા = મારો વંકા = વાંકો, અટપટો હો સંતો = હે સંતો
દેશ = ધામ હમારા = મારો વંકા = વાંકો જ્યાં = જ્યાં નહીં = નહીં કાળ = કાળ
જાળકી = જાળની, અમલની શંકા = શંકા, સંશય હો સંતો = હે સંતો દેશ = ધામ
હમારા = મારો વંકા = વાંકો.

અનુવાદ

હે સંતો ! મારું મૂળ વતનરૂપી (ધામ) દેશનો માર્ગ અટપટો (વાંકો) છે. જ્યાં કાળના અમલની કોઈ શંકા નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર સંતોને ઉદ્દેશીને કહે છે કે તેમના દેશમાં એટલે કે તેઓ શુદ્ધ હંસ સ્વરૂપે જ્યાંથી આવ્યા હતા તે સકર્તા સર્જનહાર પતિના મૂળ કૈવલધામમાં જવા માટેનો માર્ગ ખૂબ જ અટપટો છે. ત્યાં સીધેસીધું પ્રયાણ કરવું ખૂબ જ અઘરું છે. આ દેશ તત્ત્વાતીત છે. જ્યાં પંચભૌતિક તત્ત્વો નથી અને ગુણ, ઘણ, અંતઃકરણ કે ઈન્દ્રિયો દ્વારા થતાં કર્મોનો ત્યાં અવકાશ નથી. તેથી જ નિરંજનરૂપી કાળ અને આઘશક્તિની માયા રૂપી જાળ ત્યાં સ્પર્શી શકતી નથી. એટલે કે તે દેશ અજર, અમર અને અવિનાશી છે. શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપે થયેલ નિર્મળ અંશ

જ ત્યાં જઈને રહી શકે છે અને શુદ્ધ ચૈતન ભાવે કરેલી સ્તુતિ જ ત્યાં પહોંચી શકે છે. માટે હે સંતો ! મૂળ વતનરૂપી દેશનો માર્ગ અટપટો છે.

**ચલના ચલાવ કોહુ મમ મારગ, છોડો આ તન કી અહંકા;
કાટી શીશ ધરો ધરણી પર, કુણ રાય કુણ રંકા. હો સંતો. ૧**

શબ્દાર્થ

ચલના = ચાલવાનું **ચલાવ** = ઈચ્છા **કોહુ** = કોઈ **મમ** = મારા **મારગ** = માર્ગ ઉપર **છોડો** = છોડી દેવું **આ** = આ **તન કી** = શરીરની **અહંકા** = અહંકાર **કાટી** = કાપીને **શીશ** = મસ્તક **ધરો** = મુકો **ધરણી** = પૃથ્વી, ધરતી **પર** = ઉપર **કુણ** = કોણ **રાય** = રાજા **કુણ** = કોણ **રંકા** = ગરીબ.

અનુવાદ

મારા આ માર્ગ પર ચાલવાની ચાહના કોઈ રાખતા હો તો, રાજા હોય કે ગરીબ, પરંતુ તેમણે દેહનું અહંકારરૂપી મસ્તક કાપીને પૃથ્વી પર મૂકવું પડશે.

ભાવાર્થ

આ વિકટ માર્ગ પર ચાલવાની જો કોઈને ઈચ્છા હોય તો શરીર સંબંધી તમામ આકાંક્ષાઓ અને અભિમાન (અહંકાર) ત્યજીને ચાલવું પડશે. સંસારમાં ગરીબ-શ્રીમંત, રાજા-પ્રજા, ઊંચ-નીચ, નાના-મોટા, સ્ત્રી-પુરુષ જેવા ભેદ હોય છે. આવા ભેદભાવ સર્જનહારના દેશમાં હોતા નથી. આ માર્ગ વિકટ છે, તેથી નિજ ઘર જતા સુધી હિંમત રાખી ધર્મના પથ ઉપર ચાલવું પડશે. આ માર્ગ પર ચાલવાનું કામ કાયર પુરુષોનું નથી. માત્ર આત્મકલ્યાણના ઉદ્દેશને સિદ્ધ કરવાના કાર્ય માટે જેમનામાં હિંમત, બહાદુરી અને શૂરવીરતા છે તેનું જ કામ છે. વિકટ માર્ગમાં ચાલવા માટે પરમગુરુનું શરણું સ્વીકારી તેમના ચરણમાં અહંકારરૂપી મસ્તક કાપીને મૂકવું પડશે.

ગતિ વિના ગવન પાવ વિના પંથા, રવિ વિના તેજ અસંકા;
રૂપ વિના મૂરત સુરત વિના નિરખન, તાર વિના રવાજ રરંકા. હો સંતો ૨

શબ્દાર્થ

ગતિ = ચાલ વિના = વગર ગવન = જવું પાવ = પગ વિના = વગર પંથા = રસ્તો
રવિ = સૂર્ય વિના = વગર તેજ = પ્રકાશ અસંકા = નિ:સંદેહ, શંકા વગર રૂપ = સ્વરૂપ
વિના = વગર મૂરત = મૂર્તિ સુરત = દષ્ટિ વિના = વગર નિરખન = નિરખવું તાર = તાર
વિના = વગર રવાજ = અવાજ રરંકા = રણકે છે.

અનુવાદ

ગતિ વિના ગવન કરવાનું, પગ વગર રસ્તો કાપવાનો, સૂર્ય સિવાય
નિ:સંદેહ પ્રકાશ, રૂપ વિનાની મૂર્તિને સુરતા વિના નિહાળવાની અને તાર
સિવાય અવાજનો રણકાર છે.

ભાવાર્થ

દિવ્ય દેશમાં પગ વગર રસ્તો કાપવાનો છે અને ચાલ્યા સિવાય
ગતિ કરવાની છે. તત્વાતીત દેશમાં માત્ર શુદ્ધ ચૈતન અંશસ્વરૂપે
થઈને જ રહેવાનું છે. સૂર્ય નથી છતાં ત્યાં પ્રકાશ ઝળહળી રહ્યો છે.
તે દેશમાં રૂપ-અરૂપથી તીત મૂર્તિ છે અને તેને લૌકિક દષ્ટિ સિવાય
અલૌકિક દિવ્ય દષ્ટિ વડે નિહાળવાની છે. તે દેશમાં તાર સિવાયનાં
વાજિંત્રોના અદ્ભૂત ધ્વનિનો રણકાર સાંભળવાનો છે.

ઘન વિના નીર ગગન વિના ગર્જના, ધરા વિના વિશ્વ ધરંકા;
ધડ વિના સિર પીર વિના પરયા, પતિ વિના પાયે પરંકા. હો સંતો. ૩

શબ્દાર્થ

ઘન = વાદળ વિના = વગર નીર = પાણી ગગન = આકાશ વિના = વગર
ગર્જના = ગર્જના ધરા = ધરતી વિના = વગર વિશ્વ = જગત ધરંકા = ધારણ કરે
ધડ = મસ્તક થી નીચેનો શરીરનો ભાગ વિના = વગર સિર = મસ્તક પીર = પીર વિના = વગર

પરચા = ચમત્કાર પતિ = સ્વામી વિના = વગર પાથે = ચરણમાં, પગે પરંકા = પડવાનું, લાગવાનું છે.

અનુવાદ

વાદળ વિનાનો વરસાદ, આકાશ વિનાની ગર્જના, ધરતી વગર વિશ્વનું ધારણ, ધડ વગરનું મસ્તક અને પીર વગર ચમત્કારો થાય છે. તેમજ પતિ ન હોવા છતાં પણ પગે લાગવાનું છે.

ભાવાર્થ

અલૌકિક દિવ્ય દેશમાં ભૌતિક વાદળો નથી, પરંતુ વરસાદરૂપી કૃપાની અમી ઝરે છે. ત્યાં આકાશ તત્ત્વ ન હોવા છતાં અલૌકિક નાદની ગર્જનાઓ થાય છે. પૃથ્વી તત્ત્વ ન હોવા છતાં કોઈપણ આધાર સિવાય કેવલધામ (દેશ) સ્થિર રહેલું છે. ધડ વગરનું મસ્તક એટલે ત્યાં તત્ત્વવાળા શરીર નથી, પરંતુ શુદ્ધ અણિઅગ્ર અંકુરિત ચૈતન અંશની જાણરૂપ મસ્તક છે. વળી ત્યાં અહીંના જેવા પરચા આપવાવાળા પીર નથી, છતાં અલૌકિક આશ્ચર્યજનક ચમત્કારો અનુભવવાના છે. સ્વરૂપવાળા પતિ તે દેશમાં નથી, છતાં અંશના અલ્પજ્ઞ હંગે (ચૈતન ભાવે) રૂપ-અરૂપથી પર મૂર્તિમંત રહેલા કેવલકર્તાને પગે લાગવાનું છે.

ગુણ વિના જ્ઞાન ધ્યાન વિના ધારન, ધે વિના ધરત ધ્યાનંકા;
ધાતા વિના ધવન ગવન વિના ગુણીજન, ઋતુ વિના રાગ અલંકા. હો સંતો. ૪

શબ્દાર્થ

ગુણ = ગુણીયલ, જ્ઞાનીજન વિના = વગર જ્ઞાન = સમજ ધ્યાન = ધ્યાન વિના = વગર ધારન = ધ્યેય (લક્ષ) ધે = જીવ, ધ્યેય વિના = વગર ધરત = ધરવું ધ્યાનંકા = ધ્યાન ધાતા = ઈષ્ટદેવ વિના = વગર ધવન = સ્તુતિ ગવન = ગાન કરવું વિના = વગર ગુણીજન = ગુણ ગાનાર, યશોગાન કરનાર ઋતુ = ઋતુ વિના = વગર રાગ = આલાપ અલંકા = અલંકાર.

અનુવાદ

જ્ઞાનીજન વગર જ્ઞાન છે, ધ્યાન વગર ધારણા કરવાની છે ત્યાં ધ્યેય વગર ધ્યાન ધરવાનું છે, ઈષ્ટદેવ સિવાય સ્તુતિ કરવાની છે, ગુણીજનો (યશગાન કરનાર) નથી, છતાં યશગાન છે અને ઋતુ વગર અલંકારી આલાપ છે.

ભાવાર્થ

કેવલ ધામરૂપી દેશમાં જ્ઞાનીજન સિવાય અહર્નિશ આપનપુ (અંશ) અને પતિપદ (અંશી)નું જ્ઞાન હોય છે. એ ધામમાં ધ્યાન વગર ધારણા કરવાની છે. ધ્યેયરૂપ લક્ષી નથી છતાં ધ્યાન ધરવાનું છે. તે ધામમાં દેવી-દેવતાઓ (ઈશ્વરો) નથી, પરંતુ ચૈતન ભાવે કર્તાપિદની સ્તુતિ કરવાની છે અને ત્યાં યશગાન કરનાર ગુણીજનો નથી. છતાં અહર્નિશ યશગાન ગવાય છે. તેમજ સ્થાનિક ઋતુઓના ફેરફાર ત્યાં નથી. છતાં ઋતુની વિવિધતાવાળા અલંકારભર્યા આલાપ છે.

**પૂજ વિના દેવ સેવ વિના સનમાન, રિદ્ધિ વિના ભોગ ધરંકા;
અંતઃકરણ ચારુ વિના ચિંતવન, લખી ન શકત બાવન અંકા. હો સંતો. ૫**

શબ્દાર્થ

પૂજ = પૂજા વિના = વગર દેવ = દેવ સેવ = સેવા વિના = વગર સનમાન = સન્માન રિદ્ધિ = વૈભવ, સમૃદ્ધિ, દોલત વિના = વગર ભોગ = થાળ ધરંકા = ધરાવવો અંતઃકરણ = અંતઃકરણ ચારુ = ચારુ વિના = વગર ચિંતવન = ચિંતવન, ચિંતન લખી = લખી ન = નહીં શકત = શકવું બાવન = બાવન અંકા = અક્ષર.

અનુવાદ

દેવ સિવાય પૂજા કરવાની, સેવા વગર સન્માન કરવાનું છે, સામગ્રી વગર થાળ ધરાવવાનો અને ચાર અંતઃકરણ સિવાય ચિંતવન કરવાનું છે. તે પદ બાવન અક્ષરોથી લખી શકાય તેમ નથી.

ભાવાર્થ

કૈવલધામમાં દેવ નથી, પરંતુ દ્વૈત ભાવ ધારણ કરી શુદ્ધ ચૈતનસ્વરૂપે સર્જનહારની પૂજા કરવાની છે. પરમપતિના નિજાનંદમાં અતિ ઓતપ્રોત થઈને સેવા વિના તેમને સન્માનિત કરવાના છે. ભૌતિક ભોગની સામગ્રી સિવાય અંશના શુદ્ધ ચૈતન ભાવરૂપી થાળ સર્જનહારને ધરાવવાનો છે. તે દેશમાં મન, બુદ્ધિ, અહંકાર અને ચિત્ત-એમ ચાર અંતઃકરણ સિવાય સર્જનહારનું ચિંતવન કરવાનું છે. એવા આ અલૌકિક અને અલેખ પરમપદનું વર્ણન ભાવન અક્ષરો દ્વારા થઈ શકે તેમ નથી.

**કોટી અનંત ભયે જન આગે, ધરી મન અગમ અસંકા;
અગમ કી ચલક ભલક ભવતારન, પરચા સોઈ પદ પરમ કા. હો સંતો દ**

શબ્દાર્થ

કોટી = પ્રકાર અનંત = ઘણા **ભયે** = થઈ ગયા **જન** = ભક્તજનો મહાપુરુષો
આગે = અગાઉ **ધરી** = ધારણ કરીને **મન** = મન અંતઃકરણ **અગમ** = અગમ્ય
અસંકા = સંશય રહિત **અગમ કી** = અગમ્યની **ચલક** = પ્રભાવ, ચળકાટ **ભલક** = ભભકો
ભવતારન = સંસારમાંથી તારવાવાળા, તારણહાર **પરચા** = ચમત્કાર **સોઈ** = તે જ
પદ પરમ કા = શ્રેષ્ઠ ધામના, પરમપદના.

અનુવાદ

અગાઉ અનેક પ્રકારના મહાપુરુષો થઈ ગયા. તેમનો પ્રભાવ, ભભકો અને આપેલ પરચા પરમપદના છે તેવું માની ભક્તો તારણહાર માનવા લાગ્યા અને સંશય રાખ્યા સિવાય મનમાં અગમપદ ધારી દીધું.

ભાવાર્થ

જગતની શરૂઆતથી અત્યાર સુધી પૃથ્વી પર ધર્મમાર્ગમાં બ્રહ્મજ્ઞાની, બ્રહ્મવેત્તા, બ્રહ્મદર્શી, યોગી, વૈરાગી સિદ્ધ વિગેરે

મહાપુરુષો થઈ ગયા. તેઓએ પોતાની સિદ્ધિઓ અને સર્જનહાર દ્વારા પામેલ વિભૂતિના આધારે પોતે કરુણામય હોવાથી પોતાના ભક્તોને પરચા આપીને નાશવંત પદાર્થ પ્રાપ્તિનાં સુખ આપી અંજાવી દીધા. મુમુક્ષુઓ પણ તેવા મહાપુરુષો જ ભવના તારણહાર છે અને આપેલા પરચા પરમપદના છે તેમ માની મનમાં સંશય રાખ્યા વિના દૃઢતા ધારણ કરીને તેમનું ભજન-સ્મરણ કરવા લાગ્યા. તેમનું જ્ઞાન તો છેવટે બ્રહ્મપદમાં સ્થિર થયેલું છે. બ્રહ્મપદને તેઓ પરમપદ તરીકે સ્થાપિત કરી મોક્ષ માટે તે શ્રેષ્ઠ પદ છે એમ મુમુક્ષુ માનવોને દૃઢ કરાવ્યું છે.

**ઓરલ્યા અગમપદ રહત નિગમ, અવ્યાકૃત ઘર એ માયમકા;
પરચા હોત સબે ઉનહીતે, યામે સકલ ડેહંકા. હો સંતો ૭**

શબ્દાર્થ

ઓરલ્યા = આ લોક, આ બાજુના **અગમ** = અગમ્ય **પદ** = પદ **રહત** = રહી ગયેલું **નિગમ** = વેદો **અવ્યાકૃત** = આઘશક્તિ, મહામાયા **ઘર** = ધામ, સ્થાન **એ** = એ બધા **માયમકા** = માયાના **પરચા** = ચમત્કાર **હોત** = હોવાથી **સબે** = બધા **ઉનહીતે** = તેનાથી **યામે** = તેમાં **સકલ** = બધા **ડેહંકા** = ખૂપી ગયા છે.

અનુવાદ

વેદમાં ઓરલ્યા પદનું વર્ણન હોઈ અગમપદ રહી ગયું છે. અવ્યાકૃત ધામએ માયાવી છે અને તેનાથી જ બધા પરચા થતા હોવાથી બધા તેમાં ખૂપી ગયા છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજીએ પોતાના ચાર વેદમાં ઓરલ્યાપદોનું વર્ણન કર્યું છે. વળી સર્વોપરી તરીકે દર્શાવેલું બ્રહ્મપદ તો અકર્તા અને નપુંસક એટલે કે પોતે કશુંય નવીન ઊપજ ન કરી શકે તેવું હોઈ કાર્ય શક્તિ વિનાનું છે. જ્યારે બ્રહ્મથી તિત રહેલું અગમપદનું વર્ણન વેદમાં રહી ગયું છે.

ત્યાર પછી, શાસ્ત્રો અને પુરાણોની રચના દ્વારા વિશ્વમાં સગુણ ઉપાસનાનું મહત્ત્વ વિશેષ દર્શાવવામાં આવ્યું. સગુણ પદો નિરંજન અને મહામાયાનો જ વિસ્તાર છે. વિશ્વમાં વિધવિધ રંગબેરંગી રચનાની વિવિધતા જણાય છે તે સર્વે અવ્યાકૃતનો ફેલાવો છે.

સગુણના કારણરૂપ રહેલું અવ્યાકૃત ધામએ પણ માયાવી છે. બધા ચમત્કારિક પરચાઓ માયાથી જ થતા હોવાથી તેના ઓજસ રૂપ કાદવમાં જગતના જીવો ખૂંપી ગયા છે.

જ્યૌ નહિ શક્ત જક્ત નહીં ઉત્પન્ન, નહી ગતિ જ્યોત તેજમ કા;
કર્તા ઈશ અનંત સુપનવત્, તા સરભર નહીં રેખનકા. હો સંતો ૮

શબ્દાર્થ

જ્યૌ = જ્યારે નહીં = ન હતી શક્ત = શક્તિ જક્ત = જગત નહીં = ન હતી
ઉત્પન્ન = રચના થયેલી નહીં = ન હતી ગતિ = જાણ જ્યોત = જ્યોતિ
તેજમકા = તેજની કર્તા = સર્જનહાર ઈશ = સર્વશક્તિમાન, માલિક અનંત = અંત રહિત,
અપાર સુપનવત્ = સ્વપ્ન સમાન, મિથ્યા, ક્ષણિક તા = તેઓની સરભર = બરાબર
નહીં = નથી રેખનકા = રેખમાત્ર.

અનુવાદ

જ્યારે સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, શક્તિ અને જ્યોતિ સ્વરૂપની તેજોમયગતિ પણ ન હતી ત્યારે સર્વશક્તિમાન કર્તાએ સ્વપ્નવત્ સૃષ્ટિની અંત રહિત ઉત્પત્તિ કરેલી છે. તેવા કર્તાની સરખામણીમાં તેઓ એક રેખમાત્ર પણ નથી.

ભાવાર્થ

જ્યારે સૃષ્ટિની રચના કરવામાં આવી ન હતી ત્યારે આદ્યશક્તિ-મહામાયા પણ ન હતાં. તે વખતે જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજન પુરુષની તેજોમયગતિ પણ ન હતી. અર્થાત્ જગતની ઉત્પત્તિ પહેલાં કશું જ ન હતું. સ્વપ્નાવસ્થા વખતે જેમ અંશ

વિધવિધ પ્રકારની સ્વપ્ન સૃષ્ટિ રચે છે તે ન્યાયે જગત કર્તા મહાન શક્તિમાન હોઈ પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી સમગ્ર સ્વપ્નવત્ સૃષ્ટિ રચીને તેમાં અનેક વિધવિધ પ્રકારના અનંત ઘાટોની રચના કરી છે. પોતાનો સજાતીય અંશ મૂકી સર્વ રચનાને ચેતનવંત બનાવી છે. સર્જનહારના સામર્થ્યતાની સરખામણીમાં વિશ્વ જેને આદ્ય અને અનંત શક્તિવાન માને છે તેવા, નિરંજન પુરુષ કે આદ્યશક્તિ એક રેખમાત્ર પણ નથી.

**બ્રહ્મ સનાતન કહત સભે મિલિ, તાકી કહુ મેં ઉપમકા;
અનંત કોટિ કૃષ્ણ કેલ કરત જ્યાંહાં, તેતા રામ રહંકા. હો સંતો. ૯**

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મ = કેવલ કર્તાનો પરમ પ્રકાશ **સનાતન** = શાશ્વત **કહત** = કહે છે **સભે** = બધા **મિલિ** = મળીને **તાકી** = તેની **કહુ** = કહું **મેં** = હું **ઉપમકા** = ઉપમા **અનંત** = અનેક **કોટિ** = પ્રકાર **કૃષ્ણ** = શ્રીકૃષ્ણ **કેલ** = લીલા **કરત** = કરે **જ્યાંહાં** = જ્યાં, જેમાં **તેતા** = તેટલા, તેમ **રામ** = શ્રી રામ **રહંકા** = રહેલા છે.

અનુવાદ

સર્વ મળીને બ્રહ્મને જ સનાતન માને છે. હું તેની મહાનતા વિષે કહુ છું. જેમાં શ્રીકૃષ્ણ અનંત પ્રકારની લીલા કરી ગયા, અને તેટલા શ્રી રામ પણ રમણ કરી ગયા છે.

ભાવાર્થ

સચરાચર બ્રહ્મ એ સર્જનહારનો પ્રકાશ છે. જેનાથી સર્જનહાર ન્યારા છે. સર્જનહારે આ બ્રહ્મભૂમિકામાં પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી આ સમગ્ર બ્રહ્માંડની રચના કરેલી છે. બ્રહ્મ પોતે તો અકર્તા હોઈ કોઈ પણ નવીન રચના કરવાની શક્તિ ધરાવતું નથી. માટે બ્રહ્મપદથી કર્તાપિદ જુદું છે.

આ બ્રહ્મભૂમિકામાં સર્જનહાર દ્વારા કરાયેલી વિશ્વની રચનાને વ્યવસ્થિત રીતે ચલાવવા અને નિયમન કરવા તેમણે દેવોને કરુણામય બનાવી જવાબદારી સોંપેલી છે. જે કર્તાના નિયમમાં રહીને અવતાર ધારણ કરે છે અને પોતાનું કાર્ય કરીને જવાબદારી નિભાવે છે. યુગે યુગે થતા વિષ્ણુના અવતાર પૈકીના શ્રીકૃષ્ણ બ્રહ્મભૂમિકામાં અનેક પ્રકારની લીલા કરી ગયા અને તેટલા શ્રીરામ પણ રમણ કરી ગયા છે.

કર્તા પોતે કતથી ન્યારા હોવાથી તે કોઈ પણ વખત તેમની બનાવેલ સૃષ્ટિમાં આવતા જ નથી.

**યેસે અસંખ્ય ધામ પર કેવલ, જાણે ન કોઈ જાનંકા;
રામકૃષ્ણ લવ ધ્યાન ધરત વાકો, છૂટત કરત કલંકા. હો સંતો. ૧૦**

શબ્દાર્થ

યેસે = એવા અસંખ્ય = અગણિત ધામ = ધામથી પર = ઉપર કેવલ = કેવલ કર્તા જાણે = જાણતા ન કોઈ = કોઈપણ નહીં જાનંકા = જાણ, માહિતી રામકૃષ્ણ = શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણ લવ = સહજ ધ્યાન = ધ્યાન ધરત = કરે, ધરે વાકો = તેમનું છૂટત = મુક્ત થવા, છૂટવા કરત = કરેલા કલંકા = કલંકોમાંથી.

અનુવાદ

એવા અગણિત ધામોની ઉપર કેવલ કર્તા છે. તેમની માહિતી કોઈ જ જાણતું નથી. તેમ છતાં શ્રીરામ અને શ્રીકૃષ્ણ પોતાનાં કરેલાં કર્મોના કલંકમાંથી છૂટવા માટે સહજ ધ્યાન ધરે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડના અંતરિક્ષમાં જેની આગળ પાછળ ચૌદ ચૌદ તબક (ઈંડ) આવેલા છે, તે ઈંડોની મધ્યમાં સકર્તા પતિનું અચલ, અનાદિ, તત્ત્વોથી રહિત પરમ પ્રકાશિત કેવલધામ આવેલું છે. જેમાં વિશ્વનિયંતા કેવલ કર્તા, અવિગત આસને બિરાજમાન છે.

જે અંગેની માહિતી ચાર વેદના રચનાર બ્રહ્માજી વિસ્મૃતિ પામતાં 'ન ઈતિ'નો ઉચ્ચાર કરીને પોતાની અજ્ઞાણતાનો એકરાર કર્યો છે. એવા અવિગત કર્તાનું જ્ઞાન અને તેમની ઓળખ અત્યાર સુધી કોઈ જાણી શક્યા નથી. તેમ છતાં નિરંજન પુરુષ પણ પરમપદની શોધ કરવા ધંધુકાર શૂન્યમાં તપશ્ચર્યા કરે છે. અને વિષ્ણુના દસ અવતારો પૈકીના બે મુખ્ય ખ્યાતિ પામેલ શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીરામ તેમના જીવનકાળ દરમિયાન કરેલ અઘટિત કર્મોવાળી લીલામાંથી મુક્તિ પામવા સહજ ધ્યાન ધરે છે.

અગણિતપાણ્યપાદુશ્રવણનેન, સંખ્યારહિતબરનનકા;

કહે કુવેર સોહી પતિ મેરા, જુગ જાહેર જશ ડંકા. હો સંતો. ૧૧

શબ્દાર્થ

અગણિત = અસંખ્ય **પાણ્ય** = હાથ **પાદુ** = પગ **શ્રવણ** = કાન **નેન** = આંખો
સંખ્યા રહિત = અસંખ્ય **બરનન કા** = વર્ણન **કહે કુવેર** = કુવેરસ્વામી કહે છે **સોહી** = તેઓ જ, તે જ **પતિ** = સ્વામી **મેરા** = મારા **જુગ** = જગતમાં **જાહેર** = પ્રખ્યાત **જશ** = યશ, કીર્તિ **ડંકા** = વિજય ડંકો.

અનુવાદ

જેને અસંખ્ય હાથ, પગ, કાન અને આંખો છે કે તે સંખ્યા રહિત હોઈ વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેજ મારા પતિ છે, જેમની કીર્તિનો ડંકો હું આ વિશ્વમાં જાહેર કરું છું.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે અંત રહિત બ્રહ્માંડમાં અનંત નાશવંત ઘાટોની રચના કરીને શાશ્વત ચૈતન અંશોને વિધવિધ પ્રકારના ઘાટોમાં રમણ કરવા મૂકી દીધાં છે, પરંતુ તેઓ દરેક અંશની બધી જ પ્રકારની સંભાળ અને દેખરેખ રાખે છે. તેથી દરેકને કર્મ પ્રમાણે ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. આ બધું

લૌકિક દષ્ટિએ વિચારીએ તો અસંખ્ય હાથ, પગ, કાન, આંખો વગેરે હોય તો જ શક્ય બને. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર તેવા અજાણ્યા રહેલા સર્જનહારને જાહેર કરી તેમનો વિજય ડંકો વગાડે છે, અને જ્ઞાનનું પયપાન કરનાર મુમુક્ષુને તેમની સાથે મેળાપ કરાવી આપે છે.

ગોડીપદ ૫

પ્રગટ મનુજ અવતારા, કેવલકુલ પ્રગટ મનુજ અવતારા;
કોઈ જાણે જાણનહારા, કેવલકુલ પ્રગટ મનુજ અવતારા. ટેક

શબ્દાર્થ

પ્રગટ = પ્રાગટ્ય, પ્રત્યક્ષ મનુજ = મનુષ્ય અવતારા = અવતરણ, દેહ ધારણ કરીને
કેવલકુલ = કેવલકુળ (વંશ)માંથી કોઈ = કોઈ જાણે = જાણે જાણનહારા = જાણવાવાળા,
પારખુ, અનુભવી.

અનુવાદ

કેવલકુળમાંથી જેઓ માનવદેહ ધારણ કરીને પ્રગટ થયા છે. આ વાત કોઈક જાણનહાર જ જાણી શકે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, કેવલકુળમાં સદાને માટે કેવલ કર્તાના સાન્નિધ્યમાં રહેવાવાળા સકર્તાપતિ સર્જનહારના પરમ વિશેષ પાટવી અંશ-પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર સોળ વિભૂતિ, નવબુદ્ધિ અને સર્વે કરુણાઓના સમૂહ સહિત દિવ્ય માનવદેહ ધારણ કરીને આ પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થયા છે. તેમના આવા સામર્થ્યવાન દિવ્ય સ્વરૂપની જાણ (પરખ) કોઈક વીરલા અનુભવીને (પારખું) થઈ શકે છે.

**નયેતિ નિગમ તીત શાસ્ત્ર બચનસે, અનુભવ અગમ અપારા;
ન ભવતુ ભવિત લહિત ગતિ જાકે, સો પતિ ખુદ કિરતારા. કેવલ. ૧**

શબ્દાર્થ

નયેતિ = 'નેતી' જેનો કોઈ અંત નથી **નિગમ** = વેદ **તીત** = તેમાંથી બનેલા **શાસ્ત્ર** = શાસ્ત્રો **બચન** = વાણી **સે** = પણ **અનુભવ** = અનુભવ **અગમ** = અગમ્ય, સમજમાં ન આવે તેવું **અપારા** = પાર ન પામી શકે તેવું **ન ભવતુ** = નથી થયું કે નથી દર્શાવ્યું, અજન્મા **ભવિત** = જે દર્શાવ્યું છે, થયેલું **લહિત** = નિરૂપણ, જાણ **ગતિ** = સમજ, જ્ઞાન **જાકે** = જેનું **સો** = તેવા **પતિ** = પતિ **ખુદ** = પોતે, સ્વયં **કિરતારા** = કર્તા, રચનાર.

અનુવાદ

નેતિ પોકારનાર વેદ અને તેમાંથી રચાયેલાં શાસ્ત્રનાં વચનોથી પરમગુરુનો અનુભવ અગમ અને અપાર છે. કારણ કે તે જેની ઉત્પત્તિ થયેલી છે તેની અને જેની ઉત્પત્તિ થતી નથી તેવા ખુદ સર્જનહારની ગતિને (પરમગુરુ) જાણે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજીએ વેદોમાં વિશ્વની રચના અંગે સંપૂર્ણ માહિતી આપી છે, પરંતુ જેણે આ સઘળું વિશ્વ રચ્યું છે તેવા પતિ રૂપ સર્જનહાર માટે 'નેતી' અર્થાત્ જેનો કોઈ અંત નથી એમ કહ્યું છે. જ્ઞાની પુરુષો દ્વારા વેદના અધ્યયન બાદ રચાયેલાં શાસ્ત્રોમાં પણ તેવા પરમપદનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું નથી.

જેની ઉત્પત્તિ થતી નથી તેવા અજાણ્યા અને સર્વના કારણરૂપે રહેલા સ્વયં કેવલપતિની આઘ લઈ તેમના દ્વારા સમગ્ર ઉત્પત્તિ થઈ છે એવી સમગ્ર રચનાની બધી જ ગતિને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર જાણે છે. આથી કહી શકાય કે બ્રહ્માજી અને શાસ્ત્રકારોના વચનોથી તેમનો અનુભવ અગમ અને અપાર છે.

**અષ્ટાદશ ચિન અંગ શોભિત જીનું, નૌતમ છબી શુભ સારા;
લલિત લક્ષ ઘનશ્યામ સ્વરૂપ કે, દર્શન તે ભવપારા. કેવલ ૨**

શબ્દાર્થ

અષ્ટાદશ = અઢાર ચિન = ચિત્તો અંગ = શરીર ઉપર શોભિત = શોભાયમાન જીનું = જેમના નૌતમ = તેજસ્વી છબી = દેદાર, દેખાવ શુભ = કલ્યાણકારી સારા = સુંદર લલિત = મનોહર લક્ષ = જ્ઞાન, લક્ષ ઘનશ્યામ = કાળા વાદળો જેવો રંગ સ્વરૂપ કે = સ્વરૂપના દર્શન તે = દર્શનથી ભવપારા = ભવપાર થઈ શકે.

અનુવાદ

જેમના દેહ ઉપર અઢાર ચિત્તો શોભી રહ્યાં છે એવા કલ્યાણકારી, તેજસ્વી મનોહર અને લક્ષને દેનારા ઘનશ્યામ સ્વરૂપનાં દર્શન માત્રથી મુમુક્ષુ ભવ પાર થાય છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુનો પુરુષાતન દેહ દિવ્ય છે. આ દિવ્ય દેહ ઉપર અઢાર ચિત્તો શોભાયમાન છે. (અંકુશ, અમર, કુલીશ, કમળ, જવ, ધ્વજા, ધેનુંપદ, શંખ, ચક્ર, સ્વસ્તિક, જંભુ ફળ, કલશ-સુધા, અર્ધચંદ્ર, મીન, બિંદુ-ઉર્ધ્વ રેખા, ષષ્ટકોણ, અષ્ટકોણ, અને ઈન્દ્ર ધનુષ-ત્રિકોણ) તેમજ તેમનું ઘનશ્યામ સ્વરૂપ મનોહર, સુંદર, કલ્યાણકારી અને તેજસ્વી છે. અંશ-અંશીના લક્ષ દેનાર એવા દિવ્ય ઘનશ્યામ સ્વરૂપનાં જે કોઈ દર્શન કરે તે આ ભવનાં બંધનોથી મુક્ત થઈ પરમપદને પામે છે, જેથી ફરી તેને જન્મ-મરણના ક્રમમાં ભટકવું પડતું નથી.

ભૂક્ષણ વિવિધ વિધ પટ શોભિત, સોત્રણ સકલ શણગારા;
મંગલ મૂરત મનોજ લજાવન, સો પ્રભુ પ્રગટ દેદારા. કેવલ ૩

શબ્દાર્થ

ભૂક્ષણ = આભૂષણ વિવિધ વિધ = જુદાં જુદાં પ્રકારના પટ = વાઘા (વસ્ત્રો) શોભિત = શોભે છે સોત્રણ = સોનાના સકલ = બધા જ શણગારા = શણગાર મંગલ = મંગલકારી મૂરત = મૂર્તિ મનોજ = કામદેવ લજાવન = લજવે સો = તેવા પ્રભુ = પ્રભુ પ્રગટ = પ્રગટ દેદારા = દેખાય તેવું સ્વરૂપ.

અનુવાદ

જુદાં જુદાં પ્રકારનાં આભૂષણો, પોષાક અને બધા જ સોનાના શણગારો શોભી રહ્યા છે. તેવા પ્રગટ પ્રભુની મંગલકારી મૂર્તિનું સ્વરૂપ કામદેવને પણ લજવે તેવું છે.

ભાવાર્થ

ઘનશ્યામ સ્વરૂપ જુદાં જુદાં પ્રકારના કિંમતી અને ઉત્તમ વાઘાથી વિભૂષિત છે. તેમજ સોનાના બધા શણગાર તેમના સ્વરૂપ ઉપર શોભી રહ્યા છે. તેમની મંગલકારી મૂર્તિનું સ્વરૂપ રતિના પતિ કામદેવને પણ લજવે તેવું છે, જાણે કે પ્રભુ સાક્ષાત્ પ્રગટ સ્વરૂપે દર્શન આપી રહ્યા છે.

સુંદર સિંઘાસન આપ બિરાજે, છત્ર સો શિર પર ધારા;
દાહ વામ દોઉ ચમ્મર ઢળત હે, છડીદાર દોઉ ઠારા. કેવલ ઝ

શબ્દાર્થ

સુંદર = સુંદર સિંઘાસન = સિંહાસન આપ = પોતે બિરાજે = બેઠા છો
છત્ર = છત્ર સો = છે શિર પર = મસ્તક પર ધારા = ધારણ કર્યું છે. દાહ = જમણે વામ = ડાબે
દોઉ = બે ચમ્મર = ચમ્મર ઢળત હે = ઢોળે છે છડીદાર = છડીદારો દોઉ = બન્ને
ઠારા = ઊભા છે.

અનુવાદ

સુંદર સિંહાસન ઉપર પોતે બિરાજમાન છે. તેમના શિર પર છત્ર ધારણ કર્યું છે. તેમજ ડાબી અને જમણી એમ બંને બાજુએ બે છડીદારો ઊભા રહી ચમ્મર ઢોળી રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ ઘનશ્યામ સ્વરૂપએ સુંદર સિંહાસનમાં બિરાજમાન છે. તેમના મસ્તક પર સોનાનું છત્ર ધારણ કરેલું છે. તેમની ડાબી અને

જમણી એમ બંને બાજુએ છડીદારો હાથમાં છડી પકડીને ચમ્મર ઢોળી રહ્યાં છે.

**વિધિપૂર્વક પૂજા સભ સજ કે, બાજંત્ર બજે ઝનકારા;
ઝગમગ જ્યોત જરત દોઉ દીપક, જ્ઞાન કરત ગતિયારા. કૈવલ પ**

શબ્દાર્થ

વિધિપૂર્વક = વિધિ મુજબ **પૂજા** = પૂજા **સભ** = દરેક પ્રકારની **સજ કે** = સજવામાં આવે છે **બાજંત્ર** = વાજિંત્રો **બજે** = વાગે **ઝનકારા** = રણકારપૂર્વક **ઝગમગ** = ઝગમગ **જ્યોત** = જ્યોતિ **જરત** = ઝળહળે છે **દોઉ દીપક** = બે દીવા **જ્ઞાન** = જ્ઞાન **કરત** = કરે છે **ગતિયારા** = ગતિવાણું

અનુવાદ

પૂજાની તમામ સામગ્રી સજીને વિધિપૂર્વક નિજ ગતિનું જ્ઞાન આપવાવાળા પ્રભુનું પૂજન થાય છે ત્યારે વાજિંત્રોનો રણકાર થઈ રહ્યો છે અને બે દીપકની જ્યોત ઝળહળી રહી છે.

ભાવાર્થ

નિજગમ ગતિનું જ્ઞાન આપવાવાળા શ્રીમત્ કરુણાસાગરના સાન્નિધ્યમાં પૂજાની સર્વ સામગ્રી (પૂજાપો)થી વિધિપૂર્વક પૂજા-અર્ચના સજવામાં આવે છે. આરતી સમયે જુદાં જુદાં પ્રકારના ઘંટ, ઘડિયાળ, શંખ, ઝાલર, ઢોલ, નગારાં શરણાઈ વિગેરે વાજિંત્રોના રણકાર થઈ રહ્યા છે. ડાબી અને જમણી એમ બંને બાજુ દીવાઓની જ્યોતિ ઝગમગ ઝળહળી રહી છે. આ સમયે તેમની અમીમય દૃષ્ટિ દર્શન કરવા ઊભેલા તમામ સંત, ભક્ત, સજજન અને સન્નારીઓ ઉપર પડતાં સૌ કૃતાર્થ થાય છે.

**સંત સજન આરતી સજ ઠાડે, જોડી કર સુરત સકારા;
નિરખી રૂપ રસ લીન સુરત છબી, હો ગયે ચિત્ર આકારા. કૈવલ દ**

શબ્દાર્થ

સંત = સંત સજન = સજજનો આરતી = આરતી સજ = તૈયાર થઈને ઠાંડે = ઊભેલા જોડી કર = હાથ જોડીને સુરત = સુરતા સકાર = સાકાર સ્વરૂપને, મૂર્તિસ્વરૂપને નીરખી = જોઈને રૂપ = દેખાવ રસ = રસાળ, ભાવથી લીન = એકાગ્ર, તલ્લીન સુરત = નજર, દૃષ્ટિ છબી = સ્વરૂપ, મુખારવિંદ હો ગયે = થઈ ગયા છે ચિત્ર આકારા = ચિત્રવત્, સ્થિર.

અનુવાદ

આરતી સમયે સંત અને સજજનો સજજ થઈ સુરતા સાકાર સ્વરૂપને નીરખીને બે હાથ જોડી ઊભા છે. અને છબીમાં દૃષ્ટિ લીન કરી ચિત્રવત્ થઈ ગયા છે.

ભાવાર્થ

આરતી સમયે સંત - મહાત્માઓ, મુમુક્ષુ, સજજનો અને સન્નારીઓ બે હાથ જોડીને સામે ઊભા છે. દરેકની સુરતા તેમના ઘનશ્યામ સ્વરૂપને નીરખી રહી છે. ચિત્ત વૃત્તિને ભક્તિના રસમાં તરબોળ કરીને સ્વરૂપમાં પોતાની દૃષ્ટિ એવી તો તલ્લીન કરી દીધી છે કે જાણે બધા જ ચિત્રવત્ થઈ ગયા છે.

પુષ્પાંજલિ સ્તુતિ વિનયે વિધિ, કરે જન હરખ અપારા;
અહો નિજ આપ તાત સબન કે, સુખનિધિ શરણ તુમારા. કૈવલ ૭

શબ્દાર્થ

પુષ્પાંજલિ = પુષ્પોની અંજલિ, હર્ષથી બે હાથમાં ફૂલ લઈ વધાવવું તે સ્તુતિ = પ્રાર્થના વિનયે = નમ્ર ભાવે વિધિ = વિધિપૂર્વક કરે = કરે છે જન = ભાવિકો હરખ = આનંદ અપારા = ઘણો જ અહો = હે નિજ = પોતે આપ = તમો તાત = પિતા સબન કે = દરેકના સુખનિધિ = સુખના સાગર શરણ = શરણું તુમારા = તમારા.

અનુવાદ

વિધિપૂર્વક પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરી પ્રાર્થના કરે છે અને હૃદયમાં અપાર

આનંદ લાવી કહે છે કે “અહો, હે પરમગુરુ ! આપ પોતે સર્વેના પિતા છો. આપનું શરણ સુખનો સાગર છે. ”

ભાવાર્થ

પરમગુરુના સન્મુખ ઊભેલા સંત અને ભક્ત વૃંદ વિનમ્ર ભાવે વિધિપૂર્વક બે હાથમાં પુષ્પો લઈને વધાવે છે, તેઓ સાચા હૃદયથી અપાર આનંદપૂર્વક ઉપાસના - સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે, “હે દિવ્ય પરમગુરુ ! આપ પોતે સર્વે અંશોના સજાતિય હોવા છતાં પરમ વિશેષ પાટવી અંશ હોઈ પિતા તુલ્ય છો. વળી આપનું શરણ સુખનો સાગર હોઈ સર્વેને આપના શરણમાં શરણાગતિ આપો. ”

કરુણાસાગર નામ પ્રમાણિક, કરુણા દંષ્ટિ પસારા;
કરુણા મોક્ષ કૈવલ પતિ પાવે, અંશ અનંત ભવપારા. કૈવલ ૮

શબ્દાર્થ

કરુણાસાગર = કરુણાસાગર નામ = નામ પ્રમાણિક = યથા યોગ્ય, પ્રમાણ યુક્ત
કરુણા = દયા દંષ્ટિ = નજર પસારા = પ્રસારી છે, ફેલાવી છે. કરુણા = કૃપા મોક્ષ = મુક્તિ
કૈવલ = કૈવલ કર્તા પતિ = સ્વામી પાવે = મેળવે અંશ = ચૈતન અંશ અનંત = અગણિત
ભવપારા = ભવસાગર પાર થયા છે.

અનુવાદ

કરુણાસાગર નામ યથાર્થ જ છે. કારણ કે આપે સૌના ઉપર કરુણા દંષ્ટિ પસારી છે. આપની કરુણાથી અનંત અંશો ભવ પાર થઈ કૈવલ પતિને પ્રાપ્ત કરી મોક્ષ પામ્યા છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં અલગ અલગ દેવતાઓને સર્જનહારે જુદી જુદી કરુણાઓ સોપેલી છે. તેથી તેઓ કરુણામય કહેવાયા છે. તે સર્વ

દેવોની કરુણાઓ તો પદાર્થ સુધી જ પહોંચે છે, પરંતુ અંશને પહોંચતી નથી. જ્યારે બધી જ કરુણાઓનો સમૂહ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના સ્વરૂપમાં અર્પણ થયેલી હોઈ તેઓ કરુણાઓના સાગર છે. માટે તેમનું નામ કરુણાસાગર યથાયોગ્ય અને પ્રમાણયુક્ત છે. પરમગુરુ તો કર્તાના પરમ વિશેષ પાટવી અંશ છે અને હંગની એકતાથી બંન્ને અરસ-પરસ સદાને માટે એકતા સાધીને રહેલા છે. તેથી તો તેમણી કરેલી ભક્તિ સિધી કર્તાને અંગીકાર થાય છે. વળી, તેમની કરુણા અંશને સીધી જ પહોંચતી હોઈ, અંશને તેના સ્વ-સ્વરૂપે કરે છે. તેઓ અંશને સ્વ-સ્વરૂપે કરીને કર્તાના મેળાપ કરાવી આપે છે. તેમની કૃપામય દૃષ્ટિ દરેક અંશો પર એક સરખી જ પ્રસારેલી છે. પરમગુરુની કૃપાથી તેમના શરણમાં આવેલા અનંત અંશો સકર્તા સર્જનહાર કૈવલ કર્તાને કૈવલધામમાં જઈને મળે છે અને આ ભવસાગરની જંજળમાંથી ફારગતી મેળવીને અખંડ કૈવલ મોક્ષને પામે છે.

**શ્રીમત્ કુવેર ધન્ય પ્રગટ પોમી પર, કદમ કીયે અગ જારા;
નારણદાસ આશ પદરજ કી, શરણાંગત સરકારા. કૈવલ ૯**

શબ્દાર્થ

શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મત કુવેર = કુવેરસ્વામી ધન્ય = ધન્ય પ્રગટ = પ્રગટ પોમી પર = પૃથ્વી પર કદમ = ચરણ, પગ કીયે = ધર્યા અગ = પાપ, અજ્ઞાન જારા = ઝારવું નારણદાસ = નારણદાસ મહારાજ આશ = ઈચ્છા પદરજ કી = ચરણરજની શરણાંગત = શરણમાં લેનાર સરકારા = અમલી, સત્તાધીશ.

અનુવાદ

પ્રગટ થયેલા શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીને ધન્ય છે. કારણ કે પૃથ્વી પર તેમના ચરણ પાપનું હરણ કરે છે. એવા અમલી અને શરણાંગતના ચરણરજની પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજને આશા છે.

ભાવાર્થ

શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેરસ્વામીને ખૂબ જ ધન્યવાદ છે કે, આ પૃથ્વી પર પધારીને જીવોનું કરોડો જન્મોના પાપનું હરણ કરીને પ્રકૃતિ રૂપી પાશનું અજ્ઞાન ઝારી અંશોને જ્ઞાનદષ્ટિ બક્ષિસ કરી શુદ્ધ સ્વ-સ્વરૂપે કર્યા છે. જેથી તે સર્જનહાર કેવલ કર્તાને મળી શકે. પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અલૌકિક અને ચક્રવર્તી કેવલજ્ઞાનના અમલી મહારાજાધિરાજ હોઈ તેમને તો માત્ર એવા શરણાંગતના ચરણરજની જ આશા છે.

ગોડીપદ ૬

અલખ ખોજો ઘટમાંડી હો સંતો, અલખ ખોજો ઘટમાંડી;
તાતે જનમ મરણ ભય નાંહિ, હો સંતો અલખ ખોજો ઘટમાંડી. ટેક

શબ્દાર્થ

અલખ = અલખ (લખી ન શકાય તેવા) ખોજો = શોધો ઘટ = શરીર માંડી = માં
હો સંતો = હે સંતો અલખ = અલખ ખોજો = ખોળો (શોધો) ઘટ = શરીર માંડી = માં
તાતે = તેથી જનમ મરણ = જન્મ-મરણ ભય = બીક નાંહિ = નહીં.

અનુવાદ

અલખને દેહમાં શોધવાનો પ્રયત્ન કરો, હે સંતો ! અલખને દેહમાં જ શોધવાથી જન્મ-મરણનો ભય રહેવા પામશે નહીં.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ સંત પુરુષોને ઉદ્દેશીને કહે છે કે, તમો શરીરના બંધારણમાં રહેલાં તત્ત્વોનો ભાગ-ત્યાગ કરી ગુરુગમ દ્વારા નિજ ચૈતન સ્વરૂપની શોધ કરો.

શરીરમાં વિક્તરૂપે રહેલ અલખ (અંશ)ને બાવન અક્ષરો દ્વારા લખાણમાં લખી શકાય એમ નથી. એવા ચૈતન સ્વ-સ્વરૂપને ઓળખવાથી તે જેમણે સજ્જાતિ છે એવા અંશીની પણ સમજ પ્રાપ્ત થશે, જેથી મનુષ્યને જન્મ-મરણનો ભય રહેવા પામશે નહીં. માટે હે સંતો ! અલખને તમારા શરીરમાં શોધવાનો પ્રયત્ન કરો.

અલખહી આપ લખિત તન સારુ, વારુ આ વિશ્વ વિલાઈ;
વિલંતાં વિક્ત રહે જેહી વસ્તુ, ઉદે ન અસ્ત સોહાઈ. હો સંતો. ૧

શબ્દાર્થ

અલખહી = લખી ન શકાય તેવું **આપ** = પોતાનું સ્વ-સ્વરૂપ **લખિત** = લખી શકાય તેવું **તન** = શરીર **સારુ** = સઘળું **વારુ** = પણ, જ્યારે **આ** = આ **વિશ્વ** = જગત **વિલાઈ** = વિલસાય તેવું (નાશવંત) **વિલંતાં** = નાશ થતાં, ભળી જતાં **વિક્ત** = સત્ત્વ **રહે** = રહે **જેહી** = જે **વસ્તુ** = સત્ય વસ્તુ (બાકી રહે તે શેષ વસ્તુ) **ઉદે** = ઉત્પત્તિ **ન** = નહીં **અસ્ત** = વિનાશ **સોહાઈ** = સોભવું, સોહાવે છે

અનુવાદ

સ્વ-સ્વરૂપ લખી ન શકાય તેવું અને શરીર લખી શકાય તેવું છે. જ્યારે આ વિશ્વ વિલાઈ જાય ત્યારે નાશ પામતાં વસ્તુરૂપે જે વિક્ત (શેષ) રહે છે તે ઉદય અને અસ્ત ન થતો હોય તે રીતે સોહાવે છે.

ભાવાર્થ

વિવિધ તત્ત્વોનાં મિશ્રણથી બનેલા આ સ્થૂળ શરીરના સારથી સ્વરૂપે રહેલો નિજ ચૈતન અંશ, રૂપ-અરૂપથી પરે હોઈ તેનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. બ્રહ્માંડની આઘ લઈ સઘળું કૃત અને શરીરના બંધારણમાં રહેલા બધાં જ તત્ત્વો, બાવન અક્ષરો દ્વારા વર્ણવી શકાય છે. સમસ્ત વિશ્વ નાશવંત હોઈ મહાપ્રલય કાળે સર્વે રચના પણ વિલસાઈ જાય છે. જે વર્ણવી શકાય છે, તે નાશ પામે છે. જે નાશ પામે તેવું નથી તે માત્ર શેષ વસ્તુરૂપે રહેલો નિજ કર્તાની વંશનો ચૈતન અંશ

હોઈ તેને અન્ય તત્ત્વોની જેમ ઉત્પત્તિ કે વિનાશ સંભવી શકતો નથી. એટલે કે તે સર્જનહાર દ્વારા ઉત્પન્ન થયો ત્યારથી તે મહાપ્રલયકાળ સુધી અખંડ-અજર-અમર રહે છે.

**વિતપન વેષ જે વસ્તુ વેષાતીત, તે લક્ષ દે ગુરુ સાંઈ;
માટે ગુરુ શિર સામ્રથ થાપો, દે નિજપદ ઓળખાઈ. હો સંતો. ૨**

શબ્દાર્થ

વિતપન = વિત્તરૂપે **વેષ** = સ્વરૂપ જે = તે **વસ્તુ** = સત્ય મુદ્દો, સાર વસ્તુ
વેષાતીત = દેહાતીત છે તે = તેનો **લક્ષ** = મર્મ **દે** = આપે છે **ગુરુ** = ગુરુ **સાંઈ** = માલિક
માટે = તેથી **ગુરુ** = ગુરુનું પદ **શિર** = માથે **સામ્રથ** = સમર્થ **થાપો** = સ્થાપન કરો
દે = બતાવે **નિજપદ** = કેવલધામ **ઓળખાઈ** = ઓળખાવે છે.

અનુવાદ

વિત્તરૂપે રહેલ જે દેહાતીત મુદ્દો (અંશ) છે તેનો લક્ષ સાંઈરૂપ સમર્થ ગુરુ આપે છે. માટે શિર ઉપર સમર્થ ગુરુનું બાનું ધારણ કરો જેથી તે નિજપદ ઓળખાવી દેશે.

ભાવાર્થ

તત્ત્વોના સમૂહથી બનેલો દેહ નાશવંત છે. અવધિકાળે તે નાશ પામે છે. ત્યારે સમ ચૈતન પ્રણવ વ્યાપક બ્રહ્મમાં ભળી જાય છે. જેનો નાશ નથી થતો તેવો પૂર્ણ ચૈતન અંશ કર્મના બંધનને આધારે બીજા દેહમાં જાય છે. આ રીતે થતી અંશ ગતિનો સાચો મર્મ વિશ્વમાં સાંઈરૂપ સમર્થ પરમગુરુ જ આપે છે. માટે હે સંતજનો ! મહાન સમર્થ પરમગુરુનું ગુરુપદ શિર પર ધારણ કરો. જેથી તેઓ ઘાટની ચૈતનતાના સાર રૂપે રહેલ અંશ અને અંશ જેના વંશનો છે એવા અંશી સક્ર્તા સર્જનહાર કેવલ કર્તાને ઓળખાવશે.

બિન ગુરુ અલખ લહે નહિ જુગધર, જે લહે તે વિલજાઈ;
આગ્યે શાખ અનંત હે ઉનકી, જબ દે ગુરુ બકસાઈ. હો સંતો. ૩

શબ્દાર્થ

બિન = વિના (સિવાય) ગુરુ = ગુરુ અલખ = અલખ લહે નહીં = ઓળખાય નહિં
જુગધર = જગતને ધારણ કરનાર જે = જે લહે = જાણે તે = તે વિલજાઈ = નાશવંત
છે આગ્યે = આગળ (ભૂતકાળમાં) શાખ = સાક્ષી, પુરાવો અનંત = અનેક હે = છે
ઉનકી = તેમાં જબ = જ્યારે દે = આપે ગુરુ = ગુરુ બકસાઈ = બક્ષિશ.

અનુવાદ

ગુરુ કર્યા સિવાય જગતને ધારણ કરનાર અલખને ઓળખી શકાય નહીં. અને જે જાણી શકાય તે નાશવંત છે. ભૂતકાળમાં પણ અનેક પુરાવાઓ છે કે ગુરુ બક્ષિશ કરે તો જ અગમની સૂઝ પડે છે.

ભાવાર્થ

સમસ્ત બ્રહ્માંડને ધારણ કરી રહેલા અજાણ એવા સર્જનહારના શાશ્વત સ્વરૂપને કોઈ યથાર્થ સ્વરૂપે જાણી શક્યું નથી. જે પદો નાશવંત છે, તે જાહેર થયેલાં છે. વિશ્વમાં અજ્ઞાની જીવો એવા જાહેર થયેલા નાશવંત સગુણ પદવાળા ઈશ્વરીય અવતારી પુરુષોની માયાજાળમાં અને યોગીઓ નિર્ગુણ બ્રહ્મમાં જ ખૂંપી રહ્યા છે, પરંતુ તે બંને પદો સર્જનહારના શાશ્વત પરમપદ સાથે સરખાવી શકાય એમ નથી. કારણ કે પરમપદ સગુણ અને નિર્ગુણ એમ બંને નાશવંત પદોથી પર છે. પરમગુરુની કૃપા થકી જ, તેમણે દર્શાવેલ સકર્તા સિદ્ધાંતના જ્ઞાન દ્વારા અંશને પોતાના સ્વરૂપની અને કર્તાપદની પહેચાન થાય છે. ગુરુ કૃપા કરે તો જ અગમપદની સૂઝ પડતી હોય છે. આ બાબતની શાખ આપતા અનેક પૂરાવાઓ ભૂતકાળમાં જોવા મળે છે.

ગુરુ પદવી સબ કે શિર સામૃથ, જાહેર જુગ કી માંહી;
દશ અવતાર ચાહે ગુરુ ચરણા, રહે નિજપદ સરસાંઈ. હો સંતો. ૪

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ પદવી = પદ, બાનું સબ કે = દરેકનાં શિર = માથા પર સામૃથ = સમર્થ
જાહેર = પ્રચલિત જુગ કી = જગતની માંહી = માં, અંદર દશ = દશ અવતાર = અવતાર
ચાહે = ચાહના કરે ગુરુ = ગુરુ ચરણા = ચરણમાં રહે = રહ્યા નિજ = પોતાના પદ = સ્થાન
સરસાંઈ = ઐશ્વર્યથી પદવી પામ્યા, શ્રેષ્ઠ બનીને રહ્યા.

અનુવાદ

દરેકના શિર ઉપર સમર્થ ગુરુનું બાનું હોવું જોઈએ એ વાત જગતમાં જાહેર છે. દશ અવતારોએ પણ ગુરુના ચરણની ચાહના મેળવીને જ પોતાના સ્થાને શ્રેષ્ઠ બનીને રહ્યા છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં સર્વ સામાન્ય જાહેર મત છે કે, સમર્થ ગુરુનું બાનું દરેકના શિર ઉપર હોવું જોઈએ. વિષ્ણુના દશ અવતારો પણ ગુરુપદ ધારણ કરી ગુરુ^૦ ચરણોની ચાહના રાખતા હતા. ગુરુના આશીર્વાદ અને જ્ઞાનના પ્રતાપે જ પોતાની ઐશ્વર્યતાનું દર્શન કરાવતા અવતારાદિક પુરુષોને જગતમાં ઈશ્વરપદ પ્રાપ્ત થયું છે. નૂગરા ન રહેતાં દરેકે પોતાના શિર ઉપર સમર્થ ગુરુનું પદ ધારણ કરવું જોઈએ.

ગુરુ કર્તા દ્વે નાંહિ નિજ એકુ, અજબ કળા કળ પાઈ;
શ્રીમત્ કુવેર કે ચરણ કમલ પર, દાસ નારણ બલજાઈ. હો સંતો. ૫

૭. મચ્છ અવતારમાંન ઋષિ, કોરમ - સહેજ ઋષિ, વૈરાહ - અગસ્ત ઋષિ, સિંહ - તેજ ઋષિ, વામન-નભઋષિ કરસુરામ - વહરાજ મુનિ, રામચંદ્ર - વશિષ્ઠજી, કૃષ્ણ - દુર્વાસામુનિ, બુધ - વામઋષી, નકલંક - સહેજ સ્વરૂપ.

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ કર્તા = કર્તા દ્વે = બન્ને નાંહિ નિજ એકુ = નિજ સ્વરૂપે એક નથી
 અજબ = આશ્ચર્યજનક કળા = કલા, યુક્તિ કળ = ચાવી, સમજ પાઈ = પ્રાપ્ત કરી
 શ્રીમત્ કુવેર કે = શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીના ચરણ કમલ પર = ચરણકમળ ઉપર
 દાસ નારણ = શ્રી નારણદાસ મહારાજ બલજાઈ = વારી જાઉં છું.

અનુવાદ

ગુરુ અને કર્તા એ બંને નિજસ્વરૂપે એક નથી - એવી અજબ સમજરૂપ યુક્તિ (ચાવી) પ્રાપ્ત થતાં શ્રી નારણદાસ મહારાજ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીના ચરણકમલ પર વારી જાય છે.

ભાવાર્થ

સકર્તાપિતિ સર્જનહાર અંશી છે. જ્યારે તેમણે ઉત્પન્ન કરેલ પ્રથમ પાટવી પરમવિશેષ અંશ તે પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી છે. માટે અંશી અને પરમગુરુ બંને જુદાં છે. અંશના સ્વરૂપની એકતા કર્તાના સ્વરૂપ સાથે કદી (બરાબર) હોઈ ન શકે પણ હંગે-હંગની એકતા શક્ય છે. બંને જાણપણાથી અરસ-પરસને એક-મેક રહેલા છે. એવી આશ્ચર્યજનક સમજરૂપી કળ પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજશ્રીને પ્રાપ્ત થતાં તેઓ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના ચરણકમળ પર વારી ગયા છે. પરમગુરુ પણ આ બાબતની શાખ આપતાં જણાવે છે કે, “કરુણાસાગર નામ હમેરા ! નહીં કરુણેશ કબેહુ” આપણે પણ શ્રીમત્ કુવેર સ્વામીના ચરણકમળમાં સઘળું તન, મન વારી જવું જોઈએ. જો સર્જનહારને પ્રાપ્ત કરવા હોય તો પરમગુરુનું શરણ શ્રેષ્ઠ છે. તેઓ અંશને શુદ્ધ સ્વરૂપે કરીને સર્જનહાર સાથે મેળાપ કરાવે છે.

ગોડીપદ ૭

સેવો ગુરુ પદ સોઈ, હો સંતો સેવો ગુરુપદ સોઈ;
જામે આવાગમન નવ હોઈ. હો સંતો સવો ગુરુપદ સોઈ. ટેક

શબ્દાર્થ

સેવો = ભજો, સેવા કરો, સંગે રહો, શરણે રહો ગુરુ પદ = ગુરુ પદવી સોઈ = તેજ
(એવા) હો સંતો = હે સંત જનો સેવો = શરણે રહો ગુરુપદ = ગુરુપદથી સોઈ = એવા
જામે = જેથી આવાગમન = આવવા જવાનું નવ = ના હોઈ = થાય.

અનુવાદ

હે સંતજનો ! ગુરુપદનું સેવન કરો જેથી આવાગમન રહેશે નહીં.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે “હે સંતજનો ! પરમગુરુના સેવક બની તેમના સત્સંગમાં રહો. એટલે કે તેમની આજ્ઞા મુજબના માર્ગે જીવન જીવીને આપેલ જ્ઞાનને નિ:શંકપણે સ્વીકારી જીવનપર્યંત નિભાવો. જેથી જગતમાં જન્મ-મરણ રૂપી દુ:ખ સદાને માટે ટળી જશે. માટે હે સંતજનો ! ગુરુપદની આત્મભાવે સેવા કરો.”

ગુરુ કામધેનુ કલ્પતરુ તદ્ સમ, હે ચિંતામણિવત્ જોઈ;
પરસત પૂરણ હોય મનોરથ, મનવાંછિત ફલ હોઈ. હો સંતો. ૧

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ કામધેનુ = કામધેનુ નામની દેવોની ગાય કલ્પતરુ = કલ્પતરુ નામનું
વૃક્ષ તદ્ સમ = તેના સમાન હે = છે. ચિંતામણિ = ચિંતામણિ વત્ = તુલ્ય જોઈ = જોઈને

પરસત = સ્પર્શ કરવાથી, પ્રાપ્ત થવાથી **પૂરણ** = પરિપૂર્ણ **હોય** = હોય **મનોરથ** = મહેચ્છાઓ
મનવાંછિત = મનની ઈચ્છા મુજબ **ફળ** = ફળ, પરિણામ **હોઈ** = થશે.

અનુવાદ

ગુરુ કામધેનું, કલ્પતરુ અને ચિંતામણિ સમાન છે. જેમની પ્રાપ્તિ થતાં સઘળાં મનોરથ પૂર્ણ થાય અને મનવાંછિત ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

કામધેનુ દૈવી શક્તિ ધરાવતી ગાય છે કે, જેની પાસે જઈને જે કામના કરીએ તે પ્રાપ્ત થાય. કલ્પતરુ એવું વૃક્ષ છે કે જેની નીચે બેસીને જે સંકલ્પ કરો તે પ્રાપ્ત થાય અને ચિંતામણિ - એવો મણિ છે કે જેને હાથમાં રાખીને જે ચિંતવન કરીએ તે પ્રાપ્ત થાય એવી દંતકથા છે. પરમગુરુ આ ત્રણે મહા અમૂલ્ય વસ્તુની સમાન હોઈ તેમની કૃપા પ્રાપ્તિથી મનના સઘળા મનોરથ પૂર્ણ થાય છે. તદ્ઉપરાંત અધિકતમ ફળરૂપે પરમપદની પ્રાપ્ત કરવાની મહેચ્છા પણ પરિપૂર્ણ થાય છે.

ગુરુ મહિમા મોટા જન જાણે, માણે વિરલા જન કોઈ;
અશક ધરી રસ પ્યાલા પીવે, જન મત બાલા હોઈ. હો સંતો. ૨

શબ્દાર્થ

ગુરુ મહિમા = ગુરુનો મહિમા **મોટા જન** = મોટા ભાગે દરેક માનવો **જાણે** = જાણે છે
માણે = માણવું, અનુભવવું **વિરલા જન** = વિરલ પુરુષો **કોઈ** = કોઈક જ **અશક** = આશિક
ધરી = થઈને, ધારણ કરીને **રસ પ્યાલા** = રસનો પ્યાલો **પીવે** = પીવે **જન** = તે માણસ
મત બાલા = મસ્તાનો **હોઈ** = થાય છે.

અનુવાદ

ગુરુનો મહિમા મોટા ભાગના માનવો જાણે છે, પરંતુ કોઈ વીરલા પુરુષો જ માણે છે. ગુરુપદમાં પ્રેમ ધારણ કરી જે જ્ઞાન રસના પ્યાલા પીવે છે તે મનુષ્ય મસ્તાનો (દીવાનો) બની જાય છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં ગુરુનો મહિમા મોટા ભાગના માનવો જાણે છે. જ્યારે કોઈક વીરલા એટલે કે, પૂર્વજન્મની પ્રીતિ ધરાવતા ભાગ્યશાળી અંશો જ માણી શકે છે. આવા ભાગ્યવંત અંશો પરમગુરુ પ્રત્યે આસક્તભાવ ધારણ કરી તેમને આપેલ કૈવલ લક્ષના જ્ઞાનરૂપ રસના પ્યાલા પીએ છે. તેથી તેઓ આ નિજાનંદ ભૂમિકામાં મદમસ્ત થઈને સંસારમાં મહાલતા હોય છે.

ભયા મતબાલા મસ્ત દીવાના, ત્રણાવત્ જગ જોઈ;
સામ્રથ ગુરુ શિર પર હી બિરાજે, તાતે ડરું નહીં કોઈ. હો સંતો. ૩

શબ્દાર્થ

ભયા = બન્યા મતબાલા = મસ્તાના મસ્ત = મદમસ્ત દીવાના = ઘેલા ત્રણાવત્ = તરણા સમાન જગ = જગત જોઈ = જુવે છે સામ્રથ ગુરુ = સમર્થ ગુરુ શિર પર હી = મસ્તક પર બિરાજે = બિરાજેલા તાતે = તેથી ડરું = ભયભીત નહીં = નથી કોઈ = કોઈનાથી.

અનુવાદ

(જ્ઞાનની) મસ્તીમાં મદમસ્ત થયેલા આ વિશ્વને તણખલા વત્ જુએ છે. કારણ કે સમર્થ ગુરુની છત્રછાયા હોવાથી તેઓ કોઈનાથી ડરતા નથી.

ભાવાર્થ

જે મુમુક્ષુ પરમગુરુના અલૌકિક જ્ઞાનમાં મસ્તાના બની પોતાની મસ્તીમાં ઘેલા બનેલા છે તેમને આ સંસારના સઘળા ભોગ વૈભવનાં સુખો તણખલા સમાન તુચ્છ દેખાય છે. જગતમાં સમર્થ એવા પરમગુરુનું શરણું સ્વીકારનાર આરતવંત મુમુક્ષુજનો કોઈપણ પ્રકારનાં વિઘ્નોથી કે માયાની કાળરૂપી પક્કડથી ડરતા નથી.

ભાગ્યા ડર ભર જનમ મરણ કા, સુખ સાગર વિલસોઈ;
ઉત ઈત સભર સુધારસ સિંધુ, ઝીલંતા જન મીન હોઈ. હો સંતો. ૪

શબ્દાર્થ

ભાગ્યા = ભાગી ગયો ડર = બીક, ભય ભર = સંપૂર્ણ જનમ મરણ કા = જન્મ મરણનો સુખ સાગર = સુખનો સાગર વિલસોઈ = વિલાસવું, વિચરવું ઉત = દેવલોક ઈત = મૃત્યુ લોક સભર = ઠસોઠસ, ભરપૂર સુધારસ = અમૃત રસ સિંધુ = સાગર ઝીલંતા = જીલતાં, ન્હાતાં જન = જીવો મીન = માછલી હોઈ = થઈ જાય છે, હોય છે.

અનુવાદ

મૃત્યુલોક અને દેવલોક ભરપૂર અમૃતરસથી ઠસોઠસ ભરેલા સાગર જેવાં લાગતાં જન્મ-મરણનો સંપૂર્ણ ભય જતો રહ્યો છે તેમ માણી આવા જીવો સાગરમાં રહેતી માછલીની જેમ સુખેથી વિહાર કરે છે.

ભાવાર્થ

પરંતુ જેને ગુરુકૃપા પ્રાપ્ત થઈ નથી તેમને તે મૃત્યુલોક અને દેવલોક, અમૃત ભરેલા સાગર સમાન લાગે છે. જેથી તેવા જીવો જાણે કે જન્મ-મરણનો ભય જતો રહ્યો છે તેમ માણી સાગરમાં રહેતી માછલીની જેમ સદાને માટે સુખ અને વૈભવમાં તરબોળ બની સંસાર સાગરમાં મહાલતા હોય છે.

આનંદ કંદ કરુણામયે કાયમ, શ્રીમત્ કુવેર સત્ સોઈ;
દાસ નારણ કહે જ્યોં બલિહારી, ચરણ કમલ ચિત્ત પ્રોઈ. હો સંતો. ૫

શબ્દાર્થ

આનંદ કંદ = આનંદનું મૂળ કરુણામયે = કરુણામય, દયાળુ કાયમ = સદા, નિત્ય શ્રીમત્ કુવેર = શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી સત્ = શાશ્વત સોઈ = છે દાસ નારણ કહે = નારણદાસ કહે છે કે જ્યોં = જેમની, જેથી બલિહારી = ખૂબી, વાહ વાહ, કૃપાદષ્ટિ ચરણ કમલ = ચરણકમળમાં ચિત્ત = ચિત્ત, ધ્યાન, એકાગ્રતા પ્રોઈ = પરોવ્યું છે.

અનુવાદ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી સદા માટે દયાળુ અને શાશ્વત આનંદના કંદ છે. પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે “આપની બલિહારી છે. જેથી મારું ચિત્ત આપના ચરણકમળમાં પરોવાયેલું રહે છે.”

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કરુણાના સાગર હોઈ દયાળુ છે અને શાશ્વત આનંદના કંદરૂપે હોઈ અખંડમુક્તિ આપનાર અમલી અધિકારી છે. તેમના ઉપર પરમગુરુની કૃપાદષ્ટિ હોઈ તેઓ સદા તેમનું ચિત્ત પરમગુરુના ચરણકમળમાં જ પરોવાયેલું રાખે છે.

ગોડીપદ ૮

ગુરુ ચરનન કા ઉપાસી હો સંતો, ગુરુ ચરનન કા ઉપાસી;
અવર ન ચિત્તમેં આશી, હો સંતો ગુરુચરન કા ઉપાસી. ટેક

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ ચરનન કા = ચરણોના ઉપાસી = ઉપાસક હો સંતો = હે સંતજનો
અવર = બીજું, અન્ય ન = નહીં ચિત્તમેં = ચિત્તમાં આશી = આશા, ઈચ્છા.

અનુવાદ

હે સંતજનો ! હું ગુરુ ચરણનો ઉપાસક છું, તેના સિવાય મારા ચિત્તમાં અન્ય કોઈ આશા નથી.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે

સમર્થ પરમગુરુના ચરણોના ઉપાસી બનીને હંમેશને માટે રહેવું જોઈએ. વળી, ચિત્તમાં પરમપદ સિવાય અન્ય કોઈ આશા રહેવા પામવી જોઈએ નહીં. માટે હે સંતજનો ! તમો પરમગુરુના ચરણના ઉપાસક બનો.

**કોઈ તીરથ વ્રત જપ તપ કરહી, કોઈ તજી અન્ન ઉપવાસી;
કોઈ કંદમૂળ દૂધ પીવે ફરાળી, યૌ જિત તિત મતરાસી. હો સંતો ૧**

શબ્દાર્થ

કોઈ = કોઈ તીરથ = તીર્થ વ્રત = વ્રત જપ = જપ તપ = તપશ્ચર્યા કરહી = કરે છે
કોઈ = કોઈ તજી = ત્યજીને અન્ન = ધાન, અનાજ ઉપવાસી = ઉપવાસ કરે છે કોઈ = કોઈ
કંદમૂળ = કંદમૂળ દૂધ = દૂધ પીવે = પીવે ફરાળી = ફરાળ કરે યૌ = એમ જિત તિત = જ્યાં
ત્યાં મતરાસી = મત પ્રમાણે વર્તે છે, આચરણ કરે છે.

અનુવાદ

કોઈ તીરથ, વ્રત, જપ અને તપ કરે છે તો, કોઈ અન્ન ત્યજીને, કંદમૂળ ખાય, ફરાળ કરે કે દૂધ પીવે છે. આમ જ્યાં ત્યાં મત પ્રમાણે આચરણ કરે છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં આધ્યાત્મિક માર્ગમાં ગમન કરવાવાળા શ્રદ્ધાળુ માનવી અલગ-અલગ પ્રકારનાં ધાર્મિક કાર્યો અને વ્રતો કરે છે. જેમ કે, કોઈ પવિત્ર યાત્રા ધામોમાં જઈને તીરથ કરે, અમૂક પ્રકારના નિયમોને વળગી પુણ્ય કર્મ માટે વ્રતો કરે, અલગ-અલગ મંત્રોનું ધ્યાન ધરીને જપ કરે, મનવાંછિત ફળ મેળવવા માટે ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરી તપશ્ચર્યા કરે છે. તો કોઈ અનાજનો ત્યાગ કરીને તેની અવેજીમાં દૂધ પીવે, કંદમૂળ ખાય અને અન્ય ફરાળી ચીજ-વસ્તુઓ આરોગીને ઉપવાસ કરે છે. આ પ્રમાણે જેને જેમ અનુકૂળ પડે તે મુજબનું આચરણ કરતા હોય છે.

**પૂજત પ્રેત પીર જજત પ્રીતકર, જન વશ કરનકી આશી;
મંત્ર જંત્ર વશ કરન વિધિ સબ, મારન મોહન કે તપાસી. હો સંતો ૨**

શબ્દાર્થ

પૂજત = પૂજા કરે પ્રેત = પ્રેતાત્મા પીર = પીર જજત = કાલાવાલા કરે છે, કરગરીને પ્રીતકર = વ્હાલથી જન = જીવોને વશ = તાબે, કાબૂમાં કરનકી = કરવા માટેની આશી = આશા, ઈચ્છા મંત્ર = મંત્ર જંત્ર = તાંત્રિક વશ કરન = વશીકરણ વિધિ = રીત, ક્રિયા સબ = સર્વે મારન = મૂઠ મારવી મોહન = મોહિત કરી લેવું કે = તે તપાસી = તપાસી જુઓ.

અનુવાદ

કેટલાક ભૂતની પૂજા કરે કે પ્રીત-પૂર્વક પીરને પૂજે છે. મારન મોહન અને વશીકરણ મંત્ર તંત્રની બધી વિધિનો આશય જીવોને વશ કરવા માટેનો હોય છે તે તપાસીને જુઓ.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં અમુક ધાર્મિક વિધિઓ કરવા પાછળનો હેતુ અને આશય જીવોને વશ કરવાનો હોય છે. તે માટે તેઓ ભૂત કે પિશાચોની પૂજા કરીને, પીર કે પયગંબરને કાલાવાલા કરે, દેવ કે શક્તિને સાધ્ય કરવા ભૂવાઓ પાસે જાય અને વિવિધ પ્રકારના મંત્ર તંત્ર કરાવે, અન્યને તાબે કરવા તાંત્રિકો દ્વારા તાવી જ બનાવે, કોઈને પોતાના વશમાં લેવા માટે વશીકરણ વિદ્યા અપનાવે, કોઈને મારી નાખવાં માટે મૂઠ મારે અને મોહિત કરવા માટે મોહિની વિદ્યાનો ઉપયોગ કરે છે.

**બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર શક્તિ, કોઈ નર જ્યોત ઉપાસી;
દશ અવતાર અશકપતિ માને, નિજપતિ જોયા ન તપાસી. હો સંતો. ૩**

શબ્દાર્થ

બ્રહ્મા = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ મહેશ્વર = મહેશ શક્તિ = આદ્યશક્તિ કોઈ = કોઈ

નર = પુરુષ જ્યોત = જ્યોતિ ઉપાસી = ઉપાસના કરે છે દશ અવતાર = દશ અવતાર
અશક = આશિક થઈને, અનુરાગપૂર્વક પતિ માને = ભગવાન માને છે નિજપતિ = સર્જનહાર,
પરમ પિતા જોયા ન તપાસી = તપાસ કરીને જોયા કે જાણ્યા નહીં.

અનુવાદ

કોઈ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ, શક્તિ, જ્યોતિ પુરુષ નિરંજનની ઉપાસના કરે છે તો કોઈ દશ અવતારોમાં અનુરાગ ધારણ કરીને તેમને વિશ્વના નાથ માને છે, પરંતુ સાચા સર્જનહારની તપાસ કરીને જાણવા પ્રયત્ન કરતા નથી.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં તેત્રીસ કરોડ દેવતાઓ અને નવ કરોડ દેવીઓની વિધવિધ રીતે ઉપાસનાઓ થઈ રહી છે. તેમાંના મુખ્ય અધિષ્ઠાતા દેવતાઓમાં અધિપતિદેવ તરીકે જ્યોતિ નિરંજન સ્વરૂપ કહેવાયા - વળી આદ્યશક્તિની આઘ લઈ બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહેશ, ઉમિયા, સાવિત્રી અને લક્ષ્મી જેવા મોટા દેવી-દેવતાઓ સહિત વિષ્ણુના દશ અવતારોને વિશ્વના નાથ માનીને લોકો ઉપાસના કરે છે. દરેક મત પંથોમાં સર્વ સામાન્ય વિચારસરણી હોય છે કે વિશ્વના સર્જનહાર એક જ છે. છતાં કોઈ તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ વિચારતા નથી અને ઘેટાંના ટોળાંની જેમ ભગવાનો ઊભા થતા જ જાય છે. પણ અખિલ બ્રહ્માંડના કારણરૂપે રહેલા સાચા સર્જનહારને કોઈ જાણ્યા નથી કે જાણવા પ્રયત્ન પણ કર્યો નથી.

નિગમ ચતુર ખટ શાસ્ત્ર વિલોકે, કુરાન પુરાણ મત ગ્રાસી;
બિન મોર સદ્ગુરુ મુક્તિ ન કબહુ, અનંત પુરુષ કી જ્યો બાસી. હો સંતો. ૪

શબ્દાર્થ

નિગમ = વેદ ચતુર = ચાર ખટ = છ શાસ્ત્ર = શાસ્ત્ર વિલોકે = તપાસતાં

કુરાન = કુરાન **પુરાણ** = પુરાણો **મત** = મંતવ્ય, અભિપ્રાય **ગ્રાસી** = ગ્રહણ કરો
બિન = વગર **મોર** = મળ્યા, મેળવ્યા **સદ્ગુરુ** = સદ્ગુરુ **મુક્તિ** = મોક્ષ **ન** = નહીં, ન મળે
કબહુ = ક્યારેય **અનંત પુરુષ** = સર્જનહાર **કી** = નો **જ્યોં** = જ્યાં **બાસી** = નિવાસ કરે છે.

અનુવાદ

ચાર વેદ અને છ શાસ્ત્રોને તપાસો તેમજ કુરાન અને પુરાણોના મતને ગ્રહણ કરવા છતાં પણ સદ્ગુરુને મળ્યા સિવાય ક્યારેય મુક્તિ મળતી નથી. કે અનંત પુરુષ જ્યાં વસે છે ત્યાં સ્થાન મળતું નથી.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માએ રચેલા ચાર વેદ અને વેદના અભ્યાસથી વિદ્વાનોએ બનાવેલાં છ શાસ્ત્રોને તપાસતાં માલુમ પડે છે કે દરેકના મત - સિદ્ધાંત જુદાં જુદાં છે. કુરાન અને પુરાણોના મત ગ્રહણ કરો તો પણ તેમાં જુદાપણું છે. આ સઘળા મત પંથો કાં તો સગુણ ઉપાસનામાં અને અંતમાં નિર્ગુણ બ્રહ્મની હદ સુધીના જ્ઞાનમાં વિરામ પામ્યા છે, પરંતુ હું કોણ ? અને ક્યાંથી આવ્યો ? ને મારા કર્તા કોણ ? એ બાબતનો લક્ષ નથી બતાવી શક્યા. ચૈતન અંશના મોક્ષ પક્ષે તે સઘળા સિદ્ધાંતો બાદલા સાબિત થાય છે. માટે પરમગુરુનું શરણું સ્વીકાર્યા વગર અંશને મુક્તિ મળતી નથી અને પૂર્ણ ચૈતન અંશી સાથેનું મેલાન થતું નથી.

આઘ અંત ઓરુ મધ્ય ચરાચર, જબસે સૃષ્ટિ ઉપાસી;

યામે મોક્ષ મળે નહિ મુકરે, બિન ગુરુ બોધ સમાસી. હો સંતો. પ

શબ્દાર્થ

આઘ = પ્રથમ, શરૂઆતથી **અંત** = છેવટ, અંત:કાળ **ઓરુ** = અને **મધ્ય** = વચ્ચેનો ગાળો, **ચરાચર** = ચર અને અચર, સ્થાવર અને જંગમ, સચરાચર **જબસે** = જ્યારથી **સૃષ્ટિ** = વિશ્વ, જગત **ઉપાસી** = ઉત્પન્ન થયું, ઉપજયું **યામે** = તેમાં, કોઈને **મોક્ષ** = મુક્તિ **મળે** = મળી નહીં = નથી **મુકરે** = નક્કી, સમજવું **બિન** = વગર **ગુરુ** = ગુરુ **બોધ** = ઉપદેશ **સમાસી** = ગ્રહણ કરવો, સમાવવું.

અનુવાદ

જ્યારથી જગતની રચના થઈ ત્યારથી સ્થાવર અને જંગમના આદ્ય, મધ્ય કે અંત જોઈએ તો ગુરુનો બોધ ગ્રહણ કર્યા વગર કોઈનો પણ મોક્ષ થયો નથી.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે સૃષ્ટિની શરૂઆત કરી ત્યારથી સ્થાવર અને જંગમ એટલે કે ચર અને અચર મળીને ૮૪ લાખ પ્રકારના વિધવિધ ઘાટના આદ્ય, મધ્ય કે અંત તપાસી જોતાં જણાશે કે અત્યાર સુધીમાં મુમુક્ષુઓ ચાર પ્રકારની સાયુજ્ય, સાલોક્ય, સામીપ્ય અને સાન્નિધ્ય મુક્તિ ને પામ્યા છે, પરંતુ તે પોતાના પુણ્યનો ક્ષય થતાં સુધી દૈવી ધામોનું સુખ ભોગવે છે અને પાછા મૃત્યુલોકમાં આવતા હોય છે અથવા તો પ્રલયકાળ વખતે જે તે ધામો નાશ થતાં હોવાથી તે ધામના ધામી અને ધામમાં નિવાસ કરતા અંશોને પણ પાછા જન્મ-મરણમાં આવવું પડે છે. જેથી તેવી મુક્તિ અખંડ નથી. સમર્થ પરમગુરુનું શરણું ગ્રહણ કર્યા વગર અખંડ કેવલ મુક્તિ (મોક્ષ) મળી શકે તેમ નથી.

**તન મન ધન કદમ પે ધરના, મન કર્મ વચન કી આસી;
શ્રીમત્ કુવેર કે ચરણ કમલ પર, દાસ નારણ બલ જાસી. હો સંતો ૬**

શબ્દાર્થ

તન = શરીર મન = મન ધન = દોલત કદમ પે = ચરણોમાં ધરના = ધરી દેવું, ન્યોછાવર કરવું મન = મન કર્મ = કર્મ વચન કી = વચનથી આસી = આશિક થઈને, ઈચ્છા રાખીને, અનુરાગ ધારણ કરીને શ્રીમત્ કુવેર = શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કે = ના ચરણ કમલ પર = ચરણકમળમાં દાસ નારણ = પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ બલ = બળ, સર્વસ્વ જાસી = ત્યજી, વારી જાવું છું.

અનુવાદ

તન, મન અને ધન ગુરુના ચરણોમાં ન્યોછાવર કરી મન, કર્મ અને વચનથી અનુરાગ ધારણ કરીને રહેવું. શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, “શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીના ચરણકમળમાં હું મારું સર્વસ્વ વારી જાઉં છું.”

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ શિષ્ય પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, જગતના પ્રત્યેક મુમુક્ષુ અંશોએ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીનાં કલ્યાણકારી ચરણકમળમાં પોતાનું તન, મન અને ધન અર્પણ કરીને મન, વચન અને કર્મથી ન્યોછાવર થઈ જવું જોઈએ. પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજે પણ તેમના જ ચરણોમાં સર્વસ્વ અર્પણ કર્યું છે.

ગોડીપદ ૯

શ્રીમત્ કુવેર ગુરુ મેરા હો સંતો, શ્રીમત્ કુવેર ગુરુ મેરા;
પાયો ચરણ કમલ સુખ શિરા, હો સંતો શ્રીમત્ કુવેર ગુરુ મેરા. ટેક

શબ્દાર્થ

શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર = કુવેરસ્વામી ગુરુ = ગુરુ મેરા = મારા હો
સંતો = હે સંત જનો પાયો = પ્રાપ્ત કર્યો, મેળવ્યો ચરણ કમલ = ચરણકમળમાં
સુખ = સુખ શિરા = શ્રેષ્ઠ.

અનુવાદ

હે સંતો ! જેમના ચરણકમળથી મને સર્વ શ્રેષ્ઠ સુખ પ્રાપ્ત થયું છે, એવા પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી મારા ગુરુ છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ સંતોને કહે છે કે, “હે સંતજનો ! જેમના પાવનકારી પરમ પવિત્ર ચરણકમળથી અંશને

સર્વશ્રેષ્ઠ એવું અલૌકિક સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. એવા શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી મારા ગુરુ છે.”

**જ્યોં સૂર તેજ સકલ પર સરખા, સમસ્ત દ્રિઘનપે નેરા;
અંધ આદિતકુ કિસ વિધિ જાણે, ખોલે લોચન સખ હેરા. હો સંતો. ૧**

શબ્દાર્થ

જ્યોં = જેમ સૂર = સૂર્યનું તેજ = અજવાળું સકલ = દરેકના પર = ઉપર
સરખા = સરખું સમસ્ત = તમામ દ્રિઘન = આંખો પે = ઉપર નેરા = નજીક, પડે છે
અંધ = આંધળા આદિતકુ = સૂર્યને કિસ વિધિ = કેવી રીતે જાણે = ઓળખે ખોલે = ખુલ્લી
કરે લોચન = આંખો સખ = બધું જ હેરા = નિહાળવું, જોઈ શકે છે.

અનુવાદ

જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ દરેકની આંખો ઉપર એક સરખો જ પડે છે. પણ આંધળો માણસ સૂર્યને કઈ રીતે જોઈ શકે ? જો કોઈ એની આંખો ખોલે (દૃષ્ટિ પ્રદાન કરે) અર્થાત્ દેખતો કરે તો તે બધું જોઈ શકે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડમાં રહેલા સઘળાં તત્ત્વોને શરીરમાં રહેલાં તેમની સજાતિ માત્રાવાળી ઈન્દ્રિયો જ જે તે તત્ત્વોના ગુણને ગ્રહણ કરી શકે છે. જેમ કે અગ્નિ તત્ત્વના સૂર્ય - ચંદ્રને શરીરની રૂપ માત્રા જ ગ્રહણ કરી શકે. તે ન્યાયે દિવસ દરમિયાન સૂર્યના પ્રકાશ અને રાત્રિ દરમિયાન ચંદ્રના અજવાળાને લીધે આંખો આસપાસનું જોઈ શકે છે, પરંતુ કોઈ જન્મથી જ આંધળો માણસ હોય તો સૂર્ય કે ચંદ્રની હાજરી હોવા છતાં અને તેની આંખો ખુલ્લી હોવા છતાં તે કશું જ જોઈ શકતો નથી. આ દૃષ્ટાંતના ન્યાયે સમજીયે તો બ્રહ્માંડમાં પરમગુરુ સૂર્ય રૂપ હોઈ તેમના પ્રકાશ રૂપી કૈવલજ્ઞાન જગતમાં બધા જ અંશોના હિત માટે જાહેર કરેલું છે. છતાં જન્મથી અંધ અજ્ઞાની જીવો તે જ્ઞાન પામી શકતા

નથી. પરમગુરુ આવા અજ્ઞાની જીવોને જ્ઞાન દ્રષ્ટિથી જાગ્રત કરે તો તે વ્યક્તિ સમજણ પૂર્વક જ્ઞાનને ગ્રહણ કરી શકે છે.

**ગુરુ સૂર મેં દ્રિઘન કહાવું, ચંદ્ર ગુરુ મેં ચકોરા;
ગુરુ અરણવ સલિતા મમ પદવી, ગુરુ ઘન સ્વાંત મમ સેરા. હો સંતો. ૨**

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ સૂર = સૂર્ય મેં = હું દ્રિઘન = નેત્ર, આંખો કહાવું = કહેવાવું
ચંદ્ર = ચંદ્ર ગુરુ = ગુરુ મેં = હું ચકોરા = ચકોર પક્ષી ગુરુ = ગુરુ અરણવ = સમુદ્ર
સલિતા = નદી મમ = મારું પદવી = સ્થાન, હોદ્દો ગુરુ = ગુરુ ઘન = વાદળો
સ્વાંત = સ્વાતિ મમ = હું સેરા = સમાન છું.

અનુવાદ

ગુરુ સૂર્ય અને હું નેત્રો છું. ગુરુ ચંદ્ર અને હું ચકોર પક્ષી છું. ગુરુ સમુદ્ર અને હું નદીના સ્થાને છું. વળી ગુરુ વરસાદ અને હું સ્વાતિ છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે પરમગુરુ પ્રત્યે એવો ભાવ દાખવો કે “હે ગુરુદેવ ! આપ સૂર્યની જેમ જ્ઞાનરૂપ તેજોમય સ્વરૂપવાળા હોઈ, હું નેત્રો સમાન થઈને અહર્નિશ આપના સ્વરૂપને નીરખ્યા કરવા માગું છું, આપ ચંદ્રની જેમ શીતળતા પ્રદાન કરવાવાળા હોઈ હું ચકોર પક્ષીની જેમ અહર્નિશ આપના સ્વરૂપને નિરખીને મારા શરીરમાં રહેલા તાપને શાંત કરવાની ભાવના રાખું છું. આપ સમુદ્ર સમાન કરુણાઓના સાગર હોઈ હું નદી સમાન આપની કરુણાને પ્રાપ્ત કરવા ભળવાની યાહના રાખું છું આપ કાળો વાદળોની જેમ ઘનશ્યામ સ્વરૂપે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં સકર્તાના જ્ઞાનરૂપી વરસાદ વરસાવનાર હોઈ હું મુક્તાફળ સમાન જ્ઞાનનાં બિંદુ પ્રાપ્ત કરવા સ્વાતિ માછલીની જેમ તત્પરતા દર્શાવી રહ્યો છું.” માટે

હે સંતો ! શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી મારા ગુરુ છે.

ગુરુ ચંદન મમ સરપ પુરાણા, નિશદિન ઝરત શરીરા;
અનંત કલ્પ કર્મ અનલ અંગમેં, પ્રસત હરત વિખ હીરા. હો સંતો ૩

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ ચંદન = ચંદન મમ = હું સરપ = સર્પ (સાપ) પુરાણા = જૂનું, પુરાણું નિશદિન = રાત-દિવસ ઝરત = ઝારવું શરીરા = શરીરને અનંત કલ્પ = અનેક કલ્પોનું કર્મ = કર્મો અનલ = અગ્નિ, બળતરા અંગમેં = શરીરમાં પ્રસત = ફેલાવવું હરત = હરી લેવું વિખ = ઝેર હીરા = સત્વ.

અનુવાદ

ગુરુ ચંદન વૃક્ષ છે અને હું અનાદિ સર્પ હોઈ નિશદિન મારા શરીરને ઝારું છું. અનંત કલ્પોનાં કર્મોની બળતરા મારા અંગમાં પ્રસરેલી હોઈ ચંદનરૂપ ગુરુ હરી લે છે.

ભાવાર્થ

સુખડનું વૃક્ષ જેટલું જૂનું તેટલું તેનામાં ચંદનના ગુણોની માત્રા વિશેષ પ્રમાણમાં આવતી હોય છે.

સાપમાં રહેલું ઝેર તેના શરીરને ખૂબજ વ્યાધિ ને બળતરા આપતું હોય છે. તેમાંથી છુટકારો મેળવવા સાપ ચંદનના વૃક્ષને રાત-દિવસ લપેટાઈને રહેતો હોય છે. કારણ કે ચંદનના વૃક્ષનો ગુણ શીતળતા પ્રદાન કરવાનો હોવાથી સાપના શરીરને બળતરારૂપી અગ્નિથી રાહત આપે છે. તે જ ન્યાયે અનંતકલ્પોથી આ સાપ રૂપી અંશને કર્મોનાં બંધનના ત્રિવિધતાપરૂપી અગ્નિ ત્રાસ આપે છે. એટલે જન્મ-મરણરૂપી વ્યાધિ અટકતી નથી. સર્પરૂપી અંશ ચંદનના વૃક્ષ સમાન સમર્થ પરમગુરુના ચરણકમળોના સ્પર્શથી કરોડો કલ્પોથી ભોગવાતા અનેક જન્મોના સંચિત કર્મોના

બંધનોમાંથી ફારગતિ મેળવીને નિર્મળ બની સર્જનહારના પદનું અપાર સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

**શરદ ઋતુ ઘન ગુરુ છીપ મમ સોઈ, પ્રીતે પરમાનંદ પુરા;
પ્રેહવંત લગ્ન હુલ્લાસ હંમેશ જિનું, નિપજે મૂગત મહા નૂરા. હો સંતો. ૪**

શબ્દાર્થ

શરદ ઋતુ = શરદ ઋતુ ઘન = વરસાદ ગુરુ = ગુરુ છીપ = છીપ, માછલી
મમ = હું સોઈ = હોવાથી, તેના જેવું પ્રીતે = પ્રેમથી પરમાનંદ = પરમ આનંદ પુરા = થાય છે
પ્રેહવંત = વિરહની વેદના લગ્ન = જોડાણ હુલ્લાસ = આનંદપૂર્વક હંમેશ = સદાને માટે
જિનું = જેથી નિપજે = ઉપજે મૂગત = મોતી મહા નૂરા = મહાન તેજસ્વી.

અનુવાદ

ગુરુ શરદઋતુના વરસાદ સમાન છે, જ્યારે હું છીપ સમાન છું. પરમ આનંદ મેળવવાના વિરહને લઈને પ્રેમનું જોડાણ ઈચ્છું છું. જેથી તેજસ્વી મોતી ઉદ્ભવી શકે.

ભાવાર્થ

જેમ શરદઋતુમાં સ્વાતિ નક્ષત્રમાં પૂનમનો યોગ મળતાં વિરહાતુર છીપો આકાશબિંદુનું આનંદપૂર્વક જોડાણ થાય તેથી સપાટી ઉપર આવી આકાશમાં મીટ માંડી રહે છે. જો તે સમયે સઘન ઘનમાંથી વરસતું વર્ષા બિંદુ છીપ પોતાના મુખમાં ઝીલી લઈને મુખ બંધ કરી સમુદ્રમાં જતમત પણે છ માસ સુધી રહે ત્યારે તે વર્ષાબિંદુ, મોતીનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. તેજ ન્યાયે મુમુક્ષુ છીપ સમાન હોઈ માયાનો સંગ ત્યજી અતિ આતુરતાપૂર્વક શરદઋતુના વર્ષાબિંદુ સમાન પરમગુરુના કેવલજ્ઞાનને હૃદયમાં ઉતારે છે. ત્યારે ગુરુકૃપાથી મોતીની માફક શુદ્ધ સ્વરૂપે બનેલા

૮. નક્ષત્રો : અશ્વિની, ભરણી, કૃત્તિકા, રોહિણી, મૃગશીર્ષ, આદ્રા, પૂર્વસુ, પુષ્ય, આશ્લેષા, મઘા, પૂર્વા ફાલ્ગુની, ઉત્તરા ફાલ્ગુની, હસ્ત, ચિત્રા, સ્વાતિ, વિશાખા, અનુરાધા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, પૂર્વા ભાદ્રપદ, ઉત્તરા ભાદ્રપદ, અને રેવતી.

અંશો સદાને માટે પરમકૃપાળુ સર્જનહાર સકર્તા પતિના ધામમાં નિવાસ કરે.

**સાકરખોરુ ખગ ગુરુ મમ શલ્યા, કરત સકર ભઈ નવેરા;
રહે વિતરેક જમતમહી અનાદુ, મિલત ના નિજપદ સેરા. હો સંતો. ૫**

શબ્દાર્થ

સાકરખોરુ = સાકર ખાનાર પક્ષી **ખગ** = આકાશમાં ફરનાર **ગુરુ** = ગુરુ **મમ** = હું **શલ્યા** = પથ્થરની છાટ **કરત** = કરે છે **સકર** = સાકર **ભઈ** = થઈ, બનાવી, કરી **નવેરા** = નિવેડો કરે, ફેંસલો, ઉદ્ધાર કરે **રહે** = રહે **વિતરેક** = વિમુખ **જમતમહી** = જેમ છે તેમ **અનાદુ** = અનાદિના **મિલત ના** = મળે નહીં **નિજપદ** = કર્તા પદ **સેરા** = રસ્તો, માર્ગ.

અનુવાદ

ગુરુ સાકરખોરુ નામક આકાશી પક્ષી સમાન છે. જ્યારે હું શલ્યા સમાન છું. જેમ પક્ષી પથ્થરની સાકર કરે તેમ ગુરુ મારો ઉદ્ધાર કરે છે. હું વિમુખ રહ્યો હોત તો અનાદિથી જેમ છે તેમ જ રહેત અને નિજપદનો માર્ગ મળ્યો ન હોત.

ભાવાર્થ

જગતમાં એવી માન્યતા છે કે, આકાશમાં રહેનાર સાકરખોરુ પક્ષી માત્ર સાકર જ ખાય છે. તેની ચાંચનો સ્પર્શ પથ્થરને પણ સાકરમાં પરિવર્તન કરે છે. આ પ્રમાણે સદાને માટે તે સાકર જ ભક્ષણ કરે છે. તદ્અનુસાર પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ સમજાવે છે કે આપણે પથ્થર સમાન છીએ. સાકરખોરુરૂપી પરમગુરુની અમીદષ્ટિનો સ્પર્શ અંશને સાકરતુલ્ય નિર્મળ શુદ્ધ સ્વરૂપે કરી ઉદ્ધાર કરે છે. જો તેઓશ્રીને પરમગુરુનું શરણું મળ્યું ન હોત તો આદિ-અનાદિથી જેમ હતા તેવા જ રહીને જન્મ-મરણના ક્રમમાં

જગતમાં ભટક્યા કરત અને સકર્તાપિતિની પ્રાપ્તિ માટેનો માર્ગ તેમને પ્રાપ્ત થયો ન હોત.

**ગુરુ હુમાહુ છાયા કરુણાકર, દીયા જ્ઞાન અમલ અનેરા;
શ્રીમત્ કુવેર કૃપાનિધ્ય સ્વામી, દાસ નારણ જનતેરા. હો સંતો દ**

શબ્દાર્થ

ગુરુ = ગુરુ હુમાહુ = ગગનમાં રહેનારું, હુમાહુ, ખંજન નામનું પક્ષી છાયા = છાંયો, પડછાયો કરુણાકર = કરુણા કરીને દીયા = દે છે જ્ઞાન = જ્ઞાન અમલ = અમલ, સત્તા અનેરા = અસાધારણ, વિશિષ્ટ પ્રકારનાં શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર = કુવેરસ્વામી કૃપાનિધ્ય = કૃપા ભંડાર સ્વામી = પતિ દાસ નારણ = પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ જનતેરા = તમારો દાસ

અનુવાદ

ગુરુ હુમાહુ જેવા કરુણાકર હોઈ અનેરા જ્ઞાનનો અમલ આપે છે. તેમ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામી કૃપાનિધિ છે જ્યારે પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ તેમના દાસ છે.

ભાવાર્થ

એવું કહેવાય છે કે, હુમાહુ (ખંજન) નામનું પક્ષી સદા માટે મહદ્ આકાશમાં જ રહેતું હોય છે, પરંતુ તે પૃથ્વીની નજીક જો આવે અને તેનો પડછાયો કોઈ માનવ ઉપર પડે તો તેને પૃથ્વીનું રાજ મળે છે અને તેનો અમલ સમગ્ર પૃથ્વી પર ચાલતો હોય છે. તે ન્યાયે પરમગુરુના પટ્ટશિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે “પરમગુરુ પણ હુમાહુ નામક પક્ષી સમાન હોઈ તેમની અમીમય કૃપા-દૃષ્ટિ મારા પર પડી. જેથી મારામાં અનેરા જ્ઞાનનો અમલ વર્તાયો. તેથી હું પણ અમલી બનીને અહર્નિશ અનીન દાસ ભાવે થઈ ગુરુદેવનાં શરણમાં રહું છું.”

ગોડીપદ ૧૦

પ્રગટ પરમગુરુ ભાનુ, જગતમેં પ્રગટ પરમગુરુ ભાનુ;
જેની કિરણ જ્ઞાન પસરાનું, જગતમેં પ્રગટ પરમગુરુ ભાનુ. ટેક

શબ્દાર્થ

પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ પરમગુરુ = પરમગુરુ ભાનુ = સૂર્ય જગતમેં = વિશ્વમાં પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ પરમગુરુ = દિવ્ય પરમગુરુ ભાનુ = સૂર્ય જેની = તેમની કિરણ જ્ઞાન = જ્ઞાનરૂપી કિરણો પસરાનું = ફેલાયેલાં છે.

અનુવાદ

આ વિશ્વમાં સૂર્યરૂપે પરમગુરુનું પ્રાગટ્ય થયું છે. તેમના જ્ઞાનરૂપ કિરણો સર્વત્ર ફેલાયેલાં છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ શિષ્ય પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, આ વિશ્વમાં પ્રગટ સૂર્ય સમાન પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપે દિવ્ય દેહધારી કુવેરસ્વામીનું પ્રાગટ્ય થયું છે. વિશ્વમાં જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ ફેલાય અને તેના કારણે પૃથ્વીમાં રહેલા બીજગો ઊર્ધ્વ ગતિએ થઈને ફાલે છે તેમજ પૃથ્વી પરનો અંધકાર પણ દૂર થાય છે, તે જ રીતે પરમગુરુના જ્ઞાનરૂપી કિરણો જગતના મુમુક્ષુ પર પડવાથી, અજ્ઞાનતા રૂપ અંધકાર દૂર થાય છે. અને બીજગરૂપી અંશ ગુરુ કૃપાથી ઊર્ધ્વ ગતિ પ્રાપ્ત કરે છે.

ગતિ પરકાશ અચરચર બુજત, સૂઝ પરે નિજ જ્ઞાનુ;
અંશી અંશ સકલકે કર્તા, શરણાંગત સુખ દાનુ. જગતમેં ૧

શબ્દાર્થ

ગતિ = ગતિ, સમજ પરકાશ = અજવાળું અચરચર = સ્થાવર અને જંગમ બુજત = દેખાતાં સૂઝ = સમજ પરે = પરે નિજ જ્ઞાનુ = નિજ સ્વરૂપનું જ્ઞાન અંશી = અંશી, સર્જનહાર અંશ = ચૈતન અંશ સકલકે = સર્વેના કર્તા = નિજકર્તા શરણાંગત = શરણમાં આવેલાને સુખ દાનુ = સુખનું દાન આપે છે.

અનુવાદ

પ્રકાશરૂપ જ્ઞાન ગતિથી અંશને સૃષ્ટિની સ્થાવર-જંગમની સર્વે રચનાની સમજ પડે છે અને નિજ સ્વરૂપની સૂઝ (સમજ) પ્રાપ્ત થાય છે. વળી, શરણાંગતને સર્વ અંશોના જે અંશી છે તેવા કર્તાના સુખનું દાન આપે છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના અગાધ લક્ષના જ્ઞાનકિરણોના પ્રતાપે અંશને સ્થાવર-જંગમ સર્વ રચનાની ગુહ્યગતિનું જ્ઞાન, પોતાના નિજ સ્વ-સ્વરૂપની સૂઝ અને તમામ ઉત્પત્તિના કારણરૂપે રહેલા નિજ અંશીની સમજ પ્રાપ્ત થાય છે. પરમગુરુ અનંત બ્રહ્માંડ અને ચૈતન અંશોના રચનારા સકર્તા પતિ (અંશી)ની અનુભવયુક્ત ગતિ બક્ષીને અંશોને અભયદાન આપી પરમસુખનો અહેસાસ કરાવે છે.

નિજ શરણાનું સુખ અપરબલ, બળવંત ધણીનું બાનુ;
મહાદ્ મોજ પ્રિયે પતિકુ જો લાગે, સ્વેત વેદ વિદવાનું. જગતમે ર

શબ્દાર્થ

નિજ = પોતાના શરણાનું = શરણનું સુખ = સુખ અપરબલ = અતિ બળવાન, અપરંપાર બળવંત = બળવાળા, મહા સામર્થ્ય ધણીનું = પતિનું બાનુ = શરણું મહાદ્ = અતિ મોજ = આનંદ પ્રિયે = પ્રિય પતિકુ = પતિને જો = પણ લાગે = લાગવું, થાય છે સ્વેત = સવેત, સ્વ-સ્વરૂપ, નિજના વેદ = શ્વસંવેદના વિદવાનું = જાણી શકે, પ્રાપ્ત કરી શકે, વેત્તા થઈને.

અનુવાદ

નિજના શરણનું સુખ અપરંપાર છે. વેદના આધારે સ્વના વેત્તા થઈ સમર્થ માલિકનું બાનું (શરણ) પ્રાપ્ત થતાં પરમપતિને પણ આનંદ થાય છે.

ભાવાર્થ

મહાન સમર્થ પરમગુરુનો લક્ષ ગ્રહણ કરવાથી અંશ જેના સજાતિનો છે એવા અંશીના શરણનું અપરબલ સુખની અનુભૂતિ થાય છે. શ્વસંવેદના જ્ઞાનને આધારે અંશ પોતાના સ્વ-સ્વરૂપને ઓળખી ગુરુકૃપાએ કર્મ બંધનમાંથી નિર્મળ થઈ શુદ્ધ અણિઅગ્ર અંકુરિત સ્વરૂપે થાય છે. જેથી તે કૈવલધામમાં જઈ પરમપિતાના સાન્નિધ્યમાં પરમ આનંદ માણી શકે છે. આથી સર્જનહારને પણ પોતાનાથી વિખૂટા પડેલા પ્રિય અંશ કરોડો કલ્પો પછી પાછો આવીને મળે તેનો અલૌકિક આનંદ થાય છે, જે વર્ણવી શકાય તેમ નથી.

છૂટે વિનતા દીનતા પતિવશ, જશ જિનુ જગ વિખરાનું;
આલોક ઓરુ પરલોક પ્રિયે અતિ, ગતિ અનુભવ દે દાનું. જગતમે. ૩

શબ્દાર્થ

છૂટે = છૂટે વિનતા = સ્ત્રી દીનતા = ગરીબાઈ પતિવશ = પતિને આધીન
જશ = યશ જિનુ = તેનો જગ = જગતમાં વિખરાનું = ફેલાય છે આલોક = મૃત્યુલોક ઓરુ = અને પરલોક = દેવલોક પ્રિયે અતિ = અતિ પ્રિય ગતિ = ગતિ
અનુભવ = અનુભવયુક્ત દે = આપે છે દાનું = દાન.

અનુવાદ

પતિને આધીન સ્ત્રીની દીનતા છૂટે છે અને યશ (પતિવ્રતા હોવાથી) જગતમાં ફેલાય છે. તેજ ન્યાયે ગુરુને આધીન રહેનારને તેમની અનુભવયુક્ત ગતિનું દાન આપે છે તેથી તે શિષ્ય આલોક અને પરલોકમાં અતિ પ્રિય બને છે.

ભાવાર્થ

જેમ સંસારમાં પતિને આધીન રહેનાર પતિવ્રતા સ્ત્રીને પતિનો પ્રેમ અને સહારો મળવાથી સંસારમાં તે સ્ત્રીની દીનતા યાને લાચારી (દુર્બળતા) દૂર થાય છે અને તેની યશગાથા વિશ્વમાં ચારેય તરફ ફેલાય છે. પતિની ફરજ થઈ પડે છે કે પતિવ્રતા સ્ત્રીની સંપૂર્ણ રક્ષા કરવી. તેવી જ રીતે પરમગુરુના પદ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ સમજાવે છે કે પતિરૂપ પરમગુરુ પ્રેમભરી કૃપાદષ્ટિ વરસાવી શરણમાં પતિવ્રતા સ્ત્રીની માફક સંપૂર્ણપણે સમર્પિત થયેલા અંશની સઘળી તકલીફ અને દરિદ્રતા દૂર કરે છે. તેથી તેને આલોક અને પરલોકમાં અત્યંત પ્રિય એવી અગાધ અનુભવયુક્ત ગતિનું જ્ઞાન થતાં તેની યશ કીર્તિ સારાયે લોકમાં પ્રસરે છે.

**શ્રીમત્ કુવેર શરણ સુખ જેતા, લહે શિષ્ય ભયે તે સુજાણું;
નારણદાસ આશ પદ રજકી, તન મન ધન અરપાણું. જગતમેં. ૪**

શબ્દાર્થ

શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર = કુવેરસ્વામી શરણ = શરણું સુખ = સુખ જેતા = જોતાં લહે = જે મેળવે તે શિષ્ય = શિષ્ય ભયે = બન્યા તે = તેથી સુજાણું = સજાણ ગતિવાળા નારણદાસ = શ્રી નારણદાસ મહારાજ આશ = આશા પદ રજકી = ચરણરજની તન = શરીર મન = મન ધન = સંપત્તિ અરપાણું = સમર્પણ કરીને.

અનુવાદ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીના શરણનું સુખ જેણે પ્રાપ્ત કર્યું તે શિષ્ય સજાણ ગતિવાળા થાય છે. પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, હું પણ તન, મન અને ધન અર્પણ કરી તેમના ચરણરજની આશા રાખું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ શિષ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે

શરણાંગત રહેશવિધિ મુજબ (લક્ષ ભજન) અને પૂર્ણ વૈરાગ ધારણ કરી પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના સજ્જાણગતિવાળા શિષ્ય બની શકે છે. સજ્જાણગતિ એટલે કે પોતાના સ્વ સ્વરૂપની જાણવાળા થાય છે. પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ તન, મન અને ધન અર્પણ કરીને પરમગુરુના ચરણરજની આશા રાખે છે.

સંધ્યા સાખી

સંધ્યા સમરણ આરતી, ભજન ભરોસે દાસ;
મનસા વાયા કર્મણા, કર ગુરુચરણ નિવાસ. ૧

શબ્દાર્થ

સંધ્યા = સમયનો સંધિકાળ, સાંજ સમરણ = સ્મરણ આરતી = દેવ સમક્ષ દીવો ફેરવવો ભજન = નામ સ્મરણ ભરોસે = શ્રદ્ધાથી દાસ = સેવક, ભક્ત મનસા = મનથી વાયા = વાણીથી કર્મણા = કર્મથી કર = કરો ગુરુ = પરમગુરુ ચરણ = ચરણોમાં નિવાસ = રહેવું.

અનુવાદ

સંધ્યા આરતી સમયે ગુરુના ચરણોમાં દાસાતન ભાવ રાખી, મન, વાણી અને કર્મથી શ્રદ્ધાપૂર્વક ભજન - સ્મરણ કરવું.

ભાવાર્થ

સૂર્યોદયથી સૂર્યસ્તિ દરમિયાન પ્રાતઃકાળ, મધ્યાહ્નકાળ અને સંધ્યાકાળનો સમય ધાર્મિક ક્રિયા અને ધ્યાન, ભજન માટે યોગ્ય ગણવામાં આવે છે. કાળ એટલે પહોરની સંધિનો સમય, જેનો સૂર્ય ચંદ્રની કળા સાથે સંબંધ છે - તે જ રીતે દેહમાં પણ ઈંગલા અને પિંગલા બે નાડીનું સમદમ ચાલીને મધ્યમાં વહે તેને સુષુમણા નાડી કહે છે, આ સુષુમણા નાડી જ્યારે ચાલતી હોય અને પ્રાણાયમમાં આકાશતત્ત્વ વહેતું હોય તેટલો સમયનો ગાળો આધ્યાત્મિક કાર્ય અને ધ્યાન-ભજનની ક્રિયા માટે ઉત્તમ અને ફળદાયી ગણાય છે. આવા સમયે અન્ય સાંસારિક કે ભૌતિક ઉદ્દેશથી કરેલું કાર્ય ફળીભૂત થતું નથી. અહીં પરમગુરુ સંધ્યા સાખીમાં સંધ્યાના સમય વખતે ધ્યાન ભજન-મનન અને પઠન - પાઠન કરવા નિર્દેશ કરે છે. વળી, સંધ્યાકાળે મનને એકાગ્ર

કરી હૃદયમાં આરત લાવી, પ્રેમપૂર્વક ગુરુના ચરણોમાં નિવાસ કરી દાસત્વ ભાવે ભજન - સ્મરણ અને આરતી કરવા જણાવે છે.

ગુરુ કી કીજે બંદગી, કોટિ કોટિ પ્રણામ;
કીટ ન જાનત ભુંગકુ, સોઈ કર લે આપ સમાન. ૨

શબ્દાર્થ

ગુરુ કી = ગુરુની કીજે = કરવી બંદગી = પ્રાર્થના, સ્તુતિ કોટિ કોટિ = વારંવાર, કરોડો વખત પ્રણામ = પ્રણામ, નમસ્કાર, વંદન કીટ = કીડો ન જાનત = જાણતો હોતો નથી ભુંગકુ = ભમરાને સોઈ = તે કર લે = કરી દે, બનાવે આપ સમાન = પોતાના સરખો.

અનુવાદ

જેમ કીડો ભમરાને જાણતો નથી, પણ ભમરો કીડાને પોતાના જેવો બનાવી દે છે. ગુરુને સ્તુતિ કરવી અને કોટિ કોટિ વખત પ્રણામ કરવા જેથી તેઓ પણ શિષ્યને પોતાના સમાન ગતિવાળો બનાવી દે છે.

ભાવાર્થ

જેવી રીતે ભમરો પોતાના ગુંજનથી કીડાને (ઈયળને) ઊડતો કરી દે છે. તે જ ન્યાયે ગુરુના ચરણોમાં કોટિ કોટિ પ્રણામ કરી સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરવી જેથી મુમુક્ષુને જ્ઞાનગતિના શબ્દનો ટંકાર કરી અંશને આપનપુ અને પતિપદના અગાધજ્ઞાનના ગતિવાળો બનાવી દે છે. આ અંગે ઈયળ અને શિષ્ય બંનેય ભ્રમર અને ગુરુની પરોપકારી વૃત્તિથી અજાણ છે.

ગુરુ મૂરત મુખ ચંદ્રમા, સેવક નેન ચકોર;
અષ્ટ પહોર નિરખત રહે, સોઈ ગુરુ મૂરત કી ઓર. ૩

શબ્દાર્થ

ગુરુ = પરમગુરુ મૂરત = મૂર્તિ મુખ = મોં, મુખારવિંદ ચંદ્રમા = ચંદ્ર સેવક = દાસ, ભક્ત નેન = નયન ચકોર = ચકોર પક્ષી અષ્ટ = આઠ પહોર = ત્રણ કલાકનો સમય નિરખત = સતત જુવે રહે = રહે છે સોઈ = તે ગુરુ = પરમગુરુની મૂરત કી = મૂર્તિની, સ્વરૂપની ઓર = તરફ.

અનુવાદ

ગુરુનું મુખારવિંદ ચંદ્રમા સમાન હોઈ સેવકે ચકોર પક્ષીની જેમ નેત્રો દ્વારા આઠેય પહોર સતત ગુરુના સ્વરૂપને નીરખવું જોઈએ.

ભાવાર્થ

ચકોર અગ્નિચર પક્ષી છે, તેના શરીરમાં અગ્નિ તત્વના છ ભાગ રહેલા છે. હવે ચંદ્રમાનો ગુણ શીતળતા પ્રદાન કરવાનો છે. તેથી પોતાની ગરમીથી રાહત મેળવવા ચકોર પક્ષી પોતાનું મુખ આઠે પહોર (ચોવીસે કલાક) ચંદ્રની સામે રાખીને સતત નીરખે છે. તેવી જ રીતે ત્રિવિધના તાપથી દરેક અંશ દુઃખ અનુભવે છે. આ દુઃખમાંથી મુક્ત થવા માટે ચકોર પક્ષીની જેમ શરણાંગત સેવકોએ ચંદ્રમા જેવું પરમગુરુનું સ્વરૂપ હોઈ સતત ચોવીસે કલાક તેમના સ્વરૂપને નીરખતા રહેવું, જેથી સંસારના ત્રિવિધના તાપો^૧ની અસર ન વર્તાય અને શાંતિ પ્રાપ્ત થાય.

૧. ત્રિવિધના તાપ

૧. શરીર સંબંધી અધિદેવ તાપ - કામ ક્રોધાદિગુણ અધિક તપી જાય અને દશ ઈન્દ્રિયોના દેવ અધિક વિષયની ચાહના કરવા લાગે પણ તે વિષયની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યારે તેનો તાપ શરીર વિષે થાય.
૨. શરીર સંબંધી અધિભૂત તાપ - પાંચ ભૂત (પૃથ્વી, જળ, આકાશ, તેજ અને વાયુ)માં કોઈ તત્ત્વ અધિક વૃદ્ધિ પામે ત્યારે તેનો તાપ શરીર વિષે થાય.
 - a. પૃથ્વી તત્ત્વ અધિક વૃદ્ધિ પામે તો - પાંડુ રોગ, કઠોદર, જલંધરની આઘ લઈને જે વ્યાધિ થાય.
 - b. જળ તત્ત્વ અધિક વૃદ્ધિ પામે તો - શરદી, ક્ષય, કફ, અજીર્ણને શીત (ઠંડી લાગીને) ની આઘ લઈને જે વ્યાધિ થાય.
 - c. અગ્નિ તત્ત્વ અધિક વૃદ્ધિ પામે તો - પ્રમેહ, જવર, નેત્ર દુઃખ, ગલતકોઠ, પત્યગરમી અને બવેશી (હરસ)ની આઘ લઈને વ્યાધિ થાય.
 - d. વાયુ તત્ત્વ અધિક વૃદ્ધિ પામે તો - ઊલટી, ઉધરસ, દમ, તાણ, મૃગિ વાયુ અને ચિત્ત ભ્રમની આઘ લઈને જે વ્યાધિ (દુઃખ) ઉત્પન્ન થાય.
 - e. આકાશ તત્ત્વ અધિક વૃદ્ધિ પામે તો - સોજો, હાંફવા, પેટ ચઢવું, શૂન્યકાર અને શૂન્યવત્ની આઘ લઈને વ્યાધિ (દુઃખ) ઉત્પન્ન થાય.
૩. શરીર સંબંધી અધ્યાત્મ તાપ - શરીરને વિષે ક્ષુધા પિપાસાનો તાપ સદાય કાળ રહે છે. જેના કારણે રાત્રિ-દિવસ આખું જગત મશાગત કર્યા જાય છે.

નોંધ : પહેલા બે પ્રકારના તાપ તો કોઈ દિવસ શાંત પામીને ફરીથી ઉત્પન્ન થાય, પરંતુ ક્ષુધા પિપાસાનો તાપ તો સદાકાળ વત્તા-ઓછા પ્રમાણમાં પણ લિપ્તમાન રહે છે.

ઉપપરિતાપ

૧. અધિદેવ ઉપપરિતાપ - નવગ્રહ, પિતૃપીડા, અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ, અગ્નિકોપ અને ઠંડી- દેવ ક્રોધથી પીડા ઉત્પન્ન થાય.
૨. અધિભૂત ઉપપરિતાપ - રાજા, સિંહ, ચોર, ધાડપાડુ, સર્પ, વિંછી દ્વારા થતાં દુઃખો - પીડા.
૩. અધ્યાત્મ ઉપપરિતાપ - પુત્ર, પત્ની, ભાઈ-બહેન, કુટુંબી, સંબંધીઓ અને દ્રવ્ય (સંપત્તિ)ને લઈને તેઓના દુઃખનો અધ્યાસ આપણા અંતરને વિષે થયા કરે તે.

ચાર ચીન હરિ ભક્ત કે, પ્રગટ દેખાવન દેત;
દયા ક્ષમા ઓર દીનતા, પર દુઃખકુ હર લેત. ૪

શબ્દાર્થ

ચાર = ચાર ચીન = ચિહ્ન, લક્ષણ હરિ ભક્ત કે = ભક્ત જનના પ્રગટ = પ્રત્યક્ષ દેખાવન દેત = દેખાઈ આવે છે દયા = કરુણા, રહેમ ક્ષમા = માફ કરવું ઓર = અને દીનતા = નમ્રતા પર = અન્યનું દુઃખકુ = કષ્ટને, સંકટને હર લેત = દૂર કરે છે.

અનુવાદ

દયા, ક્ષમા, દીનતા અને બીજા દુઃખને હરવું, એ ચાર લક્ષણ હરિભક્તમાં પ્રત્યક્ષ જણાતાં હોય છે.

ભાવાર્થ

જગત-કર્તાની ભક્તિ કરનાર ભક્તજનના પ્રત્યક્ષ આચરણમાં દેખી શકાય તેવાં ચાર લક્ષણો હોય છે : (૧) તેઓ દયાવાન હોય છે, (૨) ક્ષમાશીલ હોય છે, (૩) નિરાભિમાની અને અનિન ભક્તિવાળા અને (૪) આત્મબંધુત્વના ભાવે બીજાનાં દુઃખમાં ભાગીદાર બની તેના દુઃખને દૂર કરવા હંમેશાં તત્પર રહે છે. એટલે કે આ ચાર લક્ષણો સાચા ભક્તનું માપદંડ છે.

ધનવંતા જુગમેં ઘણા, રૂપ રંગ મન મોટ;
કહે કુવેર નેમી ઘણા, મનમેળુ કી ખોટ. ૫

શબ્દાર્થ

ધનવંતા = ધનવાન, શ્રીમંત જુગમેં = જગતમાં ઘણા = અનેક રૂપ રંગ = સુંદર દેખાવવાળા, રૂપવાન મન મોટ = મનની મોટાઈવાળા કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે નેમી = નિયમ પાળનારા ઘણા = અનેક મનમેળુ કી = મનના મેળાપીની ખોટ = મળવા મુશ્કેલ છે.

અનુવાદ

જગતમાં ધનવાન, રૂપ અને રંગવાન તેમજ મનની મોટાઈવાળા ઘણા

છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે નેમી પણ ઘણા છે, છતાં મનના મેળાપીની ખોટ જણાય છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં નામના મેળવીને જીવન જીવતા મનુષ્યોમાં વિવિધતા જોવા મળે છે. કેટલાક ધન સંપત્તિનો સંગ્રહ કરી પોતાની જાતને ધનવાન અને શ્રીમંત માને છે, કેટલાક પોતાના સૌંદર્યને લીધે રૂપવાન માને છે, કેટલાક પોતાની મનની મોટાઈઓને પ્રાધાન્ય આપી પોતે મહાન છે તેમ માને છે. તો ઘણા ધાર્મિક ક્ષેત્રે નીતિ-નિયમોને જડતાપૂર્વક પાળીને પોતાની જાતને “નેમી” (નિયમી) માને છે. પરમગુરુ જણાવે છે કે - આ બધા પ્રકારના માનવો તો સંસારમાં ઘણા હોય છે, પરંતુ ભક્તિ અને જ્ઞાનને પચાવી વૈરાગી જીવન જીવી એકબીજાની સાથે આત્મીયતા સાધી બધા એક જ સર્જનહારના અંશો છે તેવી આત્મબંધુત્વની એક સૂત્રતાવાળી દૃષ્ટિથી નિહાળીને જીવન જીવતા ભક્તો મળવા દુર્લભ છે.

મનમેળુ જબ હી મીલે, આતમ તત્વ વિચાર;
તન મન સોંપી દીજયે, વાકે શરણ મોજાર. ૬

શબ્દાર્થ

મનમેળુ = મનના મેળાપી જબ હી = જ્યારે પણ મીલે = મળે આતમ તત્વ = આત્મ તત્વ વિચાર = મનોમંથન તન = શરીર મન = મન અંતઃકરણ સોંપી દીજયે = અર્પણ કરીએ વાકે = તેમના શરણ = શરણ મોજાર = મોઝાર, માંહે, અંદર, માં.

અનુવાદ

મન મેળાપી જ્યારે મળે ત્યારે આત્મ તત્વને વિચારી કરે છે અને તન-મન અર્પણ કરીને તેમના શરણમાં રહે છે.

ભાવાર્થ

જગતમાં આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે પૂર્ણ સમજવાળા અને સમર્પિત મનોવૃત્તિવાળા ભક્તો એકબીજાને મળે ત્યારે માત્ર ચૈતનસ્વરૂપનો જ વિચાર કરે છે. સઘળા વિશ્વના જીવોમાં રહેલ ચૈતન અંશ એક જ સર્જનહારના છે તેમ માનીને સર્વે પ્રત્યે મન મેળ રાખી એક આત્મ બંધુત્વના ભાવે નિહાળે છે. આવી જ્ઞાનદશાએ પહોંચેલા જ્ઞાની સાથે મન મેળાપ કરીને શિષ્યે પોતાનું તન-મન, સઘળું સોંપીને તેમના શરણમાં રહેવું જોઈએ.

તન મન સોંપી શિષ્યકુ, રહો સદા લોલીન;
કહે કુવેર અંતર નહિ, જેસે જળમાં મીન. ૭

શબ્દાર્થ

તન = શરીર મન = મન સોંપી = અર્પણ કરીને શિષ્યકુ = શિષ્ય જો રહો = રહે સદા = હરહંમેશ, કાયમ માટે લોલીન = તલ્લીન કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે અંતર = જૂદાપણું નહીં = નથી, રાખીશ નહીં જેસે = જેવી રીતે જળમાં = પાણીમાં મીન = માછલી.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે , જેમ માછલી જળમાં નિરંતર રહેતી હોય છે તેમ શિષ્યે પણ તન-મન સોંપીને સદા તલ્લીન રહેવું જોઈએ.

ભાવાર્થ

માછલીનું જીવન પાણી છે. પાણીથી અલગ થઈ માછલી જીવી શકતી નથી. જેમ માછલી જળમાં નિરંતર રહેતી હોય છે તેમ શિષ્યે પોતાનું તન-મન સોંપીને ભક્તિમાં તલ્લીન બની આઠેય પહોર ગુરુનું જ ચિંતવન કરવું. જો આવી દશા પ્રાપ્ત થાય તો ગુરુ પણ શિષ્યને પોતાનાથી અલગ ગણતાં નથી.

જ્ઞાન મીનકા મચ્છકો, સંગ કરે જન કોઈ;
કહે કુવેરા તો મિલે, પેર પીવનકી તોય. ૮

શબ્દાર્થ

જ્ઞાન = સમજ મીન = માછલી કા = માટે મચ્છકો = મોટી માછલીનો
સંગ = સોબત, સબંધ કરે = કરવામાં આવે જન = માનવી, ભક્ત કોઈ = જે કોઈ
પણ કહે કુવેરા = કુવેરસ્વામી કહે છે કે તો મિલે = ત્યારે જ મળે પેર = પદ્ધતિ, કળા
પીવનકી = પીવાની તોય = પાણી.

અનુવાદ

જ્ઞાની માછલીનો જો કોઈ મચ્છ સંગ કરે તો કુવેરસ્વામી કહે છે કે તેને
પણ પાણી પીવાની કળ પ્રાપ્ત થાય છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સંસારમાં જ્ઞાની પુરુષ રૂપ
માછળીનો જો કોઈ મોટા થઈને અભિમાનમાં રાયતા મચ્છરૂપ અજ્ઞાની
જીવ પણ સત્સંગ કરે તો તેઓ પણ આત્મજ્ઞાન મેળવી પરમપદને
પામવા માટેની સાચી કળ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

એટલે કે સંસારમાં જ્ઞાનીનું વિશેષ મહત્ત્વ છે. જેમ કે ઈતિહાસને
જોતાં અજયપાલ રાજા ઘણા વૈભવશાળી, સામર્થ્યવાન અને બળવાન
હતા. તેમને ત્યાં લંકેશ રાવણ પણ ખંડણી ભરતા હતા. વળી, શ્રી
રામ પણ તેમણે યુદ્ધમાં જીતી શક્યા ન હતા. તેમ છતાં આજે જ્ઞાની
પુરુષ એવા શ્રીરામની મહત્તાના ગુણ-ગાન ગવાય છે જ્યારે જગતમાં
અજયપાલને કોઈ યાદ પણ કરતું નથી.

જ્ઞાન મીન યાંહાં સતગુરુ, જો કોઈ શરણે જાય;
કહે કુવેર કળ દેત હે, જીવ પરમપદ પાય. ૯

શબ્દાર્થ

જ્ઞાન = સમજ મીન = માછલી (જ્ઞાની મોટી માછલી) યાંહાં = અહીંયાં

સત્ગુરુ = સત્ગુરુ છે જો કોઈ = જો કોઈપણ શરણે = શરણમાં જાય = જાય
 કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે કળ = કૂચી, ગુપ્ત સમજ દેત હી = આપે ત્યારે (આપતાં
 જ) જીવ = જીવદશા ભોગવનાર પરમપદ = શ્રેષ્ઠ મહાન ધામ પાય = પ્રાપ્ત કરે છે.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે અહીંયાં જ્ઞાની માછલીરૂપ સદ્ગુરુ છે. તેમના શરણે જો કોઈ જાય તો તેને તેઓ એવી યુક્તિ આપે છે કે જેથી તે જીવ પરમપદ પ્રાપ્ત કરે.

ભાવાર્થ

જીજ્ઞાસુ, અર્થાથી, વિષયી કે મુમુક્ષુ પૈકી કોઈપણ માનવને સત્ગુરુના શરણ થકી કેવું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે ? તે બાબતનું અહીં સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. આ સંસારમાં લૌકિક માયાનાં બંધનોરૂપી ખારા પાણી સાથે અમૃતમય જ્ઞાનામૃતનો પ્રવાહ પણ વહી રહ્યો છે. જીવદશા ભોગવતો મચ્છ સમાન જીવો, સાચી સમજ વગર જીવનમાં જ્ઞાનામૃતના પ્રવાહમાંથી કાંઈ પણ પી શકતો નથી. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે જો શિષ્ય આરતવંત બને જ્ઞાની માછલીરૂપ ગુરુના શરણમાં જાય તો ગુરુ મહારાજ તેને એવી કળકૂચી (યુક્તિ) આપે છે કે જેનાથી જીવ-અંશ શ્રેષ્ઠ પરમપદ પ્રાપ્ત કરે છે.

શુદ્ધિ કો સમજે નહિ, કથે બાદલુ જ્ઞાન;
 અળતો ચઢે ન અંગને, કુવેર તકને પાન. ૧૦

શબ્દાર્થ

શુદ્ધિ કો = સત્ય જ્ઞાનને, સાચા જ્ઞાનને સમજે નહિ = સમજતા નથી
 કથે = વદે, બોલે બાદલુ = નકલી, પ્રપંચયુક્ત, અસાર જ્ઞાન = સમજ
 અળતો = લાલીમા, લાલાશ, ઓજશ ચઢે ન = ચઢતી નથી અંગને = શરીરને
 કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે તકને = છાશને પાન = પીવાથી.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે જેઓ સાચા જ્ઞાનને સમજતા નથી છતાં બાદલા જ્ઞાનના ભાષણો કર્યા કરે છે. જેમ છાશ પીવા છતાં શરીરમાં લાલાશ (શક્તિ) આવતી નથી.

ભાવાર્થ

વલોણા વખતે સત્ત્વરૂપી માખણને તારવી લીધા પછી નિસત્ત્વ છાશ રહે છે. આ છાશને પીવાથી શરીર ઉપર લાલીમા આવતી નથી. કુવેરસ્વામી આ દૃષ્ટાંતના ન્યાયે સમજાવે છે કે સંસારમાં આધ્યાત્મિક માર્ગમાં નિસત્ત્વ છાશ સમાન નામ રૂપ ગુણવાળા અને વિત્ત વગરના મહાપુરુષો ઈશ્વરો કે ભગવાનો થઈને બેઠેલા છે. તેઓની ભક્તિ કરવાથી કે તેમના શરણે જવાથી લાલીમા રૂપ અંશનું કલ્યાણ થતું નથી. સત્ય જ્ઞાનને સમજ્યા વિનાના આવા પ્રપંચયુક્ત જ્ઞાનના ઉપદેશથી આત્માનું કલ્યાણ કે અખંડ સુખ મેળવવાની આશા નિરર્થક સાબિત થાય છે. અને અંતે જીવને પસ્તાવાનો વારો આવે છે.

સુરિનર મુનિજન દેવતા, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ;

કહે કુવેર ગૌલોક લ્યૌ, જેઠી તક આ વેશ. ૧૧

શબ્દાર્થ

સુરિનર = દેવી-દેવતાઓ મુનિજન = ઋષિમુનિઓ દેવતા = દેવો
બ્રહ્મા = બ્રહ્મા વિષ્ણુ = વિષ્ણુ, લક્ષ્મીપતિ મહેશ = શિવજી કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે
ગૌલોક = ગૌ લોક લ્યૌ = સુધીના જેઠી = જેઠ માસમાં વહેંચાતી તક = છાશ આ = આ બધા
વેશ = વેશધારીઓ, સ્વરૂપો, ધામો.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે દેવી-દેવતાઓ, મુનિજન, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશની આઘ લઈ ગૌલોક સુધીનાં સર્વે ધામો જેઠ માસની છાશ જેવાં છે.

ભાવાર્થ

આ વિશ્વમાં ઋષિ-મુનિઓની તપોભૂમિઓ, મહાતીર્થોનાં સ્થળો, (તીર્થધામો) સામાન્ય દેવી-દેવતાઓનાં ધામો, ઇન્દ્રનું સ્વર્ગ ધામ, બ્રહ્માજીની બ્રહ્મપુરી, વિષ્ણુનું વૈકુંઠધામ, મહાદેવનું કૈલાસપુરી અને ગૌલોક સહિતનાં અંતરિક્ષમાં રહેલાં દૈવી ધામો વિક્ત વગરના (નિર્વિત-સત્વહીન) છે. કુવેરસ્વામી જણાવે છે કે જેમ વિક્ત રૂપ માખણ કાઢી લેવામાં આવેલી જેઠ માસમાં વહેંચાતી પાતળી છાશથી શરીરને તાકાત, શક્તિ કે લાલાશ મળતી નથી. તેવી જ રીતે ગૌલોક સહિતના તમામ દૈવી ધામોનું સુખ પુણ્યનો ક્ષય થાય ત્યાં સુધી ભોગવવા મળતું હોવાથી તે અલ્પ છે. વળી, આ ધામોનું વૈભવશાળી સુખ પ્રાપ્ત કરીને અંતે તો મૃત્યુલોકમાં પાછા આવવું પડતું હોવાથી અંશને કાયમી (અખંડ) મુક્તિનું સુખ મળતું નથી.

ખટ નવ ને દશ અષ્ટ લ્યૌ, ચારુ વેદ ચરાસ;
વ્યાસ વલોવણ છાશનું, પીવત જક્ત ઉપાસ. ૧૨

શબ્દાર્થ

ખટ = છ શાસ્ત્રો નવ = નવ વ્યાકરણ ને = અને દશ અષ્ટ = અઢાર પુરાણો
લ્યૌ = સુધી ચારુ = ચારેય વેદ = વેદ ચરાસ = મંથન, ચિંતન વ્યાસ = વ્યાસ મુનિએ
વલોવણ = મનોમંથન છાશનું = છાશનું પીવત = પીવે છે જક્ત = જગતના લોકો
ઉપાસ = ઉપાસક.

અનુવાદ

ચાર વેદના મંથનથી રચાયેલા છ શાસ્ત્ર, નવ વ્યાકરણની આઘ લઈ વ્યાસ મુનિના અઢાર પુરાણરૂપ વલોણાની છાશને આ જગતના ઉપાસકો પીવે છે,

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજીએ ચાર વેદની (ઋગ્વેદ, સામવેદ, અથર્વવેદ અને યજૂર્વેદ) રચના રચી તેમાં સૃષ્ટિની રચના અંગે તમામ પ્રકારની વિવિધતાપૂર્ણ જ્ઞાનની સમજ આપી છે. વેદોના જ મંથન બાદ વિદ્વાનો દ્વારા છ શાસ્ત્રોની (સાંખ્ય, વેદાંત, મિમાંસા, પતંજલિ, ન્યાય અને વૈશેષિક) રચના થઈ. તેમજ નવ વ્યાકરણ (એન્દ્ર, ચાન્દ્ર, કાશકૃત્સ્નં, કૌમારં, શાકઢાયનમ્, સારસ્વતં, આપિશલં, શાકલં અને પાણિનીય) થયાં. આ પછી વ્યાસમુનિએ અઢાર પુરાણની રચના કરી. (વિષ્ણુ, પદ્મ, વરાહ, ગરૂડ, નારદીપ, ભાગવત, મત્સ્ય, કૂર્મ, લિંગ, શિવ, સ્કંધ, અગ્નિ, બ્રહ્મ, બ્રહ્માંડ, બ્રહ્મવૈવર્ત, માર્કંડ, ભવિષ્ય અને વામન) ત્યારથી સગુણ ઉપાસનાનો પ્રભાવ વિશેષ વધ્યો છે. આમ, વિશ્વના ભક્તિભાવ ધરાવતા ભોળા ઉપાસકો વલોણારૂપ અઢાર પુરાણની છાશને પીવે છે અને નાશવંત દેવી-દેવતાઓની ઉપાસનામાં જકડાઈ રહ્યા છે.

રામચંદ્ર વશિષ્ઠકુ, કર્તા પણ ગુરુ કીન;
ચૌદ લોક ભાંગે ઘડે, ગુરુ આગે આધીન. ૧૩

શબ્દાર્થ

રામચંદ્ર = શ્રી રામચંદ્રજી વશિષ્ઠકુ = વશિષ્ઠ મુનિને કર્તા = સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરનાર
પણ = હોવા છતાં ગુરુ કીન = ગુરુ કર્યા, ગુરુ દીક્ષા સ્વીકારી ચૌદ લોક = ચૌદેય ધામ
ભાંગે = નષ્ટ કરે ઘડે = બનાવે ગુરુ આગે = ગુરુ આગળ આધીન = સમર્પિત.

અનુવાદ

સંસાર જેને ચૌદ લોકના ઉત્પન્ન કરનારા તેમજ સંહાર કરનાર માને છે એવા શ્રી રામચંદ્રજીએ પણ વશિષ્ઠ મુનિનું ગુરુપદ સ્વીકારીને ગુરુ આગળ સમર્પિત થયાં હતાં.

ભાવાર્થ

સંસારમાં મુમુક્ષુઓ આજે પણ શ્રી વિષ્ણુના અવતાર શ્રી રામચંદ્રજીને સૃષ્ટિના બનાવનાર અને સંહાર કરનાર માને છે. એવા શ્રી રામચંદ્રજીએ વશિષ્ઠ મુનિને ગુરુ તરીકે સ્વીકારી સદાને માટે ગુરુના ઉપદેશને આધીન થઈને જીવન જીવ્યા હતા. તેથી જગત પણ આજે તેમની સરાહના કરે છે.

કહો વશિષ્ઠે કયા દિયા, કર્તા કો ઉપદેશ;
એ અંદેસા સર્વને, સુણો કહું સંદેશ. ૧૪

શબ્દાર્થ

કહો = જણાવો, દર્શાવો કે વશિષ્ઠે = વશિષ્ઠ મુનિએ કયા દિયા = શું આપ્યું ?
કર્તા કો = ભગવાનને ઉપદેશ = બોધ એ અંદેસા = તે સંશય સર્વને = સર્વને, બધાને
સુણો = સાંભળો કહું = કહુ છું સંદેશ = ખુલાસો, સંકેત.

અનુવાદ

વશિષ્ઠ મુનિએ ભગવાન ગણાતા શ્રીરામને શું ઉપદેશ આપ્યો ? તે અંગેનો સંશય બધાને છે માટે તેનો ખુલાસો જણાવું છું તે સાંભળો.

ભાવાર્થ

વશિષ્ઠ મુનિએ જગત જેને ભગવાન માને છે તેવા શ્રી રામચંદ્રજીને કયા પ્રકારનું જ્ઞાન આપીને શો ઉપદેશ આપ્યો હશે ? તે અંગેનો સંશય જગતના જીવો ને છે, પરંતુ તે જ્ઞાન અને ઉપદેશ અંગેનો ખુલાસો પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આપણને કહી સંભળાવે છે જેથી કોઈના મનમાં સંશય રહેવા પામે નહીં.

પિતા બુંદ શિર ગર્ભકી, જો ન લહે જન કોય;
કેહે રાજા કે રંક હી, ખરા અજ્ઞાણ્યા દોય. ૧૫

શબ્દાર્થ

પિતા = પિતા **બુંદ** = બિંદુ, શુક્રાણુ **શિર** = મસ્તક **ગર્ભકી** = બ્રહ્મરંધ્રમાંથી **જો** = તે **ન લહે** = જાણે નહીં **જન** = માનવી **કોય** = કોઈ પણ જો, કે **કહે** = કહેવાતા **રાજા** = રાજા, નગર કે રાજ્યના અધિપતિ **કે** = અને, પછી **રંક હી** = ગરીબ પણ **ખરા** = ખરેખર, સાચી **અજાણ્યા** = અજ્ઞાન હોઈ **દોય** = બન્ને.

અનુવાદ

પિતાના મસ્તકના ગર્ભમાં જે બિંદુ બંધાય છે, તેને મનુષ્ય સમજી શક્યો નથી. ભલે પછી તે કહેવાતો રાજા હોય કે રંક પણ તેઓ બન્ને ખરેખર અજાણ્યા છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે નાશવંત તત્ત્વોના વિસ્તાર કરીને આ સમગ્ર બ્રહ્માંડ તેમજ વિધવિધ પ્રકારના ઘાટોની વળ ભરીને રચના કરી છે. તે ઘાટોને સજીવ કરવા માટે પોતાની સજાતિના શાશ્વત ચૈતન અંશને તેમાં પ્રેર્યા છે. સચેતન થયેલા ઘાટોમાં પિતાના મસ્તકના ગર્ભ ભાગમાં (બ્રહ્મરંધ્રમાં) બિંદુ બંધાય છે. આ બિંદુથી થતી ગર્ભગોષ્ટીની સાચી સમજ કહેવાતા રાજા હોય કે પછી રંક (કહેવાતા જ્ઞાની કે અજ્ઞાની) એમ બંને ને નથી.

એસે કેવલ બુંદ (અંશ) કે, જીવ ઈશ્વર અવતાર;
કહે કુવેર સત્ગુરુ વિના, કોઈ લહત નહીં પાર. ૧૬

શબ્દાર્થ

એસે = એવા **કેવલ બુંદ (અંશ) કે** = કેવલ કર્તાના અંશનો **જીવ** = સામાન્ય જીવો **ઈશ્વર** = ઐશ્વર્યવાન દેવતાઓ **અવતાર** = (વિષ્ણુના) અવતારી પુરુષો **કહે કુવેર** = કુવેરસ્વામી કહે છે **સત્ગુરુ વિના** = સત્ગુરુ સિવાય **કોઈ** = કોઈપણ **લહત નહીં** = જાણતા નથી, પામી સકતા નથી **પાર** = મર્મ, સમજ, હાર્દ.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે કેવલ કર્તાના જ અંશ પછી તે જીવ હોય કે ઈશ્વર આ સમજ સત્ગુરુ વિના કોઈ જાણી શકતા નથી.

ભાવાર્થ

સમગ્ર બ્રહ્માંડની રચના જેમણે માત્ર પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી કરી છે તેવા સર્જનહાર કેવલ કર્તા (અંશી) છે. તેમની સજ્જાતિનો અંશ સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહમાં સર્જનહારે જ પોખેલો છે. એટલે કે દરેકમાં કેવલ કર્તાના જ અંશો છે. પછી તે સામાન્ય પ્રકારના જીવો હોય, વિશેષ પ્રકારના અવતારી પુરુષો હોય કે પરમવિશેષ પ્રકારના શ્રેષ્ઠ પુરુષો હોય. કુવેરસ્વામી કહે છે કે કેવલકર્તા સર્જનહાર દ્વારા રચના પામેલ આ હિરણ્ય ગર્ભિત બુંદ-બીજક વિષેની ગૂઢાર્થ ભરેલી સાચી સમજ સદ્ગુરુના શરણે ગયા સિવાય કોઈ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

ચૌદ તબક જીનું શિર પર, ઓર ચૌદ ઉપછાંડ;
મધ્ય મહેલ કેવલ કુલ, સુઘડ સભોમ સઘાડ. ૧૭

શબ્દાર્થ

ચૌદ = ચૌદ તબક = દેવ, ધામો, લોક જીનું = જેમના શિર પર = મસ્તક ઉપર
ઓર = અને ચૌદ = ચૌદ ઉપછાંડ = નીચેની બાજુએ મધ્ય = વચ્ચે મહેલ = ધામ
કેવલ કુલ = કેવલ કર્તાનું કુળ સુઘડ = સ્વચ્છ, પવિત્ર સભોમ = સુંદર ભુવન
સઘાડ = સુંદર રચનાવાળું, સુશોભિત, દૈદીપ્યમાન.

અનુવાદ

જેની ઉપર ચૌદ તબક અને નીચે ચૌદ તબક આવેલા છે અને મધ્યમાં કેવલકર્તાનું કુળ છે એવા કેવલકર્તાનું ભુવન, પવિત્ર, સુંદર અને શુશોભિત છે.

ભાવાર્થ

એવા કૈવલ કર્તાનું કૈવલધામ સમગ્ર બ્રહ્માંડની મધ્યમાં આવેલું છે. જેની ઉપર ચૌદ તબક અને નીચે ચૌદ તબક આવેલા છે. આ તમામ અઠ્ઠાવીસ તબકના શિખર મધ્યે રહેલું બધા જ અંશોનું કૈવલ કુળ, (કૈવલધામ) પવિત્ર, સુંદર અને અત્યંત દૈદીપ્યમાન છે.

તે કૈવલ ખુદ ખાવન, અખિલ જીવન કિરતાર;
કહે કુવેર દરશાવહુ, જો જન હોય હમાર. ૧૮

શબ્દાર્થ

તે કૈવલ = તે કૈવલ કર્તા, સર્જનહાર ખુદ = સ્વયં, પોતે ખાવન = સ્વામી, પતિ અખિલ = સમસ્ત, સારાયે જીવન = જીવોના, જીવન જીવતા કિરતાર = સર્જક, બનાવનાર કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે દરશાવહુ = દર્શાવીશ, બતાવીશ જો જન = જે માણસો (ભક્તજનો) હોય = હોય, થાય હમાર = મારા.

અનુવાદ

તે કૈવલ કર્તા પોતે માલિક છે અને સમસ્ત જીવોના સર્જનહાર છે. કુવેરસ્વામી કહે છે કે જે કોઈ જન મારા થશે તેને જ હું દર્શાવીશ.

ભાવાર્થ

સમસ્ત જગતની વિવિધપૂર્ણ નાશવંત રચના અને સામાન્ય, વિશેષ અને પરમ વિષે ચૈતન અંશના પતિ કૈવલ કર્તા છે. એવા વિશ્વના સર્જનહારને આદ્ય, સક્રત, સ્વરાજ, કરુણેશ અને કૈવલ એમ પાંચ વિશેષણો દ્વારા ઓળખી શકાય છે. કર્તાને પ્રાપ્ત કરવા હોય તો સમર્થ ગુરુનું શરણું સ્વીકારવું પડે. કોઈ જિજ્ઞાસુ જન જીવનપર્યંત પરમગુરુના થઈને તેમના શરણમાં શરણાગતિ સ્વીકારે તો જરૂર તેમના શરણના અધિકારી થયેલા અંશને શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપે કરી અંશ જેના વંશનો (સજાતિ) છે એવા અંશી સાથે મેળાપ કરાવશે.

સંઘ્યા આરતી

નોંધ : નિજકર્તાના ક્રતની મહદતા જોઈને અંતરને વિષે અથાહપણું માનીને ગદ્ ગદ્ કંઠે થવું. જે અથાહપણું કહેતાં જેમાં ચોરાસી લાખ પ્રકારનાં બીજ રચીને પ્રત્યેક બીજને વિષે કલ્પ સુધી નીકળ્યાં જાય એટલો સંચ એક એકને વિષે પોખીને કર્તાએ આ સૃષ્ટિની રચના કરી છે. ત્યાર પછી પોતાની સજાતિના અંશને ઘાટોમાં પ્રેરક કર્યા. તે અંશ પોતા તરફથી બિંબોને પ્રેરક કરે તો તે બિબાંમાંથી તે અનંત ઘાટો નીકળ્યા જ જાય. એ અંશ પ્રવેશ ન કરે તો અનેક ઘાટો જડ જ રહે. કર્તાએ પહેલેથી જ એવી રચના કરી છે કે જેમાં ફરી કોઈને તેમાં ફેરફાર કે વધારો-ઘટાડો ન કરવો પડે. કર્તા સિવાય અન્ય દેવોથી આમાંનું કશું બની શકે તેમ નથી. કર્તા થકી જ સર્વ ઉત્પત્તિ વિસ્તાર પામી છે. કર્તાના ક્રતને નિહાળીને એમની સમર્થતાના ગુણગાન ગાઈને તેમના પ્રત્યે અહોભાવ દર્શાવી અત્યંત આરતપણે રહેવું તે આરતી જાણવી.

પહેલી આરતી પ્રેમ હુલાસા, અનંત કોટિ જ્યાં કરત વિલાસા;
આરતીકરતનિગમહરિદાસા,હરિહરિઅગમઅગોચરઅવિગતવાસા. ૧

શબ્દાર્થ

પહેલી આરતી = આરતીની શરૂઆતમાં સૌ પ્રથમ પ્રેમ = સ્નેહપૂર્વક હુલાસા = આનંદિત થઈને અનંત કોટિ = કરોડો જ્યાં = જ્યાં કરત = કરી શકે વિલાસા = મોજ આરતી કરત = આરતી કરીએ છીએ નિગમ = સમજ નથી, ગમનથી, જ્ઞાન નથી હરિદાસા = સેવક હરિ હરિ = ઈશ્વરોના પણ ઈશ અગમ = અગમ્ય, ન સમજાય તેવું ગૂઢ અગોચર = ઈન્દ્રિયાતીત અવિગત = અવ્યક્ત, નિત્ય વાસા = વસવાટ, મુકામ, ધામ.

અનુવાદ

હરિના દાસ બનીને ગમ ન હોવા છતાં બધા આરતી તો કરતા હોય

છે, પરંતુ હરિ ના હરિ તો અગોચર અને અવિગતમાં નિવાસ કરે છે. જ્યાં અનંત કોટિ હંસો અખંડ આનંદ કરે છે એવા સર્જનહારની દાસત્વપૂર્વક અંશ ભાવે પ્રેમ અને ઉલ્લાસ સહિત હું પહેલી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

વિશ્વમાં પોતાને સાચી સમજ ન પડવા છતાં પોતે જેને હરી (ઈશ્વરો) માન્યા છે તેવા હરીના દાસ સવાર-સાંજ આરતી તો કરતા હોય છે. જેમાં સર્જનહાર કેવા છે? તે દર્શાવી તેમના દ્વારા રચેલી નાશવંત રચનાની વિશેષતાઓને આધારે તેમની યશગાથા અને ગુણગાન ગાય છે.

જ્યારે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે તેઓ તો સમગ્ર બ્રહ્માંડ જેમણે ઉપજાવ્યું છે તેવા આઘ સર્જનહાર કે જે ઈશ્વરોના પણ ઈશ છે તેઓ અગમ, અગોચર અને અવિગત એવા કેવલધામમાં નિવાસ કરે છે. જેમાં અનંતકોટિ અંશો હંસ ભાવે અખંડ આનંદ કિલ્લોલ કરે છે. તેવા “આઘ” કેવલ કર્તાની ચૈતન્ય ભાવે દાસત્વપૂર્વક પ્રેમ અને આનંદથી હું પહેલી આરતી કરું છું.

**દૂસરી આરતી દીરઘ મૂરત કી, દેવ સકલ દિવ્ય મંગલ મૂરત કી.
આરતી ૨**

શબ્દાર્થ

દૂસરી આરતી = બીજી આરતી દીરઘ = મહાન મૂરત કી = સ્વરૂપવાળા દેવ = દેવો સકલ = બધા, તમામ દિવ્ય = અદ્ભુત મંગલ = પાવનકારી, કલ્યાણકારી મૂરત કી = સ્વરૂપો.

અનુવાદ

તમામ અદ્ભુત અને કલ્યાણકારી સ્વરૂપોવાળા મહાન દેવતાઓનું જેમણે સર્જન કર્યું છે, તેવા કર્તાની હું બીજી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

વિશ્વની રચનાનો સુવ્યવસ્થિત વહીવટ ચલાવવા તથા સામાન્ય અંશોને સુખ પમાડવા તેમજ નિયમમાં રાખવા સારું કર્તાએ વિશેષ અને પરમવિશેષ અંશોને ઉત્પન્ન કર્યા છે. તેમને સોંપેલ જવાબદારીને પૂરી નિભાવી શકે તે માટે વ્યક્ત સ્વરૂપવાળા મહાન દેવોનું સર્જન કર્યું છે. આ બધા દેવતાઓને એક એક કરુણા સોંપી તેમને કરુણામય બનાવ્યા. આવા કલ્યાણકારી દેવતાઓને કરુણા આપનાર “કરુણેશ”ની શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું બીજી આરતી કરું છું.

તીસરી આરતી સકલ સુમત કી, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર પત કી.
આરતી ૩

શબ્દાર્થ

તીસરી = ત્રીજી આરતી = આરતી સકલ = તમામ સુમત કી = સારી બુદ્ધિવાળા, પરોપકારી બ્રહ્મા = બ્રહ્માજી વિષ્ણુ = વિષ્ણુ મહેશ્વર = શંકર પત કી = પતિની.

અનુવાદ

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ સહિતના સર્વે સુમત દેવતાઓના પતિ (કર્તા)ની ત્રીજી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

પોતે બનાવેલ ક્રતનું યોગ્ય નિયમન જળવાઈ રહે અને જેનાં જેવાં કર્મો તેને તેવું ફળ મળે તે રીતની સર્જનહારે જ ગોઠવણ કરી છે અને તે વહીવટ માટે બ્રહ્માજીને સૃષ્ટિનો પ્રસારો નિરંતર ચાલુ રાખવાનું, વિષ્ણુજીને પ્રસારને યથાયોગ્ય પોષણ મળે તેની વ્યવસ્થા કરવાનું અને શિવજીને કાળને ક્રમે થઈને સંહારનું કાર્ય કરવાની વિભૂતિ (કરુણા) સોંપેલ છે. એવા તમામ પરોપકારી દેવ-દેવીઓના સ્વામી ‘સ્વરાજ’ સર્જનહારની શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું ત્રીજી આરતી કરું છું.

ચોથી આરતી સકલ ચરાચર, પ્રણવ પેચ જેહી રહી ભરાભર. આરતી ૪

શબ્દાર્થ

ચોથી આરતી = ચોથી આરતી **સકલ** = તમામ **ચરાચર** = ચર અને અચર
પ્રણવ = રેચક પ્રેરકની ગતિ કરનાર **પેચ** = યુક્તિ, કળ **જેહી** = જે રીતે **રહી** = રહે છે, ચાલે છે **ભરાભર** = વારંવાર ભર્યા કરવું.

અનુવાદ

જેમણે ચર અને અચર ઘાટોમાં પ્રણવના પેચની કળ જે રીતે સભરાભર ભરેલી છે, તેવા કર્તાની ચોથી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

ચોરાસી લાખ પ્રકારના પ્રત્યેક ઘાટ પ્રણવરૂપી દોરીથી જોડાયેલા છે. વળી બ્રહ્મનાં મહાતત્ત્વો એવા અવિકાસ, વિકાસ એને કુંભસ્થ તેમજ સંજમભોગ વૃત્તિના અનંગ, વગ્રજ્ઞાન અને કાળ-ચક્ષસત્ત્વ એમ છ ના સુમેળથી બનેલો પ્રણવ દરેક રચનામાં અજપાજપ તરીકે જપાય છે. તે પ્રણવ માનવ શરીરમાં છ ચક્રો - (મુલાધાર ચક્ર, સ્વાધિષ્ઠાન ચક્ર, મણિપુર ચક્ર, અનાહત ચક્ર, વિશુદ્ધ ચક્ર અને આજ્ઞા ચક્ર)થી બંધાયેલો છે. આ પ્રણવની ગતિ લુહારના ધમણની જેમ રેચક-પ્રેરકની ક્રિયાના સ્વરૂપે અહર્નિશ તેના અવધિ કાળ સુધી ચાલ્યા જ કરે છે. દરરોજ ૨૪ કલાકમાં ૨૧,૬૦૦ અજપાજપની ગણતરીના ગુણાંકથી ઘાટોની અવધિ નક્કી કરેલ છે. એવી અદ્ભુત પ્રણવની રચનાને યુક્તિપૂર્વક રચનાર સર્જનહારની શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું ચોથી આરતી કરું છું.

પંચમી આરતી પરમ પુરુષ કી, સકલ સાજ કળ કરન દૂરસ કી.
આરતી ૫

શબ્દાર્થ

પંચમી આરતી = પાંચમી આરતી **પરમ પુરુષ** = આદ્ય પુરુષ **કી** = ની **સકલ** = તમામ, સઘળો **સાજ** = કોઈ કામ કરવા માટેની સામગ્રી (ખેલ) **કળ** = યુક્તિપૂર્વક, કરામત થકી **કરન** = કર્યો છે., **દૂરસ કી** = યોગ્ય લાગે તે રીતે.

અનુવાદ

યોગ્ય લાગે તે રીતે સર્વ સાજની યુક્તિપૂર્વક રચના કરી છે. તેવા પરમપુરુષની હું પાંચમી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે સમગ્ર બ્રહ્માંડની રચના સ્વયં, કોઈના પણ સાથ સહકાર વગર પોતાને યોગ્ય લાગે તે રીતે કરી છે. સર્જનહારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી પોતાની છ વૃત્તિઓ^૧ દ્વારા સમગ્ર બ્રહ્માંડની રચના કરી છે. સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ એમ પાંચ પ્રકારના દેહોના અસંખ્ય ઘાટોમાં પોતાની સજાતિના સામાન્ય, વિશેષ અને પરમ વિશેષ ચૈતન અંશ પ્રેરક કરનાર પરમપુરુષ (સર્જનહાર)ની હું શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું પાંચમી આરતી કરું છું.

**પષ્ટમી આરતી સગુન મૂરત કી, મચ્છ કચ્છ વ્યાઘ્ર વૈરાહ સંમત કી.
આરતી ૬**

૧. છ વૃત્તિઓ :

૧. પ્રકાશ બ્રહ્મવૃત્તિ-બ્રહ્મપ્રકાશનો ફેલાવો પ્રસારીને ત્રણ મહાતત્ત્વો રચ્યાં.
૨. સંજમ ભોગ વૃત્તિ-ત્રણ ચક્ષુસત્ત્વને પ્રારંભ, પોષણ અને કાળ કરવા સારું પ્રેરક કર્યાં.
૩. ઈચ્છા વૃત્તિ-બોંતેર તત્ત્વોનો વિસ્તાર કર્યાં.
૪. ક્રિયા વૃત્તિ-બોંતેર તત્ત્વને ઊલટ-સૂલટ કરી દરેક તત્ત્વને પૃથક પૃથક ક્રિયા કરતાં કરતાં પ્રેરાઈ અને આ પ્રમાણે સર્વ સામગ્રી મેળવીને અનંતકોટિ ઘાટોનાં બુંદ-બીજક ઉત્પન્ન કર્યાં.
૫. (સજીવન વૃત્તિ) ચૈતન વૃત્તિ-ચિત્તની પ્રેરણા કરી જેથી બીજ વૃદ્ધિ પામીને સ્થિર રહ્યા પણ જડવત્ રહ્યાં.
૬. અંશ વૃત્તિ-ત્રણ પ્રકારના અંશોની સ્ફૂરણા કરીને ચોંદેય લોકના સર્વ ઘાટોમાં સાક્ષીરૂપે પોત-નો પ્રેરક કર્યો. પછી ઘાટમાં પોખાયેલી સમૃદ્ધિ મુજબ ઘાટ વર્તન કરવા લાગ્યો. એટલે કે ઘાટો હલનચલન કરવા લાગ્યાં.

શબ્દાર્થ

પષ્ટમી આરતી = છઠ્ઠી આરતી **સગુન** = ગુણવાળા **મૂરત કી** = સ્વરૂપો
મચ્છ = માછલી, મચ્છ અવતાર **કચ્છ** = કાચબો, કચ્છા અવતાર **વ્યાઘ્ર** = નરસિંહ અવતાર
વૈરાહ = ભૂંડ, વરાહ અવતાર **સંમત કી** = અનુમોદ, અનુમતિ.

અનુવાદ

મચ્છ, કચ્છ, નરસિંહ અને વરાહ સહિતના સગુણ અવતારોને અવતાર ધારણ કરવાની અનુમતિ આપનાર સકર્તાની છઠ્ઠી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

જિજ્ઞાસુ, મુમુક્ષુ, અર્થાર્થી અને વિષયી એમ ચારેય પ્રકારના જીવો જગતમાં આનંદ પ્રમોદ કરે છે, પરંતુ જ્યારે દુષ્ટો અને દાનવોનો પ્રભાવ વધી જાય અને સામાન્ય પ્રજામાં હાહાકાર થાય ત્યારે જેને પાલન-પોષણનું કામ સોંપેલું છે તેવા શ્રી વિષ્ણુ અવતાર ધારણ કરીને પૃથ્વી પર આવે છે. તેમાં સમયનું બંધારણ નક્કી થયેલ છે. સત્ યુગ, ત્રેતાયુગ, દ્વાપરયુગ, અને કળિયુગ એમ ચાર યુગના ચાલતા ક્રમાંકમાં દરેક યુગેયુગે શ્રી વિષ્ણુના અવતારો થાય છે. તે મુજબ શ્રી વિષ્ણુ અવતાર ધારણ કરી દુષ્ટોનો સંહાર કરી સજ્જનોને ઉગારે છે. એવા સતોગુણી શ્રી વિષ્ણુના મચ્છાવતાર, કચ્છાવતાર, નૃસિંહ અવતાર, વામન અવતાર, વરાહ અવતાર, પરશુરામ અવતાર, શ્રીરામ અવતાર, શ્રીકૃષ્ણ અવતાર, શ્રી બુદ્ધ અવતાર અને નકલંકી અવતાર એમ દશ અવતારોને અનુમતિ પ્રદાન કરનાર કર્તાની શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું છઠ્ઠી આરતી કરું છું.

સપ્તમી આરતી સરલ શક્ત કી, વ્યાપક વિત્ત ચર અચર જક્તકી.
આરતી ૭

શબ્દાર્થ

સપ્તમી = સાતમી **આરતી** = આરતી **સરલ** = સરળ (મહેનત વગર સહેજે)

શક્ત કી = શક્તિ (મહંમાયા) વ્યાપક = સર્વ વ્યાપી વિત્ત = મૂળ (કારણ) ચર = જંગમ
અચર = સ્થાવર જકતકી = જગત કી.

અનુવાદ

જગતના સ્થાવર અને જંગમ તમામ ઘાટોમાં સર્વવ્યાપી વિત્તરૂપી શક્તિની રચના કરનાર કૈવલ કર્તાની સાતમી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

જગતની ઉત્પત્તિ સર્જનહારે પરિશ્રમ વગર પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી કરી, જેમાં છ વૃત્તિ સહિતના કુળ ૮૪ તત્ત્વોની રચના કરી. તે પૈકી પરમકારણ દેહના નિરંજન તત્ત્વમાંથી અવ્યાકૃત તત્ત્વ ઉત્પન્ન થયું. તેમાં નિરંજન તત્ત્વના વ્યક્ત સ્વરૂપે જ્યોતિ સ્વરૂપ નિરંજન અને અવ્યાકૃતતત્ત્વના વ્યક્ત સ્વરૂપે મહામાયા આદ્યશક્તિ થયાં. પ્રસારાના કારણરૂપે રહેલા બન્ને તત્ત્વોની શક્તિ સમગ્ર જગતની ઉત્પત્તિમાં તેમજ ચર અને અચર ઘાટોમાં ઠસોઠસ સમાયેલી છે. આ શક્તિ જ્યાં જેવી જરૂરિયાત હોય ત્યાં પોતાના માપક સ્વરૂપે હાજર છે. આવી અદ્ભુત શક્તિના રચનાર “કૈવલ” કર્તાની શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું સાતમી આરતી કરું છું.

અષ્ટમી આરતી અંજન આર કી, પરમ પુરુષ અવિકાસ કરસ કી.
આરતી. ૮

શબ્દાર્થ

અષ્ટમી આરતી = આઠમી આરતી અંજન = મહામાયા આર કી = અંત, છેડો
પરમ પુરુષ = શ્રેષ્ઠ પુરુષ (નિરંજન) અવિકાસ = અંતરિક્ષમાં કરસ કી = નિર્માણ કરવું.

અનુવાદ

મહામાયાનો જ્યાં અંત આવે છે તેવા પરમપુરુષ (નિરંજન પુરુષ)ના નિર્માણ કરનાર અંતરિક્ષમાં બિરાજમાન કર્તાની હું આઠમી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

આઘશક્તિનું વ્યક્ત સ્વરૂપ એક કલ્પપર્યંત રહે છે. અને કલ્પ પૂરો થતાં તે પોતાના મૂળ ઉદ્ભવ સ્થાનમાં જ એટલે કે વ્યક્ત જ્યોતિસ્વરૂપ નિરંજનમાં સમાય છે. તેવા સો કલ્પો સુધીનું પરમપુરુષનું વ્યક્ત સ્વરૂપ રહે છે. ઉત્પત્તિનો જે ક્રમ છે તેનો ઊલટો ક્રમ પ્રલયમાં જળવાઈ રહે છે. વળ ભરીને કરેલી સઘળી રચના સર્જનહારે પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી રચી છે. મહામંડ ઈડમાં સર્વોપરી દેવાધિદેવ ગણાતા નિરંજનપુરુષનું નિર્માણ કરનાર પોતે તો અટલ આસને કૈવલધામમાં બિરાજમાન છે તેવા વળથી રહિત કર્તાની શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું આઠમી આરતી કરું છું.

નવમી આરતી નવ નિધ સિધ કી, સકલ સૃષ્ટ રધ પુરિત સનિધ કી. આરતી ૯

શબ્દાર્થ

નવમી = નવમી આરતી = આરતી નવ નિધ = નવ નિધિઓ સિધ કી = આઠ સિદ્ધિઓ સકલ = તમામ સૃષ્ટ = સૃષ્ટિ રધ = રિદ્ધિ, સમૃદ્ધિ પુરિત = પૂરીને, ભરીને સનિધ કી = નિધિ સહિતનો ખજાનો, ભંડાર ભર્યો છે.

અનુવાદ

સકલ સૃષ્ટિમાં જેમણે આઠ પ્રકારની સિદ્ધિઓ અને નવ પ્રકારની નિધિઓનો અખૂટ ભંડાર ભર્યો છે, તેવા સર્જનહારની હું નવમી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે આ સમસ્ત બ્રહ્માંડની રચના કરી વૈવિધ્યપૂર્ણ ચોરાસી લાખ પ્રકારના ઘાટની રચના કરી અંશોને મોજ માણવા વિશ્વમાં અખૂટ સંપત્તિનો ભરપૂર ખજાનો ભર્યો છે. જેથી બધા જ પ્રકારના

જીવો તેના ભોક્તા બની શકે, પરંતુ સાથે સાથે કર્મના બંધનની આળ રાખી. જેથી કર્મોને આધીન તેને ફળ પ્રાપ્ત થાય. સમૃદ્ધિના ખજાનામાં આઠ પ્રકારની સિદ્ધિ - અણિમા, મહિમા, લધિમા, ગરિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકામ્ય, ઈશિત્વ અને વશિત્વ તેમજ નવ પ્રકારની નિધિ - કચ્છપ, મુકુંદ, નંદ, વર્ય, મકર, નિલ, શંખ, પદ્મ અને મહાપદ્મનો અખૂટ ભંડાર ભરનાર કેવલ કર્તાની શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું નવમી આરતી કરું છું.

દશમી આરતી આઘ પુરુષ કી, છેક છેવટ પતિ પરમ ઉરસ કી. આરતી ૧૦

શબ્દાર્થ

દશમી આરતી = દશમી આરતી આઘ = પુરાણા (પ્રથમ) પુરુષ કી = પુરુષની છેક છેવટ = અંતમાં (મહાપ્રલય વખતે) પતિ પરમ = પરમ પતિ ઉરસ કી = આનંદ લેવાવાળા.

અનુવાદ

સમગ્ર સૃષ્ટિના પરમપતિ જે પ્રથમ એટલે કે આઘ અને છેવટ એટલે કે અંત પછી પણ રહે છે. તેવા આનંદ માણવાવાળા આઘપુરુષની હું દશમી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

જ્યારે કર્તાને સૃષ્ટિ રચવાનો સંકલ્પ થયો ન હતો, તે કાળના એકદેશી અપરંપાર શૂન્યને વિષે અદ્વૈતરૂપે બિરાજમાન એક ઠામને વિષે અચળ રહેતા હતા. જ્યારે પોતાને આપોઆપ ઉપજણ ઉપજી ત્યાર પછી સંકલ્પ વડે અપાર ખેલને ખીલવ્યો છે. નાના વિધિ વિભૂતિ, ચરાચર ઘાટો, દેવ, - બ્રહ્માંડ સહિત જળ તત્ત્વો અને ચૈતન અંશો ઉપજાવીને સર્વે રચના રચી છે અને મહાકલ્પ પર્યંત ચાલે તેવો સંચ ભરીને દ્વૈત ભાવે પોતે રચનાને માણે છે. સંકલ્પ સમાતાં બધું જ ઉત્પત્તિના ઊલટા ક્રમે પાછું સમાવી દીધા

પછી માત્ર કર્તા એકલા જ પાછા અદ્વૈત રૂપે એક મહાકલ્પ પર્યંત અપરંપાર શૂન્યને વિષે રહે છે. વારંવાર સૃષ્ટિને પોતાના શુદ્ધ સંકલ્પથી ઉત્પન્ન કરી આનંદ માણવાવાળા આદ્યપુરુષની શુદ્ધ ચૈતન્યભાવે હું દશમી આરતી કરું છું.

જ્યાંહી પરંતુ અંતુ નહિ કોઈ કિત, નિજ કેવલ કારન બિનું ઉત ઈત.
આરતી ૧૧

શબ્દાર્થ

જ્યાંહી = જેનો પરંતુ = તેમ છતાં અંતુ = અંત, ભેદ, મર્મ નહીં કોઈ = કોઈપણ નથી પામી શક્યા કિત = ક્યારેય નિજ કેવલ = કેવલ કર્તા સિવાય કારન = કારણ બિનું = વિના ઉત = પરલોક ઈત = આલોક.

અનુવાદ

તેમ છતાં જે પદનો ક્યારે પણ અંત થતો નથી. એવા નિજ કેવલ કર્તા સિવાય દેવલોક કે મૃત્યુલોકને પેદા કરનાર બીજું કોઈ કારણરૂપ નથી. તેવા સર્જનહારની હું આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

સકર્તા સર્જનહાર તો અખંડ, અજર, અમર, અચ્યૂત, અનાદિ, સિદ્ધ, અક્ષય, દિવ્ય, દ્વિગરૂપ, સોહમપદ, એકદેશી, નિર્મળ, અચલ અને સર્વેની આદ્ય હોઈ પોતાના પુરાતન કેવલધામમાં અચળ આસને બિરાજેલા છે. તેમના આ પરમપદનો ક્યારેય પણ અંત આવતો નથી. જે કાળે જમીન, આસમાન, પાણી, પવન, ચંદ્ર, સૂર્ય, વિરંચી, વિષ્ણુ, મહેશ્વર, પ્રકૃતિ, અને પુરુષની આદ્ય કોઈપણ ન હતું અને તત્ત્વો અને અંશ પણ ઉપજેલા ન હતાં તે કાળના એકદેશી કર્તાએ સંકલ્પ દ્વારા સમગ્ર બ્રહ્માંડની રચના કરેલી છે. તેથી આલોક અને પરલોકના મૂળ કારણ રૂપ અન્ય કોઈ નહીં,

પરંતુ એકમાત્ર કૈવલ કર્તા જ છે. આ ભેદને ક્યારેય કોઈ પાર પામી શક્યું નથી. તેવા સર્જનહારની શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું આરતી કરું છું.

**જનકે શુદ્ધ સંકલ્પે સલપમેં, અખિલ લોક ઉપજાયે પલકમેં.
આરતી. ૧૨**

શબ્દાર્થ

જનકે = જેમના **શુદ્ધ સંકલ્પે** = શુદ્ધ સંકલ્પ થકી **સલપમેં** = સહેજમાં, સરલ રીતે **અખિલ લોક** = સર્વે બ્રહ્માંડ **ઉપજાયે** = ઉપજાવ્યું છે **પલકમેં** = પળવારમાં.

અનુવાદ

જેમના શુદ્ધ સંકલ્પથી તમામ લોક (અખીલ બ્રહ્માંડ) એક પળમાં સહજ રીતે ઉપજાવ્યું છે તેવા કર્તાની હું આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

શરીરમાં રહેલ ચૈતન અંશ પોતાની અલગ-અલગ વૃત્તિ થકી સ્વપ્ન અવસ્થામાં વિશાળ સ્વપ્ન સૃષ્ટિનું નિર્માણ પળવારમાં કરે છે, જેના નિર્માણ માટે કોઈ બાહ્ય સરંજામની જરૂર પડતી નથી અને સ્વપ્ન પુરું થતાં તેના વિનાશ માટે સ્વપ્ન સૃષ્ટિને પોતાની જે તે વૃત્તિઓમાં સમાવી દીધા પછી કશું જ ન રહેતાં સરંજામ પાછો ઠેકાણે પાડવો પડતો નથી. તે ન્યાયે સર્જનહારે શુદ્ધ સંકલ્પથી પોતાની છ વૃત્તિઓ થકી સમગ્ર બ્રહ્માંડની રચના ખૂબ જ સરળતાપૂર્વક એકલાએ તેમની એક પળમાત્રમાં બનાવી છે. એવા સર્જનહારની શુદ્ધ ચૈતનભાવે હું આરતી કરું છું.

**કહે કુવેર અનેર આરત કી, ભવ ઉતપન અબલગ ન સારત કી.
આરતી ૧૩**

શબ્દાર્થ

કહે કુવેર = કુવેરસ્વામી કહે છે કે **અનેર** = અલૌકિક, અનેરો **આરત કી** = અંતરનો ભાવ, ઉત્કૃષ્ટ ઈચ્છા **ભવ ઉત્પન** = સૃષ્ટિની રચનાથી **અબલગ** = અત્યાર સુધી **ન** = નહીં **સારત કી** = સુરતા પહોંચી.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે સૃષ્ટિની રચનાથી અત્યાર સુધી કોઈની પણ સુરતા પહોંચી નથી, તેવા સર્જનહારની અનેરા અંતર ભાવથી આરતી કરું છું.

ભાવાર્થ

સૃષ્ટિની શરૂઆતમાં બ્રહ્માજીના પાંચમાં મુખના છેદન બાદ પંચમવેદનું જ્ઞાન લુપ્ત થયું હતું. ત્યારબાદ નિરંજન અને સનકાદિકો ધંધૂકાર શૂન્યમાં તપશ્ચર્યા કરવા ચાલ્યા ગયા. આઘ શક્તિએ તેમનું કામ આગળ ધપાવ્યું. બ્રહ્માજી પણ ચાર વેદના જ્ઞાનમાં જ રચ્યા-પચ્યા રહીને પરમપદના જ્ઞાનને વિસરવાથી ‘નેતિ’ શબ્દનો ઉચ્ચાર કરી સર્જનહારનું પદ અનંત છે અને પાર પામી શકાય તેમ નથી તેવું દર્શાવ્યું. બ્રહ્મ પદને જ સર્વસ્વ દર્શાવતું જ્ઞાન આપી પસારો આગળ ધપાવ્યો. ત્યારથી તે અત્યાર સુધી ધર્મમાર્ગમાં ઘણા બધા વિદ્વાનો, આચાર્યો અને ઋષિ મુનિઓએ વિવિધ ધર્મ ગ્રંથો, શાસ્ત્રો અને પુરાણોની રચના કરી, પરંતુ કોઈની સુરતા બ્રહ્મથી પરે રહેલા પરમપદ સુધી પહોંચી નથી. તેવા સર્જનહારની શુદ્ધ ચૈતન ભાવે હું આરતી કરું છું.

સંઘ્યા સ્તુતિ

સસ્વયં સદ્પદં, સર્વ મોક્ષ નાયકમ્,
અદ્વૈતં અનુસુતં ભવવિતં ઈશ્વરે. ૧

શબ્દાર્થ

સસ્વયં = આપ પોતે જ સદ્પદં = શાશ્વત ધામ સર્વ = તમામ મોક્ષ = મોક્ષ
નાયકમ્ = નિયમન કરનાર, સત્તાધીશ અદ્વૈતં = નહીં તેવું, અદ્વિતીય અનુસુતં = અભિન્ન,
ઐક્યતા ભવવિતં = જગતના સાર રૂપ ઈશ્વરે = પરમેશ્વર, માલિક.

અનુવાદ

આપ પોતે શાશ્વત ધામને ધારણ કરવાવાળા અને સર્વ અંશોને મોક્ષ
આપવાવાળા સત્તાધીશ હોઈ પરમેશ્વર છો. આપ અદ્વૈત રહીને અભિન્ન
રીતે જગતના કારણરૂપે છો.

ભાવાર્થ

સમગ્ર બ્રહ્માંડની રચના કોઈની પણ મદદ લીધા વગર સર્જનહારે
સ્વયં કરી છે. તેઓ સદ્ કહેતાં-શાશ્વત પદને ધારણ કરવાવાળા હોઈ
સર્વે અંશોને મોક્ષ આપનાર સર્વ વ્યાપક અમલ ધરાવતા અમલી
પરમેશ્વર છે, અદ્વૈત સ્વરૂપે રહેલા પતિ સર્વના કારણરૂપે હોઈ
તેઓએજ છે. વળી બ્રહ્મભૂમિકામાં સઘળાં પ્રસારારૂપ દ્વૈત ઉત્પત્તિ
કરી છે.

તત્ત્વ વેતાય તદ્વતં સમૃથાય સાક્ષી યંગ,
મંગલાય મહાદ્ ગતં, અહમ્ નમામિ પ્રાણપતે. ૨

શબ્દાર્થ

તત્ત્વ = તત્ત્વોના વેતાય = જાણનારા તદ્વતં = તે રીતે, તેની જેમ
સમૃથાય = સામર્થ્યવાન સાક્ષી યંગ = સાક્ષી સ્વરૂપે મંગલાય = કલ્યાણકારી મહાદ્

ગતં = મહદ્ સજાણ જાણ સ્વરૂપ ગતિ અહમ્ નમામિ = હું નમસ્કાર કરું છું
પ્રાણપતે = પ્રાણપતિ.

અનુવાદ

આપની મહાન સજાણજાણ ગતિથી આપ તત્ત્વોને જાણનાર તથા તેનો યથાર્થ સુમેળ કરવા માટે સામર્થ્યવાન અને સાક્ષીરૂપે છો. આપ કલ્યાણકારી અને સૌના પ્રાણપતિ છો. આપને હું નમસ્કાર કરું છું.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે પોતાની સજાણજાણ ગતિથી વૃત્તિ સમેત ચોર્યાસી તત્ત્વોનો વિસ્તાર કરીને સમગ્ર બ્રહ્માંડનો ખેલ ખીલવ્યો છે. તેઓ પોતે તત્ત્વોના ગુણધર્મના જાણકાર અને ઉત્પન્ન કરનાર છે. પોતાને યોગ્ય લાગે તે રીતે તત્ત્વોના મિશ્રણ કરીને આ રંગબેરંગી સૃષ્ટિની રચના કરી છે. આવા સામર્થ્યવાન સર્જનહારે પાંચ પ્રકારના જડ દેહની રચના રચીને તેમાં સાક્ષીરૂપે પોતાનો ચૈતન અંશ મૂકીને સર્વ ઘાટોને ચેતનવંત બનાવ્યા છે. એવા સર્વ અંશોના પ્રાણપતિ અને પરમ કલ્યાણકારી આદ્ય પુરુષને ચૈતનભાવે નમસ્કાર કરવા.

દેવાધીયં ચૈતનં, યદ્ લોકં સહીતયમ્,
વ્યાપીતં વિશ્વયં, અકલેદં અનુરણે. ૩

શબ્દાર્થ

દેવાધીયં = દેવોના અધિપતિ ચૈતનં = ચેતન કરનારા યદ્ = અહીંના લોકં = ધામ, લોક સહીતયમ્ = સહિત વ્યાપીતં = વ્યાપી, વ્યાપેલ છે વિશ્વયં = સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં અકલેદં = કળી ન શકાય તેવું (અવર્ણીય) અનુરણે = નિષ્કર્મી.

અનુવાદ

આપ અહીંના લોક સહિતના સર્વ દેવાધિદેવ ધામોને ચેતન કરનાર

છો. આપની ગતિ સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં વ્યાપેલી છે. આપ કળી ન શકાય તેવા નિષ્કર્મી છો.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર આલોક અને પરલોક સહિતના તમામ લોકને ચેતન કરનારા છે. એટલે કે તેઓ દરેક ધામોનાં બિરાજમાન દેવો-મહાદેવોના અધિપતિ છે. તેમની સજ્જાજાણ દૃષ્ટિનો પ્રસારો સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં વ્યાપેલો છે. એટલે કે પોતાનો બ્રહ્મપ્રકાશ જ્યાં સુધી પથરાયેલો છે ત્યાં સુધી પ્રસારો કર્યો છે અને તેની સંભાળ રાખવા માટે તેઓ સમર્થ છે. કર્તા રૂપવાળા પણ નથી અને અરૂપ પણ નથી. એ પ્રકારે કર્તા અરૂપ સ્વરૂપ વિનાના મહદ્ સજ્જાજાણ સ્વરૂપે પોતાના કૈવલધામમાં સદાને માટે નિવાસ કરે છે. સર્વ રચનાના તેઓ સાક્ષી છે. કર્તા તેમની પ્રકાશ બ્રહ્મવૃત્તિથી થયેલ બ્રહ્મનાં તત્ત્વોના માધ્યમથી સર્વે અંશોના કર્મ-વિકર્મને તાદૃશ્ય જુએ છે, અને કર્મ વિકર્મનાં ફળ પણ આપે છે. છતાં પણ તેઓ બંધનથી મુક્ત હોઈ નિષ્કર્મી છે. આ સઘળાં કાર્ય કરવામાં તેઓ કોઈના પ્રત્યે ભાવ-કભાવ ધારણ કરતા નથી.

નભગતં અનુભવે ન વારપાર અંતયં;
સર્વગ્ને સ્વછંદનં, જયે જયે તી કુવેર કૈવલમ્. ૪

શબ્દાર્થ

નભગતં = ગગનાકાર અનુભવે = જાતે જાણીને માણેલું ન વારપાર = વારપાર સિવાયના અંતયં = અનંત, અંતરહિત સર્વગ્ને = સર્વેનું જ્ઞાન ધરાવતા, જાણનાર સ્વછંદનં = સ્વાધીન જયે જયે તી = જય જય હો કુવેર = કુવેરસ્વામી કૈવલમ્ = વળથી રહિત, વળ વગરના, કૈવલકર્તા.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે હે કેવલકર્તા ! આપની અનુભવ ગતિ વારપાર સિવાયની અને ગગનાકાર છે. વળી, આપ સર્વજ્ઞ અને સ્વાધીન છો. આપનો જય જયકાર હો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ, સર્જનહાર કેવલ કર્તાની જય જયકાર કરતાં જણાવે છે કે કેવલ કર્તાએ સમગ્ર સૃષ્ટિ વળ ભરીને બનાવી છે, છતાં પોતે વળથી રહિત છે. સર્જનહારની ગતિ ગગનાકાર છે. એટલે કે તેનો પાર કોઈ પામી શકે તેમ નથી. તેઓ આદ્ય, મધ્ય અને અંતમાં જેમ છે તેમ સ્થિતિમાં રહે છે એટલે કે તેમનો ઉદ્ભવ થતો નથી કે નાશ થતો નથી. સૃષ્ટિની રચના કરી તે પહેલાં પણ તેઓ અદ્વૈત સ્વરૂપે હતા, સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિ કરીને પોતે દ્વૈત બન્યા અને મહાપ્રલય કાળે સૃષ્ટિને સમેટી લેશે ત્યારે ફરી પાછા અદ્વૈત સ્વરૂપે તેઓ મહાપ્રલયના સમયગાળા પૂરતા એકલાં જ રહે છે. ફરી પાછી અંશો સહિતની નવીન સૃષ્ટિની નવેસરથી રચના કરે છે. દરેકનાં કર્મોની ગતિને જાણવાવાળા જાણનહાર છે. તેમની સર્વજ્ઞ ગતિ હોવાથી સર્વેની સંભાળ રાખે છે તેમજ સ્વાધીન હોઈ કોઈની પણ મદદ લીધા વગર પોતે જ પોતાની ઈચ્છા મુજબનો સઘળો ખેલ ખિલાવ્યો છે.

પોઢણ આરતી

પોઢે સુખ સેજ શ્રી મહારાજ, કરુણાસાગર રાજ. પોઢે... ટેક

શબ્દાર્થ

પોઢે = પોઢવું, સૂઈ જવું સુખ = આરામ સેજ = પથારી શ્રી = શ્રીમત્
મહારાજ = મહારાધિરાજ કરુણાસાગર = કરુણાસાગર રાજ = રાજા મહારાજ.

અનુવાદ

શ્રીમત્ કરુણાસાગર મહારાજાધિરાજ સુખદાયક સેજ (બિછાના)
પર પોઢ્યા છે.

ભાવાર્થ

શ્રીમત્ કરુણાસાગર મહારાજાધિરાજ કૈવલધામમાંથી બ્રહ્માંડમાં
આવ્યા ત્યારે આઘશક્તિ દ્વારા તૈયાર કરેલો નિરંજનતત્ત્વથી નિર્માણ
થયેલ પુરુષતનવાળો દિવ્ય દેહ ધારણ કરીને અહીં પ્રગટ થયા છે.
તેમના પદ શિષ્ય પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ, પરમગુરુની
સેવામાં ખૂબ જ ભાવવિભોર બની ગયા છે. જેમ દુન્યવી મહારાજાને
સુખ સગવડો અને વૈભવ અપાય છે તેમ ગુરુ મહારાજ પ્રત્યે
આનંદપૂર્વક સેવાનો ભાવ દર્શાવે છે. તેઓ પરમગુરુના ચરણરજના
અધિકારી બની તેમને પોઢાવી રહ્યા છે.

સંતન કે સુખદાયક લાયક, નાયક સજન સ્વેરાજ;
શોભા સુંદીર અતિ અનોપમ, ષોડશ ચિન ધરે સાજ. પોઢે ૧

શબ્દાર્થ

સંતન કે = સંતોને સુખદાયક = સુખ આપનાર લાયક = યોગ્ય, ઉચિત, લાયકાત

ધરાવતા, અધિકાર પ્રાપ્ત કરેલ **નાયક** = આગેવાન **સજન** = સજજન **સ્વેરાજ** = પોતાનો અમલ, શાસન **શોભા** = સુંદરતા **સુંદીર** = સુંદર **અતિ** = અતિશય, ઘણું **અનોપમ** = ઉપમા ન આપી શકાય તેવું **ષોડશ** = સોળ **ચિન** = ચિહ્નો **ધરે** = ધારણ કર્યા છે **સાજ** = શણગાર.

અનુવાદ

આપ સમર્પિત સંતજનો અને સજજનોના સુખ દાતા અને સૌના અમલી છો. આપની શોભા અતિ સુંદર અને અનુપમ છે. તેમજ આપે સોળ સામુદ્રિક ચિહ્નો સાજરૂપે ધારણ કરેલા છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ પોતાના શરણમાં આવેલા સમર્પિત સંત-સજજનોને જ્ઞાનગતિનું અપાર સુખ આપી શકે તેવા સક્ષમ અને અગાધ ગતિના સાગર છે. શરણમાં આવેલા સર્વે સજજનોના તેઓ મુખિયા છે. કેવલ કર્તાના પરમવિશેષ પાટવી અંશ હોઈ તેમનો અમલ બ્રહ્માંડના સહુ અંશ સમુદાય પર વ્યાપેલો છે. કામદેવને પણ લજવે તેવી તેમની અનુપમ અને સુંદર સ્વરૂપની શોભા છે. તેમના દિવ્ય દેહ ઉપર શણગારના રૂપમાં સોળ સામુદ્રિક ચિહ્નો^૧ શોભી રહ્યાં છે.

**કલા ખટદશ વિભૂતિ પૂરણ, પરમગુરુ જગ કાજ;
લાયે લક્ષ અલૌકિક અનુભવ, સુરગતિ નાંહી સમાજ. પોઢે ર**

શબ્દાર્થ

કલા = કળા **ખટદશ** = સોળ **વિભૂતિ** = ઐશ્વર્ય **પૂરણ** = સંપૂર્ણ **પરમગુરુ** = પરમગુરુ **જગ** = જગતના **કાજ** = કારણ માટે **લાયે** = લાવ્યા **લક્ષ** = કેવલ લક્ષ, ધ્યેય, બોધ **અલૌકિક** = અદ્ભુત **અનુભવ** = પોતે જાણીને માણેલું **સુર** = દેવ **ગતિ** = સમજ **નાંહી** = નથી **સમાજ** = સમુદાય.

૧. અંકુશ, અમર, કુલીશ (વજ્ર), કમળ, જવ, ધ્વજા, ધૈનુંપદમ, શંખ, ચક્ર, સ્વસ્તિક, જંબુફળ, કલશ, અર્ધચંદ્ર, મીન, બિંદુ - ઉર્ધ્વરેખા, ઈન્દ્રધનુષ (ત્રિકોણ), ષષ્ટકોણ અને અષ્ટકોણ.

અનુવાદ

પરમગુરુ, જગતના જીવોના કલ્યાણ માટે સોળ કળા રૂપ વિભૂતિ લઈને પધાર્યા છે. તેઓશ્રી જે અલૌકિક લક્ષ લઈને આવ્યા છે, તેની સમજ સમગ્ર દેવલોકને પણ નથી.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર દ્વારા પરમગુરુને વિશ્વમાં મોકલવા પાછળનું મુખ્ય ઉદ્દેશ સકર્તા સિદ્ધાંતનું પ્રતિપાદન કરી અંશ-અંશીનો લક્ષ આપી જગતના જીવોને અખંડ કૈવલ મોક્ષ (પરમપદ) અપાવવાનો છે. જગતના જીવોનું કલ્યાણ કરવાના પરોપકારી કાર્યને પાર પાડી શકે તે માટે સર્જનહારે તેમને સોળ વિભૂતિ^૨ આપેલી છે. જેના થકી સકર્તાનો અલૌકિક લક્ષ મુમુક્ષુને દર્શાવી અંશ-અંશી પદની એકતા કરાવી શકે. જગત જેને ઈશ્વરો માને છે તેવા દેવો પણ આ અલૌકિક પદને ન જાણી શક્યા કારણ કે તે પદનો મર્મ તેમની સમજણથી પરે છે.

નવ ઘનશ્યામ સ્વરૂપ સ્વામી, દામી કહત દલ દાજ;
તેજપૂંજ પ્રકાશ પાવન, કરત રહત જન લાજ. પોઢે ૩

શબ્દાર્થ

નવ = નવાઈ પમાડે તેવું, અદ્ભુત ઘનશ્યામ = કાળાં વાદળો જેવું સ્વરૂપ = સ્વરૂપ, દેખાવ સ્વામી = કુવેરસ્વામી દામી = સમોવડિયું, સક્ષમ કહત = કહેતાં દલ = દિલ, હૃદય દાજ = મનમાં બળતરા આવે તેજપૂંજ = પ્રકાશનો સમૂહ પ્રકાશ = અજવાળું પાવન = પવિત્ર કરત = કરે રહત = રહે જન = સજજનો, સામાન્ય માનવો લાજ = શરમ.

૨. સોળ વિભૂતિ : ૧. કર્તા સંબંધી જ્ઞાન વિભૂતિ, ૨. જ્ઞાન સહિત કર્તાના અનુભવની વિભૂતિ, ૩. ધીરજવિભૂતિ, ૪. સહનશક્તિ વિભૂતિ, ૫. સભાજીત શક્તિ વિભૂતિ, ૬. અભયે શક્તિ વિભૂતિ, ૭. યોગકલા શક્તિ વિભૂતિ, ૮. આકાંત શક્તિ વિભૂતિ, ૯. નિરવિત્ત ફનાકરણ વિભૂતિ, ૧૦. નરવેદ નિરાકારણ વિભૂતિ, ૧૧. પરમ વિત્ત પ્રકાશ વિભૂતિ, ૧૨. મહાદીર્ઘ વિભૂતિ, ૧૩. પ્રારબ્ધ વિભૂતિ, ૧૪. નિર્લેપ વિભૂતિ, ૧૫. સિદ્ધાંત સવેત સમારણ વિભૂતિ, ૧૬. નીરમીત નીરાજન લક્ષ વિભૂતિ.

અનુવાદ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીનો દિવ્યદેહ નવાઈ પમાડે તેવો અને ઘનશ્યામ સ્વરૂપ છે. અન્યને તેમના સમોવડિયા કહેતાં મારા હૃદયમાં બળતરા થાય છે. તેમનો તેજ પૂંજ પ્રકાશ પાવન કરવાવાળો છે. તેમના આવા સ્વરૂપને જોઈ સામાન્ય માનવો પોતાના પ્રત્યે શરમ અનુભવે છે. (સંકોચ અનુભવે છે.)

ભાવાર્થ

પરમગુરુનું ઘનશ્યામ સ્વરૂપ નવાઈ પમાડે તેવું અદ્ભુત તેમજ આંખ સદાને માટે પલકારો માર્યા વગર નિરખતાં ન થાકે તેવું છે. જગતમાં તેમના સમોવડિયું, કોઈ છે જ નહીં. છતાં કોઈ તેમની તુલના અન્ય કોઈથી કરે તો ભક્તોનાં દિલ દાઝી ઊઠે છે. તેમના નિજ સ્વરૂપના નિર્મળ પ્રકાશને જોનાર ભાગ્યશાળી જનો પાપરહિત થઈ પવિત્ર બને છે, પરંતુ જે તેમના આ દિવ્ય ઘનશ્યામ સ્વરૂપની તેજસ્વિતાને જોઈને દર્શનાર્થી નત્મસ્તકે થઈ શરમિંદા બની ઝાંખપ અનુભવે છે.

ચંદન સેજ જડિત્ર સોત્રણ, પુષ્પ પિછોડી બિછાજ;
અત્તર અરગ કી લપટ લગાવત, સુગંધ કેશર તાજ. પોઢે ઝ

શબ્દાર્થ

ચંદન = ચંદન, સુખડનો સેજ = પલંગ જડિત્ર સોત્રણ = સોનાથી જડેલો પુષ્પ = ફૂલોની પિછોડી = ચાદર બિછાજ = બિછાવી છે અત્તર = સુગંધિત અર્ક અરગ = પીળો રંગનો સુગંધિત પદાર્થ કી = ની લપટ = મહેકપૂર્ણ છંટકાવ, લહેર લગાવત = લગાવવું સુગંધ = સુગંધીદાર કેશર = સુગંધીદાર પરાગ તાજ = ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ.

અનુવાદ

ચંદનના લાકડામાંથી બનાવી ઉપર સુવર્ણ જડાવેલા પલંગમાં પુષ્પોની ચાદર પાથરેલી છે. અત્તર, અરગ અને કેસર જેવા શ્રેષ્ઠ સુગંધિત દ્રવ્યો લગાવવાથી મહેંક પ્રસરી રહી છે.

ભાવાર્થ

મહારાજાધિરાજના સૂવા માટે સોનાથી જડાયેલા ચંદનના લાકડામાંથી બનાવેલો પલંગ છે. તેમાં સુગંધિત પુષ્પોની ચાદર પાથરવામાં આવી છે. સર્વોત્તમ સુગંધિત અરગ અને કેસર સહિત અત્તરનો લેપ લગાવવાથી ચોતરફ વારાવરણ મધમધી રહ્યું છે.

**સેવા કરન સબ સુર આયે, સંત સજન કો સમાજ;
આનંદ કો અતિ હોત કોલાહલ, હરખે ગરીબ નવાજ. પોઢે પ**

શબ્દાર્થ

સેવા = સેવા **કરન** = કરવા માટે **સબ** = તમામ, બધાજ **સુર** = દેવો **આયે** = આવ્યા **સંત** = જ્ઞાની, સાધુ પુરુષો **સજન કો** = સજજનોનો **સમાજ** = સમાજ, સમુદાય **આનંદ કો** = આનંદથી **અતિ** = ઘણો **હોત** = થાય છે. **કોલાહલ** = આનંદપૂર્વકનો અવાજ **હરખે** = હરખાય છે **ગરીબ નવાજ** = ગરીબોના બેલી.

અનુવાદ

પરમગુરુની સેવા-પૂજા કરવા માટે દેવો, સંત પુરુષો અને સજજન સેવકો બધા જ આવ્યા છે. તે સર્વેના અતિશય આનંદનો કોલાહલ સાંભળીને ગરીબોના બેલી ઘણા હરખાય છે.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પોઢવાના સમયે તેમના પ્રગટ સ્વરૂપની સેવા કરવા માટે દેવો તેમના અદૃશ્ય દૈવી દેહથી પ્રત્યક્ષ હાજર રહે છે. સંતોનો સમૂહ સહિત સર્વે સજજન નર-નારી સેવકો પણ ત્યાં ગુરુદેવના ચરણકમળની સેવાનો ઉત્કૃષ્ટ લાભ લઈ રહ્યા છે. સર્વે અન્નિન ભક્તિ રસમાં રંગાઈને હાલરડાં અને ગુણગાન ગાઈ રહ્યા છે. ભક્તોનો ઉમંગભર્યો કીર્તનનાદ સાંભળી પલંગે પોઢેલા ગરીબોના બેલી મહારાજાધિરાજ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર ઘણા જ હરખાય છે.

શ્રીમત્ કુવેર સબ દાસ કો દલ, દેખી ઉચરે અવાજ;
નારણદાસ આશ પદરજ કી, પૂરે પૂરણ કાજ. પોઠે દ

શબ્દાર્થ

શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતનું પ્રતિપાદન કરનાર કુવેર = કુવેરસ્વામી સબ = તમામ દાસ કો = સેવકોના દલ = જૂથ દેખી = જોઈને ઉચરે = બોલે અવાજ = વાણી નારણદાસ = પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ આશ = આશા, ઈચ્છા પદરજ કી = ચરણરજની પૂરે = પૂરી કરે પૂરણ = પૂર્ણ, પૂરેપૂરી કાજ = કામના, પ્રયોજન.

અનુવાદ

કુવેરસ્વામીએ તમામ સેવકોના સમૂહને જોઈને બધાનું કલ્યાણ થાય તેવાં જ્ઞાનયુક્ત વચનો ઉચ્ચાર્યા, પરંતુ પરમગુરુના ચરણરજની આશા પૂર્ણરૂપે પૂરી થાય તે જ પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજશ્રીની કામના છે.

ભાવાર્થ

વિશ્વના વહેવારમાં આવેલા સગુણ અને નિર્ગુણ સિદ્ધાંતથી શ્રેષ્ઠ એવા સકર્તા સિદ્ધાન્તનું સ્થાપન કરનાર કુવેરસ્વામી છે. તેઓની સમક્ષ એકત્રિત થયેલ શુદ્ધ ભાવનાવાળા સેવકોના સમૂહને અમૃતમય જ્ઞાનયુક્ત વાણીનો ટંકાર કરીને નિજપતિનો લક્ષ બતાવે છે અને અમીમય દૃષ્ટિ વરસાવે છે. પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજની આશા પરમગુરુના ચરણરજના પૂર્ણ અધિકારી બની અનિન દાસત્વવાળી ભક્તિમાં તરબોળ બનવાની છે.

ભોજન સમયની ઘૂન

કરમ ભરમ જાકુ નહિ ભેદત, અક્ષર બાવન નહિ લખે;
ગુણાતીત અતીત અમાપક, સાક્ષીવંત સતંત પખે. ૧
જપહો જન હંસા, કેવલ જાપજ હી પદ અજર અખે... ટેક

શબ્દાર્થ

કરમ = કર્મોની ભરમ = ભ્રાંતિ, ભ્રમણા જાકુ = જેને નહીં = નથી ભેદત = છેદતી, તોડતી અક્ષર = વર્ણ (ભાષાનો) બાવન = બાવન નહીં = નહીં લખે = વર્ણવી શકે, આલેખી શકે ગુણાતીત = ગુણોથી પણ પર અતીત = સર્વથી પર, સર્વોપરી અમાપક = માપ વગરનું, બૃહદ સાક્ષીવંત = દૃષ્ટા સતંત = એક સૂત્રતાવાળું, અતૂટ પખે = પક્ષે જપહો = જપ રટણ કરો જન = માનવો હંસા = હંસ ગતિના અંશો કેવલ જાપજ = કેવલ કર્તાનો જાપ જ હી = એ પદ = સ્થાન, પદવી અજર = અવિનાશી અખે = અખંડ.

અનુવાદ

જેને કર્મની ભ્રમણાઓ ભેદી શકતી નથી, બાવન અક્ષરો દ્વારા લખી શકાય તેમ નથી, ગુણોથી પર એવા સર્વોપરી અને અમાપક સર્વેના સાક્ષી રૂપે સતંત છે એવા અખંડ અને અજર પદને પામવા કેવલ કર્તાનો જાપ હે હંસ ગતિના માનવો! તમે હંમેશાં જપો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર જણાવે છે કે જેને કોઈપણ પ્રકારનાં કર્મોનાં બંધનોની ભ્રમણાઓ ભેદી શકતી નથી. વળી પ્રણવથી ઉત્પન્ન થતા બાવન અક્ષરો તે પદ માટે વર્ણન કરવા અસમર્થ છે. જે સૌના સાક્ષી રૂપે સતંત છે એવા અજર, અમર અને અવિનાશી પરમપદને પામવા સકર્તા સર્જનહાર 'કેવલ' ના જાપને હંસગતિના માનવોએ અહર્નિશ જપવો જોઈએ.

જાથે હોત સકલ સબ ઉત્પન્ન, જીનુ ચૈતન અંકુર વિષે;
સો અંકુરધર અવિગત પતિ, ભુગતત ભોગ અનંત મુખે. ૪૫ હો. ૨

શબ્દાર્થ

જાથે = જેનાથી હોત = થાય છે સકલ = સર્વે સબ = તમામ ઉત્પન્ન = પેદા
જીનુ = જેનું ચૈતન = સચેતન અંકુર = ચોરાસી લક્ષ યોનિના ઘાટ માટે તૈયાર કરેલા અંકુરિત અંશ
વિષે = વિશે, બાબતમાં સો = તે અંકુરધર = અંકુરને ધારણ કરનારુ અવિગત = અવર્ણનીય,
અમર, નિત્ય પતિ = ધણી ભુગતત = ભોગવે છે ભોગ = પ્રસાદી અનંત મુખે = અનંત મોં
દારા.

અનુવાદ

જેમના દ્વારા સમસ્ત સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ થયેલી છે, તે કર્તાના સજાતિય ચૈતન અંશો અણિઅગ્ર અંકુરિત સ્વરૂપે આવીને તમામ ઘાટોમાં વસેલા છે. એવા અંકુરને ધારણ કરનાર અવિગત કૈવલપતિ, પોતાના અનંત મુખ દ્વારા ભોગ ભુક્તમાન કરે છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહારે પોતાની પાંચ વૃત્તિ દ્વારા સમગ્ર બ્રહ્માંડ અને ચોરાસી લાખ પ્રકારના અનંત સ્થૂળ ઘાટોના અંકુરોનું નિર્માણ કરી ને વૃદ્ધિ પમાડ્યાં, પરંતુ બધું જ જડવત્ જ રહ્યું. ત્યારે છઠ્ઠી અંશ વૃત્તિ દ્વારા દરેક ઘાટને હાલતાં ચાલતાં કરવાં માટે પોતાની સજાતિય અણિઅગ્ર અંકુરિત અનંત ચૈતન અંશો ઉપજાવી દરેક ઘાટોમાં પ્રેર્યાં. આથી સઘળું વિશ્વ સચેતન થયું. કર્તા અવિગત છે. જે કોઈનાથી કળી શકાય તેમ નથી. દેહનાં તત્ત્વોનો આનંદ અંશ મેળવે છે. જેમ કે પંચતત્ત્વની યાસમી ઈન્દ્રિયોને, ઈન્દ્રિયોની યાસમી મનને, મનની યાસમી ગુણને, ગુણની યાસમી પ્રકૃતિને, પ્રકૃતિની યાસમી પુરુષને, પુરુષની યાસમી આત્માને, આત્માની યાસમી પરમાત્માને અને પરમાત્માની યાસમી નિજ કર્તાના

અંશને પહોંચે છે. તેવી જ રીતે અંશી પણ આ સૃષ્ટિની રચનાનો આનંદ માણવાનું કામ પોતાના બનાવેલા અંશોના માધ્યમથી કરે છે. એટલે કે સર્વે અંશોના ઉત્પન્ન કરનાર અંશી અનંત મુખ દ્વારા અનંત અંશો દ્વારા સમર્પિત થતા ચૈતનજાપરૂપી ભોગ ભુક્તમાન કરે છે. માટે હે હંસવૃત્તિના માનવો ! અજર, અમર અને અવિનાશી પરમપદના સ્વામી સકર્તા સર્જનહારના “કૈવલ” જાપને તમારે અહર્નિશ જાપવો જોઈએ.

**જેસે શૂન્ય સરલ ઘટ મઠ, પટ વટ નહિ વ્રાધ્ય ઉપાધ્ય પખે;
તેસેહી કૈવલ અંશ અરોકિત, વ્યાપિક વિશ્વ વિશે નાં ધખે. જપ હો. ૩**

શબ્દાર્થ

જેસે = જેવી રીતે **શૂન્ય** = મહદ શૂન્ય **સરલ** = સર્વત્ર વ્યાપક **ઘટ** = ઘડો **મઠ** = મકાન **પટ વટ** = પડદારૂપી આકાર, આવરણ **નહી** = ના થાય **વ્રાધ્ય** = ઘટાડો **ઉપાધ્ય** = વધારો **પખે** = પક્ષે (તેમાં) **તેસેહી** = તેવી જ રીતે **કૈવલ** = કૈવલ કર્તામાં **અંશ** = અંશો **અરોકિત** = આરોપણ (ઘાટોમાં પોખ્યાથી) **વ્યાપિક વિશ્વ** = વિશ્વમાં વ્યાપેલા, વિશ્વના વ્યાપક **વિશે** = સંબંધી **નાં** = નહી **ધખે** = ફેરફાર દર્શાય, લાગે.

અનુવાદ

જેમ ઘડા કે મકાનના આવરણથી સર્વ વ્યાપક શૂન્યાવકાશમાં કોઈ પ્રકારની વધ-ઘટ થતી નથી. (અને નાશ થતાં પોલાણ મહદ્ શૂન્યમાં સમાઈ જાય છે.) તેવી જ રીતે કૈવલ કર્તાએ વ્યાપક વિશ્વમાં અંશોનું આરોપણ કર્યું. તેથી તેમનામાં કોઈ ફેરફાર દર્શાતો નથી. (પ્રલય વખતે અંશો અંશીમાં ભળી જાય છે.)

ભાવાર્થ

જેમ ઘડા કે મકાનના આવરણથી તેમાં રહેલું પોલાણ તેના ઘાટને લીધે મહદ્ પોલાણથી જુદું દેખાય છે, તેમ છતાં મહદ્ પોલાણમાં

કોઈ ઘટાડો થતો નથી. ઘડો ફૂટી જતાં કે ઘર તોડી નાખતાં તેમાં રહેલું પોલાણ મહદ્ શૂન્યમાં ભળી જાય છે છતાં પણ મહદ્ શૂન્યમાં કોઈ વધારો થતો નથી. એટલે કે અલ્પ અને મહદ્ પોલાણ જુદાં કે ભેગાં થાય તેમ છતાં મહદ્ શૂન્યમાં કોઈ વધારો-ઘટાડો થતો નથી, પરંતુ એકમેક થઈ જાય છે. પછી જુદાપણું રહેવા પામતું નથી. તેજ રીતે સર્જનહાર કેવલ કર્તાએ પોતાની વૃત્તિઓથી સમગ્ર બ્રહ્માંડની અને સજાતિના અસંખ્ય અંશોની રચના કરી. જેથી કર્તામાં કોઈ ઘટાડો થતો નથી. મહાપ્રલય વખતે જ્યારે બધું જ નાશ થશે ત્યારે વૃત્તિઓમાં સમાઈ જશે અને અંતે બધી વૃત્તિઓ કેવલ કર્તામાં સમાઈ જતાં કેવલ કર્તામાં કોઈ વધારો થતો નથી. આ સમયે તત્વોનું કે અંશોનું જુદાપણું પણ રહેવા પામશે નહીં. અંતમાં અદ્વૈત કેવલ એકલા જ પૂર્ણ ચૈતન્ય સ્વરૂપે મહદ્ શૂન્યમાં બિરાજેલા રહે છે. માટે હે હંસવૃત્તિના માનવો ! અજર, અમર અને અવિનાશી પરમપદના સ્વામી સર્કર્તા સર્જનહારના “કેવલ” જાપને તમારે અહર્નિશ જપવો જોઈએ.

**સૂક્ષ્મ સ્થૂળ કારણ મહાકારણ, પરમકારણ પદ પરમ લભે;
તા પર કેવલ ધામ સનાતન, કોઈક જવરલા જાણી શકે. જપ હો જ**

શબ્દાર્થ

સૂક્ષ્મ = સૂક્ષ્મ દેહ **સ્થૂળ** = સ્થૂળ દેહ **કારણ** = કારણ દેહ **મહાકારણ** = મહાકારણ દેહ
પરમકારણ = પરમકારણ દેહ **પદ** = સ્થાન **પરમ** = શ્રેષ્ઠ, પરમપદ **લભે** = લેખાય, કહેવાય,
આલેખવું **તા પર** = તેના ઉપર **કેવલ ધામ** = કેવલ કર્તાનું ધામ **સનાતન** = અવિનાશી
કોઈક = કોઈક **જવરલા** = કોઈક જ, ભાગ્યે જ **જાણી શકે** = જાણી શકે છે.

અનુવાદ

સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ એ પાંચ દેહો પૈકી પરમકારણ દેહનું પદ શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. તેના ઉપર સનાતન કેવલધામ આવેલું છે. તેને કોઈક જવરલા જ જાણી શકે છે.

ભાવાર્થ

સ્થૂળદેહ કરતાં સૂક્ષ્મ દેહનું આરબલ હજારગણું છે. સૂક્ષ્મદેહ કરતાં કારણ દેહનું આરબલ હજારગણું છે. કારણદેહ કરતાં મહાકારણ દેહનું આરબલ હજારગણું અને મહાકારણદેહ કરતાં પરમકારણદેહનું આરબલ હજારગણું હોય છે. તેમજ તેમની શક્તિ પણ એક-એકથી વિશેષ હોય છે. આમ સૌથી વધુ શ્રેષ્ઠ પરમકારણ દેહ કહેવાય છે. તેના અધિષ્ઠાતા નિરંજન છે. તેમનું ધામ વિશ્વના અન્યધામોથી શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ જ્યારે સર્જનહારના કૈવલધામની વાત કરીએ તો તે સમગ્ર બ્રહ્માંડની મધ્યમાં આવેલ છે. જેમાં રહેલા અંશો નિર્મળ ભાવે સર્જનહાર સમક્ષ હંસ સ્વરૂપે તે ધામનું સુખ ભોગવી રહ્યા છે. જે ધામ અખંડ અને અજર-અમર હોઈ તેનો કદી નાશ થતો નથી. એવા સનાતન કૈવલધામને કોઈ જવરલા જ જાણી શકે છે. માટે હે હંસવૃત્તિના માનવો ! અજર, અમર અને અવિનાશી પરમપદના સ્વામી સકર્તા સર્જનહારના “કૈવલ” જાપને તમારે અહર્નિશ જપવો જોઈએ.

**અજહદ્ જહદાજહદ્ લક્ષણા લક્ષ, પક્ષ નહિ તહાં કહાં સુરતરખે;
સો તો સર્વ વર્જિત તિત ઉતર્ધત, ચૈતન દષ્ટ જનું ઓલખે. જપ હો પ**

શબ્દાર્થ

અજહદ્ = પાંચ દેહને જ આત્મા માની બેઠા હોય તે લક્ષણા **જહદા** = પ્રાણ એ બ્રહ્મના અંશો છે અને તેને જ આત્મા માની બેઠા હોય તેવી લક્ષણા **જહદ્** = દેહ અને પ્રણવને પોતાની સત્તા થકી પોષણ કરીને આત્મા રૂપ પોતાનું સ્વરૂપ - અંશ છે તેવી **લક્ષણા** = લક્ષણા, ચિહ્ન, નિશાની, ગુણધર્મ **લક્ષ** = ધ્યેય, ઉદ્દેશ, જ્ઞાન **પક્ષ** = સાધ્ય, જે તે સિદ્ધ કરવાનું હોય તે **નહીં** = નહીં **તહાં** = ત્યાં **કહાં** = ક્યાં **સુરત** = સુરતા **રખે** = રાખવું **સો તો** = એ તો **સર્વ** = તમામ **વર્જિત** = ત્યજવું, છોડવું, નિરાળું **તિત** = તેથી ઉપર, વિશેષ **ઉત** = ત્યાં **ર્ધત** = અહીં **ચૈતન** = ચૈતનરૂપ **દષ્ટ** = દષ્ટિ **જનું** = જે ને **ઓલખે** = ઓળખે, ઓળખવું.

અનુવાદ

અજહદ, જહદ અને જહદા લક્ષણાનો નિજલક્ષ, પક્ષ સિવાયનો હોઈ ત્યાં સુરતા ક્યાં રાખવી ? તે પરમપદ તો આલોક અને પરલોકથી તીત હોઈ તેને માત્ર ચૈતન દૃષ્ટિથી જ ઓળખી શકાય છે.

ભાવાર્થ

અજહદ, જહદ અને જહદા આ ત્રણેય લક્ષણાનો લક્ષ કોઈપણ પક્ષ એટલે કે જે સિદ્ધ કરવાનું - મેળવવાનું હોય તે પરમપદ સિવાયનો હોઈ ત્યાં કઈ રીતે સુરતા રાખી શકાય ? જ્યારે અંશ-અંશીનો લક્ષ બધાથી નિરાળો, દેવલોક અને મૃત્યુલોકથી પરે હોઈ ચૈતન દૃષ્ટિથી જ તેવા પરમપદને ઓળખી શકાય છે. માટે હે હંસવૃત્તિના માનવો ! અજર, અમર અને અવિનાશી પરમપદના સ્વામી સર્કર્તા સર્જનહારના “કૈવલ” જાપને તમોએ અહર્નિશ જપવો જોઈએ.

૧. અજહદ લક્ષણા : પંચભૂત, દશ ઈન્દ્રિયો, ચાર અંતઃકરણ, ત્રણ ગુણ, પ્રકૃતિ અને પુરુષ એ પાંચ દેહને જ આત્મા માની બેઠા હોય તો તે અજહદ લક્ષણા જાણવી.

૨. જહદ લક્ષણા : વિચાર તત્ત્વથી દેહનો નિશ્ચય કરીને જ્યારે પંચદેહ, અનિત્ય જણાય કે તે આત્મા નથી અને નાસાગ્રને વિષે ચાલતો પ્રણવ ચાર પ્રકારની વાણીનું મૂળ છે. આ પ્રમાણે પ્રણવનો નિશ્ચય થાય અને આત્મા છે ખરો તેમ સમજાય. આ રીતે પંચદેહનું અસત્યપણું માનવામાં આવે તો તે સમયે જહદ લક્ષણા જાણવી.

૩. જહદા લક્ષણા : પ્રણવરૂપ તંતુને પોતાની સત્તા થકી પોષણ કરીને પંચદેહને સત્તા માત્રે વર્તમાન કરાવે છે તે કૈવલ કર્તાનો નિજ અંશ, જે આપનપુ સ્વરૂપ તરીકે રહેલો છે. અને દેહમાં તો તેની હદ છે અને તે ઠેકાણેથી જ પોષણ કરે છે. એવું જ્યારે માનવામાં આવે તેને જહદા લક્ષણા કહેવાય.

**અકલ સ્વરૂપ અખંડિત અનુસુત, પરસ પરે ગુરુ લક્ષ પખે;
અદ્વૈત આપ અમાપ માપ હોઈ, ભાસહી વિશ્વ વિલાસ વિખે. જપ હો ૬**

શબ્દાર્થ

અકલ = કળી ન શકાય તેવું, અગમ્ય **સ્વરૂપ** = સ્વરૂપ **અખંડિત** = ખંડિત ન થાય તેવું **અનુસુત** = ની સાથે સંકળાયેલું, સૂત્રવત્, ગુંથાયેલું **પરસ પરે** = સ્પર્શ કરે **ગુરુ** = ગુરુ **લક્ષ** = બોધ **પખે** = પક્ષે **અદ્વૈત** = જુદાં નથી તેવું **આપ** = પોતે **અમાપ** = માપ સિવાયના, અપાર **માપ** = મર્યાદિત **હોઈ** = હોવાથી **ભાસહી** = દેખાય છે **વિશ્વ** = સંસાર, જગત **વિલાસ** = ખેલ **વિખે** = વિશે.

અનુવાદ

કર્તાનું સ્વરૂપ અખંડ અને સર્વેની સાથે એક સૂત્રવત્ જોડાયેલું છે. માત્ર પરમગુરુના લક્ષ (જ્ઞાન) દ્વારા તે ઓળખી શકાય છે. તે અદ્વૈત અને અમાપ કર્તાએ માપવાળા વિધવિધ ઘાટોમાં અંશો પ્રેર્યા હોવાથી આ અંશો થકી વિશ્વનો વિલાસ દેખાય છે.

ભાવાર્થ

સકર્તાપિતિ સર્જનહાર કળી ન શકાય તેવા અકળ અને અખંડ છે. સર્વ અંશોની વૃત્તિઓની એકતા નિજ સકર્તા સત્ કૈવલની પ્રકાશ બ્રહ્મવૃત્તિ જે વ્યાપક વિભૂતિ છે તેની સાથે છે. જ્યારે કર્તાની આ પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિની એકતા એ કર્તાની અલૌકિક બાજવૃત્તિનાં દિવ્યચક્ષુને વિષે છે. અંશની એકતા કર્તા સાથે નથી, પરંતુ અંશ-અંશીની વૃત્તિઓની એકતા જોડાયેલી હોવાથી અંશોના કર્મ-વિકર્મ સકર્તાપિતિ તાદૃશ્ય દેખે છે. તેમજ અંશોની ક્રિયાઓ કર્તાથી અજાણી નથી. એથી જ જીવનાં કરેલાં કર્મો જીવ ભોગવે છે. પરમગુરુ દ્વારા સ્થાપિત સકર્તા સિદ્ધાંત દર્શાવતા અગાધ કૈવલજ્ઞાનનો લક્ષ ગ્રહણ કરવાથી આપનપુ અને પતિપદની ઓળખાણ થઈ શકે છે. એવા અદ્વૈત અને

અમાપ કર્તા પોતે માપવાળા ઘાટોમાં અંશને પ્રેરક કર્યા તેથી જ આ વિશ્વનો વિલાસ ચૈતનતા પામેલો આપણને ભાષ્યમાન થાય છે. માટે હે હંસવૃત્તિના માનવો ! અજર, અમર અને અવિનાશી પરમપદના સ્વામી સકર્તા સર્જનહારના “કૈવલ” જાપને તમારે અહર્નિશ જપવો જોઈએ.

**આઘ અંત મધ્ય પુરુષ પુરંજન, અંજન રહિતનાં ભવિત ભખે;
અદ્ભુત વસ્ત સદોદિત સદપદ, તા અનુભવ રસ સંત ચખે. જપ હો ૭**

શબ્દાર્થ

આઘ = શરૂઆતમાં, પ્રારંભમાં અંત = આખરમાં, સમાપ્તિ વેળા મધ્ય = મધ્ય ભાગે, વચ્ચેના સમયમાં પુરુષ = પુરુષ, પુરંજન = પુરાણા અંજન = માયા રહિત = વિનાના નાં ભવિત = અજન્મા ભખે = છે અદ્ભુત = આશ્ચર્યજનક, અલૌકિક વસ્ત = વસ્તુ સદોદિત = સદાય, દૈદીપ્યમાન, પ્રકાશમય સદપદ = પરમપદ, શાશ્વતપદ તા = તેનો અનુભવ = પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન, જાતે પોતે જાણવું તે રસ = નિયોડ સંત ચખે = કોઈ સંત પુરુષ જ ચાખી શકે છે.

અનુવાદ

આઘ, મધ્ય અને અંતમાં પુરાણા પુરુષ માયાથી રહિત અને અજન્મા છે. તેમનું કાયમપદ અદ્ભુત વસ્તુ રૂપે સદાય પ્રકાશમય રહે છે. એવા શાશ્વતપદના અનુભવનો રસ કોઈક સંત પુરુષો માણી શકે છે.

ભાવાર્થ

કૈવલધામમાં બિરાજમાન પુરાણા પુરુષ એટલે કે જેને પાંચ વિશેષણો - આઘ, સકત, સ્વરાજ, કરુણેશ અને કૈવલથી સંબોધવામાં આવ્યા છે, તેવા કર્તા આઘ, મધ્ય અને અંત એમ ત્રણેય કાળમાં માયાનાં બંધનો સિવાયના અને કાળની પક્કડ રૂપ જન્મ-મરણથી રહિત અજન્મા છે. તે કૈવલ કર્તાનું શાશ્વત

કેવલપદ અદ્ભુત વસ્તુરૂપે સદાય દૈદીપ્યમાન છે. એવા તે કર્તાના અનુભવનો રસ કોઈ વીરલા સંત પુરુષો જ માણી શકે છે. માટે હે હંસવૃત્તિના માનવો ! અજર, અમર અને અવિનાશી પરમપદના સ્વામી સકર્તા સર્જનહારના “કેવલ” જાપને તમારે અહર્નિશ જપવો જોઈએ.

**વારપાર વિનુ સહિત સમલપદ, વિમલ વિલોક નરોક દખે;
શુધ્ય સમરસ રસ ઠસ દસુ દસા સજા, કુવેર સોયે તાણી સોડ સખે. જપ હો ૮**

શબ્દાર્થ

વારપાર = છેડો અંત વિનુ = વિનાનું સહિત = સાથે સમલપદ = સતંતરપદ મળેલું છે વિમલ = નિર્મળ વિલોક = બારીકાઈથી જોવું તે નરોક દખે = અડચણ કે રુકાવટ વગર દેખાય શુધ્ય = ચોખ્ખું, પવિત્ર, દોષ રહિત સમરસ = એકસરખા રસવાળું રસ = સ્વાદ ઠસ = ઠસો ઠસ, ઠાંસીને દસુ = દશ દસા = દિશા સજા = સજજ કુવેર = કુવેરસ્વામી સોયે = સૂઈ જવું તાણી = ખેંચીને સોડ = પગથી માથા સુધી ઓઢવું સખે = સુખેથી.

અનુવાદ

વારપાર વિનાનું હોવા છતાં આ પદ દરેકની સાથે સતંતર છે. નિર્મળ દૃષ્ટિ દ્વારા તે કર્તા - પદનું અડચણ કે રુકાવટ વગર વિલોકન કરું છું. દશે દિશાઓમાં (સંપૂર્ણપણે) પવિત્ર એકસરખા ઠસોઠસ રસોથી સજજ છે એવા કર્તાના અખંડ ધામમાં હું સોડ તાણીને સૂઈ જાઉં છું.

ભાવાર્થ

વારપાર સિવાયનું હોવા છતાં આ પદ દરેકની સાથે સતંતર જોડાયેલું છે. નિર્મળ દૃષ્ટિ દ્વારા તે કર્તા પદનું વિલોકન કોઈની રુકાવટ કે અડચણ વગર પરમગુરુ કરે છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર કહે છે કે સંપૂર્ણપણે પવિત્ર રસોથી ઠસોઠસ સજજ છે તેવા સમગ્ર બ્રહ્માંડને ધારણ કરી રહેલ કેવલ કર્તાના અખંડ કેવલધામમાં શુદ્ધ

હંસસ્વરૂપે નિશ્ચિત પણે સોડ તાણીને સૂઈ (પોઢી) જાય છે. એટલે કે હંસભાવે પરમઆનંદનું સુખ માણે છે. માટે હે હંસવૃત્તિના માનવો ! અજર, અમર અને અવિનાશી પરમપદના સ્વામી સર્કર્તા સર્જનહારના “કૈવલ” જાપને અહર્નિશ જપવો જોઈએ.

કૈવલ કર્તા ની સ્તુતિ

(કૈવલ વિલાસ ગ્રંથ અંગ ૪૩)

(ઉમંગ છંદ)

કૈવલં ચીદેનં અવ્યેનાં વયનં;
દ્વીધનં લઘુયં અમોહં અમસ્તુ. ૧

શબ્દાર્થ

કૈવલં = કૈવલ કર્તા ચીદેનં = ચિદાત્માસ, બ્રહ્મના પ્રકાશક અવ્યેનાં = અવયવથી રહિત વયનં = વયથી રહિત દ્વીધનં = મોટા નહીં લઘુયં = નાના નહીં અમોહં = મોહથી રહિત અમસ્તુ = સહેજાસહેજ પણે.

અનુવાદ

ચિદરૂપ બ્રહ્મના પ્રકાશક હે કૈવલ કર્તા ! આપનું સ્વરૂપ વય (આયુષ્ય) અને અવયવોથી રહિત છે. આપ મોટા કે નાના નથી. મોહથી રહિત આપ સહેજાસહેજ દશામાં નિજ સ્વરૂપે કાયમ રહેલા છો.

ભાવાર્થ

અનંત બ્રહ્માંડાધીશ કૈવલ કર્તા ચિદાત્માસ એટલે કે, ચિદરૂપ બ્રહ્મપ્રકાશના પ્રકાશક છે. અર્થાત્ ચિદરૂપ બ્રહ્મ એ જ કૈવલ કર્તાનો પ્રકાશ છે. તેમનું સ્વરૂપ વય અને અવયવોથી રહિત શાશ્વત છે. એટલે કે, તેમને રૂપવાળા પણ ન કહેવાય અને અરૂપ પણ ન કહેવાય, તેવા મૂર્તિમંત છે. તેમને મોટા કે નાના એમ બંને સ્વરૂપે કહી શકાય તેમ નથી. એટલે કે, માપ સિવાયના - વારપાર વિનાના છે. તેમણે મોહ અને માયાવાળી સૃષ્ટિનું સર્જન કર્યું છે, પરંતુ તેઓ પોતે મોહથી અને વળથી રહિત છે. તેઓ સહેજાસહેજપણે એટલે કે, જેમ છે તેમ સહેજાસહેજ દશામાં હંમેશને માટે કૈવલધામમાં બિરાજેલા રહે છે.

નિરાલં નારાયણં અહં નં વ્રણેયં;
નયેતિ નર્ણેયં પ્રણાયં પરંતુ. ૨

શબ્દાર્થ

નિરાલં = આલંબનોથી રહિત (આવરણથી રહિત), નિરાલંબ
નારાયણં = નારાયણ, બ્રહ્મા અહં નં વ્રણેયં = મારાથી વર્ણન થઈ શકાતું નથી નયેતિ = ન, 'ઈતિ'
નેતિ નર્ણેયં = નિર્ણય કરીને પ્રણાયં પરંતુ = ઐકાર પ્રણવથી પાર.

અનુવાદ

કર્તા આલંબનથી રહિત નિરાલંબ હોઈ બ્રહ્માએ પણ નિર્ણય કરીને
'નેતિ' શબ્દનો ઉચ્ચાર કરેલ છે. એવું આપનું પદ ઐકાર પ્રણવથી પર
આવેલું છે.

ભાવાર્થ

સૃષ્ટિના સર્જનહાર આલંબનથી રહિત, કોઈપણ પ્રકારના
આવરણ વગર પોતાના ધામમાં રહે છે. ચતુર્મુખ બ્રહ્મા કહે છે કે
“એવા તે પરમપદનું મારાથી વર્ણન થઈ શક્યું નથી, તેથી ચાર વેદમાં
નિર્ણય કરીને 'નેતિ' શબ્દનો ઉચ્ચાર કરેલો છે.” એવા તે કર્તાનું
પરમપદ ઐકાર પ્રણવથી પર આવેલું છે.

જપેનં જપાયં કાયં નં મયાયં;
મનાતી મગોયં સ્વયં તમ સમસ્તુ. ૩

શબ્દાર્થ

જપેનં = જપી ન શકાય તેવા જપાયં = જપાવી ન શકાય તેવા કાયં નં = કાયા વિનાના
મયાયં = માયાથી અલગ મનાતી = મનથી પર મગોયં = માર્ગથી અજ્ઞાણ સ્વયં = પોતે,
તમ = તમે સમસ્તુ = સ્વયં, સમસ્ત, સર્વજ્ઞ, સર્વોપરી.

અનુવાદ

આપના સ્વરૂપને જપી શકાય કે જપાવી શકાય તેમ નથી. આપ

કાયાથી અને માયાથી રહિત છો. આપ સ્વયં સર્વજ્ઞ હોઈ આપનો માર્ગ મનથી તિત છે.

ભાવાર્થ

સંસારમાં ત્રિગુણાત્મક અને આસુરી દેવી-દેવતાઓના મંત્રો(જાપ) દ્વારા આરાધના કરવામાં આવે છે. ગ્રહોના તથા પિતૃદોષ જેવા નડતર માટે અન્ય કર્મકાંડી દ્વારા જાપ જપાવી, વિધિ કરવામાં આવે છે, પરંતુ સર્જનહારને દેહ ભાવે મંત્રો દ્વારા જપી શકાય કે બીજા દ્વારા જપાવી શકાય તેમ નથી. તેઓ તત્વાતીત હોઈ સ્વરૂપ અને અરૂપથી રહિત હોવાથી માત્ર ચૈતન ભાવવાળી સ્તુતિ જ કરી શકાય. વળી કર્તા કાયા અને માયાથી રહિત છે. જેથી કદાપિ પંચતત્વોનો સગુણ દેહ ધારણ કરતા નથી. તેથી જગતના વ્યાવહારિક નામ તેમને લાગુ પડતું નથી. વળી કર્તાનું પરમપદ ગુપ્ત રહેલું છે. તેમજ મન સહિતના અન્ય ચાર અંતઃકરણોથી તિત (ન્યારું) હોવાથી તે માર્ગે પ્રયાણ કરવું અતિ વિકટ છે. જગતની રચના તેમના કાર્યરૂપે હોવાથી સર્જનહાર સૃષ્ટિના મૂળ કારણરૂપે છે અને તેથી તે પોતે વૃત્તિઓ થકી સર્વવ્યાપક અને સર્વજ્ઞ રહેલાં છે.

જાહાં નં ધાતા ધ્યયં નં વિહંદં;
વિનય જે કરોતી વિવર્જિત વસ્તુ. ૪

શબ્દાર્થ

જાહાં = જ્યાં નં = નહીં ધાતા = જીવ (ધ્યાન ધરનાર) ધ્યયં = ઈશ્વર (ધ્યાન ધરવા યોગ્ય)
નં = નહીં વિહંદં = વિભાગ ન પડે તેવું (ભાગલા ન પડે તેવું) વિનય = નમ્રતાપૂર્વક જે = તે
કરોતી = કરું વિવર્જિત = અલગ, જુદાં વસ્તુ = સત્ય, સાર.

અનુવાદ

જ્યાં જીવ અને ઈશ્વર પદ સંભવિત નથી. તેથી એના જુદાં જુદાં

વિભાગો પાડી શકાતા નથી. વેદો અને શાસ્ત્રો દ્વારા કરાયેલ વિનયપૂર્વકની સ્તુતિથી આપ અલગ છો.

ભાવાર્થ

જગતમાં ધ્યાન ધરનારને જીવ અને જેનું ધ્યાન ધરવાનું છે તેને ઈશ્વર કહીએ છીએ. મુમુક્ષુ, અર્થાર્થી, વિષયી અને જિજ્ઞાસુ જીવો, ત્રિગુણાત્મક દેવી-દેવતાઓ સહિત આદ્યશક્તિ અને નિરંજન જેવા વિવિધ સ્વરૂપો ધરાવતા ઈશ્વરોનું ધ્યાન ધરે છે. જ્યારે સર્જનહારના પરમપદમાં આવા અલગ અલગ વિભાગો પડાતા નથી. એટલે કે, કૈવલધામમાં, જીવ તથા ઈશ્વર બંને પદ સંભવતા ન હોવાથી કોઈએ કોઈની ભક્તિ પણ કરવાની રહેતી નથી. દુનિયા જે ઈશ્વરીય પદોની વિશેષ છંદો દ્વારા સ્તુતિ-પ્રાર્થના કરી પ્રિય વચનોથી વિનય કરે છે, તે પદોથી સૃષ્ટિના કારણરૂપી કૈવલ કર્તાનું પરમપદ ન્યારું છે. તે પરમપદ તત્વાતીત હોઈ લૌકિક રીતે કરાયેલી પ્રાર્થના સ્તુતિ ત્યાં પહોંચતી નથી.

વિધિવૈ વેદંતં અયંત્યે નયંતં;
સુનાતી સનાતં જે નાથ અનંતું. ૫

શબ્દાર્થ

વિધિ વૈ = બ્રહ્માજી દ્વારા વેદંતં = વેદોની અંતે અયંત્યે = ચિંતવન સિવાયના નયંતં = નચિંતપણે થયા સુનાતી = શૂન્યરૂપ બ્રહ્મથી તિત સનાતં = સનાતન જે = તે નાથ = નિજપતિ અનંતું = અનંત છે.

અનુવાદ

નિજકર્તા સ્વયં સનાતન અને અનંત છે, એવા કર્તાનું વેદો દ્વારા વર્ણન કરતાં અંતે બ્રહ્માજી પણ ચિંતવન સિવાયના નચિંત બન્યા હતા.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માજીએ ચાર વેદનું નિરૂપણ કર્યું છે, સૃષ્ટિના ક્રમને આગળ ધપાવવા માટે શંકર દ્વારા તેમના પાંચમાં મુખનું છેદન કરવામાં આવ્યું. જેથી પરમપદની વાણીનો લોપ થયો. સૃષ્ટિની વૃદ્ધિમાં ચિંતિત બનેલા બ્રહ્માજીને તે કાર્ય કરતાં કરતાં ઘણો વખત વીતી ગયો. જેથી વિસ્મૃતિ થઈ પછીથી બ્રહ્માને સહેજ સ્વભાવે અંદરથી એવી સમજણ હતી કે આ બ્રહ્મથી કંઈક વસ્તુ તિત (અલગ) છે ખરી, પરંતુ તે અવિનાશી શાશ્વતપદનું વર્ણન કરતાં અંત આવ્યો નહીં. તેથી નચિંત પણે થઈને એક લક્ષનું ચિંતવન કરવા લાગ્યા કે “હે નાથ ! આપનો અંત જડે તેમ નથી. અર્થાત્ આપ વારપાર વિનાના અનંત અને સનાતન છો !”

અગાધં બોહોધં લહે જન મહાદં;
કુવેરં તેયં મમ નમામિ નમસ્તુ. ૬

શબ્દાર્થ

અગાધં = અતિ ગહન બોહોધં = ઉપદેશ લહે = જાણવું જન = માનવ મહાદં = વિશેષ ગતિવાળા, મહાન કુવેરં = કુવેરસ્વામી તેયં = તેમને મમ = મારા, હું નમામિ = મસ્તક નમાવીને નમસ્તુ = નમસ્કાર છે.

અનુવાદ

તે પરમપદનો અગાધ બોધરૂપી ઉપદેશ કોઈક મહાપુરુષ જ જાણી શકે તેમ છે માટે કુવેરસ્વામી કહે છે કે “તેવા પદને હું મસ્તક નમાવીને નમસ્કાર કરું છું.”

ભાવાર્થ

જગતના જીવો સૃષ્ટિની શરૂઆતથી અત્યાર સુધી માયાના પાશમાં એવા તો જકડાઈ રહ્યા છે કે તેમને અજ્ઞાનરૂપી અંધકારમાંથી બહાર આવવાનું સૂઝતું નથી. પોતે કોણ છે ? ક્યાંથી આવ્યા છે ? અને

આપણા પિતા કોણ છે ? તે અંગેનો વિચાર પણ સ્ફુરાયમાન થતો નથી કે આ સત્ય હકીકતને શોધવા કોઈ પ્રયત્ન પણ કરતા નથી. અજ્ઞાનતાવશાત્ શરીરમાં રહેલો ચૈતન અંશ અને તેના સજાતીય કર્તા અંશીને કોઈ જાણી શક્યું નથી. જો અંશ પરમગુરુ પ્રતાપે પોતાના શુદ્ધ સ્વ-સ્વરૂપે થાય તો જ તત્વાતીત એવા સર્જનહારની કે તેના પોતાના સ્વ-ચૈતન સ્વરૂપની અનુભૂતિ થાય. આવા ખૂબ જ ગહન અને અગાધજ્ઞાનનો ઉપદેશ સમર્થ પરમગુરુના શરણે જઈને તેમની કૃપા થકી પ્રાપ્ત કરી શકાય. કૈવલ કર્તાના અગાધ કૈવલપદનો ઉપદેશ પૂર્વ જન્મના સંચિત પુણ્ય પ્રતાપે કોઈક મહદ્ ગતિવાળા વીરલા પુરુષો જ સમજી શકે છે. તેથી જ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આ સ્તુતિના અંતે પોતે પણ એવા કર્તાના સનાતન કૈવલપદની ચૈતન ભાવે સ્તુતિ કરતાં વારંવાર નમીને નમસ્કાર કરે છે.

કથા સ્તુતિ ૧

મંગલાચરણ (અગાધ બોધ ગ્રંથ)

ૐ પ્રથમ પ્રણામ ધામ, જીનું સકલ પરાપર;
સરલે જહાકી સક્ત વ્યક્ત, બ્રહ્માંડ સકલ ધર. ૧

શબ્દાર્થ

ૐ = બ્રહ્મ વાચક પૂર્ણ પ્રણાયમ મંત્ર, ઉ કાર, રકાર અને મકારથી નિર્મિત ઓમકાર વાણી પ્રથમ = પ્રારંભમાં, શરૂઆતમાં, પહેલાં પરણામ = પ્રણામ, વંદન ધામ = નિવાસ સ્થાન, સદન જીનું = જેમનું સકલ = સર્વથી, દરેકથી પરાપર = પરાવાણીથી પણ ઉપર, નિર્વાણ સરલે = સરળપણે વાંધા વગર, સમતાપણે જહાકી = જેમની સક્ત = શક્તિ, ભાવ, બળ વ્યક્ત = પ્રત્યક્ષ, દૃશ્ય, વાસ્તવિક, સાકાર અનેલું બ્રહ્માંડ = બ્રહ્મભૂમિકામાં ઉત્પત્તિ પામેલ રચના સકલ = તમામ, બધા ધર = ધારણ કરીને પહેલેથી, શરૂઆતથી, પરિપૂર્ણપણે ધારણ કરનાર.

અનુવાદ

ૐકાર પ્રણવ દ્વારા સર્વથી પરાપર રહેલા ધામને હંગની એકતાથી સૌ પ્રથમ પ્રણામ કરું છું. જેમની શક્તિ સરળપણે વ્યક્ત સમસ્ત બ્રહ્માંડને ધારણ કરીને રહેલી છે.

ભાવાર્થ

જ્ઞાન સંપ્રદાય આદ્ય સ્થાપક પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અગાધ બોધ ગ્રંથની રચના કરતાં પહેલાં મંગલાચરણના પ્રારંભમાં સર્વથી પર રહેલા બ્રહ્મપદથી પણ પર એવા કેવલધામને ૐકાર પ્રણવની સાથે પોતાની સજ્જાણજાણ રૂપ હંગની એકતા સાધીને નમસ્કાર કરે છે. આ અવર્ણનીય કેવલધામમાં બિરાજમાન કેવલકર્તા કે જેમની શક્તિ સરળપણે સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં સાકાર કરેલી સર્વ રચનાને ધારણ કરીને રહેલી છે.

જે જે કૈવલ નાથ, સનાતન સર્વ કતારન; અખિલાનંદ અવિનાશ, વિલાસિક વિવિધી વધારન. ૨

શબ્દાર્થ

જે જે = જય હો, જય હો કૈવલ નાથ = કૈવલ ઘણી સનાતન = નિત્ય, અચળ, શાશ્વત, અવિનાશી સર્વ = તમામ, બધા, દરેક કતારન = કરનાર, રચનાર અખિલાનંદ = પૂર્ણાનંદ, સર્વાનંદના કંદ અવિનાશ = અમર, નાશ ન થાય તેવા, અકાય વિલાસિક = આનંદમય ખેલને ખીલવનાર વિવિધી = વિધ વિધ, અનેક પ્રકારનું, બહુવિધ વધારન = વધારનાર, વિસ્તાર કરનાર, ફેલાવનાર, સંવર્ધન કરનાર.

અનુવાદ

સર્વ રચનાને રચીને તેનો પૂર્ણ આનંદ માણનાર તથા બહુવિધ આનંદમય ખેલને ખીલવીને તેનું સંવર્ધન કરનાર અવિનાશી અને સનાતન કૈવલ ઘણીનો જય હો, જય હો.

ભાવાર્થ

કૈવલકર્તાએ પોતાની બાહ્યવૃત્તિથી નાશવંત તત્ત્વોવાળી વિવિધ પ્રકારની રચનાને રચી તેમાં આંતરવૃત્તિના ચૈતન્યઅંશોને વસાવ્યા છે. અને પોતે ભિન્ન રહી સમસ્ત રચનાનો આનંદ માણે છે. બ્રહ્મભૂમિકામાં કોઈની પણ મદદ લીધા વિના સ્વતંત્ર રીતે વિવિધતાવાળા આનંદમય ખેલને ખીલાવીને પોતે જ તેનું સંવર્ધન કરે છે. એવા અવિનાશી અને સનાતન કૈવલકર્તાની જય હો, જય હો.

લોક ચતુરદશ દંદ ફંદ, ફન કરન સધારન; વિવિધી ભાત્ય ગુણ ગ્રંદ, વ્રંદ વિદ અલગ ઉદારન. ૩

શબ્દાર્થ

લોક ચતુરદશ = ચૌદ લોક દંદ = ઉપાધિ, કષ્ટ, દુઃખ, જોડાણ ફંદ = બંધન, પાશ, ફાંસો ફન કરન = દૂર કરી, મિટાવી, સંહાર કરી, નાશ કરી સધારન = ફરી નિર્માણ

કરવું, ફરી સમતોલ કરવું **વિવિધી ભાત્ય** = જુદી જુદી રીતે, અનેક પ્રકારના, બહુવિધી **ગુણ** = લક્ષણ, પ્રાકૃતિક ગુણધર્મ **ગ્રંથ** = ગ્રંથી, સાંધો, જોડાણ **વ્રંદ** = વીંટાયેલા, પોખાયેલા **વિદ** = વિદ્વાન, જ્ઞાતા, જાણકાર **અલગ** = જુદાં, ભિન્ન **ઉદારન** = સ્વતંત્ર, ઉમદા, નિખાલસ

અનુવાદ

ચૌદલોકના કષ્ટદાયક બંધનનો નાશ કરી ગુણોના જોડાણથી પોખાયેલી બહુ વિધિ રચનાઓથી ભિન્ન રહીને પોતાની સજાણ જાણ થકી સ્વતંત્રપણે ફરીથી નિર્માણ કરે છે.

ભાવાર્થ

બ્રહ્માંડમાં પ્રસરેલી સર્વ રચનાની આઘ લઈ ચૌદલોકના સર્વ જીવોના કષ્ટદાયક અલગ અલગ બંધનો છે. જેમાં રચનાને આઘ, મધ્ય અને અંતકાળનું બંધન છે. તેથી જીવોને જન્મ-મરણનું અને અંશને સુક્રિત-દુષ્ક્રિત મુજબ કરેલા કર્મોનું ફળ ભોગવવાનું હોય છે. આ તમામ બંધનોનો નાશ કરીને સર્જનહાર મહાપ્રલય કાળને અંતે અંશો સહિત સમગ્ર રચનાને પોતાનામાં સમાવી લે છે. ત્યાર બાદ મહાશૂન્યની મધ્યે સજાણ જાણપણાએ કૈવલધામમાં સ્વયં એકલા રહે છે. જેટલો સમય સૃષ્ટિનો ક્રમ ચાલ્યો તેટલા જ સમય દરમ્યાન વિરામ કરીને ફરી પાછા રજો, તમો અને સતોગુણના જોડાણથી પોખાયેલી બ્રહ્માંડની વિવિધતાવાળી રચનાને ફરીથી સર્વાંગપણે નિર્માણ કરે છે.

અગણિત ઈંડ કટાક્ષ પાક્ષ, વસુ તમ પદ પરમ;
અલગ સલગ એકતાસ, આશ કોહુ જાણે ન મરમ. ૪

શબ્દાર્થ

અગણિત = અસંખ્ય **ઈંડ** = ઘાટ, દેહ **કટાક્ષ** = દષ્ટિ પ્રસારી **વસુ** = વસવાટ, મુકામ **તમ** = તમો, તમે **પદ પરમ** = પરમપદ **અલગ સલગ** = અલગ હોવા છતાં

સળંગ એકતાસ = જોડાણ, એકતા આશ = આશય કોહુ = કોઈ જાણે ન = જાણે નહીં
મરમ = મર્મ, ભેદ, રહસ્ય.

અનુવાદ

તમો પરમપદમાં રહીને અગણિત ઘાટો પ્રત્યે દૃષ્ટિ પ્રસારીને રહ્યા છો.
અલગ હોવા છતાં સળંગ એકતા રાખીને રહ્યા છો તે આશયનો ભેદ કોઈ
જાણતું નથી.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર કેવલકર્તા બ્રહ્માંડની મધ્યે આવેલા પરમપદ રૂપ
કેવલધામમાં નિવાસ કરે છે. તેઓ ત્યાં સદાને માટે બિરાજમાન રહેતા
હોવા છતાં પોતાની અલૌકિક બ્રાહ્મ દૃષ્ટિના દિવ્ય ચક્ષુની એકતા
પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિ સાથે છે તેને કરીને તેઓ સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ, કારણ,
મહાકારણ અને પરમકારણ દેહ ધરાવતા અસંખ્ય ઘાટોમા રહેલા
પ્રત્યેક અંશના કર્મો-વિકર્મોને નિહાળે છે અને નોંધ પણ લે છે. જેના
જેવાં કર્મો તે મુજબનું તેમને ફળ ભોગવવા માટેની ગોઠવણી પણ
(સર્જનહારે) કરેલી છે.

સર્જનહાર પોતે પોતાની બનાવેલી રચનામાં કદી પણ આવતા
નથી. તેમ છતાં બ્રહ્માંડની વિવિધતાવાળી રચનાનો આનંદ
માણવાવાળા પોતાના દરેક સજાતીય અંશો સાથે સળંગ સૂત્રવત્ એકતા
સાધીને રહેલા છે. આ એકતા સાધીને રહેવા પાછળ સર્જનહારનો જે
આશય છે, તેનો ભેદ જગતમાં વિચરણ કરતા જીવો કોઈપણ જાણતા
નથી. તેથી જ તેઓ પોતાના કરેલાં કર્મોને ભોગવવા જન્મ-મરણના
ચક્રાવામાં ભટક્યા કરે છે.

હંસ નિવાસન ધામ ધણી, તુમ પુરૂષ પુરાતન;
નમો નમો નિરવાણ, પ્રાણપત સચર સમાસન. પ

શબ્દાર્થ

હંસ = નિર્મળ અંશ, સ્વ-સ્વરૂપ અંશ, શુદ્ધ અંશ **નિવાસન** = રહેવા માટેનું **ધામ** = રહેઠાણ, મુકામ **ધણી** = માલિક **તુમ** = તમો **પુરૂષ પુરાતન** = પુરાણા પુરુષ **નમો નમો** = વારંવાર નમસ્કાર **નિરવાણ** = અવિનાશી **પ્રાણપત** = પ્રાણના પતિ **સચર** = સ્થાવર, જંગમ, સચરાચર **સમાસન** = સમાવેશ.

અનુવાદ

તમો પુરાણા પુરુષ છો અને સ્વ-સ્વરૂપે થયેલા અંશના રહેવાના મુકામના ધણી છો. સ્થાવર-જંગમના સમસ્ત ઘાટોમાં રહેલા પ્રાણના પતિ એવા અવિનાશીને વારંવાર નમસ્કાર કરું છું.

ભાવાર્થ

ખગાકાર મહાશૂન્યમાં કંઈ પણ ઉત્પત્તિ ન હતી. તે સમયના આદિ-અનાદિમાં સર્જનહાર એકલા જ હતા. તેથી તેમને પુરાણા પુરુષ કહેવાય છે. કૈવલધામ તત્વાતિત હોઈ ત્યાં શુદ્ધ અણિઅગ્ર અંકુરિત અંશો જ નિવાસ કરે છે. હંસ સ્વરૂપે થયેલા અંશોના મુકામ એવા કૈવલધામનાં માલિક સકર્તા પતિ કૈવલકર્તા છે. સ્થાવર-જંગમમાં સ્થૂળ ઘાટોની આઘ લઈ સમસ્ત સૂક્ષ્મ, કારણ અને મહાકારણ દેહમાં પ્રણવ રૂપે જપાતા અજપા જાપના પ્રણેતા હોવાથી તેમને પ્રાણપતિ કહેવાય છે. એવા અવિનાશી કૈવલકર્તાને પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર ગ્રંથનો પ્રારંભ કરતાં પહેલાં વારંવાર નમસ્કાર કરે છે.

પ્રકૃતિ બિનું ધન્ય પુરુષ, પલકમેં ખલક ઉપાસક;
આન્ય ધામ પતિ દેવ, જુગલ શક્તિ તન આશક. ૬

શબ્દાર્થ

પ્રકૃતિ = માહામાયા, આઘશક્તિ **બિનું** = સિવાય, વિના **ધન્ય** = વાહ વાહ કે શાભાશી બતાવતો ઉદ્ગાર **પુરૂષ** = પુરુષ **પલકમેં** = પળવારમાં **ખલક** = સૃષ્ટિ,

જગત, આલમ **ઉપાસક** = ઉત્પન્ન કરી, બનાવી **આન્ય** = બીજા **ધામ** = રહેઠાણ, મુકામ **પતિ** = માલિક **દેવ** = દેવ. **જુગલ** = યુગલ, સજોડે **શક્તિ** = માતા, સ્ત્રી **તન** = શરીર, દેહ. **આશક** = મોહિત, વિષયી, કામી, અનુરાગી.

અનુવાદ

માયાના સાથ (સહકાર) વગર એક પળવારમાં સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનાર પુરુષને ધન્ય છે. બીજા ધામના ધામી (રહેવાસી) દેવતાઓ દાંપત્ય જીવન જીવતા હોઈ માયાના શરીર ઉપર મોહિત છે.

ભાવાર્થ

સર્જનહાર કૈવલકર્તાએ તત્વાતિત કૈવલધામમાં રહીને માયાના સાથ (સહકાર) વગર એક પળવારમાં બાહ્ય દૃષ્ટિની પાંચ વૃત્તિઓ થકી સમગ્ર બ્રહ્માંડની વિવિધતાવાળી સૃષ્ટિની રચના કરી છે. તે રચનાને ગતિવંત કરવા આંતર દૃષ્ટિની કર્તા અંશવૃત્તિ થકી સામાન્ય, વિશેષ અને પરમ વિશેષ અંશોને ઉત્પન્ન કર્યાં. નર-માદાના યોગે વૃદ્ધિ થાય તેથી ગોઠવણી કરીને આ અંશોને સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ, કારણ, મહાકારણ અને પરમકારણ દેહના અગણિત ઘાટોમાં રમણ કરવા મોકલ્યા, વળી, અંતરિક્ષમાં આવેલા અન્ય ધામોના જે અધિપતિ દેવતાઓ છે તેઓ દાંપત્ય જીવન જીવવાવાળા છે. તેઓ પોતપોતાના ધામમાં સજોડે નિવાસ કરીને દેવીઓના સ્વરૂપમાં મોહિત બનીને રહેલા છે.

તબ દેવનકે દેવ સકલ, શિર હો તુમ કૈવલ;
સાક્ષિવંત સુત સલંગ પ્રૌઠ, પદ પુરૂષ એકલમલ. ૭

શબ્દાર્થ

તબ = તે, તેટલા. દેવનકે દેવ = દેવોના પણ દેવ. સકલ શિર = દરેકના માથે, સર્વના શિર ઉપર. હો = છો. તુમ = તમો. કૈવલ = કૈવલકર્તા. સાક્ષિવંત = પુરાવા રૂપે. સુત સલંગ = સળંગ સુત્રવત્. પ્રૌઠ = પુરાણા, મહાન, શ્રેષ્ઠ. પદ = પરમપદ, સ્થાન, ધામ.

પુરુષ = પુરુષ. **એકલમલ** = માત્ર એકલાનો જ અમલ, અદ્વિતીય.

અનુવાદ

તેથી હે કેવલકર્તા ! આપ સર્વ દેવોના દેવ ઉપર અધિપતિ છો સર્વ ઉપર અમલ ધરાવતા આપ પ્રૌઢ પુરુષ છો તથા સાક્ષી સ્વરૂપે સળંગ સૂત્રવત્ રહેલા છો.

ભાવાર્થ

અંતરિક્ષના ધામોમાં વસતા સર્વ દેવોના શિર ઉપર અધિપતિ તરીકે કેવલકર્તા છે. તેમના મહાન પરમપદનો અમલ સમગ્ર બ્રહ્માંડમાં સર્વ વ્યાપક હોઈ તેઓ એકમાત્ર અમલી પુરુષ છે. તેમના જ સજ્જતિય અંશો પ્રત્યેક ઘાટમાં સાક્ષી સ્વરૂપે બિરાજમાન છે. તેથી તેમના સ્વરૂપને સમજવા માટે માત્ર દેહની ચેતનતાના સાક્ષી રૂપે રહેલ ચૈતન અંશ સિવાય બીજો કોઈ આધાર નથી. અંશ જ સર્જનહારના વંશનો હોવાથી અંશના સ્વરૂપને સમજી તેમજ અનુભવીને અનુમાન કરી શકાય કે કર્તા કેવા હશે ? કેવલકર્તાની અલૌકિક બાજવૃત્તિના દિવ્યચક્ષુની એકતા પ્રકાશબ્રહ્મવૃત્તિ છે. તેથી સર્જનહાર અંશ સાથે સળંગ સુત્રવત્ એકતા સાધીને અંશ દ્વારા થતા ઉત્તમ, મધ્યમ કર્મને જુવે છે. આમ, કર્તા દરેક અંશો સાથે બાજદષ્ટિથી એકતા સાધીને રહે છે.

જય કરુણામયે કંથ અંત, મધ્ય આઘ પરાપર;
હંસ રૂપ અસ્તુત કુવેર, નિજ ગ્રંથ કરન સ્વર. ૮

શબ્દાર્થ

જય = જય હો **કરુણામયે** = કરુણામયના ઈશ, કરુણેશ **કંથ** = પતિ, માલિક, સ્વામી **અંત** = છેવટ **મધ્ય** = પ્રસારો **આઘ** = પ્રારંભ **પરાપર** = પરાવાણીથી પર **હંસ રૂપ** = શુદ્ધ નિર્મળ ભાવે, હંસ સ્વ-સ્વરૂપે **અસ્તુત** = સ્તુતિ **કુવેર** = કુવેરસ્વામી **નિજ** = પોતે, હું **ગ્રંથ** = ગ્રંથ **કરન** = રચના કરવા **સ્વર** = ઉચ્ચારણ, વાણી.

અનુવાદ

આઘ, મધ્ય અને અંતથી પણ પર એવા કરુણેશ પતિ ! આપની જય હો. કુવેરસ્વામી કહે છે કે હું પોતે ગ્રંથ રચનાનું ઉચ્ચારણ કરતાં પહેલાં હંસ સ્વરૂપે આપની સ્તુતિ કરું છું.

ભાવાર્થ

જગતના જીવોને સહાયભૂત થવા માટે એક એક કરુણા આપીને સર્જનહારે દેવોને કરુણામય બનાવ્યા છે. તેથી આવા કરુણામય ગણાતા મહાદેવો અને સામાન્ય દેવી-દેવતાઓના પણ સ્વામી કરુણેશ કૈવલકર્તા છે. તેઓ બ્રહ્માંડની રચનાની આઘ, મધ્ય અને અંતકાળથી પર હોઈ સનાતન અને અવિનાશી છે. પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર અગાધ બોધ ગ્રંથની રચનાનું ઉચ્ચારણ કરતાં પહેલાં હંસ સ્વરૂપે હંગની એકતા થકી તત્વાતિત એવા સર્જનહારની અંશ ભાવે સ્તુતિ કરે છે.

(સાખી)

મંગલાચરણ પ્રથમ એહી, ધરન સજન ઉર ધ્યાન;
અબ ગ્રંથન પ્રારંભહુ, સુનહો સંત સુજાન. ૧

શબ્દાર્થ

મંગલાચરણ = માંગલિક કાર્યના આરંભે કરવામાં આવતી સ્તુતિ, ગ્રંથના આરંભે કરાતી સ્તુતિ પ્રથમ = પ્રારંભે, પહેલાં એહી = એ, આ ધરન = ધરવા સજન = સજજનો ઉર = હૃદય ધ્યાન = ધ્યાન અબ = હવે ગ્રંથન = ગ્રંથનો પ્રારંભહુ = હું (પ્રારંભ) શરૂઆત કરું છું સુનહો = સાંભળો સંત = સંત સુજાન = વિશેષ જાણવાની વૃત્તિવાળા, સારું જાણવાની ઈચ્છા ધરાવતા, જ્ઞાની, સમજુ

અનુવાદ

પ્રથમ આ મંગલાચરણનું સજજનોએ ધ્યાન ધરવું. હવે હું ગ્રંથનો પ્રારંભ કરું છું. માટે હે જ્ઞાની સંત ! સાંભળો.

ભાવાર્થ

ગ્રંથ રચનાની પહેલાં પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર દ્વારા રચેલી સર્જનહારની સ્તુતિ દર્શાવતા આ ‘મંગલાચરણ’નો પાઠ કરી સંત અને ભક્તજનોએ કર્તાનું ધ્યાન ધરવું અને ગ્રંથ શ્રવણ માટે એકાગ્ર ચિત્તે થવું.

હવે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આ ‘અગાધ બોધ’ ગ્રંથનો પ્રારંભ કરે છે. જેને વિશેષ જાણવાની વૃત્તિ ધરાવતા સર્વ સંતો અને ભક્તજનોને હૃદયપૂર્વક એકાગ્ર ચિત્તે સાંભળવા માટે અનુરોધ કરવામાં આવે છે.

લોક અસંખ્ય ઉત્પન્ન ગતિ, સપ્ત દ્વિપ સુર ધામ;
સો સબ ગ્રંથમેં ભાખહુ, વિવિધિ ભાત્ય ગુણ ગ્રામ. ૨

શબ્દાર્થ

લોક = ધામ, કર્મફળ ભોગવવાનું સ્થાન અસંખ્ય = અગણિત ઉત્પન્ન = ઉત્પન્ન, પેદાશ ગતિ = રીત, વિધિ સપ્ત દ્વિપ = સાત દ્વીપ, પ્રાચીન વિશાળ ભૂખંડોમાંનો પ્રત્યેક ખંડ સુરધામ = દૈવીધામ, દેવોનું નિવાસ સ્થાન સો સબ = તે બધું ગ્રંથમેં = ગ્રંથમાં ભાખહુ = જણાવવું, કહેવું, દર્શાવવું વિવિધિ = જુદાં જુદાં, અલગ અલગ ભાત્ય = પ્રકાર, જાત, રીત ગુણ ગ્રામ = ગુણોના નિવાસ સ્થાન, ત્રિગુણાત્મક ધામ

અનુવાદ

અલગ અલગ પ્રકારના ગુણોના ધામ, સત દ્વીપ, દૈવી ધામોની આઘ લઈ અસંખ્ય લોકની ઉત્પત્તિની ગતિ સહીત સઘળું આ ગ્રંથમાં હું વર્ણન કરું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર આ ગ્રંથમાં રજોગુણ, તમોગુણ અને સતોગુણના અધિપતિ ત્રણ મહાદેવોના અલગ અલગ ધામ તેમજ

સામાન્ય દૈવી ધામોની અને સાત દ્વિપોની આઘ લઈ અસંખ્ય લોકોની ઉત્પત્તિ અંગેની સંપૂર્ણ માહિતી (આ ગ્રંથમાં) વર્ણવે છે.

**સકલ અંગ ભિન્ન ભિન્ન ગતિ, અરથ બોધ શુભ સાર;
કહે કુવેર કરકે કહું, સંશે હરન ભવપાર. ૩**

શબ્દાર્થ

સકલ = દરેક **અંગ** = વિભાગ **ભિન્ન ભિન્ન** = જુદાં જુદાં, અલગ અલગ **ગતિ** = જાણ, માહિતી **અરથ** = મતલબ, હેતુ, ભાવ, સમજ **બોધ** = ઉપદેશ, શિખામણ, માહિતી, જ્ઞાન **શુભ** = શ્રેય, મંગલદાયી, કલ્યાણકારી **સાર** = ઉદ્દેશ, હેતુ, સત્વ, સારાંશ, તાત્પર્ય **કહે કુવેર** = કુવેરસ્વામી **કરકે** = કરીને **કહું** = કહુ છું **સંશે** = સંશય **હરન** = દૂર કરવા, નષ્ટ કરવા **ભવપાર** = મુક્ત, ભવસાગરથી પેલે પાર

અનુવાદ

કુવેરસ્વામી કહે છે કે દરેક અલગ અલગ અંગો દ્વારા તેની સમજ, જાણ અને જ્ઞાનને પ્રગટ કરીને દર્શાવું છું. જેથી ભવપાર થવા માટેના સંશય નષ્ટ થાય.

ભાવાર્થ

પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરે અગાધ બોધ ગ્રંથની રચનામાં અલગ અલગ અંગોની રચના કરીને તેમાં વિવિધતાવાળી સમજ દર્શાવતું જ્ઞાન અને હેતુ જણાવેલ છે. આ માહિતી દર્શાવવા માટેનો તેમનો મુખ્ય હેતુ (ઉદ્દેશ) સંસારમાં પરમપદને પામવા માટે જે જે સંશયો નિર્માણ થયા છે તેને દૂર કરવાનો છે. જેથી માનવી સાચા સર્જનહારની ભક્તિ દ્વારા જન્મ-મરણના ભવદુઃખને દૂર કરી ભવસાગરથી પાર જઈ અખંડ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે.

કથા સ્તુતિ ૨

(સિદ્ધાંત બાવની ગ્રંથ)

ૐ વંદુ ગુરુ ચરણ શરણ, સામર્થ્ય કરતારન;
જનું માનત જુગ ઈશ ધીશ, દશુ શિર સરદારન. ૧

શબ્દાર્થ

ૐ = પૂર્ણ પ્રણવ મંત્ર વંદુ = વંદન કરું ગુરુ = ગુરુ ચરણ = ચરણ શરણ = શરણ સામર્થ્ય = સમર્થશાળી કરતારન = જગત કર્તા, સર્જનહાર જનું = જેને માનત = માને છે જુગ = જગત ઈશ = ઈશ્વર ધીશ = અધિપતિ દશુ = દશ (અવતાર) શિર = મસ્તક સરદારન = આગેવાન

અનુવાદ

જગત જેને ઈશ્વર માને છે એ દશ અવતારોના શિર પર સરદાર સમા સામર્થ્યવાન કેવલ કર્તાના શરણમાં લઈ જવા માટે પરમગુરુના ચરણમાં ૐ કાર વાણી દ્વારા વંદન કરું છું.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ સ્વરચિત 'સિદ્ધાંત બાવની' ગ્રંથની શરૂઆતમાં સૌ પ્રથમ મંગલાચરણ દ્વારા પરમગુરુની સ્તુતિ કરે છે. તેઓ કહે છે કે સર્જનહારે જેમને પાલન-પોષણની જવાબદારી સોંપી છે. એવા શ્રી વિષ્ણુએ વિશ્વમાં યુગે યુગે આવીને દસ અવતાર ધારણ કર્યા, પરંતુ આ અવતારોને જગતના માનવો ઈશ્વર (સત્તાધીશ) માને છે. આ દશ અવતારોના શિર પર જેઓ સરદાર રૂપે સત્તાધીશ રહેલા છે અને દરેક અંશને કેવલ કર્તાના શરણમાં લઈ જવા માટે મહાન સમર્થ છે તેવા પરમ વિશેષ

પાટવી અંશ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના ચરણમાં ઠુંકાર વાણી દ્વારા નમસ્કાર કરો.

**સકલ દેવન કે દેવ ભેવ, વિત વરજિત વિલોકહુ;
સર્વાતીત સર્વજ્ઞ અંગ, અનુભવ અવિલોકહુ. ૨**

શબ્દાર્થ

સકલ = તમામ **દેવન કે દેવ** = દેવોના દેવ **ભેવ** = મર્મ **વિત** = સાર **વરજિત** = રહિત, વગરનું **વિલોકહુ** = જોવું, અવલોકન કરવું **સર્વાતીત** = સર્વથી અલગ **સર્વજ્ઞ** = બધું જ જાણનાર **અંગ** = પોતે જાતે **અનુભવ** = અનુભવ **અવિલોકહુ** = નિહાળવું

અનુવાદ

પરમગુરુ સર્વ દેવોના દેવ અને દેહથી વર્જિત વિતરૂપ અંશના મર્મને પોતે જાણનાર સર્વજ્ઞ હોઈ નિજ અનુભવથી સર્વાતીત સકર્તાનું અવલોકન કરાવનારા છે.

ભાવાર્થ

સ્થાવર-જંગમ જાતિના સ્થૂળ ઘાટોમાં સામાન્ય અંશો છે અને દેવધામોમાં સૂક્ષ્મ, કારણ અને મહાકારણ દેહમાં વિશેષ અંશો છે. પરમકારણ દેહે દરેક ઈંડમાં બિરાજમાન આદિ પુરુષો પરમવિશેષ અંશો છે જ્યારે પરમગુરુ પરમવિશેષ પાટવી અંશ છે. ત્રણેય પ્રકારના અંશોમાં પરમગુરુ પરમ વિશેષ પાટવી અંશ છે. પરમગુરુ દરેકને નાશવંત ઘાટની ચેતનતાના કારણરૂપે રહેલા ચેતન અંશની ગતિ દશ્યમાન કરાવે છે. તેમજ સર્વ રચનાના કારણરૂપે રહેલ કૈવલ કર્તા કે જે સર્વજ્ઞ છે, તેમના સ્વરૂપના અનુભવનું અવલોકન કરાવે છે. અને અંશ- અંશીનો મેળાપ કરાવે છે. સર્જનહારે વ્યક્ત સ્થૂળ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરી તે પહેલાંથી જ પરમવિશેષ પાટવી અંશને ઉત્પન્ન કરી પોતાના સાથે સાક્ષીરૂપે રહેતા હોવાથી તેમને રગેરગની જાણ છે.

પ્રથમ અંગ ચર યેન યેન, ધરે વિપુ વિલાસક;
કરત નિવાસ જન સંત સુખદ, નિજ ભોવન સુધાયક. ૩

શબ્દાર્થ

પ્રથમ = પહેલા અંગ = સ્વરૂપ પરમગુરુનું દિવ્ય શરીર ચર = ફરનારું, અસ્થિર, ચલિત, ચપળ યેન = ચિહ્ન યેન = સુખદાયી દેહ ધરે = ધારણ કરવું વિપુ = માનવદેહ વિલાસક = આનંદકારી કરત = કરે છે નિવાસ = વાસ કરવો જન = સજ્જનો સંત = સંત સુખદ = સુખદાયી નિજ = પોતાનું ભોવન = ઘર સુધાયક = અમૃતમય

અનુવાદ

પરમગુરુએ સૌ પ્રથમ આ વિલાસક જગતમાં પોતાના ચલિત અંગ ઉપર સામુદ્રિક ચિહ્નોવાળો સુખદાયક દિવ્ય માનવદેહ ધારણ કર્યો છે. જે સંત અને સજ્જનો એવા પરમગુરુ શ્રીમત કરુણાસાગરના શરણમાં નિવાસ કરે છે, તેઓ પોતાના નિજ અમૃતમય ધામનું સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

ભાવાર્થ

કેવલ કર્તાએ અંશોને જ્ઞાનથી જાગૃત કરવાના આશયથી પરમગુરુને જ્યારે હુકમ કર્યો ત્યારે તેમણે સૌ પ્રથમ અવ્યાકૃત દ્વારા તૈયાર કરેલ નિરંજનતત્વનો પુરુષાતન અઢાર ચિહ્નોવાળો અલૌકિક દિવ્ય દેહમાં નિવાસ કર્યો છે. આવા દિવ્યદેહ વડે પરમગુરુએ બ્રહ્માંડમાં દૈવી ધામો અને વિવિધ લોક સહિત વિશ્વમાં વિહાર કરીને પોતાની અમૃતમય વાણી દ્વારા સંત સજ્જનોને નિજ ચૈતન અંશ અને સર્જનહાર (અંશી)નો ઉપદેશ આપ્યો છે. આવા પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના શરણમાં વિલાસક જગતના જે સંત - સજ્જનો નિવાસ કરે છે. તેઓને અખંડ કેવલધામના (નિજ ઘરનું) શાશ્વત સુખનો અનુભવ કરાવવા માટે કેવલધામમાં બિરાજમાન કર્તા સાથે મેળાપ કરાવે છે.

દિવ્ય તનુ ઘનશ્યામ, બદન પર ચંદ્ર બિરાજીત;
દ્વિધન કમળ દધી મહાંય, કિપાનિધિ સુરત નિધારિત. ૪

શબ્દાર્થ

દિવ્ય = દિવ્ય તનુ = શરીર ઘનશ્યામ = કાળાં વાદળ જેવું બદન = મુખારવિંદ, વદન
પર = ઉપર ચંદ્ર = ચંદ્ર બિરાજીત = બિરાજવું દ્વિધન = નેત્ર કમળ = કમળ દધી = સમુદ્ર
મહાંય = અંદર કિપાનિધિ = દયાના સાગર સુરત = સુરતા નિધારિત = નજર કરવી

અનુવાદ

આપનો દેહ દિવ્ય અને ઘનશ્યામ છે. આપનું મુખ ચંદ્ર સમાન શોભાયમાન છે. આપશ્રીનાં નેત્રકમળમાં સાગર જેટલી કરુણા છે. તેવા હે કૃપાનિધિ ! આપ સુરતા દ્વારા સર્વને નિહાળી રહ્યા છો.

ભાવાર્થ

પરમગુરુનું સ્વરૂપ ઘનશ્યામ છે. અને તેમનો દેહ ખૂબ શોભાયમાન અને દિવ્ય છે. જેમ આકાશમાં ચંદ્ર શોભી રહ્યો છે. તેમ તેમનું મુખ શોભી રહ્યું છે. કમળની શોભા સમાન તેમનાં નેત્રોમાં સાગર સમાન અપાર કરુણા છે. પરમગુરુ તેમના આંતરવૃત્તિના દિવ્યચક્ષુ દ્વારા સર્વ જીવોને નિહાળી રહ્યા છે, અર્થાત્ કૃપાદષ્ટિ વડે કરુણા વરસાવી રહ્યા છે.

ચરણ ચિન બરન્યેહુ સંત સહુ, સુણો સજન જન,
મંગળ કરન વિધન હરન, ધરત ધ્યાન પાવન કરન. ૫

શબ્દાર્થ

ચરણ = ચરણ ચિન = ચિહ્નો બરન્યેહુ = વર્ણન કરવું સંત = સંત પુરુષો
સહુ = બધા સુણો = સાંભળો સજન જન = સજજન પુરુષો મંગળ = મંગલ,
શુભ, કલ્યાણ કરન = કરવાવાળા વિધન = વિધન, સંકટ હરન = દૂર કરનારા
ધરત ધ્યાન = ધ્યાન ધરનાર, ધરવાથી પાવન કરન = પવિત્ર કરવાવાળા

અનુવાદ

હે સંત અને સજ્જન પુરુષો ! તમે સાંભળો કે જેમના ચરણચિહ્નોનું વર્ણન અહીં કરવામાં આવ્યું છે, એવા પરમગુરુનું ધ્યાન ધરનારનાં દુઃખો દૂર કરવાવાળા છે, તેમજ તેઓ સર્વના વિઘ્નોને હરીને કલ્યાણ કરવાવાળા અને પાવન કરવાવાળા છે.

ભાવાર્થ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરના દેહ તેમજ ચરણકમળમાં ધારણ કરેલ ચિહ્નોનું વર્ણન કરતાં (આ અંગેનું વિગતવાર વર્ણન તેમણે પ્રકરણ ૧માં કરેલ છે.) જણાવે છે કે એવા પાવનકારી સામુદ્રિક ચિહ્નોવાળા પરમગુરુનું ધ્યાન ધરવાથી માયિક-પ્રકૃતિના પાશથી થતા વિઘ્નોમાંથી ફારગતી મળે છે અને જન્મ મરણનું દુઃખ દૂર થાય છે જેથી માનવ જીવન ધન્ય બને છે. કારણકે તેઓ સર્વના વિઘ્નોને હરી કર્મબંધનને ફારગતી આપી અંશનું કલ્યાણ કરવા માટે સમર્થ છે.

**કરુણાનિધ્ય ભગવાન કરુણા કરી, જગ પર ઘાડી;
દ્વૈત મદન મન મોદ અંશ રખી, ફેરી સબ ઝાડી. ૬**

શબ્દાર્થ

કરુણાનિધ્ય = કરુણેશ **ભગવાન** = કર્તા **કરુણા કરી** = દયા કરી **જગ પર** = જગત પર **ઘાડી** = ગાઢ, ઘણી **દ્વૈત** = દ્વૈત **મદન** = કામ, કામાદિક **મન મોદ** = મનને આનંદ આપનાર મગ્ન **અંશ** = અંશને **રખી** = ઉગારી **ફેરી** = દૂર કરવું, ટાળવું, મટાડવું **સબ** = તમામ **ઝાડી** = ઝાટકવું, ખંખેરવું, દૂર કર્યું, નષ્ટ કર્યું

અનુવાદ

કરુણેશ કર્તાએ જગત પર અત્યંત કરુણા કરી કામાદિકમાં મગ્ન અને કર્તાથી દ્વૈત (અલગ) રહેલા અંશોનું સર્વ પ્રકારનું અજ્ઞાન દૂર કરવા કરુણાના સાગરને વિશ્વમાં મોકલ્યા છે.

ભાવાર્થ

સૃષ્ટિના સર્જનહાર કરુણેશ છે. તેમણે જીવો પર દયા કરીને દરેક દેવોને એક એક કરુણા સોંપીને કરુણામય બનાવ્યા. પરમગુરુને કરુણાનો સમૂહ (બધી જ કરુણાઓ) આપીને કરુણાના સાગર બનાવી વિશ્વમાં મોકલ્યા. વિશ્વમાં અંશો અજ્ઞાન વશાત દ્વૈત રૂપ જગતની વાસનાઓના આનંદમાં અને કર્તાથી વિમુખ રાખનારી ઉપાસનાઓમાં ફસાયા છે. પરમગુરુ એવા અજ્ઞાની જીવોના દ્વૈતપણાના તમામ વિકારો ખંખેરીને દૂર કરે છે અને અંશોને નિર્મળ કરીને શુદ્ધ સ્વ-સ્વરૂપે કરે છે.

શ્રીમત્ કુવેર શરણ પ્રણામ, કરું કર જોરી;
નારણદાસ અસ્તુત્ય કરુણાકર, મતિ મમ ભોરી. ૭

શબ્દાર્થ

શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર = કુવેરસ્વામી શરણ = આશ્રય પ્રણામ કરું = વંદન કરું
કર = હાથ જોરી = જોડીને નારણદાસ = નારણદાસ મહારાજશ્રી અસ્તુત્ય = પ્રાર્થના, સ્તુતિ
કરુણાકર = દયા કરનાર મતિ = બુદ્ધિ મમ = મારી ભોરી = સાલસ, નિષ્કપટી, ભોળી

અનુવાદ

શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીના શરણમાં બે હાથ જોડીને વંદન કરીને સ્તુતિ કરતા પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજશ્રી કહે છે કે “મારી બુદ્ધિ ભોળી છે માટે આપ મારા ઉપર કરુણા કરો.”

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પટ્ટશિષ્ય પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ, શ્રીમત્ કુવેરસ્વામીની સમક્ષ બે હાથ જોડી વંદન-સ્તુતિ કરે છે. અને સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે - તેઓની બુદ્ધિ ભોળી એટલે કે કપટ વિનાની છે તેથી તેમના ઉપર કરુણા (દયા) કરવા માટે વિનંતી કરે છે.

મંદ મતિ મમ જાણ કે, બસો હૃદયમેં આય;
ઈચ્છા અંતર ઉપની, ગાવા ગુણ મહિમાય. ૮

શબ્દાર્થ

મંદ મતિ = મંદ બુદ્ધિ મમ = મારી જાણ કે = જાણીને બસો = વસવું
હૃદયમેં = હૃદયમાં આય = આવીને ઈચ્છા = આશા, અભિલાષા અંતર = હૃદયમાં
ઉપની = ઉપજી ગાવા ગુણ = ગુણગાન ગાવા મહિમાય = યશ

અનુવાદ

મારા અંતરમાં આપનો મહિમા અને ગુણગાન ગાવાની અભિલાષા ઉત્પન્ન થઈ છે. મારી અલ્પ બુદ્ધિ જાણીને આપશ્રી મારા હૃદયમાં આવીને બિરાજમાન થાઓ.

ભાવાર્થ

પરમગુરુના પદ્મ શિષ્ય પરમ પૂજ્ય નારણદાસ મહારાજ પરમગુરુને વિનંતી કરતાં કહે છે કે તેમણી બુદ્ધિ મંદ (અલ્પ) છે. એવું જાણીને તેમણા પવિત્ર હૃદયમાં આવીને વસવા માટે કહે છે. કારણકે તેમના હૃદયમાં પરમગુરુનો મહિમા અને ગુણગાન ગાવાની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થઈ છે.

મૂંગે યૌ ઈચ્છા કરી, મેં ટેરું ચૌદેઈ લોક;
પંગુ મનોરથ યૌ કરે, ચહું મેરુ એ ફોક. ૯

શબ્દાર્થ

મૂંગે = બોલી ન શકે તેવો યૌ = એ, પ્રમાણે ઈચ્છા = ઈચ્છા કરી = કરી મેં = હું
ટેરું = બૂમ પાડવી, બોલવું, સંબોધવું ચૌદેઈ લોક = ચૌદ લોક પંગુ = અપંગ
મનોરથ = મનોરથ યૌ = એ પ્રમાણે કરે = કરવું ચહું = ચહું મેરુ = મેરુ નામનો પર્વત
એ ફોક = તે ફોગટ છે

અનુવાદ

મૂંગો માણસ ઈચ્છા કરે કે હું ચૌદ લોકને સંબોધન કરું અને કોઈ પંગુ

(અપંગ) માણસ ઈચ્છા કરે કે હું મેરુ પર્વત આરોહણ કરું, પરંતુ તેની ઈચ્છા વ્યર્થ છે. અર્થાત્ તેમના માટે તે અશક્ય છે.

ભાવાર્થ

જેમ કોઈ મૂંગો માણસ ચૌદ લોકને સંબોધવાની (ઉપદેશ આપવાની) ઈચ્છા વ્યક્ત કરે, તેમજ અપંગ માણસ મેરુ પર્વત ચઢવાની અભિલાષા કરે, પરંતુ બંનેની અભિલાષાઓ (ઈચ્છાઓ) વ્યર્થ જાય છે. પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ આ દૃષ્ટાંતનો મર્મ સમજાવતાં જણાવે છે કે તેમની બુદ્ધિ મંદ છે. મંદ બુદ્ધિ વડે આપના યશોગાન ગાવાની તેમની અભિલાષા ફોગટ હોવાથી પૂર્ણ થાય તેમ નથી, પરંતુ તેમની અભિલાષા ત્યારે જ પૂર્ણ થાય જ્યારે પરમગુરુ તેમના હૃદયમાં નિવાસ કરે. એવી રીતે પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગરને વિનંતી કરે છે. જેથી તેમની મનોકામના પૂર્ણ થાય.

સજાણકુ શી વિનંતી, સર્વજ્ઞે સક્ષાત્;
નારણદાસનિમિત્તમાત્ર, આરોપણવચનાત. ૧૦

શબ્દાર્થ

સજાણકુ = સમજુ, જાણ કારને શી = કેવી, શું? વિનંતી = વિનંતી સર્વજ્ઞે = સર્વજ્ઞાતા સક્ષાત્ = નજરોનજર નારણદાસ = શ્રી નારણદાસ મહારાજ નિમિત્ત માત્ર = કારણરૂપ આરોપણ = સ્થાપવા, આરોપિત થયેલા વચનાત = વચનો

અનુવાદ

હે, પરમગુરુ ! આપ બધું જ જાણો છો. તો હું શી વિનંતી કરુ ? કારણ કે આપ સર્વજ્ઞ ને સાક્ષાત્ છો. આ ગ્રંથમાં જે વચનો લખાશે તે આપ દ્વારા આરોપિત થયેલા હશે. તે માટે હું તો નિમિત્ત માત્ર છું.

ભાવાર્થ

પરમ પૂજ્ય શ્રી નારણદાસ મહારાજ કહે છે કે, પરમગુરુ તો સર્વજ્ઞ, સાક્ષાત અને સજ્જાણ પુરુષ છે. તો પછી તેમણે શી વિનંતી કરવાની હોય ? આ ગ્રંથની રચના કરવામાં વચનોનું આરોપણ પરમગુરુનું જ છે, પરંતુ તેઓ તો એક નિમિત્ત માત્ર જ છે. પરમગુરુ હૃદયમાં નિવાસ કરી ગ્રંથની રચના દ્વારા તેમની યશોગાન ગાવાની ઈચ્છા છે તે પૂરી કરે તેજ તેમની અભિલાષા છે.

શ્રીમત્ કુવેર કરુણા કરી, તબ કરું અક્ષર કી છાણ્ય;
જ્યૌ ગાંધર્વ બાજા વિષે, બજાવે તેસી વાણ્ય. ૧૧

શબ્દાર્થ

શ્રીમત્ = શ્રેષ્ઠ મતવાળા કુવેર = કુવેરસ્વામી કરુણા કરી = દયા કરી તબ = ત્યારે કરું = કરું અક્ષર કી = અક્ષરની છાણ્ય = છણાવટ જ્યૌ = જેમ ગાંધર્વ = ગવૈયો બાજા = વાદ્ય, વાજું વિષે = વિષે બજાવે = આલાપે, વગાડે તેસી = તેવી વાણ્ય = વાણી

અનુવાદ

જેમ કોઈ ગાંધર્વ (સંગીતકાર) વાદ્ય યંત્રમાંથી તેની ઈચ્છા અને હોશિયારી પ્રમાણે અવાજ પેદા કરે છે તેમ હું પરમગુરુ ! આપની કરુણા હશે તો જ હું અક્ષરની છણાવટ કરવા સમર્થ થઈશ.

ભાવાર્થ

વાજિંત્રને વગાડનાર ગાંધર્વ એટલે કલાકાર પોતાની મનપસંદ વાણીનો ઉચ્ચાર વાજિંત્ર દ્વારા કરે છે. આ વાણીનો ઉચ્ચાર તો વાજિંત્ર દ્વારા થાય છે, પરંતુ વાજિંત્રની પસંદગીનો હોતો નથી. વાજિંત્ર જડ છે. જ્યારે ગાંધર્વ (વગાડનાર) ચૈતન્ય છે. વાણીના ઉચ્ચાર માટે વાજિંત્ર તો નિમિત્ત માત્ર છે. (માધ્યમ છે.) પરમ પૂજ્ય

નારણદાસ મહારાજ અહીં વાજિંત્ર સમાન છે અને પરમગુરુ ગાંધર્વ સમાન છે. ગ્રંથની રચના કરવામાં પૂજ્ય નારણદાસ તો નિમિત્ત માત્ર જ છે.

ઘર્મની ઓળખ

ધર્મ	કેવલ ધર્મ
પંથ	કાયમ પંથ
સંપ્રદાય	જ્ઞાન સંપ્રદાય
ગુરુગાદી	સારસાપુરી
મઢી	ગગનમઢી
અખાડો	અચંત અખાડો
દ્વાર	મુક્તદ્વાર
ક્ષેત્ર	બ્રહ્મ ક્ષેત્ર
શાખા	સદ્ ચિદ્ આનંદ
કર્તા	કેવલ ધામમાં બિરાજમાન સકર્તા સર્જનહાર - 'કેવલ'
ગાદી	અવિગત ગાદી
ધૂણી	નિર્ગુણ ધૂણી
ગોત્ર	નાદ ગોત્ર
ગુરુ	પરમગુરુ
લક્ષ	અંશ-અંશીનું મેલાન
વેદ	પંચમ શ્વસંમવેદ
તિલક	ભાલતિલક
મુક્તિ (મોક્ષ)	અખંડ કેવલ મોક્ષ (પરમપદ)
આદ્ય સ્થાપક	કુવેરસ્વામી શ્રીમત્ કરુણાસાગર
પ્રગટ જાપ	“કેવલ” “કેવલ” (મુખેથી બોલવું)
ગુપ્ત અમરમંત્ર	(પૂર્ણ પ્રાણાયામથી રટણ કરવું) ગુરુ દ્વારા કંઠી ઉપદેશ વખતે આપવામાં આવતો ગુપ્ત મંત્ર.
છડી પોકાર	પરમગુરુ શ્રીમત્ કરુણાસાગર મહારાજાધિરાજ કેવલ ધર્મ ધુરંધર નિગાહ રખો મહેબાન...

દિવ્ય પરમગુરુના હસ્ત તથા ચરણકમળમાં દૃશ્યમાન સામુદ્રિક ચિહ્નો

૧. અંકુશ હાથીને હાંકવા કે કાબુમાં લેવા વપરાતું લોઢાનું સાધન. જે શત્રુને વશ રાખવાનું પ્રતિક.
૨. અમર શરણે આવેલા અંશોનું જન્મ મરણ ટાળીને અમરત્વ બક્ષવાનું પ્રતિક.
૩. કુલીશ (વજ્ર) વજ્ર સમાન કઠોર અને શક્તિશાળી આવરણ જે સર્જનહાર દરેક ઘાટોમાં મૂકેલ ભાલતિલક સમાન અણી અગ્રવાળું આવરણનું પ્રતિક.
૪. કમળ જળકમળવત્ રીતે સંસારમાં રહીને પણ સર્જનહાર સાથે અલંગ સલંગ રહે છે તેનું પ્રતિક.
૫. જવ અગ્નિમાં હોમાતું ધાન્ય જે વાતાવરણને પવિત્ર કરે છે તેમ પોતાનું જીવન અંશોના ઉદ્ધાર માટે વીતાવીને સર્જનહારના હુકમને આધિન મુમુક્ષુઓને પવિત્ર અને પતિત પાવન કરે છે તેનું પ્રતિક.
૬. ધ્વજ જ્ઞાન ક્ષેત્રે વિજય અને કીર્તિની પ્રાપ્તિનું પ્રતિક.
૭. ધૈનુંપદમ કામધેનુની માફક શરણે આવનારની કામનાને પરિપૂર્ણ કરનાર પરોપકારી વિચરણ પ્રતીક.

૮. શંખ મહદ્દુપોલાણમાંથી ઉદ્ભવતા અનહદનાદ સમું જ્ઞાનનું પ્રતિક.
૯. ચક્ર ચક્રનું ચક્રીપણાથી અનિત્યનું છેદન કરી માયામાંથી મુક્તિ અપાવવા સમર્થ છે તેનું પ્રતિક.
૧૦. સ્વસ્તિક મંગલકારી અને કલ્યાણકારી ભાવ સુચવતું પ્રતિક.
૧૧. જંબુફળ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષનું દાન બક્ષી દિવ્ય સુખરૂપી રસનું પાન કરાવનાર તરીકેનું પ્રતિક.
૧૨. કલશ પરિપૂર્ણ અમૃતમય જ્ઞાનથી ભરાયેલ દેહનું પ્રતિક.
૧૩. અર્ધચંદ્ર ચંદ્રકળાની જેમ શીતળતા અને સ્વ સ્વરૂપના જ્ઞાનની વૃદ્ધિ પામી નિર્મળ પૂર્ણતા બક્ષે તેવું પ્રતિક.
૧૪. મીન ગમે તેવા પ્રવાહમાં ગમે તે દિશાઓમાં સ્વેચ્છાએ ગમન કરતું પ્રતિક.
૧૫. બિંદુ - ઉર્ધ્વરેખા ઝંકારમાં દર્શાવેલ રકાર અને મકારના ઉર્ધ્વગતિ દર્શાવતું પ્રતિક.
૧૬. ઈન્દ્રધનુષ (ત્રિકોણ) પોતાના શરણે આવેલ જીવાત્માનું અધર્મ સામે રક્ષણ અને મૃત્યુના ભયનું નિવારણ શક્તિ દર્શાવતું પ્રતિક.
૧૭. ષષ્ટકોણ છ પ્રકારના સંતાપને દૂર કરી છ સંપત્તિનું પ્રદાન દર્શાવતું પ્રતિક.
૧૮. અષ્ટકોણ આઠે દિશામાં કરુણા પ્રસારી અષ્ટાંગ યોગ અને અષ્ટ સિદ્ધિનું દાન દર્શાવતું પ્રતિક.

યોપાઈ અનુસુચી

યોપાઈ	અ	યોપાઈ નં.	પેજ નં.
અનેક વિગત્યે કથી સકલ સાહાસ્તર મથી	પ્રભાત પદ ૨	૨	૬
અવિગત્ય અકલ કરતાર કરુણામયે	પ્રભાત પદ ૭	૫	૩૨
અગ્રભતિ વૈરાગ વિશેષણ	મંગલા આરતી	૩	૧૧૦
અહોનાથ નાહં જાનામી જાનામી	કર્તા સ્તુતિ	૧	૧૧૮
અહોનાથ નાથમ્ નિરવાણમ્ નિરાલંબ	કર્તા સ્તુતિ	૨	૧૨૦
અહો નાથ હો તુમ વિદ્યાનમ્ સિધંતમ્	કર્તા સ્તુતિ	૩	૧૨૧
અહોનાથ સ્વાધમ્ સર્વજ્ઞમ્ વાદમ્	કર્તા સ્તુતિ	૪	૧૨૨
અહોનાથ આરમ્ પુનિપદ પારમ્	કર્તા સ્તુતિ	૫	૧૨૩
અહોનાથ ક્ષાતમ્ નરપક્ષમ્ અજાતમ્	કર્તા સ્તુતિ	૬	૧૨૪
અહો નાથ સ્વામી મનુ તન ધરામી	કર્તા સ્તુતિ	૭	૧૨૬
અહો નાથ આની કેવલમ્ નિશાની	કર્તા સ્તુતિ	૮	૧૨૭
અહો નાથ હો હમ શરનમ્ તુમારમ્	કર્તા સ્તુતિ	૯	૧૨૮
અહો જકત નાથમ્ સર્વમ્ માત્ તાતમ્	કર્તા સ્તુતિ	૧૦	૧૨૯
અલ્યા પૂર્વેની પ્રીત જેને હશે જો	પ્રક્રમા ૩	ટેક	૧૫૦
અનલ ઈંડ છોડી રહી ગગને વસે જો	પ્રક્રમા ૩	૨	૧૫૧
અશ્વ ઉમંગ લહે લગામ છોગાં છમછમે જો	પ્રક્રમા ૪	૭	૧૬૩
અમૃતફલ નિજ મોક્ષ લાયે	ગુરુ સ્તુતિ	૪	૧૬૯
અધર તખત પર અરસ આસન	ગુરુ સ્તુતિ	૧૩	૧૭૭
અવન્ય અંકુર બીજ જેતા	ગુરુ સ્તુતિ	૧૪	૧૭૮
અનંત બ્રહ્માંડકી વિભૂવિત	ગુરુ મહિમા	૩	૧૮૬
અકળ કળા ન કળે કોઈ જંત	ગુરુ મહિમા	૫	૧૮૭
અનંત બ્રહ્માંડાધીશ કહાવે	ગુરુ મહિમા	૬	૧૮૮
અનુભવાનંદ આનંદનો કંદ	ગુરુ મહિમા	૧૯	૧૯૪
અજ ભવ શ્રીપતિ સુર સમેત	ગુરુ મહિમા	૨૨	૧૯૫
અસંખ્ય અંશ કરે જ્યાં નિવાસ	ગુરુ મહિમા	૪૫	૨૦૬
અરુણ ઉદે અંધકુ નવ સૂરે	ગુરુ મહિમા	૫૩	૨૦૯
અનરથ અર્થ કમાયો કુટિલ	ગુરુ મહિમા	૯૮	૨૩૧
અમલ મોટો જે પામે અધિકારી	ગુરુ મહિમા	૧૨૪	૨૪૨
અખિલાનંદ સુખ શરણ કે	ગુરુ મહિમા	૧૪૬	૨૫૪

અષ્ટ સિદ્ધિ નવ નિધિ સભે	ગુરુ મહિમા	૧૫૦	૨૫૮
અદ્ભુત જ્ઞાન હમારા હો સંતો	ગોડીપદ ૩	ટેક	૨૮૦
અગણિત પાણ્ય પાદુ શ્રવણ નેન	ગોડીપદ ૪	૧૧	૨૯૯
અષ્ટાદશ ચિન અંગ શોભિત જીનું	ગોડીપદ ૫	૨	૩૦૨
અલખ ખોજો ઘટમાંહી હો સંતો	ગોડીપદ ૬	ટેક	૩૦૯
અલખહી આપ લખિત તન સારુ	ગોડીપદ ૬	૧	૩૦૯
અષ્ટમી આરતી અંજન આર કી	સંધ્યા આરતી	૮	૩૫૭
અજહદ્ જહદાજહદ્ લક્ષણા લક્ષ	ભોજન સમયની ધૂન	૫	૩૭૭
અકલ સ્વરૂપ અખંડિત અનુસુત	ભોજન સમયની ધૂન	૬	૩૭૯
અગાધં બોહોધં લહે જન મહાદં	કૈવલ કર્તા ની સ્તુતિ	૬	૩૮૭
અગણિત ઈંડ કટાક્ષ પાક્ષ	કથા સ્તુતિ ૧	૪	૩૯૧

આ

આઘ મધ્ય અંત કૈવલ સર્વોપરી	પ્રભાત પદ ૫	૧	૧૫
આપ નિજ અંશ કરતારનો લક્ષ જે	પ્રભાત પદ ૧૦	૫	૪૮
આરતી મહારાજ રાજકી	શણગાર આરતી	ટેક	૧૧૪
આદૌ અંશ વંશ હમ જા કે	ગોડીપદ ૧	૮	૨૬૮
આસન માર પવન પુનિ સાધે	ગોડીપદ ૩	૨	૨૮૨
આનંદ કંદ કરુણામયે કાયમ	ગોડીપદ ૭	૫	૩૧૮
આઘ અંત ઓરુ મધ્ય ચરાચર	ગોડીપદ ૮	૫	૩૨૩
આઘ અંત મધ્ય પુરુષ પુરંજન	ભોજન સમયની ધૂન	૭	૩૮૦

અં

અંત:કરણની ચતુર ચોરી રચી	પ્રભાત પદ ૫	૨	૧૬
અંશ ઉછાહની ચાહ ભઈ કામની	પ્રભાત પદ ૭	૩	૨૯
અંશ અસમી અજ ભવ વિષે ભોગિયો	પ્રભાત પદ ૮	૪	૩૬
અંકુશ અમર કુલીશ કમળ જવ્ય શોભિતા જો	પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧	૮	૧૩૯
અંશીપદ કૈવલ એક સમેવા	ગુરુ મહિમા	૪૦	૨૦૪

ઈ

ઈન્દ્ર એકાદશ વશ કરી રાખે	ગોડીપદ ૨	૪	૨૭૪
ઈંગલા પિંગલા સૂક્ષ્મણા નાડી	ગોડીપદ ૩	૫	૨૮૪

ઉ

ઉચરે ગ્રંથ અગાધ હી	કર્તા સ્તુતિ	૪	૧૩૨
--------------------	--------------	---	-----

ઉભયે જનકુ સુખ સાહેક	ગુરુ સ્તુતિ	૫	૧૭૦
ઉમંગ નહીં નભ ઘન ન ગરજત	ગુરુ સ્તુતિ	૬	૧૭૧
ઉપજ સમી ફલ બીજ વાડી	ગુરુ સ્તુતિ	૭	૧૭૨

એ

એકોહંગ વ્યાપિ દુતિ નાસ્તિ કૃષ્ને કલ્પું	પ્રભાત પદ ૯	૫	૪૨
એવા સાહેબ પામવા સાર	મંગળ પદ ૪	૧	૬૫
એહેવી સાખ્ય સકલની જોઈ	મંગળ પદ ૪	૫	૬૯
એહેવી નિષ્ઠા નમણતા જોઈ	મંગળ પદ ૬	૫	૭૮
એકમેક આંહાનાં આંહાં ત્હાંય	કૈવલવેત્તા સ્તુતિ	૩	૧૦૩
એહી પરકાર કરહી જબ સ્તુતિ	કૈવલવેત્તા સ્તુતિ	૯	૧૦૭
એ સબ સાજ સજકે સાન્નિધ્ય ગુરુને ગયો જો	પ્રક્રમા ૪	૯	૧૬૫
એવા સુખદાયક લાયક સ્વામી	ગુરુ મહિમા	૧૦	૧૯૦
એવા ગુરુ ઠગ ઠગે સહુ લોક	ગુરુ મહિમા	૧૨	૧૯૧
એવા ગતિયારા ગુરુને જે પૂજે	ગુરુ મહિમા	૧૮	૧૯૪
એવા ગુરુ જાણી કર્યો વિસવાસ	ગુરુ મહિમા	૨૧	૧૯૪
એવા ગુરુ આનંદ મહા સુખકારી	ગુરુ મહિમા	૪૨	૨૦૫
એવો પદ પંકજનો પરતાપ	ગુરુ મહિમા	૪૭	૨૦૭
એવા સુખમાં જન ઝીલે અપારુ	ગુરુ મહિમા	૪૮	૨૦૭
એવા જન ભાયગવાન ભવેતુ	ગુરુ મહિમા	૪૯	૨૦૭
એહી સબ શત્રુ વેધે તન મારુ	ગુરુ મહિમા	૬૦	૨૧૩
એવા ગુરુ ચરણ તણો જે ઉપાસી	ગુરુ મહિમા	૬૩	૨૧૪
એને કોઈ દુઃખ દે મહાભારી	ગુરુ મહિમા	૭૫	૨૧૯
એવો અધિકાર ધરે જન જેહી	ગુરુ મહિમા	૮૪	૨૨૪
એવા પ્રતાપી જે ગુરુ ગતિવંતા	ગુરુ મહિમા	૮૫	૨૨૪
એવા દયાળુ ગુરુના ગુણ ગાતાં	ગુરુ મહિમા	૧૦૧	૨૩૧
એવા ગુરુ જાણી આવ્યો છું શરણ	ગુરુ મહિમા	૧૦૫	૨૩૩
એથી અધિક પરમગુરુ આપે	ગુરુ મહિમા	૧૧૩	૨૩૬
એવું સત્ય જાણે માણે સુખ માતુ	ગુરુ મહિમા	૧૩૨	૨૪૬
એવો શૂરવીર ડગે કેમ દેખી	ગુરુ મહિમા	૧૩૪	૨૪૭
એસે કૈવલ બુંદ (અંશ) કે	સંધ્યા સાખી	૧૬	૩૪૮
એને ગુરુ કેમ કરે પ્રતિપાળ	ગુરુ મહિમા	૯૬	૨૩૦

ઓ

ઓરલ્યા અગમ પદ રહત નિગમ	ગોડીપદ ૪	૭	૨૯૬
------------------------	----------	---	-----

ૐ પ્રથમ પરણામ ધામ	કથા સ્તુતિ ૧	૧	૩૮૮
ૐ વંદુ ગુરુ ચરણ શરણ	કથા સ્તુતિ ૨	૧	૩૮૮

ક

કરુણા કંસાર કરુણાકરે કર લીયો	પ્રભાત પદ ૫	૬	૨૦
કવન કારણ હવે જોગ જપ તપ કરું	પ્રભાત પદ ૬	૧	૨૩
કોટિ જનમં તનું પુન્ય પ્રગટ હવું	પ્રભાત પદ ૭	૧	૨૭
કીટ પતંગ વિષ્ણુ એકી વગે	પ્રભાત પદ ૮	૩	૪૦
કામ ને ક્રોધ મન વ્રોધ અહંકાર મદ	પ્રભાત પદ ૧૦	૨	૪૪
કોટિ રવિ શશિ તેજ ઉદ્યોત	મંગળ પદ ૩	૫	૬૪
કિની દશ દરવાજે સાહાય	મંગળ પદ ૬	૩	૭૬
કિની કબજે ચારુ વરણ	મંગળ પદ ૬	૪	૭૭
કીનો સનમાન શુદ્ધ સહુકાર	મંગળ પદ ૭	૪	૮૨
કીનો અમલ અનેરો આપ	મંગળ પદ ૭	૬	૮૪
કાય ચમક બીચે ફરે પાણ્ય	મંગળ પદ ૮	૫	૮૪
કૈવલવેત્તા સ્તુતિ			
કૈવલવેત્તા પુરુષ પરાય	કૈવલવેત્તા સ્તુતિ	૧	૧૦૨
કોમલ વચન શીતલ શશુદામી	કૈવલવેત્તા સ્તુતિ	૬	૧૦૫
કદમ એક કોટિ યજ્ઞફળ પામશો જો	પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧	૧	૧૩૪
કનક દંડવત્ નમી પાયે જે પરે જો	પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧	૩	૧૩૬
કરુણાસિંધુ કુવેર પ્રગટ જુગમાં હરિ જો	પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧	૧૧	૧૪૧
કૃપાસિંધુ શ્રીમત્ કુવેર મુજને મળ્યા જા	પ્રક્રમા ૨	ટેક	૧૪૪
કામધેનુ કલ્પતરુ ચિંતામણિ જો	પ્રક્રમા ૨	૩	૧૪૬
કુંજ દૂર ઈંડ છોડી ચારે ધસે જો	પ્રક્રમા ૩	૩	૧૫૨
કળા ખટદશ નિધ્ય પૂરણ	ગુરુ સ્તુતિ	૧૨	૧૭૬
કરે અંશ પોતાને ઘેર નિવાસ	ગુરુ મહિમા	૧૭	૧૮૩
કામ ક્રોધ લોભ મહા બડ ભૂપ	ગુરુ મહિમા	૫૮	૨૧૨
કરે ગુરુ નિદા સુણે દેઈ કાન	ગુરુ મહિમા	૭૬	૨૨૦
કહું કેટલી તુજ મૂરખ પ્રાણી	ગુરુ મહિમા	૮૮	૨૨૬
કરું શું સ્તુતિ મુગો મુખ વાયે	ગુરુ મહિમા	૧૧૮	૨૩૮
ક્રિયા ઉદે અંશ પતિ તેહી જાણી	ગુરુ મહિમા	૧૩૮	૨૪૮
કોટી અનંત ભયે જન આગે	ગોડીપદ ૪	૬	૨૮૫
કરુણાસાગર નામ પ્રમાણિક	ગોડીપદ ૫	૮	૩૦૭
કોઈ તીરથ વ્રત જપ તપ કરહી	ગોડીપદ ૮	૧	૩૧૮
કહો વશિષ્ઠે કયા દિયા	સંઘ્યા સાખી	૧૪	૩૪૭

કહે કુવેર અનેર આરત કી	સંધ્યા આરતી	૧૩	૩૬૧
કલા ખટદશ વિભૂતિ પૂરણ	પોઢણ આરતી	૨	૩૬૮
કરમ ભરમ જાકુ નહિ ભેદત	ભોજન સમયની ધૂન	૧	૩૭૩
કૈવલં ચીદેનં અવ્યેનાં વયનં	કૈવલ કર્તા ની સ્તુતિ	૧	૩૮૩
કરુણાનિધ્ય ભગવાન કરુણા કરી	કથા સ્તુતિ ૨	૬	૪૦૩

ખ

ખોજો ગુરુગ્યમ વારમવાર	મંગળ પદ ૫	૧	૭૦
ખુદ ખાવન ખલક પાવન કરન આવીયા જો	પ્રકંમા (પરિક્રમા) ૧	૭	૧૩૯
ખમૈયા ખાડું ધીરજ ઢાલ જમૈયો જતમતે જો	પ્રકંમા ૪	૨	૧૫૯
ખૂની ખૂનકા ગુના દેતાં ન પાર	ગુરુ મહિમા	૧૧૬	૨૩૮
ખટ નવ ને દશ અષ્ટ લ્યૌ	સંધ્યા સાખી	૧૨	૩૪૫

ગ

ગુરુ જ્ઞાન ધ્યાન અવિલાન	મંગળ પદ ૪	૨	૬૬
ગુરુ હુમાહુ છાયા કૃપા પસારે	ગુરુ મહિમા	૨૦	૧૯૪
ગુરુ સામ્રથ સબે સુખ દાતા	ગુરુ મહિમા	૨૭	૧૯૭
ગુરુપદ પ્રૌઢ પ્રચંડ પ્રત્યક્ષ	ગુરુ મહિમા	૩૦	૧૯૯
ગતિ ચકવે અનુભવ અનાદુ	ગુરુ મહિમા	૩૧	૧૯૯
ગુરુપદ મોટું અમોઘ અમૂલ્ય	ગુરુ મહિમા	૩૨	૨૦૦
ગુરુ ગુરુ જયાં ત્યાં સૌ કોઈ કહે છે	ગુરુ મહિમા	૩૪	૨૦૧
ગુરુપદ દેવ બતાવે પ્રત્યક્ષ	ગુરુ મહિમા	૩૬	૨૦૨
ગુરુ ઘન જ્ઞાન સિંચે જલધારા	ગુરુ મહિમા	૫૦	૨૦૮
ગુરુ તુમ વિના નહિ કોઈ મારું	ગુરુ મહિમા	૫૭	૨૧૧
ગુરુ તે કર્તામાં નહિ ભિન્ન ભાવ	ગુરુ મહિમા	૬૪	૨૧૫
ગુરુ સેવા માનસી શુદ્ધ કરી જે	ગુરુ મહિમા	૬૮	૨૧૭
ગુરુ સંગથી વિછડે જન જેહ	ગુરુ મહિમા	૭૭	૨૨૦
ગુરુ સેવામાં ચૂકે ચૂક પડાવે	ગુરુ મહિમા	૯૩	૨૨૮
ગુરુ પાસે બેસે નહિ સ્થિર થાઈ	ગુરુ મહિમા	૯૭	૨૩૦
ગુરુ શિરછત્ર બિરાજે જેને	ગુરુ મહિમા	૧૨૫	૨૪૨
ગુરુ રિઝમાં સુખ સંપત સર્વ	ગુરુ મહિમા	૧૨૮	૨૪૪
ગુરુ તે કર્તામાં નહિ ફેરફારી	ગુરુ મહિમા	૧૩૯	૨૪૮
ગુરુમહિમા મુખસે પઢે	ગુરુ મહિમા	૧૪૭	૨૫૫
ગુપ્ત ચલે ધરણી ગગન્યે ગમ	ગોડીપદ ૩	૬	૨૮૫
ગતિ વિના ગવન પાવ વિના પંથા	ગોડીપદ ૪	૨	૨૯૧

ગુણ વિના જ્ઞાન ધ્યાન વિના ધારન	ગોડીપદ ૪	૪	૨૯૩
ગુરુ પદવી સબ કે શિર સામૃથ	ગોડીપદ ૬	૪	૩૧૨
ગુરુ કર્તા દ્વે નાંહિ નિજ એકુ	ગોડીપદ ૬	૫	૩૧૩
ગુરુ કામધેનુ કલ્પતરુ તદ્દ સમ	ગોડીપદ ૭	૧	૩૧૫
ગુરુ મહિમા મોટા જન જાણે	ગોડીપદ ૭	૨	૩૧૫
ગુરુ ચરનન કા ઉપાસી હો સંતો	ગોડીપદ ૮	ટેક	૩૧૮
ગુરુ સૂર મેં દ્રિધન કહાવું	ગોડીપદ ૯	૨	૩૨૬
ગુરુ ચંદન મમ સરપ પુરાણા	ગોડીપદ ૯	૩	૩૨૭
ગુરુ હુમાહુ છાયા કરુણાકર	ગોડીપદ ૯	૬	૩૩૦
ગાતિ પરકાશ અચરચર ભુજત	ગોડીપદ ૧૦	૧	૩૩૨
ગુરુ કી કીજે બંદગી	સંધ્યા સાખી	૨	૩૩૭
ગુરુ મૂરત મુખ ચંદ્રમા	સંધ્યા સાખી	૩	૩૩૭
ગુરુ સામ્રથ શ્રીમત્ કુવેર	ગુરુ મહિમા	૧૩૦	૨૪૫

ધ

ઘાટ નિમિત્ત મૃત્યું કરે કાળ	મંગળ પદ ૯	૮	૯૭
ઘન વિના નીર ગગન વિના ગર્જના	ગોડીપદ ૪	૩	૨૯૨

ચ

ચૈતન આપ ચિદરૂપ ચિત્ત સનમુખ	પ્રભાત પદ ૬	૪	૨૬
ચોથી સુરતી સોહાગણ જેહ	મંગળ પદ ૮	૨	૮૫
ચંદ્ર સૂર હોય ત્રિવેણી સંબંધા	ભીતર ભાલતિલક માહાત્મ્ય	૨	૯૯
ચિતવન ચંદન ચૈતન અરચન	મંગલા આરતી	૨	૧૧૦
ચિદાનંદ ચકવે પતિ	કર્તા સ્તુતિ	૨	૧૩૦
ચાલો સંત સજન પ્રકંમા પ્રભુની કરો જો	પ્રકંમા (પરિક્રમા) ૧	ટેક	૧૩૪
ચતુર આંટીઘાંટી ખાણ ચતુરની ટળે જા	પ્રકંમા (પરિક્રમા) ૧	૨	૧૩૫
ચરણ સેવા સુખની શિર સાધન સૌ ફળે જો	પ્રકંમા (પરિક્રમા) ૧	૪	૧૩૬
ચકોર ચંદ્ર પ્રીત લગ્ન અગન પર ધસે જો	પ્રકંમા ૩	૬	૧૫૫
ચિંતામણિ ગ્રહી ઈચ્છા ફળ આપે	ગુરુ મહિમા	૧૧૨	૨૩૬
ચલના ચલાવ કોહુ મમ મારગ	ગોડીપદ ૪	૧	૨૯૦
ચાર ચીન હરિ ભક્ત કે	સંધ્યા સાખી	૪	૩૩૯
ચૌદ તબક જીનું શિર પર	સંધ્યા સાખી	૧૭	૩૪૯
ચોથી આરતી સકલ ચરાચર	સંધ્યા આરતી	૪	૩૫૪
ચંદન સેજ જડિત્ર સોપ્રણ	પોઢણ આરતી	૪	૩૭૦

ચરણ ચિન બરન્યેહુ સંત સહુ	કથા સ્તુતિ ૨	૫	૪૦૨
--------------------------	--------------	---	-----

છ

છાયા હુમાહુની જે જન પર જશે જો	પ્રક્રમા ૩	૧	૧૫૧
છાયા કલ્પવૃક્ષ મેં જે નર આવે	ગુરુ મહિમા	૧૦૯	૨૩૪
છૂટે વિનતા દીનતા પતિવશ	ગોડીપદ ૧૦	૩	૩૩૩

જ

જીવ તું શિવ તું કાલ કિરતાર તું	પ્રભાત પદ ૧	૪	૪
જીવપણું અતિ ઘણું જુગલ નરનારનું	પ્રભાત પદ ૩	૨	૯
જીવ ને શિવ કેવલ કારણ લહું	પ્રભાત પદ ૮	૩	૩૫
જેહની ઉતપત પરલે નહીં નાશ	જેહની ઉતપત પરલે નહીં નાશપ		૫૩
જેને બોલત હી બુદ્ધિ હોય	મંગળ પદ ૨	૩	૫૬
જેહની વાંણી તણો વિસ્તાર	મંગળ પદ ૨	૪	૫૭
જેહને અનુભવ આઠે પોહોર	મંગળ પદ ૨	૫	૫૮
જેહને મન બુદ્ધ ચિત્ત અહંકાર	મંગળ પદ ૨	૬	૫૯
જેના અણુને સોમે ભાગ	મંગળ પદ ૩	૨	૬૧
જેહના ચિતવનમેં જુગ ચાર	મંગળ પદ ૩	૩	૬૨
જેહના રોમ તણો પરકાશ	મંગળ પદ ૩	૪	૬૩
જેહનો વાર પાર નહીં અંત	મંગળ પદ ૩	૬	૬૫
જેહને અજપદ ને કેલાસ	મંગળ પદ ૫	૩	૭૨
જેહને ઈંગલા પિંગલા નાર	મંગળ પદ ૮	૧	૮૪
જઈ ખાપ રહી ખટકાઈ	મંગળ પદ ૯	૪	૯૩
જયેતિ જયેતિ જુગ તાત સ્વામી	ગુરુ સ્તુતિ	૩	૧૬૮
જગબંધન અતિ જનકુ	ગુરુ મહિમા	૨	૧૮૬
જેનો અંશ ત્યાંહી મેળાપ કરાવે	ગુરુ મહિમા	૩૯	૨૦૩
જેનો શુદ્ધ ગુરુ વિષે છે ભાવ	ગુરુ મહિમા	૬૯	૨૧૭
જઈ જમપુર કરે ત્યાં વાસ	ગુરુ મહિમા	૮૮	૨૨૬
જેને માથે કાળ તણો ભય ભારી	ગુરુ મહિમા	૯૫	૨૨૯
જોશો અપરાધ મારા મન ધારી	ગુરુ મહિમા	૧૧૫	૨૩૭
જેનુ મદસુદન નામ કહાવે	ગુરુ મહિમા	૧૨૯	૨૪૪
જોયું નર્ણો કરી આ જુગ માંહી	ગુરુ મહિમા	૧૩૧	૨૪૫
જપ તપ તીરથ વ્રત વેદોગત	ગોડીપદ ૧	૧	૨૬૨
જે જીનકે મતકી ગત્ય ઠાનત	ગોડીપદ ૨	૭	૨૭૭
જાગૃત સ્વપ્ન સપોપતિ તુરિયા	ગોડીપદ ૩	૭	૨૮૬

જયૌ નહિ શક્ત જક્ત નહીં ઉત્પન્ન	ગોડીપદ ૪	૮	૨૯૬
જયૌં સૂર તેજ સકલ પર સરખા	ગોડીપદ ૯	૧	૩૨૫
જયાંહી પરંતુ અંતુ નહિ કોઉ કિત	સંધ્યા આરતી	૧૧	૩૬૦
જનકે શુદ્ધ સંકલ્પે સલપમેં	સંધ્યા આરતી	૧૨	૩૬૧
જપહો જન હંસા,	ભોજન સમયની ધૂન	ટેક	૩૭૩
જાથે હોત સકલ સબ ઉત્પન્ન	ભોજન સમયની ધૂન	૨	૩૭૪
જેસે શૂન્ય સરલ ઘટ મઠ	ભોજન સમયની ધૂન	૩	૩૭૫
જપેનં જપાયં કાયં નં મયાયં	કૈવલ કર્તા ની સ્તુતિ	૩	૩૮૪
જાહાં નં ધાતા ધ્યેયં નં વિદ્યંદં	કૈવલ કર્તા ની સ્તુતિ	૪	૩૮૫
જે જે કૈવલ નાથ	કથા સ્તુતિ ૧	૨	૩૯૦
જય કરુણામયે કંથ અંત	કથા સ્તુતિ ૧	૮	૩૯૫

ઠ

ઠોર ઠરન અવર ન આશ	ગુરુ મહિમા	૧૨૦	૨૪૦
------------------	------------	-----	-----

ડ

ડરે કેમ કેસરી બાલ કરાળ	ગુરુ મહિમા	૧૩૫	૨૪૭
------------------------	------------	-----	-----

ત

તમ પદ સાતવીક સ્વરૂપ સ્વામી તણું	પ્રભાત પદ ૧	૩	૩
તેણ્યે પાંચ પચીસ પરાસ	મંગળ પદ ૨	૨	૫૫
તેને નવ રહે જીવ જંજાળ	મંગળ પદ ૪	૩	૬૭
તેનું સમરણ શુદ્ધ વિચાર	મંગળ પદ ૪	૪	૬૮
તેહેની બુદ્ધિ બેગ બિલાહાર	મંગળ પદ ૫	૪	૭૨
તમ સરખા તો એક જ તમે	કૈવલવેત્તા સ્તુતિ	૫	૧૦૪
ત્યાગ ભક્તિ પુનિ પ્રેમ જ્ઞાન નિજ	ગુરુ સ્તુતિ	૨	૧૬૭
તેજ પુંજ તનુ વિશેષ વિભૂતિ	ગુરુ સ્તુતિ	૧૬	૧૮૦
તિલક ભાલ વિશાલ લોચન	ગુરુ સ્તુતિ	૧૯	૧૮૩
તેહી અંશ આપનપુ તબ જાણે	ગુરુ મહિમા	૩૮	૨૦૩
તેહી પ્રભુતા પદ પ્રૌઢ તે પદમી	ગુરુ મહિમા	૫૧	૨૦૮
તેહી સુખના જે દાતા ગુરુ પોતે	ગુરુ મહિમા	૫૨	૨૦૯
તેથી દુઃખ પામ્યો અઘાદ અપારુ	ગુરુ મહિમા	૫૮	૨૧૨
તીરથ અનેક તણું ફળ આવે	ગુરુ મહિમા	૬૬	૨૧૬
તેનું મુખ દીઠે લગે બહુ દોષ	ગુરુ મહિમા	૭૯	૨૨૧
તેની સાખ્ય સંમત જુવો પુરાણે	ગુરુ મહિમા	૮૧	૨૨૨

તન મન ધન જે શિષ્ય સમરપે	ગુરુ મહિમા	૮૩	૨૨૩
તન મન ધન સમરપીને રહેતું	ગુરુ મહિમા	૯૦	૨૨૭
તેનો યશ જ્યાં ત્યાં સૌ કોઈ ગાશે	ગુરુ મહિમા	૯૨	૨૨૮
તદપિ ગુરુ મહા પર્મ દયાળુ	ગુરુ મહિમા	૧૦૦	૨૩૧
તેમાં ચેન કેમ પડે દુઃખ ભારી	ગુરુ મહિમા	૧૦૭	૨૩૪
તુમ સામ્રથ હરો દુઃખ મારું	ગુરુ મહિમા	૧૦૮	૨૩૪
તેહી દાતા ગુરુ પરમહી	ગુરુ મહિમા	૧૫૧	૨૫૯
તન મન ધન કદમ પે ધરના	ગોડીપદ ૮	૬	૩૨૪
તન મન સોંપી શિષ્યકુ	સંધ્યા સાખી	૭	૩૪૧
તે કેવલ ખુદ ખાવન	સંધ્યા સાખી	૧૮	૩૫૦
તીસરી આરતી સકલ સુમત કી	સંધ્યા આરતી	૩	૩૫૩
તત્ત્વ વેતાય તદ્વતં	સંધ્યા સ્તુતિ	૨	૩૬૩
તબ દેવનકે દેવ સકલ	કથા સ્તુતિ ૧	૭	૩૯૪

દ

દીયો દયા જાણીને દયાળ	મંગળ પદ ૭	૨	૮૦
દેખી ચમક ચપળતા નાર	મંગળ પદ ૯	૬	૯૫
દાસ નારણ આરતી કીજે	શણગાર આરતી	૪	૧૧૭
દયાવંત અનંત ગતિ જીનું	ગુરુ સ્તુતિ	૧૧	૧૭૫
દિવ્ય રૂપ સુંદર શોભા રસાળ	ગુરુ મહિમા	૪૩	૨૦૫
દીનબંધુ બંદીછોડ કહાવો	ગુરુ મહિમા	૧૦૪	૨૩૩
દોહી કામદુર્ગા ભૂખ નવ ભાગી	ગુરુ મહિમા	૧૧૧	૨૩૫
દેખું ન તુમ સમ ઓર ન કોઈ	ગુરુ મહિમા	૧૧૯	૨૩૯
દધિ સમ તુમ ગુરુ ગતિ	ગુરુ મહિમા	૧૪૪	૨૫૩
દશ અવતાર ધરે ધરણી પર	ગોડીપદ ૧	૨	૨૬૩
દેવલ દેવ પૂજાવિધિ પાતી	ગોડીપદ ૩	૧	૨૮૧
દેશ હમારા વંકા હો સંતો	ગોડીપદ ૪	ટેક	૨૮૯
દૂસરી આરતી દીરઘ મૂરત કી	સંધ્યા આરતી	૨	૩૫૨
દશમી આરતી આઘ પુરુષ કી	સંધ્યા આરતી	૧૦	૩૫૯
દેવાધીયં ચૈતનં	સંધ્યા સ્તુતિ	૩	૩૬૪
દિવ્ય તનુ ધનશ્યામ	કથા સ્તુતિ ૨	૪	૪૦૨

ધ

ધરમ આગે ધરે કરમ કંઠે કરે	પ્રભાત પદ ૩	૩	૧૦
ધરમ અરથ કામ ને મોક્ષ મુગતિ વળી	પ્રભાત પદ ૫	૭	૨૧

ધરમ બખ્તર ઢાંકણ શરીર કેરું કર્યું જો	પ્રક્રમા ૪	૫	૧૬૨
ધરે શણગાર કન્યા જે કુંવારી	ગુરુ મહિમા	૧૩૭	૨૪૭
ધર્મ અર્થ કામ ને મોક્ષ પદારથ	ગોડીપદ ૨	૮	૨૭૭
ધનવંતા જુગમેં ઘણા	સંધ્યા સાખી	૫	૩૩૮

ન

નિદ્રાના સુપનમેં રાજા ભીક્ષુક થયો	પ્રભાત પદ ૧	૨	૨
નવ લહે મૂળ ગતિ રતિપતિની મતિ	પ્રભાત પદ ૨	૩	૭
નિરખને નિરમળ દષ્ટિએ નૂરને	પ્રભાત પદ ૪	૧	૧૧
નિજપતિ પરમ પરપંચની પર સદા	પ્રભાત પદ ૧૦	૩	૪૫
નેક નુરતી લગાવે નૈન	મંગળ પદ ૮	૩	૮૬
નિજ મમ સ્વરૂપ પંચતનુ પારી	કૈવલવેત્તા સ્તુતિ	૮	૧૦૬
નિજાનંદ ગુરુ ઘનશ્યામ મૂરતી જો	પ્રક્રમા ૨	૪	૧૪૭
નેત્ર વદન ચંદ્ર ભ્રુકુટિ નિજ ઓપતી જો	પ્રક્રમા ૨	૬	૧૪૮
નિજાનંદ ફરક ફંદ ગરક જ્ઞાન સે જો	પ્રક્રમા ૩	૭	૧૫૬
નારણદાસ ચરણ આશ ચિત્તમેં વસે જો	પ્રક્રમા ૩	૮	૧૫૭
નિજપતિ ઈત હેર આજ્ઞા દેઈ	ગુરુ સ્તુતિ	૧૦	૧૭૫
નિગમ નયેતિ કહે નિરધાર	ગુરુ મહિમા	૮	૧૮૮
નમામિ જગતગુરુ જગ ઈશ	ગુરુ મહિમા	૧૨૨	૨૪૧
નારણદાસ ચરણ ચિત્ત લાગું	ગુરુ મહિમા	૧૪૦	૨૪૮
નયેતિ નિગમ તીત શાસ્ત્ર બચનસે	ગોડીપદ ૫	૧	૩૦૧
નિગમ ચતુર ખટ શાસ્ત્ર વિલોકે	ગોડીપદ ૮	૪	૩૨૨
નિજ શરણાનું સુખ અપરબલ	ગોડીપદ ૧૦	૨	૩૩૨
નવમી આરતી નવ નિધ સિંધ કી	સંધ્યા આરતી	૮	૩૫૮
નભગતં અનુભવે	સંધ્યા સ્તુતિ	૪	૩૬૫
નવ ઘનશ્યામ સ્વરૂપ સ્વામી	પોઢણ આરતી	૩	૩૬૮
નિરાલં નારાયણં અહં નં પ્રણેયં	કૈવલ કર્તા ની સ્તુતિ	૨	૩૮૪

પ

પૂરણ પરણી હરિ કારજ ગયું સરી	પ્રભાત પદ ૫	૮	૨૨
પરમાનંદ આનંદને જોઈ	મંગળ પદ ૨	૭	૫૮
પરમઆનંદ સાગર સોય	મંગળ પદ ૩	૧	૬૦
પતંગ પ્રીત દીપ સાથે જઈને ફસે જો	પ્રક્રમા ૩	૫	૧૫૪
પ્રથમ વંદુ ગુરુ સત્ સ્વામી	ગુરુ સ્તુતિ	૧	૧૬૭
પાણ્ય જોડી શિર નાઈ સેવક	ગુરુ સ્તુતિ	૨૦	૧૮૩

પ્રથમ પરમગુરુને નમ	ગુરુ મહિમા	૧	૧૮૫
પતિપદ પરમગુરુ એકમેક	ગુરુ મહિમા	૪	૧૮૭
પતિપદ પરમગુરુ એક જાણે	ગુરુ મહિમા	૧૩	૧૯૧
પરમગુરુ નિજપતિના વેત્તા	ગુરુ મહિમા	૧૫	૧૯૨
પતિપદ દશાવે દિવ્ય નેન	ગુરુ મહિમા	૧૬	૧૯૩
પામ્યા ઈશતા ગુરુ કૃપા જો પાઈ	ગુરુ મહિમા	૨૬	૧૯૭
પીવે રસ પૂરણ અંશ છકેતુ	ગુરુ મહિમા	૨૮	૧૯૮
પોખે વિત્ત પરમગુરુ હેત આણી	ગુરુ મહિમા	૨૯	૧૯૮
પ્રોક્ષગુરુ પદ પ્રોક્ષ બતાવે	ગુરુ મહિમા	૩૫	૨૦૧
પરમગુરુ પરમ પતિકે પ્યારા	ગુરુ મહિમા	૪૧	૨૦૪
પદ પંકજ અલિ અંશ શોભે	ગુરુ મહિમા	૪૪	૨૦૬
પ્રીતે પીવે પાવ ગુરુના પખાળી	ગુરુ મહિમા	૬૫	૨૧૫
પૂજે પ્રીત કરી ગુરુજીના પાય	ગુરુ મહિમા	૬૭	૨૧૬
પામ્યો મનુષા દેહ મોંઘો મહા અમૂલ્ય	ગુરુ મહિમા	૮૬	૨૨૫
પારસ પર્સ રહે લોહ જાતિ	ગુરુ મહિમા	૧૧૦	૨૩૫
પામે દુઃખ દાસ બટો બહુ બેસે	ગુરુ મહિમા	૧૧૪	૨૩૭
પાસ છોડાવો સામ્રથ સ્વામી	ગુરુ મહિમા	૧૨૧	૨૪૦
પીડે ન પિત્રુ યક્ષ દાનવ દેવ	ગુરુ મહિમા	૧૨૬	૨૪૩
પોખે પરતાપ ગુરુ જેહી વિત્ત	ગુરુ મહિમા	૧૩૬	૨૪૭
પરમગુરુ કે શરણ કી	ગુરુ મહિમા	૧૪૨	૨૫૧
પૃથ્વી તેજ પવન નભ પાણી	ગોડીપદ ૧	૩	૨૬૩
પિંડં બ્રહ્માંડ ફોડી મમ સુરતા	ગોડીપદ ૩	૧૦	૨૮૮
પૂજ વિના દેવ સેવ વિના સનમાન	ગોડીપદ ૪	૫	૨૯૪
પ્રગટ મનુજ અવતારા	ગોડીપદ ૫	ટેક	૩૦૦
પુષ્પાંજલિ સ્તુતિ વિનયે વિધિ	ગોડીપદ ૫	૭	૩૦૬
પૂજત પ્રેત પીર જજત પ્રીતકર	ગોડીપદ ૮	૨	૩૨૦
પ્રગટ પરમગુરુ ભાનુ	ગોડીપદ ૧૦	ટેક	૩૩૧
પિતા ભુંદ શિર ગર્ભકી	સંધ્યા સાખી	૧૫	૩૪૭
પહેલી આરતી પ્રેમ હુલાસા	સંધ્યા આરતી	૧	૩૫૧
પંચમી આરતી પરમ પુરુષ કી	સંધ્યા આરતી	૫	૩૫૪
પોઢે સુખ સેજ શ્રી મહારાજ	પોઢણ આરતી	ટેક	૩૬૭
પ્રકૃતિ બિનું ધન્ય પુરુષ	કથા સ્તુતિ ૧	૬	૩૯૩
પ્રથમ અંગ ચર ચેન ચેન	કથા સ્તુતિ ૨	૩	૪૦૧

ક

ફિરત ભવ ભીડ ભંજન પ્રભુ	ગુરુ સ્તુતિ	૧૮	૧૮૨
ફરી ગર્ભ સંકટ તે નવ પામે	ગુરુ મહિમા	૪૬	૨૦૭
ફરે નઘરો ભૂંડપે કપ ધારી	ગુરુ મહિમા	૭૮	૨૨૧
ફરી દાવ આવો કબુ નહિ આવે	ગુરુ મહિમા	૮૭	૨૨૫

બ

બ્રહ્મ અગની જગ્યો ચિત્ત ચોરી મધ્યે	પ્રભાત પદ ૫	૫	૧૮
બુદ્ધિ શુદ્ધિ નિષિ સરવ લેઈ	મંગળ પદ ૮	૫	૮૭
બાજિત્ર બહુ વિધ વિધ બાજે	શણગાર આરતી	૨	૧૧૬
બિનુ ચેન ચરણ ચાહો મત કોઈના જો	પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧	૫	૧૩૭
બિંદુ ઉરધરેખા અષ્ટકુણ અંગમાં જો	પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧	૧૦	૧૪૧
બુદ્ધિ બંધૂક મનકો બારૂત ગોળી ચિત્ત ચળે જો	પ્રક્રમા ૪	૩	૧૬૦
બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર દેવા	ગોડીપદ ૧	૫	૨૬૫
બ્રહ્મ ચિદાનંદ આનંદ સિંધુ	ગોડીપદ ૧	૭	૨૬૭
બ્રહ્મવેત્તા જુગમે જન જેતા	ગોડીપદ ૨	૮	૨૭૮
બ્રહ્મ સનાતન કહત સખે મિલિ	ગોડીપદ ૪	૮	૨૮૭
બિન ગુરુ અલખ લહે નહિ જુગધર	ગોડીપદ ૬	૩	૩૧૧
બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ્વર શક્તિ	ગોડીપદ ૮	૩	૩૨૧

ભ

ભવજળ ભરમમે અંશ અનવે ગતિ	પ્રભાત પદ ૭	૪	૩૧
ભરમ તજી ભાવ ધરો ભુરયાં માનવી	પ્રભાત પદ ૧૦	૧	૪૩
ભિન્ના ભિન્ન દિસે જેનો અંશ	મંગળ પદ ૩	૩	૫૦
ભક્તિ મુક્તિ જુક્તિની જાણ	મંગળ પદ ૮	૬	૮૮
ભીતર તિલક જ્ઞાન કહી ગતિયાં	ભીતર ભાલતિલક માહાત્મ્ય	૪	૧૦૦
ભાલે તિલક કે સરકો જયું રાજે	શણગાર આરતી	૧	૧૧૫
ભક્તિ જ્ઞાન વૈરાગ કે	કર્તા સ્તુતિ	૧	૧૩૦
ભાવ ભલક નેકના નેજા તહાં ફરફરે જો	પ્રક્રમા ૪	૬	૧૬૨
ભવેલાંને જે કોઈ કહે ભગવંત	ગુરુ મહિમા	૧૪	૧૮૨
ભજાવે ગુરુ તે પતિપદ વાયે	ગુરુ મહિમા	૫૪	૨૧૦
ભજન કરે ગુરુનું ચિત્ત લાઈ	ગુરુ મહિમા	૭૧	૨૧૮
ભમે ભવમાં ભમતો ભૂર ભાવે	ગુરુ મહિમા	૮૪	૨૨૮
ભેખ અનેક રચે વિવિધ વિધ	ગોડીપદ ૨	૬	૨૭૬
ભક્તિ કરે જુગમે દૃઢતા ધર	ગોડીપદ ૩	૮	૨૮૭
ભૂક્ષણ વિવિધ વિધ પટ શોભિત	ગોડીપદ ૫	૩	૩૦૩

ભયા મતબાલા મસ્ત દીવાના	ગોડીપદ ૭	૩	૩૧૬
ભાગ્યા ડર ભર જનમ મરણ કા	ગોડીપદ ૭	૪	૩૧૭

મ

મૂક્યને કલપના જલપના મન તણી	પ્રભાત પદ ૧	૧	૧
મન વશ મીઢળ લક્ષ દોરો મહી	પ્રભાત પદ ૫	૩	૧૭
મનોરથ માંચી મમ હરિ બુજ બાજટ	પ્રભાત પદ ૫	૪	૧૮
મોજ મ્હેમંત અલમસ્ત અનભે ફરું	પ્રભાત પદ ૮	૧	૩૮
મન મંગળ આનંદ રૂપ	મંગળ પદ ૨	૧	૫૪
મળી સરવે સુલક્ષણા નાર	મંગળ પદ ૮	૮	૯૦
મહા મંગળ મત પરમ ઉદારી	કૈવલવેત્તા સ્તુતિ	૨	૧૦૨
મંગલા આરતી કરત મોદિત મન	મંગલા આરતી	૧	૧૦૯
મીરાલ મગ ચરણ ચાલ ચતુરા હરિ જો	પ્રકંમા ૨	૫	૧૪૮
માને જગ ઈશ દશુ અવતાર	ગુરુ મહિમા	૨૫	૧૮૬
મિથ્યા પદ દેતાં મહા પદ પાવે	ગુરુ મહિમા	૫૬	૨૧૧
મહા કપ કરી દેવે જમ ત્રાસ	ગુરુ મહિમા	૮૦	૨૨૨
માગું શુભ સેવા ભક્તિપદ સાચું	ગુરુ મહિમા	૧૦૩	૨૩૨
મોઈ શિર શત્રુ અનેક ભડે હે	ગુરુ મહિમા	૧૦૬	૨૩૪
મહેર કરી મોઈ દીજીયે	ગુરુ મહિમા	૧૪૧	૨૫૧
મનન કરે મધ્યાનસે	ગુરુ મહિમા	૧૪૮	૨૫૬
મેં અવિનાશી ઉપાસી હો સંતો	ગોડીપદ ૧	ટેક	૨૬૧
મનમેળુ જબ હી મીલે	સંધ્યા સાખી	૬	૩૪૦
મંદ મતિ મમ જાણ કે	કથા સ્તુતિ ૨	૮	૪૦૫
મૂંગે યો ઈચ્છા કરી	કથા સ્તુતિ ૨	૯	૪૦૫

ય

યથાયુક્ત સૂઝે કરે ગુરુસેવા	ગુરુ મહિમા	૭૦	૨૧૮
યેસે અસંખ્ય ધામ પર કેવલ	ગોડીપદ ૪	૧૦	૨૯૮

ર

રવિ ચંદ્ર દષ્ટાંતને જોય	રવિ ચંદ્ર દષ્ટાંતને જોય	૪	૫૨
રંગ અંગ આતમની સંગ	મંગળ પદ ૯	૧	૯૧
રાખી ચમક પટંતરે કાચ	મંગળ પદ ૯	૩	૯૩
રોમ રોમ રજ રજ ગતિ	કર્તા સ્તુતિ	૩	૧૩૧
રચ્યો જોણે જકત સકલ પસાર	ગુરુ મહિમા	૯	૧૮૯

રિદ્ધિ સિદ્ધિ સુખ સંપત ન માગું	ગુરુ મહિમા	૧૦૨	૨૩૨
રાજા રંક ભૂત પિશાચ સમેત	ગુરુ મહિમા	૧૨૭	૨૪૩
રામચંદ્ર વશિષ્ઠકુ	સંધ્યા સાખી	૧૩	૩૪૬

લ

લાગી જ્ઞાન શબ્દ કી ચોટ	મંગળ પદ ૬	૧	૭૪
લક્ષ નિરાજન નિરખત નિશદ્દિન	મંગલા આરતી	૪	૧૧૨
લોપે મુરજાદ ગુરુની જે શિષ	ગુરુ મહિમા	૭૪	૨૧૮
લજે શરણો જો ઉગારો ન મોઈ	ગુરુ મહિમા	૧૧૭	૨૩૮
લોક ચતુર્દશ વિશ્વ ચરાચર	ગોડીપદ ૨	૩	૨૭૩
લોક ચતુર્દશ દ્વંદ્વ ફંદ	કથા સ્તુતિ ૧	૩	૩૮૦
લોક અસંખ્ય ઉત્પન ગતિ	કથા સ્તુતિ ૧	૨	૩૮૭

વ

વાપી ને કૂપ તડાગ નીરે ભર્યા	પ્રભાત પદ ૪	૨	૧૨
વેદ વેદાન્ત પુરાણ ખટ શાહાસ્તર	પ્રભાત પદ ૬	૨	૨૪
વિશ્વ વિલાસ અતિહાસ અનવે ગતિ	પ્રભાત પદ ૮	૨	૩૮
વેષ વિચિત્ર બહુ ભાત્ય વિવિધ વિધ્ય	પ્રભાત પદ ૮	૪	૪૧
વિશ્વ ભાગ કર્તા વૃત્તિ પ્રેરક	ગુરુ સ્તુતિ	૮	૧૭૩
વૈષ્ણવ કોટિ અનંત અનેક	ગુરુ મહિમા	૩૩	૨૦૦
વચન ગુરુ કો કબુ નવ લોપે	ગુરુ મહિમા	૭૨	૨૧૮
વિરોધી વચન બોલે ગુરુ આગે	ગુરુ મહિમા	૭૩	૨૧૮
વદે વસુધામાં ભયે જન જેતા	ગુરુ મહિમા	૮૨	૨૨૩
વારપાર જાકો નહિ	ગુરુ મહિમા	૧૪૩	૨૫૨
વિતે કલપ રહે શક્તિ તન	ગોડીપદ ૧	૬	૨૬૬
વા ઘર કાહુ ન જાણ્યા હો સંતો	ગોડીપદ ૨	ટેક	૨૭૧
વેદ ક્તેબ કુરાન પુરાના	ગોડીપદ ૨	૧	૨૭૨
વિધિપૂર્વક પૂજા સબ સજ કે	ગોડીપદ ૫	૫	૩૦૪
વિતપન વેષ જે વસ્તુ વેષાતીત	ગોડીપદ ૬	૨	૩૧૦
વારપાર વિનુ સહિત સમલપદ	ભોજન સમયની ધૂન	૮	૩૮૧
વિધિવૈ વેદંત અચંત્યે નચંત	કૈવલ કર્તા ની સ્તુતિ	૫	૩૮૬

શ

શું કહીએ જંતને ઓળખ્યા નહી કંથને	પ્રભાત પદ ૨	૧	૪
શુદ્ધ સતગુરુ શબ્દ વિચાર	મંગળ પદ ૧	૧	૪૮

શુદ્ધ સમજ વિવેક વજીર	મંગળ પદ ૭	૧	૭૯
શીલ સહેજ સંતોષ ને સત્ત્વ	મંગળ પદ ૭	૩	૮૧
શબ્દ ધનુષ સુરત સર ગમ ભાથો ભર્યો જો	પ્રક્રમા ૪	૪	૧૬૧
શંકર દત્ત કપિલ હી વ્યાસ	ગુરુ મહિમા	૨૩	૧૯૫
શારદ શેષ વખાણે વેદ	ગુરુ મહિમા	૨૪	૧૯૬
શરદ ઋતુ ધન ગુરુ છીપ મમ સોઈ	ગોડીપદ ૯	૪	૩૨૮
શુદ્ધિ કો સમજે નહિ	સંધ્યા સાખી	૧૦	૩૪૩

ધ

ષષ્ઠી આરતી સગુન મૂરત કી	સંધ્યા આરતી	૬	૩૫૫
-------------------------	-------------	---	-----

સ

સંત કિરપા વિના સુકિત નવ સરે	પ્રભાત પદ ૩	૧	૮
સુનક સુખદેવ સિદ્ધ નારદ કપિલ દત્ત	પ્રભાત પદ ૬	૩	૨૫
સકલ વૈભવ તણું કારજ હાવે સર્ધું	પ્રભાત પદ ૮	૧	૩૩
સ્થાવર જંગમ વિશ્વ ચરાચર	પ્રભાત પદ ૮	૨	૩૪
સકલ સિદ્ધાંતનું સાર સંતો કને	પ્રભાત પદ ૧૦	૪	૪૭
સ્વામી અવિગત આપ અવ્યક્ત	સ્વામી અવિગત આપ અવ્યક્તર		૫૦
સહેજાનંદ આનંદ અબંધ	સહેજાનંદ આનંદ અબંધ	૬	૫૪
સંગી માર્યા પાંચ પચીસ	મંગળ પદ ૬	૨	૭૫
સહુ શહેર કર્યું સુખરાજ	મંગળ પદ ૭	૫	૮૩
સિદ્ધિ ખટ દશ પંચને દોય	મંગળ પદ ૮	૭	૮૯
સાખ્ય આન્ય બતાવું સોય	મંગળ પદ ૯	૨	૯૨
સ્વામી સમ્યક રહ્યો સમતોલ	મંગળ પદ ૯	૭	૯૬
સોઈ ત્રિયે તન મિલી તિલક હી ભાલુ	ભીતર ભાલતિલક માહાત્મ્ય	૩	૧૦૦
સકલ દેવ દેવન ક હો દેવા	કૈવલવેત્તા સ્તુતિ	૭	૧૦૫
સંત સજન સબ સનમુખ ઠાડે	શણગાર આરતી	૩	૧૧૬
સુખના સાગર દુઃખ નિકંદન કરનાર છે જો	પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧	૬	૧૩૮
સ્વસ્તિક જંબુફળ કલશ સુધા સાર છે જો	પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧	૯	૧૪૦
સોળે કળા સમપૂરણ સર્વે સાજ છે જો	પ્રક્રમા (પરિક્રમા) ૧	૧૨	૧૪૨
સુખ સદન મુખ બેન યેન સંતનું જો	પ્રક્રમા ૨	૧	૧૪૪
સજજન સહાય કરન કાયમ કર્તા હરી જો	પ્રક્રમા ૨	૨	૧૪૫
સુધા સાગર શ્રીમત્ કુવેર સુખદે ભર્યા જો	પ્રક્રમા ૨	૭	૧૪૯
સુકિત શરદ ઋતુ પ્રીત બુંદની હશે જો	પ્રક્રમા ૩	૪	૧૫૩
સંત સજજન સુણો સિપાઈ સત્ગુરુ તણા જો	પ્રક્રમા ૪	ટેક	૧૫૭

સહેજ પલાણ સમજ ચાબુક કરમાં ગ્રહો જો	પ્રક્રમા ૪	૮	૧૬૪
સ્થાવર જંગમ સમ સૃષ્ટિ	ગુરુ સ્તુતિ	૮	૧૭૪
સઘન ઘન નીર શુદ્ધ કરુણા	ગુરુ સ્તુતિ	૧૫	૧૭૯
સંત સહાય કરન નિજ કર્તા	ગુરુ સ્તુતિ	૧૭	૧૮૧
સર્વાતીત સર્વેશ્વર સ્વામી	ગુરુ મહિમા	૭	૧૮૮
સતગુરુ સત બતાવે જે અંશ	ગુરુ મહિમા	૩૭	૨૦૨
સાયો સંબંધ સદા સુખકારી	ગુરુ મહિમા	૫૫	૨૧૦
સહી કસોટી સુખ પામ્યા અપારુ	ગુરુ મહિમા	૮૧	૨૨૭
સાકુટકુ કેટલી કહું શિક્ષા	ગુરુ મહિમા	૯૯	૨૩૧
સાયો સંબંધ ગુરુ શુદ્ધ જોડે	ગુરુ મહિમા	૧૩૩	૨૪૬
સજાણ શરણ આવી પડ્યો	ગુરુ મહિમા	૧૪૫	૨૫૪
સંધ્યા સમયે એહી પાઠ કો	ગુરુ મહિમા	૧૪૯	૨૫૭
સાંખ્ય વેદાંત મિમાંસા પાતાંજલિ	ગોડીપદ ૨	૨	૨૭૨
સમલિત બ્રહ્મ ચરાચર વ્યાપક	ગોડીપદ ૩	૯	૨૮૮
સુંદિર સિંઘાસન આપ બિરાજે	ગોડીપદ ૫	૪	૩૦૪
સંત સજન આરતી સજ ઠાડે	ગોડીપદ ૫	૬	૩૦૫
સેવો ગુરુ પદ સોઈ	ગોડીપદ ૭	ટેક	૩૧૪
સાકરખોરુ ખગ ગુરુ મમ શલ્યા	ગોડીપદ ૯	૫	૩૨૯
સંધ્યા સમરણ આરતી	સંધ્યા સાખી	૧	૩૩૬
સુરિનર મુનિજન દેવતા	સંધ્યા સાખી	૧૧	૩૪૪
સપ્તમી આરતી સરલ શક્ત કી	સંધ્યા આરતી	૭	૩૫૬
સસ્વયં સદ્પદ	સંધ્યા સ્તુતિ	૧	૩૬૩
સંતન કે સુખદાયક લાયક	પોઢણ આરતી	૧	૩૬૭
સેવા કરન સબ સુર આયે	પોઢણ આરતી	૫	૩૭૧
સૂક્ષ્મ સ્થૂળ કારણ મહાકારણ	ભોજન સમયની ધૂન	૪	૩૭૬
સકલ અંગ ભિન્ન ભિન્ન ગતિ	કથા સ્તુતિ ૧	૩	૩૯૮
સકલ દેવન કે દેવ ભેવ	કથા સ્તુતિ ૨	૨	૪૦૦
સજાણકુ શી વિનંતી	કથા સ્તુતિ ૨	૧૦	૪૦૬

હ

હમિલ આઘ હંમેશ ડારી માળા કોટમેં જો	પ્રક્રમા ૪	૧	૧૫૮
હિંમત વિના જો હામી ભરી જે	ગુરુ મહિમા	૧૧	૧૯૦
હોય પતિવ્રતા તો પતિને લાજ	ગુરુ મહિમા	૬૨	૨૧૪
હાડ માંસ રગ લોહ ન ચરમ	ગોડીપદ ૧	૪	૨૬૪
હે કેવલ સદોદિત પૂરણ	ગોડીપદ ૧	૯	૨૬૯

હે હમ જીવ કરત નિત્ય કરિયા	ગોડીપદ ૨	૫	૨૭૫
હંસ નિવાસન ધામ ધણી	કથા સ્તુતિ ૧	૫	૩૯૨
	ક્ષ		
ક્ષિતિ પાવક જલ પવન આકાશમાં	પ્રભાત પદ ૪	૩	૧૪
	શ		
જ્ઞાન ખડક ધાવની પીર	મંગળ પદ ૫	૫	૭૩
જ્ઞાન મીનકા મચ્છકો	સંધ્યા સાખી	૮	૩૪૨
જ્ઞાન મીન યાંહાં સતગુરુ	સંધ્યા સાખી	૮	૩૪૨
	ત્ર		
ત્રિગુણાતિત પદ દુર્લભ દેવને	પ્રભાત પદ ૭	૨	૨૮
ત્રધા ત્રિવેણી લેલાટ હી જ્યોતિ	ભીતર ભાલતિલક માહાત્મ્ય ૧		૯૯
ત્રાહે ત્રાહે પોકારુ છું પતિકુ	ગુરુ મહિમા	૬૧	૨૧૩
ત્રિપદ દેવ નહિ ચિદ્ શક્તિ	ગોડીપદ ૩	૪	૨૮૩
	શ્ર		
શ્રુતિ સ્મૃતિ શું કહે કથી	કૈવલવેત્તા સ્તુતિ	૪	૧૦૪
શ્રી સરકાર શ્રીમત્ કુવેર મહારાજ છે જો	પ્રકંમા ૪	૧૦	૧૬૬
શ્રીમત્ કુવેર ગુરુ ચક્રવર્તી	ગુરુ મહિમા	૧૨૩	૨૪૧
શ્રવણ કીરતન પૂજા આદિ	ગોડીપદ ૩	૩	૨૮૩
શ્રીમત્ કુવેર ધન્ય પ્રગટ પોમી પર	ગોડીપદ ૫	૯	૩૦૮
શ્રીમત્ કુવેર ગુરુ મેરા હો સંતો	ગોડીપદ ૯	ટેક	૩૨૪
શ્રીમત્ કુવેર શરણ સુખ જેતા	ગોડીપદ ૧૦	૪	૩૩૪
શ્રીમત્ કુવેર સબ દાસ કો દલ	પોઢણ આરતી	૬	૩૭૨
શ્રીમત્ કુવેર શરણ પ્રણામ	કથા સ્તુતિ ૨	૭	૪૦૪
શ્રીમત્ કુવેર કરુણા કરી	કથા સ્તુતિ ૨	૧૧	૪૦૭